Digitized by Google

12
25 G
12

Ex Bibliotheca
majori Coll. Rom.
Societ. Jesu
III . 12 . g

14-6. H. 23

III III
13 10
F E

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

DISPUTATIONES
De DEO,
ET
PROVIDENTIA DIVINA.

DISP. I. *An Philoſophorum ulli, & quinam Athei fuerunt?*
II. *A rerum finibus Deum eſſe demonſtratur.*
III. *Epicuri & Carteſii Hypotheſes de Univerſi fabricatione evertuntur.*
IV. *Mundum neque prorſus infectum, neque neceſſitate factum; ſed ſolo Opificis conſilio extructum fuiſſe demonſtratur.*
V. *A Generis humani ortu, & Corporis humani ſtructurâ Deum eſſe demonſtratur.*
VI. *Contra Scepticorum & Academicorum diſciplinam, potiſſimùm Ciceronis de quæſtionibus Academicis libros, & Carteſii meditationes Metaphyſicas diſputatur.*

AUTHORE
SAMUELE PARKERO, S.T.P.
Archidiacono Cantuarienſi.

LONDINI:
Typis *M. Clark*, impenſis *Jo. Martyn* ad Inſigne Campanæ, in Cœmeterio D. Pauli. CIↃ IↃC LXXVIII.

Digitized by Google

PRÆFATIO.

CUm à primâ ferè Adoleſcentiâ in unam de Vitâ Beatâ cogitationem, in quam ipsâ Naturâ omnes incenſi ſumus, incubuerim, rogitavi non modo de communibus hominum voluptatibus, verum etiam Regum, Principum, Imperatorum, omnium, qui divitiis, qui autoritate, qui honore, qui omnibus Voluptatis prærogativis fruuntur, atque multis tandem & indefeſſis vigiliis aut nullam eſſe humani generis fælicitatem, aut unâ religione poſitam eſſe deprehendi. Quæ enim ſunt magnæ & ſolidæ iſtæ voluptates, quibus vivimus, quibus gaudemus, quibus ſudorem omnem impendimus, niſi ut cibo & potione famem ſitimque depellamus, atque ut laboribus defeſſi ſomno & otio nos recreemus? Quæ quid quæſo nobis gratum aut jucundum afferunt, niſi quod ipſis corporis moleſtiis & ægritudinibus medeantur? Adeo ut nulla ſit in ipsâ vitâ fælicitas, niſi quod detracto dolore omni, ſolùm quòd miſeri non ſimus, fælices nos eſſe putemus. Atque igitur ille ipſe, qui *Vitæ Beatæ*, qualis ſine religionis ſolatio haberi poſſit, *Architectus* habebatur, eam ſolâ doloris privatione perfici & terminari docebat. Neque tamen aliæ ſunt voluptates Magnatum quam Ruſtici & Aratoris cujuſque voluptates;

Digitized by Google

quanquam enim conviviis magnificè & ſplendidè ornatis accumbant, ſi ſobriè & moderatè epulentur, eandem neque majorem quam iſti in famis depulſione voluptatem conſequuntur; ſi autem helluentur, luxuriæ pœnas crapulæ ſupplicio luunt. Atque etiamſi cibos ſuos ſuavioribus condituris gulæ commendent, jucundiſſima tamen ſunt omnium Socratica iſta famis & ſitis condimenta, quæ qui habet, eidem, ſi modo panem & aquam præterea habeat, exquiſitiſſimis & quidem regalibus epulis menſæ ſuæ extruuntur. Denique quicquid ſibi proprium habent viri principes & magnates, id totum, præter publicas curas, in ſpecie, pompâ, & tumultu ponitur, ad quæ dum ſtupent alii, nullo tamen eorum ſenſu ipſi oblectantur. Omni itaque vitæ humanæ conditione penitus perſpectâ, non modo inquam noſtrum qui communi hominum ſtatu naſcimur, ſed & illorum qui voluptatis quaſi hæredes naſcuntur, niſi ad majora naſcamur omnes, nemini, omnino naſci, operæ pretium eſſe concluſi. Præſertim cum ſi quid in vitâ jucunditatis fuiſſet, tot malis, curis, angoribus, morbis, injuriis, cupiditatibus, ne quid dicam de rerump. odiis, diſſidiis, tempeſtatibus, bellis, everſionibus, cujuſque tranquillitas perturbatur. Atque iſtæc triſtiſſima videtur Calamitatis humanæ ratio, ut cum Vita Beata bonorum omnium adeptione, malorumque depulſione efficiatur, ſi ex innumerabilibus bonis defuerit unum, aut è malis unum acciderit, omnis fælicitatis ſtatus vexetur & funditus evertatur.

Si

Digitized by Google

Si verò alia omnia Fortunæ tela, inſidias, & vulnera devitare poſſemus; ſi perpetuis Animi & Corporis voluptatibus conſtituti ſimus; ſi ſecretis malis omnibus nihil unquam aut ad Gratiam aut ad Voluptatem defuerit; ſi denique integrâ valetudine ad extremam ſenectutem vixerimus, nullâ tamen aut philoſophiâ aut ſtupiditate fieri poteſt, quin infinitum & ineluctabile iſtuc, quod omni horâ impendet, mortis malum ſemper metuamus. Eodem enim Affectu dicam an Fato quo ſe quiſque amat, ſui interitum perhorreſcit, eoque vehementius, quo ſibi charior fuerit, ſeſeque magis dilexerit. Atque eo quidem ipſius Naturæ horrore mortem refugimus, ut nihil ſit quod eum aut minuat aut tollat, niſi unum vitæ faſtidium: At ſanè qui ea conditione vivunt, ut vivendi tædeat, ii malorum omnium graviſſimo, ipſâ deſperatione opprimuntur. Nihil enim melius habent, quo ſe conſolari poſſint, niſi quod quandiu ſupereſſe contingat, miſeros ſe fore noverint, neque quicquam à miſeriâ liberaturum eſſe, donec ſempiternâ morte extinguantur. In eas ergo anguſtias adductæ ſunt res humanæ, ut ſi vitæ dulcedine capiamur, omnem illius voluptatem labefactet triſtis moriendi neceſſitas; ſin vivendi tædeat, quid quæſo, quem premit ipſius vitæ deſperatio, quâvis conſolatione permulcere, aut omnino ad vivendum invitare poſſit?

His ergo multiſque hujuſmodi aliis monitus non eſſe Beatitatem hac ipsâ terrâ conquirendam, aliò cogitationes vertendas eſſe concluſi, atque adeo ſtatim

ab ipſis fundamentis omnia commovere ſolâque ratione examinare cogitavi. A primâ itaque quæſtione exorſus ſum, quo Authore in hunc vitæ ſtatum, qualiſcunque fuerit, devenire contigit. Quippe in hujus unius loci anguſtias omnem de Boni Malique legibus, atque de Vitæ Beatæ principiis controverſiam adductam eſſe aliquandiu perſpexeram. Ut ſi fixa & conſtituta ſit Opinio, ſummum quendam omnium hominum Dominum & Rectorem eſſe, juſtitia, fides, humani generis ſocietas, omniſque Virtus quæ aut mihi aut tibi aut Reip. utilitatem afferat, adamantinis ſimul radicibus eſſe conſtitutas. Si verò de eâ dubitetur, omnem Virtutis conſtantiam, cum principio unde nata & cui innixa ſit firmior eſſe non poſſit, labefactari: Si denique prorſus tollatur, omnem vitæ gubernationem funditus everti, nullâ Legumlatorum aut fraude aut potentiâ inſtaurandam. Ut verbo dicam (non enim hic omnem Argumenti rationem narrare licet) ab initio intellexi, ſi Deus ſit, nobis quoque probis beatis eſſe licere, ſi non ſit, neque beatos eſſe poſſe, neque probos eſſe teneri.

Huic itaque uni operi omnes vires, omnem induſtriam, omnes vigilias contuli, neque in eâ diu laboraſſem, niſi primùm Scholaſticorum Autoritati nimium tribuiſſem: Eorum enim diſciplinâ ab ineunte ætate innutritus omnem Sapientiam & Eruditionem ab iis diſcendam eſſe putabam. Ii verò (ne quid de barbarâ ſcribendi ratione dicam) cùm à malis initiis exordium cepiſſent, nihil unquam in veritatis inveſtigatione proficere potuiſſent. Cùm enim.

enim unum *Ariſtotelem* ſecuti ſint, ipſis Impietatis fundamentis Theologiam ſuam extruxerunt. Id quod poſtea cùm de ipſo *Ariſtotele* tum de iis demonſtrabimus. His ergo diu illuſus ad Philoſophos deinde acceſſi; at horum levitate quam iſtorum ignorantiâ magis illuſum me eſſe ſenſi. Ii enim ſingulari Græcorum vanitate (à quibus omnem philoſophiam accepimus) idem, quod Lampſacenus ille Strato, fere conati ſunt omnes, ne Dei operâ ad mundum fabricandum utantur. Adeo ut cum maxima ab iis ſubſidia mihi pollicitus fuiſſem, eos & qui eorum philoſophandi rationem ſecuti ſunt maximos & quidem ſolos cauſæ, quam ſuſceperam, hoſtes eſſe compererim. His ergo non minori indignatione quam ipsâ Scholaſticorum Barbarie miſſis, poſtremò omnes meditandi vires in ipſam rerum naturam vertendas eſſe cogitavi. Hoc autem vix mecum ſtatueram quin rem planè confectam intellexiſſem. Quippe oculos neque in cœlum tollere, neque in terram defigere, neque in meipſum vertere potui; Quid autem de magnis hiſce loquor? non potui formicam, non muſcam, non papilionem, non herbam, non fruticem, non denique lapidis in terram deſcenſum intueri, quin Animum ſtatim ſummâ illius, qui omnia condidit, ſapientiæ admiratione perculſum & planè victum eſſe ſentirem. Atque igitur ſubito gaudio elatus quod veritatem omnium primam & maximam non ut antea opinione, non ſolâ fide, non imbecillâ veriſimilitudine, ſed indubitabili demonſtratione percepiſſem, continere me non potui, quin exiguum

illius ſpecimen admodum Adoleſcens in publicum illico obtruderem. Quod opuſculum cum ante aliquot annos edidiſſem, pleraque Codicum Exemplaria Incendio Londinenſi ſtatim perierunt. Bibliopola igitur, ut erat poſt horribilem iſtam Stragem magna librorum penuria, alteram Editionem rogavit, quod idem Amici quidam qui jubere poterant, monuerunt. Ego autem, ut dixi, rudi & inquinato Scholaſticorum ſermoni aſſuetus, rem differre ſtatui, donec quicquid Scholaſtici horroris memoriæ fortè hæſiſſet, tandem temporis diuturnitate extabeſceret. Quo demum quodammodo facto: Argumentum de integro, ut ab aliis negotiis vacare licuit, tractavi. Idque primùm oratione facili, quanquam non prorſus abjectâ, perſecutum me fuiſſe ſpero, ſed mediâ iſtâ inter eos, qui nihil niſi verba & ornatum curant, eoſque qui omne verborum decus & numerum negligunt: Id ſaltem curavi (cùm non magno labore fiat) ne faſtidioſi iſti, qui omnem eruditionem in oratione faciendâ & ornandâ occupatam eſſe putant, argumentum ob ſtyli aut horrorem aut exilitatem aſpernentur. Quanquam in verbis non ita curioſus & aſtrictus fuerim, ut iis quicquam placere morarer, qui ſi vel tenuiſſimam quamvis particulam legerint; quam in ipſo Cicerone aut non omnino reperiunt, aut ſitam alio periodi loco, quàm quo ipſe poſuit, Getas denuo & Vandalos, ipſamque Laplandiam in Italiam irrupiſſe vociferantur. Verùm ut verba nova ipſe non excudi uſitatis contentus, ita ſi quæ innovârint recentiores, quibuſcum diſputare contigit,

tigit, cùm quovis ſuâ linguâ verſari religioni non habui. De ſermone verò non multùm laboro, eo uſus, quem tulit adjuncta naturæ indoli mediocris induſtria.

Argumentum autem, quo inquam in omni aut Philoſophiâ aut Theologiâ non alterum nobilius tractatur, quemadmodum ipſe tractaverim judicabunt alii. Atque omnibus eandem de meis judicandi facultatem, quâ ipſe ſum de aliorum ſcriptis uſus, libenter conceſſerim. Nullas enim partes ipſe ſuſcipio, ſolam Veritatem colo & ſequor. Quanquam ſi quâ cauſâ iniquus & factioſus eſſe poſſem, hâc certè eſſe potuiſſem: Cùm nihil tantundem quàm Mundum optimâ Numinis Providentiâ gubernari omnium intereſſe putaverim. Eâ tamen æquitate diſputationem aggreſſus ſum, atque omnia in utramque partem rationum momenta & pondera æſtimavi, quaſi nihil aut officii aut emolumenti ageretur. Atque igitur Argumenta non modo popularia ſed & leviora omnia prætermiſi, unum à præclariſſimis rerum finibus per omnes naturæ partes ſecutus. Nihil enim petere, nihil impetrare, nihil declamitando perſuadere volui, ſed imprimis mihimetipſi ſatisfacere atque aliorum omnium aſſenſum ſolâ demonſtrationis vi & perſpicuitate extorquere. Non igitur magnam eſſe Naturæ commoditatem, ſummam Univerſi pulchritudinem, mirabilem cœleſtium ordinem ſolum dicere ſatis putavi. Id quod jamdiu pleriſque uſu veniſſe animadverti, qui admirabilem eſſe univerſi fabricationem clamant, quæ autem ſunt ſingulæ

com-

Digitized by Google

commoditatum rationes explicare nunquam progrediuntur: Verùm ſi tres quatuorve locos è *Ciceronis* de Naturâ Deorum libris attulerint, quibus Naturæ pulchritudinem ipſe mirari viſus eſt, Argumento ſatis ſe feciſſe arbitrantur. Atque equidem toties in aliis ſcriptoribus eoſdem repetitos legi, ut ſi Authorem ipſum nunquam legiſſem, alios legendo memoriter recitare didiciſſem. Ego autem ſingulas commoditatum rationes, quæ hoc noſtro Terrarum Orbe cernuntur, quoad potui, ſtudiosè diligenterque conquiſivi, quibus id unum quod vellem me conſecutum fuiſſe ſpero, ut nullo *Mechaniſmo*, neque fortuito, neque fatali, ſolo autem Opificis conſilio extructa fuiſſe omnia demonſtraverim. Quicquid autem de Argumento dicendum ſit, hoc ſaltem mihi ipſe aſſentatus ſum Libellum poſt alios omnes non prorſus inutilem fore; idque hac ſaltem, ſi nulla alia ratione, quòd impios omnes aut prorſus Aſotos aut admodum imperitos eſſe demonſtrat, atque ſi quid Autoritatis à doctis acceperint, id totum à levitate eſſe profectum. Atque equidem inanem iſtam oſtentationem humanæ omnis tum impietatis tum miſeriæ fundum ſemper exiſtimavi: ut ne quidem ſceleſtiſſimus quiſque palam impietatem profeſſus fuiſſet, niſi ut inde majorem aut Ingenii aut Audaciæ gloriam adipiſcatur. Atquî omnes (quod maximè dolendum eſt) qui ſe ingenii acumine antecelluiſſe putarunt, hæc gloriæ ſcabies maximè corripuit, ut ſint, quanquam ipſi improbi nequaquam fuerint, qui quicquid publicâ autoritate ratum eſt, conati

ſunt

ſunt evertere, atque potiſſimùm ipſam religionem; cujus ſemper apud omnes Populos ſanctiſſimæ fuere leges, ſolùm ut inſanam iſtam quam dixi nominis famam depecularentur. Et quidem ni ita ſe res haberet, omnis Impietas non minùs autoritatis quàm rationis patrocinio caruiſſet.

Magna eſſe fateor Ariſtotelis, Carteſii, aliorumque Philoſophorum nomina, quorum faſtidium & levitatem eâ quâ oportet libertate reprehendo. Id tamen non eo Inſtituto feci, quod tantos viros maledictis & contumeliis laceſſere placeret, ſed quod (ut de Epicuro inquit Cicero) *fieri nullo pacto poſſit, ut non dicas quid non probes ejus à quo diſſentias.* Quâ autem ratione diſſenſerim, quemvis modò quâvis ſit æquitate aut (ſine quâ æquus eſſe nequit) probitate judicare volo. Solam enim veritatem, non victoriam, non cum doctis viris contentionem quæro; qui ſcilicet eâ Animi ſimplicitate vivo, ut præter unam Veritatis inveſtigationem, meo labore nihil dignum exiſtimare poſſim. Neque diu poſt opus inceptum de quovis præter unum Epicurum redarguendo cogitaveram; cùm verò in aliorum, qui meliori famâ fuére, ſententias inquiſiſſem, eos quoque eodem quo Porcus iſte, luto volutaſſe perſpexi. Ut profectò id me acriter dolere fatear tot tantoſque viros, qui eruditionis famam conſecuti fuere, tam infami cauſæ Autoritatem attuliſſe. Quod tamen cùm fecerint (ut complurimi fecerunt) neceſſe erat ut eos non ratione ſed ſolâ vanitate ductos id feciſſe demonſtrarem. Id verò ſi obtinuerim ut non Autoritate, ſed ſolâ ratione controverſia a-

Digitized by Google

gatur, neque *Græcorum* acumen, neque *Romanorum* facundiam; quid autem de Græcis & Romanis loquor? Ipſas Inferni portas, in cauſâ tam nobili, tamque perſpicuâ, ne quidem ipſe ſolus etiam in hâc meâ ingenii mediocritate extimeſcerem.

Conqueſturos eſſe non dubito cujuſque Sectæ diſcipulos Magiſtrum ſuum liberius quam illius dignitatem decet reprehenſum eſſe. Eum enim ſceleratorum omnium morem eſſe novi, ut ſuæ impietatis convicti, neque quicquam quod reſpondeant habentes, de iracundiâ & calumniandi voluntate vociferentur. Sic *Marci Antonii* amicos, cùm nihil *Ciceronis* integerrimi viri accuſationibus reſpondere poſſent, eidem objeciſſe memini iracundè nimis & contumelioſè iſtam reip. peſtem & belluam (quâ nulla unquam ætas teterriorem peperit) accuſaſſe. Controverſia autem iſta in rebus politicis, quæ ſemper minus certæ ſunt, verſabatur; noſtra verò in certiſſimis hominum decretis, non an quid flagitioſum clam moliantur, ſed an quid tale apertè docuerint. Quod ſi quenquam docuiſſe comprobetur, ſua certè conſtat cuivis ſine calumniæ ſuſpicione accuſandi libertas. Quâ itaque libertate, eo ſum & candore & integritate uſus, ut ſi quibus iſtiuſmodi clamoribus impudicum iſtud hominum genus innocentiam meam inſectabuntur, res ipſa efficiet ut illæſâ iſtâ nil niſi petulantiæ ſuæ ignominiam conſequantur. Probis enim & cordatis omnibus ſummum honorem ſemper tribuo, atque etiam, ſi quando diſſenſerim, ſuas cuique laudes integras eſſe curavi. Atque tantum abeſt ut

quic-

Digitized by Google

quicquam eorum famæ detractum & imminutum eſſe velim, ut nunquam optimos ejuſmodi viros ſat magnis honoribus ornari poſſe putaverim. Quid enim ſecundùm ipſum Deum omni cultu, omni honore, omni ſtudio dignius, quàm homo, qui cùm ſingulari Numinis munere aliis ſapientiâ præſtiterit, eâ in communem humani generis fructum integrè utatur? Ut profecto pauca ſint quæ vehementius doleam quàm quod nunquam meritas pro beneficiis gratias reportaverint; imò (quod nunquam ſatis dolendum eſt) quòd gratiarum vice tanquam proſcripti & publici odii victimæ facti nil niſi maledicta, contumelias, & opprobria (imò nonnunquam, neque id raro, capitis ſupplicia) ab ingrato ſeculo plerunque accepiſſe memorantur. Atque equidem maximè dolerem, niſi quòd poſteaquam mundum optimâ Numinis Providentiâ gubernari intellexerim, clariſſimo argumento eſſe intelligam, cùm debitis Officii præmiis hac vitâ non decorentur, eos eâ tam iniquè defunctos longè majora atque virtutis ſuæ altitudine digniora alterâ manere. Cùm igitur eâ conditione naſcamur omnes, ſorte noſtrâ lætemur, atque hilares eam vitæ rationem ineamus, quam nos & Deo & nobiſmetipſis charos effecturam eſſe novimus. Ut eo conſilio ſemel inito, nihil aut ab Officii conſtantiâ, aut à fælicitatis fructu, neque vitæ calamitas, neque mortis metus dimovere valeat.

Atqui præter divinos & cœleſtes iſtos homines, qui hâc ratione vivere, hac mori poſſunt, alii ſunt, qui reconditioris philoſophiæ ſpecie omnes

Digitized by Google

virtutis & officii rationes apertè tollere nituntur. Quos tamen (quanquam magna de ſe ad nauſeam uſque pollicentur, atque bonorum omnium conatus, quibus humano generi inſervire vellent, intolerabili faſtidio aſpernantur) ſi propius adiveris, nihil agreſti quovis cum omni ſuâ Arrogantiâ plus intellexiſſe invenies; Plus intellexiſſe dico? imò ruſticâ quâvis aniculâ ſtultius de re quâque cenſuiſſe. Hi inquam ſunt, quorum impietatem & malitiam, quanquam & eorum faſtidio infenſus eſſe debeam, omni indignatione reprehenſam eſſe vellem, neque eos, modo abſit à reprehenſione contumelia (quanquam vix adeſſe poteſt) eâ quâ merentur ſeveritate corripi poſſe puto. Et quanquam quoſdam non minimâ indignationis ſpecie reprehenderim, tamen ſi majori ingenii acumine valuiſſem, longe acrius (ut liberè dicam) reprehendiſſem. Tametſi enim illos odio, quo ſummo digni ſunt, non habuerim, cùm tamen eorum impietatem totâ mente oderim, ne quâ ſint inter doctos autoritate, omni contemptu conculcandos eſſe vellem. Atque ut cujuſmodi homines iſtâ accuſatione præcipuè notaverim, Lector intelligat, tales eſſe ſciat (quid enim omnium hoſtes apertiſſimos nominatim accuſare timerem) quales ſe imprimis *Epicurus*, *Vaninus*, & *Hobbius* præſtiterunt. Qui in ſummâ rerum omnium ignorantiâ verſati, eo quo dixi faſtidio omnia noſtri & officii & fælicitatis momenta abdicarunt. *Vaninum* hominem vaferrimum ſemper exiſtimavi, *Epicurum* autem & *Hobbium* diu in Philoſophorum choro numerandos

dos

Digitized by Google

dos eſſe duxi; atque igitur *Diſputatione primâ* tam Ingenii quam Eruditionis non mediocris laudem iis tribuendam putavi. Cùm verò poſtea eorum ſcripta diligentius examinare contigit, tantam in iis infantiam, tantam futilitatem, tantam in extremâ rerum ignoratione impudentiam deprehendi, me (fateor) diutius ſuſtinere non potui, quin tandem ſummo eo, quo merentur, contemptu haberem. Atque cum quibus rationibus impietatis cauſam uterque egit & adornavit, Lector intellexerit, modò quâvis ſit animi probitate, non magis contemptos atque acrius reprehenſos fuiſſe ipſe, haud dubito, indignabitur. Cùm enim optima Numinis Providentia maximis & pene divinis nos dotibus ornaverit, ſibique cum animi bonitate tum beatitate proximos eſſe voluerit, quid tetrius nobis aut indignius fieri poſſit, quàm ut in Quadrupedum conditionem nullius aut virtutis aut beatitatis compotem detrudamur, ſolùm ut pauci quidam Sophiſtæ nomen aliquod, ſeu potius qualemcunque nominis memoriam conſequantur? Quas enim miſerias terrarum Orbi inferant, ſuâ nihil intereſſe putant, modo quibuſcunque hominum calamitatibus ad inanem gloriolæ ſpeciem ipſi graſſentur. Itaque in perditos iſtos ut in maximè exitioſam atque manifeſtè deprehenſam in ipſum hominum genus conjurationem ſimul omnes bellum ſempiternum denunciemus. Neminem certè miſerum eſſe delectat, quid ergo cum iis agendum erit, qui perduelles & communes omnium hoſtes ſe profitentur, qui ſublatis juſtitiæ & charitatis legibus omnes omnibus

Digitized by Google

bellum indicere & inferre perſuaderent? De iis ſaltem quid mitius ſtatuendum, ſi incolumes eſſe velimus, niſi ut hoſtes eſſe judicentur? Atque iſtuc cum fecerim, liceat quæſo liceat bonos omnes orare, obſecrare, obteſtari, imo & iis exprobrare liceat, ut contra eorum amentiam non unius populi remp. ſed omnium hominum communem junctis viribus & conſiliis tueantur. Quis enim, quaſi ſuâ nihil intereſſet, iners & ignavus eſſe poſſit, cùm bellum nefarium contra publica Numinis templa, privatas cujuſque ædes, conjuges, liberos, fortunas comparari & geri viderit? Quid autem pluribus proſequar? Res palam eſt, facta eſt conjuratio, deprehenduntur Manlii, Catilinæ, Cethegi; Quippe hi ſunt, qui nullum eſſe Numen, nullum Mundi Dominum & Rectorem palam & apertè docent, nullam eſſe officii rationem, nullas boni malique leges, virtutem omnem ſolâ populi opinione eſſe fundatam, cuiquam quicquid libet licere, ſuum cujuſque commodum ſibi ſuarum actionum normam fore, ſapientem quicquid ſuis rationibus conducat acturum, nullâ adverſus alios benevolentiâ teneri, neque Patriam, neque Parentes, neque Liberos curæ habere, ſe ſibi ſoli charum eſſe, & quicquid eâdem ſecum cuticulâ non habitet, à ſe prorſus alienum reputare. Eos autem qui ad dignitatem omnia referri, qui officium commodo anteponi oportere, qui virtutem, qui religionis cultum, qui rectam conſcientiam ipsâ vitâ chariorem eſſe aiunt, impudentiſſimos eſſe omnium prædones, quod cùm omnia ſui causâ faciant, ſe ſoli reip.

conſu-

conſulere profitentur, atque adeo nullum probos inter & improbos diſcrimen eſſe, niſi quod qui probitatis ſpeciem præ ſe tulerint, omnium ſceleſtiſſimi haberi mereantur, qui autem apertè nefarii ſunt, qui jura omnia divina humanaque conculcant, qui nulla ſcelera, nulla flagitia, nullos furores metuunt, eò meliores eſſe, quo ſe deteriores profitentur. Quo cum pervenerit impia & indocta diſputatio, quid mirum ſi ex iſtiuſmodi decretis ſimile ſequatur vitæ inſtitutum? Ut nullam officii rationem haberi concionentur, cuique ſi è re ſuâ exiſtimaverit, patriam prodere, parentes trucidare, conjuges & liberos veneno conficere licere, Sapientem nullam communis utilitatis curam habere, omnem conjunctionis humanæ ſocietatem contemnere; omnia fidei, juſtitiæ, verecundiæ vincula perrumpere; cædes, incendia, rapinas moliri; imo denique non modo ſingulares victimas, ſed & ſi fortè detur facultas totas nationes ſuæ libidini immolare. Hæc ſunt Impietatis docta Effata, hæc præclara facinora, quæ ſi unquam quâvis Autoritate eſſe obtinerent, ipſum Mundum unâ communi ſtrage & ruinâ ſepelirent. Cùm itaque hæc ſit impiorum diſciplina, hæc vitæ ratio, judicent boni omnes, ut cum qui unum hominem interfecerit, eum omni curâ è republicâ tollendum eſſe arbitrentur, quantâ diligentiâ ex omni hominum ſocietate amovendi ſint iſti, qui ipſam humani generis conjunctionem uno ictu jugularent.

Quan-

Quanquam ſit & alterum hominum genus, quibus me haud minùs acrem Adverſarium ſemper ſum profeſſus & profeſſurus: Ii ſcilicet qui ſanctiori pietatis ſpecie ad omnia flagitia perpetranda ſummâ tam audaciâ quàm impietate utuntur. Atque adeo ut de Epimetheo olim finxerunt, qui apertâ Pandoræ pixide, quam Dii Deæque omnes donis omnibus repleverant, Terrarum Orbem omni malorum genere replevit: Ita iſti quod Deus Opt. Max. maximo vitæ humanæ ſolatio & beneficio inſtituerat, omnium miſeriarum calamitatumque fontem uberrimum effecerunt. Hi ſunt qui teterrimis de Deo opinionibus imbuuntur; qui ipſum non benevolentiæ, non juſtitiæ, non charitatis, non miſericordiæ legibus ſubditos ſuos gubernare putant; qui tetricum, qui durum, qui acerbum, qui vindictæ cupidum, qui rebus minimis infenſum eſſe, qui denique poſthabitis aliorum omnium rationibus ipſum ſui tantum imperii gloriæ & amplitudini conſulere arbitrantur. Atque cum de eo peſſima quæque cogitaverint, quod tamen maxima ſint ſummi Numinis attributa, ſummas ſtatim eſſe virtutes ſibi perſuadere pergunt. Nemo enim eſt, quàm male cunque de Deo ſuo opinetur, qui non eundem crediderit eſſe optimum: Atque igitur ſi quis affectum quemvis à virtute & juſtitiâ ſecretum Numini ſemel imputaverit, mox inde omnem virtutis & juſtitiæ conſcientiam ex animo ipſe ſibi exurit. Cùm enim medium nihil inter virtutis vitiique cultum reperiatur, fieri non potuit, quin ſublatâ virtute contrarium

Digitized by Google

rium cujuſque vitium in illius locum ſubſtituatur. Unde ſuperſtitioſi omnes non modo non bene ſed ſemper peſſimè de ſummo Numine cenſuerunt. Ut igitur omnium in unâ Juſtitiæ virtute exemplum ponamus. Hujus enim quæ laus, quis uſus, quæ bonitas, niſi ut ab omni pravitate & turpitudine coerceat, atque in omnibus honeſti, recti, & decori rationem tueatur? Eam tamen ſuperſtitioſi quidam ſolam vindictæ cupiditatem eſſe reputantes, non modo juſtitiam omni æquitate ſejunctam, ſed turpiſſimâ crudelitatis libidine inquinatam invenerunt. Quâ ſcilicet ipſi Deo fas eſt in Imperii ſui laudem & gloriam innumerabilem hominum multitudinem ſempiternis ſuppliciis & cruciatibus ſine noxâ, ſine culpâ, ſine quâvis delicti conditione, ſolo arbitrii (ut malè vocant) beneplacito devovere. Eoſque omnes, ut huic crudelitati quandam Juſtitiæ ſpeciem adhiberet, præpotente ſuo impulſu ad ea perficienda ſcelera incitare, quæ revera ſempiternis iſtis miſeriis, quibus devoti erant, jure puniri mereantur. Quibus quid turpius, quid crudelius, quid injuſtius de quovis Tyranno, imò de ipſo Diabolo excogitari poſſet? Cujus enim tantæ crudelitatis fuit infinitis hominum innocentium miſeriis delectari, eoſque nullâ aliâ causâ niſi ut ſe ſempiternis eorum ejulatibus delectaret, condidiſſe? Cujus tantæ Injuſtitiæ eoſdem abſque quâvis delicti obligatione diris omnibus & ſuppliciis mactare? Cujus denique tantæ turpitudinis tam fœda in iis ſcelera perficere, ut quæ nullis nunquam pœnis, nullis cruciatibus, ne quidem ſempiternis ſatis

Digitized by Google

tis expiari poſſent? Quàm dura, quàm immania, quàm horrenda ſunt iſta Portenta! Deum Opt. nos eâ ſolum conditione naſci voluiſſe ut ex infinitis noſtris miſeriis æternam voluptatem ipſe meteret! Deum Opt. ne iſtâ voluptate ſuâ fraudaretur, quam ſibi in Orbis conditi præmium pollicitus fuiſſet, ſe potius omni flagitiorum genere polluiſſe! Deum denique Opt. ſibi laudi atque gloriæ fore putare nos ſummè miſeros ſimul & ſceleratos feciſſe! Hæc autem aliaque ejuſmodi ab honeſtate, à virtute, à benignitate ſecreta in Deo eſſe rati, eoſdem Affectus, quos ipſi aſcripſerunt, mox ſibi induere conantur. Quippe nemo eſt tam abjectæ ſortis, tam anguſti animi, qui non æmulatione accendatur, ut Deum, quem Optimum putat, quodammodo imitetur. Atque hinc exortum immane & belluinum iſtuc hominum genus, qui optimâ Conſcientiâ peſſima quæque flagitia perficiunt. Qui religioſiſſimo Numinis exemplo totas nationes utpote à Deo exitio devotas canibus ſtygiis, furiis, & diris conſecrantur. Qui facibus, qui incendiis, qui cædibus in majorem Dei Gloriam ubique graſſantur. Qui denique ut crudeliſſimis illius, quæ jam ante diximus, decretis ſatisfaciant, omnes quos exigui ſui gregis cenſu numerare non placet, tanquam Deo exoſos omnibus miſeriis exagitare moliuntur. Hinc iſtæ quæ tam iniquè in ipſam religionem deplorantur querelæ, *tantum peperiſſe malorum*, non modo quod conqueſtus eſt unus unam mulierculam mactatam eſſe, verùm populos, regna, provincias Dîs Infernis continuò & ubique immolari. Atqui infi-

Digitized by Google

infinitus eſſem ſi gentium omnium calamitates commemorarem; quæ enim in omni Terrarum Orbe natio reperitur, quæ ætas, quod regnum, quæ reſpublica, cujus annales non ſanguine, non cædibus, non perduellionibus repleverunt? Hanc igitur animi malignitatem non minùs quàm apertam impietatem ex omni rep. amoveri bonorum omnium intereſſe dico. Atque primùm eo potius quod malum ſit, cui facilius anteverti quam mederi poſſit. Populus enim priuſquam inſanierit, facillimè legibus coercetur, fanaticâ autem rabie ſemel correptus excuſsâ mox omni cuſtodum reverentiâ circumvolitare, omnes qui obviam fiunt laniare, atque eâdem tabe contaminare: ut quidem ſæpe contigerit peſtiferam hanc contagionem, quæ ab uno aut paucis profecta eſt, brevi tempore totos populos, totas nationes, totas provincias profligaſſe. Adeo ut maturo unius aut paucorum ſupplicio ipſa Reip. ſocietas à ruinâ tuta & incolumis conſervari poſſet, cui tamen ſi paulo tardius ut *Actæoni* canum multitudine laniato ſubveniatur, eam vix ullis unquam viribus, ullis conſiliis, ullis conatibus è populi inſanientis faucibus eripiemus.

Quanquam tamen hos potiſſimùm idcirco amoveri vellem, quod etiamſi ſint hoſtes minus quàm qui ex impietate peccant malitioſi, vereor tamen ne ſint multò tetriores. Furiæ enim iſtæ, cùm nullâ animi tranquillitate, nullâ domi pace, nullâ intus quiete gaudere poſſint, ſed contrà omnibus Conſcientiæ facibus, virgis, flagellis noctes atque

 dies

dies crucientur, horribili iſtâ rerum omnium deſperatione, quas ipſi miſerias ſentiunt aliis omnibus inferre ſolicitantur. Quippe cum ipſi animo tranquillo eſſe nequeant, nihil habent quo calamitoſæ ſuæ ætatis tædium fallant, niſi ut alios omnes communi ſecum calamitate obruiſſe lætentur. Atque igitur quanquam nullâ præmii ſpe, nullâ de rep. ſolicitudine, imo denique nullâ de rebus privatis voluptate teneantur; quas tamen ærumnas? quos labores? quas vigilias? modo communes omnium fælicitatis rationes labefactare poſſint, etiam cum ipſius vitæ, capitis, omniumque fortunarum periculo ſubire non ſuſtinebunt? Hi tamen cum improbos ſe planè noverint, nullâ fiduciâ ſibi conſtare poſſunt, magnâ animi in ſuis ſceleribus ægritudine jactantur, neque ſcelera quævis niſi ſummâ & anxiâ ſui diffidentiâ impediti & quodammodo vincti perpetrare poſſunt. Iſti autem, cùm nullâ ſuorum ſcelerum conſcientiâ anguntur, eadem facinora ſummâ cum fiduciâ perficere non metuunt. Non metuunt? imò verò omnia flagitiorum genera erecto atque fidenti animo moliuntur. Cùm enim quid bonum quid malum ſit neſciverint, imò cum in cujuſque virtutis locum vitium cuique contrarium ſubſtituerint, quas furias, quos ignes, quas tædas ab iis & reip. & cujuſque ædibus immitti non vereamur? Quid enim à quovis ſcelere eos coercere poſſit, qui ad omnia perpetranda teneri ſe arbitrantur? Atque hujuſmodi homines ſemper fuere, qui maximas calamitatum copias Terrarum Orbi intulerunt. Quanquam enim manifeſto ſceleſti plerun-

Digitized by Google

plerunque fuerint primi cujuſque ſceleris authores, nunquam tamen niſi horum adjumento conſilia ſua ad exitum perducere potuiſſent. Atqui hos nimium paratos ſemper repererunt, ut quicquid ipſi ſceleris excogitaſſent, hi omni animi alacritate exequantur. Ut ſi omnium nationum monumenta percurramus, nullam in omni Terrarum Orbe gentem tam beatam inveniemus, quam fanatico ſuo furore non aliquando everterunt. Ne verò gentium exterarum miſerias commemorem, quæ mala, quas clades, quas ærumnas ab hujuſmodi Furiis nos, nos, inquam, Britanni nuperrimè pertulimus. Quantâ rabie, quantâ inhumanitate, quantâ petulantiâ bellum nefarium in Regem optimum inferebant? quâ crudelitate gerebant? quâ ſævitiâ omnes qui belli eventu in eorum venerant poteſtatem, tractabant? Quâ acerbitate regem ipſum inſequebantur? Quàm indignè, nullâ habitâ adverſus regiam perſonam & dignitatem reverentiâ, tanquam unum ex infimâ fæce latronem exagitabant? Quàm juſtas pacis conditiones ab eo ſæpius oblatas repudiabant? quàm duras, quàm iniquas, quàm indecoras ipſi offerebant? Et ne omnes horribilis Tragœdiæ partes exponam, quàm perfidiosè, quàm immaniter, quàm nefariè vendebant, emebant, prodebant, trucidabant? imò denique quam inauditâ malitiâ, quæque omnia ſicariorum flagitia ſuperat, Regis interfecti famam & memoriam maledictis, contumeliis, mendaciis, atque omnibus calumniandi artibus violare conabantur. Quæ

omnia ſcelera, ſi quæſiveris quâ publicâ regiminis culpâ incenſi perfecerunt; nullâ omnino nullâ, niſi inexpiabile ſit in Principe peccatum ſumma Bonitas & Clementia. In hunc tamen non modò regum ſed & hominum optimum belluinâ iſtâ conjuratione inſurrexerunt, ſolum quod malis de Religione opinionibus omnem virtutis, omnem modeſtiæ, omnem humanitatis conſcientiam decoxiſſent. Quis enim eo clementius imperavit? quis juſtius? quis moderatius? Quis majorem reip. curam geſſit? Quis minora vectigalia popoſcit? Quis ſubditorum querelis pari facilitate auſcultàvit? Quis ut iis quoquo modo placeret, tantum ſibi à regiæ Majeſtatis prærogativâ detraxit? At nihil valebant iſta omnia, neque quicquam valere potuit. Quanquam enim omnia, quæ optare, quæ poſtulare, etiam & quæ rapere poterant, haberent, tranquillo tamen animo eſſe non poſſent, niſi ſummo iſto, quod Deo ſuo tribuiſſent, imperio ipſi quoque gauderent, ut quos placeret, ſive Reges, ſive Magnates, ſive Sacrorum Antiſtites, ſine lege, ſine juſtitiâ, ſine miſericordiâ inexorabili ſuæ crudelitati mactarent.

Præcipui hi duo ſunt humani generis hoſtes; at alii ſunt, qui quanquam hoſtes non fuerint, ſunt tamen Proditores: prudens ſcilicet & cautum iſtuc hominum genus (ſic enim ſibi in ſuâ calliditate aſſentantur) qui ut ad omnem rerum mutationem incolumes ſe ſervent, cum omnibus pariter amicitiam aut ſimulant aut colunt. Atque adeo dum impios clam, furioſos apertè nimis amplectuntur, calli-

callidâ iſtâ ſuâ manſuetudine utriſque nimium favoris & gratiæ ſemper conciliarunt. Hos etiamſi majori lenitate tractandos putaverim, quòd ipſi improbi nequaquam fuerint, neque improbos amaverint, imò fortè odio quo oportet intus habuerint, nunc tamen eâdem ſeveritate, quâ impii & furioſi, objurgandos eſſe puto, quòd ipſam impietatis cauſam ſuâ potiſſimum imprudentiâ tueantur. Ipſi enim impii, qui & quales ſint, ſuo ſcelere illico ſatis omnibus indicarent, niſi quod horum popularium favore frui, aut ſaltem odio non haberi videantur, Populus eos tam tetrum atque peſtiferum belluarum genus non exiſtimet. Cùm ergo fallaci & aſtutâ ſuâ moderationis, lenitatis, atque miſericordiæ ſpecie ipſum Populum in ſui perniciem maximè decipiant, cùm improbis ſua flagitia perficiendi poteſtatem faciant, cùm denique bonos omnes ſui negligentiâ in eorum inſidias pertrahant, iis ſi ſtultam prudentiæ ſuæ amentiam paucis expoſuero, nullo aut parvo meo labore cuique de ſuâ improbitate ſua cujuſque conſcientia exprobrabit. Primùm ergo, amici, quem vobis fructum iſtius veſtræ prudentiæ polliceri poteſtis? Incolumes eſſe vos velle dicitis, atque igitur omni rerum mutationi antevenire, omnium inimicitias, odia, & furores devitare; ut quibuſcunque ſumma rerum fortè deferatur, ambitioſus nemo in noſtram perniciem unquam concitetur; ſaltem quieti eſſe deſideramus, quid enim noſtrâ refert nos aliorum rationibus interponere? Suas quiſque curet, alienas, niſi homo moleſtus & importunus haberi velit, iis

quorum

quorum intereſt curandas permittat. De rebus ergo publicis inter ſe luctentur alii, qui ambitione, qui invidiâ, qui animi tempeſtate ſe abripi patiuntur; nos modeſti, nos humiles, nos moderati ſumus, ſat bene contenti ſi fortunarum mediocritate tutò & quietè gaudere poſſimus. An verò hæc ſit, amici, noſtra, quâ tantum nobis plaudimus, in rebus civilibus prudentia? Sic ſapimus? ſic res familiares adminiſtramus? Sic nobis, ſic liberis providemus? Sic domicilia, ſic tecta, ſic fortunas defendimus, ut ſalvam eſſe rempublicam noſtrum atque noſtrorum imprimis intereſſe non cogitemus? Ut neſciamus unam eſſe omnium incolumitatem, quæ cuique quàm ipſe ſibi conjunctior eſſe debet; quæque niſi integra ſervetur, neque tu neque ille neque Ego ſalvi eſſe poſſumus. Hanc igitur maximè tueri ſuæ ſaltem ſalutis causâ, cujuſque imprimis intereſt, quoniam niſi eâ primùm ſtabilitâ jacienda ſint nulla cuiquam fælicitatis fundamenta, eâque eversâ ruant ſimul & labefactentur omnes uniuſcujuſque fortunæ. Stultorum ergo hominum eſt ſibique & ſuis malè providentium res publicas à ſuis alienas putare, atque iſtis penitus neglectis ſuarum tantum rationem habere. Sic vident, ſic ſapiunt, ſic rationes ſuas intelligunt Infantes, qui modo crepundiis ſuis domi aliquandiu lætentur, quæ ſint in urbe incendia nihil ad ſe pertinere putant, priuſquam ipſa domicilii ſui tecta flammæ contagio occupaverit. De veſtræ igitur Sapientiæ acumine gloriari deſinite, neque vos prudentes viros, nedum cives probos ante putetis, quàm civitatis

Digitized by Google

vitatis rationem primo loco habendam eſſe vobiſcum ſtatuatis.

Atque hinc profectò maxima rerum humanarum jactura ſemper facta eſt, quod homines plerique nimis arctam tum commodi tum officii ſui rationem ſemper habuerunt. Si enim in mercaturis faciendis, ſi in negotiolis ſuis officinariis honeſtè rem quæſiverint, nullâ de publicâ incolumitate curâ, nullâ de eâ tuendâ officii conſcientiâ tenentur. Nullam ſe cum iis qui remp. gerunt, rationum ſocietatem habere, Magiſtratus res ſuas ſui duntaxat causâ, ut ipſi Mercaturas, adminiſtrare arbitrantur. Atque adeo ſi quæ fortè extremo reip. periculo graviora impoſuerint vectigalia, populus ſua ſibi bona eſſe direpta, ſe ſpoliatos, vexatos,fortunis everſos eſſe queruntur, aut quaſi ſalvam eſſe Patriam ſuâ ne teruntii pretio intereſſet, aut quaſi everſâ Patriâ Officinæ ſuæ ſalvæ eſſe potuiſſent. Quid autem de Operis, de Mercenariis, de illiberalibus iſtis dicam, à quibus, utpote qui in ſordidâ vitæ ratione verſantur, nihil liberale, nihil ingenuum, nihil prudens expectare debeamus? De vobis verò quid dicemus, qui amplioribus mentis dotibus vos ornari putatis, qui ſingulari prudentiæ vi & acumine gloriamini, quiqui (eſtis enim & vos faceti) Ariſtidis juſtitiam, Catonis integritatem, qui Ciceronis Conſulatum, qui bonorum omnium labores, curas, pericula, quæ ultro pro Patriæ ſalute ſubierunt, ridetis; Vos, vos, inquam tam cæcos atque rerum humanarum tam imperitos eſſe, ut privatas veſtrum rationes publicis præcipuè contineri non intelligatis? Quæ major eſſe poteſt

Digitized by Google

ignavia? Quæ deſidia? Quæ ſtultitia? Quæ Inſantia? Quæ denique turpior fortunarum omnium everſio? Quo enim alio niſi Reip. munimento incolumes vos fore putatis? Quid? an domeſticis parietibus theſauros omnes ſatis cuſtodiri cenſetis? Quid an in communi omnium Incendio ædes veſtras ſacroſanctas atque à flammis ſecuras cogitatis? Quid an fures, ſicarios, gladiatores veſtris poſſeſſionibus, cùm ab iis vi & armis vos exturbare poſſint, manus ſacrilegas atque rapaces abſtinere creditis? Quid an à latronibus, à parricidis, ab amentibus, à perditis iſtis, qui nequeunt niſi latrocinio vivere, qui omnia quietâ republicâ deſperant, qui cædibus, qui rapinis, qui incendiis, qui ipsâ rerum vaſtatione lætantur; an ab his inquam lenitatem, ab his miſericordiam, ab his continentiam vobis ſpondere poteſtis? Aut ſi vobis fortè pepercerint, quod Patriam in impias eorum manus tam facile tradideritis; an non prudentius putatis impedire, quandiu licuit ſalvâ republicâ, ne in eorum poteſtatem veſtras vobis fortunas aut condonare aut eripere veniret, quàm ut ab iis quod omni jure jam ante veſtrum eſt, quaſi timiditatis & perfidiæ mercedem accipiatis? Id enim maximum eſt quod à latronibus expectare poſſitis beneficium, ut veſtra vobis prædiola relinquant, quòd vicinorum omnium poſſeſſiones eorum furori prodideritis. Quid multa? hoſtili ſunt animo in rempublicam improbi omnes, neque probi ullâ aliâ ratione niſi eâ ſalvâ ſalvi eſſe poſſunt, niſi igitur fuerimus omnes hoſtes hoſtibus, neque è re noſtrâ neque è rep.

faci-

Digitized by Google

faciemus. Atque iſtæc profecto altera in hominum ſocietatibus ruinarum cauſa maxima ſemper extitit, quod boni omnes non ſatis forti & conſentiente animo bellum apertum cum improbis omnibus ſuſceperunt. Quanquam enim invidia quæ excellentium hominum virtutes ut umbra ſequitur, magna præclarè geſtis ſemper afferat impedimenta; cùm ea ſit veſtrûm (qui ipſi nullum pro Patriâ laborem ſuſtinere vultis) malevolentia, ut citius nemo de rep. optimè meruerit, quin eundem mox obtrectatione veſtrâ ut feram canes laceretis. Atque ſic fieri ſemper compertum eſt, ut ſi quis publicæ utilitati ſe devotum oſtenderit, invidi, lividi, malevoli (quales ſunt ignavi omnes) eum omni bene agendi facultate ſpoliare nitantur. Quanquam verò magna ſit labes, quam invidiâ veſtrâ, major tamen eſt quam ignaviâ reip. affertis; ut enim iſtâ bonorum conatus impeditis, ita hâc improbis omnibus adjumento eſtis. Nullum enim ab iis immineret periculum, nulla iis foret lædendi facultas, ſi vos quoque forti atque conſtanti animo eorum hoſtes eſſe auderetis. Quippe cives inſigniter improbi & pernicioſi admodum pauci ſunt pro bene ſentientium multitudine, ut quantumcunque luctentur, nihil unquam mali perficere potuiſſent; niſi quod vos veſtrumque ſequaces, i. e. maxima pars eorum quos iis contravenire oportet, ignaviâ veſtrâ remp. illorum impietati permittatis. Cùm enim veſtram timidorum gregem à Patriæ defenſione duxeritis, perpauci ſunt qui ſe àtque latera ſua audent contra objicere, ii ſcilicet quorum honeſtati cœleſtior quæ-

dam Naturæ indoles divinam animi magnitudinem adjunxit. Adeoque bella inteſtina plerunque inter optimos & peſſimos quoſque geruntur, atque idcirco pari fere numero & incerto exitu, niſi quod dum ſtulti plerique improbos ſequantur, atque callidi omnes ſibi conſulant, optimi quique, tanquam Imperatores præclari ab exercitu deſerti, hoſtium telis & mucronibus nudi exponuntur. Cùm ſi vos timidi, qui omnia circumſpicitis pericula, præter unum illud quod ipſo capite oppugnare debetis; ſi inquam vos ad Optimatum partes contra perduellium conatus fortiter accederetis, eſſetis ſemper non minus virium magnitudine quàm cauſæ nobilitate ſuperiores. Deſinite ergo vos viros prudentes aut cives bonos cum omni iſto veſtro ſupercilio jactare, donec vos quoque bellum apertum improbis omnibus indixeritis. Quanquam enim prudenti iſtâ moderatione veſtrâ ſicarii & perduelles non fueritis, Patriæ tamen deſertores & proditores eſtis, quâ unâ Perfidiâ proximi ſcelere acceditis ipſis Patriæ Parricidis. Cùm enim improbi ſint iſti, qui eam interficiunt, quantò vos meliores, qui cum nefarium parricidium poſſitis impedire, nolitis? Tot ergo ſeculorum experientiâ, tot gentium cladibus, tot rerump. everſionibus edocti nunquam impoſterum ignaviâ pereamus, ſed ſi tuti, ſi ſapientes, ſi non prorſus fatui eſſe velimus, improbos omnes inexpiabili bello inſectemur, atque nullas cum iis amicitias, nullam pacem, nullam concordiam, ne quidem ſimulatam habeamus. Atque hoc unum ſi intelligerent boni omnes,

nes, in eoque quaſi conjuratione factâ conſentirent, ut improbi patriæ hoſtes eſſe ſemper ducantur, ut cum iis apertum bellum ſuſcipiatur, ut omnibus qui quâvis animi malignitate aut dementiâ depravatos ſe oſtenderint, inuſta ſit ignominiæ nota, ut denique ab iis tanquam à peſte & pernicie fiat bonorum omnium ſeceſſio; nulla unquam reſp. diſſenſionibus inteſtinis, bellis civilibus, civium perditorum tumultibus interiret, præcideretur ab iis omnis nocendi ſpes & facultas, ſemper intercluſæ eſſent omnes ſeditionis viæ, nulla unquam fieri potuit improborum conſpiratio, nulla audacia, nullum ſcelus. Denique ſi fides, ſi honeſtas, ſi continentia, ſi æquitas, ſi temperantia, ſi modeſtia, cum ſcelere, cum furore, cum petulantiâ, cum libidine, cum luxuriâ, cum temeritate, cum amentiâ, ſi virtutes omnes cum vitiis omnibus ſemper, palam, & apertè certarent, inviolabilem inter ipſos homines pacem & concordiam tuerentur.

Verùm vobiſmet ipſis utilis ſit veſtra Aſtutia: Quid autem ſi cum Officio pugnet? An commodum quodvis ei anteponendum putatis? Quid ergo inter vos & improbos intereſt, neque enim ſunt iſti gratis ſcelerati, & cum ab Officio diſcedunt, ſuas ſibi habent commoditatis rationes, quibus ad id deſerendum pertrahuntur. Atqui tamen ſcelerati ſunt, quod ab eo ſe quovis emolumento ſolicitari patiantur. Si itaque probi eſſe velitis, ſolius Virtutis decus & dignitatem tueamini, iſtæc unica viri cordati laus & gloria eſt, Officii & Conſcientiæ rationes

aliis quibuſcunque omnibus piè ſanctéque anteferre. Atque iſtæc unica ſapientiæ ratio eſt, ut ſalvo Officio cæteras vitæ commoditates conſequatur; ab eâ autem divulſa nihil aliud eſt quam ſtolida & nequam iſta Veteratorum aſtutia, quâ ſolâ via omni injuſtitiæ, omni fraudi, omni impietati aperitur. Si enim rationes privatas quis publicis antepoſuerit, nihil eſt quod à quovis ſcelere hunc hominem ſui emolumenti causâ coercere poſſit. Neque enim ſceleſtiſſimi quique quicquam iniquum, quicquam crudele, quicquam aliis damnoſum molirentur, niſi prius ſuas rationes aliis omnibus anteponendas ſecum ſtatuiſſent. Ut ſi vos, qui hâc lege vivitis, minus quàm iſti, flagitioſi ſitis, non majori veſtræ juſtitiæ, ſed minori fortitudini imputare debeatis. Una enim eſt omnis juſtitiæ ratio ut commune bonum ſemper anteferatur, quam ſi ſemel neglexeritis, in eandem ſcelerum omnium licentiam cum improbis omnibus erupiſtis. Nunc autem attendite, magnum eſt quod eloquor. Magnis laboribus, magnis ſtudiis, magnis contentionibus per omnem Europam de Religionis, de Eccleſiæ, de Fidei veritate diſputatur, Ego autem ut inter clamoſas aliorum diſſenſiones exaudiar, voce elatiſſimâ dico, atque utinam me non modo omnis Europa, ſed univerſus Terrarum Orbis exaudiret, dico, fidenter dico, & quid dixerim rurſus inquam Attendite. Unam eſſe veram germanam & indubitatam religionis rationem, veterem illam omnium ætatum, omnium hominum communem, quâ Deus Opt. Max. omnium fœlicitatem mutuâ bene-

benevolentiâ comparari voluit, juſſit, & in ſempiternas leges præmiis & pœnis ex ipsâ rerum Naturâ naſcentibus ſancivit. Hâc unâ fundatam eſſe omnem virtutis, omnem juſtitiæ, omnem pietatis dignitatem. Hac reſpublicas, hac civitates, hac ipſam hominum conjunctionem conſervari. Atque quo firmius divinam & cœleſtem hanc naturæ legem ſtabiliret, novam Evangelii eidem adjunxit, quâ longè majora quàm quæ docere poterat Natura, Charitatis Officia imperavit, eamque majoribus vitæ æternæ pœnis & præmiis ſanxit. Hâc unâ de causâ filium ſuum unigenitum in terras legatum miſit; in hanc unam rem Beatus ille Jeſus, quandiu in terris vixit, incubuit; hoc unum Officium moriens bonis omnibus Teſtamento legavit; hoc uno optimum & ſibi & Patri cultum præſtari docuit; denique hoc uno ſinceros ſui cultores ab Hypocritis, ab Adulatoribus, ab improbis omnibus ſemper ſecernendos eſſe voluit. Sit ergo unum nobis κριτήριον, quo inter magnas Europæ diſſenſiones de verâ Eccleſiâ, de Fide Catholicâ, de Religione Orthodoxâ certo judicemus. Ibi ea omnia inveniri, ubi boni hominum communis ſtudium maximè & docetur & perficitur; tantumque omnes factiones veritati deeſſe, quantum aliâ quâcunque causâ ingens hoc Officium Orbi commendare neglexerint. Hac denique unâ regulâ magnis iſtis quæ hodieque exagitantur de religione controverſiis finem faciamus. Ut obtineat iſta, quæ commune bonum, quæ mundi pacem, quæ imperii tranquillitatem, quæ benevolentiam, quæ charitatem, quæ univer-

univerſam juſtitiam ſtabilire conatur. Quæ autem qualicunque Pietatis ſpecie neglectis magnis hiſce virtutibus hominum animos aliis Religionis Officiis ab iis alienis occupat, ut ſuperſtitio otioſa & inutilis tollatur. Si quæ verò quoquo modo iiſdem obeſſe comperiatur, ut hominum animos acerbitate quâvis exulceret, quæ adverſus regum autoritatem protervos & petulantes, quæ publicæ pacis perturbatores, quæ malevolos, ſuperbos, duros efficiat, ab hâc ut à peſte, ut à pernicie, ut ab ipſis furiarum tædis & ſerpentibus fugiamus. Cùm ergo huic uni fundamento jacta ſint omnia Vitæ, Virtutis, Religionis Officia, ſi in eo tuendo conſtantes fueritis, Conſcientiæ veſtræ fructu & ſolatio gaudeatis,ſin ab eo vos quâvis ratione deturbari patiamini, ii eſtis ab ipſo officii ſacramento perfugæ, quos nulla poteſt prudentiæ ratio, nulla ſanctitatis ſimulatio ad fidem, ad integritatem, ad conſcientiam revocare. Eſto igitur, quod jam ante vobis ſæpe conceſſimus, & ſemper concedemus, Nemini vos ultrò nocere velle; atqui alii ſunt, qui nihil niſi id unum & volunt & faciunt, quibus niſi vos aperto bello opponatis, bonos omnes eorum audaciæ, furori & immanitati traditis, neque eos minùs veſtrâ perfidiâ quàm impii ſuo ſcelere, ſauciatis. Ut enim una eſt Juſtitiæ Lex adverſus bonos omnes Benevolentia, ita eam improbitas omnis violare, evertere, debilitare conatur; hanc igitur niſi contra improborum impetus omnibus viribus tueamur, non debitâ fide humanitatis Officio perfungimur. Aut ergo in hanc unam Virtutem (quâ aliæ omnes con-

continentur) ſincerè & fortiter incumbite, aut ſi ab eâ deflexeritis, ſtulti & imprudentes ſitis, ſi aliâ quâcunque Officii lege vos devinctos profiteamini. Et ſi quas virtutes vos colere & ſequi putetis, nil niſi fictæ ſunt & ſimulatæ virtutum umbræ, omnis ſtabilitatis, omnis conſtantiæ, omnis integritatis expertes. Humani, manſueti, miſericordes, urbani, pacifici eſſe vultis. Ita mehercle, at quo jure videte. Vos humani? qui ipſum humanumgenus immaniſſimis belluis laniandum traditis? Una eſt humanitatis lex, ut probos quoſque amemus & improbos, quòd ſint illorum hoſtes, ſummo odio habeamus: in quam vos duplici ratione committitis, tum quod probos non ut par eſt ametis, tum quod improbos non eâ quâ oportet averſatione oderitis. Vos pacifici? qui cum ipſis pacis hoſtibus amicitiam aut colitis aut ſimulatis? An verò nullas inimicitias niſi privatas eſſe creditis, acerrimi mihi credite veſtri ſunt, non qui veſtrûm duntaxat ſed qui omnium hoſtes. His nullam pacem, nullam quietem, pene dixeram nulla humanitatis jura concedere debetis, ſi communem ipſius generis humani amicitiam conſervare & tueri velitis. Vos urbani? Quantum vultis aliorum petulantiam, ſtultitiam, àrrogantiam in rebus veſtris exorbeatis, at cùm de ſummâ rerum, de communi càusâ, de vitâ, de capite, de fortunis omnium agatur, nulla eſſe poteſt nimis vehemens, nimis acris, nimis aſpera ſeveritas. Hâc unâ re levis & ludicra eſt ipſa urbanitatis ſpecies; in aliis quidem omnibus admodum decet & delectat, hîc autem amiſsâ omni ve-

nuſtate ſit impia ſcurrilitas & petulantia. Vos denique miſericordes? In quos? In peſtes, in belluas, in homines omni ſcelere perditos, in otii & communis ſalutis inimicos, in rerum divinarum humanarumque prædones? Quippe talia portenta ſunt improbi omnes, qui cùm juſtitiæ ſanctitatem ſemel excuſſerint, nullis unquam improbitatis terminis continentur, ſed quouſque poſſunt omni ſcelerum & flagitiorum colluvione ſe volutare progrediuntur. Videte ergo patriæ vaſtitatem, civium cædes, domiciliorum incendia, uxorum lamentationes, virginum ſtupra, filiorum neces, amicorum inſepultorum acervos, viventium omnium miſerias, ploratus, deſperationes, atque hæc omnia cùm ante oculos poſueritis, de ſingulari veſtrâ humanitate, veſtrâ miſericordiâ, veſtrâ manſuetudine vobis in tam fœdo Tragœdiæ, quam feciſtis, exitu plaudite. Neque enim me nimis vehementer rem amplificare dicatis, quippe in miſerabilem hunc exitum, niſi prohibeantur, nituntur improbi omnes; ſoli igitur veſtræ erga illos urbanitati, quod impedire nolitis, quoties interimus, gratias omnes agere & habere debemus. Definite ergo quicquam vobis de innocentiâ, de fide, de officio placere, qui cordatos omnes, quantum poſſitis, improbis vexandos traditis, qui ipſam communem bonorum arcem proditis, qui malis ſuam lædendi facultatem datis, qui denique bonis ſuam ſe defendendi eripitis. Deſinite quicquam amicitiæ, charitatis, pietatis vobis vendicare, niſi amici, niſi ſinceri, niſi pii habeantur, qui tam manifeſti, tam perfidi, tam ſcelerati ſunt

ſunt bonorum omnium hoſtes, ut ſint aperti eorum proditores. Vereor autem ne nimis acriter & inurbanè vos urbanos (cùm ſimulatâ virtutis illius ſpecie maximè delectemini) urgere videar. Verbo itaque dicite, ô boni, an nullum cordatos inter & improbos diſcrimen eſſe cenſeatis? Si non ſit, luditis, cum vos probos eſſe profiteamini: Si ſit, vos quoque, cum falſi, cum perfidi, cum bonorum deſertores ſitis, aut tandem improbos fateamini, aut ingenuè ſimulatione relictâ omnis cujuſcunque improbitatis ſive ab impietate ſive à ſuperſtitione profectæ palam & apertè hoſtes vos eſſe oſtendatis. At poſtremò populares eſſe vultis. Eſtote igitur. Hæccine autem veſtra officii religio? Hæccine animi magnitudo? Hæccine ſapientiæ præſtantia? ut & dignitatem & officium inſanientis Populi opinioni poſthabeatis? Quid turpius, quid quâvis animi magnitudine indignius, qũid prudentiæ gravitate alienius quàm tam ignobili mercede conductos & dignitati & officio deeſſe? Nollem equidem, quanquam Conſcientiam nihili haberem tum bonorum de integritate meâ opinionem, tum potiſſimùm meam de meipſo exiſtimationem tam turpi tamque indignâ ſervitute diminutam eſſe. Ne quid verò de Officii Religione nunc dicam, neſcire non poteſtis quæ ſit multitudinis ſtultitia, quæ temeritas, quæ ignorantia. Nihil ſapienter, nihil graviter, nihil cum judicio cogitant, ſed ſemper aut caſu aut more aut affectu, aut aliâ quâcunque re niſi unâ ſapientiâ ducuntur. Ut profecto alterum majus non ſit ſtultitiæ argumentum quàm ſi quid eorum teſtimonio

comprobetur. An ergo vos non pudeat, qui Delphicos Deos vos eſſe putatis; qui optimis quibuſque viris ſapientiâ præſtare vultis, qui ingenii, qui prudentiæ, qui acuminis magnitudine excellitis, vos inquam tantos viros non pudeat ab imperitæ multitudinis judicio non dicam, cum non habeant, ſed errore, ſed temeritate, ſed inſolentiâ pendere. Neque tamen cum à tam turpi ſervitute vos avocare vellem, ad contentionem cum multitudine, ad bella cum imperitorum grege gerenda voco, virum enim magnum non m nus decet cum iis inimicitias exercere quam eorum autoritate moveri. Sed ſi inter viros magnos haberi velitis, ad animi magnitudinem urgeo, ut penitus neglecto imperitorum grege, vobis conſtantes ſitis, propriis judiciis ſtetis, ſoli dignitati conſulatis, atque ea quæ ſolent iſti eâdem animi conſtantiâ faciatis. Si denique famæ & gloriæ ardore flagretis, iſta non privatâ utilitate, non domeſticis commodis, non unius aut paucorum ſalute tuendâ acquiritur; ſed laboribus, periculis, magnis in remp. meritis, atque rebus tam præclarè factis ut ipſæ ſui magnitudine omnium laudem, honorem, & admirationem evocare valeant. Omnia Annalium monumenta percurrite, atque vel unum quidem ex omni vetuſtatis memoriâ repetatis, qui niſi inclytis in remp. meritis civium ſuorum charitatem & laudem adeptus ſit. Nemo, nemo quâvis ætate vixit, qui veſtræ ſapientiæ inſtituto Populo obſecutus eſt, quin optimi cujuſque contemptu vixerit, atque vitâ defunctus aut nullam conſecutus ſit memoriam, aut tandem in ipſius

Digitized by Google

us multitudinis & odium & contemptum venerit.

Quid autem parvis hiſce tandiu inſiſtimus, cum in Conſcientiæ provinciâ verſemur? Si enim cætera omnia quantacunque vitæ commoda ſint illius Autoritati poſthabenda, nullâ certè tantâ contentione opus eſt, ut inanis Populi opinio ſanctiſſimis ejuſdem rationibus poſterior ſtatuatur. Hujus ergo unius imperio, ſi quem exinde fructum ſperatis, totos gubernandos voſmet tradite. Quid enim aliud eſt Conſcientiæ gaudium, niſi divina iſta mentis tranquillitas, quam propriæ integritatis perceptione quiſque ſentit. Atque adeo niſi unâ integritate nitatur nulla eſſe poteſt illius lætitia, nulla voluptas, nulla conſolatio. Si enim ſimulata ſit tantum pietatis ſpecies, cum ſuæ ſimulationis conſcius quiſque fuerit, tantum abeſt ut quemvis integræ Conſcientiæ fructum metiatur, ut potius pœnas impiæ & nefariæ ſuæ ſimulationis ſibi ipſe ſolvat. Et ſi quis uſque adeo robuſtè ſceleratus fuerit, ut nullo omnino ob fictam pietatem angore crucietur, nullâ tamen Conſcientiæ fiduciâ, nullâ æquanimitate, nullis deliciis, nullâ denique ejuſdem beatitudine ſuſtentatur, Cum ergo Conſcientias veſtras hoc benevolentiæ officio imprimis devinxit Deus, ſi quem integritatis fructum & ſolatium conſequi cogitetis, omni ſimulatione depoſitâ, abjecto metu, excuſsâ ignaviâ, bonos omnes animo forti & ſimplici amplecti; contraque malos tueri in voſmet ipſos ſuſcipiatis.

Digitized by Google

Denique an mortali hâc conditione conſilia veſtra terminatis? An omnia ad immortalitatem refertis? Si iſtuc, nihil de virtute, de officio, de pietate, de juſtitiâ, de honeſtate poſtea dicatis, inania ſunt nomina, atque ſolâ utilitate metienda ſunt omnia. Quæ enim alia eſt virtutis ſanctitas, quæ laus, quæ gloria, niſi quod commodo honeſtum anteponatur. Id vero cur tanti quis æſtimaret, niſi majori utilitate compenſetur? An ipsâ virtutis pulchritudine? quamobrem vero pulchrum ſit ut aliorum rationes meis anteferam? Imo quamobrem quemvis potius cruciatum perferrem, quàm aut officium prodam aut fidem, niſi iſtius conſtantiæ præmium conſtitutum haberem? An ſolâ hujus ævi utilitate? Negligam ergo, quoties mihi fructuoſum fore putavero. Suâ cujuſque utilitate omnes ducimur, neque in eo ponitur inter bonos & improbos diſcrimen, quòd alteri rationes ſuas ſolo commodo, alteri ſolo honeſto metiuntur, ſed quod improbi, cum nullam niſi hujus ſolius vitæ fœlicitatem habere ſe putent, eâ ſolâ ducuntur; boni verò cum immortalitatem beatam virtutis mercedem eſſe cenſeant, quid mirum ſi omnibus caducæ hujus vitæ emolumentis anteponendam eſſe arbitrentur? Si itaque ad Immortalitatem contenditis, cogitationum veſtrarum magnitudine digni vivatis, atque id unum agite ut beatitatem divinam fortiter conſequamini: Neque quaſcunque hujuſce ſeculi rationes tantis conſiliis ſe miſcere patiamini, nugæ prorſus ſunt, indignæ quidem in quibus ullam rerum veſtrarum ſpem ponatis, neque ſine ſummo dedecore

reique

Digitized by Google

reique turpitudine, vos qui ad tanta nati eſtis, fœlicitatem veſtram rebus tam vilibus atque abjectis metiri poteſtis. Cogitate ergo qui ſitis, veſtram cum cœleſtibus agnationem ante oculos propoſitam ſemper habeatis, atque contemptis omnibus exiguis hiſce rebus curam omnem in ſuperis & cœleſtibus (quæ ſolæ quâvis curâ dignæ ſunt) conferatis. Neque tanto præmio concitati mediocri virtute contenti ſitis, ſed ſemper optimis illius officiis antecellere omni animi contentione enitemini. Quanquam enim in beatas iſtas ſedes via pateat omnibus, qui juſtitiam & pietatem colunt; optimi tamen quique præclarè geſtis, meritis in patriam, ſummâ in bonos fide, invictâ animi conſtantiâ & fortitudine faciliorem ſibi aditum patere faciunt. Neque certò qui in hanc ſpem enituntur, ullis periculis, ullis calamitatibus, ullis rerum humanarum caſibus vel minimum ab eâ moveri ſe patientur. His enim una Virtus fit omnia, atque perfectè ad vitam beatam ſeipsâ contenta; non quod ut arbitrabantur Philoſophi in ipsâ miſerâ virtute quævis delectatio eſſe poſſit, ſed quod ad immortalem hanc atque cœleſtem vitam nitatur. Stultè enim *Epicuro* dictum eſt *Sapientem*, ſi *Phalaridis* tauro ſuccenſis ignibus torreatur, nihil commoveri, nihil pœnæ ſentire, ſed ſuave & jucundum illud eſſe dicturum. Quid enim haberet iſte, quo ſe in tantis doloribus conſolaretur, cum ſupplicia iſta in mortem ſempiternam terminari putaret; in quâ ſi nulla ſit pœna, nulla certè eſſe poteſt ſuavitas, nullæ deliciæ, nulla beatitudo, quæ tantos cruciatus leniret? Virtus autem

tem quæ ſolidâ Immortalitatis ſpe paſcitur & ſuſtentatur, humana omnia ad ſe vix pertinere putabit; ferrum, flammas, equuleum, exilia, proſcriptiones, mortem denique ipſam minitere, quàm parva ſunt quàm nihil momenti habent iſta in Conſcientiâ quæ ſemper cœleſtium cogitatione erigitur. Neque ſolum acerbiſſimos dolores minuit & quidem tollit, ſed & ipſis vitæ voluptatibus jucunditatem aſpergit. Quanquam enim tam ſint inania humana gaudia, ut ipſa ſibi placere non valeant, hâc tamen divinâ & cœleſti animi oblectatione cumulata proprio ſenſu lætantur. Ei enim placent omnia, qui ipſe ſibi placet. In tantâ itaque hujus ſpei voluptate conſtituti, in hanc unam contemptis terrenis omni impetu incumbite, atque de bonis omnibus optimè mereri omni ſtudio evigilate, & ſi fortè in hâc vitâ debitum officii præmium non conſequamini, interpoſitam divinæ Juſtitiæ ſanctionem habetis, eò quemque in futurâ fæliciorem eſſe, quo melius quandiu in hâc vixerit, de generis humani republicâ mereatur.

Elenchus

Digitized by Google

Elenchus Rerum.

Disputatio Prima.

An Philoſophorum ulli, & quinam Athei fuerunt.

SECT. I. *QUI Philoſophorum veterum tam Ionicæ quam Italicæ Scholæ ſpretæ Religionis accuſati fuere. Quæ ſit diſputationis Controverſia, & quid ſit, quid non ſit Atheiſmus, explicatur,* Pag. 1.

SECT. II. *Pro omnibus prima defenſio, quod teterrimam Græcorum ſuperſtitionem oderint, impietatis accuſatos fuiſſe, cujus ſi rei fuerant, fuiſſe tamen cordatiores quam qui Populi Religioni ſuccubuere,* p. 3.

SECT. III. *Defenſio ſecunda, quod Athenis accuſati ſint, qua urbe omnium maxime impias Religiones extremâ, legum ſeveritate juſſerant,* p. 6.

SECT. IV. *Defenſio tertia Ethnicos omnes, qui ſuâ ſuperſtitione abhorrebant in læſæ Religionis crimen vocare, idque fuſius de Chriſtianis declaratur,* p. 8.

SECT. V. *Specialis pro Ionicis defenſio adverſus Ariſtotelem qui quod de ſolâ causâ materiali tractaverint, effectricem ſuſtuliſſe infert, at tum ex ipſorum Philoſophiæ ratione tum ex ipſius Ariſtotelis teſtimonio oſtenditur, eos non reliquas cauſas negaſſe, ſed ſolum ſuâ philoſophandi ratione non attigiſſe,* p. 9.

SECT. VI. *Ab impietate vindicantur ſinguli. Thales, Anaximenes, Diogenes Apolloniates, & Anaximander, de quo tamen magis dubitatur,* p. 14.

Digitized by Google

SECT. VII. *Quâ Anaxagoras in vitæ periculum venit; omnium Ionicorum primus, qui Deum in Philoſophiam induxit; defndeitur adverſus iniquam quorundam ſuſpicionem,* p. 17.

SECT. VIII. *Theodorum, Bionem, omneſque Cyrenaicos Atheos fuiſſe, atque potiſſimum ipſum Ariſtippum, qui ſectam condidit,* p. 19.

SECT. IX. *Euhemeri inſtitutum cum veram de falſis Diis hiſtoriam ſcripſerit ab omni impietate adverſus Plutarchi delationes defenditur,* p. 21.

SECT. X. *Leucippum & Democritum maximæ impietatis reos fuiſſe, quod è rerum naturâ Cauſam Effectricem de induſtriâ ſuſtulerunt,* p. 24.

SECT. XI. *Protagoras & Diagoras utrique Athei. Iſte quod cum Bajulus nulliuſque eruditionis homo fuerit, Novitatis Gloriâ impietatem in compitis docere affectavit. Hic quod cum ſe Diis neglectum putaverit, Vir ſuperbus tantam indignitatem iſtac ratione ulciſci vellet,* p. 27.

SECT. XII. *De Epicuro magna contentio, prima Excuſatio, illius infamiam à Stoicorum odio & calumniis ortum habuiſſe. Stoicos ſuppoſititios Libros omni Impietate refertos illius nomine edidiſſe. Quam autem pie ipſe de Deo cenſuit fuſe oſtenditur,* p. 30.

SECT. XIII. *Altera ejuſdem excuſatio, voluptatis nomine non belluinam iſtam intellexiſſe, ſed animi fœlicitatem eamque omni corporis voluptati antetuliſſe, neque quas Corporis voluptates admiſiſſe, niſi cum virtute copulentur, ipſum denique optimis moribus vixiſſe,* p. 34.

SECT. XIV. *His reſpondetur, primum etiamſi Libri impii ei affingantur, ipſum tamen omnem eandem impietatem notiſſimis ſuis Libris & de quibus nulla ſit dubitatio docuiſſe,* p. 36.

SECT. XV. *Deinde turpem ſententiam in illius de fine libro non fuiſſe interpolatam, neque eâ de re Laertii teſtimonium quicquam Authoritatis in ſe habere,* p. 39.

SECT. XVI. *Cum rationes quibus Deum eſſe probari poſſit, ſuſtulit, omnem illius notitiam à vanâ Populi opinione deducit. Quid Anticipatione intelligat diſquiritur, & è*

ſuis

Digitized by Google

ſuis Principiis nullam eſſe poſſe de Deo Anticipationem demonſtratur, p. 40.

SECT. XVII. *Omnem de Deo Anticipationem ab inſomniis & inanibus Plantaſmatis ortum eſſe conſtanter docuit*, p. 44.

SECT. XVIII. *Quî evenit ut in omni Philoſophiæ parte ſibi apertiſſimè contradixerit, quod ſcilicet cum primum talia principia attulerat, quæ Numinis notitiam labefactent, ea poſtea eidem conciliari coactus voluit*, p. 46.

SECT. XIX. *Ita deos quos eſſe voluit, deſcripſit, ut è ſuis principiis nulli eſſe poſſint, potiſſimum cum quaſi corpora, & humanâ figurâ ſine ſoliditate eſſe dixit, nihil omnino eſſe dixit*, p. 47.

SECT. XX. *Cum providentiam Diis ſuis negavit, nullum eorum cultum reliquit; neque ſine eâ quemvis dare poſſet ob Naturæ præſtantiam, neque quævis Naturæ præſtantia eſſe poſſet, primum neque Beatitas neque Sapientia*, p. 50.

SECT. XXI. *Deinde neque juſtitiam neque benevolentiam neque quamvis virtutem habere poſſent talia Numina, ſed è contra peſſimâ Naturæ malignitate contaminarentur*, p. 54.

SECT. XXII. *Cum voluptatem ſummum Bonum definiverit, cum eo de voluptatis voce non eſſe contendendum, ſed quod nullam niſi corporis eſſe vellet, & quam animæ tribuebat, tota ad corpus referret*, p. 56.

SECT. XXIII. *Neque ſententiæ turpitudinem minuit, cum non eas voluptates quæ in motu ſed quæ in ſtabilitate ſe intellexiſſe dicat, quod quæ in ſtabilitate ſunt ad eas quæ in motu ſunt penitus referantur*, p. 61.

SECT. XXIV. *In Epicuro & paucis illius ſucceſſoribus deſiit impietatis diſciplina, eam primi inſtauravere Itali quidam Peripatetici, præcipuè Cæſalpinus & Berigardus*, p. 63.

SECT. XXV. *In Cardanum inquiritur, & virum eruditiſſimum non impium ſed inſanum fuiſſe demonſtratur*, p. 68.

SECT. XXVI. *Vanini cum Philoſophiæ tum Hiſtoriæ deſcriptio*, p. 77.

Digitized by Google

SECT. XXVII. *Eadem Hobbii quæ Epicuri impietas, cum ſua axiomata in religionis ruinam invenerat, inanibus diſtinctiunculis eorum impietatem excuſare putat, & primum eo quod nihil ſe movere poſſit, nullum eſſe Numen demonſtrat,* p. 86.

SECT. XXVIII. *Hobbium nihil demonſtrare, ſed quicquid demonſtrare ſe jactat, inepte & impudenter ſemper arripuiſſe. Cum nullam eſſe Religionem velit, niſi quæ juſſerit Civitas, omnem ſuſtulit,* p. 89.

SECT. XXIX. *Deum eſſe aperte negat, cum eum neque corporeum, neque incorporeum eſſe demonſtrat,* p. 93.

SECT. XXX. *Philoſophiâ civili omnes leges divinas aperte tollit, quod cum fecerit, quam male ſententiam ſuam de Naturæ ſtatu probet quamque obtusè illius impietatem excuſet,* p. 95.

SECT. XXXI. *Ab iiſdem principiis contraria demonſtrat, nihil novi in Philoſophiâ civili attulit, niſi quod cum impium tum abſurdum ſit,* p. 98.

SECT. XXXII. *Athei non fatui nati ſed facti ſunt, neque judicio ſed arrogantiâ in impietatem impelluntur,* p. 101.

DISPUTATIO SECUNDA.

A Rerum Finibus, qui in ſolâ Terrâ cernuntur, Deum eſſe demonſtratur.

SECT. I. *Contra Fauſtum Socinum à Naturæ contemplatione Numinis Providentiam demonſtrari poſſe diſputatur,* p. 103.

SECT. II. *Scholaſticos autem ſuis diſputandi rationibus ad ſuam concluſionem non pervenire, tum quod neque contra Mundi Æternitatem, neque contra ſpontaneum Animantium Ortum quicquam concluſerunt,* p. 108.

SECT.

SECT. III. *A rerum finibus demonſtratio incboatur, quâ diſputandi ratione tam contra eos qui Mundi Æternitatem aſſerunt, quàm qui fortuitum ejuſdem ortum concluſum eſt. Miſsâ autem cæleſtium omnium ratione ſolis Terræ commoditatibus conficitur demonſtratio,* p. 114.

SECT. IV. *Atque primùm Terram locum & ſitum, quemcunque habet nullis cauſis Phyſicis & Mechanicis nactam fuiſſe demonſtratur,* p. 117.

SECT. V. *Sede autem ſuâ, ut aptiſſimum à ſole intervallum haberet, ſolo Opificis conſilio collocatam fuiſſe,* p. 122.

SECT. VI. *Terræ partes nullâ niſi vi magneticâ toti cohærere, eamque non niſi admirabili arte effectam eſſe demonſtratur,* p. 124.

SECT. VII. *Terræ Globum ingentibus Saxi & Ferri Arcubus à Polo ad Polum excurrentibus conſtare,* p. 128.

SECT. VIII. *Vim magneticam undique ab ipſius Centro in omnia extremitatis puncta diffundi, atque eâdem univerſam Terræ fabricam firmiſſimâ concatenatione ſecum ubique devinctam & conſtrictam teneri,* p. 131.

SECT. IX. *Mechanicos nullum motûs principium afferre, atque imprimis non diurnæ ſive Terræ ſive Solis circa Axem ſuum converſionis,* p. 133.

SECT. X. *Neque Annuæ circa magni Orbis Ambitum,* p. 135.

SECT. XI. *Neque quamobrem aut per Æquatorem aut tantâ motûs æquabilitate circumferatur,* p. 140.

SECT. XII. *Neque quamobrem lineis ſpiralibus curſus ſuos intra Zodiacum definiat,* p. 142.

SECT. XIII. *Multiplex tum motûs circularis tum diurni utilitas demonſtratur,* p. 143.

SECT. XIV. *Deinde Annuæ intra Tropicos converſionis,* p. 146.

SECT. XV. *Quâ motûs ratione Zona torrida non modo habitabilis fiat, ſed & regionum omnium cultiſſima,* p. 148.

SECT. XVI. *Quantâ utilitate Terræ extra Tropicos eâdem temperantur, & quantâ frigoris theſauri in duobus extremis Terræ angulis conſervantur,* p. 151.

SECT. XVII. *Singularis Lunæ utilitas,* p. 152.

SECT. XVIII. *Utiliſſimum inter Cœlum & Terram Aëris interventu commercium, præſertim quod tam admirabili celeritate Calorem & Lucem inde ad nos uſque deferat,* p. 153.

SECT. XIX. *Multiplex in Terræ & Maris diſpoſitione contra ipſas leges mechanicas utilitas,* p. 155.

SECT. XX. *Summa cum Æſtus marini tum Salſedinis utilitas,* p. 159.

SECT. XXI. *Mirabilis fontium contra leges Mechanicas Origo,* p. 162.

SECT. XXII. *Eadem & pluviarum,* p. 165.

SECT. XXIII. *Atheorum, & primùm Critiæ, Euhemeri & Petronii ſuſpicionibus reſpondetur,* p. 167.

SECT. XXIV. *Deinde querelis quas in rerum Naturam deploravit Lucretius,* p. 170.

SECT. XXV. *Proximè Luciani ſcommatis,* p. 179.

SECT. XXVI. *Tum levibus Pyrrhoniorum ſophiſmatis,* p. 181.

SECT. XXVII. *Hinc Peripateticorum interrogationi, ſi Deus Mundum effecerit, cur non, prius?* p. 192.

SECT. XXVIII. *Vanini Phyſiologiæ vanitas fuſe demonſtratur,* p. 194.

SECT. XXIX. *Quam ineptè tum ipſe tum alii omnes Naturæ voce luſerunt,* p. 208.

SECT. XXX. *Quàm futilis ſit Hobbii impietas demonſtratur,* p. 216.

DIS-

DISPUTATIO TERTIA.

Epicuri & Carteſii Hypotheſes de rerum Fabricatione evertuntur.

SECT. I. *QUæ ſit vera Phyſiologiæ ratio, atque quis illius in vitâ humanâ uſus,* p. 221.
SECT. II. *Communis Atheorum omnium ſententia brutâ materiâ facta eſſe omnia. Quamobrem tres præ cæteris Hypotheſes: Epicuream, Carteſianam & Ariſtotelicam ſeorſim redarguendas eſſe duximus,* p. 223.
SECT. III. *Epicuri Hypotheſis. Primum non modo illius ſed Phyſicorum omnium Effatum, è nihilo, nihil fieri, refellitur, atque non eam materiæ conditionem eſſe ut Naturæ ſuæ virtute exiſtat, demonſtratur,* p. 226.
SECT. IV. *Cum Atomos infinitas eſſe velit, & Vacuum & motum ſuſtulit,* p. 230.
SECT. V. *Incredibilis cum gravitas tum motus celeritas quam atomis ſuis tribuit, aliaque multa ad motûs naturam pertinentia diſputantur,* p. 233.
SECT. VI. *Motus declinationis citra cauſam fingitur. Ciceronis eâ de re diſputatio. Gaſſendi ad Ciceronem Reſponſio. Reſponſionis Confutatio,* p. 238.
SECT. VII. *Quàm craſsè & imperitè Epicurei de omni rerum naturâ philoſophantur,* p. 246.
SECT. VIII. *Quàm ineptè de Terræ ſitu,* p. 251.
SECT. IX. *Quàm ridiculè de cœleſtium à terrenis intervallo,* p. 256.
SECT. X. *Epicurum bipedalem Solis magnitudinem crediſſe contra Gaſſendum probatur,* p. 260.
SECT. XI. *Quantâ hebetudine de omni Cœleſtium ratione diſſeruit, fusè per ſingula percurrendo oſtenditur,* p. 263.

SECT.

Digitized by Google

SECT. XII. *Quantâ de Aëre, de Terrâ, de Mari,* p. 270.

SECT. XIII. *Quantâ de Oceano, de Nubibus, de Pluviis,* p. 275.

SECT. XIV. *Epicureæ Philoſophiæ cum rerum finibus comparatio,* p. 279.

SECT. XV. *Carteſius quod nullam in naturâ Finium ſcientiam eſſe voluit, omnem de Deo ſcientiam ſuſtulit,* p. 281.

SECT. XVI. *Contra Verulamium diſputatur, quod cauſarum finalium ſcientiam è Phyſicâ ſuâ penitus ablegari voluit,* p. 283.

SECT. XVII. *Veteres omnem de Deo Controverſiam in unâ de rerum finibus quæſtione poſuiſſe. Egregia Plutarchi eâ de re diſputatio. Cum Mechanicis non diſputari an mechanicâ ratione operetur Natura, ſed an quæ iſtiuſmodi ratio eſſe poſſit, niſi quæ ſit conſilio inſtituta,* p. 288.

SECT. XVIII. *Carteſius abſolutâ Mundi plenitudine omnem motum ſuſtulit,* p. 294.

SECT. XIX. *Quam ut tueatur, communes rerum notiones immutavit, quod de duritie, de rarefactione, de loco, de ſpatio demonſtratur.* p. 297.

SECT. XX. *Quod idem fuſius de motu dicitur, atque magna Carteſii in Dialecticæ arte ignorantia notatur,* p. 302.

SECT. XXI. *Quàm malè primam ſuam legem mechanicam ſancivit,* p. 307.

SECT. XXII. *Quàm malè cæteras,* p. 310.

SECT. XXIII. *De Vorticum ſuorum diviſione,* p. 314.

SECT. XXIV. *De Elementorum exortu,* p. 316.

SECT. XXV. *Quàm malè Mundi hujus ſyſtema extruxit,* p. 323.

SECT. XXVI. *Plus Operis in Mundorum demolitione quàm Fabricatione impendit,* p. 328.

SECT. XXVII. *Quantas nugas in Planetis faciundis egit,* p. 330.

SECT. XXVIII. *Quantas cum de Terræ Phænomenis,* p. 335.

SECT.

Digitized by Google

SECT. XXIX. *Quantas cum de Aquæ à Terrâ ſeparatione,* p. 339.
SECT. XXX. *Quantas cum de maris ſalſedine, de fontibus, de pluviis,* p. 343.
SECT. XXXI. *Carteſium è ludo ad Philoſophiam profectum fuiſſe concluditur,* p. 346.

DISPUTATIO QUARTA.

Mundum neque prorſus infectum, neque neceſſitate factum, ſed ſolo Opificis conſilio extructum fuiſſe demonſtratur.

SECT. I. AN *Mundus ſempiternus eſſe potuerit imperitè cum Atheis diſputatur, atque poſſe oſtenditur,* p. 351.
SECT. II. *A Partium Mundi cognatione, mutuâque utilitate infectum non fuiſſe probatur,* p. 353.
SECT. III. *Philoſophorum primus Ariſtoteles, qui Mundum nunquam factum fuiſſe aſſeruit. De Ocello Lucano dubitatur, & vero ſimile oſtenditur Librum de Univerſo non ab antiquiore illo Pythagoræ diſcipulo ſcriptum fuiſſe, ſed à recentiori quodam Scholæ Peripateticæ Philoſopho,* p. 355.
SECT. IV. *Quæ fuerit Ariſtotelis Opinio fusè ex illius ſcriptis declaratur,* p. 369.
SECT. V. *Quanquam in omni Naturâ cauſas finales eſſe voluit, nullo tamen conſilio præſcriptas, ſed ſolâ cauſarum naturalium neceſſitate ortas,* p. 374.
SECT. VI. *Suæ Opinionis impietas demonſtratur, quod Deum vi quâvis ſibi inſitâ quicquam agere poſſe negaverit,* p. 374.

Digitized by Google

Sect. VII. *Unde in eo interpretando docti omnes tam craſsè ſe feſellerunt,*

Sect. VIII. *Quàm ineptis & levibus Argumentis ſententiam ſuam confirmaverit, demonſtratur,* p. 374.

Sect. IX. *Occaſione Ariſtotelis, qui eorum Autoritatem ſæpe affert, in veteres Poetas invehitur, & quàm indoctum atque barbarum hominum genus fuerint, differitur,* p. 377.

Sect. X. *Ariſtotelem eodem quo Epicurus luto hæſiſſe oſtenditur, quod poſuit rerum multitudinem, quæ ſolâ ſui virtute exiſtunt,* p. 379.

Sect. XI. *Nihilo meliorem aut motus aut ordinis cauſam, quàm veteres iſti, quos quod omnia ſolâ materiâ effecerant, reprehendit, ipſe attulit,* p. 381.

Sect. XII. *Rationes mechanicæ quibus demonſtrat, quamobrem in Orbem vertatur Cœlum, refelluntur,* p. 387.

Sect. XIII. *Deinde iſtæ quibus plurium motuum cœleſtium neceſſitas demonſtratur,* p. 388.

Sect. XIV. *Tum quibus rotunda Cœli figura,* p. 391.

Sect. XV. *Proximè quibus Cœli primi ab Ortu in Occaſum, Planetarum ab Occaſu in Ortum curſus,* p. 392.

Sect. XVI. *Dehinc quibus Aſtra lucere,* p. 394.

Sect. XVII. *Poſtremò, quibus rotundam eſſe eorum figuram, & quibus primo Cœlo aſtrorum multitudinem, reliquis non niſi cuique unum,* p. 395.

Sect. XVIII. *In cœleſtium deſcriptione ipſum Solem, quo uno ſtat omnis Mundi pulchritudo, præteriit,* p. 397.

Sect. XIX. *Refutantur quæ de Elementorum numero, ſitu, & qualitatibus differuit,* p. 398.

Sect. XX. *Item quæ de Terræ in medio Univerſi ſitu,* p. 401.

Sect. XXI. *Item quæ de Mari, ejuſque æſtu, & ſalſedine,* p. 404.

Sect. XXII. *Item quæ de fontium & fluviorum Ortu,* p. 407.

Sect. XXIII. *Item quæ de Nubibus & Pluviis,* p. 409.

Sect. XXIV. *Argumentatio à novitate hiſtoriæ contra Mundi æternitatem rejicitur, Ariſtotelis Objectio contra Numinis Libertatem in ſe vertitur, & multa in Mundo eſſe, quæ nullâ causâ niſi ſolâ Arbitrii optione fieri poſſent, demonſtratur,* p. 413.

Sect. XXV. *Eandem diſciplinam docent Mechanici omnes. Vanitas Philoſophiæ Græcorum explicatur,* p. 417.

Sect. XXVI. *Monentur Theologi ut ab iis Ariſtotelis Effatis caveant, quæ ipſe ſolius Impietatis causâ rata fecit. Atque ab ejuſmodi decretis quibus Atheiſmum ſuum fulciri voluit, fatalem omnem Theologiam ortum habuiſſe peroratur,* p. 420.

Disputatio Quinta.

A generis humani Ortu, & Corporis humani ſtructurâ Deum eſſe demonſtratur.

Sect. I. *Hominum Genus ſine Creatore non potuit exiſtere, niſi fuiſſet ſingularis quidam homo, qui ſit & ingenitus & immortalis,* p. 429.

Sect. II. *Recitantur variæ cùm Poetarum tum Philoſophorum de hominum exortu fabellæ, atque præcipuè cum Democrito diſputatur, qui homines lumbricorum more è Terrâ effuſos fuiſſe ſtatuit,* p. 433.

Sect. III. *Si Terra ſponte homines olim peperit, nunc quoque eos parturire,* p. 438.

Sect. IV. *De Terræ filiorum Nutrimento, Educatione, atque ſuæ poſtea Sobolis Procreatione diſputatur,* p. 441.

Digitized by Google

Sect. V. *Ductus & Canales corporis humani non potuiſſe caſu excavari, quod ſpeciatim de Ventriculo & Inteſtinis demonſtratur,* p. 445.
Sect. VI. *Mirabiles illorum uſus fusè explicantur,* p. 447.
Sect. VII. *Magnam fermentationis fontium, qui juxta ſiti ſunt utilitas, ſc. Hepatis, Pancreatis, Lienis, Meſenterii glandularum, atque aliarum ubique per corpus reſperſarum.* p. 452.
Sect. VIII. *De ſanguinis circulatione atque Harvæi laudibus,* p. 455.
Sect. IX. *De Cordis fabricatione,* p. 457.
Sect. X. *De Arteriarum commoditatibus,* p. 460.
Sect. XI. *Item Venarum,* p. 462.
Sect. XII. *De Mechanicâ Sanguiductuum ratione,* p. 464.
Sect. XIII. *De Reſpirationis organis, eorumque uſu, & primùm de Larynge,* p. 467.
Sect. XIV. *De Pulmonum compage & geometrico muſculorum pectoris Artificio,* p. 469.
Sect. XV. *De Reſpirationis Uſibus,* p. 471.
Sect. XVI. *De Cerebri Structurâ,* p. 474.
Sect. XVII. *De Nervoſi Generis Apparatu,* p. 477.
Sect. XVIII. *De Animalium Generatione,* p. 479.
Sect. XIX. *De Inſtinctu quo Bruta animalia fœtuum nutritioni providere moventur,* p. 483.

Dis-

Digitized by Google

Disputatio Sexta.

Contra Scepticorum & Academicorum diſciplinam, potiſſimùm Ciceronis de Quæſtionibus Academicis Libros, & Carteſii Meditationes Metaphyſicas diſputatur.

Sect. I. *Scepticorum omnium Levitas & Faſtidium. Carteſii methodus,* p. 489.

Sect. II. *Scepticorum diſciplinæ ortus & hiſtoria,* p. 491.

Sect. III. *Ad diſputationem cum Cicerone aditus,* p. 495.

Sect. IV. *Evertitur primum Scepticorum Effatum, omni Orationi Orationem æqualis ponderis adverſari,* p. 497.

Sect. V. *Scepticorum diſciplinâ tollitur tum vitæ communis gubernatio, tum virtutis conſtantia,* p. 502.

Sect. VI. *Argumentum à Philoſophorum inter ſe diſſenſionibus diluitur,* p. 505.

Sect. VII. *Senſuum fides & integritas vindicatur,* p. 510.

Sect. VIII. *Quæ ſit in re quâque veri nota, atque quantum in eâ cernendâ ſenſuum Acumen,* p. 514.

Sect. IX. *Objectionibus de dialecticâ reſpondetur,* p. 519.

Sect. X. *Tum deinde in Phyſicâ de principio materiali,* p. 522.

Sect. XI. *Poſtremò de Principio efficiente,* p. 524.

Sect. XII. *Quæ ſit Beatitatis Natura explicatur,* p. 528.

Sect. XIII. *Atque Virtute confici demonſtratur,* p. 530.

Sect. XIV. *Objectioni Quòd ſi Virtus præmium ſecum afferat, cùm gratuita non ſit, ſit ſui laudem amiſſura, reſpondetur,* p. 532.

Digitized by Google

Sect. XV. *Carteſius ſuis dubitandi rationibus ſe in ſummam cujuſlibet ſcientiæ deſperationem præcipitavit,* p. 535.

Sect. XVI. *Se Mentem à Corpore diſtinctam eſſe ſuâ diſputandi ratione nequaquam comprobavit,* p. 538.

Sect. XVII. *An inſitæ ſint Dei & Naturæ legum notiones quæritur, ſi verò ſint, nullius uſûs aut obligationis eſſe niſi ratione probentur,* p. 540.

Sect. XVIII. *An à firmâ omnium Gentium conſenſione innata Dei Idea demonſtretur? Et non demonſtrari concluditur,* p. 546.

Sect. XIX. *Carteſium nullam ſubſtantiæ divinæ Ideam habere demonſtratur,* p. 550.

Sect. XX. *Neque Perfectionum divinarum,* p. 552.

Sect. XXI. Realitas Objectiva *nihil eſt, & ſi quippiam ſit, plura Numina fuiſſent,* p. 555.

Sect. XXII. Realitas Objectiva *ſi* formalem *non æquet, nihil concludit: Si æquet plures ſunt Dii,* p. 558.

Sect. XXIII. Realitatem *Dei* Objectivam *ab ipsâ Mente effici potuiſſe demonſtratur,* p. 560.

Sect. XXIV. *Alterum Carteſii ſophiſma, quo à ſummè perfecti notione ejuſdem exiſtentiam infert, evertitur. Et Peroratur,* p. 563.

ERRATA.

Digitized by Google

ERRATA.

PRæf. *Pag.* 1. *Lin.* 4. *Lege* cogitavi, *p.* 4. *l.* 21. deeſt *&* ante *Beatis*, *p.* 17. *l.* penult. *l.* unquam, *p.* 18. *l.* 20. *l.* execrantur, *p.* 19. *l.* 9. *l.* antevertere, *Ibid. l.* 10. *l.* poſſimus, *p.* 25. *l.* 24. *l.* qui. *Diſp.* 1. *p.* 23. *l.* 6. *l.* Jovis, *p.* 39. *l.* 31. *l.* longam, *p.* 41. *l.* 16. *l.* deſipere, *Ibid. l.* 37. *l.* effluentia, *p.* 57. *l.* 28. *l.* ſeipsâ, *p.* 66. *l.* 1. *l.* ſine, *p.* 82. *l.* 2. *l.* imbuerat, *p.* 92. *l.* 33. *l.* ut, *p.* 102. *l.* 24. *l.* didicerat. *Diſp.* 2. *p.* 105. *l.* 18. *l.* fidenter, *p.* 107. *l.* penult. *l.* flectantur, *p.* 109. *l.* 12. *l.* verò, *p.* 113. *l.* 24. *l.* Infecta, *p.* 115. *l.* 2. *l.* credulitati, *Ibid. l.* 15. definiri, *p.* 120. *l.* 18. *l.* inſederit, *p.* 121. *l.* 28. *l.* proripiantur, *p.* 134. *l.* 35. *l.* aut, *Ibid. l.* ſua, *p.* 137. *l.* 6. *l.* ut, *p.* 148. *l.* 3. *l.* quò, *p.* 159. *l.* 30. *l.* undæ, *p.* 174. *l.* 19. *l.* ejulatu, *p.* 176. *l.* 3. *l.* ut, *p.* 179. *l.* 4. *l.* halitus, *p.* 180. *l.* 35. *l.* nobis, *p.* 182. *l.* 4. *deleatur* non, *p.* 183. *l.* 23. *l.* reſtituerunt, *p.* 192. *l.* 14. *l.* momento, *p.* 193. *l.* 23. *l.* Artifices, *Ibid. l.* 30. Impares *deeſt poſt* pares, *p.* 194. *l.* 6. In *deeſt ante* ipſum, *p.* 195. *l.* 1. *l.* Aſtrologiæ, *p.* 198. *l.* 36. *l.* rationum, *p.* 208. *l.* 34. *l.* &, *p.* 209. *l.* 8. *l.* genitum, *p.* 213. *l.* 7. Cum deeſt poſt Ut. *Diſp.* 3. *p.* 221. *l.* 12. *l.* Ignavum, *p.* 263. *l.* 18. *l.* 18. crediderit, *p.* 270. *l.* 20. *l.* candore, *Ibid. l.* 30. *l.* quid, p. 274. *l.* 10. *l.* ſeipſæ, *Ibid. l.* 32. *deleatur* quam, *p.* 312. *l.* 26. *l.* ſic, *p.* 313. *l.* 21. *l.* dextrâ, *p.* 317. *l.* ult. *l.* quiete, *p.* 328. *l.* 15. *l.* perduraturam, *p.* 342. *l.* 13. *l.* minimi. *Diſp.* 4. *p.* 356. *l.* 28. ſed *deeſt ante* &, *p.* 370. *l.* 6. *l.* illius, *p.* 376. *l.* 11. novit *deeſt poſt* uſus, *p.* 380. *l.* 1. *l.* multitudine potuit, *p.* 383. *l.* 1. *l.* ſi, *Ibid. l.* 16. *l.* me, *p.* 386. *l.* 12. *l.* ſapienter, *p.* 387. *l.* 28. *l.* Atomis, *Ibid. l.* 32. *l.* contrarii, *p.* 390. *l.* 20. *l.* ſtultè, *p.* 406. *l.* 17. *l.* cum pluviis, *p.* 419. *l.* 20. *l.* controverſias. *Diſp.* 5. *p.* 445. *l.* 3. *l.* refutavi, *p.* 448. *l.* 26. *deleatur* ſine, *p.* 466. *l.* penult. *deleatur* ut, *p.* 475. *l.* 10. *l.* effrænata. *Diſp.* 6. *p.* 507. *l.* penult. *l.* cogitare, *p.* 513. *l.* 1. *l.* immerſi, *Ibid. l.* 36. *l.* Academiæ, *Ibid. l.* 38. *l.* nimis, *p.* 517. *l.* 27. *l.* nimis, *p.* 519. *l.* 10. hos, *p.* 537. *l.* 7. *l.* Sol, Terra.

Digitized by Google

DISPUTATIO PRIMA.

An Philoſophorum ulli, & quinam Athei fuerunt?

SECT. I. CUM vetus Philoſophia in duas Scholas ab initio diviſa fuerit; quarum altera Ionica, quam exorſus eſt Thales Mileſius, ſic dictus, aut quòd Mileti natus, aut quòd Tyrius cum fuerit, in civitatem adſcriptus ſit: Italica altera, quam Pythagoras Samius, relictâ patriâ, quòd Polycratis Tyrannidem ferre non poſſet, in eâ Italiæ regione, quæ olim magna Græcia, nunc Calabria dicta eſt, inchoavit: Inter Ionicos unicum Anaxagoram, qui à Thalete quartus fuit, à populo pro tribunali impietatis accuſatum fuiſſe accepimus; quanquam docti quidam ejuſdem ſectæ omnes ejuſdem quoque criminis accuſandos eſſe cenſeant. Pòſt autem, cum in Socrate, qui ab Archelao, ut & ipſe ab Anaxagorâ, diſciplinam acceperat, Ionicorum ſucceſſio defiiſſet, & Philoſophia ab ejus diſcipulis denuo in varias ſeditiones, dum ſuæ quiſque princeps eſſe voluit, diſſipata & divulſa fuiſſet; Ariſtippus inter multos alios aliarum Authores Cyrenaicam ab ejuſdem patriâ ſic dictam inſtituit, cui ſucceſſit Arete filia, quæ alterum Ariſtippum, tum filium tum diſcipulum habuit, cujus auditor Theodorus, & Bion Boriſthenites, qui Theodori fuit, de eodem crimine accuſati fuêre. Sectæ autem Italicæ, aut qui eidem alius Hæreſeos nomine ſucceſſerunt (neque enim eorum quenquam, priuſquam nova moliri cœperant, in crimen vocatum memini) complures omne Numen apertiùs ſuſtuliſſe perhibentur. Quorum principes fuere Leucippus, Democritus, Diagoras Melius, Protagoras, & unus præ reliquis omnibus Epicurus. Quorum etiam ordini accenſus eſſe poſſet Euhemerus hiſtoriæ Scriptor antiquus, cum & ipſe

vulgò in eodem hominum cœtu & numero reponatur. Quid verò de Diis ſuis immortalibus aut ipſi, aut alii quivis, docuerint, neque à vulgi opinione, neque à cujuſvis Scriptoris auctoritate, ſed à ſolis cujuſque decretis judicare oportet. Quanquam enim in loco de Naturâ Deorum magnæ multæq; videantur Philoſophorum diſſenſiones, extremis tamen duabus ſententiis, quæ & ipſæ maximè perſpicuæ ſunt, non plures eſſe poſſunt: Et in quarum alterâ quiſquis fuerit, eam utcunque ſimulet fronteque occultet, diſſimulare nequit. Ut enim ſunt, atque ſemper fuerunt, iique neque pauci neque ignobiles, qui ſempiternum quendam eſſe præſtantiſſimâ mente præditum, qui idem rerum omnium Opifex & Rector ſit, cenſuerunt: Ita ſunt & alii qui è materiâ brutâ omniſque conſilii experte omnia, quæcunque ſunt aut fuerunt, nata eſſe arbitrantur; aut ſi fortè aliam materiæ adjunctam cauſam eſſe velint, talem tamen adhibent, quæ aut nullâ Providentiæ vi ſit prædita, aut ſi ſit, eâ in rerum adminiſtratione nunquam utatur. Qui iſtam ſententiam ſecuti ſunt, Deum eſſe planè aiunt, quòd Univerſi Dominum & Rectorem, qui omnia ratione & imperio regit, fateantur. Qui hanc, apertè negant, cum adverſus rem brutam, ſive quæ omni mente aut mentis uſu vacat, nihil intelligit, nihilq; animadvertit, nulla certè pietas, nulla religionis ſanctitas eſſe poſſit. Ut ſi qui veterum quos vulgò impietatis inſimulant, tale rerum principium eſſe cenſuerint, quod aut omni mente vacet, aut ſi mentem habeat, Providentiâ; in re tam apertâ quid opus eſt juris actiones conſtituere? reos omnes ſine teſtibus, ſine formulis, ſine judicibus habeamus. Quanquam enim ſint qui Deum, quem decretis tollunt, ore habeant, tamen quæ occulta eorum mens fuerit, quicquid ludant & reluctentur, quam facilè elicere & evocare poſſumus. Nihili enim eſt eſſe Deum millies confiteri, niſi talem eſſe confiteantur, cui & cultum & obſequium debeamus. Itaque ſi qui tam evaneſcentem Numinis larvam ſubſtituerint, quæ ſibi ſoli ſtudeat, aliorumque omnium curam procul habeat; ita ut nec ab impiis pœnas repetat, nec ſui cultoribus præmia largiatur, hi quidem Deum eſſe dixerunt, non omnino quòd crediderint, ſed quòd negare auſi non eſſent. Quippe ſi nihil nobiſcum commercii Numen habuerit, utcunque beatum & immortale prædicetur,

non

non magis cultu aut obſequio dignum erit, quàm ſi aut ſaxum aut ſtipitem in cœlis collocarent: Si enim preces non exaudiat, quorſum precibus nos ipſi fatigemus? Si quid agimus non animadvertat, quorſum ejus gratiam virtute honeſtéque factis mereri conemur? Uſq; adeo perſpicuum eſt detractâ Providentiâ omnem Religionis uſum tolli, quo ſublato nihil intereſt quicquam ſit, quod Dei nomine appellaverint, nécne. Neminem itaque inter Numinis Cultores numerare oportet, niſi qui idem mundi Dominum & opificem aſſeruerit, qui rerum Naturam condidit, earúmque curam gerit. Id qui agnoſcit, Deum confitetur; qui negat, quotieſcunque eo vocabulo utatur, totus Atheus & nil niſi Atheus eſſe poteſt. Sin verò aut è propriis decretis aut ſapientum teſtimoniis veterum quique de læſâ religione non prorſus damnentur, populi ſolius delationes nihili æſtimandas eſſe vellem, cum nunquam è rei veritate, ſed ſuis duntaxat præjudiciis, ſummâque rerum ignoratione ſemper judicare ſoleant: Nempe ſi quis ineptas quaſvis eorum ſuperſtitiones aut contempſerit aut minùs fortè æſtimaverit, inclementer ſtatim in Atheorum turbam diſtento gutture & indictâ causâ de omni impietatis ratione damnandum vociferantur. Neque equidem quicquam ſæpius uſu venire memini, quam ſi qui ſuperſtitionem tollere moliantur, ab iis qui turpiſſimè eidem ſe mancipio dederant (iſtis enim vernis nihil aut vilius aut inſolentius) impietatis convicio & ignominia notari. Cum enim nullam aut eſſe aut quidem eſſe poſſe præter ſuam Religionis rationem arbitrentur, eam ſi qui minùs ſuſpiciant, utcunque alioqui eximiam adverſus Deum pietatem & profeſſi ſint & oſtenderint, tanquam Mezentios Deorum hoſtes ipſamque Cyclopum ſobolem tum Diis tum hominibus exoſam inſectantur. Priuſquam igitur ſingulos coram Tribunali ſiſtamus communis pro omnibus videtur defenſio, ſolùm quod ſuperſtitionem oderint, impietatis accuſatos fuiſſe.

SECT. II. Quid enim Religionis niſi Atticam *δεισιδαιμονίαν* aut neglexiſſe aut irriſiſſe incuſantur? Quâ quæſo quæ unquam Reſpublica quicquam tetrius aut magis ab omni ſapientia atque pietate alienum publicis legibus ſancivit? Barbari enim plerumque Solem & Lunam cæteraque cœleſtia coluerunt,

luerunt, & ſi quos homines, eos ſolummodo, qui olim virtute & præclarè geſtis enituere: Græci autem non modo homines, ſed & hominum flagitia. Scilicet cùm immaniſſimâ Græciæ barbarie, teterrima ſuperſtitio forte orta ſit, omniumque animos occupaverit, eam Poetæ, vaferrimum hominum genus, dum ſcenæ omni ſcelere refertæ inſervierint, longè fœdius impiis ſuis fabulis contaminarunt, atque quidem tam turpia & flagitioſa de Diis ſuis finxere, ut de homine improbiſſimo nemo tam improba crediderit, & ſi convitiis atque probris laceſſere voluiſſent, neſcio quî fœdiora comminiſci potuerant. Ne vero omnem turpiſſimæ ſuperſtitionis hiſtrioniam aperiam, totum prope cœlum tam perditâ hominum colluvie compleverant, ut ſumma & ſanctiſſima iſta mundi ſedes, non tam Deorum domicilium quam latronum ergaſtulum videretur. Quî igitur Philoſophos ſe gerere oportuiſſe putamus, cum Deorum ſtupra, ebrietates, ærumnas, luxus, bella, & ſervitutes animadverterent? Quid cum Cœlum, qui Deorum omnium ſummus, à filio Saturno exectum acciperent? Quid cum ipſi Saturno humano ſanguine litari viderent? Quid cum proprios filios devoraſſe audirent? Annon

Plut. περὶ δεισιδαιμ. melius fuiſſet jam inde ab initio Critiâ vel Diagorâ ad condendas leges adhibito decreviſſe nullum eſſe Deum, quam talia ſacra facere, qualibus Saturno operabantur? Annon craſſiùs & vehementiùs in Numinis Majeſtatem tam barbarâ ſuperſtitione quam apertiſſimâ impietate peccatur? Annon denique præſtat nullum omnino numen coluiſſe quam aut im-

Cyp. ep. ad Donat. mane aut impium eſſe arbitrari? Quid cùm Jovem non magis regno quam vitiis principem, in terrenos amores cum ipſis ſuis fulminibus ardentem, nunc aureo imbre defluere, nunc in puerorum pubeſcentium raptus miniſtris avibus proſilire?

Tertul. Ap. Clemens Alex. Protrept. Quid cum ſquammatum, cornutum, plumatum & in aurum præ libidine converſum Deum? Quanto melius Ægyptii qui vicatim bruta coluerunt animantia, quam Græci qui tales adorant Deos, illa enim etſi feræ ſint, non tamen ira aut libidine inflammantur. Unde Momus ſalsè & ſcitè in publico omnium Deorum conventu impiorum defenſionem ſuſcipiens

Jup. Tragœd. Luciano inducitur. "Quum ex Poetis audiunt nos amare, "vulnerari, ſervire, vinculis obſtringi, ſeditionibus turbari, "innumeris moleſtiis implicari; præſertim cum beatos & im- "mor-

Digitized by Google

" mortales eſſe contendamus, quid aliud quàm nos jure de-
" riderent & flocci facerent.

Si verò non modo ipſos Deos ſed & ipſum Deorum cultum intueamur, quid quæſo Philoſophos agere oportebat, cum Eleuſinia myſteria, & Veneris ſacra aſpicerent, quæ quemadmodum Athenis celebrari ſolebant, *αἶσχος κοσμικὸν*, mundi probrum, meritò appellantur, cum ipſa lupanaria nulla tam fœda ſcelera viderunt, quàm quæ in ipſo Deorum cultu patrabantur? Quid cum Bacchi Orgia, quæ Conſules Romani Senatus auctoritate non modo urbe ſed universâ Italiâ eliminare bonorum reip. morum intereſſe reputarunt? Quid denique cum totum undique Deorum cultum immanitate, libidine & omnibus flagitiis contaminatum intuerentur? Ignavi ſane admodum & nullius animi fuiſſent, niſi tam veſanas tamque impias Religiones palam & cum indignatione abdicâſſent. Ut ſi tales fuerint quales fuiſſe accuſantur, reliquis tamen qui turpi vulgi ſuperſtitione obſtringi ſe paſſi ſunt, longè cordatiores fuere: fieri enim non potuit quin Deum (ſi quem omnino eſſe putaverint) à tam immani & pernicioſo cultu abhorrere intelligerent: Atque adeò neque ipſi ſuſcipere poſſent, niſi prius aut omnem Numinis cultum depoſuerant, aut ſaltem tantilli eſſe reputaverant, ut nihil referre cenſerent, cui aut quomodo aut denique an omnino perageretur: Atheos enim nullius ſuperſtitionis piget, quantacunque turpitudine inquinetur, ſed quodlibet & quovis modo adorant, modo chariſſimæ cuti & capiti conſulatur. Ut quidem ſummo jure reliquos omnes, quotquot inſanis vulgi religionibus paſſim uti conſuevere, non modo Diis quos adorare ſimulaverant, ſed omni Deorum numini plane illuſiſſe & clam renunciaſſe ſuſpicemur. Noſtri autem cum fortaſſe erga puram ſanctamque religionem meliore animo affecti fuerint, tam immanes ſuperſtitiones tollere ſtuduerunt; ut cultus quem Deorum numini magis placere putabant, illius loco obtineret. Unde Clemens Alexandrinus dum in impudicas Atticæ ſuperſtitionis ceremonias invehitur, ſic demum & meritoquidem perorat: " Quâ de causâ venit mihi
" in mentem admirari quonam modo Euhemerum Agrigen-
" tinum & Nicanorem Cyprium, & Diagoram, & Hipponem
" Melium, & illum poſt hos Cyrenæum, cui nomen Theodo-

Clem. Alex. in Protrept.

 " rus,

" rus, & multos alios, qui probè & modeſtè vixerunt, & " reliquis acrius hunc de Diis iſtis errorem perſpexerunt, im- " pios & atheos haberi. Qui etiamſi veritatem ipſam forte non " attigerint, errorem tamen intellexerunt, quod quidem non " exiguum eſt ad inventionem veritatis exordium. Verum utcunque fuerit, longe ſatius eſſe arbitror omnem religionem aſpernari quam talem ſuſcipere, quam non modo fictam & inanem, ſed impiam & Deo exoſam eſſe novimus. Jamdudum me fateor, inquit Arnobius, mecum reputantem in animo rerum hujuſcemodi monſtra, ſolitum eſſe mirari audire vos dicere quenquam ex his Atheum, irreligioſum, ſacrilegum, qui Deos eſſe omnino aut negent aut dubitent; cum ſit multo rectius Deos eſſe non credere, quam eſſe illos tales. Atque igitur longè clementiùs in Philoſophos iſtos, etiamſi tales fuerint Athei quales fuiſſe perhibentur, animadverti oportet, quam in ſordidos iſtos vulgi adulatores, qui unà cum eo tam turpi ſuperſtitione ſe volutari ſuſtinerent. Vel ſaltem à populi Athenienſis dicâ aut fori Areopagitici judicio impios non haberi, cum tales Deos contempſiſſe accuſantur, quales non contempſiſſe ſine apertiſſimo in religionem ſcelere non potuerunt.

Lib. 5.

Sect. III. Idque potiſſimum ſi civitatis mores & leges paululùm intueamur, cùm & turpiſſimâ religione uſi ſint, & eam extremâ legum ſeveritate omnibus imperaverint. Etenim ſicut Græcia præ aliis regionibus olim ſuperſtitionum fœcunda fuiſſe traditur, ita Athenas præ reliquis Græciæ urbibus ſuperſtitioni deditas fuiſſe accepimus, unde vulgò dictæ ſunt Deorum Patria & Officina, atque hinc cives ſuos Poeta comicus exagitat, quod Athenas in Ægyptum mutaviſſent, & Philoſophus totam urbem unum altare factam fuiſſe queritur. Quippe ſanctiſſimis reip. inſtitutis civibus juſſum erat unà cum Diis patriis Deos omnes peregrinos hoſpitio excipere, exceptoſque colere, ex quo ibidem quotannis celebrabatur feſtum Θεοξενία dictum, quod in numinum inquilinorum honorem inſtituebant. Adeò ut præter vernacula numina omnes Barbarorum Deos, omnemque omnium gentium ſuperſtitionem ſibi tandem accerſiviſſe videantur. Cum autem tam immenſam ſuperſtitionis molem ſuſceperant,

Xenophon de rep. Athen.

ceperant, eam legibus acerbiſſimis omnibus præſcripſerunt, capitiſque periculo cuique civium imperabant Deos atque Heroas patrios (ut jubent civitatis leges) venerari. Et ſiquis vel verbo ſolummodo præter illorum legem quicquam de Diis diceret, ſummo ſemper & inevitabili ſupplicio mulctârunt. Neque quodvis delictum tam leve circa ſacra fieri poſſe putabant, quin quod capitis pœnâ expiari mereretur. Si quis vel parvam ilicem è luco heroum fortè excidiſſet, eum morte puniebant. Atque adeò fatuum quendam eumque in civitate famoſiſſimum, quod Æſculapii ſacrum paſſerem ad necem uſque verberâſſet, morti adjudicarunt: cùmque puer quidam auream laminam, quæ è Dianæ coronâ deciderat fortè ſuſtuliſſet, nullam ætati veniam dederunt, ſed crepundiis, talis, & laminâ ei ſimul oblatis, cum ad eam ſe contuliſſet, plexus eſt capite Infans ſacrilegus. Et ne quicquam in ſacra impunè peccatum foret, ſenatus poſtridie myſteriorum in Templo Eleuſinio conſeſſum faciebat, ut ſi quis in feſti religionem quicquam peccâſſet, pœnam ſecundum legum inſtituta exigerent. Immo verò non modo ſtultos & pueros, ſed res brutas & inanimatas, ſi in religione deliquerant, in judicia vocare ſacrum & ſolenne habebant. Sic in feſto Βυφονίων bovem quotannis immolabant, in memoriam cujuſdam bovis Athei, qui ſacras fruges in Bacchanalibus olim devoraverat: Et deinde interfecto bove, bipennem quo eum occiderant, in judicium quoque vocabant: eum tamen, cum actionem ſolenni fori pompâ expoſuiſſent, ea erat judicum clementia, abſolvebant, quod bos qui ſacras fruges abſumpſiſſe auſus fuerat, jure interfectus videretur. Jam cum adeò futilis & ludicra fuerit Athenienſium ſuperſtitio, eamque cùm legibus tam ſanctis juſſerint, quî fieri potuit quin cordati omnes tum publicæ religioni renunciarent, tum ad Areopagi tribunal poſtularentur. Potiſſimùm cùm non modò ea hominum probra, quos conſecraverat antiquitas, ſed & nova indies in Deorum numerum ipſi referebant. Leænam & Lamiam fœdiſſimum ſcortorum par annuæ parentationis honore mactaverant; Buricho, Ademanto, Oxythemi, viliſſimis lenonibus aras ac delubra extruxerant, quo tandem neceſſe foret, ut aut turpia hujuſmodi monſtra libationibus, pæanum cantibus & cunctis religionis ceremoniis colerent, aut in ipſam urbis religionem peccarent.

Sect.

Digitized by Google

Sect. IV. Quid quod denique qui illos impietatis accusârunt, aliis quoque, quos ſummum numen ſanctiſſimè coluiſſe novimus, idem ſceleris intentaverint, idque nullâ aliâ ratione niſi quòd apertè à veſanâ ipſorum ſuperſtitione abhorruiſſent. Ut enim Socratem præteream, cui, quod quos Deos civitas exiſtimaret, ipſe non exiſtimaverat, Anytum, Ariſtophanem & Melitum impietatis crimen impegiſſe res jam olim apud omnes nota & pervulgata eſt, tamen nec tunc Lyſiæ defenſione nec nunc meâ opus eſt, ei ut impietatis maculam abluamus; quippe hoc abundè præſtiterunt Melitus morte mulctatus, Anytus ab Heracleotis exterminatus, Palæſtræ & Gymnaſia ob Socratis mortem Athenis clauſa, æneaque imago in illius memoriæ honorem ab ipſis judicibus reſipiſcentibus erecta, & denique totius orbis de Socratis innocentiâ conſtans & conſentiens opinio. Eo itaque miſſo, quid quod Chriſtiano nomini ejuſdem flagitii invidiam fecerint? quæ calumnia jam tum ab initio adeò invaluerat, ut ſi quid calamitatis terrarum orbi fortè contigiſſet, id divinitùs in illorum impietatis pœnam & ultionem illatum fuiſſe clamaverint. Cujus rei ſat teſtium ſunt quotquot antiquiorum aut pro Chriſtianis aut adverſus Gentiles ſcripſêre, qui quanquam à Chriſtianâ fide impietatis crimen eluere impensè deſudaverint, tamen ubique in ſuos tanquam Atheos omniſq; Religionis hoſtes in foris animadverſum eſſe queruntur. Quo ſatis perſpicuè efficitur, aut Atheos fuiſſe Chriſtianos, aut non fuiſſe Philoſophos, cum in eâdem causâ fuerint utrique; ſi enim fidem mereantur Ethnicorum delationes, ne quidem Chriſtianos abſolvamus, ſin minus, in integrum reſtituantur Philoſophi. A quibuſdam autem reclamatum eſt, in aliâ controverſiâ Chriſtianorum, in aliâ Philoſophorum cauſam verſari, quòd illos non modo Ethnicorum ſuperſtitionem aſpernatos eſſe, ſed & præſtantiori numinis cultui nomina dediſſe liqueat, de his verò cum nihil quicquam tale conſtiterit, abſolvendos non eſſe, niſi quoque dum ſuperſtitionem peſſum dederint, meliore cultu uſos fuiſſe pariter liqueret. Eſto quidem, neq; enim nos abſolvimus, ſed ſatis eſt ſi omnia quæ contra eos afferuntur teſtimonia elevare poſſimus: Cum igitur Græciæ vulgus omnes, quotquot ſuæ ſuperſtitionis expertes vixerant, impios ſemper exiſtimabat, ſi nulla alia occurrat

currat

Digitized by Google

currat accuſatio, quæ tam iniquam de iis opinionem perſuadeat, eos eâ duntaxat causâ tam turpis convitii reos agere iniquiſſimum eſſe arbitramur. Si enim Chriſtianum nomen ſolummodo propter ejuratam ſuperſtitionem in impietatis crimen vocaverint, id ſaltem ſuſpicari licet eos eâdem causâ Philoſophorum nomina detuliſſe; atque igitur eorum delationibus fidem non niſi temerè & iniquè adhibendam eſſe, præſertim ſi quæ aliundè ſuppetant conjecturæ, quæ molliorem de iis perſuadeant opinionem. Quem quidem de Philoſophorum probitate locum Patrum nonnulli tam illuſtrem cenſuere, ut eo à Chriſtianis impietatis crimen abſterſiſſe non metuant, cauſati ſcilicet non aliter ſibi, quam Philoſophis olim eveniſſe, quos ſi impiam religionem contempſerint, omnem Deorum cultum ſpreviſſe ſemper accuſarunt; & quidem exultans gloriatur ſanctiſſimus Martyr, ſe ſuoſque talium qui vulgo habentur Deorum, quoſque Philoſophorum quidam ſuſtulerunt, expertes eſſe & (ſi placet) Atheos. Quapropter quid quiſque eorum de Diis cenſuerit, à ſolis cujuſq; principiis quærendum eſt, nequaquam verò à fori decretis aut populi ſuffragiis, niſi quod eo tantum quod accuſentur colligi poſſit rectè cenſuiſſe, cum nemo cui quicquam adverſus Deum Pietatis ſupereſſet, in tam inexpiabiles religiones offendiſſe non poterat. Ut igitur quid cenſuerint ritè intelligamus, ſuo ordine in judicium ſinguli ſiſtantur, & primum, cùm primus accuſetur, coram Tribunali prodeat Anaxagoras.

Juſt. Mart. Apol. 2.

SECT. V. Hunc à Cleone quodam læſæ Religionis accuſatum, quinque talentis & exilio mulctatum, & niſi reſtitiſſet Pericles (qui ſeſe in ejus diſciplinam tradiderat) capitis quoque damnandum fuiſſe traditur, quod Solem ferrum candens & ignitum eſſe affirmaſſet. Bene quidem erat ſuperioribus omnibus Ionicæ Scholæ Philoſophis, Thaleti, Anaximandro, Anaximeni, & Diogeni Apolloniati, à quibus Philoſophiam acceperat Anaxagoras, eam Athenis non docuiſſe. Iſti enim in Ioniæ angulis plerunque latitantes, utcunque liberè Philoſophati ſint, in nullam invidiam aut periculum venere; dum hic tandem ex Ioniâ Athenas Scholam traduxerit, ubi ſtatim in vitæ diſcrimen, quod Deos

Digitized by Google

eſſe negaverit, à populo Athenienſi vocatur, quanquam primus omnium Philoſophorum exorſus ſit, qui ei impietati ex inſtituto reclamaſſe memoretur: cum rerum deſcriptioni, quam mancam, imperfectam, & Numine deſtitutam ſuperiores reliquerant Mentem Æternam adjecerit, quâ omnem Univerſi naturam ornari conficíque voluit. Iſti enim ita per totam Phyſiologiam de ſolâ materiâ, prætermiſſis aliis omnibus cauſis diſſeruêre, ut ſuſpicati ſint, & vehementer quidem, viri eruditi eos nullam omnino aliam agnoviſſe, & cum eâ ratione cauſam primam efficientem prorſus ſuſtulerint, Deum quoque ſuſtuliſſe. At vero nimis ſeverè (ut mihi videtur) de iis judicare videntur; etenim videre non poſſum eos cauſam primam(hoc eſt Deum)tollere ſtatuiſſe, ſed ſolummodo per oſcitantiam aut potius ex ſcientiæ inopiâ de eâ dicere omiſiſſe. Quippe cum primi animos ad philoſophiam appuliſſent, magnum aliquid ſe aſſecutos fuiſſe opinati ſunt, ſi qualis tandem eſſet rerum materia quodammodo explicarent, & proinde in eâ quæſtione excolendâ aliquandiu hæſiſſe, neque ſtatim quicquam de cauſis quæ ſupereſſent meditatos maxime veriſimile eſt. Mirum igitur videri non debet, ſi de iis penitus ſiluerint, de quibus dicere nuſquam aut ſuſceperant, aut cogitaverant. Id quod animadvertit Simplicius, ὁ δὲ λόγος, inquit, τοῖς τοιούτοις περὶ τῶν φυσικῶν ἀρχῶν, ἀλλ' οὐχὶ περὶ τῶν ὑπὲρ φύσιν, *Eos ſolum de cauſis naturalibus philoſophari ſtatuiſſe, nequaquam autem de iis, quæ ſupra naturam exiſtebant*, hoc eſt, de causâ primâ quam ſupra naturam exiſtimabant, nihil dixiſſe, unde de eâ prorſus ſilere poſſent, quanquam nullo modo tollere ſtatuerint, cum extra Philoſophiæ Naturalis inſtitutum arbitrarentur quicquam de principiis ſupernaturalibus diſputare. Et ſanè eos ſolum περὶ τοῦ ὑποκειμένου ſive de rerum materiâ diſſerere velle ſatis liqueat, quòd cum in magnâ Opinionum varietate conſtituantur in hâc tamen ſolummodo quæſtione diſſenſerint. Cùm hic Aquam, ille Aerem, alter Ignem, quartus unà cum prædictis omnibus Terram primum Elementum è quo res fiant eſſe voluerit, at quo fine quâve causâ quicquam fieret quærere non cogitârunt. Non ſum neſcius quidem cum alios veterum tum potiſſimum Ariſtotelem, quanquam cum iſthac in re alii omnes ſecuti ſunt,

teſtes

Digitized by Google

teſtes uſurpari nullum aliud præter Materiam eos agnoviſſe principium, proinde neque Deum, τῶν δὴ πρώτων φιλοσοφησάντων οἱ πλεῖστοι τὰς ἐν ὕλης εἴδει μόνον ᾠήθησαν ἀρχὰς εἶναι πάντων. *Plurimi eorum qui primò Philoſophati ſunt ſolam materiam eſſe omnium principium exiſtimarunt*, & veteres Ionicos nominatim deſignat. Quid autem Authoritatis homini dandum eſt, qui ut ipſe ſolus principatum obtineret, nihil in omni Philoſophiâ, tam aſſiduè conatus eſt, quam ut omnium qui anteceſſerunt exiſtimationem imminueret. Cum nemo ſit antiquiorum, cujus famæ & nominis diligens obtrectator non fuit, neque enim in ſolum Platonem ſed in ſuperiores omnes recalcitravit ferociens pullus; quemadmodum enim nihil quod ab optimo Magiſtro didicerat, vellet intelligere, ut malè intellectum refelleret, ſic reliquos omnes tractavit, iis ineptas ſententias atque ſibi ſæpe contrarias ultro attribuens, ut quantum poterat eorum memoriæ invidiam conflaret, ſibique ſoli immenſam nominis gloriam arriperet. Atque hinc orta fuiſſe videtur perverſa ejus Philoſophandi ratio, cum omnia ſic definiverit, ſolum ut omnes qui ante ſe fuerant corriperet, unde cum Pythagorici Cœli partem Arcticam dextram & ſuperam eſſe ſtatuerant, ipſe magno animi ardore ſiniſtram & inferam eſſe contendit, quanquam certè de re tam incertâ & indefinitâ niſi diſputandi causâ nemo pugnaret, adeo ut niſi alii antea res bene definiiſſent, non puto eum tam malè definire potuiſſe, *v. g.* ſi perſpicuas de motu, de tempore, de loco, de inani, de infinito definitiones ipſi non attuliſſent (de quibus pene ſolis in ſuâ Phyſica diſputatur) iſte tortuoſis & involutis ſuis omnia non uſque adeo obſcuraſſet. Primus autem omnem veritatem invenire voluit, quam cum ab aliis partim inventam accepiſſe nollet, nil niſi fabulas & inſomnia in illius locum ſupponere & afferre potuit, ut pene totus in his duobus eſſe videatur, aut ut aliorum veras opiniones refellat, aut ut iis falſas affingat. Quanquam profectò in hâc Ionicorum accuſatione minus malevolum fuiſſe arbitror; iis enim ſolummodo vitio vertere videtur in unâ causâ materiali inveſtigandâ totos fuiſſe, nequaquam verò (quantum ipſe intelligo) cæteras omnes ſuſtuliſſe, ita ut eis non tam impietatem quam ignorantiam exprobrare videatur. Sic cum omnia corraſſiſ-

Ariſt. Met. lib. 1. cap. 3.

De Cœlo, lib. 2. cap. 2.

Digitized by Google

ſet, quæ de principiis docuiſſent veteres, ita demum de ſeipſo gloriatur; *Tantum ex iis habemus, quod eorum qui de principio & cauſâ dixerunt, nemo quicquam præterea quæ in libris de naturalibus à nobis determinata ſunt dixerit*, &c. Ita nempe reliquos omnes in multis deficere oportebat, ut ipſe mortalium primus perfectè ſapuiſſe videretur, & quotieſcunque de principiis inciderit oratio, quam impotenter jactat ſe primum eſſe, qui quadruplicem cauſarum numerum aſſignaverit, dum alii in unâ aut duabus aut tribus acquieverint. Quod quoque in libris de *partibus Animalium* in veterum Phyſiologiâ reprehendit eos cauſas præſtantiores non attigiſſe, præſertim eam *cujus gratiâ*, atque *unde principium motûs*, quibus omiſſis parùm aut nihil præſtitiſſe jure reputat, ὥστε πάντες οἱ τοῦτο μὴ λέγοντες, οὐδὲν, ὡς εἰπεῖν, περὶ φύσεως λέγουσιν· ἀρχὴ γὰρ ἡ φύσις μᾶλλον τῆς ὕλης. *Quod omnes nihil fere de Naturâ doceant, qui in rerum fines non inquirant; cum ſit principium rerum Natura potius quam Materia.* Per quam Naturam neque cauſam effectricem neque finalem intelligit, ſed eam quæ forma appellatur, quam ſi omnino attigiſſent, ea in iſtarum quoque diſquiſitionem eos deduxerat, at verò cum penitus omiſerint, hoc ipſum in cauſâ fuiſſe ſtatuit, tam jejunam ſcientiam aſſecutos fuiſſe. Αἴτιον δὲ τοῦ μὴ ἐλθεῖν τοὺς προγενεστέρους ἐπὶ τὸν τρόπον τοῦτον, ὅτι τὸ τί ἦν εἶναι, καὶ τὸ ὁρίσασθαι τὴν οὐσίαν οὐκ ἦν. *Cauſa vero quamobrem Antiquiores non ad hunc venerint modum* (ſcilicet explicandi fines rerum, quod in inveſtigationem cauſæ τοῦ οὗ ἕνεκα καλῶς deduxerat) *quod quid res eſſet atque ſubſtantiæ definitionem ipſam explicare haudquaquam ſolebant.* Et ſane ecquid magni præſtant, qui aquam aut aerem aut ignem, aut quamcunque demum materiam prima rerum elementa eſſe dicunt, niſi porro explorare pergant quâ vi quibuſque viis in tam varios tamque pulchros effectus evadat? Et id quidem eſt quod Philoſophis negotium faceſſit motûs principium in re quaque inveſtigare, quod ſi quis aſſecutus fuerit, is iſtius rei naturam ſatis novit. Qui verò totam ætatem in ſolius ignobilis materiæ inveſtigatione impendiſſent, ignotis rerum & formis & finibus, in quibus omnis, quantacunque tandem ea ſit, conſtat naturæ pulchritudo, nihil aut mirum aut magnum norunt, neque quidem, ut ſtatuit Ariſtoteles, quicquam naturæ ſcitu

V. Nat. Auſc. lib. 2. c. 1. Ubi cujuſque naturam ſuam formam eſſe definivit.

ſcitu dignum eſt, niſi motûs & mutationis principium inveſtigemus. Quapropter eos meritò reprehendiſſe ſe putat, cum τὸ ὑποκείμενον ſive ſubjectum in quo quicquid in mundo fiat, fieri ſtatuiſſent, deprehenderant, non ulterius in nobilioribus cauſis quærendis tum motûs cum ornatûs perrexiſſe. Προϊόντων δ᾽ οὕτως, αὐτὸ τὸ πρᾶγμα ὡδοποίησεν αὐτοῖς, καὶ συνηνάγκασε ζητεῖν. εἰ γὰρ ὅτι μάλιστα πᾶσα φθορὰ καὶ γένεσις ἔκ τινος, ὡς ἑνὸς ἢ καὶ πλειόνων ἐστίν, διὰ τί τοῦτο συμβαίνει, καὶ τί τὸ αἴτιον; οὐ γὰρ δὴ τό γε ὑποκείμενον αὐτὸ ποιεῖ μεταβάλλειν ἑαυτό. λέγω δὲ οἷον, οὔτε τὸ ξύλον, οὔτε ὁ χαλκὸς αἴτιον τοῦ μεταβάλλειν ἑκάτερον αὐτῶν, οὐδὲ ποιεῖ τὸ μὲν ξύλον κλίνην, ὁ δὲ χαλκὸς ἀνδριάντα, ἀλλ᾽ ἕτερόν τι τῆς μεταβολῆς αἴτιον. Metaph. l. 1. cap. 3. *Hac autem ratione procedentibus eorum quoſdam* (Anaxagoram quique ſecuti ſunt) *ipſa res quaſi manu duxit, & quidem coegit ulterius quærere. Nam etiamſi plerunque omnis generatio & corruptio ex aliquo fiat, ſive ex una ſive è pluribus, quamobrem tamen hoc accidit, atque quæ cauſa ſit quod accidat? Ipſum enim ſubjectum ſeſe mutari non facit, ut neque lignum lectum efficit, neque æs ſtatuam, ſed aliud quippiam mutationis cauſa eſt.* Quod quidem cum tam quæſitu obvium ſit, mirum eſt in illud non omnino quæſiviſſe, quo non patefacto, vix operæ pretium foret, quicquid de materiâ aut ſciverint aut ſciviſſe profeſſi fuerint. Et propterea Anaxagoram cæteris tanquam ebriis ſobrium præferre pergit, quòd quæſtioni de cauſâ materiali quæſtionem de efficiente ſemper adjungi oportere cenſuerit. Μετὰ δὲ τούτους καὶ τὰς τοιαύτας ἀρχάς, ὡς οὐχ ἱκανῶν οὐσῶν γεννῆσαι τὴν τῶν ὄντων φύσιν, πάλιν ὑπ᾽ αὐτῆς τῆς ἀληθείας ὥσπερ εἴπομεν, ἀναγκαζόμενοι, τὴν ἐχομένην ἐζήτησαν ἀρχήν· τοῦ γὰρ εὖ καὶ καλῶς τὰ μὲν ἔχειν, τὰ δὲ γίγνεσθαι τῶν ὄντων, ἴσως οὔτε γῆν, οὔτ᾽ ἄλλο τῶν τοιούτων οὐθέν, οὔτ᾽ εἰκὸς αἴτιον εἶναι, οὔτ᾽ ἐκείνους εἰκὸς οἰηθῆναι. *Poſt hos & ejuſmodi principia* (inquit) *tanquam non ſufficientia ut rerum naturam generarent, ab ipsâ veritate coacti, ut* (de Anaxagora) *diximus, illud quod ſequitur quæſiverunt principium: ut enim res aut bene fiant aut omnino fiant, nec ignem fortaſſis nec terram nec aliud hujuſcemodi quicquam veriſimile eſt cauſam eſſe, nec illos veriſimile eſt ita arbitrari:* Ubi, quamvis alioqui ambiguè plerunque de iis eorumque opinionibus loqui affectaverit, planè fatetur utcunque veteres de ſolis rerum elementis diſſeruerint, tamen non ſola eſſe principia cenſuiſſe; quo

Digitized by Google

ſolo ſatis ab omni Atheiſmi ſuſpicione abſolvit, cum id Atheorum omnium commune ſit, omnes præter unicam materiam cauſas ſuſtuliſſe. In quâ opinione cum eos non fuiſſe ipſe arbitretur, in eâ fuiſſe accuſare non poterat, atque igitur in iis reprehendendis nihil aliud voluiſſe, quam quod alias cau-
Cap. 2. ſas non attigerint, non autem quòd negaverint. Atque adeo in ſecundo de Phyſicis libro veteres omnes Phyſicam non plane attigiſſe probat, primùm quod ſolius materiæ rationem habere videantur, formam autem non intellexerunt, cùm cujuſque Artis & Scientiæ munus ſit rei de quâ agit tum formam tum materiam ſive utrumque Naturæ principium inveſtigare. Deinde quòd ejuſdem ſcientiæ ſit noſſe id cujus causâ ſeu finem, & quæcunque illius causâ ſunt; natura autem eſt finis & id cujus causâ: Poſtremò quòd in omni arte quæ circa materiam verſatur duæ ſunt facultates, effectrix, quæ eâ utitur, & architectonica, quæ eam ad munus ſuum idoneam efficit; ſic Gubernator clavo uti novit, Architectus autem è quali ligno, & quâ formâ fiat; atque adeo in omni arte & in omni naturâ nihili eſt materiam noſſe, niſi quæ ſit illius forma, cui fini inſerviat, & quâ vi ad eum aſſequendum aptetur intelligamus. Cum itaque unica ſit illorum culpa & reprehenſio ſolam cauſam materialem tractaviſſe; cumque ipſe veroſimile fateatur, quanquam eam ſolam tractaverint, non ſolam eſſe arbitratos fuiſſe, quicquid ſuſpicionis circuitione & ambiguis loquendi formulis in illorum infamiam interponat vir malevolus, de hominibus minimè vafris quique probè & ſimpliciter vixerunt, non ſine omni candoris jacturâ, locum tam turpi ſuſpicioni dare poſſumus.

Sect. VI. Cæterum quo pleniùs ſingulos hoc crimine abſolvamus, quid ſinguli cenſuerint pauliſper inquirere oportet: Et à Thalete ordiamur; quem quanquam Ariſtoteles impiæ hujus Philoſophiæ Principem eſſe voluit, tamen omnino fruſtra eſt aut aliorum aut ipſius quidem teſtimonia accumulare, eum mentem eſſe voluiſſe, quæ univerſum permeaverit, id quod Deum appellavit, ut perſpicuum ſit quanquam in Phyſicis de ſolâ materiâ fortaſſe diſſeruerit, non tamen omne aliud præter materiam principium ſuſtuliſſe, neque eundem hujus impietatis Ariſtotelem accuſare velle, ſed ſolum-

Digitized by Google

ſolummodo nullam pulchriorem ſcientiam conſecutum eſſe, quàm quod aquam dixerit eſſe primum elementum; aut ſi velit, non video quì magis ſui teſtimonii pondus & authoritatem elevare potuit, cum hominem in criminis ſuſpicionem vocaverat, qui ab eo non modò aliorum omnium, ſed & ſuo ipſius ſuffragio abſolvitur, ut ſi alios cujuſvis aliûs culpæ accuſaret, ei ſatis reſponſum foret, ipſum eum eſſe, quem Thaletem accuſare non puderet. Hunc igitur cum impiæ hujus diſciplinæ Principem eſſe tradiderit, qui nihil tale aut dixit aut cogitavit, ſed contra ipſo teſte, quid aliud niſi malitiam & calumniandi libidinem oſtendit, cum alios omnes Thaletem nullum præter aquam principium poſuiſſe putare vellet, quanquam ipſe eum divinam mentem ei præpoſuiſſe novit. Et quod de Thalete diximus, idem de Anaximene & Diogene Apolloniate prorſus dicendum eſt, quos in nullâ aliâ re ab eo diſſenſiſſe traditur, quam quod ut ille Aquam ita hi Aera primum elementum ſtatuerunt. De Anaximandro autem fateor quid judicare oporteat magis dubitandum eſſe, cum ut materiam quandam immenſam rerum initium eſſe dixerit, ita aliud quodvis principium dixiſſe non plane conſtat; quanquam veriſimilius arbitror eum quoque in Phyſicis nihil ultra materiam quærere voluiſſe, & propterea ſicut Thales aquam poſuit, ipſe aliam materiam ponendam eſſe voluit; & quanquam Author libri de placitis Philoſophorum Ariſtotelem ſecutus, eum cauſam effectricem ſuſtuliſſe dicat, eam tamen idcirco ſuſtuliſſe dixit, quod eâ relictâ ſolam materiam exponendam ſuſcepit, *cum materia, niſi efficiens cauſa accedat, nullam rem creare poteſt.* Quid inde? an ſuſtulit quia non poſuit? Idem quoque peccatum refert Anaximenem peccaviſſe, quod *ſolam materiam, ex quo omnia naſcantur eſſe velit, cum cauſa effectrix quoque ponenda ſit.* Adeo ut eam non poſuiſſe commune omnium Ionicorum à Thalete uſque ad Anaxagoram peccatum plane videatur. Et denique cum Velleius Anaximandri opinionem eſſe meminerit, *Nativos eſſe Deos, longis intervallis Orientes, Occidenteſque, eoſque innumerabiles eſſe mundos.* Miror quidem unum omnium mortalium Epicureum hoc à tanto intervallo videre, cum nemo præterea tradiderit (quanquam id Ariſtoteles inſinuare vellet) Anaximandrum quicquam tale de Diis ſtatuiſſe. Lib. 1. de Nat. Deor.

At

Digitized by Google

At Epicureus erat & Epicurei perſonam decebat, tum fidenter tum perversè aliorum opiniones deſcribere, quo faciliùs & inſolentiùs reprehenderet, neque quidem alio candore ejus quam quorundam aliorum ſententias recenſet, ſed calumniari videtur ſolummodo ut redarguat. Quanquam fortè loquatur Velleius ex vulgari & tum recepta opinione, potiſſimum Stoicorum quos contra diſputat, eundem eſſe mundum & Deum, & proinde cum Anaximander nativos eſſe mundos cenſeat, inde ſtatim nativos quoque Deos eſſe concludit, cum quicquid de mundo ſtatuatur, idem omnino de Deo ſtatuendum eſſe Stoicorum nemo dubitaret. Denique quanquam Deos nativos eſſe voluit, id tamen de omnibus dixiſſe nulla ratione concluſum eſt; cum omnium Ethnicorum id commune ſit Deos quoſdam qui naſcerentur opinari, tamen unicum altiſſimum & ſempiternum Numen eſſe, quod reliquos procrearet iiſque præeſſet, atque ita utcunque Deos nativos eſſe dixerit, niſi tamen eos omnes ortos & mortales dixiſſe liqueat, nimiâ vi colligitur nullum agnoviſſe ſempiternum.

Nat. Auſc. lib. 3. c. 4.

Veroſimilior & Anaximandri diſciplinæ magis conſentanea videtur Ariſtotelis accuſatio, ſi quæ Calumniatori fides haberi poſſet, non Deos omnes ex infinitate naturæ naſci, ut voluit Velleius, ſed ipſam Naturæ Infinitatem, etiamſi mente careat, ſummum numen fuiſſe. Summam enim Divinitatem gigni opinari non potuit Philoſophus, & ſi quos vellet nativos eſſe Deos, ſummo certè minores haberet. Quanquam dicere potuit & dixiſſe non dubito infinitum iſthuc ingenitum & immortale eſſe, ei autem divinitatem tribuiſſe, non intelligo, neque quidem id dixiſſe videtur Ariſtoteles, ſed ſolùm tribuiſſe oportere infert: ex eo enim quòd ingenitum & immortale eſſe cenſeret, pro ſuo candore ipſum quoque numen eſſe concluſit, ſic enim cum de Infiniti naturâ diſſeruerat, argumentum conficit: Καὶ τοῦτο εἶναι τὸ Θεῖον· ἀθάνατον γὰρ καὶ ἀνώλεθρον, ὥσπερ φησὶν ὁ Ἀναξίμανδρος καὶ οἱ πλεῖστοι τῶν φυσιολόγων, *Atque hoc eſſe numen, eſſe enim & ingenitum & immortale, ut inquit Anaximander, & unà cum eo Phyſicorum plerique.* Id ergo quod illi inquiunt nihil aliud eſſe videtur quam Infinitum quoddam, quod ortûs & interitûs expers ſit, eſſe. At quod numen ipſum fuerit dixiſſe accuſare non auſit, id enim ſolâ vi ſuæ diſputationis colligitur,

gitur, ſcilicet ſi nec genitum nec interiturum fuerit, certè ſummum Numen eſſe oportere. Ut vero in unum omnia contraham, dico non paucorum, nedum unius, qui longo intervallo ab iis vixit, adverſus veteres iſtos teſtimoniis utendum eſſe, cum ex totâ ſuæ diſciplinæ ratione tam perſpicuum ſit eos de ſolâ rerum materiâ philoſophari velle, ita ut quanquam Deum agnoverint, qui cuncta ex illâ fingeret (quod de Thalete norunt omnes, quotquot veterum quemvis inſpexerunt) tamen aut quod ſatis notum, aut quod extra Phyſiologiæ inſtitutum eſſe cogitarent, aut aliâ quâcunque ratione, eo omiſſo, in ſolâ materiâ inveſtigandâ ſuam omnem operam poſuerunt.

SECT. VII. Quicquid autem de reliquis judicare placeat, Anaxagoram Numen non ſuſtuliſſe indubium ſit, non modò quod diſertè docuerit Mentem quandam κοσμοποιὸν materiam in ordinem compegiſſe; ſed & quod primus omnium rerum deſcriptionem & modum mentis infinitæ vi & ratione deſignari & confici voluerit. Et ipſe Ariſtoteles illius laudi vertit, quod primus Ionicorum materiæ opificem adjunxerit, & denique adeo inſignis & nota erat hæc Anaxagoræ opinio, ut à Plutarcho & Laertio *Mentem* inde fuiſſe cognominatum memoretur. In vitæ itaque periculum veniſſe conſtat, non omnino quod Deos, ſed quod vulgi opiniones de Diis forte ſuſtulerit. Quippe cum ſummum eſſe Numen, idque præſtantiſſimam mentem quæ rerum Naturæ præſideat, aſſereret, vulgò receptis Diis omnem Divinitatem abrogavit; cum itaque Solem ignis laminam, habitarique in Lunâ, cæteraque aſtra eſſe omni vitâ & ratione deſtituta vellet, quæ in urbe pro Diis colebantur, in impietatis crimen incideret neceſſe eſt. Quanquam quidem non à Populo in judicium vocabatur, ſed à viris politicis qui factiones in Republicâ fovebant; ſcilicet cùm *Pericles* qui *Anaxagoræ* familiaritate maximè uſus eſſet, rebus geſtis magnam invidiam (ut fieri ſolet) contraxerat, nonnulli qui Populum in eum excire ſtudebant, inter alias artes Rogationem tulerunt, ut nomina deferrentur eorum, qui eſſe Deos negarent, aut qui ſermones de rebus æthereis ſererent: quâ ſuſpicione dum Anaxagoram in crimen vocarent, Populi odium in Periclem

V. Plutarch. In vita Periclis.

congerere poſſent, cum ſe illius in omnibus diſcipulum profeſſus ſit, & ſemper maximi fecerit, à quo ſcil. tam morum probitatem quàm *ſecuram adverſus Deos pietatem* didiciſſet; atque ita virum probum calumniabantur, non quòd Religio cordi eſſet, aut quòd reus eſſet necne curarent, ſed ſolùm ut populi odium in amicum, cujus gloriam præ invidiâ ferre non poſſent, concitarent. Jam vero ſi eorum calumnias cum illius diſciplinâ conferre volumus, quid magis perſpicuum eſſe poſſit quam eum non modo Deum non ſuſtuliſſe, ſed primum eſſe, qui numinis exiſtentiam apertè probaverit, ejuſque Naturam probè intellexerit? Et cum excipiunt nonnulli iique non prorſus indocti, eum quidem præſtantiſſimam adhibuiſſe Mentem, adhibuiſſe tamen ad phyſicam Hypotheſin, cujus auxilio rerum Naturam explicaret, non autem quod ei cultum quemvis aut Religionem debere ſe crederet: Non ſatis ingenuè cum ingenuo viro agere videntur, cum idem Mundi ordo & ornatus qui Deum confiteri cogit, eundem quoque gratâ mente ſuſpicere urget & impellit, quod quicquid in mundo ad vitam hominum utile reperiatur, ab illo, qui omnia condidit tributum videamus, adeo ut omnis adverſus Deum Religio huic ſoli Hypotheſi innitatur, quâ datâ, ſequitur ad Gratitudinem (quæ Pietas adverſus Deum eſt) manifeſta obligatio, ita ut nemo tam vecors eſſe poſſit, qui Mentem eſſe, cujus ratione mundum extrui & adminiſtrari fateatur, quin aliquo cultu & honore ſuſpiciendum eſſe cenſeat. At Epicurus (inquiunt) quanquam Deos immortales poſuerit, tamen cum eos ab omni mundi adminiſtratione ſubmoverit, omnem religionem ſuſtuliſſe accuſatur. Et rectè quidem, cum tantum abſit ut Deo Hypotheſeos causâ utatur, ut nihil magis laboraverit quam ſeclusâ omni Deorum operâ mundi ornatum explicare.

Plut. in vitâ Periclis.

Lucret. l. 1.

——*Unde queat res quæque creari*
Et quo quæque modo fiant operâ ſine Divûm.

Atque eum quis non videt tum Diis tum Hominibus illuſiſſe, cum omnia argumenta quæ Deum à mundi pulchritudine fateri cogant contempſerit, eumque non niſi ab hominum conſenſu probari vellet, quem tamen nemo acriùs aut arrogantiùs

tiùs quam ipſe Epicurus contempſiſſe traditur? Et quidem cum Deorum, quos voluit, providentiam abrogaverit, quorſum eſt inertes quoſdam homunculos (vult enim humanas eſſe Deorum formas) longe ab omni hujus mundi commercio ſemotos, qui in propriis clauſtris aut torpeant aut ferientur, eſſe dicere? Nihil intereſt ſtipitem in cœlis collocemus, an Deum qui nihil neque curet neque agat, neque quicquam cum hominibus commune habeat, perinde enim eſt, (quantum noſtrâ refert) ac ſi nuſquam eſſet; ita quicquid præ ſe ferat, extra dubium eſt nullos eſſe Deos crediditſſe, ſed ne quid periculi ſubiret, negare non auſum eſſe. At ſane longè alia eſt Anaxagoræ cauſa, qui naturæ ſolertiam explanare deſperaverat, niſi præſtantiſſima Mens, quæ omnia tam pulchrè diſpoſuerat adhiberetur, & proinde, quæ quidem digna eſſet, quam omni cultu & honore proſequatur genus humanum, cum ita omnia ad hominum uſum diſpoſuerit, ut fere nihil aliud in totius operis conſilio quam hominibus conſulere videatur.

SECT. VIII. Huc uſque *veterem Ionicorum familiam ab omni* impietate, aut impietatis ſuſpicione ſatis (opinor) vindicavimus; neque enim poſt *Anaxagoram* in aliorum diſquiſitionem deſcendere opus eſſe arbitor, cum in Archelao qui ei ſucceſſit, Ioniæ Schola expiraverit. Socrates enim, qui ab eo diſciplinam accepit, relictâ Phyſiologiâ, novam, moralem ſcilicet philoſophiæ rationem, exorſus eſt; cujus fama ita ubique invaluit, ut antiquiorum gloriam penitus deleverit, adeo ut variæ Philoſophorum, quæ ab illo poſtmodum fluxerunt, ſectæ ei uni tanquam Philoſophiæ principi & auctori omnia detulerint. E quibus non plures (ut unum & alterum, de quibus vix quidquam memoriæ traditur præteream) quicquam contumeliæ Diis intuliſſe accuſantur, quàm Theodorus, primùm, quod Deos negaverit, Ἄθεος cognominatus, deinde Θεὸς quoniam (ſi placet) ſeipſum Deum nuncupare placuit, & Bion Boriſthenites ejuſdem Auditor, vir nullâ alia re niſi importunis moribus & lividis ſalibus inſignis, & hos quidem cum ſermonibus tum libris editis fertur palàm & audacter ſuam adverſus numinis exiſtentiam opinionem defendiſſe; qua de cauſâ iſtum primò *Cyrenis*, deinde

Athenis ejectum, aut judicio Areopagi damnatum, cicutam bibiſſe: hunc verò, cum in nullum judicii periculum venerit, vitam impudicam & dogmatibus congruam egiſſe, & denique cum in extremum morbum incidiſſet, ſummo cum conſcientiæ horrore & facinorum pœnitentiâ (quod plerumque accidit) in turpiſſimam & pluſquam anilem ſuperſtitionem delapſum vitam finiviſſe. Et utroſque quidem longè ſceleſtiores fuiſſe, quam fuiſſe accuſantur, hâc ſolâ ratione, etiamſi nullo veteris auctoris teſtimonio, evinci poſſe non dubito, quod Ariſtippi diſciplinam ſecuti fuerint, cum is nihil novi ſibique peculiare introduxerit, aut introducere ſudaverit, quàm Philoſophiam à pietate disjunctam. Etenim cùm à Socrate didicerat virtutem ſemper cum voluptate copulari, eâ relictâ, hanc ſolam arripuit, in eâque omne bonum vitæque felicitatem poſuit, neque ullam præter corporis ſeu ſenſuum titillationem agnovit, & proinde nihil niſi ut ventri laterique bene ſit curandum eſſe; & modò ejus voluptati conſulatur, nihil intereſſe quid agamus, cùm nihil bonum aut malum ſit, niſi quod voluptatem aut dolorem efficiat. Poſthabitâ itaque omnis virtutis & vitii ratione, omnique Deorum hominumque curâ, Sapientem quicquid ſuis rationibus conducat acturum, & tempore locoque opportuno quicquam ſceleris commiſſurum. Quippe brevi hâc vita quicquid felicitatis expectamus quoquo modo fruamur; cum impendeat mors, poſt quam nihil quod aut nos aut alios pecudum greges attineat, ſuperſit, unde dolere vel lætari poſſimus. Poſthac utrùm Deum negaverit necne non inquiro, cum hujuſmodi decretis non aliter quid cenſuerit, declaret, quam ſi audacter nullum eſſe dixerit: dempta ſcilicet virtute animæque humanæ immortalitate, ſit an non ſit Deus, perinde eſt; cum nullius fructûs in hâc vitâ ſit, qualiſcunque relinquatur Religio, aut in altera eſſe poſſit: Et quicquid pietatis, qui hæc crediderint, præ ſe ferant, impudenter fingunt & mentiuntur. Quapropter mirari non oportet ſi mores inſtitutis convenire reperiantur; ſi Tyrannorum ſceleſtiſſimo ventris gratiâ adulatus fuerit; ſi vitam in omni intemperantiâ, luxu, & libidine traduxerit; ſi nihil præter unguenta, meretrices, & convivia curæ habuerit; ſi vitia ſua palam proferat & profiteatur laudanda; ſi denique libris editis

editis alios ad ſuam immodeſtiam imitandam hortari audeat, & docere vitiis gloriari non erubeſcat, *ut iis ſapientiam inſcribant, & luxuriam in Philoſophiæ ſinu abſcondant, & quod unum habebant in malis bonum perdant, peccandi verecundiam.* Seneca de vitâ beatâ. Et Magiſtrum non modo ſecuti ſunt in dogmatum & morum impietate Theodorus & Bion, ſed (ſi fieri poſſit) ſuperaverunt, nugas eſſe Deos, & fabulas, qui de iis habentur ſermones libris editis docebant; omnes ad furta, perjuria, & rapinas hortabantur, omnemque non modo amicitiam, ſed & adverſus aut Patriam aut Parentes benevolentiam ludibrio & deſpectui habebant, neque ſcelera laudare ſatis reputabant, niſi virtutes omnes, & imprimis modeſtiam, in publicum odium & contemptum protraherent: uſque adeo impietas, ſi ſemel radices agere permittatur, gliſcit & incrementa facit, donec tandem ad ſummam impudentiam pervenerit.

SECT. IX. Atque ita peractâ, de Ionicæ Scholæ philoſophis, diſquiſitione; liceret jam tandem ad Pythagoricam accedere, niſi hic de Euhemero, quid ipſe cenſuerit pauliſper inquirere expediret, quippe cum neutri annumerari poſſet, de illius causâ ſeorſim agere oportet. Quem acerrimè perſtrinxit Plutarchus (ut alios complures prætercam) quòd Commentariis non Deos qui vulgò haberentur, ſed Homunciones fuiſſe docuerit; atque adeo eorum natales, conjugia, liberos, res benè aut malè geſtas, mortes denique & ſepulturas ex antiquiſſimis monumentis & annalibus collegit, ut quales fuerint populo inſinuaret. Cui inſtituto quid impietatis inſit non video, niſi quod objecerit eum quidem hoc pacto ἀκίνητα κινεῖν, & bellum inferre non tantum longo tempori, ſed multis hominibus, gentibus & familiis, quas religioſus horum Deorum cultus quaſi furore divino correptas, tenuit, ac magnas aperire valvas impiæ turbæ ἐξανθρωπίζειν τὰ Θεῖα, res Deorum in humanas convertere. Tantum opinio præjudicata apud Hominem omni doctrinâ eruditum poterat, ut contrà omnium monumentorum Auctoritatem valeret, ne ſcilicet perirent antiquæ ſuperſtitionis impoſturæ. At quanto ſapientiùs & Philoſophi gravitate digniùs concluſiſſet, ſi, cùm planè conſtiterit Deos non eſſe qui vulgò Dii habentur, eo- De Iſide & Oſyride.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

rum cultui renunciandum eſſe dixerat. Quippe ſatis novit Plutarchus (& nemo quidem melius) Jovem, quem Deorum regem habebant, in Cretâ non optimis moribus vixiſſe, ibiq; ſepultum eſſe; novit Æſculapium in quodam Arcadiæ vico dentibus evellendis victum quæſiviſſe; novit cujus conditionis & quæſtûs fuerit Venus, & expromere potuit, ſi vellet, magnam illam amorum, gratiarum & pulchritudinis Deam, non aliam fuiſſe ac Cinyræ Cypri Regis Meretriculam; novit denique (ut ad res ſuas deveniam) Oſyrin Ægypti regem juſtum & beneficum à fratre Typhone non ſine maximâ perfidiâ interfectum; cujus cædem cum Ægyptii in piam principis memoriam ſolenni luctu annuatim plangere ſolebant, ritum iſtum tandem ſucceſſu temporis in Religionem abiiſſe; ex quâ ſimplici hiſtoriâ novis indies fabulis auctâ emerſit iſta tanta Iſiacæ ſuperſtitionis moles. Et cum poſteà rem totam de Iſide & Oſyride in allegorias convertendo ſatis ſe occultare putat, tamen tam frigidæ ſunt quas elicit, tam longè petitæ, tamque inter ſe diſſidentes, ut planè oſtendant Plutarchum hominem imprimis acutum quicquam malle ineptire quam ἀκίνητα κινεῖν. Ita ſane cum de Geniis interpretatur, de Nilo, de Ægypti Terrâ & Oceano, de principiis humidi & calidi, de Sole & Lunâ, de duobus ſummis ſibique oppoſitis Diis, de animæ facultatibus, & denique de univerſi principiis; eâdem veriſimilitudine ſua quæ ſcripſit de viris illuſtribus Parallela in eaſdem allegorias immutare, & de iiſdem rebus interpretari poſſet.

Ibid. At, inquit, magnæ res geſtæ ſunt ab aliis quoque regibus, v. g. Cyro & Alexandro, iſtis tamen nomina & memoria præclarorum regum, non numinum obtigerunt; & ſi qui faſtu elati Deorum cognomina per laſciviam acceperunt, ac templa ſibi poni voluerunt, eorum gloria brevi floruit tempore, & ſtatim præter arrogantiam impietatis culpam ſuſtinuêre, & nunc tanquam fugitivi ſervi, in quos jus abducendi eſt Dominis, avulſi à templis & aris, nihil præter monumenta & ſepulchra habent. At meliùs novit Plutarchus temporum intervalla, quam ut iſthæc ſeriò objiciat; novit ſcilicet iis qui olim numinis ad dignitatem evecti ſunt, barbaris ſeculis nullâ arte aut diſciplinâ imbutis, omneſque fabulas facilè credentibus, tanto honore mactari contigiſſe. Cùm ſi qui, poſt-

quam

Digitized by Google

quam Philoſophiæ & bonarum literarum ſtudia invaluerant, eandem gloriam affectaverint, cum dedecore & faſtidio facilè repellebantur. At mutatis ſeculis mutarentur fortaſſe & ſortes, viz. ſi Alexander Herculis ætate vixiſſet, & Hercules viciſſim Alexandri, ille (contra quàm accidit) templa & aras adeptus eſſet, dum hic riſu exciperetur, ſi ſe Jovem filium & Deum prædicaviſſet. Si *Lucullus*, qui primus ceraſa è Ponto Romam pertulit, Bello Mithridatico A. V. C. 680. eadem ætate iſtam frugem invenerat, quâ *Liber* vitem inveniſſe dicitur, eum quoque non aliter quàm Liberum Patrem populus agreſtis in Deorum cenſum aſcripſiſſet. Si denique Lais ante bella Trojana floruiſſet, ipſa quoque perinde ac Venus numinibus accenſeri potuiſſet, ſcilicet priſcis iſtis temporibus nullius rei apud Græcos vilior erat annona quam Deorum, aut uberior proventus; & ut ſcitè rem totam paucis conficit Clemens Alexandrinus, Οἱ προσκυνούμενοι παρ' ὑμῖν, ἄνθρωποι γενόμενοί ποτε, εἶτα μέν τοι τεθνᾶσιν· τετίμηκε δὲ αὐτοὺς ὁ μῦθος καὶ ὁ χρόνος. φιλεῖ γάρ πως, τὰ μὲν παρόντα συνηθείᾳ καταφρονεῖσθαι· τὰ δὲ παρῳχηκότα τοῦ παραυτίκα ἐλέγχου κεχωρισμένα χρόνων ἀδηλείᾳ τιμᾶσθαι τῷ πλάσματι, καὶ τὰ μὲν ἀπιστεῖσθαι, τὰ δὲ καὶ θαυμάζεσθαι, αὐτίκα γοῦν οἱ παλαιοὶ νεκροὶ τῷ πολλῷ τῆς πλάνης χρόνῳ σεμνυνόμενοι, τοῖς ἔπειτα νομίζονται Θεοί. In Protrept. *Qui à vobis adorantur, homines cum prius fuerint, deinde mortem obierunt: affecit autem ipſos honore & fabula & tempus; ſolent enim, neſcio quomodo ea quidem quæ ſunt præſentia deſpici propter conſuetudinem, quæ autem ſunt præterita, quia propter incertitudinem temporis argui ac convinci non poſſunt, in honore eſſe propter figmentum; & alia quidem non credi, alia verò etiam haberi in admiratione, ita veteres mortui longo erroris tempore ſe venditantes; à poſteris Dii eſſe exiſtimantur.* Ita unà cum Euhemero ſuam quoque ſententiam ab omni impietatis culpâ adverſus Plutarchi delationem ſatis defendimus, niſi quòd poſt eum reperiantur, qui Euhemerum, cum vulgò receptos Deos homines fuiſſe demonſtraverit, id velle dicunt nullos alios fuiſſe, & à ſolâ Regum Apotheoſi omnem de cujuſcunque Numinis exiſtentiâ opinionem primùm exortam eſſe. Ita quidem dicunt, ſed ſolùm dicunt, & quod dicunt nullo veterum teſtimonio tueri poſſunt. Cum eâ ſolùm de causâ læſæ religionis, eum accuſaverint veteres,

quòd

Digitized by Google

quod, quos colebant Deos, ipſe Deos non fuiſſe probaverit. Atqui eorum fraudes eo animo detexiſſe ut omnem numinis notionem callidè confictam inſinuaret, iniqua ſuſpicio eſt, quæ nullâ aut ſatis antiquâ Auctoritate, aut veroſimili ratione ſuffulciatur.

Sect. X. Jam verò cum ad Italicæ ſucceſſionis Philoſophos deveniatur, multò magis perſpicua eſt eorum quam veterum Ionicorum cauſa, cùm planè quidem conſtet Leucippum & Democritum, qui à Pythagorâ aliiſque ſuæ ſectæ antiquioribus genuinam philoſophandi rationem acceperunt, eâ non magis improbè quam indoctè in Atheiſmi patrocinium uſos fuiſſe. Nempe primi ejuſdem Authores ne minima quidem naturæ phænomena, niſi duplici cauſâ explicari poſſe cenſuerunt; unâ materiali, ex quâ res quæque efficiatur; efficiente alterâ, quæ res quaſque ex materiali efficiat, adeo ut quicquid in rerum naturâ è principiis materialibus fiat, ab efficientis vi & conſilio fiat. [Plutarch. de Placit. l. 1. c. 3] Sic ipſe Pythagoras, omnem naturam in duo principia diviſit; ἐπὶ τὸ ποιητικὸν αἴτιον καὶ εἰδικόν, (ὅπερ ἐστὶ νοῦς ὁ Θεός) καὶ ἐπὶ τὸ παθητικόν τε καὶ ὑλικόν (ὅπερ ἐστὶν ὁ ὁρατὸς κόσμος.) *cauſam effectricem, quæ eſt mens ſeu Deus; & materialem ſeu paſſionibus ſubjectam, quæ eſt mundus viſibilis.* Quæ quidem prima & maximè rata erat Pythagoreæ Philoſophiæ ſententia. At qui ſecuti ſunt Leucippus & Democritus, neglectâ præcipuâ de cauſâ efficiente doctrinâ, & ſine quâ quod tenuerunt nullo modo conſtare poſſit, omnem mundi ornatum cæco & fortuito materiæ motu explicare aggreſſi ſunt; hoc eſt, quî artis, rationis, & conſilii refertiſſima opera ſine omni arte ratione & conſilio efficiantur, docere. Quo quidem quid fieri potuit Philoſopho, imo quidem viro prudente indignius? Quis enim qui non prorſus deſipere affectaverit, brutam & inertem materiam, tantos tamque venuſtos effectus, imo quicquam omnino ſuis viribus efficere poſſe, aut ſibi ſeriò perſuadere queat aut aliis perſuadendum eſſe putet. Præſertim cùm adeò prudenter ante illos inſtituta ſit vetus Philoſophia duplici quidem nomine, imprimis quòd effectuum, qui ſummâ ratione perfecti ſunt cauſam rationis compotem aſſignaverit; & deinde quod tam facilè omnes naturæ vires explicuerit, ita ut ſua

quæ-

Digitized by Google

quæcunque opera ſolâ materiæ mutatione perficiat, neque quicquam, quicquid de novo efficere videatur, è nihilo educat, quod fieri neceſſe eſſet, ſi novæ formæ, ſive alterius cujuſcunque rei, quæ à materiâ diſtinguatur, procreatione rerum ortus & interitus peragantur. Cum, inquam, tam integram & intellectu facilem Philoſophiæ rationem ab antiquioribus didicerant, quæ tum à principio naturæ ortum, tum poſtea omnes ejuſdem mutationes tam expeditè docuerat, quid craſſiorem imprudentiam arguere potuiſſet quàm non modò tam perfectam diſciplinam abdicare, ſed ejus vice novam hypotheſin nullâ ratione aut inventam aut intelligendam ſubſtituere, & denique omnem omnium rerum pulchritudinem, in caſum & fortunam, hoc eſt, in nullam cauſam devolvere.

Non ſum quidem neſcius Ariſtotelem velle hos quoq; perinde ac veteres Ionicos de motûs principio dicere per negligentiam omiſiſſe: περὶ δὲ κινήσεως, ὅθεν ἢ πῶς ὑπάρχει τοῖς οὖσι, καὶ οὗτοι παραπλησίως ἄλλοις ῥαθύμως ἀφῆκαν. *De motu vero vel quomodo rebus ineſſe contigit, illi perinde atque alii iſti per negligentiam dicere omiſerunt:* attamen hoc inter hos & veteres iſtos intereſſe quis dubitarit; quod iſti, cum ſolùm περὶ τοῦ ὑποκειμένου philoſophati ſint, fieri potuit ut ſuam omnem de rerum naturâ inveſtigationem intra cauſam materialem cohibere inſtituerint, atque ita de primâ efficiente nihil omnino diſſeruiſſe velint, fortaſſe quod tum temporis ità apud omnes in confeſſo eſſet, ut dubitari non poſſe arbitrarentur, an fuerit Opifex, qui rerum naturam condiderit, ſed ſolùm quo apparatu & ex quibus principiis conſtruxerit, & propterea unicum Philoſophi munus eſſe in iſtam quæſtionem inquirere, quâ inventâ rem totam confectam eſſe; vel potius (ut ſuprà diximus) fieri potuit, ut rudes adhuc in Philoſophiâ non totam philoſophandi rationem complexi fuerint, atque ita de ſolo principio materiali, cæteris per oſcitantiam prætermiſſis, quærere cogitarent, eamque ſi quoquo modo inveſtigaverint ſatis ſe feciſſe reputarent; donec tandem viderit Anaxagoras omnem de principio materiali Philoſophiam imperfectam, imo quidem nullam eſſe, niſi adhibeatur cauſa efficiens, quæ illam diſpoſuerit & ordinaverit: & propterea materiæ mentem addidiſſe, non omnino ut priorum diſciplinam refutaret, ſed

Met. l. 1. c. 4.

E ſolum-

Digitized by Google

ſolummodo ut eam augeret & perficeret. At Leucippus & Democritus cum ab antiquioribus perfectam diſciplinam acceperant, ex induſtriâ eam mutilare conati ſunt, & omnes vires adhibuêre, ut quicquid veteres de causâ effectrice ſtatuiſſent, è rerum natura penitus tollatur; ita ut omnia quæcunque Phænomena, tum origo motûs tum mundi ornatus, unicâ materiâ, nullo conſilio eam gubernante, abſolvantur. Quo quidem inſtituto in apertiſſimum Atheiſmum incidiſſe nemo non videt, & quidem ſi accuratiùs rem definire velimus, ſolos eſſe quos jure in Atheorum cenſu numerare oporteat. Nempe Ariſtippus ejuſque ſectatores, cum Phyſicen omnino aſpernarentur, quomodo hunc locum de Deo tractare potuiſſent? ſed homines vitiis dediti omnem Numinis timorem, qui à ſceleribus retrahat, excutere moliebantur; id quod hodieque uſu venire novimus, petulans & volaticum hominum genus omnem de Deo aut Religione opinionem fidenter ſtultitiæ arguere, etiamſi aut in illius aut alterius cujuſcunque rei certitudinem inquirere neque poſſunt, neque ferunt. Et hos quidem Aſotos potiùs quam Atheos dicendos arbitror, cum illorum impietas non tam opinio quam inſania aut fatuitas ſit, quæ nullis rationibus aut principiis innitatur. Hi verò ſobrii & ſiccâ mente ad evertendam Religionem acceſſerunt, neque quicquam novi in Philoſophiâ moliri viſi ſunt, niſi ut rerum Opificem è rerum naturâ ſubmoverent; adeo ut Democritus (quantumcunque aliorum opinionibus irridendis pulmonem agitare ſolebat) nihil liberaliùs quàm Anaxagoræ Mentem irriſiſſe memoretur, & hoc præcipuum ejuſdem flagitium fuiſſe olim monuit Cicero, *è corpuſculis effectum eſſe cœlum ac terram nullâ cogente naturâ ſed concurſu quodam fortuito*, ſeu ut alibi, *neceſſitate, hoc eſt, atomorum gravitate naturali, omnia fieri.* Et nihil quidem teſtatius eſt, quam eum, ut numine ſecluſo omnia ex atomis & inani fiant ſtatuiſſe, etiam ſic fieri ipſos Deos animamque humanam: Neque quicquam divinitatis agnovit præter ſimulachra quædam corporea, & ea quidem diſſolutioni obnoxia. Quanquam dum mundi opificium ſine numinis conſilio abſolvi voluerit, poſthac nihil opus eſt Deum eſſe negare, tale enim numen, quod non idem mundi Opifex & Dominus fuerit, nihil eſt niſi ſpectrum & nomen inane agnoviſſe; cum cultum

De Nat. Deor. lib. 1. de fato.

V. Sext. Emp. adv. Mathem. l. 8.

tum & obſequium non titulo ſed providentiæ debeamus. At cum neget eſſe quicquam præter corpuſcula ſempiternum, cùm omnia ex his naſci, idque concurſu fortuito, etiam ipſa quibus Divinitatem defert ſimulachra, palam & apertè oſtendit nihil aliud ſe in totâ Philoſophiâ, quam abjectâ omni ex hominum vitâ religione, Atheiſmum, etiam è Naturæ contemplatione ſtabilire voluiſſe: Id quod perfectæ & abſolutæ impietatis ipſum fundum unicumque principium jure diximus.

SECT. XI. Democritum ſecutus eſt Protagoras, quem cum Bajulus erat, victumque vecturâ onerum quærebat, domum abduxit Democritus, ut diſciplinis erudiret. Hic poſtea Athenas profectus; *cum in principio libri ſic poſuiſſet, de Diis neque ut ſint, neque ut non ſint habeo dicere, Atheniensium urbe atque agro eſt exterminatus librique ejus in concione combuſti.* Et jure quidem vapulavit Sophiſta circumforaneus, qui ſolâ novitatis gloriolâ quicquam legibus ſtabilitum improbare affectaverat. Quid enim bajulum hunc ſententiam tam audacem & periculo plenam in apertum proferre moveret, niſi ut apud Phalangarios, alioſque quos è macelli faucibus corrogavit & quibuſcum non ita pridem verſatus eſt, ſolertiæ & ſubtilitatis laudem aſſequeretur? Scilicet Democritus, utcunque de Diis cenſuit, ſuoſque docuit, noluit tamen leviter & ſuâ causâ publicas religiones conturbari, ſatiſque gloriæ reputabat, ſi noverint docti ſibi primùm omnes Religionis fabulas & fraudes ſuboluiſſe. Hic verò inter Cerdones educatus, & repentino typho inflatus, ob gloriam quâ auctus eſt apud Democritum, continere ſe non potuit, quin ſtatim Philoſophorum roſtra conſcenderet, & palam vociferaretur, Scitote, ignarum & credulum hominum genus, non modo vos Bajuli, ſed & vos Philoſophi, Deos, quos tam fidenter eſſe aſſeveratis, utrum ſint an non ſint neminem ſciviſſe aut ſcire poſſe. Et proculdubio non parùm intumuit, neque quid parvi ſe præſtitiſſe cenſuit, cùm non modò hominum vulgus, ſed & ſapientes ignorantiæ & credulitatis arguerit; neque dubitari poteſt, quin ſtatim magnâ mirantium catervâ ſtipatus fuerit, ſicut & infælici hâc noſtrâ ætate experimur, ſicubi exurgat *Grajus Homo* qui eâdem novi- Laert. in vita.

Digitized by Google

tatis glorioſâ correptus eadem impietatis dogmata ſeculo propinet, occurrit repentè diſcipulorum turma, decretaque tanquam oracula intimis viſceribus recondunt, & per Deos immortales jurare auſi ſunt eſſe omnino nullos; atque ità *Religio pedibus ſubjecta obteritur, noſque exæquat victoria cœlo,* ſcilicet perditæ & deſperatæ conſcientiæ homines, cum nihil vehementiùs quàm ſcelerum vindicem reformident, cujuſque Tenebrionis ſputum avidè delambunt, ut ſe, ſi fieri poſſit, à tam moleſtâ & importunâ opinione in integrum reſtituant. Atque hâc quidem de causâ, ne ſcil. Juventutem vitiaret, jure in bajulum hunc Philoſophum animadvertiſſe videtur Athenienſis Magiſtratus, præſertim cùm non modò de Diis Patriis, ſed pariter de omni Deorum Naturâ dubitari voluit, neque quicquam eſt quod ejus gratia obtenderit apud Minucium Fælicem Cæcilius, *illum conſultè potius quàm prophanè de divinitate diſputare,* cum tam vehementi de omni Numinis ſuſpicione, ita ut tale quicquam ſit an non ſit prorſus ſciri non poſſe dicat, nihil (inquam) eum in tantâ ambiguitate caviſſe perſpicuum eſt niſi colendum non eſſe. Quippe ſi uſque adeo in incerto fuerit, quidpiam tale exiſtat necne, nulli omnino ne quidem probabili rationi ejuſdem cultum inniti confitendum eſt. At denique de Diis non modò dubitaviſſe, ſed funditus eos ſuſtuliſſe quis dubitarit, cum quamcunque habuit diſciplinam, à Democrito acceperit, qui nihil aliud (id quod paulo ante monuimus) quàm Deum è rerum natura deturbare ſudavit.

Diagoræ denique ejuſdem Scholæ Auditoris impietas adeò inſignis erat, ut demum illius nomen de profanis & perfidis uſurparetur; hic quoque ab Athenienſibus pulſus, quod Eleuſinia Myſteria nondum ἐπόπταις publicarat, cum lege Atticâ cautum erat, ut qui Myſteria evulgaret capite luat: Unde Ἀττικοὶ τὰ Ἐλευσίνια in diverbium abiit de iis qui ſecretò de re quâpiam arcanâ tractarunt. Et hinc quidem Æſchylus in vitæ diſcrimen incidiſſe fertur, quòd in Tragœdiis nonnulla quæ hæc initia ſpectabant, nimis apertè edixiſſe videretur. Brevi, nullum ſacrilegium quàm myſteria propalare flagitioſius cenſuerunt, ita ut timuiſſe fingat Poeta ſe ſub eodem tecto habitare, eodemque navigio vehi, quo ſocium haberet myſteriorum evulgatorem.

Vetabo

Digitized by Google

——Vetabo qui Cereris ſacrum
Vulgarit arcanæ, ſub iiſdem
Sit trabibus, fragilemque mecum
Solvat faſelum; ſæpe Dieſpiter
Neglectus inceſto addidit integrum. Hor. carm.l.3. od. 2.

Atque ita cum nihil antiquius habuere quàm celare myſteria, nihil mirum eſt, ſi tam ſeverè in eum animadverterent, ut talentum unum ei qui Diagoram interfeciſſet, duo qui vivum adduxiſſet, pollicerentur. Eâ tamen proſcriptione non tam impietatis adverſus Numinis Majeſtatem quàm temeritatis ſeu potius contemptûs adverſus patrias leges poſtulabatur. At quanquam ex Areopagi ſententiâ quid de eo judicare oporteat, prorſus incertum fuerit; an ſc. omnem Numinis cultum contempſerit, an ſolummodo in urbis Religionem commiſerit, tamen aliunde vehementer ſuſpectum habeo, cum ob alias cauſas, tum potiſſimùm quod de eo narret Sextus Empyricus, fuiſſe prius ad ſuperſtitionem religioſum, at cùm injuriâ ab aliquo affectus eſſet, qui pejeraverat & propterea nihil paſſus fuerat, eò deductus eſt ut diceret non eſſe Deum. Adv. Mathem. lib. 8. Neque hoc ſatis vindictæ reputabat, niſi alios quoque ab omni Numinis cultu averteret; ſcilicet vir ſuperbus ſe à Diis negligi aut ſaltem minùs delicatè haberi ferre non potuit, & in Providentiam involat, quæ tam indigna ſit, ut Diagoram ullo infortunio opprimi patiatur, & cùm tam iniquè ſe gerant, inquit, aut non patiar ut tales Dii diutiùs imperent, aut non credam eſſe Deos qui tam malè res adminiſtrent: & quidem phreneticâ hujuſmodi arrogantiâ laborare omnes Atheiſmi Magiſtros ſemper reperiemus. Quid plura? cum hic quoque nihil Philoſophiæ præter Democriti flagitia intellexerit, qui ſcilicet eum cùm ſervus eſſet, mille drachmis emit, ut diſciplinis, viz. ſuis erudiret; neque dubito quin ſtatim ſe eruditum quendam exiſtimaverit, quod in compitis effutire poſſet, quî innumerabiles mundi fortuito Atomorum concurſu non modò fieri potuiſſent, ſed pro certo facti fuerint. Et hoc quidem fateor Democritum ſapienter egiſſe, quod diſcipulos elegerit bajulum & ſervum, cum nemo qui veterum diſciplinam (quæ tantam in naturæ ordine vim rationis deprehendit) vel

 minimum

minimum deguſtaverat, tam enormes fabulas devorare potuiſſet. At hi nihil intelligentes niſi quod à Magiſtri ore didicerant, quicquam quod ſibi novum oleret, non modò facilè ſed & avidè amplectebantur.

Sect. XII. Quod denique ad Epicurum ſpectat, aliquanto prolixiùs dicendum eſt, cum de illo acriori contentione diſſentiunt Philoſophi. Quem quanquam veteres omnes cujuſcunque conditionis, ſive Ethnici ſive Chriſtiani omnibus diris devovent & tanquam teterrimum & maximè apertum omnis Numinis hoſtem & contemptorem inſectantur; tamen è recentioribus, iiſque non indoctis, tot ubique nactus eſt defenſores, ut vix quiſquam exortus ſit, qui veram & veterem Philoſophiam adornare profitetur, quin omnem ab eo tanti criminis maculam & ſuſpicionem diluere moliatur; ſed ut reliquos haud paucos prætercam, nemo aut acriùs aut uberiùs aut quidem feliciùs ejus Apologiam confecit quàm Petrus Gaſſendus, vir quidem magnus, omnique, ſi quis alius, doctrinâ eruditus, nec tamen eruditione, quam aut judicio, aut candore nobilior. Et tamen tanto animi ardore tamque repetito labore ejus cauſam ſuſcepit, ut viris minùs candidis ſuſpicandi occaſionem præbuiſſe videatur, non tam (ut præ ſe fert) exercitationis gratiâ, quam ex animi affectu eam ſuſcepiſſe; & quidem tanto ingenii acumine tantâque rationis veriſimilitudine illius cauſam tueri viſus eſt, ut diffiteri nequeam, quin mihi quoque olim in Epicuri defenſionem ſcripſiſſe perſuaſerit. At re quidem paulò accuratiùs perpensâ, nullus dubito neminem fuiſſe, qui tam apertum bellum omni religioni indixerit, aut qui majori faſtu & fiduciâ omnem adverſus numen pietatem aſpernatus fuerit. Quo autem illius cauſam certiori judicio expediam, imprimis quicquid excuſationis ejus gratiâ texitur, dicam, deinde merum fucum eſſe oſtendam, hominemque, utcunque ſimulaverit aut potius luſerit, ſoli Atheiſmo ſtuduiſſe.

Imprimis itaque omnem Epicuri infamiam à ſolâ Stoicorum malignitate & odio ortum habuiſſe cauſantur, ſcilicet inter innumeras Philoſophorum ſectas & factiones, quælibet aliam quandam habuit ſibi præ reliquis inimicam, ita ut Peripatetici

tici adverſentur Platonicis, & Cyrenaici Cynicis, ſic & Epicurei Stoicis; Stoicæ autem ſectæ Genius ad ſui ducis (quo nemo acerbior) mores imitandos compoſitus, imprimis ventoſus, petulans, & tetricus fuiſſe perhibetur; proximè nimirum ad Cynicos acceſſerunt Stoici, cum Zeno Stoicorum Princeps è Cynicâ Scholâ exierit; fuit enim Cratetis Cynici auditor, hinc ſocietatem & amicitiam quandam inter has ſectas ſemper fuiſſe memorat Laertius, unde & Satyricus, Sat. 13.

Et qui nec Cynicos, nec Stoica dogmata curat
A Cynicis tunicâ diſtantia ——

Et ſane Stoici Cyniciſmum ad virtutem (i. e. Stoiciſmum) εἰσαγωγὴν eſſe ſtatuebant, τὸ κυνισμὸν (inquit Laertius) Lib. 6. εἰρήκασι σύντομον ἐπ' ἀρετὴν ὁδὸν, Cyniciſmum eſſe dixerunt breviſſimam ad virtutem viam, cùm Epicurus è contra inter κυρίας δόξας poſuerit μὴ κυνιεῖν. Quid quod deinde Epicureis Stoici nimiam irridendi ſui facultatem dederint? quis enim à riſu ſibi temperaret, aut quidem cachinnos inhiberet, cum tam veneranda ſilicernia promiſſaſque barbas intueretur de tricis & affaniis tanto æſtu digladiari, totamque ætatem litibus circa nugas logicas & grammatiſticas impendiſſe? Hinc cùm Epicurus triſtes eorum ineptias carpſerit riſuque exceperit (nihil enim vehementiùs contempſit quàm ridiculam Stoicorum de apicibus & technis dialecticis ſubtilitatem) hinc, inquam, petulantes ſenes eidem infenſi, non modò Epicurea dogmata in pravum ſenſum detorquere ſatagunt, ſed & in ipſum Epicurum omnibus convitiis debacchantur. Et conjuratione inter ſe factâ pactum & præſcriptum eſt eundem omni acerbitate inſectari, & omnis, ſeu jure, ſeu injuriâ, impietatis, flagitiiq; criminari. Nec ſatis ultionis reputabant malevoli calumniatores ſuis duntaxat contumeliis & maledictis hominem divexare, niſi alios omnes ei quoque infenſos redderent, & propterea ſuppoſititias quaſdam Epiſtolas, quibus reliqui ferè omnes Philoſophi fœdiſſimis convitiis perſtringuntur, Epicuri nomine confinxerunt, ut eo dolo in Epicurum ſectarum omnium iram & odium conflarent. Quarum Epiſtolarum à Diotimo Stoico confictarum Laertius fraudem detegit, lib. 10. quas omnes unà cum aliis

quibuſ-

quibuſdam laſcivis, ſpurias & omnino fictas & ſoli Diotimo impoſtori tribuendas eſſe oſtendit, cui tandem tam malè
Athen. 13. 9. fraus iſta ceſſit, ut cùm à Zenone Epicureo in judicium eâ de re vocaretur, eam capite luere coactus ſit. Ut etiam tam populi quàm doctorum odium in eundem conflare poſſent, duorum præcipuè criminum accuſatione obruere conſpiravere; imprimis impietatis adverſus Deos, vitæ deinde omni luxu & intemperantiâ diſſolutæ; Iſtius, quod omnem Numinis Providentiam abrogaverit; hujus, quod voluptatem ſummum bonum vitæque beatæ finem eſſe docuerit. Ad primum autem reſpondent ejus defenſores quòd quanquam in naturæ divinæ deſcriptione erraverit, quod peccatum commune cum cæteris omnibus Philoſophis peccavit, non tamen conſultò & malitiâ, ſed ſolâ ignorantiâ lapſum eſſe, cum ſatis pateſcat fontem Epicurei erroris fuiſſe æquo cautiorem metum, ne quicquam perfectionis à Deo delibetur. Quod enim eum imprimis perduxit, Deorum Providentiam auferre, nihil aliud fuiſſe conſtat quam eximiam exiſtimationem, quâ
N. D. l. 1. ſeſe imbuiſſet, de fælicitate & Majeſtate divinâ, *Quod æternum beatumque eſt*, inquit, *id nec habere ipſum negotii quicquam, nec exhibere alteri, itaque neque irâ neque gratiâ teneri, quòd quæ talia eſſent, imbecilla eſſent omnia.* Sic Lactantius
De falſa ſap. cap. 17. tametſi in Epicurum longe æquo acerbior ſit, tametſi iniquè & diſtortè ejus dogmata referat, & quæ honeſta ſunt pravâ & violentâ interpretatione vexet, tametſi denique ſummis viribus probare ſatagat ex Epicuri ſententiâ nullos omnino eſſe Deos, nihilominus Epicurei erroris caput eſſe confitetur,
De Irâ Dei, c. 3. *quòd putaret Epicurus à Deo eſſe alienum malum facere, atque nocere, quod ex Affectu Iracundiæ naſcitur; ſic enim Epicuri ratiocinatio proceſſit, ſi Deus mundum gubernet, impiis iraſcitur, ira tranquillitatem delibat, quicquid tranquillitatem delibat à Dei Beatitate alienum eſt.* Atque ſane neſcio plus perfectionis Deo deterat Epicurine opinio an Lactantii, qui Epicurum ita refutat, quaſi natura divina ſuam beatitudinem nullo
De Irâ Dei, cap. 13. alio pacto ſartam tectam habere poſſet, niſi ſe rerum humanarum adminiſtratione occuparet. Cum ſcilicet arguat *Deum à mundi adminiſtratione vacare non poſſe, ſi vivat aut vigilet. Quietus eſſe quomodo poteſt, qui vivit & ſentit? Nam quies aut ſomni res eſt aut mortis.* Quaſi ſupremum Numen ſatis beatum

Digitized by Google

beatum à ſeipſo non foret, niſi mundi adminiſtratione torporem & ſomnum excuteret: Rectiùs longe Epicuri Schola de Naturæ divinæ ſempiternâ & abſolutâ fælicitate ſtatuit, quod ſemper ſuâ *ſapientiâ & virtute gaudeat*, verùm id obiter; & ut pergam, non deſunt qui ſuſpicantur Epicurum ne quid invidiæ aut criminis ſubeat apud populum, Deos quos re ſuſtulit, verbis poſuiſſe; verùm ut præclarè Lactantius ſuſpicioni apud Tullium ſub Cottæ perſonâ motæ reſpondens, non erat tam verſutus Epicurus ut fallendi ſtudio iſta loqueretur, cum hæc etiam ſcriptis ad æternam memoriam conſignaret, ſed ignorantiâ veritatis erravit, inductus enim à principio veriſimilitudinis unius falſæ ſententiæ, neceſſariò in ea quæ ſequebantur incurrit. Prima ejus ſententia fuit iram Deo non convenire, unoque Affectu amputato etiam cæteros Affectus adimere Deo ipſa neceſſitas cogebat. Si nullus affectus in Deo eſt, quia quicquid afficitur imbecillum eſt, ergo nec cura ullius rei, nec providentia eſt in eo; huc uſque pervenit ſapientis hominis diſputatio. Verùm iſne Deos aſſeruit populi timore, qui ſe nunquam voluit populo placere, quíſque adeo apertè populi ſuperſtitionem irridere, non timuit? Annon paris periculi res erat *Martem*, *Jovem*, *Venerem*, *Vulcanum* alioſque id genus fabularum Deos, atque erat omne quodcunque Numen repudiare? Quiſnam igitur ſibi perſuadeat, Epicurum qui prius palam profeſſus eſt, poſterius præ timore ſimulaviſſe? Quid multa? cum vulgo uſque innotuit quàm pio quámque nobili affectu divinam Naturam ſemper coluerit. Dum ſcilicet alii numen non niſi *ſervili animo* venerantur, præmiis, quæ ſui cultoribus pollicitus eſt, inhiantes, hic nullâ ſpe nullo pretio inductus Deum, tanquam Parentem, ob præſtantiſſimam naturam omni cultu atque reverentiâ digniſſimum cenſuit; hinc optimo Numini *filialem cultum* ſummâ cum pietate & inſigni veneratione præ aliis omnibus exhibuiſſe memoriæ proditum eſt; ita ut ineffabilem fuiſſe in eo affectum pietatis vociferetur Laertius. At quidem quàm piè & magnificè de Divinâ Naturâ ſit opinatus, en quam aperto & liberali animo adverſus omnes omnium calumnias ipſe declaraverit: Πρῶτον μὲν, τὸν Θεὸν, ζῶον ἄφθαρτον καὶ μακάριον νομίζων, ὡς ἡ κοινὴ τοῦ Θεοῦ νόησις ὑπεγράφη· μηθὲν μήτε τῆς ἀφθαρσίας ἀλλότριον, μήτε τῆς

μακαριότητος ἀνοίκειον αὐτῷ πρόσαπτε, πᾶν δὲ τὸ φυλάττειν αὐτοῦ δυνάμενον τὴν μετ᾽ ἀφθαρσίας μακαριότητα, περὶ αὐτὸν δόξαζε. Θεοὶ μέν γάρ εἰσιν, ἐναργὴς μὲν γάρ ἐστιν αὐτῶν ἡ νόησις, οἵους δ᾽ αὐτοὺς οἱ πολλοὶ νομίζουσιν. Ἀσεβὴς δέ, οὐχ ὁ τοὺς τῶν πολλῶν Θεοὺς ἀναιρῶν, ἀλλ᾽ ὁ τὰς τῶν πολλῶν δόξας Θεοῖς προσάπτων. Ου γὰρ προλήψεις εἰσίν, ἀλλ᾽ ὑπολήψεις ψευδεῖς αἱ τῶν πολλῶν ὑπὲρ Θεῶν ἀποφάσεις. *Imprimis Deum animal immortale beatumque eſſe exiſtimato, quemadmodum notio communis de Deo ſuggerit, cave igitur ne quidquam quod ab immortalitate alienum ſit, aut à beatitudine abhorreat, ipſi attribuas: Omnia vero quæ illius immortalitatie conjunctam beatitudinem ſervare poſſunt in eo opinare. Scilicet Dii reverâ ſunt (eſt enim evidens illorum notitia) at quales eos vulgo homines exiſtimant, minimè ſunt, non enim eos tales tueri poſſunt quales exiſtimant, impius eſt proinde non qui vulgares multitudinis Deos tollit, ſed qui multitudinis opiniones Diis accommodat. Non enim germanæ anticipationes ſunt, ſed ſuſpiciones falſæ ea quæ vulgò de Diis ab hominibus traduntur.* Ubi quàm piè de naturâ divinâ cenſuerit planè videre licet, ſimul & quàm apertè impias vulgi de eadem opiniones improbaverit, & proinde eâ quidem pietate fuiſſe quam vulgus ſummæ impietatis damnaret, cùm omnia de Diis placita à ſuis aliena ſemper impia omnique Religioni contraria reputare ſoleat. Quantam itaque viro optimo injuriam faceremus, ſi maledicorum calumniis plus Authoritatis tribueremus quam ſibi, cùm bonâ fide ſententiam aperire profiteatur?

SECT. XIII. Alterius calumniæ anſam à Voluptatis voce arripuere, quam cum ſummum bonum vitæque beatæ finem fecerit, fabulæ locum ipſe Seneca etiamſi Stoicus feciſſe fatetur, quaſi ſolam gulæ & libidinis voluptatem intellexerit; & quoties ab omnibus cujuſcunque conditionis hominibus objici legimus Sardanapali luxum, Medicam mollitiem, Ionicas delicias, Siculas menſas, Sybariticas ſaltationes, Corinthias meretrices, & id genus alia? Innumera omnium ferè Authorum occurrunt teſtimonia, quibus Epicuro, nihil boni præter corporis voluptatem noviſſe, exprobratur. Qui tamen diſertis verbis, ſummâ cum cautelâ, & quidem animi ardore ſe à tam fœdâ ſententiâ abhorrere millies profiteatur,

&

& ubique diſtinctione tactâ declaret ſe voluptatis nomine tum Corporis tum Animi fælicitatem intelligi voluiſſe, hujuſque voluptates iſtius voluptatibus multò potiores eſſe. Neque præterea corporis fælicitatem eâ voluptate quæ in motu ſive ipſâ ſenſuum fruitione conſiſtit, ſed ea quæ in ſtabilitate conſtituitur, indolentiâ putà & tranquillitate, neque hanc denique luxu aut intemperantiâ, ſed tantummodo vitâ frugi & ſobriâ obtineri poſſe. Ὅταν οὖν λέγωμεν ἡδονὴν τέλος ὑπάρχειν, οὐ τὰς τῶν ἀσώτων ἡδονὰς, καὶ τὰς τῶν ἐν ἀπολαύσει κειμένας λέγομεν, ὥς τινες ἀγνοοῦντες, καὶ οὐχ ὁμολογοῦντες, ἢ κακῶς ἐνδεχόμενοι νομίζουσιν, ἀλλὰ τὸ μήτε ἀλγεῖν κατὰ σῶμα, μήτε ταράττεσθαι κατὰ ψυχήν· οὐ γὰρ πότοι καὶ κῶμοι συνείροντες, οὐδ' ἀπολαύσεις παίδων καὶ γυναικῶν, οὐδ' ἰχθύων, καὶ τῶν ἄλλων ὅσα φέρει πολυτελὴς τράπεζα, τὸν ἡδὺν γεννᾷ βίον, ἀλλὰ νήφων λογισμὸς, καὶ τὰς αἰτίας ἐξερευνῶν πάσης αἱρέσεως καὶ φυγῆς, καὶ τὰς δόξας ἐξελαύνων, ἀφ' ὧν πλεῖστος τὰς ψυχὰς καταλαμβάνει θόρυβος. *Quando voluptatem*, inquit, *finem dicimus, non eas voluptates, quæ ſunt virorum luxu diffluentium, aut aliorum etiam, quatenus ſpectantur in ipsâ actione fruendi, quâ nimirum ſenſus jucundè dulciterque afficitur, intelligimus; veluti quidam rem ignorantes aut à nobis diſſentientes, aut alioquin adverſus nos male affecti interpretantur, ſed illud duntaxat intelligimus non dolere corpore, ac animo non perturbari. Siquidem non compotationes, comeſſationeſque perpetuæ; non ipſa cum pueris mulieribuſque conſuetudo, non piſcium deliciæ, aut quæcunque aliæ menſæ lautioris cupediæ jucundam vitam pariunt; ſed quæ cum ſobrietate ſerenoque adeo animo eſt ratio, cauſas cur quidque eligendum, fugiendumque ſit inveſtigans, ac opiniones abigens, ob quas plurima mentes occupat perturbatio.* Quî clarius, quam voluptatem ſummum bonum eſſe putet, declarare potuit? Imo quàm perſpicuè, quàm acriter contra omnes calumnias & cavillationes ubique vociferatur, non poſſe jucundè vivi, niſi ſapienter, honeſtè, juſtéque vivatur, neque ſapienter, honeſtè, juſtè, quin vivatur ſimul jucundè: Adeo proinde ut cui non contingit ſapienter, honeſtè, juſtè vivere, illi nec jucundè vivere contingat. Et denique ne ſimulationis ſuſpectum teneamus, quaſi adverſus ſua vitia (quod aliis nonnullis vitio vertitur) maximè facundus eſſe affectaret, vitæ mores ad diſciplinæ normam ſemper compoſuit, cum eâ vixerit innocentiâ, eâ ſobrietate

Epiſt. ad Menæc.

Digitized by Google

brietate eâque temperantiâ, qua fortaſſe Philoſophorum alius nemo vixiſſe comperiatur. Et tamen tum doctrinæ ratione tum vitæ conſuetudine inſuper habitis, importuni & impudici homines in ipſum effutire perſiſtunt, quaſi nihil aliud quàm fædam, nefandam & belluinam Philoſophiam introducere deſudaret. Et quidem Stoicis calumniatoribus ipſum potius Epicurum quam Epicuri dogmata exoſum fuiſſe, eo ſatis ſuperque evincitur, quòd etiamſi Ariſtippus, ſectæ inſignis (Cyrenaicæ ſcilicet) princeps, diſertè docuiſſet voluptatem corporis, utcunque turpem & laſcivam, beatitatem ſupremam eſſe, præſtantioreſque corporis quam animi voluptates, tamen eo penitus omiſſo omnia convicia in Epicurum exonerârunt, quanquam animi voluptatem non modo plus ad vitam beatam momenti afferre omnibus ſenſuum oblectamentis, ſed & iis mille gradibus anteponendam eſſe ad ravim uſque clamaverit, & clamet; non curant malevoli, ſed cùm hominem oderunt, quem alioqui redarguere non poſſent, fortiter calumniari pergendum eſt. Et quanquam magni & docti quidam viri, quales ſunt *Tullius*, *Plutarchus*, & *Seneca* nonnunquam ſimiliter de *Epicuro* locuti eſſe videantur, tamen non ex rei veritate, ſed ex vulgari opinione in ejus opprobrium ſcripſerunt, quippe cum Author obſcenæ & turpis voluptatis vulgò ob Stoicorum calumnias, quæ plurimùm apud populum valerent, haberetur; non tam operæ pretium duxerunt iſtam populi de uno homine opinionem tollere, quam eorum captui ſe accommodantes, dogmata, quæ propter Epicuri nomen nefanda habebantur magis exoſa reddere ſe putabant, ſi tam turpis Authoris nomine, graviori infamiâ exaggerare potuiſſent.

SECT. XIV. His autem ſingulis ut accuratè reſpondeam, & liberaliter quoque agam; Imprimis quantum volunt calumniarum tribuam Stoicorum malignitati; etenim novi hominum mores, quantoque odio in Epicurum alioſque omnes flagrârunt, ſi qui illorum barbas & ſupercilia contempſerint. Detur itaque Diogeni Laertio non omnia Epicuri eſſe quæ vulgò Epicuro imputantur, multoſque libros & impios & laſcivos illius nomine Stoicorum malitiâ fuiſſe confictos, atque adeo dogmata & decreta ipſi affingi potuiſſe, de quibus fortaſſe

Digitized by Google

taſſe nullam uſquam mentionem fecerit. Atqui tamen eo quod ſpuria nonnulla illi ſuppoſita fuerint, idcirco quicquid in ejus libris reperiatur (ſi minus defendi poſſit) omnino confictum eſſe dicere licebit? præſertim cum nulla hujuſmodi ſcripta proferunt niſi quinquaginta Epiſtolas à Diotimo confictas, cujus fraus & impoſtura (cum ipſe pœnas dederit) ſtatim detecta fuit. At neminem novi, qui ex ſuppoſititiis iſtis Epicurum criminaretur; ſed quotquot illum accuſârunt, ad libros de quibus nequaquam dubitatur ſemper provocant, ſuiſque ipſius verbis turpes ejus ſententias proferunt. Et ne omnes accenſeamus, quid ad Ciceronem & Plutarchum qui Epicureis ipſa Epicuri dicta paſſim exprobrant, dicendum eſt? *Quid tergiverſamur Epicure,* (inquit Cicero) *nec fatemur eam nos dicere voluptatem, quam tu idem, cum os perfricuiſti, ſoles dicere? ſunt hæc tua verba necne? In eo quidem libro, qui continet omnem diſciplinam tuam (fungar enim jam interpretis munere, ne quis me putet fingere) dicis hæc: Nec equidem habeo, quod intelligam bonum illud, detrahens eas voluptates, quæ ſapore percipiuntur; detrahens eas etiam quæ auditu & cantibus; detrahens eas etiam quæ ex formis percipiuntur oculis, ſuaves motiones, ſive quæ aliæ voluptates in toto homine gignuntur quolibet è ſenſu, nec vero ita dici poteſt, mentis lætitiam ſolam eſſe in bonis; lætantem enim mentem ita novi, ſpe eorum omnium quæ ſupra dixi, fore ut natura iis potiens dolore careat. Atque hæc quidem his verbis, quivis ut intelligat, quam voluptatem norit Epicurus.* Et paulo poſt, *Non verbo ſolùm poſuit voluptatem, ſed explanavit quid diceret, ſaporem (inquit) & corporum complexum, & ludos atque cantus, & formas eas, quibus oculi jucundè moveantur. Num fingo? num mentior? cupio refelli: quid enim laboro, niſi ut veritas in omni quæſtione explicetur?* Et denique in libro primo de naturâ Deorum ſub Cottæ perſonâ ad Velleium, *Quouſque ludis* (inquit) *nam Philo etiam noſter ferre non poterat aſpernari Epicureos molles & delicatas voluptates; ſummâ enim memoriâ pronnuciabat plurimas Epicuri ſententias, iis ipſis verbis, quibus erant ſcriptæ, Metrodori verò qui eſt Epicuri collega ſapientiæ, multa impudentiora recitabat. Accuſat enim Timocratem fratrem ſuum Metrodorus, quod dubitet omnia, quæ ad beatam vitam pertineant, ventre metiri; neque id ſemel dicit*

Tuſc. quæſt. lib. 3.

ſed ſæpius, Annuere te video, nota enim tibi ſunt, proferrem libros ſi negares. Quid quod deinceps Plutarchus Epicuro exprobret quod diſertis verbis aſſeruerit, *Eſſe ſummum bonum circa ventrem, omneſque alios carnis meatus per quos ſe voluptas, non dolor inſinuat, ac omnia præclara ſapienterque inventa ad voluptatem, quæ circa ventrem, bonamque de eâ non deſiturâ ſpem pertinere?* Quid quod Metrodoro hæc verba objiciat? *Quam gaudens fidenſque evaſi, quod ventri ritè gratificari ab Epicuro didici?* Et rurſum, *Nihil attinet ô Timocrates, Græcos ſervare & ſapientiæ ergò coronas ab iis reportare; ſed comedere ac potare vinum, quantum & non noceat, & gratum ſit ventri.* Quid denique quod toti contubernio objiciat, *Non cedere eos porcis ovibuſque fælicitatem; dum nimirum ſtatuunt ad fælicitatem id ſufficere, ut & carni & animæ circa carnem occupatæ bene ſit?*

Adverſum Col.

Ibid.

Non poſſe ſuaviter vivi ſec. Epic.

Iis qui talia ſcribere non erubeſcunt (ne alia innumera accumulem) non opus eſt commentis & calumniis infamiam creare; atque ſi quid Stoici in eorum injuriam finxerunt, tamen nihil turpius comminiſci poterant, quàm quod de ſe ipſi palam teſtantur. Quid itaque teſtium tam celebrium tamque omni fide digniſſimorum auctoritati opponemus? An Cicero & Plutarchus Stoicorum exemplo mentiuntur? An meris calumniis in tam iniquam de viro optimo cenſuram ſe duci patiuntur? Nihil viris tam probis tamque doctis magis alienum. Neque enim quicquam Authoritatis aliorum teſtimoniis deferunt, nihilque niſi ex ſuis ipſorum ſcriptis attulerunt. An ſpuria & commentitia ſunt iſta omnia? non dicendum eſt. Cur enim ſi ficta ſint, nemo antehac fraudem detexerit? præſertim Epicurei, cùm ſibi toties & penè ad contumeliam obſcænas Magiſtri ſententias exprobrari audiverant, aut ſi omnino detexerant, non credo Ciceronem aut Plutarchum adeo os perfricare potuiſſe ut poſtea tam fidenter ſua ipſi verba exprobrare inſtarent. *Num fingo?* (inquit Cicero) *num mentior? cupio refelli*, & alibi *nota hæc tibi ſunt; proferrem libros ſi negares.* At nemo quidem in hunc uſque diem aut negavit, aut negare potuit; niſi quod Diogenes Laertius locum unum è libro de fine citatum interpolari dixerit. Et ſit ſane, atqui tamen dempto iſto, ſatis ſuperque teſtimonii relinquitur in mille aliis quæ ſuperſunt,

Digitized by Google

ſunt, quæque nemo uſquam in ſuſpicionem revocare potuit.

Sect. XV. Sed & de iſto quoque loco paululùm inquiramus, cur quod germanum credidere Cicero & Plutarchus nos interpolatum crederemus? Aut unde iſtam fraudem quæ ſuperioribus omnibus impoſuerat, detexit Laertius? Num alia librorum exemplaria protulit quam quibus uſi ſunt egregii iſti viri? Num antiquioris cujuſpiam ſcriptoris autoritate aut ſuſpectum aut ſuppoſititium eſſe comprobavit? Nihil horum: ſed vir mediocris judicii, & Epicureæ ſectæ immodicè addictus, quicquid Epicuri laudibus aliquid detereret eâ ſolum de causâ omninò tollendum eſſe voluit. Atque adeo tum iſtum locum tum alia ſimilia nullâ auctoritate, ſed ſolâ hominis probitate depellit. Verùm de moribus poſtea, interim qualeſcunque fuerint, librorum fidei eorum causâ detrahere non oportet, cum fieri poſſit ut vir improbus ſobriè & moderatè vivere cogatur; id quod de Epicuro ſuſpicari licet, cum infirmâ admodum valetudine ſemper uſus fuerit, utcunque igitur vixerit, non è vitâ ſed è libris, quid ſcripſit, petendum eſt; atque adeo Diogenis cenſura Epicurum talia non ſcripſiſſe nullius momenti habenda eſt, cum nullâ veriſimiliori ratione ſuffulciatur quam virum tam probum tam improba ſcribere non potuiſſe. At iſto pacto quicquid è quoquo ſcriptore ad libitum licebit delere, librorum itaque fides tam vanis conjecturis nullo modo labefactanda eſt. Et niſi aut antiquiora exemplaria aut teſtimonia quæ opponeret, habuiſſet, ſuam libris auctoritatem illibatam conſtare oportet, cum alioqui omnis omnibus antiquorum ſcriptis & monumentis fides funditus tollatur. Neque quidem eâ quâ oportebat ſimplicitate nobiſcum egit Laertius; etenim cum longâ criminationum ſeriem recenſuerat, eamque maledicentiæ accuſatione erga antiquiores omnes clauſerat, tandem ambiguè ſatis quid ipſe cenſuerit, uno verbo pronuntiat, μεμήνασι δ' οὗτοι, *verùm iſti quidem inſaniunt.* At quinam ſunt iſti? An omnes qui quippiam Epicuro objiciunt? an poſtremi qui maledicentiam? an denique qui argumenta aut impietatis aut intemperantiæ aut malevolentiæ inde deſumunt? Si prius, negat quod refellere

fellere debet; ſi poſterius, ludit, nihilque ad hunc locum excipit, interpolatus ſit necne; ſi poſtremum, tranſit à teſtimonio ad argumentum, neque inficias it vera eſſe teſtimonia, ſed improbitatis argumenta ex iis deſumi negat: Utcunque ſit, hoc certum eſt non majoris eſſe ponderis Laertii hâc in re, quam recentioris cujuſque auctoritatem, niſi antiquiorum quoque auctoritate ſuffulciatur. Cùm autem iis non modo prorſus deſtituta ſit, ſed omnino repugnet, ſatis conſtat eum pro nimio in Epicurum affectu temerè & nimis fidenter quicquam in illius defenſionem dicere velle. Quæ dicta velim ut licentiæ quam ſibi ſumunt Epicuri defenſores obicem ponamus; ne ſcilicet quoniam fictæ quædam Epiſtolæ contumeliæ & obſcænitatis plenæ illi ſupponuntur, idcircò ſi quicquam ſimile in genuinis ejuſdem ſcriptis occurrat, eâ duntaxat de causâ ſimilis fraudis ſuſpicemur. Et quidem ſi id quoque concedamus (& ſi placeat concedimus) tamen quicquid calumniæ Stoicos ipſi affinxiſſe obtenditur, ipſius principiis ſuorumque Apologiis jure objici oportere demonſtrabimus. Quod duobus, quæ ſuperius dicta ſunt, capitibus jam probare aggredimur. Imprimis eum nullos agnoviſſe Deos, nullumque Deorum cultum: deinde nullam voluptatem niſi corpoream & belluinam ad vitam beatam præſcripſiſſe. Primum, ſive rationes, quibus eorum exiſtentiam probaverit; ſive deſcriptiones quibus eorum naturam delineaverit.

SECT. XVI. Circa prius, neque quicquam tam cordi habuit, neque cuiquam tantam operam dedit quàm ut ſolidiora quæque ſapientum ratiocinia funditùs elevaret, nullaque argumenta niſi à populi præjudiciis deſumpta, quæ ipſe cum primis contempſit, afferret. Quippe cùm è ſolertiſſimâ mundi omniumque ejus partium diſpoſitione perſpicuum ſit quendam fuiſſe opificem, qui omnia præſtantiſſimâ arte conſtruxerit; nihil minùs ille ad tanti opificii conſtructionem adhiberi voluit, ſed commentis quibuſcunque uſus eſt; quibus, eo ſecluſo, rerum naturam eum, quo conſtat ordine, adipiſci poſſe explicaret. Quo ſolo conatu quem ad ſcopum collimare voluit, nimis apertè oſtendit; cum nullo alio conſilio id agere potuit, niſi ut omnem de Numi-

nis

Digitized by Google

nis exiſtentiâ certitudinem omnino tolleret; quâ ſublatâ, quid ſupereſt niſi populi opinio? Atqui ſupereſſe, & ſatis eſſe dixit; dixit quidem, quis verò populum inſolentiùs quàm ipſe Epicurus contempſit? Annon diſertiſſimè omnes multitudinis opiniones de Diis tanquam falſas ſuſpiciones aſpernari ſuos monuit? Verùm iſta levia ſunt, cùm nihil ſit Epicuro familiarius quàm ipſum ſibi contradicere, quanquam tam craſſa & perſpicua ſecum diſſenſio in homine non prorſus fatuo, quid reverâ velit nimis apertè prodit, ſc. cum Deos eſſe nollet, neque argumenta quibus eſſe probari poſſet, populo tamen, quem timeret, tantum deferre ſe ſimulavit, ut ſolâ illorum opinione victus Deos eſſe crederet. Quanquam interim inter privatos parietes nihil aut ſæpiùs aut vehementiùs diſcipulis dictitaret, quàm ne cum populo ſentirent, cùm multitudinis ſit ſemper & in omnibus, præſertim de Diis, & decipi & decipere.

Atqui unde iſta tam firma omnium de Diis notio & conſenſio? Ab anticipatione, inquit. At nullam anticipationem novit Epicurus niſi quæ extrorsùm adveniat, mentique ſenſuum miniſterio imprimatur; ſcil. cum quicquam vidimus, illius effigiem aut monumentum memoriâ tenemus, ad quam reſpicientes quoties eadem res rursùm occurrit, ejuſdem anticipationem ſeu prænotionem habere dicimur. At verò quî aut quando aut cui mortalium (ſi Epicuro fides) apparuere Deorum numina? Cùm innumerabilibus ſtadiis intra proprios cancellos incarcerati longè ab omni hujus mundi commercio amoveantur; adeò ut prohibeat tum loci diſtantia tum murorum craſſitudo, quo minùs ad ſenſus noſtros quævis ab iis ſimulachra perveniant. Quanquam ſi propiùs admoti forent, adeò tenues ſunt eorum naturæ, cùm ſint *quaſi corpora*, nihilque concreti aut ſolidi habentia, ut ſi huc uſq; pervenirent eorum ſimulachra, ſenſus tamen noſtros ferire nequaquam poſſent, cum illos nihil moveat aut afficiat niſi quod corpoream craſſitudinem habeat. Neque verò ſi quicquam ſoliditatis haberent, quoquo modo percipi aut ſentiri poſſent, cum ſecundum Epicuri decreta, omnis ſenſatio quibuſdam corpuſculis peragatur, quæ à ſenſibili effluentiâ tandem ſenſorium pulſent; atqui ſi talia effluvia è divinâ ſubſtantiâ avolarent, actum de illius æternitate foret, cum perpetuâ

Digitized by Google

petuâ partium detractione exhauriri, & tandem penitus interire neceſſe eſſet. Novi equidem Epicurum tantopere ſui, ſuorúmque Dogmatum amore occæcatum eſſe, ut vix quicquam aut nihil præterea videat, tamen adeo oculis captus fuiſſe non potuit, quin tam obvia & perſpicua clarè intueretur; & tamen quod concedere non poſſit homo ſuperbus, ei pergit impudenter reſiſtere. Duplici ratione (inquit) gignitur anticipatio, vel *comprehenſione*, cum ſimplex rei ſpecies, quæ in ſenſum incidit, mente teneatur; vel *comparatione*, ad quam ratiocinatio requiritur, cum ex ſpecie conceptâ mens aliquid inferre pergat, quâ ratione Deos cerni declarat. At cum omnis anticipatio per comparationem intellectûs ex eâ naſcatur quæ per ſenſuum comprehenſionem fiat, ſi Dii ſenſibus non percipiantur, nullâ aliâ ratione ad mentis contemplationem pervenire poſſent. Ludit itaque (ut ſemper) Epicurus cum notitiam Dei ratione percipi vult, cúmque nihil ratione percipi poſſe vult, niſi quod prius aliquo ſenſuum percipiatur. Neque quidem fæliciùs rem expediit Gaſſendus, cum eam excuſare & explicare aggreſſus fuerit; anticipationem nimirum de Deo duplici potiſſimùm ſenſûs miniſterio, auditûs ſcilicet ac viſûs induci: Auditûs, quatenus quopiam deſcribente pronunciantéque eſſe Deum, is qui audit, format conceptum in mente prout deſcribi Deum percipit, & aſſentitur pronuncianti quem fide dignum arbitratur: Viſûs, etiam, quatenus nullo monente poteſt mens, ex iis quæ ſunt per viſum comprehenſa, conceptum de Deo formare, ſeu tanquam Principe, quo non poſſit magis mundus quàm reſpublicâ carere; ſeu tanquam Imperatore, quo ut exercitus ſic mundus indigeat; ſeu tanquam Gubernatore, qui mundum, velut navim regat; ſeu tanquam Chorago, qui partes mundi ut chori moderetur, juxta prænotionem quâ præjudicatum habet, non eſſe ordinem ſine ordinante.

Phyſ. ſect. 1. lib. 4. c. 2.

At quam infelix labor eſt res excuſare, quæ excuſari nolunt. Cum poſteriori anticipatione quam ex viſu haberi voluit, ipſi Epicuro in os contradixerit, qui ſcilicet id imprimis in omni Philoſophiâ laboravit, hunc quem videmus ordinem ſine ordinante eſſe poſſe; Deíque notitiam è mundi contemplatione deduci non poſſe. Priori eodem quo prius devol-

devolvitur rei probatio, ſcilicet in populi rumorem, quem tamen Epicurus præ aliis omnibus aſpernatus eſt, atque inſigni iſto loco in Epiſtolâ ad Menœceum germanas de Diis prænotiones falſis multitudinis ſuſpicionibus ſemper opponi voluit; at parvi eſt ſibi Epicurum contradicere, majoris eſt plerunque nihil dicere. Sic enim ſi rurſus ab eo percontemur unde iſta tam firma hominum omnium de iis conſenſio? ab anticipatione, inquit. At unde iſta anticipatio? eam ab hominum conſenſu ortum habuiſſe prius definiverat. Neque fæliciùs rem explicare potuit Gaſſendus, cum communem de Diis opinionem ab anticipatione deduceret, & viciſſim anticipationem à communi opinione. At ut omni candore cùm tam eximii candoris viro agam; detur Gaſſendo Epicurum à majorum traditione, Dei notitiam accipere potuiſſe; atqui quid profuit ſi noluit? ſiquidem nullum omnino Deorum cum hominibus eſſe aut uſquam fuiſſe commercium expreſsè docuerit. Quî itaque anticipationem ſeu notitiam de Deo quoquo modo habere potuiſſet ex auditu, cum ea nec ortum habeat à proprio ſenſu nec ab alieno; neque enim ſiquis ſe Deum quovis ſenſuum percepiſſe dixerit, fide dignum arbitraretur, ſed potiùs aut impoſturæ aut delirii accuſaret, cum ea anticipatione præoccupatus ſit, nihil minùs fieri poſſe quàm Deos quicquam cum hominibus communionis habere? Dicet fortaſſe Gaſſendus à primis generis humani Parentibus primùm traditum eſſe Cœli & Terræ conditorem, atque anticipationem ab eâ traditione omni fide dignâ ortum duxiſſe. At pro ſe dicat, non pro Epicuro; cum ipſe fidentiùs nihil quam omnem mundi opificem aſpernatus fuerit; omniáque (Numine ſecluſo) caſu & fortunâ tum fieri poſſe tum facta fuiſſe imprimis decreverit; atque adeò qui proximi ad rerum initium vixerunt, non aliâ ratione ad Dei notitiam pervenire poſſent, quàm qui poſtea, quique hodiè; adeò perſpicuum eſt ex Epicuri effatis tum nullam omnino anticipationem ad mentem niſi per ſenſus permeare, tum nullam de Deo per ſenſus tranſire poſſe, quòd perinde eſt ac ſi ſimpliciter & apertè quamlibet de eo notitiam haberi poſſe negaverat.

Digitized by Google

Sect. XVII. At denique ſi interiùs & propiùs acceſſerimus, poſt has omnes de anticipationum principio & criterio captiones, eas tandem neque à ſenſibus neque à ratione, ſed ſolis ab inſomniis ortas fuiſſe docuit, id quod diſertè de eo teſtatur ipſe Diogenes Laertius, cum ratarum ſententiarum primæ proximè ſubjungit. Ἐν ἄλλοις δέ φησι τοὺς Θεοὺς λόγῳ θεωρητοὺς, οὓς μὲν κατ᾽ ἀριθμὸν ὑφεστῶτας. οὓς δὲ καθ᾽ ὁμοιοδείαν (ἐκ τῆς συνεχοῦς ἐπιρρύσεως τῶν ὁμοίων εἰδώλων ἐπὶ τὸ αὐτὸ ἀποτετελεσμένων) ἀνθρωποειδεῖς. *Aliis vero in locis aut Deos menti apparere nullo numero aut ſoliditate conſiſtentes, ſed ſimilitudine quaſi homini-formes propter affluxum continentem imaginum ad exhibendam menti noſtræ talem naturam comparatarum.* Quibus apertiſſimè homines in Deorum conceptum nullâ aliâ ratione veniſſe declaratum eſt, niſi innumerabilium phantaſmatum & imaginum hominibus ſimilium affluxu, quæ animis noſtris apparere videntur. Id quod clariùs & uberiùs ad

Lib. 5. mentem Epicuri expreſſit Lucretius.

Nunc quæ cauſa Deûm per magnas Numina gentes
Pervulgarit: & ararum compleverit urbes:
Suſcipiendaque curârit ſolemnia ſacra
Quæ nunc in magnis florent ſacra rebu' lociſque:
Unde etiam nunc eſt mortalibus inſitus horror.
Qui delubra Deûm nova toto ſuſcitat Orbi
Terrarum: & feſtis cogit celebrare diebus:
Non ita difficile eſt rationem reddere verbis.
Quippe etenim jam tum divûm mortalia ſecla
Egregias animo facies vigilante videbant:
Et magis in ſomnis mirando corporis auctu.
His igitur ſenſum tribuebant propterea, quod
Membra movere videbantur: voceſque ſuperbas
Mittere pro facie præclarâ, & viribus amplis.
Æternámque dabant vitam; quia ſemper eorum
Suppeditabatur facies: & forma manebat.
Et tamen omnino quòd tantis viribus auctos,
Non temerè ullâ vi convinci poſſe putabant.
Fortuniſque ideo longè præſtare putabant,
Quod mortis timor haud quenquam vexaret eorum:

Et

Digitized by Google

Et ſimul in ſomnis quia multa, & mira videbant
Efficere: & nullum capere ipſos inde laborem.

Quî apertiùs indicare potuerit quàm ex ingentibus quibuſdam imaginibus & ſpeciatim variis ac fortuitis noctis inſomniis hominum ſeſe decipientium animis opinionem de Diis primùm irrepſiſſe, quibus intelligentiæ, immortalitatis, & beatitudinis attributa affinxere? Juxta quod de Epicuro tradit Empiricus, Ἐπίκουρος δὲ ἐκ τῶν κατὰ τοὺς ὕπνους φαντασιῶν οὕτως ἀνθρώπους ἔννοιαν ἐσπακέναι Θεοῦ. Μεγάλων γὰρ εἰδώλων, φησί, καὶ ἀνθρωπομόρφων κατὰ τοὺς ὕπνους προσπιπτόντων ὑπέλαβον, καὶ ταῖς ἀληθείαις ὑπάρχειν τινὰς τοιούτους Θεοὺς ἀνθρωπομόρφους. *Epicurus homines ex ſomniorum viſis hauſiſſe Dei notitiam cenſet; magnis enim, inquit, & humanâ forma imaginibus per ſomnium incurrentibus, exiſtimârunt eſſe reverâ aliquos hujuſcemodi Deos humanâ formâ præditos.* Unde & Plutarchus quoque de Epicureis, *Si quid ſit* (inquit) *in omni Philoſophiâ riſu dignum, rideantur iſtæ imagines mutæ, cæcæ, inanimæ, quas illi neſcio ubi permanere aiunt, & infinitos annorum circulos conficere, apparendo, paſſimque aberrando; cum aliæ à vivis, aliæ à pridem crematis, aut etiam putredine deſumptis corporibus defluxerint.* De Orac. def. Quod denique (ne plura congeram) accuratiſſimè omnium deſcribit Velleius Epicureus. 1. de N. D. *Eam eſſe vim & naturam Deorum, ut primùm non ſenſu, ſed mente cernatur; nec ſoliditate quâdam, nec ad numerum, ut ea, quæ ille propter firmitatem,* στερέμνια *appellat; ſed imaginibus ſimilitudine & tranſitione perceptis, cum infinita ſimillimarum imaginum ſpecies ex innumerabilibus individuis exiſtat; & ad eos affluat cum maximis voluptatibus. In eas imagines mentem intentam infixamque noſtram intelligentiam capere quæ ſit & beata natura & æterna.* Poſt tot ac tam clara teſtimonia nequaquam opus eſt rem exaggerare; cùm nihil magis perſpicuum eſſe poſſit quàm Epicuri ſcholam, omnem de Diis notionem eodem caſu, quo naſcuntur inſomnia, naſci crediдiſſe, ſcilicet tenuibus quibuſdam exuviis quæ continuo effluxu è corporibus humanis avolantes & ubique ingenti numero occurrentes, ſi quando hominum phantaſiis occurrant, imagines præſertim in ſomnis ſibi ſimillimas gignunt, atque his phantaſmatis, cum realia & extrorsùm exiſtentia cenſeant, Deorum naturam

turam tribuunt. Magnum quidem Numinis argumentum! quod homines per inſomnia quæ & inania ſunt & haberi debent tale aliquid, videre videantur. Eo tandem certitudinis devenit omnis Epicureorum de Diis anticipatio.

Sect. XVIII. Ita quidem evenit, neque aliter in diſputatione de Diis evenire potuit; etenim cum ubique in quâque Philoſophiæ parte ita ratas ſententias ſeu prima principia inſtituerat, ut omnem Deorum tum naturam tum notitiam labefactaret; cúmque id quod imprimis voluit ſibi objici videret, omnem ſcilicet religionem tolli, quî fieri potuit quin innumerabilibus ubique contradictionum nodis ſeſe implicaret; cum ea ipſa principia, quæ nullâ aliâ ratione niſi ut tollatur omnis Deorum cultus, adhibuit; quâ ratione eidem non modo conciliari, ſed & inſervire poſſent tueri in ſe ſuſciperet. Ita cum in illo cœleſti (ut loquitur Velleius) de regulâ & judicio volumine inter primos Canones poſuerat, omnem quæ in mente eſt anticipationem ſeu prænotionem ortum habere à ſenſibus, idque ut omnis Naturæ, cujus idea per ſenſum tranſire non potuit, notitiam tolleret. Hinc ſtatim quiſque vidit nullam de Deo notitiam haberi poſſe, vidit & Epicurus, ſed fateri noluit, atque adeo aliam anticipationem rationis auxilio procreatam inducere præ ſe tulit, quâ in Numinis notitiam tandem deveniatur, quam tamen ita explanavit, ut nullam ejuſmodi, niſi quæ à ſenſibus ortum duceret, eſſe velit. Ita vanâ & futili diſtinctione populo os obſtruxiſſe ſe putat, quanquam apertè & diſertis verbis nullam Deorum notitiam haberi doceat, niſi per inſomnia. Ita etiam cùm in Phyſicis primum principium eſſe voluit, nihil aut eſſe aut eſſe poſſe niſi quod corpus ſit, hoc eſt, ex atomis conflatum; quis ſtatim non vidit inde ſequi Deos non eſſe? Attamen quàm facile vir acutus, dicendo, eſſe Deos & eſſe *quaſi corpora*, omnem reprehenſionem effugiſſe ſe ſibi placuit; quanquam ſi prior ſententia *pro ratâ* habeatur, id *quaſi corpus*, quicquid ſit, aut corpus aut nihil ſit neceſſe eſt. At de hoc paulo poſt fuſiùs. Et denique cum in morali Philoſophia maximè ratarum ſententiarum primam poſuit, "Quod "beatum æternumque eſt, id nec habere ipſum negotii quic"quam, nec exhibere alteri. Itaque nec irâ neque gratiâ

"teneri, quòd quæ talia ſunt, imbecilla ſint omnia. Quæ cùm manifeſtè cum Providentiâ divinâ pugnare videantur, quâ ſublatâ nulla cultûs divini ratio ſupereſſe poſſit; ſi enim nihil vitæ hominum tribuere aut poſſint aut velint, quorſum eſt quicquam ab iis impetrare? ſique preces non exaudiant, quorſum eſt preces adhibere? Perſpicua ſatis eſt ratiocinatio, ſed ejuſdem vim ſatis ſe effugiſſe putat, ſi Deo nihilominus ob præſtantiſſimam ſui naturam cultum tribuamus, etſi nec ipſe Deus animadvertat, nec nos quicquam commodi inde expectemus; atqui religio quæ nullum fructum nec Deo nec homini afferat, res prorsùs inutilis & otioſa ſit neceſſe eſt.

Atque eâdem impudentiâ ſe ubique & in omni quæſtione geſſit, quaſi reliquum hominum genus nil niſi fungos & ſtipites fuiſſe cenſeret, quorum hebetudini quicquid velit imponere potuiſſet; quod ut uberiùs conſtet proximè ad deſcriptiones, quibus Deorum naturam delineavit pergendum eſt; cum ejuſmodi ſint quas attulit, ut palam fiat nullos eum omnino Deos eſſe credidiſſe, ſed ſolùm credere impudenter ſimulaviſſe.

SECT. XIX. Etenim ſi Dii ſint, imprimis quærendum eſt an ſint corporis expertes? at nihil tale præter inane in rerum naturâ eſſe poſſe voluit Epicurus. An Corporei? nequaquam, inquit; quicquid enim Corpus eſt, ex atomis conſtat, & proinde mortale eſt: At ſi nec corpus Deus ſit nec corporis expers, quid eſſe poſſit? Neutrum eſt, inquit. Quid igitur, inquam, rurſus nihil eſt? Nullo modo, inquit, ſed *quaſi corpus* habendus eſt. At riſit proculdubio facetus homo tam facile humano generi illudi potuiſſe; quid enim ſit *quaſi corpus* nec ipſe intellexit, nec ut quiſquam alius intelligat curavit. Cùm verba quæcunque dare ſatis habuit, an verò aut quicquam aut nihil ſignificent ſibi perinde foret, immò idcircò uſus eſt, quod nihil omnino iis ſubjici crediderit, cum per totam diſciplinam id imprimis voluit, nihil in rerum naturâ aut eſſe aut eſſe poſſe, niſi quod corpus fuerit; omneque corpus ex atomis conflari, atque adeo quod corpus non ſit, neque proinde ex atomis conſtans, nihil omnino eſſe neceſſe eſt. Ità cùm temerè & oſcitanter dictata

ſua

Digitized by Google

ſua effudiſſet homo imperitus, quicquam effutire mallet quam reprehenſioni ſuccumbere. Et cum ſtatim objici audiret, ſi quicquid ſit, corpus ſit, Deos quoque corpora eſſe; ſi corpora, ex atomis conſtare; quicquid ex atomis conſtat, aliquando natum eſſe; quod natum interire poſſe; ergo Dii nec æterni nec beati; non æterni, cùm ortum habuerint; non beati, cùm ſatis exploratum non habeant ſe ſemper fore in ſuis voluptatibus, quod ipſe Epicurus primum vitæ beatæ fundum poſuit. Huic tam perſpicuo ratiocinio vir effrons, cum nec reſpondere novit, nec concedere voluit, tam levi & fatuâ argutiolâ ſatis feciſſe ſe cenſuit, ita ut cùm *quaſi corpus* eſſe dixerit, omnem reprehenſionem callidiſſimè effugiſſe ſibi plaudat, etſi nemo niſi ipſe Epicurus (nec tamen ipſe) tam obtuſus reperiatur, qui non videat id ipſum *quaſi corpus* ex ipſius decretis aut corpus eſſe aut nihil, cùm nihil quod corpus non ſit in rerum naturâ eſſe vellet, atque igitur utcunque Dii ſint *quaſi corpora*, niſi quoque corpora ſint, nulli ſunt. Et pari quidem modo vir indoctus in omni Philoſophiæ parte miſerè rideri ſe fecit; cum ſcilicet animum primùm ad rerum contemplationem applicuerit, nihil magis cordi habuit, quam aliquid in re quâque innovare, ut ipſe quoque tandem ſui nominis ſectæ pater evaderet, & proinde priuſquam quid alii cenſuerint, mediocriter intellexit, ſua deliramenta, quæcunque in mentem venerant, audacter effutiit; quæ cum alii manifeſtæ ignorantiæ redarguerint, noluit concedere, ſed ut quoquo modo defenderet quod ſemel dixerat, ſe ſemper in graviora præcipitia immittere perrexit. Atque ita cum ſemel atomos dixerat innatâ gravitate directò deorſum ferri, & cum poſtea objectum audierat eo pacto coire, aut cohærere non potuiſſe, nec erubuit nec ſententiam miſit, ſed ſolum addidit declinare paululum; quanquam declinationis non modo nullam cauſam deprehendere potuit, ſed & eam contra vim Naturæ quam prius ipſe poſuerat, induxit. Quippe ſi innato pondere directò deorſum ferantur, quis ſanè non videt id omninò obſtare quo minus quoquo modo declinare poſſint. Atque adeò tandem eò impudentiæ ſeu ſtuporis devenit, ut cum argumentis premeretur, negare non timuit duarum propoſitionum quæ ſibi

invicem contradicant, alteram eſſe veram. Quid non diceret frons perfricta potiuſquam ignorantiam confiteretur? Atque eodem quidem modo in decretis de Deorum naturâ ſe geſſit, ſcilicet ſtatuerat imprimis omne quod eſt aut eſſe poteſt, corpus eſſe; quod cum tueri ſe non poſſe videret, ſolum addit aliquid quoque eſſe quod non ſit corpus ſed *quaſi corpus*, quod ſi quicquam reverâ ſit, radicitùs evertit primum Epicureæ Philoſophiæ effatum; quod ſi non evertatur, *quaſi corpus* nihil eſt, & proinde cùm Deum quaſi corpus eſſe dixerit, planè nihil eſſe dixit. Atque id quidem voluiſſe, quanquam apertè effari non auderet, non modò è primis in omni diſciplinâ decretis liquet, ſed multò magis è formâ hujus *quaſi corporis*, quâ naturam divinam deſcribi voluit. Humanâ enim vult eſſe, at quis intelligit quicquam eſſe poſſe quod figuram & lineamenta totúmque corporis humani apparatum habeat, quod tamen ipſum corpus non fuerit? Perdita ſunt deliria, & nemo quidem uſque adeo vecors qui ex animo tam futilia commenta ſibi credere perſuadeat; neque quidem ipſe Graius homo eò deſipientiæ devenire potuit, ut ſibi ſeriò perſuadere poſſit. Miror itaque hominis impudentiam, cùm antiquiores omnes Philoſophos tanto faſtu conculcaverit, ſeſéque primum eſſe, qui veram ſapientiam invenit, gloriaretur; à ſe impetrare potuiſſe tam frigidis argutiis tam elato animo geſtire. Magis autem mirabimur, ſi paululum advertamus quibus ratiociniis inductus humanam eſſe Deorum formam aſſeruerit; quod ſcilicet hominum mentibus, cum de Deo cogitaverint, nulla alia occurrat; at novit (ſi quicquam noverit) talem Numinis Ideam non ſapientibus, ſed ſoli imperitorum vulgo occurriſſe: quibus uſu venerat nullos alios adorare Deos, niſi qui olim mortalitate functi in Deorum numerum relati eſſent: Qualibus Diis nemo vehementiùs quàm ipſe Epicurus renunciavit. Quid quod denique iis hominum formas ita affinxerit, ut quidem ſi quicquam ſint, eas habere nequaquam potuiſſent? cum membra habere ſine membrorum uſu voluit; ſi linguam habeant, non loquuntur; ſi palatum, non guſtant; ſi pedes, non ambulant; ſi pulmones, non reſpirant; & ne de cæteris loquar, ſi habeant, omnino fruſtra habent; & tamen ſi hominum ſimiles exiſtunt, habere neceſ-

ſe eſt. At cùm denique ut has reprehenſiones effugiat (maluit enim millies ineptire quàm veritatem ſemel confiteri) Deorum ſpecies voluit exteriora hominum lineamenta non interiora viſcera repræſentare, iis non hominum ſed cutis humanæ figuram conceſſit, at qualis iſta Deorum natura eſt, quæ cùm nec corporea nec incorporea ſit, nihilq; ſolidi habeat, certè adeo tenuis, macilenta, & umbratilis ſit neceſſe eſt, ut reverâ nihil ſit; ſi enim corpus ſit, ſolidum eſſet, ſi corpus non ſit, aut incorporeum aut nihil eſſet; & proinde cùm nullam naturam, quæ prorſus incorporea ſit, admiſerit, cúmque Deorum naturam omni ſoliditate vácuam eſſe contenderit, & cùm poſtremò quicquid incorporeum non ſit, ſi omnino ſit, concretum & ſolidum ſit neceſſe eſt, quid ſequitur niſi Deos, qui nec corpora nec corporis expertia ſint, nihil & inane eſſe? Concludo igitur Deos eſſe, utcunque luſerit, non omnino credidiſſe: ſeu ut Poſidonius, *Nullos eſſe Deos Epicuro videri: quæque is de Diis immortalibus dixerit,* De Nat. Deor. lib. 1. *invidiæ deteſtandæ gratiâ dixiſſe. Neque enim tam deſipiens fuiſſet, ut homunculi ſimilem Deum fingeret, lineamentis duntaxat extremis, non habitu ſolido: membris hominum præditum omnibus, uſu membrorum ne minimo quidem: Exilem quendam atque perlucidum, nihil cuiquam tribuentem, nihil gratificantem, omnino nihil curantem, nihil agentem; quæ natura primum nulla eſſe poteſt: idque videns Epicurus, re tollit, oratione relinquit Deos.*

SECT. XX. At non ſatis duxit vir *ineffabilis pietatis* omnem tum Dei notitiam tum naturam labefactare, niſi quoque omnis providentia, ſuíque cultorum cura funditus tollatur; quâ ſublatâ nil niſi fictam & ſimulatam pietatem reliquit; etenim (ut breviſſimè rem conficiam, cùm adeò perſpicua ſit ut longiori diſputatione non egeat) ſi nihil quid agamus animadvertat, ſi nec irâ cùm negligimus, nec gratiâ cum colimus, teneatur; ſive cultu quis proſecutus fuerit nécne perinde eſt: ſique perinde ſit, nihil ſupereſt quod numini tribuamus niſi inutilem, & prorſus operoſam hiſtrioniam. At ſi in tam inanem & ludicram ſpeciem reducatur omnis Religio, nihil intereſt ſive aſſerant ſive abnuant, cùm (ſi cuiquam uſui fuerit) tota ejus tum ratio tum obligatio à Provi-

Providentiæ animadverſione oriatur: Quis enim preces funderet, aut gratias ageret, aut legibus obſequeretur, cùm nec preces audiat, nec gratias curet, nec officium remuneret, quibus præciſis, quæcunque ullius emolumenti ſit religio perſpicuè tollitur? At eadem quidem impudentiâ quâ prius hic etiam ſe geſſit vir modeſtus. Ut enim cùm omnia argumenta, quibus numinis exiſtentia probari poſſet, contempſerat, unum à populi præjudiciis deductum, quod præ aliis omnibus contempſit, reliquit: cúmque omnem naturam, quâ Dii ſui conſtare poſſent, ſubtuliſſet, iis poſtea tam tenuem & evanidam ſubſtantiam tribuit, ut quæ reverâ nulla ſit. Ita cùm omnem pietatem adversùs Deos, quæ cujuſquam aut usûs aut virtutis ſit, radicitùs exciderat, fictam aliam & ludicram, quæque non majoris in vitâ usûs ſit, quàm ſi nulla foret, induxit. Etenim omnis cultûs divini ratio, aut in gratitudine pro beneficiis acceptis, aut in fiduciâ pro accipiendis, aut in legum obſequio, quas ſuis cultoribus præſcripſit; aut poſtremò in admiratione eximiæ & præſtantiſſimæ naturæ ponitur. At ſi nulla Diis inſit rerum cura & providentia, nullus relinquitur gratitudini locus, cùm ab iis nihil acceperimus; nullus fiduciæ, cùm nihil expectamus; nullus denique obſequio, cùm nec leges conſtituunt, & ſi conſtituerint, iis obſequamur néne, nequaquam curant. His autem omnibus officiis à religionis negotio detractis, poſtremum, quo ſolo omnis Deorum cultus occupari voluit Epicurus, unà quoque evaneſcat neceſſe eſt. Quid enim eximium in Naturâ divinâ ſupereſt, quod in illius admirationem alliciat? An veneremur propter formæ pulchritudinem? At cum humana ſit, quid eſt cur nos ipſi quoque non invicem colamus? præſertim cùm longè venuſtior ſit (ut Epicurus deſcripſit) hominum quàm Deorum ſpecies; quatenus corpora humana admirabili quâdam partium varietate conſtent, quarum quæque præſtantiſſimis vitæ muneribus deſtinetur; ita ut partium uſus cum earum pulchritudine certare videatur. Immo quidem longè mirabilior eſt tot partium ad tam varios uſus deſtinatio, quàm pulcherrima membrorum omnium compages & diſpoſitio; cùm hanc ars humana pingendo quodammodo imitari poſſit, iſtam vero tantum abeſt quo minus quoquo modo imitando aſſequatur, ut ne quidem intel-

Digitized by Google

intellectu aſſequi valeat. Quid itaque de Diis dicendum eſt, qui cum iiſdem membris fingantur, cum nullo membrorum uſu? Si oculos habeant, cæci ſunt; ſi os, muti; ſi aures, ſurdi; quam miſera Deorum gens, quæ tantis calamitatibus ſemper opprimatur! Quid enim his ſenſibus orbati in omni æternitate agant? cùm ſcilicet nihil negotii aut ſui, aut alieni habeant, neceſſe eſt aut exercitiis aut colloquiis ætatem fallant; at qualis cæcorum cum cæcis luſus, & mutorum cum ſurdis ſermo? Et præter infortunium non exigua eſt deformitas membra habere ſine membrorum uſu, propterea longè pulchrior hominum quàm Deorum forma, ſi igitur Dii propter eximiam formam colendi ſint, quantò magis homines? Præſertim cum præſtantiſſimis humani corporis membris careant, quatenus duntaxat extrema lineamenta habeant, nihil autem interiorum viſcerum, aut ſi omnino habeant, ita habent, ut habitu ſolido non ſint; ita ut non tam Dii quàm Deorum larvæ & umbræ habeantur, neque aliter hominum ſimiles exiſtunt, quàm picturæ, cùm eorum lineamenta non habitu ſolido, ſed ſolâ extremâ ſpecie repræſentent. Nihil itaque cur colamus in formæ pulchritudine reperitur, neque cur in mentis dignitate; cùm omnis illius dignitas aut in intellectûs aut in voluntatis virtutibus ponatur: intellectûs virtus eſt ſapientia, at omnis ſapientiæ vis aut finis cujuſquam electione, aut mediorum, quæ fini maximè apta, & accommodata ſunt, uſu elicitur. Si igitur nihil curent, nihilque moliantur Dii, quæ ſupereſt materia, in quâ ſuas vires omnino explicet ſapientia? Aut quænam eſt iſta ſapientia quæ nihil ſapienter aut conſulat aut agat? Aut denique ſi ab omni officio & beneficio abſtinere præcipuum ſapientiæ munus eſſe putaverit, dicat quamobrem naturam tam inertem tamque delicatam quovis cultu aut honore habere obligemur. Poſſit fortaſſe ipſa ſibi placere, ſeſeque ſuis ulnis amplecti, at quæ pietas à nobis quoquo modo deberi poteſt, quos penitus negligere, nullique curæ habere novimus? Tantum abeſt quamvis laudem mereatur tam livida animi affectio, ut ſit omnis injuſtitiæ & improbitatis vitium; cùm nec peſſimi quique cuiquam injuriam faciunt niſi quòd aliorum omnium curam procul habeant, ſibique ſolis conſulant. Si itaque Dii tam iniquâ & invidiæ plenâ

plenâ affectione teneantur, odii potius & inimicitiæ eos quàm benevolentiæ affectu proſequi oportet. Quemadmodum ipſum Epicuri contubernium dum in hortulis ſuis deliteſceret, ſuóque otio & voluptati indulgeret, nullámque curam aut patriæ aut parentum aut aliorum omnium habere ſe profiteretur; poſſent alter alteri ſapientiam gratulari, at ab aliis quibuſcunque nullam gratiam expectare, nedum mereri, certè poſſent. Cúmque Metrodorus fratri Timocrati perſuaſerit nihil juvare Græcorum ſervatorem fieri, nihil item coronas ab iis propter ſapientiam obtinere, ſed ventri ritè gratificari; ſi conſilio obſecutus fuiſſet Timocrates, ut ſui ſolius curam & amorem habuiſſet, à ſe ſolo quoque curam & amorem jure expectaſſet, ab aliis autem omnibus contemni, negligi, & odio haberi. Quæ eadem eſt Deorum ratio, ſi enim ſibi ſolis ſapiant, nulláque omnino beneficia, cum facilè poſſint, largiri velint, utcunque ſibi inter ſe admirationi forent, nullam certè niſi à ſe mereri potuiſſent. Denique quid quod hoc Philautiæ vitium, quemadmodum in hominum vitâ elicitur, ſolertiæ & acuminis laudem mereatur; cum quos teneat, ſoleant multâ induſtriâ longâque eventuum præviſione ſuas rationes conficere. At Dii nequidem ſubtilitate laudandi ſunt; cùm res ſuas nullo conſilio peragant, ſed ſolùm omni æternitate uni loco affixi ſedeant, nihil aliud cogitantes quàm utcunque aliis ſit ſibi bene eſſe; quod ipſum ſtuporis & ignaviæ crimen eſt, adeo ut ſi eâ ratione ſibi ſapere videantur, nulli alii videri poſſent. Immò tantum abeſt ſuam ſibi fælicitatem gratulentur, ut rem nullam, quâ gauderent, habeant: Etenim cùm nihil in rerum naturâ quod à corpore ſecretum ſit eſſe velit; nullâſque animi voluptates, niſi quæ à corpore oriantur, & in corpus deſinant, nullâ fælicitate frui poſſunt Dii, niſi quæ inde ortum ducat eóque referatur: atqui iis iſtis quoque delectationibus interdixit, cùm quanquam membra humana Diis ſuis affinxerit, membrorum uſum detraxit, è quo ſolo, quæcunque ſit, naſcitur omnis corporis voluptas. Si autem neque edant, neque bibant, neque quicquam aliud agant, quod corpori jucundum ſit; ſique nihil aliud ſit quo ſibi placere poſſunt, quid ſequitur non opus eſt dicamus. Quamobrem cum eos velit in omni æternitate cogitare ſibi bene eſſe, non

eſt profectò cur ita cogitarent, cùm iis nullam quâ lætentur neque corporis neque animi beatitudinem reliquerit. O immortales beatos! qui ſempiterno otio & torpore languent, nihilque habent, in omni æternitate, quo aut tædium ævi fallant, aut mentis vim occupent & exerceant. Quantò fælicior muſcarum & papilionum natio, quæ vitâ nullo faſtidio maculatâ utuntur, ſed ſeſe aut luſu aut melleis ſuccis perpetuò delectant! At triſtis & miſera Deorum æternitas, qui omni oblectamento carent, quo ſibi placere poſſent, quique tam longinqui ævi faſtidium ſine ullo vitæ uſu aut lætitiâ patiuntur. Equidem Siſyphi fatum potius optarem, quàm tam languidâ ſibíque nauſeante ignaviâ delaſſari, ipſe enim dum ſaxo adhæret, graviores quaſque animi ærumnas excutit; at hi dies noctéſque ſedent ſibi ſemper diſplicentes, cùm quâ re aut ſibi placere aut animum laxare poſſent, omnino neſciant. Quid autem infælicius excogitari poteſt quàm tam ſupina, tam triſtis, támque deſperata æternitas?

SECT. XXI. Et quod de intellectûs, idem quoque de voluntatis virtutibus multò magis dicendum eſt, quæ iſtis tanto anteferendæ ſunt, quantò melius ſit bene agere quàm rectè ſentire aut ſolerter invenire. Dii itaque Epicurei aut hominum genus juvare non poſſunt; aut ſi poſſunt, nolunt. Si non poſſunt, cur Dii potius habendi ſint quàm pulices & vermes; ſi enim imbecilli ſint, nullâque potentiâ præditi, quid in eorum naturâ præſtantius quàm in viliſſimo quovis inſectorum genere reperitur? Næ quidem ſi Dei potentiam ex operibus metiantur (& nullâ aliâ ratione metiri poſſunt) non intelligunt Epicurei cur plus virium Diis ſuis quàm cauti aut ſaxo tribuamus. Si enim Dii, quid valeant, nunquam experti ſint, neque aut muſcam procreare, aut cuiquam atomo motum imprimere tentaverint, quid eſt cur ullâ agendi facultate præditos eſſe cenſeamus? Quâ ſublatâ, quid eximium & admiratione dignum in eorum naturâ videamus? Aut ſi ſit, quid eſt quod ad eos colendos omnino inducat, cùm nec pietatem remunerari, nec impietatem ulciſci valeant? Sin vero Monogrammos Deunculos ſuos nos quidem juvare poſſe, ſed nolle cenſeant, iſto pacto non modò omni virtu-

virtutis laude & pulchritudine carere, ſed & flagitioſiſſimo quovis affectu abripi arbitrantur. Quid enim tetrius eſſe poſſit quàm beatiſſimam naturam, quæ omnia facilè poteſt, tantopere ſibi ſuóque otio indulgere, ut ne cuiquam quicquam boni in omni æternitate fecerit? Atque cum videat viros optimos virtutis causâ ab improbis omni calamitatum genere vexari, tantilli curet, ut ne quidem dextram è ſinu extrahere ſuſtineat, aut ut iſtis ſuccurrat, aut ut hos cohibeat. Quid enim? ſi inter virtutem & vitium nihil intereſſe putet, ita ut nec bonos amet nec malos odio habeat, res confecta eſt. Sublato enim omni actionum diſcrimine, quid refert de religione litem movere, cùm ſi habeamus, non meliores, neque ſi non habeamus deteriores fuerimus? ſin autem inter bonum malúmque, quævis ſit diſcrepantia, ita ut alterum diligat, alterum deteſtetur, quàm intolerabilis ignaviæ eſt ne ſemel quidem in omni æternitate aut alterum evexiſſe, aut ab altero deterruiſſe, ne ſcilicet otii ſui & quietis jacturam faciat. Immò certè neutrius curam habere manifeſtum eſt, cùm quid utri acciderit, omnino poſthabeat. Attamen Naturæ præſtantiam venerantur. Quam præſtantiam? cum quicquid in omni Naturâ præſtantiſſimum ſit tollant, juſtitiam & benevolentiam. Juſtitiam, cum nullam probitatis curam habeat, quod unica juſtitiæ laus eſt: Benevolentiam, cùm nullâ charitate aut gratiâ ne quidem erga optimos teneatur. Præciſis autem iſtis virtutibus, quò perfectiorem Deorum Naturam eſſe volunt, eò deteriorem efficiunt, cùm nihil aut invidiæ aut avaritiæ magis proprium ſit, quàm neminem præter ſe ſibi charum habere. At hoc quoque in loco non aliter quàm in aliis omnibus ſe gerunt Epicurei, cùm ſcilicet omnem naturæ præſtantiam ſuſtulerunt, præſtantiam naturæ venerantur. At perſiſtunt, ſublatis aliis omnibus perfectionibus, ſuperſunt adhuc, Æternitas & Beatitudo, quæ ſuam venerationem mereri quis negaverit? Immò potius ſi Epicuro fides, quis non negaverit? Cur enim propter Æternitatem, quæ cuilibet atomo perinde ac numini conveniat? At ſi propter Beatitudinem, aut corporis aut animi; non corporis, cùm omnibus voluptatis inſtrumentis aut inſtrumentorum uſu careat; non animi, cùm nullæ ſint ejus voluptates, niſi quæ ad corpus referantur. Nulla itaque Deorum beatitudo, vel

Digitized by Google

vel ſi fuerit, nullus eorum cultus, cùm tantâ naturæ malignitate teneantur, ut nemini, ne optimis quibuſvis quicquam boni impertire velint. Ita quidem quocunque ſe vertant, nullis argutiis & captionibus manifeſtæ impietatis crimen eluere poſſunt. An ergo (inquiunt) ſimulatè egerit Epicurus? An ergo (inquam) quis dubitavit? At bonâ fide ſemper egit, cùm eâdem libertate multitudinis Deos improbaverit, quâ veram divinitatem aſſeruit. Ita quidem apud ſuos in latebris & gurguſtiis, ubi omnes tum fictos tum veros Deos ſuſtulit; at in publico patriæ ſuperſtitioni ſcrupuloſè ſatis morem geſſit, neque quoquo modo liquet an quemvis Diis cultum præſtiterit, niſi quod nonnunquam publicis ceremoniis interfuerit; ut eâ ſimulatione populi ſuſpicionem effugeret, aliorúmque omnium, ſi quibus impietatis myſterium, quod in hortis docuerat ſuboleret, criminationes elueret. Adeò ut mirari non debuerit *Sanctus Auguſtinus* Epicurum in eâdem civitate cum gloriâ floruiſſe, ſecurúmque vixiſſe, in quâ Anaxagoras, Socrates, aliíque impietatis crimen effugere non potuiſſent. Cum hi palam & apertè quos populus Deos colebat, Deos eſſe inficiabantur; iſte autem (eorum periculo cautus) impia ſua dogmata ſecretò & ſuis duntaxat inſuſurravit. Et ne fortè aliquando in publicum venirent, ſatis aſſiduè publicis ceremoniis intereſſe curavit, ut ſaltem ſpeciem quandam excuſationis haberet, quâ ſe apud populum, ſi in periculum vocaretur, defenderet. Sin autem quovis alio inſtituto Deos coluerit, poſtquam eorum notitiam, naturam, providentiam, omnia denique attributa, præſertim ſapientiam, juſtitiam & benevolentiam detraxerit, profectò vir *ineffabilis pietatis* dici mereatur.

Sect. XXII. Quod ad poſterius accuſationis caput ſpectat, Epicurum ſcilicet ſummum bonum in corporis voluptate poſuiſſe, quanquam à loco de Diis alienum videatur, tamen in eadem principia prorſus devolvitur: Quippe ſi ulla omninò ſit pietas & Religio, unicum vitæ beatæ fundum eſſe confitentur omnes; ſi non ſit, nulla extat hominum fælicitas, niſi quæ ad corpus corporiſque voluptates referatur; adeo ut in utroque loco de eâdem re planè fiat diſputatio. Imprimis igitur de *voluptatis* voce cum *Epicuro* non con-

contendam, & imperitè quidem ejuſdem gratiâ in eum invehi arbitror, cùm quicquid alii fælicitatis, hic voluptatis nomine intellexerit; talem nempe rei cujuſque ſtatum, qui maximè ejus naturæ conveniat, in quo cùm conſtituta ſit, in ſummâ fælicitate, ſeu in ſummâ voluptate poſitam eſſe dicendum eſt. Et propterea cum Epicuro (ſi placet) contra Stoicos dicerem virtutem propter voluptatem expetendam eſſe, quámque niſi efficeret expeti non oportere, cùm non aliud dicerem quàm quod ipſi confiteantur, dum virtutem ad vitam beatam referri velint, & propterea non propter ipſam ſed propter vitam beatam ad quam refertur, expeti. Et quanquam virtus ſummum bonum vulgò dicatur & dici mereatur, quòd omnium quæ vitam beatam aut faciant aut tueantur, nihil ſit aut majus aut ſuperius virtute; atque ita cùm mediorum ſummum fuerit, quæ ad vitam beatam conducant, ſummum bonum dicitur; quod ſi adſit, ſummum bonum afferat, ad quod tamen tanquam ad ultimum finem refertur. Et qui virtutem laudant hominúmque delectui commendant detractâ omni voluptate, omníque ad ſua commoda intuitu, magna loquuntur ſed inania; cùm omne animal ſimul atque natum ſit, ſeipſum diligat, ſibíque placere gaudeat, à quo affectu, quicquid eligit, oritur, & ad quem finem, quicquid agit, refertur; ita ut ſui ſuæve naturæ amor primum ſit in omnibus agendi principium finíſque ultimus; quod ſi ita ſit, neceſſe eſt, ut ſemper & in omni negotio ſuis rationibus inſervire res quæque ſtatuat, cùm non facilius ſit hunc affectum à re quaque quàm à ſeipſo avellere. Atque ita cùm quamdiu res quæque ſit, ſeſe amare neceſſe ſit, quamque diu ſeſe amet, ſibi quoque placere & bene eſſe exoptet; quid ſequitur, niſi ut quamdiu fuerit, ſuæ utilitatis vel voluptatis, vel quocunque alio nomine appellare libeat, causâ ſemper agat? Et cùm in hâc re quam πρῶτον οἰκεῖον appellant, omnes philoſophorum ſectæ conſentire videantur, cum Epicuro nolo de voce litigare; neque enim minora in homine reprehendere decet, qui tot, & tantis reprehenſionibus ubique pateat. Sit itaque voluptas ſummum bonum. At quæ voluptas, Epicure? Corporis (inquit,) cùm alia neque ſit, neque eſſe poſſit; quippe ſi nihil aliud ſit hominis natura præterquam corpus (ut ſtatuit) quis

Digitized by Google

dubitat eam nullâ aliâ fælicitate frui poſſe? Quæ res primo intuitu adeò perſpicua eſt, ut nullâ omnino ulteriori probatione egeat: quis enim non videt ubi nihil ſit præter corpus, nullas eſſe voluptates præter corporeas? Adeò minus excuſandus videatur Gaſſendus quòd cùm Epicurum in Phyſicis non prorſus excuſaverit, ſed de numine & numinis providentiâ periculoſiſſimè lapſum fuiſſe fateatur, cum tamen in Ethicis totum defendendum eſſe cenſuerit, ejúſque defenſionem ingenti labore & inſolitâ quadam animi indignatione ſuſceperit. Quoties & quantâ fiduciâ Deûm hominúmque fidem implorat, Epicurum ſemper inter corporis animæque voluptates diſtinxiſſe, háſque illis multo antetuliſſe. Diſtinxit quidem, at ineptè & impudenter, ut omnia, quænam enim animæ voluptates, ſi nulla ſit anima? Miror quidem tam exquiſiti judicii virum tam craſsâ támq; futili defenſione tantùm ſibi placere potuiſſe: Nihil enim in omni ſuâ Philoſophiâ aut ſæpiùs aut acriùs, quàm hanc Epicuri diſtinctionem tractare & tueri viſus eſt, ubique nunc iraſcens nunc exultans ingeminat Epicurum diſtinxiſſe; & nihil minus ſe feciſſe putat quàm ut in poſterum vir probus ab omni hujuſmodi criminatione liberetur. Quàm cæca res eſt cauſæ inſervire! Epicuri enim defenſionem ſuſceperat, & quoquo modo tueri voluit; quî alias fieri potuit ut vir tam acris ingenii non videret animæ voluptates eaſdem eſſe, ſi nulla omnino ſit anima, cum corporis voluptatibus? ſed ſit anima, quibus gaudebit voluptatibus? Nullis, rurſum inquiunt, niſi corporis; cùm enim explicare pergunt τῆς ψυχῆς ἀταραξίαν iſtam, quam tanti æſtimare volunt, mentis tranquillitatem tantúmque corporis indolentiæ anteferre, totam quantacunque ſit, ad corpus referunt; quatenus nullum aliud menti aut munus aut gaudium relinquant, niſi ut præteritarum corporis voluptatum recordetur, vel futuras præcipiat. Atque eâ duntaxat ratione anteponant, quòd dum corpus ſolis præſentibus frui poſſit, animus iiſdem tum præſentibus tum futuris lætetur; ita ut nihil aliud habeat quo ſe delectare poſſit, niſi vel ſpe vel memoriâ corporis voluptatum; adeo ut iſtis omnino detractis nulla ſuperſit in animo aut lætitia aut voluptas: ſin iſta mentis fælicitas quam tantum ad vitam beatam momenti afferre putant, tota ad corpus pertineat, à corpore

re

Digitized by Google

re proficiſcatur, atque in corpus redeat, quid laborant, an ullâ niſi corporeâ voluptate fruitur? Neque quidem virtuti quenquam uſum, aut laudem tribuunt, niſi quatenus corporis voluptatibus inſerviat. Eximium quidem virtutum officium! ut non plus ad vitam beatam afferant momenti quàm ars coquinaria, neque quicquam præſtantius in ſe habeant, quàm exquiſitior quævis conditura! Neque è contra quicquam mali aut turpitudinis in vitio eſſe cenſent, niſi quatenus corporis voluptates aut impediat aut imminuat, alioqui non vident quid inter ſummas virtutes & teterrima flagitia interſit. En quàm fidenter in ratis ſententiis pronunciaverit Epicurus! *Si ea quæ ſunt luxurioſis efficientia voluptatum, liberarent eos Deorum & mortis & doloris metu, docerèntque qui eſſent fines cupiditatum, nihil haberem quod reprehenderem, cùm undique complerentur voluptatibus, nec haberent ullâ ex parte aliquid aut dolens aut ægrum, id eſt, aut malum.* Atque hæc cum ita ſint, non poſſum (ut liberè dicam) quin *Gaſſendi* candorem quodammodo ſuſpectum habeam, cùm neſcire non potuit, hanc ſuam quâ tantoperè exultat, defenſionem, ab iis ipſis veterum refelli & revinci, quorum autoritate ad eam confirmandam uſus eſt. Non potuit non videre quod à Plutarcho reſponſum eſt, qui cùm contra Epicureos, quàm exiles ſint ad beatè vivendum corporis voluptates demonſtraverat, eos ad hoc quoque perfugium convolantes ſic ſequitur. Itaque hoc loco (inquit) ſentientes rei exilitatem è corpore tanquam ſterili agro finem bonorum in animum transferunt: nimirùm quòd ibi voluptatibus paſcua & ampla prata ſuppeditent, *Quando non eſt aptus equis Ithacæ locus, ut neque planis porrectus ſpatiis.* Quando ſcilicet non facilis eſt in hâc carunculâ voluptatum perceptio, ſed aſpera, admixtis multis alienis, & quæ pulſando exagitent. Sub hæc Zeuxippus: Itáne, inquit, non tibi recte videntur iſti homines facere, qui initio facto à corpore, in quo primùm ortus voluptatis conſpicitur, inde ad animam tranſeunt, rémque in eâ abſolvunt? Rectè, inquam ego, & naturæ convenienter: ſiquidem melius aliquid hic & uberius reverâ afferunt. Cùm verò audias ipſos teſtari ac vociferari, nullâ re animam gaudere poſſe, nullâ tranquillitate frui, niſi vel adſint vel expectentur corporis voluptates, háſque

Cicero de fin. lib. 2.

Non poſſe ſuaviter vivi ſec. Epicur.

bonum ejus eſſe: nonne videntur tibi animam pro corporis colo uſurpare: & voluptatem vini inſtar è corpore tanquam pravo & perfluente vaſe diffundentes per colum iſtud, ætatémque illi conciliantes ut fiat aliquantò melior & honeſtior? Quanquam vinum quidem diffuſum à tempore conſervatur fitque ſuavius. Voluptatis autem præter memoriam tanquam odorem quendam nihil animus conſervat, quæ in carne ut efferbuit, ita extinguitur, ipſáque ejus memoria obſcura eſt ac nidoris ſimilis: perinde ac ſi quis pridiè quæ edit bibítve, eorum ſibi imaginationes ſuggerat, ſcil. his uſurus cùm recentia non ſint ad manum. Quàm clarè ex eorum principiis efficit animam nihil habere quod agat, niſi ut corporis voluptatibus inſerviat, quáſque ejuſdem jactitant voluptates ad corpus omnino referri, in eoque ſolo locum habere? Et in eandem rem paſſim Cicero in libris de finibus; at quorſum eſt locos accumulare, cum ipſe Torquatus, qui Epicurei perſonam ſuſtinet, apertè fateatur? *Quanquam autem & lætitiam nobis voluptas animi & moleſtiam dolor afferat, eorum tamen utrumque & ortum eſſe è corpore & ad corpus referri; nec ob eam cauſam non multò majores eſſe & voluptates & dolores animi quàm corporis: nam corpore nil niſi præſens & quod adeſt, ſentire poſſumus: animo autem & præterita & futura.* Quî diſertius declarare potuerit nullam aliam ſe animi voluptatem noviſſe, quàm quæ corporis voluptatem aut procuret aut perficiat, atque eâ duntaxat ratione uberiorem eſſe, non quòd re quâvis præſtantiori gaudeat, ſed quòd iiſdem ſæpiùs & faciliùs frui noverit: Et Seneca denique cùm Epicurei dogmatis turpitudinem exprobraverat; ab iis aliquem ſic ſe defendentem fingit. *Sed & animus quoque voluptates habebit ſuas. Habeat ſanè* (inquit) *cedátque luxuriæ & voluptatum arbiter, impleat ſe omnibus eis quæ oblectare ſenſus ſolent: deinde præterita reſpiciat, & exoletarum voluptatum memor exultet; prioribus futuriſque jam immineat, ac ſpes ordinet ſuas, & dum corpus in præſenti ſaginâ jacet, cogitationes ad futura præmittat.* Vides ut tales irrideat animæ voluptates, quæ nullam rem quâ gaudere poſſit, habeat, niſi quatenus corporis voluptatibus occupetur. Faceſſant igitur Epicurei, neque poſthac obtendant viros hoſce magnos non è rei veritate ſed è præconceptâ populi

Lib. de vitâ Beatâ, cap. 6.

puli opinione locutos eſſe; cùm hominis mentem planè perſpexerint, & nollent ab homine immodeſto aut ſibi tam ridicule illudi, aut alios tam turpi ſententiâ illaqueari. Atque adeo detectis ſuis omnibus cuniculis & argutiolis totius diſciplinæ turpitudinem in apertum protulerunt. Neque quidem multo acumine opus erat ad hominis impudentiam redarguendam, qui, cùm imprimis nullam eſſe animam dixerat, nulláſque ejuſdem voluptates, niſi quæ ad corpus referantur, poſtea inclamare auſus ſit ſe alias præter corporis voluptates ad vitam beatam præſcripſiſſe, nimirum quòd animi quoque voluptates neceſſarias eſſe docuerit, quas tamen ita explicat quibúſque ita utitur, ut in corpus penitus detrudat, quæ quidem tam aperta ſunt, ut exquiſitis rationibus concludi non egeant, ſatis ſupérque erat ſolùm indicaſſe.

SECT. XXIII. Neque magis illâ alterâ fraude reprehenſionem effugiſſe videntur Epicurei, ſe ſcilicet non intelligere illam corporis voluptatem, quæ in motu ipsâque voluptatis actione conſiſtat, ſed eam quæ in ſtabilitate, ſeu tali animi tranquillitate, quæ omni dolore detracto, percipitur. Cùm iſta quoque fælicitas, quæcunque ſit, tota in corpus refundatur, eò quòd mens nihil habere poſſit, quo gaudeat, niſi quòd corpori bene ſit. Immo, inquiunt, non modo quòd corpus dolore ſed quod mens ipſa omni moleſtiâ & ægritudine liberetur; atqui nihil eſt, inquam, ſecundum Epicureos, quo animo dolendum eſt, niſi quòd corpore doleamus, adeo ut iſta animi tranquillitas in idem redeat cum corporis indolentiâ; ſicut & corporis indolentia in eam tandem voluptatem deſinit quæ in motu conſtituitur, cùm nulla ſit fælicitas neque animi neque corporis, niſi quæ actione quâdam percipiatur; ſi enim nulla ſit perceptio, quam tranquillâ cunque quiete fruamur, non beatiores ſumus quàm ſaxa & ſtipites; atque idcirco non in ipſâ quiete ponitur fælicitatis vis & ratio, ſed in iis actionibus, quibus optimè gaudere poſſumus, dum quieti ſumus, eæque ſunt omnes aut corporis aut animi; corporis, quatenus ſenſus ſuavi & jucundâ motione afficiatur; animi, quatenus corporis voluptatibus delectetur; at in corpore detracto omni ſenſu non major erit

voluptas quàm in cadavere: adeo ut planè tandem omnis ejuſdem fælicitas in ipſam ſenſuum oblectationem reducatur. Neque quidem aliam voluptatem confert ipſa corporis ſanitas ſeu doloris amotio, niſi quòd dum eâ fruamur, illius voluptatibus jucundiùs frui poſſimus, cùm nihil aliud habeat corpus quod agat aut quo ſibi placeat. Neque etiam quicquam confert mentis tranquillitas, niſi quòd cùm nullo angore crucietur, ſe delectet corporis voluptates contemplando, dum de præteritis meditetur & futuras expectet; ſcilicet cùm quas qualéſque animæ voluptates intelligant, aperire velint, ei nihil vitæ beatæ tribuunt, niſi quòd ſpe aut memoriâ corporis voluptatibus, quotieſcunque velit, frui valeat. Poſthæc nihili refert an Stoici Epicureos calumniati fuerint néene: cùm iis nihil turpius ſuis omnibus calumniis affingere potuiſſent, quàm ipſi de ſe in defenſionibus ſuis fateantur. Quid enim ſi nunquam dixiſſet Epicurus, *Nec equidem habeo quod intelligam bonum illud, detrahens eas voluptates quæ ſapore percipiuntur; detrahens eas etiam quæ auditu & cantibus; detrahens eas etiam quæ ex formis percipiuntur oculis, ſuaves motiones ſive quæ aliæ voluptates in toto homine gignuntur quolibet è ſenſu?* Quid ſi nunquam dixiſſet ſapiens Metrodorus, *Omnia pulchra, ſapientiæ & ſubtilia animi inventa propter voluptatem carnis ſpéſque eò pertinentes eſſe conſtituta, & omne opus inane eſſe quod non eodem tendat?* Quid ſi ad fratrem Timocratem nunquam ſcripſiſſet, *Quanto ſum gaudio perfuſus, quantâ audaciâ animatus quòd ventri ritè gratificari ab Epicuro didici?* Si enim non dixerint, dicere oportebat, cùm nil niſi iſtiuſmodi flagitia omnis eorum diſciplina doceat; ſi enim vita beata in ſolâ voluptate ponatur, ſique nulla ſit niſi corporis voluptas, neque corporis niſi quæ è ſenſuum fruitione oriatur; calumnientur pro ſuâ malignitate Stoici, nunquam quicquam turpius de iis fingent, quàm de ſe ipſi dixerint, & quid mirum! cùm nihil turpius aut dici aut fingi potuiſſet. Sed vitam ſobriam (aiunt) & frugi cibíſque ſimpliciſſimis contentam vixit Epicurus. Quid inde? cùm non de moribus ſed de dogmatis quæratur, quæ talia fuiſſe demonſtravimus, ut quomodocunque vixerit, nil niſi ut corpori & cuti bene eſſet, cordi habere poſſet. Et quidem quanquam probus nequaquam foret, potuit non eſſe

Tuſc. quæſt. c. 3.

Plutarch. non poſſe ſuaviter &c.

Ibid.

eſſe inſanus; ita ut ſi parciùs victitaverit, non virtuti ſed ventriculo debeatur, quem ferunt adeo non robuſtum habuiſſe, ut quotidianâ vomitione exonerare coactus ſit. At quibus moribus cum ſuo contubernio vixerit, ſibi ſolis notum eſt, cùm inter proprios hortulos delituere, ita ut quicquid ſceleris commiſerint, inter ſe & ſine teſtibus peractum ſit. Atqui nihil iſtiuſmodi hominum gregi eſt familiarius quàm cùm omnia flagitia inter ſe patrari noverint, ut nihil non probitatis & virtutis de ſe invicem jactarent. Verùm, inquiunt, ipſe morti jam proximus, cùm detraherentur omnes corporis voluptates omnéſque animi larvæ, en quantâ in lætitiâ fuerit. *Cum ageremus vitæ beatæ & eundem ſupremum diem, ſcribebamus hæc. Tanti autem morbi aderant veſicæ & viſcerum, ut nihil ad eorum magnitudinem accedere poſſet, compenſabatur tamen cum his omnibus animi lætitia, quam capiebam memoriâ rationum inventorumque noſtrorum.* Quænam inventa? Deum res humanas non curare; hominum animas morte extingui; nihil fælicitatis poſt hanc vitam nos manere; nihilque in hâc vitâ, niſi quod ad corpus pertineat, eſſe? At iſta ſane ſolatia nulla cuiquam jam morituro, imo nihil niſi angorem & deſperationem afferre potuiſſent. Cùm, ſi retrorsùm reſpiciat, quæ fuêre voluptates, exoletæ ſint, ſi prorsùm imminet æterna mors, quam præ omnibus malis non potuit non timere; cùm ex eodem naturæ affectu quo ſe amet, ſui interitum exhorrere neceſſe ſit. At ſi typhus, quo tantoperè intumuit aperiatur; animal gloriæ vanâ ſpe ſibi adblandiebatur apud diſcipulos & ſucceſſores in magno honore habitum iri. At utcunque ſit & quibuſcunque argutiis ipſe ſe fallere potuerit, nullâ fælicitate, ſi ſententiæ conſtet, frui potuit, niſi dum pinguis & nitidus benè curatâ cute foret.

Epiſt. ad Hermac.

Sect. XXIV. Atque adeo in eo deſiit impietatis diſciplina, niſi quod perpaucos ſectatores habuerit, quorum in cenſu haberi poſſunt, Titus Lucretius Carus, Poeta præſtantior quàm Philoſophus, & ſi Philoſophus (ut erat quidem non ignobilis) totus Epicureus: tum deinde Lucianus Scurra qui pro ingenii faſtidio & petulantiâ Religionem irridere quàm redarguere maluit; & poſtremo Plinius, quem Philologum potiuſquam Philoſophum appellemus, qui ingen-

tem

Digitized by Google

tem rerum farraginem nullo judicio, nullóque delectu cumulavit; in his & viris quibuſdam politicis brevi expiravit Epicureæ impietatis ſucceſſio. Non modo quòd fidei Chriſtianæ ubique per orbem promulgatione extincta foret, ſed quòd Reges nimium experiundo edocti, tam pernicioſa dogmata, quæ omne regimen planè evertebant, coercere, ſui imprimis intereſſe reputarent. Neque rurſum caput efferre potuit ante ultimum quod effluxit ſeculum, & primùm Italiam invaſit. Quo cœlo cùm acrioris ingenii homines ſemper naſcantur, mirum non eſt ſi quidam vafrâ animi levitate ducti vim & acumen ſuum ſingulari nequitiâ oſtentare cogitent. Cùm igitur poſt diuturnam multorum ſeculorum barbariem bonæ literæ à viris quibuſdam cordatis revocari cœperunt, quidam aut quòd ſibi nominis gloriam quâvis aliâ ratione aſſequi deſperaverant, aut quod ambitione & innovandi ſtudio capti fuerant, flagitioſa quædam & impia dogmata ſecretò & è gurguſtiis auſi ſunt murmurare. Primi autem quibus huic ſtultitiæ viam aperire licuit, tuti & incolumes Ariſtotelis autoritate muniti latuere: Quam maximam cùm in ſcholis tot ſeculorum ſerie obtinuerat, ſi quis eam ad fidem dogmati cuivis faciendam interpoſuerit, nihil aut malitiæ ſuſpicari aut periculi extimeſcere potuerunt. Ut autem obſcuriores nonnullos Heroum filios prætercam, cùm nihil lucubratione dignum attulerint, non modo quòd Philoſophiam mechanicam & veterum politiorem, ſed ne quidem barbaram iſtam Scholaſticorum intellexiſſe videantur. Teterrimi hujus fœtoris omnium graviſſimè olere videtur Andreas Cælaſpinus Aretinus, qui ut olim Ariſtoteles (quem quid velit recentiorum hic primus & pene poſtremus cepiſſe viſus eſt) cauſam omnium productricem attulit, ita tamen ut eidem omne Providentiæ imperium detraxerit, quo ſublato Deum eſſe dicat an omnino tollat nihil intereſſe demonſtravimus. Primum itaque Motorem, *Intelligentiam Speculativam non Activam* eſſe ſtatuit; deinde intellectum ſpeculativum eum eſſe voluit, qui nihil cujuſvis finis gratiâ operatur, ſed ſolâ contemplatione totus occupatur; activum autem, qui ad finem reſpicit, atque eundem ut aſſequatur, artem & conſilium adhibet; Deum itaque cùm nihil aliud per omnem æternitatem niſi ſui ipſius perfectionem contemple-

tur

Digitized by Google

tur, nihil efficere aut voluiſſe aut cogitâſſe, quanquam ipſo nihil tale cogitante, omnes naturæ effectus inevitabili quâdam neceſſitate inde naſcantur; etenim cùm ſit ſummum numen ſummè beatum, ſummè appetibile quoque eſſe, neceſſe eſt; ſummè autem appetibile cùm ſit, non poteſt quin in aliis appetitum gignat, atque adeo reliquis intelligentiis, quæ ſingulis cœlorum orbibus inſiſtunt, motum quendam eorum appetitum ciendo imprimit, quem ſuis orbibus impertiunt, orbes elementis, quorum diverſis motibus & miſturis omnis generatur natura, atque adeo ab initio ad exitum nihil conſilio, ſed brutâ neceſſitate facta fuiſſe omnia. Atque porrò rem totam artis & naturæ diſcrimine explicat, quòd iſta prudentiâ & conſilio ſemper utatur, quæ ſoli homini inter ea quæ naturâ conſtant propria eſſe voluit; hæc autem nihil cujuſpiam niſi ſui ſolius gratiâ intelligat, *In quâ*, inquit, *dum perſiſtat, reliquis ſubſtantiis ab ipſo pendentibus ex neceſſitate appetitus ille innaſcatur, quæ natura dicitur uniuſcujuſque, à quo omnis motus naturalis perficitur*, aliáque hujuſmodi complura quæ paſſim & ubique legas, potiſſimùm verò quæſtionum Peripateticarum libro ſecundo; quanquam diſciplinæ iſtius impietatem neque hîc uberius declarare neque redarguere libet, quòd utrâque provinciâ ſatis defuncturi ſumus, cùm demum ad ipſum Ariſtotelem venerimus; quem Atheorum omnium principem atque ipſo Epicuro apertiorem religionis hoſtem ſingulari diſputatione demonſtrabimus. Atqui tamen quod ſolâ illius autoritate uſus ſit vafer hic Italus, apertiſſimæ impietati publicam autoritatem obtinuit; quam ut obtineret libro præfari opus non erat ſe, ſi quid in toto opere dictum fuerit quod ſacroſanctæ Dei Eccleſiæ ac veritati aut repugnet aut non conſentiat, indictum velle; cùm iſto ſeculo ea fuerat *Philoſophi* Autoritas, ut non tutior haberetur ipſius ſummi Pontificis approbatio; atque adeo eum ſapientum Pontificem maximum quidam appellarunt. Quanquam verò fortè ſubtilior fuerit impietatis ratio quam in mundo condendo ſecutus eſt, quàm ut quis minus aut prudens aut eruditus mediocri attentione intellexerit, tam aperta tamen eſt ſententiæ impietas quam de generis humani exortu attulit, ut mirer ſanè quempiam tam oſcitanter dormitare poſſe, qui eam primo intuitu non planè perſpiciat.

Digitized by Google

Quæſt. Perip. Lib.5. Quæſt.1. Cùm hominem cæteráque omnia animalia è putri materiâ orta eſſe poſſe demonſtrâſſe ſe cenſeat, quòd ſcilicet idem è putredine oriatur calor, qui è ſemine, quo fieri poſſit ut quæcunque è ſemine naſcuntur, ſponte & caſu naſci potuiſſent. Atque adeo cujuſque ſpeciei initium exoriri poterat, è cujus ſemine ſoboles in ſecula propagetur, quemadmodum quibuſdam hodiè contingit è ſolâ putredine propagari. Ut igitur animalcula quædam indies putredine gigni contingit, ita quaſque majorum animalium familias initio gigni contigiſſe voluit. Atque adeo tritam iſtam Ariſtotelis ſententiam, hominem homine & ſole gigni, ad ſuam opinionem accommodatiſſimè interpretatus eſt, non quòd ut alii ad cujuſque ortum coire, ſed quod modò Sol modò homo eodem munere ſeparatim (ut ait) fungi putaverit. Atque hujus interpretationis rationem affert ex ipſo Ariſtotele, cujus tum maximè valebat autoritas, qui nempe libro ſecundo de animalium generatione, capite autem tertio, eandem eſſe cœleſtium vim vitalem dicit, atque ipſius ſeminis, adeo ut ſine ſemine rem perinde perficiant. Et denique cuivis qui, ſi primùm è putredine naſcantur homines, interrogaverit cur hodie niſi ex ipſis hominibus nunquam naſci videamus; id demum duplici ratione (ſua ipſius ſunt verba) contigiſſe reſpondet, Lib.5 Quæſt.1. *Verum quidem eſſe in regionibus quas habitamus nunquam viſam eſſe perfectorum animalium ut hominis & quadrupedum generationem ſpontaneam: Cùm enim hæc plurimum adepta ſint caloris innati & corporis molem ampliſſimam, non brevi tempore perficitur eorum generatio: nam quædam non niſi biennio perficiuntur in utero parentis, ut Elephas; quædam annum expoſtulant, ut Equus, & Bos; quædam menſes decem aut novem, ut Homo; idcirco ſi hæc calore uteri tanto tempore foveri eſt neceſſe, non poſſunt extra Tropicos calore Solis perfici, recedente enim Sole ad alterum Tropicum fit hyems & frigiditas, quæ inchoatos conceptus devaſtare nata eſt.* At ſi porro interrogaveris, quamobrem cùm loca iſta olim inacceſſa tandem acceſſerimus, homines vermium ad inſtar è terrâ exilire non videamus; *Credendum eſſe*, inquit, *calorem cœleſtem in materiâ concluſum circa initia longè magis vegetum eſſe quàm procedente tempore, ob mixtionem enim materiæ debilitari oportet, quanto magis diſtat à principio.* Et denique perorat ſe mirari ipſum Ari-

Ariſtotelem, cùm quædam è ſemine facta dixerit, non auſum de omnibus idem dixiſſe. Jam itaque, ſi utrumque commentum cùm de mundi tum de hominis exortu conferamus, ut alterum neceſſitate, caſu alterum, utcunque diſſimulare vellet, non ſine quâdam animi contentione contigiſſe voluerit, perſpicuum ſatis eſt, nihil majus in animo habuiſſe, quàm ex inſtituto providentiam ab utroque excluſiſſe. Hunc tamen quicunque poſtremò edidit medium inter Philippum Mocenicum & Bernardinum Teleſium, ſummâ aut vafritie aut inſcitiâ imprimi curavit, quanquam vafrè potiùs quàm oſcitanter factum fuiſſe arbitror, quòd cùm hic omnem Providentiæ vim longiſſimè à rerum naturâ exulem eſſe voluerit; iſti, Teleſius potiſſimùm, omnem rerum naturam ſolo numinis conſilio inſtitutam fuiſſe acerrimè ut poterant, temporibus illis docti, diſputarunt. Hunc eâdem impietatis viâ & ratione non modò ſecutus eſt, ſed ſuperavit Claudius Berigardus Molinenſis, qui unà cum impia Ariſtotelis diſciplinâ obſoletam iſtam quoque veterum Ionicorum (quemadmodum de iis ipſe cenſuit ac alii plerique cenſuerunt) revocavit; cùm enim diſputationes ſuas dialogorum conſuetudine perſcripſit, ſermonem in duas perſonas Charilaum & Ariſtæum diſtribuit, quorum alter Ariſtotelem, qui præter materiam, quendam primum motorem, providentiæ tamen expertem poſuit, alter antiquos iſtos defendit, quos omnia corporea eſſe velle, nullúmque primum motorem ab univerſo corporeo diſtinxiſſe putavit. Atque adeo uno eodémque opere diverſas cùm Epicureæ tum Peripateticæ impietatis rationes adornavit, quanquam Ariſtotelis diſciplinam fuſiùs & ardentiùs excoluit, atque eam potiſſimùm quam libro Phyſicorum octavo, libríſque de Cœlo & rerum Generatione tradidit, quibus univerſam mundi fabricam ſine Providentiâ architectrice extruxiſſe ſe putat Philoſophus.* Neque nefaria ſua dogmata diſperſè uno aut altero capite (ut Cæſalpinus) inſinuavit, ſed apertè omnem peripateticæ impietatis rationem ſecutus eſt, neque numinis providentiam ut ille è rerum naturâ tollere ſatis habuit, niſi & falsè dictis (qualia vir non admodum facetus potuit) increparet. Tantum tamen abeſt ut in quam reprehenſionem incurrat, ut laudem & autoritatem à S. Inquiſitorum officio obtinuerit. Quòd

numinis providentiâ ſed ſolâ ſiderum vi gignantur, quæ cùm nullâ ratione aut conſilio prædita ſint, ſi iis ſolis mundus adminiſtretur, ſequitur nullo omnino numine adminiſtrari. Atqui verò de homine minimè vafro judicium nimis acre ferre videntur; & ſi quid impium fortaſſe dixerit (ut quidem nihil eſt, quod animi æſtu raptus ſibi diſſentaneum non dixit) ei veniam dari oportet, ut aliis omnibus damus quos ſui compotes non eſſe novimus. Magnum enim Cardani ingenium magna dementiæ mixtura contaminavit, unde cùm per intervalla in inſaniam incideret, idem illi quod aliis omnibus inſanis contigit, ut qui multa dicunt quæ nec ſentiant nec meminerint. Inſanienti autem proximum vixiſſe quis de iſto homine dubitare poſſit, qui (ut optimè narrat "Naudæus) ſomniis, oſtentis, auguriiſque vaniſſimis & ma-"ximè ridiculis fidem adhiberet; qui totus ex delirantium "vetularum obſervationibus penderet; qui quoties vellet, à "ſenſibus per extaſim peregrinaretur; qui ſpectra & larvas "videret; qui paredrum aliquem & ſibi faventem genium "adeſſe vel ſtultè crederet, vel malignè mentiretur; qui "uxorem duxit ſine dote; qui filiorum educationem neg-"lexit; qui juniorem ex illis auriculâ avulsâ, puerum verò "nomine Guilelmum, verberibus, licet immerentem ſæpius "multavit; qui ſe jactatum à patre pro ſpurio fuiſſe, & "abortivo medicamento priuſquam naſceretur tentatum re-"fert; qui pannoſus aliquando, mox ornatus in publicum "prodiret; qui inter amicorum colloquia lubentius nihil "diceret, quàm quod illis ingratum fore cognoverat; qui "Lunam non ſecus in cœlo de die quàm noctu videret; qui "Romæ diverſo ab aliis cultu ſpectandus incederet; qui "Bononiæ ſuffultum tribus tantum rotis currum aliquoties "uſurparet, qui juvenis rixas miſcebat, adultus meretrices "ſectabatur, vir factus à ludis & aleâ non temperabat, ſenex "quoque carcerem vitare non potuit; qui denique probra "vitæ ſuæ, turpitudineſque vel minimas è privatæ domûs "ſecreto ubi non ſecus ac aliorum hominum ſordes & flagi-"tia deliteſcere rectiùs potuiſſent, non evulgavit modò, ſed "nauſeanti fermè per tot ineptias & narrationes inconditas "lectori obtruſit: Nam ſi facere iſtæc ſapientis eſt, neſcio "ſanè cur Oreſtes, Corœbus, Amphiſtides non ipſi quoque "ſapientes inter numerari poſſint.

miliaria plus ſe malis medicis quòd hoſtes perdant, quàm bonis quamvis amici ſint, debere profitetur) parùm pium, & linguâ incontinentem, maximè iratum ut pudeat & tædeat ſui, libentius nil dicere quàm quod audientibus diſplicere novit, atque in hoc ſcientem & volentem perſeverare. Mox tamen veracem eſſe, beneficiorum memorem, juſtitiæ & ſuorum amantem, pecuniæ contemptorem, Dei ob venerationem ultionum occaſiones oblatas conſultò negligentem, paupertatem, calumnias, adverſa omnia patienter ferentem, amicitiæ ad mortem uſque religioſum cultorem, in utrâque fortunâ ſemper eundem ſibíque conſtantem, religionis Deique cultûs ſemper obſervantiſſimum. Quanta contradictionum moles! ſummæ omnes virtutes extremáque omnia flagitia in eodem convenêre, ut Cardano nemo melior, nemo deterior videatur. Et quod ipſe de rudi hominum genere ſe obſervâſſe dixit, bonos quoſque eſſe optimos, malos peſſimos, de ſe præcipuè dici poterat, ſimul optimis & peſſimis moribus vixiſſe. Nequè ſanè malè ſe deſcripſit, cùm ob æſtuantem naturæ indolem omni vitæ ratione ſibi inæqualis fuerit, pannoſus, ornatus; tacitus, verboſus; lætus, triſtis; in eundo celer, tardus; importunus, ſolitarius; ut per omnem vitæ ætatem omnis conſilii expers vixiſſe, ſolóque ſanguinis æſtu huc illuc jactatus eſſe videatur. Atque igitur Horatianum illud de Tigellio ſibi ipſe ingenuè adaptavit;

Nil æquale homini fuit illi; ſæpe velut qui
Currebat, fugiens hoſtem; perſæpe velut qui
Junonis ſacra ferret, habebat ſæpe ducentos,
Sæpe decem ſervos: modo reges atque tetrarchas,
Omnia magna loquens.

Atque ab hac levitate orta eſt iſta inæqualitas quam in illius ſcriptis notavit Thuanus, *quòd in quibuſdam plus homine ſapere, in pluribus minus pueris intelligere* videatur. Hinc denique tam multa de ſe inconſideratè & futiliter ſcripſit, cujus ne plura exempla ſequar, quàm ridicula hiſtoria eſt quam magno animi impetu de Aurigâ ſuo narravit. Cùm ſcilicet ad locum quendam per anguſtam viam ipſe Cardanus pedibus ire vellet, Aurigam jubet ut cum carpento quo rede-

at conveniret, ille aliud intelligens aliò ſe confert; Cardanus, confecto quod habebat negotio, cùm prandium redire cogitaret, deerat carpentum; quo caſu in quas miſerias incidit vir omnium infæliciſſimus! Quid agat? Quo ſe vertat? Deo ſe commendat, patientiâ opus eſſe cogitat, omnémque medicinam adhibet, quâ ſe in filii morte ſolatus eſt. Dum verò in ſummâ deſperatione langueret, ſine ullâ rerum expectatione meliorum, Deum immortalem! en præſto eſt Auriga, qui errore animadverſo herum invenire ſtatuerat, tandémque invenit. Quantum gaudium! Quanta numinis providentia! Si carpentum cœlo demiſerat Deus, majori admiratione rapi non potuerat. Carpentum autem cùm ſubiiſſet in crumenâ forte tria grana uvæ Creticæ quibus jejunium levaret invenit, id quoque eâdem ſingulari & miraculoſâ numinis benevolentiâ: Domum verò reverſus continuò in muſæum convolat, atque arrepto libro quo ſcribendo tunc occupari contigit, eidem importunè infercit totius rei tragœdiam ipſo Oreſte prolixiorem.

Naturæ autem indoli proximè acceſſit perpetua cogitandi Cap. 21. conſuetudo, quâ ſanguinis bilis acrius aduſta eſt. Id quod de ſe narrat, quamvis alia omnia inæqualia ſint, ſolam cogitationem perpetuam eſſe, ſed non perpetuò in iiſdem; nihilominus tam intentè adeſſe, ut neque comedere, neque voluptatibus operam dare, immò nec dolorem ſentire, ſine co-Cap. 23. gitando conceſſum ſit, ſed (ut alibi) equitando, edendo, in lecto, vigilando, colloquendo ſemper aliquid meditabatur. Atque ita dum iter ageret in Ligeri flumine, nec aliud habe-Cap. 45. ret quod faceret, prolixa ſua in Ptolemæum commentaria conſcripſit. Quid autem ipſius de ſe teſtimonio opus eſt, cùm tot induſtriæ & eruditionis monumenta reliquerit, ut quidem nemo mortalium cum Cardano doctrinæ varietate conferendus videatur. Primùm enim veterum omnium ſcriptis admodum verſatus eſt; neque ſumma librorum capita ſolùm delibavit, ut quorundam mos eſt, quos non tam doctos quàm peritos Bibliopolas haberi oportet, quique (ut Cap. 53. ipſe ait) non ſcribunt ſed tranſcribunt. Sed authorum quoſcunque legit (quanquam pene omnes legit) intimas ſententias tenuit, cujus rei exemplo eſſe poſſit, non modo quæ ipſe ſcripſit, ſed quæ ſe *extemporaneè* feciſſe narrat, ut ſi quan-

quando qui cum eo diſputaverint veterum authoritates recitarent, fortè in particulâ quâvis aut fefellerint aut lapſi fuerint; ipſe ſtatim erroris redarguere potuit. Atque ut omnia aliorum ſcripta devoravit, ita immenſas voluminum moles ipſe ſcripſit, in omni ſcientiarum genere nihil intentatum reliquit, in pleriſque nova multa invenit, adeo ut *virum inventionum* appellaverit Andreas Alciatus, quem ille patriæ luminis titulo rependit, ſaltem tot libros de omni diſciplinâ ſcripſit, ut iis ſolis Bibliothecam omnium artium & ſcientiarum perfectam conficere & ornare liceat. Atqui tamen quanquam librorum quos reliquit mole fatiſcant Bibliothecarum Armaria, non plures in publicum venerunt quàm periêre. Ipſe enim uno tempore novem totos exuſſit, alio non pauciores quàm centum & decem, præter alios complures, qui in angulis antequam typis ederentur, interierunt. Deus bone! quantas vigilias! quantos in ſtudiis labores exantlaverit, qui iſtæc omnia poſſit! Tam diu itaque vehementiſſimæ contemplationi incubuit, ut ad *repræſentationem* tandem ſe perveniſſe cenſuerit quâ res quaſque non ſtudio ſed interni *ſplendoris* uſu facillimè intelligeret. Quo tam diu támque obſtinatè in ſtudiis nonnunquam evigilâſſe ſcias, ut viſa quæ in animi deliquiis videre viſus eſt, vera & quaſi divinitus immiſſa ſibi feriò perſuaſerit. Cap. 45. Cap. 39.

Altera quæ eum corripuit veſania, dulcis fuit gloriæ cupido, cujus tam immani & impotenti deſiderio flagravit, ut non tam famam & laudem quàm nominis memoriam ſe deperiiſſe fateatur; atque ideo cum Alexandri, Annibalis, Scipionis, Curtii, Heroſtrati ſtultitiam increparet, quòd cum vitæ diſpendio, cum ſummâ infamiâ, cum cruciatu maximo hanc ſpem præ cunctis prætulerint; potiſſimùm verò Syllæ & Cæſaris; illius, quod non modò veterum omnium labores, ſed & ſuos ac ſequentium omnium familias perdiderit: hujus, quod Juliorum familia à Commodo imperatore prorſus ſublata ſit, cùm denique optimis & exemplis, & rationibus iſtius ardoris ſeu potius pruritûs ſummam fatuitatem exaggeraverit; his tamen omnibus intellectis, ſtolidam iſtam cupiditatem velit nolit ſuperſtitem eſſe fatetur. Unde tam vanas & incredibiles de ſe ubique fabulas decantavit, adeo ut quicquid etiamſi humano generi commune ſibi contigit, pórten-

tum eſſe crediderit; quanquam itaque in reliquis, quæ ſua non intererant, à fraude ſatis alienus fuit, tamen cùm de ſe narretur, ſibi à magnis & impudentibus mendaciis temperare non poterat; atque hinc cum genio quodam conſtanter ſe verſatum eſſe, omniáque ejuſdem monitu feciſſe ad nauſeam uſque jactavit, quanquam alibi quicquam tale ſe habuiſſe ſolenniter ejuraverit; tum deinde linguarum omnium ſcientiam, potiſſimùm Græcæ & Latinæ, ſibi divinitus ſeque neſciente inflatum fuiſſe mentitus eſt, quanquam ipſe quo tempore & labore linguas quaſque didicit, memoriæ tradiderit. Nihil lucri attulit mendacium, ſed quoniam magnum quiddam & prodigio ſimile exiſtimabat ſe tam ſingulari numinis curæ fuiſſe, ut quaſi divinitus excitetur, qui omnium ſcientiarum fines proveheret, iſtuc ſibi contigiſſe ſibi seriò aſſentatus eſt: & quidem tantum abeſt quicquam Providentiæ divinæ detraxerit vir fanaticus, ut nihil tam vile támque uſitatum poterat ſibi contingere, quod ſingulari numinis curæ deberi ſibi non perſuaſerit.

De varietate, cap. 93.

His autem tribus præcipuis dementiæ cauſis cùm acceſſerit extrema vitæ calamitas, quis tam ſanæ mentis eſſe poſſit, quem in ſummam dementiam non præcipitaret? Atque eum, ſi quem mortalium, ab incunabulis ad uſque extremum vitæ ſpiritum perſecuta eſt nunquam ſatiata Junonis ira. Si qua ſibi fides habeatur, venenis quæ abortionem pariant ſe antequam natus eſt tentatum eſſe ſcripſit, neque tam natum quàm mortuum è matris utero extractum; & ſtatim nutritio qui peſte ægrotavit eâdémque mox periit traditum; parentibus ſummâ cum crudelitate tractatum, & cùm adhuc infans fuerit, verberibus pæne cæſum, primâ juventute morbis confectum, canibus ſæpius laceratum, multíſque caſibus periturum, nunc è ſcalâ ipſum decidere, nunc cùm vix convaluerat, lapidem nucis ad inſtar acutum è domo ſublimi verticem ferire, & priuſquam ad ætatem virilem pervenerat, amiſſo patre, in extremâ paupertate fuiſſe, adeo ut Ephemerides ſcribendo familiam aleret, calumniis, litibus, inſidiis tam vitæ quàm famæ ſemper obrui, aleatoribus vulnerari, dolo & venenis tentari, ſomniis & inanibus portentis perterreri, quicquid ambiverit fere ſemper cum dedecore repelli, extremáque ſenectute in carcerem detrudi. At totius

Digitized by Google

tius vitæ tragœdiam perfecit miſerabilis filii primogeniti Joannis Baptiſtæ exitus, qui in ipſo ætatis flore ob venenum uxori exhibitum publico judicio ſecuri percuſſus eſt. Hinc lacrymæ, hinc dolores, tantum vulnus nec ferre nec ſanare poterat, ſed omnem fælicitatem deſperans intolerabili miſeriæ ſuccubuit. Quanquam enim ſecus naturâ ferreus fuerat, ac omnibus adverſis ſuperior futurus, hoc tamen caſu penitus fractum & obrutum ſe eſſe ſenſit. *Hoc*, inquit, *primum & maximum infortunium, per quod neque retineri honeſtè poteram, neque ſine causâ dimitti, nec tutò habitare in patriâ, nec eam ſecurè relinquere poteram; deſpectus obambulabam urbem, contemptus converſabar, ingratus devitabam amicos, quid agerem non occurrebat, quo me conferrem non habebam, neſcio an infælicior an odioſior.* Atque hujus tam triſtis casûs memoria ſpectri ad inſtar homini infæliciſſimo ſemper obverſabatur, hinc toties támque importunè in ſcriptis omnibus caſum iſtum collacrymavit. Et quoties in filii mentionem incidit (quod ſæpius cùm de re prorſus alienâ agitur inopinatò egit) nimium ſe ſui nequaquam compotem eſſe oſtendit, & quidem niſi hominis infæliciſſimi miſereret, cuique profectò riſum moveret, cùm ſeriò narret quemadmodum ſomnum recuperaſſet, poſtquam perpetuis vigiliis ob dolorem fere inſaniret. Cùm ſcilicet dolore obrutus in lectulum ſe præcipitaverat, *ſtatim abripuit ſomnus, & ſubitò appropinquantem viſus eſt vocem ex tenebris audire, quam neque cujus eſſet, nec quis eſſet dignoſcere* (inquit) *potui ob tenebras; dicebat enim illa*, Quid quereris, ſeu quid doles? *Nec expectatò reſponſo ſubjecit*, De Filii morte? *Cui ego*, An dubitas? *Tum is reſpondit*, Lapidem quem collo ſuſpenſum habes, in os impone, & quamdiu habebis, filii non recordaberis; *& ſomno illico ſolutus, cogitabam quid ſmaragdo cum oblivione? ſed poſtquam nulla erat alia evadendi ſpes, recordatus verbi illius* credidit in ſpem præter ſpem & reputatum eſt ei in juſtitiam (*de Abrahamo loquentis*) *impoſui lapidem, & ecce quod ſupra fidem omnem eſt, ſtatim ita omnium, quæ ad filii memoriam pertinebant, obliviſcebar.* Quis hominem qui talia aut crederet aut credidiſſe ſe diceret prorſus inſanire dubitaret, aut ſi inſanierit, vitio vertendum eſſe quis quæſo exiſtimaret, neque re quâpiam Cardanum quàm vehementiſſimo adverſus liberos affectu

Cap. 43.

fectu laudandum eſſe puto, atque eum in hoc valde ſempérque amavi, præſertim verò quòd fælicitatem ſummam quæ in vitâ humanâ haberi poteſt, liberorum amore quærendam eſſe ſtatuerit, quo ſolo maximum præclaræ indolis ſignum dediſſe viſus eſt; ſi enim benevolentiâ & charitate divinius nihil ſit, diviniſſima iſta ſit neceſſe eſt, quæ tam charâ naturæ neceſſitudine allicitur, & cùm mutuæ inter homines juſtitiæ caput ſit amicitia inter parentes & liberos, eam eo vinculo conglutinari voluit optima numinis providentia, quod nemo diſſuere poſſit niſi prius vim ſuæ naturæ fecerit. Si verò tam vehemens ſit in univerſo hominum genere divinus iſte affectus, ſi in Cardano tam ſingulari ardore flagravit, ſi denique in chariſſimi filii caſu tam miſerabilem exitum habuit, parvi eſt ut inſaniat niſi lapis fiat, ſaltem cùm tanto luctu opprimatur, qui tot alias dementiæ cauſas ſecutus eſt, ut ab eâ horâ ſui compos ſit expectare non omnino debeamus. Si quid itaque flagitioſius ſcripſit, homini inquam ut inſanienti cuivis, condonandum eſſe. Alioqui enim in omni Philoſophiæ genere tam piè philoſophatus eſt ut philoſophorum nemo religioſiùs. In ſcriptis quæ ad mores ſpectant, Religionem vitæque futuræ ſpem unicum vitæ beatæ fundum eſſe ſtatuit, ubique clamat nullam mortalium niſi à morte fælicitatem eſſe, neminem niſi qui eam præſtolatus fuerit, fælicem eſſe; quemque, cùm certiſſima ſit, ſi fælix eſſe velit, noctes atque dies præſtolari oportere, & ſi eâ quâ oportet fiduciâ præſtoletur, ſummâ ſemper fælicitate, quibuſcunque conflictetur calamitatibus gaudere; denique hoc uno momento res humanas ſtare, ſi ſummæ numinis providentiæ curæ ſimus, poſt funera neque ante fælices fore, ſin aliàs, nunquam naſci præſtare, & propterea cùm niſi illius conſilio in hanc vitam naſci non poſſe liqueat, quin in alteram naturi ſimus prudenti cuivis dubitare non licebit. Talia ubique legas in libris de optimo vitæ genere, de conſolatione, de vitâ propriâ, in memoriali, in promptuario, quos cum paucis
Cap. 46. aliis ipſe optaret ſolos è ſuis ſupereſſe. Denique in ipſo extremo Tragœdiæ actu, cùm omnes vitæ anteactæ ærumnas enumeraverat, interroganti annon vixiſſe pigeat, fæliciſſimum ſe ſemper eſſe clamat, quòd in miſerâ hâc mortalitate naturam ſuam divinæ immortalitatis participem certò eſſe noverit,

noverit, & quidem tam geſtienti animi affectu & ardore de vitâ futurâ ſemper loquitur, ut haud quemvis alium legiſſe meminerim qui eam aut conſtantiùs credere, aut ad eam acriùs anhelare videatur: In Phyſicis Deo omnium Authore ſemper uſus eſt, atque rerum naturæ rationes à finibus quos ipſe in mundo condendo habuit, inveſtigandas eſſe voluit, quos itaque ipſe complures invenit & expoſuit, potiſſimùm de terræ ſitu, de mari, de ejuſdem magnitudine, æſtu, ſalſedine, de fontium & fluminum ortu, aliiſque quæ ad orbem hunc noſtrum pertinent Phænomenis, quorum varios uſus primum inveniendo, cauſas phyſicas quæ iis aſſequendis inſtitutæ ſunt, quodammodo explicavit; & quidem eo præditus erat animi acumine, ut magnus Philoſophus fuiſſet, ſi Peripateticus non eſſe auſus fuiſſet. Et denique in Aſtrologicis quanquam tantam aſtris vim aſcribi voluit, Aſtra tamen numinis providentiæ ſubjecit, neque iis tanquam cauſis principibus uſus eſt, ſed tanquam primæ miniſtris, & tam vana ubique, cùm in aſtrologiâ ſuâ tum in cæteris ſuis inanibus diſciplinis, de Deo, divinâque providentiâ commentatus eſt, ut quicunque legat non omnino Atheum ſed totum Fanaticum fuiſſe concluſerit. Cùm itaque tam parvæ ſint hujus turpiſſimæ ſuſpicionis ſcintillæ, cúmque è contra tam validæ rationes quæ eidem adverſentur, ne quæſo immenſo miſeriarum cumulo hanc impietatis accumulemus infamiam, ſed potius viri eruditi, quo nemo nec ipſe qui in fabulis Philoctetus infælicius vixit, triſte fatum doleamus.

SECT. XXVI. Hunc ſecutus eſt aut ſaltem ſequi ſe putavit Lucilius Vaninus; quanquam quid vellet vix ipſe novit hominum vaferrimus, neque ſanè tenui iſto Sophiſtâ quævis hominum ætas virum peperit qui tantâ de ſe opinione & ſcientiæ oſtentatione, minùs intellexit; & quid mirum; cùm quâvis conditione Heros fieri arderet vir pedaneus? Et quidem tam impotenti gloriolæ deſiderio ſemper exarſit, ut ſibi nunquam temperare poſſet, quin inſolentiſſimè de ſe ipſe ubique gloriaretur. Ipſam dedicatoriam Epiſtolam quam Illuſtriſſimo Baſſompetro inſcripſit, cùm patroni laudes celebrare debuerat, à putidiſſimâ ſui ipſius admiratione exorſus eſt; & cum pecuniolas emendicando conclu-

Digitized by Google

cluſerit, quo uberiùs viri munificentiſſimi liberalitatem evocaret, ei, nominis, ſolùm quod ſuo libro inſcriptum erat, æternitatem pollicetur. Cujus promiſſi fidejuſſores mox affert Poetam & Typographum. Atque in ipſis Dialogis, quanquam Lucilii nomen à ſacro fonte acceperat, ſibi tamen Julii Cæſaris impoſuit, neque cum quovis niſi ipſo Alexandro ſermonem habere dignatus eſt, quem tamen tam immenſis laudibus ſe cumulare fecit, ut ſi in ipſâ Julii Cæſaris ſellâ aureâ ſediſſet, ampliores ab adulatoribus ſuis tribuendas eſſe non expectaret. Cùm enim Dialogorum ſcriptoribus proprium acumen laudare detur, quatenus perſonis in quas ſermo diſtributus eſt ſe invicem laudare liceat: Se tamen non aliis laudibus efferre decet, quàm quales viros eruditos ſibi invicem urbanitatis jure tribuere oportet: Hic autem ſe ubique tam immodicis laudibus ornavit, ut modeſtus nemo in vita civili cùm de ſe dici audiverit, ſine rubore audire debeat. Quanto adulationis apparatu ad diſputandum eum pellexit Alexander. Tu (inquit) abſque controverſiâ de quâcunque ſcientiâ optimè mereris: Tibi lectiſſimæ non deſunt obſervationes infinitæ penè lectionis, quas adhuc adoleſcentulus ſelegiſti, adeſt ingenii vigor inſignis, acerrimúmque judicium. Atque obtrectatorum faſtidia tuis virtutibus multò minora eſſe jam eruditi viri intelligunt; quid quæris, quid exoptas amplius? Plus es apud ſapientum judicia conſecutus laudis, quàm ut ne tantillum quidem bonæ famæ per Ariſtarchorum detractionem, & ſemidoctorum cenſorum malevolam invidentiam amittere tibi ſit periculum: habes quod perpaucis bonis viris contigit, clarum nomen apud proceres. Quibus blanditiis & aſſentationibus delinitus tandem ad colloquendum exoratur, atque dulcibus hujuſmodi illecebris, animum, ſi quando fatiſcat, ſemper erigit, atque adeo ſe celebrando pergit, dum tandem ut exorſus eſt concluſerit. *Dii tibi Neſtoreos pro literarum reipub. emolumento dies impertiant: vix trigeſimum nunc attigiſti annum, & tot præclara eruditionis monumenta admirabili cum laude edidiſti.* Quanquam autem ſibi ſemper placere voluit, nunquam tamen ſuaviùs ſe titillaſſe viſus eſt quàm Dialogo 55. ubi ut *Thomas Morus* inquit, *Qui cùm Eraſmum ignoto habitu acutiſſimè diſſerentem excepiſſet, vel Damon*

Dial. 1.

Dial. ult.

Dæmon es vel Eraſmus dixit, ita de tuâ ſapientiâ eloquar, vel Deus es vel Vaninus. Dignus profectò homo qui uni Deo rerum omnium ſcientiâ par ſit aut ſecundus. Quid autem eſt quod docuit hic ſecundùm Deum ſapientum princeps? Duo præcipuè argumenta tractavit, Naturam & Religionem. De naturâ autem cùm vix quicquam ſupra ſcholaſticorum Peripatiſmum & qualitatum Philoſophiam ſapuerit, nihil quod aut ſcitu aut quidem refutatu dignum ſit, attulit. Et quidem tam craſſa & inſulſa ſunt quæ in Phyſicis ſcripſit, ut equidem fatear in legendo ab initio ad finem, etiamſi ſæpe conatus ſum, perſeverare nunquam potuiſſe. Quanquam id in eo ſingulare deprehendi, quod cum acerrimus ſit Ariſtotelis ſectator, adeo ut aut *Philoſophorum Deum*, aut quem Deo proximum habuit, *Pontificem maximum* habuerit, ei tamen ubiq; acerrimè adverſetur, eúmq; omni ferè quæſtione ſtudioſiſſimè redarguat. Quod quo inſtituto fieri potuit niſi ut hominum ſapientiſſimo ſapientior ipſe videretur? Niſi potius cùm *Deum* & *ſummum Pontificem* appellaverit, ei eâ de cauſâ illudendum eſſe putaret, cùm id unicum cordi habuerit ut omnem religionem, potiſſimùm quæ patriis legibus inſtituta ſit, contumeliis inſequatur. Quanquam verò magiſtro in multis, quæ non admodum magni momenti ſint, recalcitravit, eum tamen in maximis effatis, ſatis fidè & accuratè ſecutus eſt, cùm abacto Deo Deam quandam ſummâ rerum potiri vellet. Quatenus admiranda providentiæ divinæ arcana naturæ Reginæ Deæque mortalium attribuat. Si verò natura iſta intellectrix fuerit, perinde eſt Deus an Dea nuncupetur, ſi non, nihil aliud eſt quàm temeritas & fortuna. Atqui cùm ipſe Ariſtotelis naturam intellexerit, iſta quid ſine Providentiâ poſſit, poſtea, cùm de ipſo Ariſtotele dicemus, quo uno diſcipuli omnes abundè refellentur. In Religione huc uſque Cardani veſtigiis inſtitiſſe fateor, quod fabulis aſtrologicis nimium tribueret, quanquam quod Cardanus ſtultè & incautè, ipſe quantum poterat vir minime facetus, impiè & callidè fecit. Cùm itaque Cardanus Religionum ortus & interitus ſtellarum opus eſſe ſtatuerit, quòd ſummum numen in omnibus ſuis operibus earum miniſterio uſum fuiſſe ex animo crediderat, hic mordaci ſale, ut putat, in omnis Religionis, ſpeciatim fidei Chriſtianæ opprobri-

Dial. 52. probrium ubique & ad nauſeam uſque inſinuare geſtit. *Quælibet* (inquit) *Religio in ſui ortu & interitu, non in medio miracula oſtentat, cujus rei ratio illa eſt, quia in longiſſimis temporis intervallis potentiſſimæ intercedunt Planetarum conjunctiones, quo tempore novam religionem inſtitui ac proinde ceſſare veterem clariſſimis experimentis aſtronomi comprobant, & ego validiſſimâ ratione: ea eſt, quia ex magnis ſiderum conjunctionibus, inferiora hæc ſummam cùm nanciſcantur poteſtatem, admiranda opera proferunt, inſuper hominum voluntates tum immutantur & Phantaſia, quâ intellectus voluntatis conſiliarius utitur, cælo ſubjicitur: Quare vir ſapiens ſacros æterni nominis honores appetens, cùm hæc futura prævidet, Prophetam à Deo miſſum ſe prædicat, quæque neceſſariâ cæleſtium corporum vi miracula fiunt, conficta ſui ipſius omnipotentiæ adſcribit, atque ita deluſa plebecula illum admiratur & adorat: ſanè ea miracula vocitantur, quæ poſt longiſſimas cælorum circuitiones accedunt, non quæ naturæ vires exuperant.* Quo fieri comprobare pergit, ut eadem cœleſtium vis quæ uno tempore religionem Ethnicam peperit, quæque alio mutatâ cœleſtium diſpoſitione legem Chriſtianam, alias novas religionis rationes certis annorum intervallis ranunculorum ad inſtar procreatura ſit, donec tandem antiqua iſta Ethnicorum ſuperſtitio, aſtris ad eandem poſituram redeuntibus, eâdem neceſſitate quâ periit redintegretur. Et ne miracula Domini noſtri Jeſu Chriſti divinâ quavis potentiâ facta eſſe credamus, quicquid mentiti ſunt Plinius, Albertus Magnus, aliique omnes graviſſimi mendaciorum ſcriptores, non modo credendum eſſe perſuaderet, ſed quemadmodum fiat aut intelligentiarum, aut imaginationis viribus expoſuit. Sic Oracula, Sibyllarum vaticinia, ſacrarum apud Ethnicos imaginum reſponſa, auguria, mirabiles valetudinum curationes, mortuorum reſurrectiones, mechanicè contigiſſe multis &
Dial. 51. prolixis diſputationibus demonſtravit. Quid autem iſte mechanicè explicare deſperet, qui quemadmodum acies in aere ſolâ acici in terrâ reflectione apparuerint explicare non
Dial. 59. diffidat? Aut quemadmodum juvenes ſolo oculorum intuitu puellis amorem afflare poſſint, non aliter quàm perdices (ut refert Plinius) ſupervolantium afflatu concipiunt. Aut
Dial. 57. quemadmodum *Cyppus, qui poſtea electus eſt Rex Italiæ, dum*

Taurorum pugnam vehementiùs admirans meditaretur, in illâ curâ obdormiens, manè corniger repertus ſit, non aliunde quàm virtute vegetativâ vehementi imaginatione ſtimulatâ, humores in caput elevante, ex quibus informatrix virtus imaginativæ facultatis ancilla cornua effinxit. Aut quemadmodum Pharaonis Magi ranas vehementiſſimè appetendo conſimilem in ſalivâ ſaporem reddiderunt, quæ in terrâ projecta ranunculos produxit. Aut denique quemadmodum omnia faſcinationis & necromantiæ portenta eodem ſpirituum mechaniſmo atque affectuum naturalium quique motus perficiatur, v. g. ſit vetula quævis, quæ crudis frugibus veſcatur, cœmeteria frequentet, cadavera tractet, limoſis caſulis, aut ſub nucum arboribus, unde ob frondes craſſas vapores à ſole attrahi nequeunt, noctu immoretur; iſta, inquit, cùm teterrimos anhelitus ſpiret neceſſe ſit, ſi quando irâ, odio aut invidiâ accendatur, ferit quem cupit, præſertim pueros & infantes, quorum caro tenella cùm ſit, faciliùs quoſque vapores intus accipit, atque ita fœtidis iſtis effluviis, quæ venefica tunc vehementiùs ejaculatur, correpti, in omnes iſtos faſcinationis affectus incidunt quos plebecula dæmonum auxilio imprimi opinatur. Atque iſta ſi fortè per ſegetes tranſeat, quoſdam tetro anhelitu ſuo faſcinabit, hæ faſcino corruptæ proximas, iſtæ alias, donec invaleſcente putredine totus ager contabeſcat. Immo naturali hâc ſuâ magiâ quemadmodum Eutelidas ſe in flumine conſpiciens ſeipſum faſcinare potuit, ſcitè expoſuiſſe ſe putat, *quòd nempe ſuæ formæ amore captus, cùm voti compotem fieri ſe deſperaret, in ægritudinem lapſus eſt, atque ita ægri facti ſunt ſpiritus, hi autem vibrati in imaginem quæ in aquâ erat, ab eâ repercuſſi ſuum lædebant Authorem,* Mechanica profectò Philoſophia! Et aut Philoſophorum Deo digna aut Vanino! Dial. 59.

Atqui verò præter egregios hoſce mechaniſmi conatus ſuſpiciones quaſdam in fidei Chriſtianæ opprobrium inſinuavit vir facetus; at tam inſulſæ & portentoſæ ſunt, ut nemo certè tam excors eſſe poſſit, qui cuiquam faciliùs non aſſentiret, quàm aſſenſum ob fabulas tam ineptas cohiberet. Quàm ſubtili naſo B. Jeſu calliditatem ſuſpectam habet, quòd Antichriſtum, qui idem hominum ſceleſtiſſimus foret, venturum prædixerit, ut ſi quis poſtea decretis, quæ ipſe docuerat,

contraveniret, diſcipuli, anticipatione iſtâ quâ ipſos imbuerant, Antichriſtum crederent, atque propterea odio haberent. Quàm politicam vafritiem in divo Paulo invenit, quòd maritos ut uxores diligant monuerit, quemadmodum dilexit Chriſtus Eccleſiam; ut cùm mulieres Chriſtum optimum conjugem exiſtimarent, ejus ideam menti imprimerent, mens ſpiritibus, ſpiritus ſemini, ſemen fœtui, adeo ut vi imaginatricis facultatis Chriſtiani quodammodo naſcantur, non aliter quàm fœmina quædam apud Petram Sanctam, oppidum in Piſanis confinibus ſitum, natam peperit toto corpore feræ inſtar hirſutam, quòd dum conciperet, D. Johannis Baptiſtæ imaginem, quæ ad lectulum erat, conſpexit. At tam malevolæ, támque petulanti malitiâ fictæ ſunt hujuſmodi ſuſpiciones, ut nemo tam integer animi, aut alienus à fraude eſſe poſſit, quem iiſdem calumniari non liceret, atque igitur cùm cuivis ſive innocenti ſive reo eadem objectari poteſtant, nullâ aliâ defenſione dilui opus eſt, quàm ut calumniam & maledicendi voluntatem viro impudenti exprobremus. Ne verò quicquam de vafrâ iſtâ ſuſpicione dicam, quâ humaniſſimum S. Pauli monitum calumniaretur, cùm tam inſulſa ſit, ut ne quidem ipſe fecerat, niſi quòd occaſionem obſcœnè ſcribendi dederit, in quem locum ubique quicquid argumenti tractat, quaſi effræni naturæ impetu abreptus non tam delabi quàm præcipitare videtur. Nihil de divino noſtro legiſlatore dicere opus eſt, niſi quòd cùm optimam legem benigniores quaſque virtutes humano generi imperando ſe tuliſſe noverat, novit quoque quale ſit humanum genus, improbos ſemper naſci & naturos, quos nulla legis ſanctitas ab impietatis inſtituto coercere poteſt; hos itaque futuros vidit, atque cùm ipſe ſuis omnibus ſimplicitatem ſummámque charitatem juſſerat, aliis ſub iſtâ innocentiæ larvâ fraudem facturos, ſeque flagitiis omnibus contaminaturos. Ab his ſi ſuos ſummo integritatis amore cavere moneat, en naſutus Sophiſta, qui tam prudenti támque pio conſilio manifeſtam aſtutiam imputaverit. At juſtas ſtultitiæ ſuæ pariter & impietatis pœnas dedit, ſuíque exemplo alios ſi minus ſapere, ſaltem ſilere docuit. Cùm verò varia de homine narrentur & ſint (quòd maleferiatis ſemper & ubique uſu venire novimus, ut quicquid publicâ authoritate fiat calumnientur)

entur) qui in juvenum aures inſuſurrant, imperitos quoſdam & ex officinâ delectos judices virum eruditum, quòd quædam ſapuerit quæ Plebs Catholica Oppidi Toloſani nunquam antea audiverat, ſummâ cum eruditionis injuriâ percuſſiſſe, & cùm quid ſit Philoſophia neſciverint ipſi, doctiorem quemque aut impium, aut hæreticum, aut veneficum haberent. En itaque brevis illius hiſtoria & deſcriptio, quam à viro cùm gravi tum docto, qui eum probè novit, omniqúe judicii actioni interfuit, accepimus. Atque ſic ille. Gab. Barthol. Gramond Hiſtoriarum Galliæ ab exceſſu Henrici quarti, lib. 3.

Iiſdem ferme diebus Parlamenti Toloſani placito damnatur Lucilius Vaninus, apud pleroſque pro hæreſiarchâ habitus, mihi pro Atheo: neque enim hæreſiarcha qui Deum negat: medicinæ in ſpeciem profeſſor erat, re ſeductor incautæ juventutis. Illi in irriſum ſacra & religioſa; Chriſti humanitatem execrabatur, Deum ignorabat, ſorte omnia fieri exiſtimabat; naturam pro matre optimâ & omnium autrice adorabat, ut dici poſſet ex multis unus error, quem pervicaciter profitebatur Toloſæ, loco ſancto. Et ut novis allicimur, præcipuè dum caleſcit primâ adoleſcentiâ ſanguis, ſtatim errorum ſequaces habuit non paucos ex iis quos ſchola recens dimiſerat. Gente Italus, literarum rudimentis Romæ imbutus, Philoſophiæ & Theologiæ incubuerat magnâ ſpe, cùm ad impia & ſacrilega prolapſus ſacrum ſacerdotii characterem polluit libro infami, quem ſcripſit in hunc titulum, *De Arcanis naturæ*, quo non erubuit profiteri naturam omnium Deam. Ob crimen cujus in Italia reus erat, in Galliam profugus Toloſam venit. Non alibi in hæreſes armantur ſeveriùs leges, & quanquam Calviniſtis fides publica edicto Nannetico debetur, qua mutuò nectimur habendis ſimul commerciis & unà adminiſtrandis rebus, nunquam ſe Toloſæ credidere Sectarii, quo fit ut una inter Galliæ urbes Toloſa immunis ſit hæreticâ labe, nemine in civem admiſſo cujus ſit ſuſpecta ſedi Apoſtolicæ fides. Deliteſcit Vaninus per tempus, donec illum libido in gloriam adigit, ut fidei Catholicæ arcana vulgaret in problemata primum, dein in irriſum. Statim altâ admiratione defigi adoleſcentes, quibus, inter nova, placent maximè quæ probantur paucis; mirari quæcunque diceret, imitari & ſequi. Poſtulatus corruptæ per novum dogma juventutis in vincla conjicitur, Catholi- Anno, 1619.

tholicúmque ſe orthodoxum mentitus, differt quam meruerat pœnam, jámque probatione ambigua dimittebatur: cùm Franconus (vir proſapiâ illuſtris, vel uno hoc indicio vitâ probiſſimus) negatum ſibi à Lucilio perſæpe Deum, datáque objicit in ludibrium fidei arcana Chriſtianæ: committitur reo teſtis & ſuſtinet, ſiſtitur Senatui audiendus de more reus; in ſella ſedet, rogatúſque de Deo quid ſentiat, reſpondet; *Coli ſibi in Trinitate unum qualem adorat Eccleſia Orthodoxa. Deum plane convincere naturam ipſam.* Hæc cùm diceret fortuitam è terrâ paleam legit, manúque ad judices protensâ, *Hæc* (inquit) *jubet ut credam Deum eſſe:* dein ad providentiam prolabi, *ut jactum in terram ſemen ut elanguiſſe viſum & mori, ut ex putrefacto albeſcit, ut viret & naſcitur ut ſenſim creſcit, ut adoleſcit rore matutino, ut luxuriat infuſâ largiùs deſuper aquâ, ut in ariſtas armatur prohibendis per ſpicula avibus, ut in ſtipulam erigitur & frondeſcit, ut flaveſcit provectiùs, demiſſóque ut ſupercilio languet, donec moritur: ut poſtmodum trituratur, ſeparatóque ut à paleâ fructu, grano homines, paleâ vivunt animantes uſui hominum debitæ;* unde concludebat Deum eſſe naturæ autorem: Quòd ſi id totum fieri à naturâ objicitur, regrediebatur ab hoc grano ad proximè antecedens in hunc modum: *Si id ſeminis natura produxit, quis immediatè proximum? ſi & illi debita ex natura proceſſio, quis antecedens? donec ad primum veniret, quod neceſſarium eſt fuiſſe creatum, cùm non eſſet à quo produceretur; naturam creationis incapacem eſſe probabat multis; ergo Deus eſt Creator omnium.* Hæc Lucilius in oſtentationem doctrinæ, aut metu magis, quàm ex conſcientiâ. At enim quia probationibus planè convincebatur, ſolenni placito poſt exactum in lite inſtruendâ ſemeſtre, capitali judicio condemnatur. Vidi ego (dum plauſtro per ora vulgi traducitur) illudentem Theologo è Franciſcanis, cujus cura erat mollire ferocitatem animi obſtinati. Fruſtraneum eſt viro deſperato ſubſidium quod momento tranſigitur: ſatius foret ſtata temporum intervalla concedi condemnatis, quo vomitis irâ & ultione reſipiſcerent. Apud Gallos condemnato ſtatim innoteſcit ſententia, & dum implacidâ mortis imagine horreſcit totus, rapitur in patibulum: Meliùs Hiſpani & reliqui Europæi, qui temporum ſpatia concedunt

Digitized by Google

dunt condemnatis quantum ſatis molliendo mortis horrori, abluendíſque per pœnitentiam meditatâ confeſſione noxis. Lucilius ferocitate contumax dum in patibulum trahitur monachi ſolatium aſpernatus, objectam Crucem averſatur, Chriſtóque illudit in hæc eadem verba; *Illi in extremis præ timore imbellis ſudor, ego imperterritus morior.* Falsò ſanè imperterritum ſe dixit ſceleſtus homo, quem vidimus dejectum animo, philoſophiâ uti peſſimè cujus ſe mentiebatur profeſſorem. Erat illi in extremis aſpectus ferox & horridus, inquieta mens, anxium quodcunque loquebatur; & quanquam philoſophicè mori ſe clamabat identidem, finiiſſe ut brutum nemo negaverit. Antequam rogo ſubderetur ignis, juſſus ſacrilegam linguam cultro ſubmittere, negat, neque exerit niſi forcipum vi, apprehenſam carnifex ferro abſcindit; non aliàs vociferatio horridior, diceres mugire ictum bovem, reliqua abſumpſit ignis; in aerem ſparſi cineres. Hic Lucilii Vanini finis, cui quanta conſtantia fuerit, probat belluinus in morte clamor. Vidi ego in cuſtodiâ, vidi in patibulo, videram antequam ſubiret vincula: flagitioſus in libertate, & voluptatum ſectator avidus, in carcere Catholicus, in extremis omni philoſophiæ præſidio deſtitutus, amens moritur: Vivens arcana naturæ ſectabatur, Medicúmque ſapiebat, magis quàm Theologum, quanquam pro Theologo audiri amabat: capta cum ipſo ſupellex omnis, inventúſque incluſus vaſe cryſtallino immanis inter aquas bufo: objicientibus veneficium, reſpondit ex vivo buſone poſtquam ad ignem liquatus fuerit, malo remedium eſſe aliàs lethali. In carcere ſacramentis frequenter utebatur, diſſimulans aſtutè conſcientiam, ubi videt ereptam ſpem vitæ, larvam exuit, qualiſque vixerat moritur.

Apta & acuta ſanè Athei cujuſque deſcriptio; homo ſcilicet mediocris & ingenii & eruditionis, quocunque vagari contigit, oppidanos primum obſcuris ſuis gurguſtiis, ne nimium Sacerdotum fraudibus ſe falli patiantur, à ſuæ urbis Religione cavere monet; iſti, & potiſſimùm adoleſcentes, qui ignavi è ſcholâ nuper prodierant, hominis ingenium deprædicare, & pluſquam aut Eccleſiæ aut reipublicæ authoritatem quam antea ſuſpiciebant, mirari. Quâ illuſtri gloriâ ad uſque ſidera elatus jámque, heros factus, impia ſua

dogmata palàm & ubique in publicum exhalare pergit; donec forte ad legum publicæque incolumitatis cuſtodes ſui famam perveniſſe fecerit, qui quamprimùm ſuâ authoritate uti exorſi ſunt, ne in culpæ periculum ipſe veniat, omnia quæ docuerat, ejurando ſe ſubductum iri putat. Cùm verò ſubduci ſe non poſſe videat, indecoram & belluinam quandam fortitudinem ad extrema uſque induere & ſimulare conatur.

Cujus admiratione quanquam abripi etiam ſe ſimulant ſui ſequaces, triſti tamen ejuſdem exemplo prudentiores facti, opinionis defenſione, quam jam antea ardenter tueri ſuſceperant, ſe prorſus exuunt. Quem hîc exitum ſua in Vanino impietas habuit, cujus cauſam diſcipuli omnes, cùm magiſtrum ad flammas raptum viderunt, deſeruere, niſi quòd *Theophilus*, magiſtro dignus diſcipulus, in exilium miſſus fuerit, qui ut ab eodem authore traditur, cùm eruditione levi, promptâ in dicacitatem facundiâ, fertili maledictis ingenio fuerit, ſcripta ſua omnia impietate & Venere deturpavit, quâ de causâ eodem anno in carcerem conjicitur, placitóque Lutetiani Parliamenti finibus Galliæ exactus, morbo non multò poſt extinguitur, cujus & Vanini ſupplicio funeſtæ iſtius peſtis rabies deleta eſt; & ſi quos ab eo tempore corripuit, aut omnino delituêre, aut in publicum niſi aliquâ larvâ induti nunquam proficiſci auſi fuere.

Sect. XXVII. Donec tandem infæliciori noſtro ſeculo exortus eſt alter *Graius homo*, ipſe *Malmsburienſis ſenex*, qui *Gargetticum* in omnibus ſecutus eſt, an caſu an conſultò neſcio; hoc probè ſcio ipſum nihil nobis obtuliſſe, niſi quod apud veteres in Epicuro reprehenſum inveniamus. Ut enim Epicurus omnia à Democrito ſurripuiſſe dicitur; ita Hobbius omnia Epicuri flagitia ingenti faſtu tanquam ſua recudit; atque ut nova videantur novis nominibus (quorum ille, ut ſunt novatores omnes, egregius Artifex) appellare affectavit. Exemplo ſit magnum iſtud & primum omnis ſuæ Philoſophiæ moralis & civilis effatum; ut enim Epicurus *Voluptatem* ultimum cujuſque finem eſſe ſtatuit, ita hic eâdem vocabuli ambiguitate *ſui Amorem*; at ſicut ille ſolam corporis voluptatem, ita hic nil niſi corporis ejuſdémque mem-

membrorum amorem intellexit; ſic enim ubique definire placuit; quocunque igitur nomine appelletur, ſive *voluptatis* ſive *ſui amoris*, eodem revolvitur; ſcilicet cum nullam *voluptatem* Epicurus, nullúmque *ſui amorem* Hobbius agnoverit, niſi quæ ad corpus ejúſque membra referantur, quid ſequitur niſi ſapientem ejus ſolius curam habere, ejúſque gratiâ omnia agere, atque adeo ab utroque vitam belluinam induci? Si enim nihil habeat ſapiens cujus curam habere aut debeat aut poſſit, præter corpus corporíſque membra (quod cum brutis commune habet) non major erit in humani generis ſocietate, quam in belluarum gregibus aut virtutis aut religionis uſus. Verùm de his poſteà, interim quid ipſe docuerit, videamus. Et imprimis quod de Epicuro monuimus, idem quoque de Hobbio dicendum eſt, prima & præcipua philoſophiæ ejus Axiomata in religionis ruinam duntaxat inventa fuiſſe; quæ cùm quàm impia & pernicioſa ſint ab aliis concluſum videret, ineptis & irridendis diſtinctionibus excuſatum ivit; quo labore ut dogmatum ſuorum impietati nullum velamen obduxit, cùm adeo aperta & perſpicua ſit, ut nullis quibuſcunque argutiis vel minimum obtegi potuerit, ita ſe ubique innumerabilibus contradictionum nodis illaqueavit, cùm ſemper contra quod intus ſentiret & præcipuè vellet dicere, dicere coactus ſit. Quod ut quàm breviſſimè potero evincam, illum per eoſdem cuniculos, per quos Epicurum ſum ſecutus, ſequar. Atque primùm omnem de numinis exiſtentiâ certitudinem multò apertiori circuitione quàm Epicurus labefactavit, immo diſertis propoſitionibus quemvis, quavis ratione in illius notitiam pervenire poſſe negavit; quòd ſcil. neque Argumentis neque Phantaſmatis ſciri poſſit: non Phantaſmatis, *Quia infiniti phantaſma nullum eſt, neque enim homo neque ulla alia res præterquàm quæ ipſa infinita ſit, infiniti conceptionem ullam habere poteſt.* Neque Argumentis, *Etſi enim ex eo quod nihil poteſt movere ſeipſum, ſatis rectè infertur primum aliquod eſſe movens, quod fuerit æternum, non tamen inferetur, id quod inferre ſolent, nempe æternum immobile, ſed contrà, æternum motum; ſiquidem ut verum eſt nihil moveri à ſeipſo, ita etiam verum eſt nihil moveri niſi à moto. Quæſtio igitur de origine mundi non à Philoſophis, ſed ab iis qui ordinando Dei cultui legitimè præſunt de-* Phyſica, cap. 26.

termi-

terminanda eſt, illos igitur qui mundi originem aliquam fuiſſe rationibus ſuis à rebus naturalibus demonſtrâſſe ſe jactitant laudare non poſſum, &c. Quibus verbis non modo primam cauſam ſive motûs principium eſſe è mundi ortu probari poſſe inficiatur, ſed contra, primo motori adverſari infert; ſiquidem nihil à ſeipſo moveri poſſit, quicquid igitur movetur, non à ſe, ſed ab altero moveri neceſſe eſt, atque idcirco tantùm abeſſe à rebus naturalibus primam eſſe cauſam demonſtrari, ut inde neque eſſe, neque omnino eſſe potuiſſe demonſtretur. Cùm prima ſit rerum omnium lex, ut nil, niſi extrorsùm moveatur, movere poſſit, ita ut primum movens ſibi ipſi contradicat, ſi enim primum foret, ſeipſum moveret, quod cùm fieri non poſſit, ſequitur nullum ejuſdem eſſe poſſe principium, ſed æternam fuiſſe moventium & motorum ſeriem, réſque omnes eodem ordine quo moventur cæcâ & fatali materiæ neceſſitate moveri; atque ita à rebus naturalibus unicum Atheiſmi principium demonſtrâſſe ſuo more ſe putat Hobbius, nullum eſſe mundi opificem & rectorem, ſed omnia quæcunque fiunt, ſolius materiæ neceſſitate fieri. Et quidem ſi Deum quendam agnoviſſet, talis foret, qui nullum cultum aut obſequium mereri potuiſſet, ſcilicet cùm ipſe à ſe nihil agat, ſed cauſarum exteriorum *Aggregato* ad efficiendum quicquid efficiat impellatur; ſi quid omnino bene agat, gratiæ illi non ſunt omnino habendæ, ſed potiùs cauſis antecedentibus, quæ iſtam neceſſitatem ipſi impreſſerunt; neque iis tamen, cùm ipſæ etiam ab aliis cogantur; neque quibuſvis, cùm omnes & ſingulæ cæco & fortuito materiæ impetu moveantur. Venerandum numen! quod non majori potentiâ præditum ſit quàm ventilogium aut veruverſorium; quatenus in omni æternitate nihil aut egit aut agere potuit, niſi ab aliis cauſis extrorsùm impelleretur, non aliter quàm iſtarum Machinarum altera ponderum gravitate, altera ventorum flatu moveatur. Et hoc unicum in omni ſuâ Philoſophiâ ſategiſſe videtur Malmsburienſis, ut omnes quotquot videmus effectus, tum naturæ communis tum humanæ, ſolis materiæ viribus aſcribantur. Unde in primâ Philoſophiâ cauſam definiit, quòd ſit *Aggregatum omnium accidentium, tum agentium quotquot ſunt, tum patientis, quibus omnibus ſuppoſitis, intelligi non poteſt quin effectus ſit unà productus*

Cap. 9.

ductus, & ſuppoſito quòd unum eorum deſit intelligi non poteſt quin effectus non ſit productus. Obſcura quidem ſatis eſt definitio, tamen quid ipſe velit nimis perſpicuum, cùm idcirco adduxit ut demonſtraret (quicquid enim dixerit demonſtratum eſt) quæcunque producta vel erunt vel fuerunt neceſſitatem ſuam in rebus antecedentibus habuiſſe. Quo poſtea tanquam poſtulato utitur ad demonſtrandum omnem deliberationem & volitionem à cauſis neceſſariis & extrorsùm impellentibus oriri, ita ut neque Deus, neque homo, neque quicquam aliud de re quâpiam deliberare, aut rem quampiam velle poſſint, niſi quatenus cauſarum exteriorum *Aggregato* & vi quâdam mechanicâ determinentur. Et propterea nullam rebus libertatem ineſſe voluit, niſi eam intelligamus facultatem non quidem volendi, ſed quæ volunt faciendi, quæ libertas hominibus & brutis (inquit) æquè convenit, cùm quod velint agere non impediantur, quo pacto automatis etiam, immo ventis & imbribus perinde quoque conveniat. Si enim facultas faciendi neceſſariò voluntati obſequatur, ſi voluntas neceſſariò ſpirituum animalium impulſionem ſequatur, ſi ſpiritus animales eò quo moveant objecti phantaſmata impellantur, talis relinquitur in animalibus libertas, qualis in ventilogio dum vento eò flante in Auſtrum flectat. Hæc demonſtratio ubique occurrit, & omni parti Philoſophiæ tum primæ, tum phyſicæ, tum morali, tanquam firmiſſimum fundamentum ſubſternitur. Phyſ. cap. 25. ſect. 13.

SECT. XXVIII. Quâ occaſione quin Hobbii multò magis quàm Epicuri audaciam non poſſum non mirari. Hic enim ſua effata ſibi pro arbitratu ſumpſit, ſuiſque ut optima ſcientiæ vitæque beatæ principia reliquit. Hobbius autem ſua dogmata non modo arripuit, ſed hominum Generi procaciter impoſuit, imo, (quid enim multa) omnia impudenter affirmando ſe demonſtrare jactat. Ita nullam rerum primam cauſam eſſe, nullam rebus libertatem ineſſe, omnia cauſarum naturalium *Aggregato* mechanicè & neceſſariò fieri demonſtrat, quoniam ſeipſum nihil movere poteſt; quod quem qui contra ſentiret ſibi daturum eſſe putat? ſi enim ita foret, quid opus eſt diſputatione? id enim qui cenſeret, nunquam de ſequentibus dubitaret; qui non cenſeret, nun-

 quam

Digitized by Google

quam ejus gratiâ, iis aſſentire, cogi ſe pateretur, adeo ut quanquam ſit ipſa res de quâ diſceptetur, tamen ubique ſibi rapit, & fit demonſtratio, & quid magis perſpicuum eſſe poſſit quàm rebus nullam facultatem ſe movendi ineſſe. quòd nihil ſe movere poſſit, atque ita tandem & magno labore celeberrimus Europæ Mathematicus demonſtravit, quòd nihil poteſt movere ſeipſum, quoniam ſeipſum nihil movere poteſt? En quàm modicè habitet Philoſophia imò & modeſtè! Aſſurgant omnia Græciæ *phantaſmata* ex Academiâ, è Stoâ, è Lyceo, immò etiam ex ipſis hortulis, genua flectant, capita aperiant, & gratias agant Malmsburienſi Thomæ, qui primus circulum quadrare, idémque ad idem redeundo geometricè demonſtrare invenit. Altera egregia ejuſdem demonſtratio hæc eſt; nullam eſſe ſubſtantiam incorpoream, *Quoniam corpus & ſubſtantia idem ſignificant, & proinde vox compoſita ſubſtantia incorporea eſt inſignificans, æque ac ſi quis diceret corpus incorporeum*; Quod erat demonſtrandum. Quàm valida quámque perſpicua demonſtratio, ut ſufficiat quidem ad *regnum tenebrarum* evertendum! nemo enim eſt proculdubio qui ſubſtantiam incorpoream aſſeruit, quin nullam eſſe ſubſtantiam niſi corpoream cenſeat; quo dato, quis tantæ demonſtrationi obluctari ſuſtineat. Quid verò ſi quis non conceſſerit? Quid? *Phantaſma* eſt, & Geometriam non intelligit. *Et ſi enim non omnia omnibus, omnia Geometris demonſtravit.* At digito, non ratione. Ita ſi quid ſemel dixerit, demonſtratum eſt, at ſi ſæpiùs & *laceſſitus* dixerit, quis adeo demens, deſipiens, delirans, ut contra dicere audeat? Quis verò crederet, antequam Hobbius natus eſſet, omnem totius Europæ Theologiam, Philoſophiam, Mathematicam, Politiam tam facilè è mundo abigi & exterreri potuiſſe? Ubicunque tamen apparuerit Thomas cùm ſuis definitionibus, avolant tanquam Dæmonia exorciſmo perterrita. Sic ipſe in tribus libri ſui partibus prioribus, quæ Logicam, Philoſophiam primam, & Phyſicam complectuntur, omnia ex definitionibus legitimè eſſe demonſtrata gloriatur. Nempe primùm ſuas, quales placuit, cuilibet vocabulo ſignificationes imponit, quas definitiones vocat: tum deinde quid mirum eſt ſi ex iis ſuas quoque, quales vult, demonſtrationes efficiat? Atqui ſane nemo lemurum

Leviath. c. 34.

Epiſt. ded. ad lib. de corpore.

Ibid.

eſt

eſt in *Regno Tenebrarum* quin iſto pacto omnia ſua *Phantaſmata* demonſtrare potuerit. Quid enim ſi definiat *Oberonem* ſignificare omnium Regem, & *Papam* totius orbis Epiſcopum? Quid ſequeretur clarè videt hominum perſpicaciſſimus. At non rectè (inquiet) definirent lemures. Id quoque ipſi de eo queruntur; Quid igitur ſi urgerent, ut ſuas ipſe etiam definitiones demonſtraret? Profectò fieret & ipſe *Phantaſma*, quî enim Mathematico cuivis idem ſignificare *corpus* & *ſubſtantiam* quâvis demonſtratione confirmaret? At quidem ſumptâ iſtâ definitione cuiquam (etiamſi Geometra non ſit) magni laboris haud foret eandem eſſe ſubſtantiæ & corporis ſignificationem demonſtrare. Quis tam modeſtè Philoſophiam *habitare* poſſe crederet, cùm ſummos penè omnes viros tanto faſtidio ubique acceperit, ut tam inanibus Phantaſmatis tantopere ſibi placere potuiſſet? Hominis modeſti fiduciam ſæpius miratus fui, at in omni loco quo de incorporeo diſſerit, plane ſtupeo. Quis enim non ſtuperet, cùm omnium mortalium tantum interſit ut mentem à corpore diſtinctam habeant; cùm publicis religionibus omnino neceſſarium ſit, rerúmque publicarum paci imprimis utile; cùm ſummi Philoſophi rationibus ex omni Philoſophiæ parte depromptis id demonſtraviſſe ſe putarint; cùm denique firmiſſimâ ad unum omnium, tum doctorum tum indoctorum conſenſione ratum habeatur; Quis, inquam, non ſtupeat cùm hominem videat qui ſperet ſe hominum genus ab opinione, quæ tantas ubique radices egerit, nullâ phyſicâ ratione ſed ſolùm fidenter contradicendo dimovere poſſe? Quanquam fortaſſe par fiduciæ ſpecimen in tertiâ ſuâ demonſtratione, quam diſciplinæ civili tanquam fundamentum ſubſtravit, reperiemus; nihil ſcilicet aut juſtum aut injuſtum eſſe ante inſtitutam civitatem, quoniam omnia licita ſunt in ſtatu naturæ, hoc eſt, in eo ſtatu quo ſunt extra ſocietatem civilem. Jam rem prorſus demonſtratam quis non videt? Immo quis hominis ſolertiam non miretur, qui tam craſsâ circuitione quicquid velit demonſtrandi methodum invenit? Cùm enim nullas eſſe aut Religionis aut virtutis leges, niſi quæ à ſummo cujuſque civitatis imperio conſtituantur, ſtabilire vellet, hoc eſt, nullas omnino eſſe leges divinas: Id ut efficiat, quid agit vir facetus? Fingit ſtatum quendam in

Digitized by Google

quo homines extra omnem ſocietatem collocentur, atque in eo ſtatu, quaſi nullus ſit Deus mundíve Rector, omnia licere, nihílque juſtum & injuſtum eſſe colligit, quòd nullis legibus coerceantur, è quibus quàm planè demonſtratur, nullas eſſe boni malíque regulas niſi quæ à publicis legibus ſanciantur? Certe nullæ ſunt ſi nullæ ſint. Atqui etiamſi homines extra ſocietatem civilem fingantur, quis quæſo in tali ſtatu poſitos nullis legibus obnoxios eſſe daret, cùm in eo ſtatu leges divinæ ſupereſſent; ſi enim Deus omnino fuerit, ejus imperio in omni vitæ conditione ſubjici neceſſe eſt, ſique ullas leges ſanxerit, ſive intra, ſive extra ſocietatem civilem fuerimus ſuâ ſolius authoritate validas quoque eſſe. Et proinde nullus fingi poteſt naturæ ſtatus in quo omnia omnibus facere liceat; cùm in eo non minus quàm quovis alio Dei legibus teneantur. Quàm autem ineptè in ſuâ ſententiâ aut tuendâ aut excuſandâ ſe geſſit Hobbius, poſtea dicemus; interim è paucis iſtis quæ diximus, ſatis perſpicuum eſt nihil eum demonſtrare, ſed ſolùm quicquid demonſtrâſſe ſe jactat, impudenter ſibi arripuiſſe. Quo evicto licebit eò unde divagati ſumus redire, ut ſcil. quid de numinis exiſtentiâ reverâ cenſuerit, inveſtigemus. Cùm igitur nullam eſſe cauſam primam, nihil ſe aut quicquam aliud movere, niſi ab alio quopiam moveatur, omniáque cauſarum naturalium aggregato fieri demonſtraverit; hoc eſt, poſtquam nullum omnino Deum aut eſſe, aut eſſe poſſe docuit, pergit vir admodum profectò liberalis explorare quî in certam numinis notitiam devenire poſſimus, ſcil. ſcripturarum revelatione, more patrio, legúmque reverentiâ. Quî verò revelatione? cùm (ut ipſe novit) alteri factam niſi novâ cuique factâ ſcire nequeamus, & propterea nullum obſequium ſcripturis deberi ipſe voluit, niſi quatenus pro legibus haberi juſſerit Civitas. Atque ita omnis à ſcripturis detrahitur autoritas vel in legum reverentiam penitus devolvatur. Et magna quidem eſt, quam legibus concedit, reverentia: etſi enim demonſtraverat egregius Mathematicus nullum poſſe eſſe Deum, tamen quia Deum credere exigunt mos patrius regníque leges, nefas putat contra diſputare. Quanta legum authoritas, quæ demonſtrationes ſilere jubeat! Atqui tamen etiamſi juſſerint, non Deum credere

Phyſ. cap. 26.

Leviath: c. 26.

Ibid.

dere ſed ſolùm dicere obligarent, cùm ut civitati obediamus, non ut credamus obligemur. En quò tandem pietatis deducatur Hobbiana Religio, ut quanquam Deum non eſſe ſciat, neque omnino eſſe credat, tamen quia ſic imperant leges mehercule eſſe dicendum eſt. O virum ſanctum, qui numinis majeſtatem eſſe ſolùm fatearis, ne ſi negaveris, luas capitis ſupplicio! Cùm igitur tam apertè negaveris; quid merearis, de te ipſe judices. Et quanquam non diſertis verbis omnem Religionem ſuſtulerat, tamen cùm nullam eſſe dicit, niſi quatenus legibus jubeatur, omnino nullam eſſe dicit, cùm omnem præter humanam autoritatem tollat; at ſi nulla alia fuerit, quorſum eſt de Deo aut religione ulteriùs diſputare? Quid enim Deus eſt, ſublato ejus imperio; aut religio, ſublatis Dei legibus? Nil ſanè ipſe Deus niſi regni tenebrarum princeps, aut religio niſi *Phantaſma*, ita ut ſi cives ſuos civitas juſſerit Deum non eſſe dicere, non eſſe dicere, niſi perduellionis crimine teneri ſe velint, obligarentur.

SECT. XXIX: At ſit Deus, dicat tamen qualis ſit, cujúſque ſubſtantiæ: an incorporeæ? Id dicat, qui *corpus incorporeum* diceret; at *filius lucis* nollet ſe adeo excordem & phreneticum eſſe cenſeamus qui tam anilibus phantaſmatis ſibi imponi patiatur. An itaque corporeæ naturæ eſſe concedet? nullo modo; ſi enim corpus fuerit, aut univerſum, aut univerſi partem eſſe neceſſe erit; cùm nihil aliud eſſe velit, præter univerſum & univerſi partes, atque univerſum eſſe aggregatum omnium corporum, nullámque habere partem, quæ non ſit etiam corpus, ſi itaque Deus corpus fuerit, aut erit ipſum omnium corporum aggregatum, vel pars aggregati. At neutrum dabit Hobbius: *Cùm qui ipſum mundum vel mundi partem dixerint eſſe Deum, omnino eſſe negant: nam per nomen illud* Deus, *intelligitur mundi cauſa; dicentes autem mundum eſſe Deum, dicunt nullam eſſe ejus cauſam, hoc eſt, Deum non eſſe.* In Philoſophiâ primâ & phyſicâ demonſtraverat nullam mundi cauſam eſſe potuiſſe, ſed omnia æternâ motûs ſucceſſione in corporum aggregato evenire. At nunc niſi ſit mundi cauſa, nullum eſſe Deum quis dubitarit? Quàm bellè in eodem cerebro conveniant hæc Phantaſmata! Neque quis *Geometram* excuſet, hæc ab illo oſcitanter Leviath. c. 34.

& inconſultò excidiſſe, cùm fieri potuiſſet ut in tanto locorum intervallo tantáque ſcriptorum varietate quædam quæ ſecum invicem pugnare videantur, fortuitò exciderent. Non enim id facimus, ut in quot quantaſque contradictiones inciderit, comprobemus; quanquam & id in viro omnium demonſtratore minus ferendum eſt; neque ut è loci unius & alterius, aut paucorum autoritate accuſemus; ſed ut quid ſeriò cenſuerit è totâ diſciplinæ ratione eliciamus. Cùm igitur ubique & in omni ferè paginâ id maxime & quidem unicè ſudaverit, ut omnia quæ quoquo modo fiant & accidant, ſolo corporum motu exoriri, & præter ipſa corpora, nullam aliam primam eſſe cauſam ſtabiliret, cúmque nullam eſſe ſubſtantiam quæ corporum aggregato non contineatur, voluerit; cùm denique nec ipſum aggregatum nec aliquam ipſius partem Deum eſſe conceſſerit, quid eſt quod diutius ſe Atheum non eſſe contendat? Et quidem etiamſi corpori cuicunque numinis naturam ipſe non planè negaſſet, negare non opus eſſet, cùm nullum corpus internâ vi aut cogitandi, aut ſe movendi præditum eſſe voluerit; at tale numen adhibere quod nihil omnino agat aût agere poſſit, niſi quatenus eodem modo quo mechanica omnia moveantur, externo corporum impetu impellatur; non eſt numen ſed machinam in cœlo collocare. At cùm poſtquam naturam omnem incorpoream ſuſtuliſſet, expreſsè quoque corpoream Deo abnegaverit, quid vellet ſatis (opinor) concluſum eſt. Atque hoc loco etiam apertius, aut luſiſſe, aut hallucinatus fuiſſe videtur Hobbius quàm Epicurus; cùm hic poſtquam Deum, nec corpus, nec incorporeum eſſe dixerit, ſuæ impietati fucum quendam obduxit *quaſi corpus* dicendo; at Hobbius poſtquam eadem apertè dixerat, neque ullis præſtigiis ſententiæ audaciam occultare operæ pretium duxit, nihílque ſæpius laceſſitus affert quo ſe tueatur niſi quòd Deum eſſe corpus ante eum affirmaverit *Tertullianus.* At quid ſi idem Tertullianus, poſtquam affirmaverat Deum nihil eſſe niſi ſit corpus, affirmaverat quoque neque eſſe corpus neque eſſe potuiſſe? Iſto pacto quî ſe tuâ dialecticâ excuſatum haberet, ſi in Atheiſmi crimen vocaretur? Immò quid ſi Tertullianus Deum tale corpus eſſe definiverat, quod nullâ potentiâ aut facultate ſe vel quicquam aliud movendi præditum foret, ni-

Append. ad Leviath.

ſi

ſi quatenus extrorſum idque vi mechanicâ moveatur? ſi dixerat, nemo, credo, expectaret donec Deum quoque non eſſe diceret.

SECT. XXX. At ſublato numine mirari non oportet, ſi fidem, ſi juſtitiam, ſi omnes leges divinas ſuſtulerit. Quo tamen conatu ſuas vires præcipuè exercuiſſe videtur, & tandem effeciſſe maximè gloriatur. Cùm philoſophia civilis non antiquior ſit libro, quem de cive ipſe ſcripſit, in quo tamen nihil novi & non vulgare reperies, niſi omnia in naturæ ſtatu, hoc eſt, ſublatis legibus humanis, licere; unumquemque facere quæcunque & in quoſcunque libet ſine injuriâ poſſe; nihil eſſe juſtum aut injuſtum antequam homines aut propriis pactis aut reipublicæ legibus obſtringantur; atque hujuſmodi quidem principiis quid mirum ſi tantâ perſpicuitate nullas eſſe boni aut mali regulas demonſtraverit, niſi quæ ſummo cujuſque civitatis imperio inſtituantur? En quàm clarè quámque neceſſariò articulus articulo connectatur. Unicuique, inquit, in ſtatu naturæ jus eſt ſe conſervandi per Art. 7. Eſto; eidem ergo jus eſt omnibus uti mediis ad eum finem neceſſariis, per Art. 8. Id quoque; media autem neceſſaria ſunt, quæ ipſe talia eſſe judicabit, per Art. 9. Eidem ergo jus eſt omnia facere & poſſidere, quæ ipſe ad ſui conſervationem neceſſaria eſſe judicabit, verum ergo eſt in ſtatu merè naturali omnia facere omnibus licere. Vides quàm præclarè omnia cohæreant! Atque hâc methodo omnia demonſtrat Hobbius, præmiſſarum alteram ponit veram, falſam alteram, tum deinde ex utriſque, quaſi æquè certæ fuerant, concluſiones ſuas, quaſcunque libet, facillimè elicit. Atque ita unicuique in ſtatu naturæ (aut quocunque alio) jus eſſe ſe conſervandi, atque omnibus mediis ad eum finem neceſſaris utendi, quis quæſo adeo parcus, ut non concederet? Media autem omnia neceſſaria eſſe quæ ipſe talia judicabit, putátne quenquam qui aut Geometriam aut Dialecticam, aut quicquam aliud intellexerit omnino dare? quod ſi non detur, penitus abſciſſa eſt Hobbiana concluſio; ſin detur, concluſione opus non erat, & dixiſſe non demonſtrâſſe oportebat. O fælicem demonſtrationum architectum! cui quicquid probare vellet, ſuo jure ſumere liceat! demonſtra-

Ep. ded. ad lib. de corp.

Digitized by Google

ſtraret igitur id quod ſumit, quicquid quiſque in ſtatu naturæ ad finem neceſſarium judicabit, idcirco neceſſarium eſſe. An quia in ſtatu naturæ nemo errare poſſit? Immò errare poſſe, inquit, at non peccare, atque igitur media, quibuſcunque utatur, quanquam neceſſaria non ſint, licita eſſe. Quî vero id probet? quaſi quis, inquit, dubitarit, cùm in ſtatu naturæ nullis legibus obſtringatur: quanto conatu magnum nihil efficere poſſunt magna ingenia? cùm poſt tantum præmiſſarum, concluſionum, & demonſtrationum ſtrepitum eò tandem revolvimur quò orſi ſumus. Id enim ipſum eſt quod imprimis demonſtrare debuit, in ſtatu naturæ nullas eſſe naturæ leges, cùm eâ de re tota fiat diſputatio. Si enim nullæ ſint, quis dubitarit nullas omnino eſſe antequam humanæ ferantur; ſi ſint, an quenquam qui ita cenſuerit tam facilem eſſe putet Hobbius, ut ſibi concedat non eſſe; quod ſi non conceſſerit, iis non minus in ſtatu naturæ quàm civili obſtringimur. Omnes itaque qui Hobbianæ civitati bellum indicimus, naturæ leges naturæ Authore conditas eſſe dicimus, quibus in omni ſtatu ſive intra ſive extra ſocietatem quique homines obſtringantur; atque adeo etiamſi in ſtatu naturæ, qualem ipſe fingit, vivere contigiſſet, ſuum quiſque judicium ſuarum actionum regulam non haberet; ſed naturæ, i. e. Dei leges, quibus tum judicia tum actiones accommodare obligaretur. At ſi in iſto quem fingit ſtatu, nullæ ſint leges divinæ, nullus eſt Deus, aut ſi ſit, nulla ad virtutem aut pietatem obligatio, cùm hominibus non imperet, neque quid agant curet, nimirùm curare non poteſt, ſi nullas leges iis præſcripſerit, at nullas præſcripſiſſe primum ſuæ civitatis fundamentum jecit Hobbius; aut ſi præſcripſerit, nullius momenti eſſe voluit, antequam ſummo imperio in reipub. leges aſciſcantur. Quod ſi ita ſit, neque refert an præſcripſerit, neque an omnino ipſe fuerit. Quæ quidem adeo perſpicua ſunt, ut hominis fiduciæ pudeat & quidem pœnè miſereat dum ſe excuſatum eat. *Non quod in tali ſtatu peccare in Deum, aut leges naturales violare impoſſibile ſit.* (De cive. cap. 1. Annotat.) Siccine ineptire potuit omnis philoſophiæ moralis & civilis magiſter? Satius profectò foret tantâ gloriâ, quantacunque fuerit, carere, quàm tam invitam ſibique reluctantem deperire. Dixit, palam, & ubique, & ad nauſeam uſque dixit

Digitized by Google

xit nullas omnino eſſe juſti injuſtique regulas niſi quæ à ſummâ poteſtate edicantur, & ſi quæ quoquo modo imperentur, leges non eſſe priuſquam ea ratas habuerit; & jam ſe ſubducturum ſeſe putat? quod cum in ſtatu naturali omnia omnibus facere licere millies dixiſſet, non ita ſe intellexiſſe dicat quaſi in Deum & naturæ leges peccari non poſſit, ſed quod in tali ſtatu in leges humanas nunquam peccetur. Quaſi cùm dicat ſe non dixiſſe quod adeo plane dixerit, omnino excuſatum habere teneamur, quanquam toties clamaverit in ſtatu civili in naturæ leges non peccari, niſi quatenus eas civitas imperaverit, atque adeo ſublatâ civitatis authoritate nullo ſtatu nulloque modo in eas peccari poſſe. Sciat Hobbius, quantocunque faſtidio, aliorum omnium ingenia contempſerit, ſui detrectatores (ſic enim omnes qui ſuæ impietati & ſtultitiæ adverſantur appellat) adeo neque obtuſos neque incautos eſſe ut tam craſſo prætextu ſibi illudi patiantur. Ne itaque diutius ſecum luctetur; ſed aut ſententiam mittat aut defendat; ſi in ſtatu naturæ, naturæ leges validas fateatur, ne dicat omnia licere, neque quenquam cuiquam, quocunque damno affecerit, eſſe injurium, neque poſtremò in ſtatu civili quenquam obligare priuſquam civitas pro legibus haberi juſſerit. Sin naturæ leges non eſſe putet, ne ſe tam frigidè excuſet quòd cum ante inſtitutam hominum ſocietatem nullas eſſe leges dixerit, ſolùm leges humanas negaverit, id eſt (ut omiſſâ impietate ei ſolam fatuitatem exprobraverim) leges humanas non eſſe antequam ſint. Quantum effatum atque præclariſſimo omnis ſapientiæ inventore dignum! At hoc eſt quod veteres omnes Philoſophos *Phantaſmata* appellemus? Hoc eſt quod omnia demonſtrare, ſoliſque Geometris ſcribere profiteamur? denique hoc eſt quod hominum genus bonos mores primum docuiſſe geſtiamus! Quid enim novi, quódque ſuum appellare poſſit, in dilectiſſimo iſto de cive libro reperimus, niſi quòd naturæ ſtatum finxerit, in quo omnia licere voluit? Quâ fictione ſi nihil aliud intellexerit (ut ſe excuſare vellet vir modeſtus) quàm homines conſiderari poſſe ut nullis ſocietatis ſed ſolis Dei & naturæ legibus obſtrictos, nihil aliud dixit *Philoſophiæ civilis Inventor*, niſi quod ante eum dixêre omnes, neque quicquam eſt quod vetera omnia pacis & regiminis funda-

 menta

menta moveamus, cùm noverint & veteres in leges humanas, antequam ſint peccari non poſſe. Quod ſi novum non fuerit, cætera omnia vetuſta ſunt & vulgaria, & quæ in quovis ſyſtemate reperiantur. At quorſum purgationis ſuæ inſulſitatem ulterius inſectarer, cùm totius operis inſtituto adeo perſpicuum fuerit nullas eum omnino leges niſi humanas agnoviſſe; & propterea hunc finxiſſe naturæ ſtatum, in quo, cum nullis legibus coerceamur, nihil juſtum injuſtúmve fuerit, & quenquam cuiquam quicquam facere liceat: Et denique cùm omnes in ſocietatem coegerit, eos tamen nullis legibus divinis aut naturalibus teneri voluit, niſi quatenus à Societatis authoritate ſanciantur. Cùm autem omne imperium præter humanum detraxerit, non opus eſt ut Deum eſſe neget, cùm id tandem ſit planè negaſſe.

Sect. XXXI. Neque hic quoque demonſtrationibus conficiendis modeſtiorem ſe præbuit quàm in Phyſicâ aut primâ Philoſophiâ, etiamſi enim omnia accuratè in Articulos digeſſerit, tamen non aliter invicem connectuntur, quàm quòd alter alterum ſequatur. Et quidem tam liberaliter ſecum ipſe egit, ut in primis Articulis, & quibus totius operis moles innitatur, ab eâdem causâ contrarios effectus eoſque neceſſarios demonſtraverit. Quippe in primo capite ſtatum naturæ eſſe ſtatum belli demonſtrat à naturali hominum inter ſe Æqualitate, unde inquit naſcitur mutuus metus, & mutua ſe lædendi voluntas; atque adeo quam planè demonſtratur neceſſitas belli omnium in omnes? Et tamen paulò poſt ab eâdem virium Æqualitate, mutuóque ſe lædendi metu neceſſarium ſocietatis ortum demonſtrat, naturamque dictare cùm omnibus quatenus fieri poteſt quærendam eſſe pacem. Quod ſi dictaverit, cur quæſo prius in bellum impulerit? Aut quî primum (ut ipſe vult) naturæ dictamen eſſe potuit, cùm prius ejuſdem dictamen fuerit quemque ſe armis tueri? Quam inconſtans & vafra iſta natura eſt, quæ tam contraria ab eâdem ratione dictaverit. Si autem per naturam, rationis compotem intelligat (ut, ſi humanam vult, intelligere neceſſe eſt) certè non potuit dictamina tam ſecum pugnantia eâdem de re ſemper & in omni homine edicere, cum alterum omni rationi contrarium planè intelligat,

ſi

ſi enim alterum ſequendum dictet communis hominum ratio, alterum eâ de causâ fugiendum dictare neceſſe eſt. Et tamen quàm promptè utrumque demonſtrat! Homines mutuò ſe timent, ergo ſi prudenter ſibi conſulant, quiſque cuique hoſtis erit: & rurſum homines ſe mutuo timent, ergo ſi prudenter ſibi conſulant, quiſque cujuſque amicitiam quæret. Ita quicquid tetigerit Thomas, fit aurea demonſtratio. Sin autem primùm ſit naturalis rationis dictamen quærendam eſſe cùm omnibus pacem, iſto ſolo dictamine prorſus tollitur naturalis belli omnium in omnes ſtatus. Et certe iſte duntaxat ſtatus naturalis humanæ naturæ dicendus eſt, quem dictat humana ratio, ſi itaque imprimis quærendam eſſe pacem dictaverit, alius naturæ ſtatus niſi pacis neque eſſe neque fingi poteſt. Et iſte quidem quem fingit Hobbius, nil niſi ſtatus ſceleratorum eſſe poteſt, qui conculcatis omnibus naturæ & juſtitiæ legibus omnem humani generis ſtatum evertere conantur. Quorum ſcelera dum hominis naturæ imputari voluit, id quidem effecit ut incautis & ignavis perſuaſerit peſſima quæque impiorum flagitia eſſe ipſius naturæ dictamina; unde quoque efficitur omnes, utcunque ſimulent nonnulli, à quâdam naturæ neceſſitate Fures & Nebulones eſſe. Quâ non modo tollitur proborum ab improbis diſcrepantia, ſed ab omni culpâ ipſa abſolvitur improbitas dum naturæ legi & neceſſitati aſcribatur. Et quàm latè impietatis ſuæ contagionem afflaverit jam ſerò nimis dolemus, cùm incauta juventus, ut vitiis ſuis patrocinium quoddam quærant, dogmatum ejus virus avidiſſimè exhauſerit. Atque quidem in vano & petulanti ſeculo adeo ubique pergraſſata eſt Hobbiana tabes ut innatas popularium ſuorum animis virtutes pene deleverit; adeo ut ipſo magiſtro gens olim morum probitate, & omni virtutum genere, præſertim juſtitiæ ubique nobilis, perfidiæ nequiſſimis artibus eruditiſſima eſſe incipiat. Quî itaque hominis petulantiam feremus, cùm ſe mortalium primum eſſe jactaverit, qui philoſophiam civilem docuit; quaſi non ſatis duxerat patriam perditis moribus, quantum in ſe eſt, evertere, niſi intolerabili faſtu glorietur ſe primum extitiſſe, qui non modo Britanniam ſed & totum terrarum orbem bonis moribus inſtituerit? O Jane pater quas tibi referemus gratias! tu homines ſeſe mutuò

fuſtibus excerebrantes manus jungere docuiſti: tu urbes & oppida, tu tecta, tu leges, tu præſidia contra feras peperiſti, tuque omnem vitæ pacem & tranquillitatem largitus es. Tibi quicquid in vitâ humanâ pulchrum aut delectabile habemus, debetur: à te didicimus

Lucr. lib. 5.

Navigia, atque agriculturas, mœnia, leges,
Arma, vias, veſtes, & cætera de genere horum
Præmia, delitias quoque vitæ funditus omnes,
Carmina, picturas, & Dædala ſigna polire.

Sine te viri cùm fœminis conjugia nunquam inierant; ſine te liberi in parentes ſempiternum bellum geſſerant; & denique ſine te genus humanum, diu antequam natus eſſes, mutuis odiis funditus interierat. O fælix vitæ dux omniſque prudentiæ indagator! Quid quatuor imperiorum authores ſine te potuiſſent? tu Belo adfuiſti dum Babylonem; & Romulo dum Romam mœniis cinxerit: cùm matre Evandri locutus es; & Italiæ Aborigines primus expuliſti. A te Solon & Lycurgus rerumpub. inſtituendarum rationem acceperunt. Et ante diluvium proculdubio natus es, qui primus ſocietatis civilis artem inveniſti, cùm ab iſto ferè tempore magna floruere imperia, quæ tuo ſolius conſilio, ortum proculdubio debuerunt. At quænam ſunt magna iſta quæ inveneris? An pacem cùm omnibus, ſi haberi poſſit, quærendam eſſe? An pactis ſtandum eſſe? An ei qui benefecerit ingratum non eſſe? An quemque ſe cæteris commodum præſtare? An oportere ſi opus fuerit alterum alteri auxiliari? An poſtremò quæcunque jura unuſquiſque ſibimet ipſi poſtulat, ut eadem etiam unicuique cæterorum concedat? At hæc ante te norunt Pythagoras, Socrates, Plato, Ariſtoteles, cæteraque Græciæ Phantaſmata; neque non nórunt Scythæ & Indi. Quid ergo inveniſti? Homines fatali quodam naturæ impetu in mutua odia mutuaſque cædes impelli, & poſtquam in ſocietatem conſenſerint, eorum neminem quicquam bonum aut malum æſtimare oportere niſi quatenus ſui ſolius commodo inſerviat: adeo ut ſi quiſquam quicquam ſceleris ſui intereſſe putet, ei id facere liceat, cùm quemque ſibi ſoli conſulere in omni vitæ ſtatu tum intra, tum extra ſocietatem

unica

Digitized by Google

unica juſtitiæ & prudentiæ ratio ſtabiliatur. Hæc (fateor) nova ſunt, & hactenus tum Græcis, tum barbaris inaudita; & quidem ſi audirent qui humanâ carne & cruore veſcuntur tam nefanda dogmata execrarentur, cùm nulli uſui inſervire poſſint, niſi ut omnes omnium interitum moliri perſuadeant. Quis profectò homini ſibi adblandiendi veniam non daret, qui tam utilis & egregiæ diſciplinæ primus author extiterit.

SECT. XXXII. Hæc lectorem interpretari nollem quaſi Hobbio omni aut eruditione aut ingenio caruiſſe exprobrarem, in eo enim libenter mediocrem doctrinæ copiam, pluſquam autem mediocre mentis acumen agnoſco. Sed ut videat quam infauſta res ſit cauſæ defenſionem in ſe ſuſcipere quæ nullo ingenio nullâque eruditione defendi aut vult aut poteſt. Et quid mirum cùm omnis diſputatio de legibus naturæ & principiis boni malique ad unicam diſputationem de numinis exiſtentiâ devolvatur; ſi enim mundi Rector ſit, leges ſunt quibus mundum regat; ſique leges non ſint quibus regat, neque rector erit. Atquî eo devolutâ quæſtione, nihil supereſt diſputandum niſi an ſit mens ſempiterna quæ rerum naturam finxit & exſtruxit, an omnia cæco & neſcio quo aut fatali aut fortuito materiæ concurſu efficiantur. Quò cùm deveniatur, quò progrediamur non habemus; cùm nihil amentius vel quidem fingi poteſt quam quî quoquo modo admiranda omnia naturæ opera, abſque præſtantiſſimâ mente fieri potuiſſent. Non igitur dico naturâ fatuos aut mente non integrâ eſſe Atheiſmi Magiſtros, ſed mirari non oportere dico ſi prorſus fatuos ſe præbeant, qui craſſiſſimam fatuitatem & amentiam affectaverint. Neque quidem judicii ductu, ſed incredibili quodam innatæ arrogantiæ impetu in iſtum furorem impelluntur. Et hoc quidem vitio captis perit omnis rationis uſus; nihil vident, nihil ſapiunt, nihil agunt, niſi ut ad ingenii laudem & gloriam graſſentur. Id quod præcipuè de Epicuro & Hobbio dicendum eſt, qui quanquam modeſtiam ſimulare vellent tamen ſummâ petulantiâ cæteros omnes contempſerunt, nihilque non magnum de ſe ipſi prædicarunt. Alioqui quidem in utroque eam ingenii facilitatem reperimus, ut facile docti & ſapientes eſſe poſſent niſi quod modeſti eſſe non potuiſ-

ſent. At denique quænam ſunt egregia iſta inventa, quorum gloriâ & ambitione ita miſerè dementari contigit? Quid in diſciplinâ civili invenerit Hobbius jam ante diximus. Quid autem in omni Philoſophiæ genere? nihil ſane niſi quod ante eum Epicurus. Quid igitur Epicurus? An Atomos & Inane & Deorum Idôla & innumerabiles mundos? At ſunt tota Democriti. An corporis voluptatem ſummum eſſe bonum? At ab Ariſtippo ſuffuratus eſt. Quid ergo proprium induxit? Quid? ſolem bipedalem eſſe, ſeu tantum quantus videtur; & Atomos declinare perpaulùm non modo ſine causâ ſed contra vim naturæ. At hoc eſt mî Neoclis fili quòd ludimagiſtrum aſpernemur! Hoc eſt quòd Nauſiphanem Pulmonem & ſensûs expertem dicamus! Hoc eſt quòd Democritum *λημόχεςτον* appellemus! Hoc eſt quòd Pythagoram, Socratem, Platonem, alióſque omnes antiquiores probris & ſcommatis proſcindamus! Hoc eſt quod quidpiam didiciſſe negemus, & magiſtrum habuiſſe nullum gloriemur! denique hoc eſt quòd non modo primas inter Philoſophos nobis deberi, ſed & ſoli verum inveniſſe jactitemus? Proculdubio Deus ille fuit, Deus, inclyte Memmi. At ſi neque Hobbius neque Epicurus quicquam invenerit, quid tandem Democritus & Leucippus invenere? profectò & ipſi nihil, ſolùm diſciplinam ab antiquioribus acceptam mutilarunt: ab iis didicerant naturæ artificium ab artifice quodam è Materiâ formari, at hi relicto artifice ſolam materiam adhibuere, & quicquid antiqui de intimo agendi principio quod cauſis ſecundis indiderat cauſa prima differere ſolebant, diſſeruerunt quoque & iſti, niſi quod de causâ primâ nihil omnino dicere voluiſſent. Atque adeo nihil de ſuo induxerunt, ſed id ipſum naturæ artificium ſeu mechaniſmum, quod inveſtigaverant veteres, ſibi ſumunt, & quî fiat ſine artifice explicare moliuntur. Opus quidem (ut Ciceronis verbis in alia re utar) patriâ Democriti quam Democrito dignius. Quî enim tentarunt (& quidem tentarunt ſumma ingenia) conatum Amentium inſomniis quam Philoſophorum lucubrationibus digniorem oſtenderunt. Id quod diſputationibus quæ ſequuntur demonſtratum iri pollicemur.

DIS-

Digitized by Google

DISPUTATIO SECUNDA.

A Rerum finibus, qui in ſola Terra Cernuntur, Deum eſſe demonſtratur.

SECT. I. QUantùm de Deo, ſit, an non ſit, diſſenſerint Philoſophi, jam ante diximus; & de iis qui Deum omnino ſuſtulêre, ſatis dictum eſſe arbitramur. Qui vero aſſerunt, ii quoque in argumenti ratione, qua ad concluſionem adduci oporteat, magnâ opinionum diſſenſione inter ſe dividuntur, Sunt enim qui, quanquam Dei numen eſſe fateantur, in illius tamen notitiam venire nos nequaquam poſſe putant, aut innatâ quavis naturæ divinæ opinione, aut quovis rectæ rationis auxilio: ſed omnem ejuſdem ſcientiam ſolâ patefactione divinâ, aut Majorum traditione, haberi volunt. De inſitâ Numinis opinione, an quæ ſit, & quanti valeat, poſteà fortaſſe dicemus. Atqui Numen eſſe quoquo modo naturæ contemplatione, atque rationis uſu, demonſtrari poſſe nihil opus eſt, ut diſputemus, quod ſi demonſtrare poſſimus demonſtrari poſſe ſine diſputatione quâvis ſeorſim inſtitutâ concluſum erit. Interim verò omnem de Deo notionem ab ipsâ rerum naturâ detrahi nollem, ut ſoli hominum authoritati aſcribatur, cùm multò ſtabilior ſit; quæ à mediocri naturæ contemplatione opinio habetur, quam quæ ab optimâ (ut aiunt) traditionis fide haberi poſſit; non modò quod tot tantaque in omni mundi ornatu ejuſdem argumenta ubique, vel quidem palpemus, & videamus; cùm nihil in quâvis ſcientiâ magis perſpicuum eſſe poſſit, quàm tam variam in univerſo rerum omnium commoditatem à mente ſapientiſſimâ conditam fuiſſe; ſed etiam quod hiſtoriæ fides (potiſſimùm, ſi vetuſta fuerit) multò obſcurior ſit, quàm ſit ſcientia, quæ à cujuſque rationis adjumento oriatur. Non igitur

tur

tur hominum genus numinis opinione imbui inficiarer, quæ, cùm initio à primis humani generis parentibus accepta ſit, in omnes omnium ſeculorum poſteros ſe diffudit, quanquam an quæ hujuſmodi opinio per omnia omnium populorum ſecula propagetur, multùm equidem, an veriſimili quâcunque ratione comprobari poſſit, dubitare me fateor: aut ſi poſſit, longè tamen debiliorem ejuſdem lucem eſſe dico, quàm quæ ab admirabili naturæ uſu, & pulchritudine, cuiquam, qui oculos tollit, emicet, & effulgeat. Neque ſane quiſquam qui Deum eſſe diceret contradixiſſe poterat, niſi qui idem omnis Philoſophiæ, præſertim veræ, & veteris fuerit ignarus. Atque adeò F. Socinus cum nullâ aut artium, aut antiquitatis ſcientiâ imbutus ad Theologiam acceſſerit, fieri non potuit, quanquam ſtupendo quodam ingenii acumine valeret, quin ſæpius, non modo in falſa, ſed & inepta dogmata laberetur, præſertim cùm & ipſe in omnibus, quæ ſcripſit, novitatis gloriam affectaret. En igitur quàm peritè Deum eſſe è mundi machinâ cognoſci non poſſe demonſtraverit. *Quod præſtantiſſimi quidam Philoſophi, inter quos maximè, ut creditur Ariſtoteles, qui ingenii acumine omnes ſuperâſſe videtur, qui hanc mundi machinam non aſpexerint, modo ut cæteri omnes, aut quemadmodum multi fecerunt, eam ſunt contemplati, ſed diligentiſſimè in ipſâ universâ, ejúſque ſingulis partibus rimandis, atque expendendis ſunt verſati, ne creatum quidem à Deo mundum fuiſſe aſſequi potuerunt, immo id plane negârunt.* At tamen de præſtantiſſimis Philoſophis ipſe ne quidem fando audivit, neque ſanè aut quâ mundi ætate, aut ubi terrarum vixêre, novit. Ariſtotelis forte inter Aulicos, aut cucullatos mentionem audierat, at nunquam vidit, neque ii, à quibus quod ſit ipſius nomen didicerat, fortaſſe viderunt. Atque igitur illius potiùs quàm Epicuri, Democriti, aut aliûs cujuſvis authoritate uſus eſt, quod reliquorum omnium nominibus, prorſus inauditis, eum, inter ſuos, *Philoſophum* appellari meminerat: Sic enim iſte Socini ætate, & patriâ ſolus audiebat. Sciat itaque præſtantiores omnes philoſophos, ipſam rerum naturam contemplando ſummam opificis, qui eam conſtruxerat, ſapientiam ſummâ cùm veneratione ſemper ſuſpexiſſe. Et ſi qui aliter cenſuere perpaucos fuiſſe, eoſque neque præſtantiſſimos Philoſophos,

Prælect. Theo. Cap. 2.

Digitized by Google

phos, neque optimos viros, ſed aut perditâ morum nequitiâ, aut intolerabili mentis arrogantiâ depravatos fuiſſe: Deum eſſe fateri iſti nollent, quia non eſſe ſui maximè intereſſe reputabant, nollent hi, quia quicquam modo ſeorſim dicant, ineptè, & odiosè dicere mallent, quàm ut, quod alii, ipſi quoque ſapere videantur. Quid itaque ſi ipſe Ariſtoteles, aliíque nonnulli mundum à Deo factum fuiſſe non aſſequerentur? an idcirco aſſequi non potuerant? Nequaquam ſequitur: neque enim alia, crede mihi, *Fauſte*, cùm tu ipſe neſciveris, complura viderunt, quæ tamen non videre non poſſent, niſi quod videre nollent. Quanquam autem ipſi divinam numinis ſapientiam in mundi opificio videre nollent, viderunt tamen alii, iíque, & plures, & nobiliores nihil omnino in naturâ, aut fieri, aut quidem intelligi potuiſſe, ſine præſtantiſſimâ mente, quæ omnia tam pulchrè, & commodè fabricavit. Debuerat itaque *Fauſtus* cùm antiquorum monumenta quadantenus excuſſiſſe, priuſquam, quid cenſerent, ipſe tam fideliter pronunciaverat; tum ipſam rerum naturam paululum intellexiſſe, priuſquam, quid inde ſciri poſſit, aut non poſſit, concluſerat. Atquî ſanè ſi tam levi ratiocinio naturalem omnem religionem tolli putat, quid quæſo de ſuâ Theologiâ fiet, cùm multa dogmata è ſacris ſcripturis ſe procudiſſe geſtiat, quæ nullos, ante ſe, Eccleſiæ Doctores, in iis vidiſſe credit? Quid igitur ſi in ſe ſuo gladio quiſpiam inſurgat. Præſtantiſſimi non modo quidam, ſed omnes Theologi, qui diligentiſſimè in ſcripturis omnibus rimandis, atque expendendis ſunt verſati, tua dogmata in ſacris libris doceri non viderunt, an inde in iiſdem non omnino doceri ſequitur? ſi ſapiat, non dicet *Fauſtus*, ne itaque omnino dicat. Quid autem autoritatibus pugnet, quas ipſe omnes contempſit? non ergo *Philoſophi* nomen, ſed rationes afferre oportebat, quas ſi attulerat, quanta quoque ſit iſtius hominis autoritas, intellexerat, qui tantis nugis, tantâ cum gravitatis ſpecie tantoperè delectetur. De quo, quanquam poſtea fuſiùs dicturi ſumus, interim tamen, ſi paucis ſcire velis, quàm nugatoriè magnus iſte ſapientiæ princeps rem confecerit, præſertim ut in uno Socini exemplo diſcant ſemidocti omnes, quàm periculoſa, & indecora res ſit, doctorum opiniones, aut famâ, & rumore,

Digitized by Google

aut in plateis, aut quod plerumque fit, inter ſermones conviviales colligere. Sic ſe res habet ſi interroges, quî mundus eo ordine, quem habet conſtiterit? Sempiternâ, inquit, naturæ neceſſitate. At cùm cæca, & conſilii neſcia ſit iſta neceſſitas, ſi quî omnia tantâ cùm omnium commoditate diſpoſuit, interrogare pergas? Quòd, inquit, iſthuc poſtulaverat rerum natura. Quid? an uſus, & convenientia? ergo cauſa quædam intellectrix Univerſum fabricavit, non è neceſſitate, ſed conſilio, nempe ut optimè rerum emolumentis expediret. At iſtuc cùm nollet, ſed univerſum eo quo ſtat, quod ſic ſe rerum natura ultro ferebat, ordine diſponi, quemadmodum proceſſit, & emanavit, ſi porro interroges? à primi, inquit, motoris ſummâ atque abſolutâ perfectione proficiſcitur. At nihil ad rem in quæſtione poſitam. Si enim univerſa rerum natura, à nullo primi motoris conſilio emanaverit, id eſt quod ſemper flagitamus, quî tam commodè, & convenienter rerum utilitatibus ſe diſpoſuerit? Atqui hîc ſurdus eſt Philoſophus, & quanquam unica res ſit, quæ in controverſiâ verſatur, nullum reſponſum dedit. Porrò verò primus iſte motor quis eſt, atque ubi habitat? Summæ, inquit, omnium cœlorum ſphæræ incumbit. Quid ergo? an domicilium iſtud ſibi elegerit? nequaquam, inquit, ſed per omnia ſecula eodem loco, neſcio quâ neceſſitate, hæſit, & hærebit: ſi autem quæ ſit iſta neceſſitas neſciat, ſcientiam polliceri deſinat. Quid autem per omnia ſecula egit, & acturus eſt? nihil, inquit, niſi quod ſe ſummè beatum eſſe ſemper cogitet, & contempletur. Quid ergo? an nihil, quod extra ſe ſit efficit? nihil omnino inquit. Quamobrem verò? Quòd prima naturæ lex ſit nihil ſe movere poſſe, iſthuc demonſtret minimè verò ſed ſemper & ubique ſumendum eſſe putat. At cùm Deus ſe beatum eſſe cogitat, an non ſuæ cogitationis principium ſit? cur igitur non & aliarum actionum? at hîc quoque tacet. Si vero nihil extra ſe agat, quî in reliquis motum ciere potuit? quemadmodum, inquit, eum in appetitu appetibile exorditur. Id autem quî fiat? Cæteræ, inquit, intelligentiæ, cùm ſummæ iſtius beatitatem intelligant, eam imitandi deſiderio moventur, quo motu motum ſuo quæque orbi imprimit. Unde autem iſtæ intelligentiæ? an eas prima genuerit? nequaquam, ſed eâdem ſempiternâ neceſ-

Digitized by Google

neceſſitate, quâ ipſe ſummo cœlo, iſtæ ſuis quæque incubuere cœlis. Itane? ergo tot numina ſunt, quot cœli, cùm omnes non aliter quàm prima, à nullâ naſcantur, neque iſta aliâ quâvis ratione prima dicatur, niſi quòd fortè ſummum locum occupare contigerit. Quis igitur ſuo quamque orbi, alligavit? Ad iſtuc autem nihil dicit. Unde vero totidem ſint, neque plures, neque pauciores? de eo quoque dicere non cogitavit. Quî ergo ſolâ cogitatione orbes ſuos tanto impetu circumegerint? neque de eo quicquam: ſed ſatis ſe dixiſſe cenſuit, quòd cujuſque contemplationem ſui orbis motum ſequi dixerit, perpulchra ſanè illius ortûs deſcriptio: Molas quoque truſatiles non jumentis, ſed de orbium cœleſtium motu cogitando, moveat ipſe Philoſophus. Cùm vero cœli verſantur, quamobrem in orbem? Quòd cum reliquis, inquit, corporibus quæ ſimplicia ſunt, motus ſimplices conveniant, ut elementis recti ſurſum, & deorſum, huic circularis cùm ſit, & ſimplex, & ſimplicium perfectiſſimus, convenire neceſſe eſt. Atque alia hujuſmodi quamplurima, quibus univerſam cœleſtium fabrĭcam conſtruxit, quæ tamen afferre nihil neceſſe eſt, quòd ſi quis rationum rationes petat, Philoſophum nihil niſi propria inſomnia dixiſſe intelliget. Cujuſmodi enumerari poſſent immobilem eſſe terram, quòd moveatur cœlum. Ignem eſſe quòd terra ſit, quoniam ſi contrariorum alterum naturâ, alterum eſſe neceſſe eſt, & ſi extrema, eâdem quoque neceſſitate, media, ergo & aerem, & aquam. Cœlum ab ortu in occaſum moveri, non contra, quòd pars cœli orientalis dextra ſit, perfectiorem autem in dextram motum eſſe, quàm in ſiniſtram. Et denique, ne omnia ſequar, cœlum primum tot ſtellis ornari, cùm inferiora non niſi unam quæque habeant, quod cùm ſit omnium princeps, ea omnia tantum ornatu, quantum dignitate anteire oporteat. Quibus omnibus ſublatâ causâ intellectrice, quantillum inſit ponderis, nemo tam cæcus eſt qui non videat. Quid enim (ut in uno omnium exemplum præbeam) ſi plaga mundi orientalis dextra ſit? quid ſi dextra ſiniſtrâ præſtantior? Quî, quæſo, ſphæræ cæleſtes utrumque, cùm nihil conſilio agant, intellexerint, atq; cùm non intellexerint quî quòd iſtâc ratione flectant, in unam, potiuſquàm contrariam partem ſe vertere voluiſſent? Adeo ut, quanquam germanæ

fuerint, quas naturæ leges, & rationes, attulit Philoſophus, perſpicuum ſit nullius fructûs eſſe poſſe, niſi cauſam adhibeat, quæ & eaſdem intelligat, & ad earum normam, rerum naturam moderetur. Hæc, inquam, ſi vel leviſſimè legerat Socinus, eo acumine eſſe novi, ut ſolâ tam vani hominis autoritate, ſummam numinis ſapientiam, in admirabili univerſi ordine, cernendam eſſe, negare non potuiſſet. Proximè verò, à Philoſophorum, ad ipſius Dei autoritatem provocat, loci autem quos è ſacro codice, ad opinionem ſtabiliendam affert, adeò planè nihil tale innuunt, ut omnino expendi nequaquam mereantur. Præcipuus ex Epiſtolâ ad Hebræos deſumitur, Cap. 11. verſ. 6. cùm ait divinus Author, ſine fide Deo neminem placere, *ergo recta* (infert) *de Deo opinio, è principiis naturalibus haberi non poteſt, cùm ſolâ fide, quæ non niſi revelatione divinitus factâ gigni poſſit, acquiratur.* Quaſi Apoſtolus per fidem non intelligeret qualemcunque aſſenſum, cuicunque argumento ſive rationis, ſive revelationis innitatur, & quid revera intellexerit, ipſe ſe ſtatim explicat, opinionem ſcilicet intellexiſſe quomodocunque acquiſitam, Deum eſſe, & præmia ſui cultoribus largiri. At quid multa? cùm omnino fruſtra quicquam fieri non poſſe diſputetur, quod pro certo factum eſſe experimur. Ad eos itaque accedamus, qui rem demonſtrare conantur, & ſic conantur Scholaſtici.

Sect. II. Aut quippiam in rerum univerſitate eſſe inquiunt, quod infectum ſit, aut facta eſſe omnia. Si prius dicas, ſummum Dei numen eſſe fateris. Nec enim Deus ipſe, qui ſit, alio modo intelligi poteſt, niſi quod ſempiterna natura ſit, cæterorúmque omnium cauſa, Si poſterius, quicquam omnino eſſe negas; quî enim quicquam fieri potuit, cùm nihil eſſet, à quo fieri potuiſſet. Niſi itaque quædam natura ſit, quæ ipſa facta non ſit, nulla cauſa eſſe potuit, quæ omnia, quæ fiunt, efficiat, niſi quid, quod ipſum ſibi cauſa fuerit, eſſe dicas; quod ſi dixeris, quod ais, negas: ſi enim fiat, priuſquam ſit, eſſe non potuit; & tamen ſi ſe fecerit, antequam fiat eſſe neceſſe eſſet. Cùm igitur propoſitionum omnium quæ ſibi adverſantur, prima ſit eſſe idem ſui ipſius & cauſam, & effectum, neque devitari poſſit, niſi natu-

Digitized by Google

naturam quandam ponamus, quæ infecta eſt, eadémque alia omnia fecit, planè tandem ſequitur, aut Deum eſſe, aut eſſe nihil. Cùm autem ſint, qui mundum ab omni æternitate, autore extra ſe nullo, extitiſſe dicunt, adeo ut in quoque genere, nec primum fuerit ullum, nec futurum ſit ultimum, ſed ſempiterno quodam circulo naſcantur omnia, & intereant: Hos etiam ſic profligare non dubitant, quod ſi ſempiternæ fuerint rerum generationes, infinitæ jam ante præterierunt, finitæ enim ſi ſint, ad initium perveniendum eſt. Si verò præterierint infinitæ, infinito, quo nihil majus eſſe poteſt, majus erit: Cùm quicquid poſtea naſcatur, iis, quæ præceſſerunt, fiat acceſſio. At vera ut infinito accedat incrementum, fieri nequit, quod infinitum non ſit, niſi ſit ab omni parte interminabile, at pars extrema eſt, quæ poſtremo, quod natum eſt, terminatur. Præterea ſi infiniti fuerint homines, infinitos ergo & viros, & fœminas eſſe; ſi enim in alterutro ſexu primus fuerit, generationum exordium fuit, cùm antequam iſte primus in quocunque ſexu extiterit, nulla fieri poterit generatio; ſi vero in utroque infiniti fuerint, infinitum erit infinito duplò majus; atque innumerabiles iſtæ alterius ſexûs homines, non niſi dimidia pars erit infiniti iſtius numeri, qui ex utroque conficitur. Quam argumentationem capillorum multitudine, ſi cum hominum numero conferatur, exaggerant; quòd, quanquam innumerabiles ſint homines, ad immenſam tamen capillorum multitudinem tam exiguus ſit eorum numerus, ut milleſimam illius proportionem non obtineat. Alii verò, qui ingenii acumine antecellunt, nihil ſuâ referre volunt, an præcludatur infinitus cauſarum, & effectuum proceſſus, necne. Sint enim, inquiunt, ſi placet, quæ ſempiternâ quaſi hæreditate alterum alteri ſucceſſerunt, aut facta, aut infecta fuiſſe omnia inquiunt, ſi facta, cùm fieri non poſſent, niſi ab aliquo fiant, id ipſum etiam, cui, quod ſint, debent vel infectum, vel ab alio productum fuiſſe dicas neceſſe eſt; infectum ſi dixeris, id rurſum eſt, inquiunt, quod volumus; ſin minus, unde oriatur, adhuc rogamus? atque ita demum in æternâ iſtâ cauſarum, & effectuum ſerie, tandem aut quippiam eſſe fatearis neceſſe eſt, quod ipſum, cùm non ſit, ſuam ſibi eſſentiam elargiri potuit, aut quippiam, quod ſuæ natu-

Digitized by Google

ræ virtute exiſtat, atque aliis omnibus, quæ ſuâ non exiſtunt, exiſtentiam impertiat. Alii autem, qui his etiam ſapientiores videri vellent, non universâ naturâ, ſed ſingulis rerum ſpeciebus diſputationem arctiùs premendam eſſe ſic volunt. Si quæ ſempiterna ſucceſſio ſit, an rerum ejuſdem ordinis, ita ut homo hominem ab æternis ſeculis genuerit, an diverſi, ita ut genus humanum à ſuperiori quodam rerum ordine procreatum fuerit, & hic ab adhuc nobiliori, qui inſuper ab alio, & ſic deinceps. Si rerum ſucceſſionem ejuſdem generis fuiſſe dicas, ut dicas quoque poſtulant, qui ab æterno homo hominem genuerit, cùm ea ſit hominis, atque omnium animantium conditio, ut non ſtatim, atque ipſe naſcatur, aliud procreare valeat, ſed ætate aliquâ provectum eſſe oporteat priuſquam vim genetricem aſſequatur; ſempiterna itaque hominum generatio eſſe non potuit, cùm tempus aliquod prætererit, antequam quiſque quemque genuiſſe poterat. Atque etiam ut ab æterno procreare non poſſent, ita neque gigni, cùm certo quodam tempore generatio omnis abſolvatur, ſempérque interjecti ſint aliquot menſes, antequam ſuſcepta proles ad enixum matura ſit; ſi verò cujuſque hominis nativitatem tempus præceſſerit, ab æterno nulli naſci potuerant. Pereat itaque, neceſſe eſt, ſempiterna iſta gignendi ſucceſſio, cùm ſemper tempus aliquod fuerit, antequam, aut gignere, aut gigni potuiſſent. Sin verò ſucceſſionem diverſi generis fuiſſe dixeris, in eâdem, inquiunt, difficultate, quâ ab initio verſaris, quòd niſi ſumma demum reperiatur natura, quæ ipſa omni perfectione cumuletur, reliquiſque ſuam, quam habent, exiſtentiam impendat, nunquam omnino extitiſſe poterant, eò quod ſibiipſis principium eſſe non poſſint, ſed porro ſuum quæque ortum ſuperiori debeant, quæ ſuperiora etiamſi in infinitum uſque aſcenderis, ſi ſuâ naturâ nihil fuerant omnia, nunquam aliquid fuiſſent. Propterea cùm quædam eſſe videamus, cogimur demum eo viſu naturam aliquam ſuſpicere, quæ & ipſa ſempiterna ſit, & reliquorum omnium quotquot aliquando extiterunt, fons ſit, & origo, atque hunc, inquiunt, ſummum habeto divum, hunc perhibeto Jovem.

Quâ diſputatione, quanquam Scholaſtici quæſtionem ad exitum perductam eſſe cenſeant, quaſi perſpicuè ſatis contra

tra

Digitized by Google

tra Atheos eâ concluſum eſſe arbitrarentur, quòd rem quandam, quæ ipſa ſempiterna natura ſit, cæteráque omnia procreaverat, inveniſſent. Huc uſque tamen Atheos non modo comites, ſed & præcurſores habemus, qui in eâdem ſententiâ conſentiunt ad unum omnes, infecta fuiſſe omnia, atque ſe effato omnibus communi è nihilo nihil fieri, ſua quiſque diſciplinæ ratione tuentur, cùm alii ipſam rerum univerſitatem eo ordine, quo ſtat, æternam eſſe velint; alii primam omnium materiam, ſive ſit iſta atomorum congeries, ſive alia quæcunque mundi principia, è quibus, quæ ſunt, quæque naſcuntur omnia, ſine novæ cujuſvis rei procreatione naſci arbitrantur. Quod quicquid denuo fieri videaatur, id variâ iſtorum concretione fiat, quicquid interire, id quoque eorundem diſſipatione intereat. Atque quod de universâ naturâ, idem de ſingulis rerum ſpeciebus ſtatuunt. Nempe qui mundi æternitatem, æternam quoque cujuſque animantium generis ſucceſſionem aſſerunt; qui vero ex atomorum concurſione fortuitâ ortum, ex eâdem effici omnia, quæ in quoque genere efficiuntur. Atque etiamſi quæ contra ſententiæ primæ Authores ſempiternam eſſe non poſſe animantium ſucceſſionem diſputantur, quandam veriſimilitudinis ſpeciem præ ſe ferre videantur; cuivis tamen, qui rem ſeriò perpenderit, ſophiſmata potius, quæ ab intellectûs humani, qui quòd infinitum ſit, non capiat, imbecillitate, quàm rectæ rationis uſu orta eſſe videbuntur. Si enim, quî ſempiterna eſſe poſſit rerum ſucceſſio, non intelligamus, neque quî non poſſit, intelligimus, quod nullum in omni æternitate ſit momentum, quo cùm antea eſſe non poſſent, eſſe cœperunt, & ſi quis tempus, quo potuiſſe cœptum ſit, eſſe dixerit, fuiſſe quoque dicat, quo Deus ipſe quoque efficere non potuerat; ſi enim ſemper poterat, ſemper etiam effici potuerant: Si verò non poterat, ipſe quoque effeciſſe cœpit; cùm verò ſempiterna fuerit, qualiſcunque ſit ipſius potentia, quicquid procreavit, procreare poſſe nunquam cœpiſſe dicendum eſt; atque propterea cùm, an ſempiterna eſſe, an non eſſe potuerit rerum ſucceſſio, neſciamus, quidni ſophiſmata eſſe concludantur, quibus in contrarium demonſtrare nituntur, cùm in pares difficultates incurratur ſi aſſenſerimus, ac ſi ab aſſenſu omni nos cohibeamus?

Digitized by Google

mus? Quòd ſi, qui æterna rerum ſucceſſio eſſe poſſit, non intelligatur, neque quî eſſe non poſſit. De his autem, cùm de iis, qui ab eodem principio ſoliti ſunt in Ariſtotelem diſputare, uberiùs dicturi ſumus.

Philoſophis verò, qui in alterâ ſententiâ fuere, mundum, & quæ in eo ſunt, quæque cernuntur omnia materiæ mechanicis motûs legibus exagitatæ concurſione naſci, nihil, quo eidem contravenire poſſint, habent ſcholaſtici, aut ſi quicquam habere ſe exiſtimant, nihili æſtimandum eſſe putant mechanici, cùm quod an quæ omnino, an quales ſint mechaniſmi vires, ipſi nequaquam intellexerint, tum quòd nullas naturæ leges, ſi quæ ſint, niſi quas ipſe Ariſtoteles ratas eſſe voluit, ſciverint, iiſque ſolis, quid ferre, quid non ferre natura recuſat, judicaverint. Quibus quicquid iſti concluſum eſſe, hi nihil concludendum eſſe putant, qui ſe putant meliores, atque ipſi rerum naturæ magis conſentaneas tuliſſe. Atque igitur cùm è ſolo præjudicio, atque Ariſtotelis authoritate, non ex ipſa rerum veritate diſputaverint, non tam iis reſpondendum eſſe, quàm omnes cùm ſuis argumentis contemnendos arbitrantur. Alia itaque ineunda diſputandi ratio, & reperienda via eſt, quâ ſimul utroſque redarguamus. Præſertim cùm ex utriſque conflari poſſit, & quidem confletur ſententia, primùm ipſam mundi fabricam, eo, quo eſt ordine, ab æternis ſeculis ſtetiſſe; deinde ea omnia, quæ in eo naſcuntur, & intereunt, ſolis materiæ motibus, naſci, & interire. Quorum primo mundi æternitas, contra quam nihil quod diſputare poſſunt, habent ſcholaſtici, obtinetur. Secundo autem, hominum, & cujuſque generis animantium, ut ſponte ortorum ortus, & interitus. Quibus duobus omnem univerſi complexum ſine providentia explicuiſſe ſe putant. Priori ipſam rerum univerſitatem nullum exordium habuiſſe, poſteriori omnia animantium genera, ut ſponte orta, cauſis naturalibus procreata fuiſſe. Quo etiam non modo profligatam quæſtionem cenſent an ſempiterna eſſe potuit hominum ſucceſſio, ſed & multo difficiliorem iſtam quî natura humana niſi cauſâ quâdam quæ ipſo hominum genere non contineatur, procreari, aut omnino eſſe potuerit. Iſta enim, cùm vi naturæ ſuæ exiſtendi neceſſitatem non exigat, ab aliquâ cauſâ, quæ aut totum hominum genus, aut

aut generis primum genuit procreata ſit, neceſſe eſt. Cùm enim ipſa hominum natura nuſquam, niſi in ſingulis reperiatur, nullam exiſtentiam habere potuit, niſi quam in ipſis habuit. Si ergo ipſi omnes aliquando orti fuere, totum quoque genus ortum ſit neceſſe eſt. Atque adeo ab æterno eſſe non poterant, niſi aut cauſa quædam ſit, quæ initio totum genus procreavit, aut homo quidam immortalis, qui cùm reliquos mortales genuerit, ipſe neque natus ſit, neque interiturus. Qualis cùm non fuerit, totum genus aliâ quâdam causâ procreatum eſſe neceſſe eſt. Atque igitur, quanquam æterna fuerit rerum univerſitas, nihilominus animantium omnium exordium fuiſſe neceſſe fuit. Quo, quid quæſo, quod veroſimilius ſit, reperire poſſent mechanici, quàm quòd iiſdem naturæ viribus quibus inſecta omnia procreentur? Cùm enim immenſa iſtorum multitudo, quovis annuo ſolis curſu, ſolâ cauſarum naturalium facultate procreetur, quidni etiam, inquiunt, majora cujuſque familiæ animantia, cùm & iſtæc pari artificio fabricentur? Diſputationem itaque eâ ratione, quæ utrique communis ſit, inſtituere oportet, ut neque ipſa rerum univerſitas, eo, quo ſtat ordine, ſine cujuſdam providentiâ ſtare, neque quæ in eâ cujuſque generis naſcuntur, naſci potuerant. Quibus id unicum, quod in diſceptationem venire poteſt, obtinebimus, nempe cùm utrinque ſempiternum, & improductum quippiam eſſe agnoſcatur, an ejuſmodi ſit, ut id cultu, & veneratione proſequi oporteat, nécne. Si enim conſilii, rationíſque exors fuerit (quod volunt Athei) fruſtra omnino eſſemus, ſi veneraremur; ſin conſilii, & rationis compos, fatentur omnes ſummâ veneratione excipi oportere, nóſque omnia amoris, & gratitudinis officia eidem exhibere eſſe obligatos, tum quòd omnibus dignitatis, & ſapientiæ numeris emineat, tum quòd longe optimè de nobis mereatur, cùm univerſi Dominus ſit, noſtrûmque parens. Si itaque immenſam hujus mundi machinam non niſi Architecto qui omni rationis acumine excellat, extrui, neque noſmetipſos, niſi & ipſe procreaverit, naſci potuiſſe demonſtravero, omnium ſuffragiis etiam Atheorum (qui omnes nervos intendunt, ut mundi opificem tollant) Deum eſſe conſtabit, non modo qui cultûs, & obſequii compos fuerit, ſed & qui ſummo jure utrumque poſtulaverit.

Digitized by Google

Sect. III. Ab hoc itaque principio, utrumque ſic exordior. Quæ ad finem referuntur, atque ejus causâ, quo referuntur, omnia faciunt, ea neceſſe eſt, vel ſuo, vel alieno conſilio regantur, cùm in finem collimare, aut eundem aſſequi nequeant, niſi cauſa ſit, quæ tum illius utilitatem noverit, tum media ei aſſequendo idonea elegerit, & poſtremò de mediorum, quæ elegit, uſu judicaverit. Noſſe verò, eligere, & judicare, ſolius ſunt conſilio, & ratione utentis. Si itaque naturalia omnia in ſuos ferantur fines, neque tamen ſuo cujuſque conſilio, cùm nullâ intellectûs facultate ſint prædita, dicendi initio res confecta eſt, omniáque rectoris cujuſdam conſilio confici & gubernari ſequitur; atque is eſt, quem ſummum numen, ſeu rerum omnium Dominum, & authorem dicimus; & quanquam cùm hac ratione inſtituatur diſputatio, optimè contra Atheos concluſerimus, quòd mundum à causâ ſapiente, quæ in totius compage, & partis cujuſque diſpoſitione, ad certos quoſdam fines reſpexit, conditum fuiſſe demonſtretur, ut tamen omnem impietatis cauſam in æternum profligatam dederimus, nullâ quoque aliâ quâcunque causâ, niſi quæ finis gratiâ ſe dirigat, effici potuiſſe demonſtrabimus. Qua ratione ſi inſtituatur diſputatio, nihil intereſt, an mundi æternitatem, an ortum mechanicum aſſeruerint. Si enim omninò neque eſſe, neque eo quo ſtat ordine, ſtare, niſi conſilio potuiſſe effecero, quid refert (cùm ſine eo eſſe nequeat) an æternum, an aliquando ortum dicant? non enim cùm ſcholaſticis procreatum fuiſſe dicerem, quod ſempiternus fuiſſe non poterat, ſed ſempiternum, vel ſaltem infectum non fuiſſe, quod conſilio factum fuiſſe demonſtrari poſſit, & poſtquam conſilio factum fuiſſe liqueat, diſputare non opus eſſe, opinor, factum fuiſſe. Et denique, quanquam ſatis ſit argumentum utrumque univerſali ratione concluſiſſe, tum mundum nullo modo, niſi efficiatur, eſſe, neque effici, niſi ſummo conſilio potuiſſe; ne verò quæ belli reliquiæ, quibus renaſcatur, ſuperſint, utramque hypotheſin, tum mechanicorum, qui mundum caſu fieri, tum Ariſtotelis, qui eundem neceſſitate, auctore extra ſe nullo, extitiſſe voluit, funditus evertam. Quæ omnia cùm perfecerimus, ſi quis rem non ſatis confectam dixerit, quid dicam, tam vili, támque abjectæ ſortis ani-

animalculo nihil ſupereſt, niſi ut in petulantiæ pœnam protervæ Atheiſmi crudelitati æternum damnetur.

Quæ autem omnia ut efficiam, per univerſum naturæ complexum pervagari nihil neceſſe eſſe arbitror, quanquam enim philoſophos inter ſe diſputare novi, an aſpectabilis iſte, qui mundus habetur, rerum complexus univerſam naturam complectatur, an alii porro ſint mundi, qui per omnem ſpatiorum immenſitatem ſparſi ab oculis noſtris præ ingenti intervallo ſubducuntur; de quibus ſuam ſuo quiſque arbitratu ſententiam tulit, quidam non niſi unum, quidam plures, atque eorum alii finitos, alii infinitos volunt, quâ tamen de re, etiamſi nihil norunt, fidenter, ut ſolent, pronunciant, ne quâ de re dubitare videantur. Nihil enim in ſuâ opinione compertum, & exploratum ſatis habere poſſunt, niſi quod rerum univerſitatem aſpectu noſtro non definire veroſimile videatur; cùm nova indies aſtra, quæ nudis oculis videre non licet, tubi Batavi adjumento videamus. At tamen cùm à rebus noſtris adeò remota ſint iſta omnia, ut ſi ſint, quo uſu, aut fine ſint, ſcire non poſſimus, ſint, an non ſint, de iis nihil dicemus. Neque etiam de iſto cœleſtium, quæ in aſpectum cadunt, ordine, quòd immenſam propter diſtantiam, ſi quid ad uſum noſtrum pertineant, nihil ad ſcientiam pertinere poſſunt. Quanquam profectò ſi quis admirabilem iſtum ſiderum innumerabilium ordinem aſpexerit, utcunque quæ ſit iſtius ratio neſciat, non poſſit quin miretur immenſam iſtam cùm ſapientiam, tum potentiam, quæ tot, tantóſque orbes eo ordine inſtruxit, ut ab omni ataxiâ ſe omnes tamdiu tueantur. Quæ autem duo maximam admirationem evocare videntur, ſunt incredibilis iſtorum tum magnitudo, tum multitudo. Quanquam enim, quâ ſint magnitudine ob immanem diſtantiam non certò aſſequamur, planetis tamen, aut æquales, aut majores eſſe certò novimus, quòd, etiamſi tam immenſo præ iis intervallo diſtent, pari tamen magnitudine appareant. Quid igitur admirabilius eſſe poſſit, quàm rerum tam multarum, atque tantarum, tam ordinata diſpoſitio? Ubicunque terrarum pedem figas, tam innumerabili multitudine per omnem cœli immenſitatem ſparguntur, ut continuò plures, quàm numerare potes, intuearis: & tamen, ſi in alium quemvis locum migrare velis,

Digitized by Google

aliæ innumerabiles ſe ubique produnt. Dic itaque, inquam, quî ſummum iſtorum omnium, niſi ſummâ admiratione raptus, ordinem aſpexeris, idque ſive ſphæris ſuis, tanquam clavi impacti hæreant, ſive libero æthere pendeant. Si ſphæris impingantur, quanta eſt opificis potentia, qui fornices tam vaſtâ amplitudine hiantes extruxit? & cùm extructi fuerint, quî, quæſo, tot ſideribus, ea niſi quis implantaverit ornari potuiſſe cogitas? ſi vero libero æthere pendere putas, quenquámne, quæſo, qui idem non ſit ſummè potens, moles tam immenſas, támque innumerabiles ſedibus ſuis ſummâ cum ſtabilitate diſpoſuiſſe cenſes? Quis denique, qui ipſe ſummè ſapiens non ſit, tam varias motuum viciſſitudines gubernare poſſit, adeo, ut quanquam implexâ varietate choros ducant, tam certis tamen modis, & numeris conſentiant, ut mutuis incurſionibus nunquam allidantur. Iſthæc verò omnia, cùm non tam ſcire, quam admirari detur, ſummam opificis, qui ea condidit, potentiam ſuſpiciamus; mihi verò, à rebus, quantæcunque ſint, tam longe diſtantibus, cùm loco tam perſpicuo verſemur, argumentari non libet.

Neque poſtremò quicquam de admirabili Planetarum ordine, quanquam ad orbem noſtrum pertineant, dicendum eſſe arbitror. Etſi enim curſus ſuos, converſionéſque mirabiliter conſervant; cùm tamen quo fine neſciamus, quod rationibus ſuis quas ſibi præſcriptas habent, plerumque inſerviant, noſtris verò (ſi Solem, & Lunam excipias) parum, aut nihil conferant; in iis quoque ſolùm ſummi opificis ſolertiam mirabimur, qui effecit, ut tantâ varietate, & conſtantiâ eoſdem ſemper progreſſus, & regreſſus conſervent. Ut Zodiaci lineas nunquam perrumpant, ſed citra omnem errorem, ſuum quiſque curſum moderetur, ut vagis, & diſſimilibus motibus ſibi mutuò nunquam occurrant, ſed invariata prorſus diſtantiâ, rata inter ſe ſpatia ſemper definiant. Niſi hoc unum mechanicos interrogare liceat, an quo caſu tot ingentes fabricas in ſuum quamque orbem tam aptis intervallis conſediſſe putant? aut ſi contigerit, earum nullum tot ſæculorum ætatibus juſto propius, aut inter ſe, aut noſtro terrarum orbi appropinquaſſe? Ullámne caſûs ſpeciem prodit, tam amica, tam varia, támque perplexa rerum conſpiratio? Quanquam itaque ſitûs rationem, quâ tum planetas, tum

tum ſidera omnia diſpoſuit imperſcrutabilis opificis divini ſapientia non intelligamus; hoc tamen certò intelligimus, difficilius factu nihil eſſe, aut, ut fiat, plus ſolertiæ poſtulare, quàm ut in tantâ rerum varietate ordo & conſtantia ſervetur.

Sect. IV. Miſsâ itaque cœleſtium omnium ratione, argumenti ſatis terra noſtra præbebit, quam, etiamſi tam exiguam univerſi partem exiſtimarint Philoſophi, ut ad omnem cœli complexum puncti inſtar eſſe arbitrentur; tamen, cùm ſit domicilium noſtrum, nobis, ut ſua cuique domus nota eſſe dicitur, faciliùs innoteſcet. Quam ipſam, & quæ in ea ſunt omnia ſic extructa eſſe dico, ut nulla cauſa eſſe poſſit, quamobrem eâ quâ ſunt deſcriptione, fiant, niſi quod ſuos fines, quorum facta ſunt causâ, habeant & aſſequantur, atque eâ ſublatâ, nullam cauſam phyſicam ſupereſſe, quâ omnino extrui potuiſſent: Quod eâ argumenti vi & perſpicuitate demonſtraturum eſſe ſpero, ut neminem reluctari poſſe confidam, niſi qui idem hanc, quam quotidiè pedibus calcat, terram eſſe negaverit. Ne verò nimiâ expectatione torqueam, primùm dicite, Philoſophi, quid eam ſuâ ſede poſuit, & cùm quam habet, nacta ſit, quâ vi, quibus radicibus, quo ponderum æquilibrio, ne nutet, undique teneatur? Quantillum ſpatii eſt quod occupat, ſi omni immenſitatis amplitudini comparetur? Ipſa enim ſi omnium Planetarum complexioni, Planetarum complexio, ſi omnium fixorum diffuſioni, fixorum diffuſio, ſi omni immenſitati comparetur, in punctum, quod magnitudinem nullam habere dicitur, prorſus evaneſcit; cùm iſta innumerabilia æqualis cum iſtis omnibus magnitudinis ſpatia, in ſe complectatur: Dicite igitur quâ causâ, tam opportunè iſtam ſedem, quâ jam ſita eſt, delegerit? Et primùm, tu *Thales*, cùm omnium primus ſis, quid tu ais? Terram aquæ innatare. Solùm ergo dicas, mi Philoſophe, quid aquam ſuſtineat. Quid ergo, tu *Empedocles?* Columnis ab inferiori parte fuſis ſuſtineri. Neque à te quicquam poſtulamus, niſi ut dicas, quid iſtas columnas ſuſtinuerit. Quid vos *Anaximenes*, *Anaxagoras*, *Democritus?* Terram propter ampliſſimam figuræ ſuæ latitudinem aeri, ut aquæ ferrum, ſupernatare, cùm enim diſci adinſtar

lata ſit, aer inferior, qui locum non habet, quo migrare poſſit, Terræ pondus facile ſuſtinebit. An vero non intelligatis arctioribus anguſtiis, quàm ſit immenſum iſtud ſpatium, quod à terrâ uſque ad cœlum diffunditur, aerem non coerceri? Huic autem ſi totius terræ amplitudo conferatur, in punctum & puncto minus evaneſcit: Sumite ergo diſcum teſtaceum diametri pedalis, quæ majorem ad ingentem quamvis aulam proportionem habet, quam habeat terra ad omne ſpatium ad uſque Lunam; atque experiamini ſi è lacunari dimittatis, an deciderit, an aeri ſemper ſupernataret. At puerorum infantium nugæ ſunt iſthæc omnia. Quid ergo *Anaximander*, qui veterum omnium optimè cenſuiſſe viſus eſt? Terram cùm in medio collocetur, atque æquè ad extrema ſe habeat, non magis ad ſupera, quàm ad infera, aut verſus latera ferri oportere. Atque adeo cùm ſimul ad contraria moveri non poſſit, neque cauſa ſit, quæ huc potius, quàm illuc moveat, ſede quam ab initio nacta eſt, ſemper manere. Nullam itaque eſſe cauſam vidit, quòd hoc potius quàm alio loco conſiſtat, niſi quòd in eo ab initio collocetur: quanquam quâ cauſâ, & quo fine iſtum, quem tuetur, obtinere potuit, aut non vidit, aut non dixit Philoſophus. Si igitur porrò ſciſcitemur, quamobrem iſto, quo jam ſita eſt, loco, ab initio conſtituta ſit? aut nihil, quod reſpondeat, haberet, aut nihil aliud, quàm quòd ſummo opifici ſic placuiſſet: & placuiſſe, quòd cum eâ rerum naturæ Idæa conveniret, quam ipſe ſibi in mundo condendo præſcripſerat. Atque niſi numinis conſilio res fiat, nulla certè eſt ratio phyſica, quamobrem hunc locum potius, quàm quemvis alium ab initio occuparet; aut ſi quem fortè occupet, quamobrem tueatur; poterat enim in omni immenſitate quemcunque obtinere; quod itaque peculiare quodvis punctum affectaret, aliud in cauſâ eſſe neceſſe eſt, quàm quòd ſic fortè contigerit. Partes enim, è quibus coaluit, aut ab eâdem plagâ omnes, aut à diverſis diverſæ pervenere: ſi ab eâdem omnes, quid eſt quod cùm ad hoc punctum pervenerint, ne ire pergant, inhiberet? Quiſquámne enim putat rem imaginariam ſuâ ſolâ vi tantam molem, ne quo tendat, pergat cohibere? Si à diverſis diverſæ, quid eſt quod ex oppoſitis undique regionibus in idem ſpatii punctum impellat? aut ſi quid impulerit, felici

Ariſtot. de Cœlo l. 2. c. 13.

Digitized by Google

felici admodum aleâ cecidit, quòd in ipſo puncto, neque ante, neque poſt convenerint, aut ſi fortè convenêre, unde tam æquali undique vi, & mole? Si enim inæquali, altera iſta quæ majori impetu, aut pondere valebat, alteram ſecum abripuiſſet. Et poſtremò, cùm in loco ſuo æquali partium omnium oppoſitione revinctæ librentur, nulla uſquam fieri potuit partium mutatio, quin eâdem tota moles extra punctum ſuum revulſa ruat, & intereat. Quippe ſublato in quâlibet parte æquipondio, cùm robuſtiori oppoſitæ pondere vincatur, tota concidat neceſſe eſt. Anaximandro, aliiſque, qui præceſſerunt, rem paulo propiùs attigiſſe videtur P. Gaſſendus; terram ſive in centro mundi, ſive in alio quocunque loco conſtituta à Deo fuerit, ibi idcirco quieſcere, quòd ipſa ſecundum ſe totam neque gravis ſit, neque levis, ut deprimatur, aut avolet; ac centrum interim in ſe habeat, cujus reſpectu partes ipſius graves, levéſque intelligantur, ac cenſeantur proinde deſcendere, dum in ipſum tendunt, aſcendere dum ab eo recedunt, veluti globus ex eâ confectus materiâ quæ ſub pari mole æquiponderet ipſi aquæ, quieſcit in vaſe aquâ oppleto, quacunque in parte eam poſueris, ſive in ſuperficie, ſive in medio, ſive in fundo. Genuinam quidem terræ ſitûs, quem ab initio habuit, cauſam attigit, nempe authoris arbitrium, qui hoc loco, cùm alio poterat, ſitam eſſe vellet, cùm autem conſtituta ſit, quâ vi defixam ſe teneat, niſi quam qui condidit impreſſit, ipſe non magis phyſicè, quàm cæteri, expoſuit; Globus enim iſte qui ſi in quâcunque aquæ parte poſueris, quieſcit, idcirco quieſcit, quòd aquæ æquipondio libretur, adeo ut quæ aquæ pars ei ſuccumbit, eum, cùm ipſa pari ſit pondere ſuſtineat. Iſtuc verò quid ad terræ globum, qui tenui aere, eundem etiamſi multis gravitatis momentis vincat, ſuſpenſa tenetur, atque ita æquipondii ratione, ut globus iſte non conſiſtit, at ſi iſta fixa non ſit, hactenus quamobrem quieſcat, nihil explicatur. Quod autem gravitatis vim non toti terræ, ſed ſingulis ejuſdem partibus ineſſe inſinuaverit, id prorſus ab æquipondii exemplo alienum eſt. At verò quæ ſit admirabilis iſta virtus, & unde dicendum eſt, id enim quærimus, quî ipſa materia, ſi ſibi relicta ſit, undique ab omni parte in medium feratur? Sin vero, eam

Phyſ. Tom. 2, l. 1. c. 1.

aliunde

aliunde acceperit, à ſummo conditore datam eſſe fatendum eſt. Et quidem quantâ artis ſolertiâ rem comparavit, mox dicemus.

Sententia autem omnium maxime trita, & vulgaris iſta eſt, quam Philoſophi ad unum omnes è Societate Jeſu tuentur; qui Eccleſiæ pariter intereſſe putant, ut in Philoſophiâ Ariſtotelis, ac in fide ſummi Pontificis decretis obſequamur. Clamant hi, ſenſu ſimul & experientiâ conſtare, atque doctiſſimorum omnium virorum teſtimoniis, & rationibus comprobatum eſſe, gravia omnia, niſi quid impediat, innato ſuo pondere deorſum ferri, neque quovis loco quieſcere, donec centra ſua univerſi centro aptaverint: Adeo ut centrum centro, medium medio undiquaque conſentiat, ut ſi terræ moles, aut loco dimoveatur ſuo, aut in nihilum abiret, corpus aliquod grave undique ad univerſi centrum convolaret, neque cùm extimâ ſui parte centrum attigiſſet, quieſceret, ſed eo uſque moveri pergeret, donec ſuæ gravitatis centrum, ipſi univerſi centro incederit; ad hanc tamen opinionem comprobandam, quam doctiſſimorum omnium rationibus comprobatam eſſe clamant, ſolius Ariſtotelis authoritatem interponunt, iſti vero ſuo loco reſponſum erit, hos interim, ne nimium exultent, monuiſſe ſat ſit, cùm in omnes partes immenſa ſit regionum magnitudo, iſtius neque medium, neque extremum eſſe, atque igitur nullum in omni ſpatio centrum, ad quod gravia omnia convolarent inveniri poſſe. Atqui tamen in ipſo mundo, inquies, reperietur, qui ſcilicet cùm orbis formâ extruatur, gravia omnia undique ab ipſius extremitate, ſuo pondere ad centrum delabuntur. Hi verò laborem labori cumulant, nunc enim ab iis, non quid terram, ſed quid mundum ſuo loco ſuſtineat, quærimus; etenim immenſus cùm ſit iſte, quem videmus, cœlorum complexus, nobile problema, atque ipſius Archimedis acumine dignum putarem, tam quî ſe tanta moles, opifice extra ſe nullo, fabricata ſit, quam quî in regione vacua fulcro extra ſe nullo ſubnixa ſua virtute ſe ſuſtentaverit. Quod cùm dixerit, dicat quoque, quî terra ſuâmet ſtabilita mole, univerſi centrum & poſſideat, & tueatur. An quòd iſta ſit gravitatis indoles ad centrum ferri? Quamobrem verò tam varia ſit iſta, ut materiæ particulas undique ex omni regione huc

V. Præcipuè Guildinum de centro gravitatis, & Cabæum de magnete, l. 1. c. 18.

Digitized by Google

huc exilire faciat, alias infernè, ſupernè alias, ab auſtro alias, alias à ſeptentrione, has ab Oriente, ab Occidente illas, & denique à quâdam regione quaſdam? An quòd mundi centrum potius quàm alium quemcunque locum appetunt? An ergo quid in ipſo centro ſit, quod corpora à ſe longè diſſita ad ſe provocet? at res ficta eſt, & ſpatium inane, nihili autem vis nulla eſt, nulla actio, & etiamſi quid valeret, quare potius hoc univerſitatis punctulum, quàm quodvis aliud, omnia ad ſe alliciat? unde vires adeo validas præ aliis quibuſque adipiſci potuit, ut ad ſe à reliquis omnibus arripiat? vel ſi omnino attrahere potuerit, quod, quæſo, illius commercium cùm particulis, quæ ubique ferè immensùm ab eo ſubmoventur? Aut denique quibus nunciis ad ſe vocat, & quibus inſtrumentis ad ſe trahit? An innata corporibus gravitas eò ſponte feratur? Id ſi dixeris, illuc ferri, quòd illuc ferantur dicis. Hoc ipſum enim eſt quod requirimus, undenam materiæ cujuſvis natura ad determinatum hoc ſpatii punctum potius quàm aliud quodvis feratur, cùm pateant pariter infinita, in quæ pari libertate abire poſſet. Si verò vi innatâ feratur, cur non eâdem viâ omnes ejuſdem particulæ? aut qui cùm vis ſit eadem, omnium contrariâ moveantur, ita ut oppoſita oppoſitis occurrant? Si enim ob naturæ neceſſitatem, quædam materiæ partes ab ortu in occaſum abirent, quamobrem non omnes? & è contra cur non ab occaſu in ortum omnes? Cur denique utræque in regionem contrariam non recederent, ut quæ ab Occidentali plagâ in Occidentem, & quæ ab Orientali in Orientem ulterius proripiant? propterea cùm materia naturæ ſuæ indole, non certo quodam motu rapiatur, aliud quiddam eſt quod iſtius motum definiat. Alioqui fieret iſtius partes certo quodam motu moveri, & tamen ſingulas ſine omni cauſa moveri. Denique corpora omnia ubicunque poſueris, ſpatium ſibi æquale inveniunt, quorſum itaque novas ſedes quæſitum eant? & ſi quæſiverint, quo duce ab omni undique regione iter breviſſimâ viâ conficiant? & cùm confecerint, quo magiſtro ad locum ſibi præſtitutum perveniſſe ſe intelligant, ut quàm primum pervenerint motum ultrò ſiſtant, adeo ut ſi vi ulteriùs ire coegeris, ſe quàm citò ſibi relicta ſint, in motum contrarium deflectant? Admodum ſanè iſto unico

præ aliis omnibus in immenſitate puncto delectantur, ut ubicunque poſueris, continuò in intimos ejuſdem amplexus ruant.

Sect. V. Jam verò cùm mechanicorum omnium ſententias retulerimus, quâ Philoſophiâ ad hujuſce rei ſcientiam utare nihil intereſſe vides, & præterea nullam cauſam eſſe, quicquid balbutire conentur Philoſophi, quamobrem terra ſuâ ſede collocetur, niſi opificis conſilium adhibueris, qui hâc potius, quàm quâvis aliâ poſuit, ut à ſole aptiſſimum intervallum haberet: vides enim, & ſentis quantâ cum rerum utilitate ipſe lumen & calorem ubique diffundat, quæque in terrâ naſcuntur omnia gignat, foveat, & in vita tueatur, ita ut ſine eo non omninò, nedum jucundè vivere poſſimus. Quarum tamen omnium utilitatum, niſi habitâ à quodam ſummâ intervalli ratione, nihil conferre poterat; ſi enim loco ſuo moveatur, aliúmque aut propiùs, aut longiùs diſſitum occuparet, ipſum eundem quem tot, támque egregiis naturæ uſibus inſervire ſentimus, non modò nihil prodeſſe, ſed maximè nocere ſentiremus. Si enim Lunæ ambitu circumferri contigiſſet, contigerat quoque curſum per Zodiacum, ſicut & ipſam Lunam, ſpatio menſtruo confeciſſe; atque inde tempeſtatum viciſſitudines, quæ annuæ jam ſunt, menſtruas feciſſet; quo fieret, ut unius menſis ætate, hyemis, æſtatiſque varietates rediiſſent; quas ſi tam breves fuiſſe contigiſſet, omnis omnium, quæ terrâ gignuntur, periiſſet vita, & vegetatio; quòd fruges quæ per æſtatem provenerant, priuſquam ad maturitatem pervenire poſſent, brumale frigus enecaſſet. Ablatis autem terræ frugibus, omnia animantium genera fame quoque contabuiſſent. Deinde cùm tam arctâ vicinitate Sol Terræ incubuerat, annon vides tam largos, & vehementes in eam ardores effudiſſe, ut aut penitus iſta conflagraret, aut iſtam ſaltem tam fervido calore percoqueret, ut tota inutilis fiat, atque animantibus inhabitabilis? Inſuper, quid ſi tanto intervallo, quanto fixæ, aut longè majori diſtaret, annon Orbis Terrarum ſempiterno ſqualore horruiſſet, in quo, cùm ſolis lumine, & calore deſtituatur nihil, aut proveniret, aut pubeſceret, aut maturitatem aſſequeretur; iſto enim intervallo nihilo validior æſtus à ſole quàm,

quàm ab ipſis inerrantibus ad nos uſque appelleret, qui imbecillior fuiſſet, quàm ut terram tepefaciat, ſaltem ut eidem quicquam ſolatii, aut fœcunditatis afferat? Quid quod denique nimio iſto receſſu, nimiùm quoque diſtarent Tempeſtatum viciſſitudines; ſi enim, vel quidem ipſius Saturni orbem luſtraverat, curſum ſuum non ante triginta annos confeciſſe poterat, atqui iſtâ ratione hyemalis tempeſtas quindecim annos habuerat, quam diuturni frigoris inclementiam, niſi maximâ calamitate, ferre non potuit orbis terrarum. E quibus terram, ſi quovis alio univerſi loco ſita fuiſſet, omni uſu caruiſſe vides, niſi aliæ mundi partes ſolùm ut cùm ea congruant, alio modo, aut ordine comparentur; iſtuc autem ut fiat, opificis conſilio opus eſt, qui rerum emolumentis conſulit: atque iſtum, etiamſi terra longiùs, aut propiùs à ſole abeſſet, illius commodo aliâ ratione proſpexiſſe poſſe fatemur, v. g. ſi majorem, vel minorem intervalli diſtantiam, aut motûs celeritate, vel tarditate, aut virtutis magnitudine, vel parvitate compenſaret. Ut ſi propiùs in Lunæ ambitu Solem poſuerat, eidem vim pro diſtantiæ ratione magis temperatam dediſſe poterat, atque motum etiam eo moderatiorem, ut circuitum ſuum, non niſi anni ſpatio conficiat. Aut, ſi longiùs ad Jovis ambitum abduxerat, duplò majorem caloris quantitatem, & motus celeritatem dare potuerat; quo fieret, ut eâdem utilitatis ratione, quâ nunc, terræ inſerviret. At iſta, inquam, omnia opificis ſunt, quo ſublato, etiamſi alius contigerat terræ ſitus, cætera omnia eodem quo ſe habent modo haberent, neque rei cujuſvis pro rerum commoditatibus facienda mutatio eſſet. Annon itaque mirabile videatur, cùm unicus ſit in omni mundo locus, quo terram ſitam eſſe expediret, ſi cæco mechaniſmi impetu extructa ſit, ut eam ex omnibus ſibi ſedem deligeret? Immo denique cùm nulla ſit cauſa Phyſica, quæ eam quovis omnino loco ſtabiliat, cúmque loco omnium aptiſſimo ſtabiliatur, quid ſupereſt, niſi ut optimi iſtius divini Architecti munificentiam ſuſpiciamus, qui nobis domicilium tam commodâ ſede conſtitutum, & extruxit, & ornavit? Quod idem de terræ à ſole in latitudinem diſtantiâ dici potuit; ſpatiorum enim immenſitas, non modo ſurſum, & deorſum, ſed & in latera diffunditur, ut igitur fælici admodum aleâ cecidit, terram ſoli

Digitized by Google

non propiùs ſurſum admoveri, neque longiùs deorſum amoveri, ita neque ab hac, neque ab illa parte ſitam fuiſſe, ſed loco ad ipſum ſolem parallelo. Cùm autem ſit in utrumque latus latitudinis immenſitas, quî in omni iſta immenſitate, terra ſe iſto puncto collocavit, quo uno, ſoli ſubjecta, jaceret? Innumerabilia ſpatia ſunt terræ diametro æqualia, quî, quæſo, igitur ex omnibus id unum elegit, quo præcisè eodem latitudinis circulo, quo Sol circumfertur, ſe ſuppoſuit? Si enim unâ diametro, aut Boream, aut Auſtrum verſus ſitam eſſe contigiſſet, extra Solis viam prorſus jacuiſſet. Immo verò non modo aliquam ſui partem, ſed ipſam mediam ſui regionem ſubter illius curſum collocavit: Ipſe enim ſi Auſtrali immineret, iners jacuerat Borealis; & contra, ſi Boreali Auſtralis. Cùm vero ſupra ipſam medietatem tranſeat, radios ſuos pariter in utrumque latus diffundit. Verùm cùm de Solis motu, de hac re fortè fuſiùs dicemus.

SECT. VI. Cùm verò terra ſuâ ſede defixa ſit, dicite quâ vi omnes ejuſdem partes tam arctè undique toti cohærere conſentiant? Quo principio à contrariis regionibus pars quæque in medium ſemper nitatur, adeo ut ubicunque poſueris nullâ morâ terram appetat, totiúſque compagem tueatur? Cur non potius in immenſam iſtam, quâ circumfuſa eſt, inanitatem decideret, cùm quæque illius pars, ubicunque terrarum ſita ſit, ſpatium, in quod abeat, vacuum inveniret? Præſertim cùm communis veſtrûm omnium opinio ſit, omnia in quamcunque partem ſuſque deque, ubicunque vacuum reperiant, avolatura. Saltem quò minùs avolarent, nihil eſt quod impediat, cùm qui circumfunditur, aër non ſatis craſſus ſit, ut illarum motibus, ſi abire vellent, obnitatur. Cùm autem hâc de re duæ ſint ſententiæ, altera quæ Mechanicorum omnium communis eſt, terram noctis dieíque ſpatio circa axem proprium convolvi; altera quæ Peripateticis propria, eandem media mundi ſede immobilem ſemper hærere, quarum utram ſequaris, neutrâ quicquam aſſequeris. Si priorem, tantum abeſt, quicquam fore, quod omnium à terra diſceſſum impediret, ut tanta motus pernicitate, quæ in extimâ illius ſuperficie ſoluta ſunt omnia, longè, latéque diſſiparet; cùm nihil magis experti ſitis, quàm ſi quid rotundum quavis celeri-

celeritate circumrotetur, id omnia quæ eidem accumbunt diſſipaturum. Sin poſteriorem, qui Peripatetici eſtis, ſequamini, quanquam ſui diſſolutionem non efficiat, quâ tamen vi omnes ſui partes ſibi undique cohærere faciat, ut dicatis provoco. Nihil enim vos veſtram gravitatis qualitatem juvare demonſtravimus. Quid enim eſt, quod eandem terræ particulam ab oppoſitis regionibus, in idem centrum provocare poſſit, ut, ſi inferiùs poſueris, ſurſum aſſurgat, ſi ſuperiùs deſcendat? cur, quæſo, cùm ad centrum perveniret, ultra ire non pergat, aut ſi tu ipſe, ut ulteriùs pergat effeceris, ſe ſuâ ſponte in motum contrarium flectat? Hujus, inquam, nulla cauſa reperiri poteſt, ſi nullum præter ipſius materiæ naturam motûs principium agnoſcatur. Si verò quis omnibus terræ particulis propenſionem quandam ab omni parte in medium ſe movendi, quo meliùs totius compages conſervetur, inditam eſſe dixerit, iſte rem non materiæ indole, ſed ſolius providentiæ conſilio expedire conatur, utpote quæ contrariis terræ partibus contrarios conatus indidit, ut mutuâ omnium oppoſitione totius moles æqualibus undique momentis libretur. Atque id eſt, quod de omnibus naturæ phænomenis dicimus nullius cauſam inveniri poſſe, niſi quæ in ejuſdem inſtitutione ad ſuum cujuſque finem reſpexerit. Quanquam autem qui huc uſque provehuntur, rem noſtram, non tamen ſuam, confecerunt, niſi quoque quâ ratione interna iſta vis ſe exerat, dixiſſent. Quomodo enim eadem terræ particula ſe centri deſiderio in contrarios motus mittat, intelligi nequit, niſi quoque ubi ipſum ſit centrum, atque ad ipſum ferri, ſui intereſſe intelligat, ſuáſque movendi rationes, ut expedire intelligit, mutare valeat. Ut itaque, quæ ſit admirabilis iſta naturæ facultas, ſciri poſſit, primùm dicendum eſt, quo inſtrumento, & quâ ratione peragatur, id quod nunc paucis dicere conabor, cùm tam admirabili providentiæ ſolertiâ conſtituta ſit, ut ſit nihil in omni aut arte, aut naturâ, quæ pari conſtituatur. Neque enim alia eſt totius terræ, quàm ipſius magnetis facultas, quæ maximum naturæ non modo arcanum, ſed & miraculum ab omnibus & dicitur, & habetur. Eadem enim omnia quæ in magnete in ipſâ terrâ reperiuntur; ſuos habet Polos, Æquatorem, Axem, Parallelos, Meridianos, cóſ-

que non tantum mathematicos, ſed & phyſicos: cùm magnetica omnia in variis ubique telluris plagis ſe eâdem varietate ad terram, atque ad magnetem componant. Virga enim ferrea in polis erigitur, in æquatore jacet, in parallelis obliquo ſitu, idque magis, aut minus, pro parallelorum varietate ſe componit, neque ſolùm eandem utrique vim inſitam eſſe, ſed magnetem, quicquid habet virium, à terrâ accepiſſe comperimus; cùm quoties naturæ ſuæ imperium ſequi liceat, ſe ad ipſam terram coaptet, ejúſque ſitum æmuletur. Si enim funiculo ſuſpendas, aut vaſculo cuivis impoſitum aquæ innatare facias, comperies nunquam quieſcere, donec polos ſuos terræ polis, atque horizontem ejuſdem horizonti adaptaverit, quem ſitum, cùm adeptus fuerit, ſi eo deturbetur, nunquam quieſcet, donec ſe in eundem reſtituerit, immo etiam in quotcunque partes diviſeris, quæque pars ſe ad terræ ſitum componet; nempe ſi per medium, aut æquatorem ſecetur pars extrema, quæ ante ad faciem auſtralem pertinebat, fiet polus ſeptentrionalis, & quæ ad auſtralem fiet borealis, quod idem in quantulacunque fruſtula comminuas, ſemper experiêre. E quo, inquam, clarè intelligas, quam habet virtutem non ſibi propriam, ſed terræ globo communem habere, neque ſolùm ipſe magnes, ſed & magnetica omnia eodem modo ſe ad terram, ac ad magnetem componunt; ut enim ferrum ſi magneti affricetur, variam pro tactûs varietate verticitatem, ſive borealem, ſive auſtrinam, ſive quamvis aliam ex utriſque compoſitam acquirit; ita ſi ferrum aliquandiu fortè ab auſtro in boream jaceat, aut ſi candens eâdem poſiturâ refrigeſcat, eandem cùm ipſâ terrâ verticitatem induet, ut quæ pars ad boream jacuerit, ſemper maneat borealis, quæ ad auſtrum auſtralis. Adeo ut quocunque ſitu ad terram poſueris, ſi ſui juris fuerit, ſua ſponte ſe in ſitum naturalem convertet. Et ſi in igne priſtinam verticitatem extinxeris, & contrario ſitu refrigeſcere curaveris, contrariam directionem nanciſci facile comperies, immo denique ferramenta omnia, ſi ad aliquod tempus erecta ſteterint, vim magneticam à terrâ concipiunt, adeo ut pars inferior ſemper fiat polus borealis, ſuperior auſtrinus. Quod facillimis, & maximè familiaribus experimentis comprobatur; cùm ferrei feneſtrarum cancelli, inſtrumenta focalia,

Digitized by Google

calia, ut batilla, forcipes, temporis diuturnitate magnetiſmum pro ſitûs ratione concipiunt. Immo & lateres qui in ferream duritiem igne excoquuntur, quos ubique plateis, & viis publicis ſtratos reperias, longo quoque annorum curſu eandem verticitatem acquirunt, ut quæ pars deorſum ad terram jacuerit, virtute boreali imbuatur, quæ ſurſum cœlum reſpexerit, auſtrali. E quibus omnibus quin princeps ſit terra, magnes aliorúmque omnium parens dubitari nequit. Si ergo nuperis experimentis à Gilberto, Cabæo, Kirchero, circa mirabiles magnetiſmi virtutes, factis te delectes, atque eadem omnia, quæ in magnete reperiuntur, in terrâ reperiri deprehendes, immenſam iſtam Architecti ſolertiam, quàm admirabere, & ſtupeſces, qui tantam totius terræ molem tam ineffabili artis ſubtilitate fabricavit! Ad recentiores mitto, quòd de ejuſdem viribus nihil ab antiquis, quod lectu dignum ſit, acceperimus, niſi quod Lucretio ad Epicuri mentem ferrum ad magnetem effluviis quibuſdam attrahi legamus, quam rem eâdem mechaniſmi ratione deſcripſit Poeta, quâ Poetæ alii in truncos, & ſaxa, homines immutatos fuiſſe deſcripſerunt. Nihil autem iſti de magnete norunt, niſi quod ad ſe ferrum provocet, de verticitate verò polari nihil. Atque adeo Johannem Goiam oppidi Melphitani in regno Neapolitano civem, anno 1300. pyxidem nauticam primùm inſtruxiſſe fertur, quanquam alii Paulum Venetum iſtius artem, quam à Sinenſibus ipſe didicerat, anno circiter milleſimo ducenteſimo ſexageſimo in Italiam traduxiſſe voluerint. Petrum autem Peregrinum Gallum, tertio circiter abhinc ſeculo, primùm de ea ſcripſiſſe refert Cabæus, cujus libellum Garzonius ſe vidiſſe teſtatur, antiquâ membranâ conſcriptum in Bibliothecâ Caſtellanâ Venetiis, quanquam eum poſtea Johannes Taiſner tanquam proprium evulgavit, ut Gilbertus Peregrinum è Rogeri Baconi ſcriptis ſuffuratum fuiſſe ſuſpicatur. At nihil aliud illi de magnete, quàm quòd polos reſpiciat. Gilbertus autem omnium primus, illius philoſophiam tractavit, eámque tam auſpicatò, ut eandem, quam in ſanguinis circulatione Harvæus gloriam adeptus ſit, nempe quod ipſe, qui primus invenerit, prorſus abſolviſſe videatur: atque adeo qui eum poſtea ſecuti ſunt, Cabæus, Kircherus, aliique, quanquam experimenta

Gilb. lib. 1. c. 1.

quæ-

quædam, eáque non leviſſimi momenti adinvenere, de ipſo tamen argumento novi nihil, neque ſane ipſi Gilberto uſquam niſi Ariſtotelis causâ adverſantur, nihilque aliud feciſſe videntur, quàm quòd Phyſiologiam Magneticam, quam ipſe in lucem protulerat, ipſi tenebricosâ ſuâ qualitatum philoſophiâ obſcuraverint; controverſia autem quam cum eo habent, an ſcilicet terra ſit magnus magnes, ſolo litis amore movetur. Cùm enim Gilbertus magnum quendam magnetem in intimis terræ viſceribus deliteſcere voluerit, cujus vires exteriori illius cruſtâ quodammodo domantur, illi vim magneticam, imbecilliorem tamen, toti moli pariter infuſam eſſe, ſummâ vi, impetúque contendunt. Uter autem vicerit, noſtrâ nihil refert, cùm in utraque ſententiâ Dei optimi maximi ſumma ſapientia pariter eluceat, ſive enim majorem vim in terræ viſcera profundiùs immerſerit, ſive minorem partibus etiam exterioribus latere voluerit, eximium providentiæ munus eſt tantam ſolùm eſſe, quanta uſibus humanis prodeſſet; ſi enim tanta toti quantam Gilbertus interiori telluris medullæ ineſſe putat, aut ſi tanta interiori ejuſdem medullæ ineſſet, quanta cuique parvo magneti ineſt, neque ei quicquam virium exteriori luto demitur, immobilia omnia & ad ſe affixa teneret. Ne verò mirabiles omnes magnetiſmi affectus ſequar, paucis rem, quam velim, ſatis conficiam.

Cab. l. 1. c. 19. Kirch. l. 3. c. 1. ſect. 1.

SECT. VII. Primùm itaque multis obſervatum eſt, atque diuturnâ ubique animadverſione notatum, ſaxoſas terræ venas ad axem mundi parallelas, & ad ipſius terræ planum horizontale incidentes per Æquatorem utrinque à polo ad polum excurrere; adeo ut, ubicunque terrarum, montium ſitum, & ordinem obſervaveris, interiores illorum fibras plerunque eâdem Horizontis obliquitate, quam in iſtâ regione facit ipſa terra, per ordinem, ad polos dirigi experturum eſſe pollicecantur. Quod in Germaniâ Keplerus, in toto Appennino Cabæus, Kircherus autem, aut propriâ, aut amicorum induſtriâ, ferè per totum terrarum orbem, tum in altiſſimis rupibus, tum in profundiſſimis fodinis, experti fuere. "Imo, inquit, ille, hoc experimentum ipſa montium ex "Auſtro in Boream, in exteriori telluris ſuperficie conca-

Lib. 1. part. 2. Exper. 2.

"tena-

Digitized by Google

"tenatorum ſeries dictæ compaginationis, veluti quoddam "rudimentum ſatis ſuperque indicare videtur. Apen-"ninum certè, Pyrenæos, & Alpes in Europâ; in Aſiâ Tau-"rum, Caucaſum videmus cùm Parapaniſo ab ultimâ inſulâ "Zeilano, per mediam Indiam, Aſiam, & Scythiam, aliis "montium ramis, veluti coſtis quibuſdam Oſſaturæ in utrum-"que latus, rectà in Boream tendere; Africanos quoque, "ſeu Lunæ montes, ab Æquinoctiali in Auſtrale uſque Bonæ "Spei promontorium, & hinc in Boream Atlantem continuâ "ſerie excurrentes novimus; Americam denique univerſam "veluti ſepto quodam montium, è Borea in Auſtrum rectà "tendentium, in Orientalem, & Occidentalem dividi notius "eſt, quàm dici debeat. Cùm enim Sol & Luna, inter du-"os tropicos ex ortu in occaſum perpetuò feratur, magnóſ-"que maris motus cauſetur; conſultius erat terræ corpus "ex auſtro in boream, ſive Βορεο-νοτίως ad firmiorem to-"tius conſiſtentiam, partiúmque ſingularum connexio-"nem, quàm Ευρο-ζεφύρως compaginari. Quod ſi fibris ex "ortu in occaſum excurrentibus id fuiſſet conditum, timen-"dum erat, ne nimio Solis ei incumbentis calore, & ſicci-"tate torrefactum ſucceſſu temporum fiſſum, diviſionem "continui zonâ torridâ, frigidâ verò è nimiâ humiditate, & "frigore ejuſdem diſſolutionem pateretur. Aut etiam ex "vehementi oceani motu, partes aquarum illiſione paula-"tim conſumptæ totius interitum cauſarentur. Sapienter "igitur divina providentia hac ferreâ ligaturâ, ſeu magneti-"co vinculo, telluris corpus contra feros maris fluctus, & "Solis, Lunæque injurias, armare voluit. Quos terræ fibra- L. 1. c. 17. rum ductus orbiculari compagis formâ coagmentari cenſuit Cabæus, ſeu cepæ inſtar ſphæricos eſſe, ita ut per medium excurrat Axis, & circa Axem circumponantur, veluti folia, primùm minora, deinde majora, & majora; ſicuti enim, ſi ſcindatur cepa, cernuntur folia illam coagmentantia excurrere circa polum, ſeu circa axem; hoc idem etiam dico apparere in terrâ, ſed propter magnitudinem globi illæ venæ, quæ ſic terram coagmentant, & quaſi componunt, videntur parallelæ axi, quamvis revera rotunditatem ſphæræ terreſtris ſequantur, & in polis quaſi committantur. Sic ille. Kircherus autem aliâ formâ ſcilicet cylindri in modum extructam fuiſſe

S cenſuit,

cenſuit, quâ verò ratione non dixit; quâcunque autem formâ extruantur, prorſus mirabilis videtur Architectonica iſta naturæ induſtria, quæ tantos, támque validos ferri, & ſaxi arcus unâ compage invicem commiſit, & coagmentavit. Primum enim nihili non eſſe videtur materiam, quæ ad robur, & diuturnitatem aptiſſima ſit, paraviſſe; quippe terræ globum non molli, & inerti luto, ſed metallo tenaci, omniúmque duriſſimo effecit: tum deinde in ingentia quaſi oſſa, & ferramenta, quæ per univerſam molem excurrant, fabricavit, eáque eâ figurâ compoſuit, quæ firmamenti ac roboris vim maximam haberet. Et denique tam validis commiſſuris in medio devinxit, ut quanquam ipſa terrarum moles è pluribus ferri orbibus, invicem conjunctis, conſtet, iſti omnes ingenti trabe per axem excurrente, ad majorem ſtabilitatem ſuſtententur, adeo ut demum tot arcubus, quot circulos per Æquatorem à Polo ad Polum ductos fingunt Geographi, tota moles fabricata eſſe videatur. Atque etiam uti polari magneticorum verticitate, & venarum ad polos excurrentium ductu, eſſe quorundam in ipſis polis arcuum commiſſuras certa quadam ratione confici poteſt; ita probabili admodum conjecturæ locum dare videtur magnetis variatio fibras à polis excurrentes aliis ab ortu in occaſum obliquè excurrentibus, hinc inde interciſas eſſe: Neque enim quamvis cauſam probabilem hactenus attulerunt philoſophi magnetici, cur tantâ varietate à polari directione diſtrahatur magnes, niſi quòd cùm prope interſecantes haſce fibras immineat, ipſarum virtute à meridiano flectatur. Ut ſi plures magnetes cuique acui ſuppoſueris, juxta illorum ſitum verticitatis variationem fieri experiare. Si verò terra hujuſmodi quaſi ferrearum trabium commiſſuris ubique ſecum ipſa jungatur, magna certè ad totius ſtabilitatem præſidia afferunt, cùm & ſe mutuò ſuſtentent, & in quâque commiſſurâ quaſi trabali clavo figantur. Ut ſi uſpiam fortè temporis diuturnitate pars cujuſvis arcûs labefactetur, non ultra proximæ commiſſuræ nodum ruina ſerpat. Qua Architecturæ ratione, ſi extruatur terra, longè majori arte fabricata eſt, quàm Lacunaria iſta, quæ nullis columnis ſuſtentantur, quorúmque trabes ejuſmodi contignatione invicem commiſſæ ſunt, ut altera alterius pondus ſuſtineat, ita ut ſi extremitates ferre valeant

parie-

Digitized by Google

parietes, media pars ſe ipſa ferre valebit. Quanto autem præclariori Architecturæ arte extructa eſt terrarum orbis fabricatio, cujus non modò pars quæque, ne ruat quamque fulcit, ſed tota ſeipſam. Atqui iſtam profectò ſolertiori arte architectatus eſt operis fabricator, quàm ut imitando fabri, aut intelligendo philoſophi aſſequantur.

SECT. VIII. Atque hoc eſt quod, omnium quæ in naturâ aut arte cernuntur, prodigii ſimillimum eſſe dicimus, vim quandam undique toti moli infuſam eſſe, quæ ſe à medio in omnes orbis partes diffundat, adeo ut à quâque totius parte ſit illius in quamque conatus. Vis enim magnetica non ad polos aliúdve in terrâ punctum determinatum dirigitur, ſed radios ſuos, & quaſi jacula, in omnia extremitatis puncta emittit, quanquam in polis validior ſit, quòd in axe adjacentium omnium virtus coire videatur, tamen non ab axe rectà in polos, ſed à centro in orbem ſe undique jaculatur, ut ubicunque magneticum quodvis poſueris, lineâ breviſſimâ ad centrum attraxerit. At maximam admirationem movet ubique, & in omni parte virtutem oppoſitam inveniri, adeo ut ſi hic radius ab Auſtro in Boream prodeat, ei proximus ſe in oppoſitum ſpiculetur. Quâ ratione terram firmiſſimâ, & ſubtiliſſimâ quâdam concatenatione ſecum ſibi cohærere facit. Cùm enim par ſit à centro in omnia extremitatis puncta nixus, iſtâ mutuâ oppoſitione terra loco ſuo immobilis libratur, quòd cùm unâ quaſi chordulâ in hanc partem trahatur, & in oppoſitam alterâ, inter utriuſque luctam cùm neutra propter virium æquabilitatem cedat, ne in quam partem nutet firmiſſimè detinetur, cùm autem arctiſſimis magnetiſmi vinculis terra, quæ tam robuſtè ſecum ipſa juncta eſt, colligatur, tanto ſtat robore ubique ſtabilita, ut ſtabilius nihil, aut ab omni ruinâ tutius, fingi potuiſſet. Primùm enim radii utrinque ab Æquatore ad polos vibrantur; deinde à centro ubique per totum terrarum orbem, quâ vigoris radiatione omnia circumferentiæ latera & centro & invicem quaſi vinculis devinciuntur. Cùm vero terrarum orbis, qui ipſe tantâ firmitate fabricatus ſit, tam variâ, & involutâ concatenatione devinctus, & conſtrictus ubique teneatur, Architectos, & machinatores omnes provoco, ſecum ipſi

S 2 cogi-

cogitent, quî quoquomodo majori robore confici potuiſſet.

Atqui omnium maximam admirationem movet radioſa iſta magnetiſmi tenſio, quod cùm ad certum ſpatii intervallum vires ſuas explicuerit, conatum retrò in terram flectat, quo terreſtria quæ in extimâ ſuperficie jacent omnia, ne in aeris immenſitatem decidant, ſuis ſedibus alligantur. Quod ſi eâ ratione, quam deſcripſit Carteſius, aut aliâ eidem ſimili fiat, nempe quod particulæ magneticæ, quæ ubique è terrâ prodeunt, neque rectà ferantur, neque eâdem viâ revertant, ſed ſemper facto orbe curſum inflectant. Cùm verò majori copiâ è Polis exilire contigerit, majores vortices componunt, ut quæ ab auſtrali exeunt in terram non redeant, niſi ingenti facto circuitu per borealem, & quæ à boreali niſi per auſtralem. Quo particularum itu, reditúque omnes virtutis magneticæ vires explicandas eſſe putat. Quî tamen ſolis mechanicis materiæ legibus fiat iſta magneticarum particularum diſpoſitio, neque ipſe, neque quiſquam alius eum ſecutus dicere aggreſſus eſt. Ut enim cætera omnia in magnete mirabilia præteream, quamobrem quæſo particulæ ex uno polo exilientes non rectà ire pergant? quâ causâ ipſæ ſuum curſum inflectant, &, quo duce, tam immenſa itinera à polo ad polum conficiant? An quòd (ut inſinuare viſus eſt) meatus habeant ad menſuram ſuam excavatos, per quos faciliùs tranſire poſſint? Quî verò quæ è boreali venêre tam opportunos meatulos in auſtrali ſibi factos fuiſſe intellexerunt? & ſi intellexerint, quî curſus ſuos tantis itineribus gubernare poſſent? Niſi enim particulis ſuis intelligendi facultatem tribuat magnus iſte Philoſophus, nunquam eas curſus ſuos incurvare, neque, quæ ab uno polo exeunt, eaſdem per aerem circumfuſum certâ viâ ad alterum reverti efficiet. Quocunque autem principio, & quibuſcunque inſtrumentis ſuas terra magneticas virtutes exerceat, duo ſunt, inquam, quæ ſatis mirari non poſſumus. Primùm, interiorem illius medullam tam exquiſitâ partium concatenatione compoſitam fuiſſe, ut tota è catenulis fiat, quæ à polo ad polum tenſæ excurrunt. Quid enim mirabilius eſſe poſſit, quàm tantam terræ molem è principiis, tantâ artis ſubtilitate fabricatis, conſtare, ut ſit tota nil, niſi catenularum undique in omnes partes

partes tenſarum conglomeratio. Alterum quod nos ſatis mirari non poſſe dixi, eſt ſpontanea iſta effluviorum magneticorum vibratio; virtutem enim ſuam in ferrum, niſi corpuſculis in ipſum immiſſis, exercere nequit, ſive catenarum, ſive uncorum, ſive brachiorum, ſive chelarum adinſtar fuerint, ſive quacunque aliâ formæ ratione fiant, ineffabili ſanè ſubtilitate fiunt, cùm quanquam tam inſigni potentiâ valeant, facillimè per ipſam marmoris ſoliditatem penetrare poſſint, quàm ſtupenda eſt iſta opificis ſolertia, qui tantam molem,è pulviſculis, tantâ artis ſubtilitate invicem commiſſis, fabricavit, ut equidem jure nihil in omni arte, aut naturâ eſſe dixerim, quod cum ipſius terræ coagmentatione conferendum eſſe videatur!

SECT. IX. Cùm verò terra in ſeſe undique conglobetur; cùm ſuo ponderum æquilibrio ſuſtineatur; cùm denique debito, à ſolis ambitu, intervallo collocetur; dicite quid aut terræ, aut ſoli, aut utrique motum impreſſerit? Quid circa axem, quid in orbem, quid per eclipticam? & primùm quo principio motus omnino inchoetur dicite?Quid verò de eo dubitaveris, inquitis, cùm naturalem omnem interno, violentum externo cieri inquiamus omnes? Novi equidem, id autem quod dicitis quemadmodum fiat, dicatis rogo. Quid enim, an res ſeipſa moveat, an aliâ quâvis quæ in ipſa ſita eſt agitetur? Si aliâ quâvis, motûs ſui principium non eſt, ſed aliunde impulſa movetur. Iſta ergo alia quæ motum inchoavit, an ſe moveat, an aliunde mota ſit? ſi mota ſit, eadem qûæſtio ſemper futura eſt; ſi ſe moveat, dicatis velim quî motum ſuum ſine perceptione, & arbitrio in quamvis determinatam viam definire poſſit? Sic cùm lapis deorſum decidit, ſi internâ vi feratur, quamobrem viæ rationem non ſurſum dirigat? Cùm enim in aere ſuſpendatur, an terra ubi ſita ſit novit, ut eam rectà petat; an eſſe ſedem ſibi aptiorem, ut ſponte appetat? in terram ergo quî principio quovis interno feratur, non intelligo, niſi, ubi ſita ſit, percipiat, eſſe locum ſibi inſtitutum intelligat, omnémque gravitatis ſuæ vim eam verſus inclinare faciat. Atque adeo cùm Sol circa axem ſuum, aut Terra circa ſuum volvatur, quamobrem, ſi uter ſe movere poſſit, hoc potius quàm

retrò contrario motu ſe verſet? An quòd ſic fortè ab initio contigerit? At contingentiæ iſtius cauſam quærimus, & niſi quam afferatis huc potius, quàm illuc ſe verſare, & ſine causâ dicitis. An ergo quòd majus inſitæ gravitatis pondus altera parte deliteſcere contingat, at gravitatem niſi vim aliunde inditam eſſe fateamini, nullam eſſe poſſe demonſtravimus. At ſi (ut velitis) inſita fuerit, cùm tamen totam molem eo ſitu diſpoſuit, ut pars gravior ad locum inferiorem pervenerit, quamobrem non quieſcat? Aut quâ vi ſe in oppoſitam partem tollat, adeo ut tandem in circuitu abſolvendo pars gravior leviori immineat? Si vero in omni totius parte vis ſit æquabilis, ut in omni motu circulari æquabilem ſemper eſſe novimus, quid eſt quod motum omnino inchoare poſſit, cùm ſi qui ſit, par ſit in omnem partem conatus? Aut ſi quid inchoaverit, quid in hanc potiùs quàm viam contrariam definiat? Adeo ut etiamſi motûs principium invenire poſſent, quale nullum hactenus invenerunt, nihil tamen quod illius curſum definiat, inventuri ſunt, niſi demum quendam eſſe, qui ipſe arbitrio definivit, fateantur. Neque aliud quodvis internum motûs principium reperiemus, niſi quod ſit animantibus proprium, quæ ſenſu, & appetitu moventur. Et ſi quid aliud eſſe videatur, quanquam naturale dici poſſit, quod cum rei naturâ, cui convenit, copuletur, niſi tamen initio à quodam, qui ipſe ſit præditus arbitrio, inditum eſſe dicamus, quantumcunque in cauſarum ſerie quis perget, nunquam ad cauſam quæ quicquam valere poſſit, perveniet. Id quod in lapidis ad terram deſcenſu ſuperiùs diximus, & poſtea contra Ariſtotelem fuſiùs dicturi ſumus, nempe eum fieri non poſſe, niſi quis terrenis omnibus propenſionem quandam in terram movendi, aut ipſi terræ terrena omnia ad ſe alliciendi virtutem indiderit, quod potiſſimùm in loco, quem nunc tractamus, tam perſpicuum eſſe videtur, ut Philoſophorum alius nemo ſit, Phyſ. Tom. 1. ſect. 2. l. 3. c. 6. præter unum Gaſſendum, qui dicere auſus eſt, quamobrem aut Sol, aut Terra, at aliud quodcunque ſydus axi ſua circumvolvatur. Ipſe autem poſt omnes mechaniſmi conatus, fibris quibuſdam, atque machinis perfici voluit, quæ eo ordine compinguntur, ut factâ unius compulſione, vis in proximam tranſeat, atque ab eâ in aliam, & inde in alteram,

uſque

Digitized by Google

uſque dum ob ſphæricam figuram extrema primam compulerit, à quâ iterum ſecunda compulſa tertiam, atque adeo mutuâ omnium impulſione continua fiat totius circumvolutio. Quis autem ſubtiliſſimam iſtam fibrarum contexturam effecit, quis in hanc potius, quàm alteram partem inclinavit, quis denique in motum primus compulit? Optima enim quæque automata, etiamſi in motu perſeverare poſſunt, ſuâ tamen ſponte nunquam eundem incipiunt. Ita ſyderum orbes, ſi ſecundùm fibrarum ductus quis impulerit, in orbem circumire non deſinent, niſi verò impulſi non incipient, cùm nulla unquam machinarum diſpoſitio vim motricem ſibi dederit, ſed ſolùm apta ſit, ut datam conſervet. Utcunque ſit, ſi eâ rotularum concatenatione, quam deſcripſit, quique ſyderum orbes extruantur, non intelligo, quî magis artificioſâ providentiæ ſolertiâ extrui potuiſſent. Atque adeo compagem ſuam eâ arte fabricatam eſſe vidit vir ille magnus, ut niſi ſapientiſſimo numine conſtitutam eſſe fateamur, neque faciendam, neque intelligendam eſſe clamat, & proinde Philoſophos omnes primo gradu hæc ſic ſe habere profiteri monet, quia opifex ſummus ſic ſe habere voluit, quàm variè quaſi tergiverſando, pérque ambages incedendo eò demum redire, ut ad idem met profitendum adigantur. Sive autem iſtâ, ſive aliâ quâcunque contexturâ cœleſtes orbes fabricentur, nulla unquam reperietur cauſa, quamobrem aut omnino moveant, aut hâc, quâ moventur, ſeu viâ, ſeu celeritate, niſi quod ſummus opifex ſic volvi voluerit.

SECT. X. Circumvolutis autem circa ſe ſyderum orbibus, quibus tamen machinis per ingentem iſtum magni orbis ambitum circumvehetis? Trochleas, vectes, rotas ſeſe mordentes, aliaque omnia inſtrumenta, quibus in terrâ dimovendâ, uti voluit Archimedes, afferte; atque quî quâvis veſtrum omnium, aut arte, aut induſtriâ, ſive ſolem, ſive terram circumferre poſſitis, experiamini. At otioſa eſt veſtra Philoſophia, nihilque efficit, ſed ſolâ garrulitate ſe exercet. Quâ enim deſcriptione fiant cœleſtium converſionum ordines, magnâ cum opinionum diſſenſione, pro ſuo quiſque arbitrio conſtituitis. At ſi quî iſte deſcriptionis modus primùm ſine opificis conſilio deſignari, & confici potuit, interrogamus, homi-

hominum loquaciſſimi prorſus obmuteſcitis. Cùm verò præcipuè tres ſint de cœleſtium converſionum ratione ſententiæ, Ptolemæi, Copernici, & Tychonis Brahei, ex iis, utram mavultis accipiatis, & quî opifice extra ſe nullo conſtituta ſit, experiamini. Quid autem de Ptolemaicâ dicam, cùm certiſſimæ experientiæ adverſetur? Cùm Venus quàm Soli ſuppoſuit ipſi circumducatur, & nunc infra, nunc ſupra, nunc ad latera excurrat? quod ſi utrumque ſydus ſphæræ ſolidæ affixum eſſet, nequaquam fieri potuit, cùm ſuperior Solis ſphæra Veneris inferiorem ambitu ſuo complectatur: Si verò aut iſtâ, aut ſimili quavis ratione abſolvantur orbium cœleſtium motus, non video, quî ſe artificis cujuſdam opus fuiſſe clariùs indicarent. Id enim quid magis indicat, quàm tam immenſus, atque involutus machinarum apparatus, quo innumerabilibus commiſſuris connexæ ſint totius partes, variiſque rotarum invicem junctarum motibus intricati omnium curſus abſolvantur? Putáſne, nullo opifice rem procurante, tam implexam tot orbium compagem ſeſe ſuapte naturâ extruxiſſe, & cùm fortè extructa ſit, varias ſui partes tam variis, támque involutis motibus verſari potuiſſe? Quàm delectaret, ſi quis explicare vellet, quemadmodum ingens iſta concentricorum, & eccentricorum farrago ſe in intricatam iſtam, quâ fit, fabricæ rationem compoſuerit! Ne verò rem ridiculam nimis exagitem, utram è duabus aliis ſententiis mavis, ſume, & quî illorum motuum deſcriptiones conficias, rurſum experiare. Quanquam, utram eligas, nequicquam refert, cùm enim Copernicus ſolis, & terræ tam motum, quàm ſitum mutavit, Tycho Brahe, ſeu potius Longomontanus, qui magiſtri hypotheſin correxit, & perfecit, utriuſque locum immutatum reliquit, & motum inter utrumque diviſit, motum enim diurnum terræ, quam in mundi centro poſuit circa axem ſuam revolutioni, annuum autem ſolis circa magnum orbem converſioni tribuendum eſſe voluit. Sive autem alter, ſive uterque moveatur, nihil referre, inquam, cùm primùm quî omnino moveri poſſint, adhuc cauſam deſideremus, deinde ut hac, non aliâ ratione motus ſuos conficiant. De motu autem circa axem ſuperiùs diximus, nullam illius cauſam eſſe, ſive ſoli, ſive terræ tribuatur. Niſi quod ut quis dicat velim, ſi ſol ſibi circumvehatur, quo caſu, qua-

quâve neceſſitate ab ortu in occaſum; ſi terra ſibi, quo, quâve ab occaſu in ortum, ſi vero terra axi ſuæ nixa viginti quatuor horarum ſpatio circumvolvatur, quo impetu motum incipiet? Magneticis ſuis viribus (inquit Gilbertus) ſe convertit. Magnetiſmo autem nihil mirabilius eſſe demonſtravimus, & ſi iſtâ ratione conficiatur converſio, eam ſummâ arte confici jamdudum demonſtretur. Quî vero iſtâ virtute? cùm enim æqualis ſit utrinque ab ortu & occaſu in polos verticitas, quamobrem in hanc potiùs quàm illam viam flectatur? Si autem inæqualis ſit, alicubi conſiſtet, ubicunque nempe vis validior collocetur; at ſolaribus, inquit, influentiis adjuvatur. Qua autem ratione, ſi Sol ſe moveret, terram promovere poſſit, nihil dixit, niſi quod tandem ad cauſam, quæ ad finem, cujus causâ fiat, reſpexit, totius rei eventum retulerit. Cùm enim incredibilem iſtam motûs rapiditatem ſe à cœlis ſuſtuliſſe arbitratus ſit, continuò terreni orbis verticitatem ob ſui commodum inferre pergit. " Niſi Lib. 6. cap. 4.
" enim, inquit, diuturna vertigine volutetur, Sol conſtanti-
" bus luminibus deſtinatæ alicui parti ſemper impenderet,
" eámque morâ diuturnâ ureret, atque in pulverem ageret,
" diſſiparet, altiſſimáque tellus vulnera conciperet; nihil-
" que boni eveniret, non vegetaret, non animalibus vitam
" concederet, humanúmque genus periret. In aliis verò
" partibus omnia horrida eſſent, & frigoribus ſummis rigida,
" unde eminentiæ omnes, duriſſimæ, infœcundæ, inacceſſæ,
" perpetuis umbris, & nocte æternâ coopertæ eſſent. Quàm
" miſeram & horrendam utrinque faciem ipſa tellus cùm pa-
" ti noluerit, magneticâ aſtreâ mente in orbem volvitur, quo
" perpetuâ commutatione luminis perpetua eſſet rerum vi-
" ciſſitudo, calores, & frigora, ortus, & interitus, dies, &
" nox, mane, & veſpera, meridies & multa nox. Ita petit
" tellus ſolem, & repetit, averſatur, & inſequitur, admira-
" bili ſua magneticâ virtute. Quî vero eâdem nunc ſolem petat, nunc averſetur, niſi quod iſta ratione ſuo emolumento conſuluerit, prudens dicere præteriit. At ſi nulla ſit cauſa quæ rei eventum conficiat, niſi quæ ad illius commodum reſpexerit, quid ſequitur, niſi cauſam non purè mechanicam, ſed prorſus intellectricem fuiſſe? Neque aliam vir acerrimi ingenii voluit, cùm magneticâ aſtreâ mente rem confici

cenſuerit, quo quanquam quid intellexit, cùm explicare noluit, neſciamus, ſi tamen quid omnino, hujus motûs inſtrumenta eſſe tum vim magneticam, tum aliam aſtrorum ſingularem, cauſam autem principem eſſe, mentem quandam, quæ rerum utilitati proſpicit, quæque idcircò eas terræ dedit, iiſque utitur, ut emolumenta omnia, quæ hic enumeravit, aſſequatur. Unus autem omnium Keplerus (Epicurum, & Carteſium ab omnibus ſemper ſecerno) ſe rem totam mechanicè confeciſſe putavit. Iſte itaque ſolem magnum univerſi magnetem eſſe voluit, qui cùm in mundi medio ſitus ſit, & circa propriam axem volvatur, virtute magneticâ, à ſe undique diffusâ, planetas omnes, atque adeo terram in eandem ſecum vertiginem rapiat. Quanta paucis ὑποθέσεως copia! Primum enim quid ſolem ipſum ſuo axi circumvolverit? Iſtuc autem ſumpſit Philoſophus, quo verò jure diximus. Denique ſi cæteros omnes planetas magneticâ quâvis virtute circumtulerit, cùm nulla magis admirabilis, quàm magnetiſmi ſolertia in omni aut naturâ, aut arte reperiatur, argumentum Architectricis providentiæ, quæ eam fecit, ſatis confectum habemus. Quid autem multa? cùm multis, ratiſque experimentis, circumvoluto in centro magnete, magnetica in orbem non circumvolvi demonſtretur, præſertim Kircheri iſto. "Quod ſi fiant in plano aliquo circuli, qui "ſphæras Planetarum referant, atque in centro ponatur ex"quiſitiſſimæ virtutis magnes, qui ſolarem Kepleri magnetem "referat, quo facto ponantur in ſingulis circulis ampullæ vi"treæ, in quibus magnetica fruſta ponantur, quo itidem fa"cto vertatur magnes in gyrum, & videbis, cùm admiratione "omnes in ampullis incluſos globulos, in gyrum quoque "actos æquo tempore cum magnete ſuum unumquemque "circulum conficere; non quidem in gyrum circa magne"tem, ut Sol rapit Planetas, juxta Keplerum, ſed ſupra cen"trum, circa proprium axem. Sin verò aliâ quâcunque, quàm vi magneticâ fiat, relictis magnetiſmi legibus, aliâ quâdam ratione confici dicendum eſt, quæ ſanè quo longiùs vim ſuam diffundat, eam eo magis admirabilem habere oportet. At quæcunque ſit iſta virtus, cur quæſo ſingulos Globos tantâ motus inæqualitate circumvehat, Saturnum triginta annis, Jovem duodecim, Martem menſibus viginti tribus, Terram duo-

Lib. 3. par. 1. ſect. 2.

duodecim, Venerem octo, Mercurium tribus, præſertim ſi (ut ipſe ſtatuit) *omnis orbis virtutis emanantis ex Sole tam quo loco Mercurium amplectitur humillimum, quam quo loco Saturnum altiſſimum, æquali cùm corpore ſolari vertigine, & eodem tempore torqueatur?* Quid ergo in cauſâ eſt, quòd tam inæquali motûs celeritate corripiantur? Quorundam, inquit, inertia, & ad motum renitentia, unde difficiliùs communi vertigini obſequuntur. Quænam autem eſt iſta motûs inertia, atque unde in quibuſdam magis, in quibuſdam minùs dominetur? Nulla autem ad motum renitentia fingi poteſt, niſi ignavum gravitatis pondus, cùm itaque nullam iſtiuſmodi qualitatem à vi magneticâ diverſam rebus ipſis ineſſe oſtendimus, nihil eſt, quod eidem reluctetur. Utcunque autem ſuas, quas placet, de cæteris hypotheſes ſtruat, unde quæſo terræ noſtræ ea contigit ad motum aptitudo, ut annuo, neque niſi annuo ſpatio, circumferatur? Quâ tamen motûs viciſſitudine conſervantur, cùm ipſa terra tum quæ in ea ſunt omnia, adeo ut eâdem ſublatâ, neque terræ fructus, neque animantium progenies naſcantur. Denique quid de Lunâ fiet, cùm proprio vortice Terræ circumferatur? ſi enim totius orbis motus, vi ab ipſo Sole diffuſâ, gubernetur, minores omnes tam Lunæ, quàm cæterorum aſſeclarum, qui ſuo Planetæ, quique circumferuntur, vortices diripiet. Quo ſolo Solem planetarum motûs cauſam non eſſe demonſtratur, quòd Lunam non circa Terram ferri, ſed circa proprium orbem efficeret. Cùm itaque, proprio gyro verſatur, nullam ſui motûs cauſam, niſi quæ initio motum impreſſit, habere potuit; neque philoſophi, quantumcunque ſe fatigaverint, aliam tandem motuum cœleſtium cauſam inventuri ſunt, niſi quod prima omnium cauſa ſuûm, quem habet, cuique impreſſerit. Aut ſi quæ ſit communis omnium quaſi concatenatio, adeo ut ſit tota planetarum complexio ingens machinamentum, quo tam variæ ab uno principio inchoentur motuum rationes; annon tam præclara machinationis diſpoſitio non niſi artificis ingenio ſe factam eſſe indicaret? Quid enim, an celeberrima iſta Archimedis ſphæra, quâ ſolùm diſpares iſtos cœleſtium curſus imitatus eſt, ſummum Architecti ingenium in omnia ſecula propagabit, & nullam interim ingenii ſolertiam, quæ primum machinata eſt, mirabimur?

mur? Præſertim cùm præ naturæ ſubtilitate craſſa ſit iſta Archimedis imitatio; iſte enim converſiones ſuas validis æris rotis, ut vinculis effecit, cùm ea ſubtilitate fabricetur cœleſtium machinatio, ut qui fiat, neque viſu, neque tactu, neque ullo ſenſuum acumine percipi poſſit.

Sect. XI. Sive verò Sol Terræ, ſive Terra Soli, circumferatur, cur quæſo circulo æquatori parallelo, ut ſi ab ortu Sol, ab occaſu Terra curſum perficiat, alter eâ lineâ volvatur, quæ alterius medium interſecaret, quam ut cuique notum eſt, Æquatorem idcirco appellant, quòd eâ tota Terra in partes duas æquales dividatur. Quid eſt, inquam, quòd ſolem tam accuratâ ratione tranſire fecit, ut ſui curſûs media revolutio per ipſam Terræ mediam regionem abſolvatur? Quamobrem per leges mechanicas ſolaris orbita in hanc partem, aut in illam jacere non potuit? Cur non utrinque extra lineas tropicales verſus utrumque polum, imò cur non ultra polos ambitum ſuum ſemper deſcribat? Exigua res eſt totius Terræ globus, ad immenſi iſtius orbis amplitudinem, qui Solis cœlum habetur; neſcio quot millenas Terræ diametros utrinque interjacere ſtatuunt Aſtronomi, quàm incredibili caſu contigit, ut è pluſquam mille viarum tractibus, quorum cuique perinde circumferri potuit, hanc unam elegerit? Imò cùm ipſa Terra in exilia duo puncta diviſa ſit, (ſic enim habenda ſunt, ſi ad totius orbis circuitum conferantur) cur non alteri diametro, aut hinc, aut inde immineat, ſed cùm tam exigua ſit totius moles, per ipſam ipſius medietatem percurrat?

Atqui cùm medium cœli circulum obtinuerit, cur quæſo incitatiſſimâ iſtâ converſione circumvolvatur, ut viginti quatuor horarum ſpatio tam immenſum curſum conficiat? Idque eâ conſtantiâ, ut in omni temporis diuturnitate, minuto uno, neque celeriùs, neque tardiùs fiat revolutio. An non res, non tam mirabilis, quàm ſtupenda vobis videatur, ſolem, aut terram, cùm tantæ molis fuerint, tam infinitâ motus pernicitate abripi, ut non velociùs, imò longè tardiùs globuli tormentis exploſi abripientur; at verò cùm tantam vertiginem, tam conſtanti, támque accuratâ per omnia ſecula æquabilitate, confici intueamini, quid ſtupefacti dicetis, quî cogitationem

tationem tam prodigioſæ rei mente capietis? Miror profectò his ſolis non vidiſſe vos quàm ſapiente, quámque præpotente architecto, tam mirabilis motus gubernetur. Sola enim celeritas immenſam primi motoris potentiam indicaret; at cùm tam incitatæ celeritati accedat tam accurata æquabilitas, nunquam ſatis aut dici, aut cogitari poteſt illius ſapientia, qui tantos motus, tanto ordine, conficiat, ſempérque moderetur. Si verò fateri nolitis, mechanicis veſtris omnibus, aut inſtrumentis, aut legibus, omnem immenſi hujus horologii machinationem, vos, quæſo, conficiatis, adeo ut noctis, dieíque ſpatia, eâ æquabilitate ſemper metiatur, *Ut nulla ars curioſa* (obſervante Gilberto) *aut per clepſydras, aut per horologia, arenaria, aut per ea quæ ex rotulis denticulatis compoſita, ponderibus, aut intenſæ laminæ chalybeæ vi incitantur, differentiam aliquam temporis invenire poſſit.* At veſtri moris non eſt, tam ſeverè philoſophari. Quæ in naturâ maximè mirabilia ſunt omnia, eorum nullam vos rationem habetis. Sed rudia admodum, & vix inchoata rerum initia reſpicitis, adeo ut, ſi perfectam, atque accuratam rei cujuſvis abſolutionem à vobis deſideremus, ſurdis ſemper canamus. Sic cùm, quo nunc verſamur loco, quî fiant noctis, dieíque vices interrogemus, ſi quis, inquitis, oculos ſuſtulerit, aut ſolis circa terram, aut terræ circa ſolem gyratione, fieri non dubitabit. Quanquam ergo quî omninò fiat iſtâ gyratio non explicuiſtis, explicuiſſe tamen dabimus, atque ſolùm cùm tam incitatâ celeritate rapiantur, ut dicatis interrogamus, quibus frænis ſuos motus tam præcisè gubernent, aut qua machinarum compage eoſdem metiantur; ut tam immenſa itinera uno nunquam momento aut tardiùs, aut citiùs conficiant? Ab ipſis autem aſtris, imò ſaxis, citiùs, quàm à vobis reſponſa referemus: Hæc cùm poſtulamus, veniam impetratis, neque vos tam curioſam, támque moleſtam Philoſophiam profiteri dicitis. Quanquam enim initio omne naturæ artificium explicare ſemper ſpondeatis, tamen cùm de rebus ſingulis tractatur, Deus bone! quàm craſſæ, quàm rudes, quàm pueriles hypotheſes extruuntur? Memini equidem quàm ineptos, de rebus naturalibus ſermones, pueri olim cùm eſſemus, inter nos habuimus, neque profectò, cùm ancillis docti ſolem facem bipedalem, lunam Dei omnipo-

Lib. 6. c. 6.

nipotentis lucernam, aſtra particulas è veteri lunâ diſcerptas eſſe putabamus, de iis multo majori cum imperitiâ, quàm vos balbutire ſolitos fuiſſe puto.

Sect. XII. Cùm verò per medium terræ circulum tantâ, támque æquabili incitatione feratur, cur non eodem ſemper Parallelo, dicite? Cur nunc hinc, nunc inde lineis ſpiralibus excurrat, adeo ut cujuſque diei converſione novo circulo circumvehatur? Idque eâ conſtantiâ, ut, quanquam unoquoque die curſum uno propemodum gradu immutet, iſtam tamen mutationem, quantulacunque ſit, eandem per omnia ſecula conſervet. Hic autem ut in reliquis omnibus, quemadmodum res ſe habeat, fusè ſatis, neque imperitè dicitis, ne verbum verò quî ſic ſe habere ſolis legibus mechanicis contingat. Cur denique cùm utrinque ſenſim excurrat, huc uſque, & nunquam digiti latitudine ulteriùs progrediatur? Quî intra amplitudinem ſigniferi orbis curſus ſuos ſemper definiat? Quî tam accuratè diſceſſuum, acceſſuúmque ſpatia metiatur, ut cùm viginti tribus gradibus, & triginta gradûs momentis diſceſſerit, curſum ſiſtat? Cur nunquam unâ aliâ converſione, aut demptâ, aut additâ, eundem flectere incipiat? Cur non viceſimo nono, aut triceſimo primo ſe referre cogitet? Eóque cùm pervenerit, quâ vi, quóve conſilio, in diverſam partem aſcendat? Quid veſtigia in aquilonem properantis auſtrum verſus reducat; quidque viciſſim ab auſtralibus ſignis in borealia inflectat. Niſi eundem cum Poetis aurigam quendam eſſe velitis, qui cùm ad definitam ſpatii latitudinem abierit, flexis habenis curriculum convertat. At neque de rebus hiſce, earúmque cauſis, vobis negotii quicquam feciſtis, aut ſi quæ de iis afferre placuit, fabulis ſimiliora ſunt, quàm quas de Phœbo ſuo Poetæ finxerunt. Quid enim aliud eſt, quod Anaximenes, & Anaxagoras fingunt, cùm aere verſus polos condenſato ſolem retrò in diverſam partem impelli comminiſcuntur. Iſti enim obliquum ſolis curſum, qui aerem in utrumque polum coerceat, quanquam unica res ſit, cujus cauſam dari oportet, ſumpſerunt; atque cùm ſumpſerint, quî tam perenni, & æquali flatu redeat, nihil dicunt, neque quî in polis ita conſtipetur, ut ſolem in contrarium curſum repellat. Cùm enim

De placit. l. 1. c. 33.

Digitized by Google

enim in omnem partem pateant immenſa ætheris ſpatia, in quæ abire poſſit, nihil eſt, quod eo impetu retrò pellat, ut ſolis globum, qui terram magnitudine vincit, ſecum abripiat: At cùm præcipuus ſit inter mechanicos Epicurus, qui ventorum flatibus ſydera æquabili ratione huc illuc ferri voluêre, in illius opinione redarguendâ rem fortè (ſi operæ pretium ſit) fuſiùs proſequemur. Quid item de aliis dicam, qui ſolem curſus ſuos mutare fingunt, ſolùm ut pabulum inſequatur? Cùm enim omnem ab Æquatore ad Tropicum uſque aerem depopulatus ſit, cur prorſum illius aviditate non pergat, ſed ſequente die, redeat eâdem ſpirâ, quâ priori pabulum omne abſumpſerat? Hæ autem aliæque delirantium Philoſophorum fabulæ, cùm ad ſpeciales hypotheſes pervenerimus (ni pigeat) uberiùs redarguentur.

Sect. XIII. Interim autem cùm quo exitu omnem omnium rerum noſtrarum ordinem nullâ architecti ope effeciſtis, viderimus, nunc quì ſummo, nec niſi ſummo conſilio, facta ſint omnia, veſtrâ vos vice videatis. Diximus quàm commodo tam longitudinis, quàm latitudinis intervallo, terra à ſole diſtet, ut ſi aut infra, aut ſupra, aut ab utrovis latere collocetur, beneficiorum omnium, quæ ab ipſo nunc habet, ſemper expers jacuiſſet: Atqui tamen cùm tam appoſitum intervallum ſoli & terræ interjectum eſſe contigerit, ſi ſede ſua immobilis uterque hæſiſſet, iſto caſu periiſſet omnis orbis terrarum, & uſus, & ornatus: Sol enim regionum tractus, quibus perpetuò immineret, nimio, & conſtanti caloris impetu exhauſiſſet; quibus autem nunquam accederet, ii cùm nullo unquam lucis, aut caloris appulſu foveantur, in ſempiternâ ſterilitate inutiles, & ſqualidi jacuiſſent. Adeo ut, quanquam locum omnium aptiſſimum occupavit, eundem tamen, ſi ſemper conſervaſſet, loci opportunitatem, quam fortè nacta eſt, omnino amiſiſſet: Sapientiſſimè itaque præcautum, & proviſum eſt, ut aut alterius, aut utriuſque motu, eandem optimè tueatur. Si ergo quâ utilitatis ratione ſit motûs viciſſitudo inſtituta interrogetis, non per ambages, neſcio quas, quemadmodum vos, ſed perſpicuè, & ſimpliciter, & ut philoſophos decet, reſpondebimus. Interrogatiſne ergo, quamobrem ſol, terráve converſione rotundâ

tundâ circumferatur? Annon verò iſtam motûs rationem, aliâ quavis longè utiliorem eſſe cernitis? Quid enim ſi in Diallelum, aut alio quocunque ſimpliciori curſu moveatur? neque ſubter terram demergi unquam, neque viciſſim emergere potuiſſet, ſed continuò aut ſupra Horizontem, aut infra, verſaretur, atque adeo perpetuis radiis hemiſphærium alterum conflagraret; dum ſempiternis tenebris, & ſqualore ſorderet alterum. Cùm verò converſione, aut rotundâ, aut ellipticâ circumferatur, toti terrarum orbi cœleſtem ſuam caloris, luciſque vim partitur, atque utrumque hemiſphærium alternatim quovis die radiis ſuis conſolatur. Hâc ergò motus ratione cuique terrarum parti ita proviſum eſſe videtis, ut niſi eâ moveri contigerit, foret, ut nulla omnino eſſe potuiſſet, aut terræ totius, aut cujuſvis ejuſdem partis utilitas. Si porrò quamobrem eâ motûs pernicitate, tantam illius æquabilitatem conſervaverit: mirabili hujuſce raptûs ordine, ſcitote, noctium, dierúmque viciſſitudines commodo intervallo redire, quibus animantibus ſua quieſcendi opportunitas detur, aer, qui alioqui æſtu nimio incaleſceret, temperetur, terra, quam ſolis ardor nimis diuturnâ morâ percoqueret, vires ſuas reſarcire poſſit; denique ut debitæ calidi, humidíque vires conſerventur; quorum aut luctâ, aut concordiâ conficiuntur rerum omnium ortus, & interitus. Adeo ut, ſi de altero alter nimis diu prædaretur, omnis naturæ in rerum procreatione poteſtas funditùs interiret. Quanquam enim commodis hiſce omnibus commodè ſatis proſpici potuerat, ſi diurna converſio paulò aut prolixiori, aut breviori, quàm viginti quatuor horarum ſpatio, abſolvatur; cùm non tam imbecillam effecerit ſummus opifex naturæ inſtitutionem, quin cujuſvis rei, aut incrementum ferre, aut decrementum pati, ſine noxâ quâvis mortiferâ potuerit; tamen ut modici, & frequentes ſint ſolis acceſſus, & receſſus, rerum ſaluti non modo utile, ſed & planè neceſſarium videtur, & ſi omnino fiant, aptiori intervallo quàm quo fiunt fieri non potuerant, ut enim ſine laboris, & quietis viciſſitudine vivere non poſſemus, ita viribus noſtris maximè convenit, ut viginti quatuor horarum ſpatio quieſcendi opportunitas rediret. Atque igitur, ut expedit in variis terræ regionibus, variæ fiunt noctium, dierúmque viciſſitudines:

dines: Ita intra Tropicos, ubi ſol maximo æſtu dominatur, penè æqualia ſemper ſunt utriuſque ſpatia, cùm enim iſtarum regionum incolæ præ ingenti Solis per diem calore, diurnis laboribus citiùs laſſati ſint,longius quieſcendi tempus efflagitant; neque ſolâ quiete ſpirituum vim, ſed & frigore ſanguinis temperiem reſarciunt. Cùm enim ſol altero hemiſphærio verſatur, ingentem frigidi vaporis copiam in alterum propellit, qui ut ipſe frigidam aeris temperiem reſtituit, ita cùm pluvias continuò gignat, & in terrâ, & in aere vim quandam frigoris relinquit, quæ, ſole redeunte, eandem aliquandiu conſervet, & quidem tantâ copiâ hiſce locis humores frigidi ſuppeditantur, ut ſol rariſſimè conſpicuus aut occidat, aut oriatur.

Cùm verò in temperatis regionibus non tanta ſit dierum, noctiúmque æqualitatis neceſſitas, quatenus ſpirituum vires diurno labore minùs exhauſtæ ſint, noctes, diéſque in tam æqualia ſpatia non dividuntur, ſed pro anni tempeſtate, alter alteri viciſſim diuturnitate cedit. Summâ hyeme longiſſimæ contingunt noctes, Æſtate mediâ breviſſimæ; ſcilicet cùm hac tempeſtate maximus ſit ſolis calor, tantâ autem temperatione moderatus, ut nunquam vires multum exhauriat, imo potius, ut vim ſpiritibus addat, eorúmque mobilitatem adjuvet, vegeti, & alacres facti, minore quietis ſpatio indigemus: Temporibus autem hybernis cùm caloris defectu algeant ſanguis, ſpiritúſque, nocturnâ quiete foventur, & eriguntur. Novit enim bimeſtris quiſque infans ſomnum non minus vires reſarcire quàm ſolem, aut cibum. Tam opportunè cujuſque loci incolis inſtituitur noctis, dieíque viciſſitudo.

Altera verò, quæ inde orta eſt commoditas, eſt idonea aeris temperatio, quæ quanti ad animantium ſalutem ſit, quid dicam, cùm ejuſdem continuo in intima præcordia commeatu, quæ in vitâ ſunt, vitam tueantur omnia? Ad omnium itaque ſalutem maximè intereſt, ut curioſâ admodum caloris & frigoris moderatione temperetur, quo ſanguis ſatis, ne verò nimiùm, refrigeſcat. Atque hac etiam in re, variâ opportunitate, pro vario loci cujuſque ſitu, proviſum eſt. Subter ſolis viam, ubi perdiem maximè inferveſcit, noctu, ut dixi, ſummâ frigoris vi refrigeſcit, quâ ra-

tione,ut Tyndaridæ fratres alternatim immortalitatem ſuam, nox, diéſque per omnia ſecula imperium ſuum paribus ſpatiis tenuere; & quanquam annuo curſu imparibus partiti ſint, totius tamen anni curriculo, eâdem ſpatii æqualitate, quâ ſub ipſo Æquatore imperii ſui vices diviſerunt. Cùm enim tempeſtatis moderatione aër inæqualia viciſſitudinum ſpatia ferre poſſit, curſus Solis diurnus inæqualibus conficitur, ita tamen, ut quovis anno eadem ſit utriuſque menſura; ut enim ſub ipſo Æquatore dies duodecim horas, nóxque totidem obtinet; ita ſi in quâvis regione totius anni ratio computetur, idem ubique utriuſque ſpatium comperies. Quo planè fit, ut in omni terrarum orbe eadem ſemper ſervetur in aere caloris & frigoris proportio, quâ ſolâ omnis ejuſdem ſalubritas conſervatur.

Quid quod poſtremò ut tam æquali hac noctis diéique viciſſitudine,Cœlo temperatio,ita Terræ fœcunditas inducatur! Si enim prolixiori aliquâ diuturnitate Sol Terræ immineret, illius ſuperficiem nimio æſtu adurens omnem ejuſdem ubertatem exhauſiſſet, aut, ſi diuturniùs adeſſet, quàm abeſſet, temporis decurſu, de humore tantundem ſenſim detraheret, ut tandem illius penuriâ omnis tellus ſiccitate exareſcat, neceſſe ſit. Cùm itaque ſpatiis tam æqualibus Sol adſit, & abſit, vim ſeminalem, quam Terræ per diem inſevit, nocturnis pluviis irrigare videtur. Quæ quoque majori, minoríve copiâ ubique pro loci neceſſitate coguntur. Sub Æquatore, ubi Sol maximè per diem de humore prædatur, nocte humidi vaporis circumfluxu, atque imbribus continuis, quicquid dies abſtulit, inſtauratur. Ad alias autem regiones, ad quas moderatior æſtus accedit, fit minor nocturni humoris illapſus. E quibus omnibus ſatis, opinor, videtis, in quàm præclaros rerum uſus tam incredibili celeritate fiat diurna Solis, Terræve converſio.

SECT. XIV. Quamobrem verò novis quotidie anfractibus per lineas ſpirales eâdem conſtantiâ, quâ viginti quatuor horarum ſpatio noctis, dieſque viciſſitudines tercentum ſexaginta & quartâ ferè diei parte converſiones ſuas annuas conficiat? Eâdem certè, inquam, utilitatis ratione, ut nempe eadem ubique calidi, & frigidi, ſicci & humidi moderatio conſer-

conſervetur. Primùm enim ut diurnâ iſtâ converſione naſcuntur utilitates iſtæ omnes, quas jam ante minores iſtas dici, noctíſque tempeſtates aeri, terræ, omníque animantium generi afferre diximus, ita curvo hoc inceſſu, iſtarum tempeſtatum non modò comparatur, ſed & admodum locupletatur opportunitas. Hinc enim ut inter Tropicos dies, noctéſque idem penè ſpatium continuò ſortiuntur, ita extra lineas tropicales, ubi major, minórve, pro loci ratione, fit ſpatiorum inæqualitas, dierum hyemalium brevitas, æſtivorum prolixitate ubique compenſatur. Atque adeò demum ubique terrarum tanta annuatim diei portio fit, quantâ intra ipſam Tropicorum latitudinem fruuntur. Quo evenit, ut tellus neque nimio æſtu uſpiam ardeat, neque nimio frigore conſtringatur, ſed cùm æquali ſolis calore ſemper gaudeat, nativum ſuum ſuccum ſemper conſervet, è quo ſolo omnia quæ in terris ſunt oriuntur, & augeſcunt. Imò verò hac motûs ratione fiunt majores iſtæ (& ſi fieri poſſit) utiliores æſtatis, hyemíſque tempeſtates, quarum conſtanti per anni ſpatium viciſſitudine, ita hæc omnis conſervatur natura, ut, iis ſublatis, unà omnis terrarum orbis uſus, & fructus penitus interiret. Primùm enim, quid ſi in eodem Æquatoris parallelo eum ſemper moveri contigiſſet, annon perpetuæ æſtatis ardore omnes prope jacentes terras depopularetur, cùm ſi nunquam deſerat, vires nunquam reſarcire ſinat? Annon iſti quoque omnes terrarum tractus, qui longiùs utrinque extra Tropicos tam auſtralem, quàm borealem excurrunt, perpetuâ brumæ inclementiâ obriguiſſent? Quibus ſcilicet vis caloris vegetior nunquam appulerat quàm nos, tempore æquinoctiali, & plerumque multò languidior, quàm media hyeme, ſentimus. Aut ſi fortè alterutrâ Æquatoris parte circuitum confeciſſet, ſi auſtrali, omnis ille tractus qui à Tropico Cancri adusque borealem excurrit, jugi, & non intermiſſâ hyeme langueret; quod idem tractui à Capricorno, adusque polum auſtralem expanſo, eveniret, ſi Solem intra partem Æquatoris borealem compingi contigiſſet; aut ſi quâvis aliâ movendi ratione annuus illius curſus inſtituatur, horribiles ſtrages, aut toti terrarum orbi, aut ſaltem ingentibus ejuſdem plagis attuliſſe neceſſe eſt.] Inæquali verò iſto motu, quo per Eclipticam nunc fertur, rerum omnium in-

 colu-

Digitized by Google

columitati, atque terrarum omnium utilitati, eo conſilio proviſum eſt ut meliore nullo proviſum eſſe potuerit. Quódque melius intelligatis, duas præcipuè cauſas eſſe ſcitote, quæ calorem aut augent, aut minuunt, altera rectior, & obliquior radiorum percuſſio, altera major, minórve percuſſionis diuturnitas: Si radii ad perpendiculum rectis lineis in terram vibrentur, in ſeſe reverberant, atque adeo columnæ formâ condenſatæ majori vi terræ incumbunt; ſi verò eandem lineâ obliquâ feriant, contrariâ parte, quàm quâ venêre, reſilientes in aera evaneſcunt. Percuſſionis tamen obliquitas ejuſdem diuturnitate compenſatur, ita ut, ſi Sol intra Tropicos rectiores radios emittat, duodecim autem ſolùm horis moretur; atque ſi in ſexaginta graduum latitudine feriat obliquiori radio, octodecim autem horis ferire perſiſtat, tantundem ſentient caloris, qui iſto intervallo ab Æquatore diſtant, quantum qui rectâ ſubter eundem incolunt. Cùm itaque Sol lineâ ſpirali convertatur, & nunquam hodierno die eidem loco, quo heſterno rectus immineat: cùm deinde in Tropicis non niſi ſemel & intra Tropicos non niſi bis in anno eidem loco verticalis fiat, cùm denique in temperatis utrinque zonis quæque regio pro obliqui Solis aſpectûs ratione, ejuſdem diuturniori morâ perfruatur, eadem annuatim ſit ubique in omni pene mundo habitabili caloris, & frigoris reciprocatio, & ſi quæ ſit aliquando utrius vehementia, pari alterius alio quodam tempore compenſatur.

SECT. XV. Quâ præcipuè ratione in terras zonæ torridæ ſubjectas calor haud minus temperatus effunditur, quàm in eas, quæ in temperatis ſitæ ſunt. Quanquam enim omnis ferè antiquitas eam propter æſtus vehementiſſimos nequaquam habitabilem eſſe cenſuit, atque rariorem fidem inter veteres invenêre ſub Æquatore incolæ, quàm ipſi Antipodes, quod cogitare non poterant, quâ ratione tanta ardoris vehementia temperari potuerat. Si tamen diurnum calorem, quantuſcunque ſit, iiſdem nocturni frigoris viribus conflictari, vel quidem ſemel cogitâſſent, regiones iſtas non modo habitabiles, ſed & quales nos experti ſumus, cultiſſimas fuiſſe perſpexiſſent. Atque hinc in hiſce locis maxima, quæ in omni terra, reperitur, fertilitas; cùm enim per diem

ſemina

Digitized by Google

ſemina rerum tantâ caloris ubertate provehantur, perque noctem pari pluviarum copiâ irrigentur, mirum quàm celeri progreſſu, ad vegetiorem maturitatem perducuntur. Hinc ſub ipſo Æquatore quotannis duplex ſementis ac meſſis, uberrimi ſeminum proventus, frugifera magis arva, & dulciores fructus, ſtirpes, arbores, & animantia majori robore, & amplitudine reperiuntur. Hinc denique ſi quæ è regionibus noſtris frugum ſemina, aut animantia eo deportemus, ſemina majores atque amœniores fruges mox procreant, atque animantia progeniem robuſtiorem, & ampliorem gignunt. Atque adeo videtis quî hac unâ ratione, non modò malo occurratur, cui omnes omnium ſeculorum ſapientes penè aduſque noſtrum, nullum remedium excogitandum eſſe crediderunt; ſed etiam quî terræ regio, quàm omnium maxime inhoſpitalem arbitrati ſunt, omnium fiat cultiſſima. Quanquam verò hâc præcipuè fiat, alia tamen, quæ adjumento ſint, his locis ſingularia reperiuntur. Primùm maxima ubiq; aquarum copia, è quibus vapores in aeris refrigerium uberrimè per diem ſuppeditantur; deinde perennes flatus interdiu ab ortu in occaſum ſpirant, quibus ſolis æſtus admodum temperatur; denique anni ratio ita plerumque inſtituitur, ut cùm Sol iis proximus fuerit, & præcipuè cùm rectâ immineat, tum demum frigus, & pluvias maxime patiantur. Mirè ſtatuente ſummâ numinis providentiâ, ut eâ tempeſtate flatus marini, qui frigus, & pluvias ſecum apportant, indeſinenter ſpirent. Quibus, inquam, omnibus locus iſte, quem intolerabili Solis ardore torreri arbitrabantur, alios omnes, quos maximè amœnos putamus, amœnitate ſuperare proviſum eſt. Imò denique tam ſingulari providentiâ hiſce locis proſpectum eſſe videtur, ut pleræque intra Tropicos regiones ſuarum tempeſtatum ipſæ dominatrices videantur, neque enim Solis acceſſui, & receſſui penitus obſequuntur, ſed contra illius motûs rationem ſuas ipſæ æſtates, hyeméſque efficiunt; adeo ut in nonnullis terris cùm vicinior ſit, fiat hyems, cùm maximè receſſerit, æſtas; imò & quæ parallelo eodem ſitæ ſunt, contrarias ſimul tempeſtates ob ventos ſtatos, montiúmque ſitus experiantur. En brevem totius deſcriptionem. In occidentali Africâ, à Tropico Cancri ad Promontorium Viride, maxima eſt terræ fertilitas, aeriſque temperatio, partim propter fluviorum multitudinem, quæ terram irrigant, aerémque hu-

V. Varenius Geog. Gen. l. 2. c. 26.

U 3 midis

midis vaporibus ubique replent, partim propter mare vicinum, è quo venti frigidiuſculi continuò in terram ſpirant; atque hac regione anni tempeſtates, leges cœleſtes ſequuntur. A promontorio viridi, penè ad uſque Æquatorem, quæ omnis regio Guinea dicitur, vehementior fit æſtus, anníque tempeſtates contra cœleſtium rationem fiunt, menſibus enim Maio, Junio, Julio, cùm ſit Sol verticalis, continuis pluviis, & procellis ſævitur. Regiones, quæ proximæ ab Æquatore in Auſtrum jacent, Congo ſcilicet, & Angola, temperatæ admodum ſunt, & cùm ipſo Ægypto, fertilitate certare dicuntur. Hyemem pluvialem cùm Sol longiſſimè verſus Tropicum Caneri receſſit, patiuntur, iſtis enim menſibus ventus Zephyro-boreas nubes è mari affert, atque ad montium juga, quæ verſus ortum ſita ſunt, cogit, ubi cùm vento Euro-auſtro, ab oppoſitâ plagâ flante, condenſantur, in pluvias continuas abeunt, atque ſtatas quotannis fluminum exundationes efficiunt. In provinciâ autem Lowango, quæ his proxima jacet, quanquam eadem ſit cœli temperies, diverſa tamen eſt anni tempeſtas, cujus certè cauſa nulla alia eſſe poteſt, niſi alii venti, aliúſque montium ſitus. In Orientali Africæ plagâ, à Tropico Capricorni ad Æquatorem, anni tempeſtates plerumque contrariæ reperiuntur, quàm quæ in Occidentali eveniunt: tum propter montium juga, quæ per mediam terram excurrunt, tum propter contrarios ventos, qui à mari Orientali ſpirant. In Aſiâ, Arabiæ regiones ſatis notæ ſunt, atque in tempeſtatum ratione Solem ſequuntur. In occidentali Indiæ littore anni tempeſtates contra Solis rationem eveniunt; cùm enim Sol vertici imminet, continuæ, & ingentes pluviæ fiunt, è quibus mira, & incredibilis fertilitas. In Orientali ejuſdem littore, contrariæ ſunt annuæ tempeſtates iis quæ in Occidentali; cùm enim montibus, ut Africa, per medium ſecetur, atque contrariis ſtatis ventis contrariæ à mari excitentur pluviæ, quid mirum ſi contrariæ tempeſtates naſcantur, quanquam ſane mirabile videatur, tam exiguo intervallo diſſitas eſſe has regiones, ut unius diei itinere è mediâ hyeme in mediam æſtatem migrare poſſis? Americæ pars Auſtralis, quæ Peruviana dicitur, montibus, & camporum planitie conſtat, & quanquam in vallibus nunquam pluat, ſed ſolo rore irrigentur, tamen cùm vapores humidi perpetuo Auſtro-zephyro

phyro in montana compellantur, inde magnis torrentibus in planitiem ruunt, eíque ſummam fertilitatem, ut Ægypto Nilus, ſecum afferunt. Altera Americæ Auſtralis pars, quæ Braſilia dicitur, cœli temperie, & amœnitate, omnes telluris regiones antecellere perhibetur. Cœleſtes leges in tempeſtatum ratione plerumque ſequitur, quanquam locis quibuſdam propter montium ſitus, ventóſque ſtatos, fiat variatio. Denique in Americâ ſeptentrionali, ſex menſibus, quibus Sol verticalis eſt, pluit, ſex quibus in Auſtrum receſſit, æſtum experiuntur. Atque ita cùm totius zonæ torridæ circuitum peragravimus, non modò omnem habitabilem, ſed maximam partem jucundiſſimam eſſe videmus, atque etiam in locis quamplurimis, ubi cœleſti ratione noxiæ fierent anni tempeſtates, ſalubriores alias iiſdem contrarias tempeſtatum leges mirâ providentiâ inſtitutas fuiſſe.

SECT. XVI. His de Zonâ torridâ dictis, de terris extra tropicos ſitis nimis notæ ſunt, quàm ut quicquam dicam, quantum utilitatis hac motûs ratione capiant. Cùm enim iſtis Sol per diem multò diutiùs immineat, calor interdiu impreſſus propter nocturni ſpatii brevitatem multò minùs cohibetur; quo fit, ut eo citiùs æſtatis proventus ſuam maturitatem aſſequantur. At verò ſi ibi locorum diurnos calores tantundem temperari contigiſſet, quantum ſub zonâ torridâ, fieri non potuit, ut ante brumæ inclementiam, æſtivæ fruges matureſcant; Sol itaque, ſuorum receſſuum quaſi conſcius, diuturniori induſtriâ operi incumbit, ne quod exorſus eſt, deſerat, antequam ad perfectionem producere potuerat. Eo autem abſoluto, mox in contraria ſigna curſum convertit, ut terræ, quam per æſtatem nimio ſui appulſu exhauſerat, vires ſuas reſarciendi opportunitatem largiatur. Cùm enim noctium æſtivarum frigora ſint dierum ardoribus multo imbecilliora, eos ſatis temperare nequeunt, adeo ut per omnem æſtatis tempeſtatem calor, & ſiccitas vires acquirant, frigus, & humiditas amittant; quod ſi nimis diu fieret, labefactaretur iſta omnium temperatio, quâ ſolâ omnis terrarum orbis fertilitas conſervatur. Atque igitur longè in oppoſitas mundi partes excurrit, ut, eo abſente, frigus, & humiditas, ſuas copias renovarent, atque adeo plu-

viis, & ventis hyemalibus in priſtinum ſtatum inſtaurentur. Quibus novis opibus, copiiſque munita, quanquam victoriam nunquam ſperare poſſunt, omnem Solis impetum proximâ æſtate quodammodo ſuſtinere parantur. Atque hinc poſtremò intelligatis, quamobrem Sol intra latitudinem ſigniferi orbis curſus annuos conficiat, neque lineas ſibi præſtitutas unquam tranſiliat. Cùm enim ad viventium ſalutem par ſit frigoris uſus, & neceſſitas, ac caloris, hinc ſumma numinis providentia in extrema mundi parte utrinque illius theſauros, & quaſi fontes collocavit, qui, cùm in medio Sol dominetur, illius impetum utrinque adoriantur. Atque igitur illius excurſus utrinque eâ latitudine definiuntur, quibus frigoris domicilia ſarta tecta ab omni periculo conſerventur. Si verò ulteriùs prope ipſos polos fortè ſerpſerat, foret, ut omne frigus, quod nunc illius ardores moderatur, ſuâ vicinitate diſſipaviſſet. Cùm itaque iis limitibus coerceatur, ut huc uſque nunquam appulerit, fit ab utroque Polo ad Æquatorem perennis venti frigidi flatus, qui aeri, quem alioqui continuo ſuo æſtu tandem penitus prædaretur, è locupletiſſimis hiſce theſauris ſpiritûs abundantiam, & copiam ſuppeditat. Neque tamen multum ſpatii domiciliis hiſce condendis effudit ſummus opifex, ſed in extremis, anguſtiſque mundi angulis extruxit, cùm enim omnis terrarum orbis in trecentum ſexaginta gradus dividatur, trecentum ferè habitabiles habentur, qui autem extra jacent amiſsâ latitudine in exiguas anguſtias coarctantur, in quibus ſcilicet lineæ omnes, quæ in aliis globi partibus magno ab invicem intervallo ducuntur, in centrum coire incipiunt, ut, ſi quis ſphæras arte factas inſpexerit, inveniet regiones frigidas, ſive intra lineas polares ſitas, vix milleſimam globi partem occupare. Nunc autem hæc omnia de optimis terræ, ſoliſve motuum rationibus, ut intelligatis, cùm fecerimus, nihil aliud à vobis, ut dicatis, poſtulo, niſi cujus vi, & conſilio inſtituta fuerint, demonſtrent, quid, (quicquid omnino feciſſet Deus) demonſtrate potuit.

Sect. XVII. **Quæ omnia cùm de Sole dixerim, quid de Lunâ plura dicam? quanquam enim minor ſit illius, quàm Solis utilitas, cùm ejuſdem tantùm quaſi vicaria ſit, quin tamen**

tamen eâdem inſtituatur arte, dubitari nequit, quatenus eaſdem omnes, quas ille mutationes habeat, eoſdémque curſus conſequatur: Præterea autem quo utiliùs ſuo officio inſerviat, ſingulari providentiæ curâ fit, ne curſum ſuum, perinde ac Sol, præcisè intra Tropicos definiat, ſed aliquot gradibus ulterius utrinque evagetur; quo fit, ut uberiorem lucis copiam regionibus, quæ propiùs à polis ſitæ ſunt, per prolixas noctes impertiri poſſit, adeo ut quo longiori intervallo, à ſole abſit, eo plenius lumen accipiat, & cùm Sol longiſſimè in unam mundi partem abierit, ipſa in alteram lucem diffundat pleniorem. Hinc hybernâ tempeſtate propiùs ad ſeptentrionalem mundi plagam vergit, quo uberius hyemalium noctium tenebras, & frigora temperet, atque eâdem viciſſim causâ, æſtate in auſtrum deflectit, cùm Sol profundiùs in ſeptentrionalem demergitur. Neque ſane obſcurior iſta artis ratio, quæ ſe in Lunæ ſuperficie prodit, videtur; ſi enim exquiſitè lævis, & æquabilis fuiſſet, radii à Sole in eam incidentes non niſi uno è puncto ad nos reflecti potuerant, eo ſcilicet, in quo anguli incidentiæ, reflexioníſque noſtrûm reſpectu exæquantur. Atqui cùm diverſimodè excavetur, atque montibus quaſi, & convallibus ſcabreſcat, lumen à variis illius ſuperficieculis ad nos reſiliens undique ſpargitur, non ſecus atque in numerum auctæ reflectuntur à ſpeculo ſpecies, cujus ſuperficies facieculis inæquabilibus divaricatur.

SECT. XVIII. Cùm verò tam continuata cognatio, & commercium cœli cum terrâ ſit, quo commeatu devehatur dicite; atque primùm quî prohibeant veſtræ leges mechanicæ, ne totum ſpatium à terrâ aduſque cœlum ſolidâ materiâ repleatur? Cur corpora omnia in unam maſſam non coirent? Quid tantâ orbium varietate ſecrevit? Cúmque ſecernuntur, quid tenue hoc corpus, quem aerem dicimus, interpoſuit? Cur non inanitatis interventu omne commercium diſcindatur, aut, ſi quid fortè interjectum fuerit, id quis tam tenui compactione compoſuit, ut motui locum facilè præbeat, aut tam continuatâ ſerie devinxit, ut vim aſtris acceptam momento ad nos uſque deferat? Cùm verò compactum non ſit, ſed fluidum, cur non igneum, præſertim

tim cùm quotidianis incendiis à Sole excitatis ardeat? Cur non aqueum, quod cùm terrâ levius ſit, ſupra eam ubique extare, & eminere oportet. Atque aereum cùm fortè fuerit, cur interno nullo, aut frigore, aut calore præditum, ſed utriuſque & expers, & capax? De his autem omnibus nihil erudita veſtra natio definivit, quanquam, ſi omnium cauſas à nobis dici velitis, en quàm facili ratione explicamus! Spatium quod cœlo & terræ interjectum eſt, non inani, ſed corpore occupari oportuit, nempe cujus interventu aſtrorum vis ad nos perveniret; ita non compactum, ſed fluidum, ut animantium motibus tranſitum præberet, & ſi fluidum, neque igneum, neque aqueum, ſed aereum, ut ſpiritum vitalem iiſdem ſuppeditaret. Et poſtremò ſi aereum, ſuâ naturâ neque calidum, neque frigidum, utrique tamen obnoxium, ut utriuſque viciſſitudine, quemadmodum poſtulaverit rerum ſalus, rite temperetur. Quæ autem, qui fiunt, quis veſtrûm dixit? neque veſtrûm exemplo doctus quicquam ipſe dicam, cùm cauſæ phyſicæ, quibus procreantur, ſubtiliores ſint, quàm ut eaſdem ſenſuum noſtrorum hebetudine aſſequamur, niſi quod calorem ſpeciatim mirabili arte, & utilitate, quibuſcunque cauſis excitetur, excitatum eſſe dixerim. Primùm quòd corpus ſolare tam commodam ejuſdem vim habeat, ſi enim aut majorem, aut minorem habere fortè contigiſſet, foret, ut, aut præ æſtûs vehementiâ inferiora quæ ſunt, omnia in cineres redigerentur, aut ut præ ejuſdem imbecillitate nihil uſpiam procrearetur. Deinde cùm tot terræ ſemidiametrorum intervallo ab eâdem diſtet, annon mirabile videatur, ut vim ſuam in tantam loci diſtantiam, tam ſubitò propagare poſſit? quod quomodocunque fiat, niſi quotidie fieri videamus, ut omnino fiat incredibile arbitraremur. Si atomos calorificas (ut vocant) emittat, quid mirabilius eſſe poſſit, quàm ut eas temporis momento, per immenſum ſpatium ubique diffundat? Aut ſi proximum ætherem, aerémve ſolum afficiat, qui propter arctam partium omnium contexturam eodem momento omnes maximè remotas ſphæræ ſuæ partes eâdem vi afficit, an non ſummâ, magíſque mirabili artis ratione fieri iſta totius ſphæræ contextura videatur? mirabilior tamen eſt lucis natura, ſive enim ſit atomorum effluxio, ſive emanans ætheris à Sole contextura, quæ chordæ

intenſæ

Digitized by Google

intenſæ inſtar ad oculum uſque extenditur; utrum ſit, eandem admirationem ac calor in ſe habet, quod in tam immenſa ſpatia tam ineffabili pernicitate undique transferatur. At omnem admirationem ſuperat ſtupenda iſta oculorum machinatio, quâ eam percipimus, illiúſque uſu fruimur. Quantâ enim artis varietate, quot membranis, humoribus, aliíſque inſtrumentis ſummâ ſolertiâ invicem commiſſis formantur, ut lucem atque lucis ope alia omnia percipiamus. Eâ certè arte, & utilitate fiunt, ut planè demonſtrent, qui alterum effecit, utrumque effeciſſe. Quis enim, ſublatâ luce, mundi uſus, aut lucis, ſublatis oculis? Cùm itaque rerum naturæ tam utilia ſint, cùm utraque tantâ ſolertiâ fiant, cùm denique alterum alterius causâ factum eſſe liqueat, quis dubitet, quin eodem, eóque ſolertiſſimo artifice fabricetur? Quod idem de ſonis dici potuit, qui tantâ celeritate aeris interventu longè, latéque propagantur, atque etiam de aurium organis, quæ ad eos percipiendos vix minore, quàm oculi artis ſolertia fabricantur. Hæc verò cùm tam clarè ſenſuum gratiâ facta ſint, ſenſus quoque iis percipiendis factos ſe eſſe indicent, quorſum pluribus ſequamur? Cùm quiſque, niſi ſenſus prorſus amiſerit, & objecta ſenſuum, & ſenſus objectorum causâ facta intelligat, adeo ut niſi utrumque ſit, neutrum eſſe poſſit: quis enim luminis uſus ſine oculis, aut oculorum ſine lumine, ſoni ſine auribus, aut ſine ſono aurium? neque poſtremò de aliis ſecretioribus aeris facultatibus quicquam hîc dicendum eſſe arbitror; vi ſcilicet elaſticâ, quâ & compagem ſuam tuetur, terrenáque omnia, ad terram detrudit, atque ſalibus nitroſis eidem undique conſperſis, quibus vim ſalutiferam natis omnibus, atque prolificam naturis impertit. Hæc enim, aliáque quàm plurima, quanquam egregios ſuos uſus habeant, ſolis philoſophis nota ſunt, ipſe verò ea ſolùm phænomena afferre volui quæ vulgo,perinde ac philoſophis innoteſcunt: ea ſcilicet quæ quotidie palpamus, oculis cernimus, atque quovis ſenſu percipimus, ut rebus, quæ omnium in rerum natura notiſſimæ ſunt, craſſiſſimam eorum quam miſerrimè omnes affectant, ſubtilitatem retundamus.

Sect. XIX. Cùm verò de universâ terra, atque iis, quæ in totius emolumentum fiunt, dixerimus; ſupereſt, ut

X 2 quâ

Digitized by Google

quâ utilitate ſingulæ ejuſdem partes inſtituantur, dicamus, atque primùm quis ſicci, humidíque portiones paravit? Quid ſi uberior contigiſſet aqueæ materiæ copia? quid ſi exigua? quid ſi nulla? ſi exigua, aut nulla, foret ut tota telluris moles perpetuâ ſiti, & calore exaruiſſet. Quid ſi nimiâ ubertate ſuperaverat? foret ut univerſam ejuſdem molem mole ſua operuiſſet. Oceanus, exceptis paucis quibuſdam gurgitibus, non pluſquam mille paſſuum altitudinis obtinere comperitur, *Quæ altitudo* (inquit Cardanus) *ſi ad terræ magnitudinem comparetur, eſt ut ſudoris ad hominem.* Cur ergo tam exigua ſit illius moles, niſi ne eidem tota terra ſubmergatur? Quid ſi duplo, aut triplo uberior fuiſſet ejuſdem copia, atque eædem, quæ nunc ſunt terræ cavitates, cum dimidiâ illius parte fuerant repletæ, annon quæ ſupereſſet, omnes terræ partes, quæ nunc ſuper undas extant, fluctibus ſuis obruiſſet? Aut ſi in interiori terræ ſinu (ut ſuſpicantur nonnulli) vaſta ſint aquarum conceptacula, quî facta ſint, dicite, ea, niſi quis effecit, ne tota terra aquis in eadem collectis obruatur. Aut cùm æqua fuerit utriuſque moles, cur unum globum conſtituant, aut in eandem maſſam cur non miſceantur? ut olim ſomniavit Democritus totam tellurem initio luti ad inſtar mollem fuiſſe, temporis autem decurſu particulas aqueas ſeorſim coiviſſe, quibus ſeparatis, terræ partes in hanc, quam calcamus, ſolidam molem, collapſas fuiſſe; ſi verò iſtæ undique ab omni parte in unum locum ſponte coiverint, cur non cùm leviores ſint, ſupra terram omnes emerſerunt, atque univerſam illius molem, quæ præ gravitate majori ſubſideret, complexu ſuo, ut nunc aer globum ex utroque conſtitutum, tenuêre? Cùm enim ſitûs omnium naturalis ſit, ut, quod gravius, ſubſidat, quod levius, emineat; ſi res naturæ indoli permittantur, fieri non potuit, quin particulæ omnes aqueæ, cùm terreis omnibus leviores fuerint, iis emineant; majori itaque quâdam providentiæ vi fit, ne univerſa terrarum moles, aquis ſemper operta, jaceat. Atque profectò, ſi ad ſimplicem rerum naturam reſpiciamus, mirabiliùs videtur, terrarum orbem non ſemper diluvium pati, quàm ſemel olim paſſum fuiſſe. Sunt, qui mare terrâ eminentius; ſunt, qui terram mari putant. Si prius (ut ineptè quidam) aqua præ fluxilitate, mutuâque par-

De Subtil. l. 2.

partium protruſione, ad loca quævis decliviora deflueret, totámque telluris molem, cùm demiſſior fuerit, abſorberet. Novit enim quiſque undas ſponte naturæ è prolixiore perpendiculo, in decurtatius devolvi, adeo ut, ſi terra locum centro viciniorem obtinuerit, aquæ in eam circumquaque diffundantur neceſſe ſit. Sin poſterius (quod naturæ rerum magis congruum experimur) id ipſum eſt, quod perquiro, quî fieri poſſit, ut quod levius eſt ſponte naturæ infra gravius deprimatur? Si itaque juxta mechanicas naturæ leges, locis ſuis non ſint conſtituta, quid ſequitur, niſi locos, quos occupant, contra eas majori quâdam vi, ſolùm quòd magis idonei ſint, iiſdem aſſignari?

Quis deinde tot, tantáſque lacunas hinc inde per univerſum terrarum orbem effodit, quis maris æſtuantis impetus litorum eminentiis eluſit? Quid per leges mechanicas obſtare potuit, quo minus univerſa telluris ſuperficies ubique æquabilis, & lævigata foret, cùm undecunque oriatur gravitatis pondus, quæque terræ portio infra aquæ quámque ſubſideret. Atque cùm omnes terræ totius partes pari niſu ad centrum nitantur, cur non ſe eâ ratione ad id componant, ut in omni extremitate, æquale ſit ubique perpendiculum? Si enim terra partium omnium in ſe nutibus in orbem conglobetur, iſtâ ſolâ propenſione in perfectam, & abſolutam rotunditatem ſe compoſuiſſet, ut ſi ubivis majori forte aggerie cumulari contigiſſet, quæ ſuperiores ſunt particulæ, per declive ſe miſiſſent, donec, æqualitate tandem ubique factâ, propius ad centrum pervenire nequirent. Si verò quæ telluris prominentiæ fortè contigiſſent, eas vehemens aquarum curſus abraderet, ſecúmque in lacunas propelleret; magnus enim eſt aquæ impetus, ut ſi quas terræ moles aggeſtas invenerat, niſi ſaxei roboris fuiſſent, facilè, nullâque morâ, poſtraviſſet. Si autem nullæ contigiſſent terræ inæqualitates, aquarum torrens, cùm nullis impediatur aggeribus, nullas omnino terræ partes, quibus inæqualitates ſtruat, delibare potuit: aqua enim niſi obſtaculis irritetur, non habet unde ruinas inchoare poſſit; ſi itaque æquabilem ubique fundum habuerat, pari ſemper, & tranquillo paſſu curſum teneret. Quòd igitur terra tam profundis lacunis excavetur, quòd oræ maritimæ locis altiſſimis plerunque terminen-

Digitized by Google

tur, perſpicuum eſt, in tantam altitudinem aquarum impetu accumulari non potuiſſe. Et cùm ſtatuant, qui rerum naturæ æternitatem aſſerunt, atque imprimis Ariſtoteles, ſempiternas eſſe terræ, & oceani viciſſitudines, ita ut quod olim ſiccum erat, nunc aquis obruatur, & quod nunc pelagus, perenni tandem terræ in mare devolutione aquis extra alveum extruſis repletum iri. Pulvinos quoſdam, & fortè inſulas, fluviis arenæ ſabulíque ſaburram juxta littora deponentibus, ſic fieri non negavero, atque inde fluviorum alveos, ipſóſque maris curſus nonnunquam mutari, mare antiqua littora deſerere, nováſque terras inundare, atque adeo loca quædam telluris, ubi nunc dominatur mare, olim terras fuiſſe, & fortè aliquando futura eſſe. Atqui tamen unde iſta ſcopulorum, & montium altitudo, qui maris littoribus impendent? Potuit aqua limi, arenæ, ſabuli, aliúſve materiæ tumulos conficere: at certè nulla potuit fluctuum vehementia Pelion Oſſæ, montéſque montibus accumulare, ut quidem ſempiterna illius potentiæ monumenta extare videantur, qui fecit & cœlum, & terram, & mare; & fontes aquarum. Miror deinde philoſophos iſtos non vidiſſe maris alveum terræ portiunculis, quæ in eam continenter deferrentur, ſenſim potius repletum iri, atque eo pacto oppletis undique cavitatibus veniret demum terræ faciem prorſus exæquari, aquáſque marinas extra alveum protruſas in univerſam terram diffluxuras: Quippe naturæ indole exundarent aquæ in littora, antequam terræ portiunculæ in cumulum litoribus eminentiorem aggeri potuerant, unde non prorſus, aut ſubitò priorem alveum abdicarent, ſed minus profundam efficiendo ampliorem efficerent. Tantum enim accederet latitudini, quantum detraheretur profunditati, atque ſic aquæ tandem, ſi ſuæ naturæ permittantur, omnia occuparent. Et ſi qui montes, vel ſcopuli uſpiam extiterant, illorum radicibus, temporis decurſu, paulatim aquarum impetu abraſis, tandem corruant, neceſſe eſt. Ut quidem ſi ſolis mechanicis legibus res peragatur, fieri non potuit, quin aquæ totum terrarum orbem ſemper operirent, cùm propriæ naturæ vi aqua non aliter ſupra terram, quàm ſupra aquam aer aſcendat. Singulari itaque arte vaſtos iſtos oceani hiatus aperiri, eóſque, litoribus in altum ſurgentibus, muniri confitendum

Meteor. l. 1. c. 14.

Digitized by Google

ſitendum eſt. Et niſi opificem quendam, qui contra naturæ vim, vi quadam majori, ſic rem diſpoſuerit, non modò nova caſuum ſeries aſciſcenda eſt, verùm etiam talium, quales ſi admittantur, cùm ipſis rerum naturis, atque inſitis facultatibus pugnant. Denique, ut ſingulari numinis providentiâ proſpectum eſt, litora maribus ubique eminere; ita etiam cæteris terræ partibus depreſſiora eſſe, eo enim artificio extruuntur magnorum continentium tractus, & è mediâ terrâ, quâ plerumque oriuntur flumina, perpetuâ declivitate ad uſque mare, in quod ſe aquæ exonerant, deſcendatur. Si enim quivis locus fonte altior interjectus ſit, curſum interciperet, cùm ſuper fontis altitudinem nunquam aſſurgant. Annon mirum itaque videatur, cùm tot ingentia flumina, qualia ſunt Nilus, Niger, Ganges, Indus, Euphrates per pluſquam mille millenos paſſus decurrant, declivitatem nullis interjectis aggeribus impeditam ubique patere. Et quidem eâ ſingulari ratione (ut poſtea dicemus) ſita ſunt montium juga, ut majores quaſque terras, quæ utrinque mari cinguntur, per medium interſecent, è quibus fluvii ab utrâque parte in mare devolvuntur.

Sect. XX. Collectis verò in ſuas cavernas undis, quâ veſtrâ arte mechanicâ à putredine conſervabitis? cùm enim Solis ardore torreantur, facilè fœtidâ tabe contaminarentur, ut aquas ſtagnis, & paludibus concluſas, brevi fœtere, & noxios vapores exhalare experimur. Huic itaque calamitati rurſus variâ arte proviſum eſt; atque imprimis variis ubique marium æſtibus agitatur, altero quo undæ ipſi zonæ torridæ ſubjectæ ſolis, ſeu potius lunæ curſum perpetuò ſequuntur, conſtantique gyro ab Oriente in Occidentem volvuntur; obliquo altero, ab Occidente in Orientem. Unde enim priori motu abreptæ cavitatem ponè relinquunt, ad cujus compenſationem, utrinque à lateribus hinc ſeptentrionali, illinc meridionali, aquæ allabuntur. Quibus motibus totus undique concutitur oceanus, iſto omnia æquora ſolis orbitæ ſubjecta, hoc quicquid aquarum inde, aduſque utrumque polum pateat. Atque adeo cùm continuo æſtu ferveat, pelagus à putredine ſe ſatis tuetur, quâ cùm ſolâ ſuperficie tenus corripi poſſit, quod cùm Solis ardor non ulteri-

ulterius penetret, non niſi ad exiguam profunditatem æſtûs agitatione commovetur, & tranquillum eſt, quicquid aquarum maris capacitatem ad fundum uſque infra occupat. Quanquam autem quo fine fiant æſtus maritimi, facilè aſſequamur, quâ tamen causâ effectrice nondum aſſecuti ſunt mechanici. Qui telluris motu fieri ſtatuunt, quod cùm terram aqua eâdem celeritate ſequi non poſſit, retro in Occidentem ſe ſubducat, & mox ut ad libramentum redeat, Orientem verſus diffundatur, ſicut aquam vaſe circumacto conclusam huc illuc moveri videmus. Hi dicant, oportet, quî juxta leges mechanicas tantâ telluris turbinatione totus Oceanus in aerem non diſſipetur, non aliter quàm aquam turbini injectam illius circumrotatione abreptam eſſe intuemur? Cùm autem rem ſimilem, vaſe circumrotato, fieri inquiunt, longe aliena eſt, idque duplici ratione, cùm quod nunquam fiat, niſi quædam ſit vaſis profunditas, atque ſuæ ſaltem latitudini æqualis, qua ratione cùm aqua concluſa non niſi ſuperficie moveatur, tota moles altis lateribus incluſa delitescat, quid mirum ſi non effundatur? Cùm verò tam exilis ſit maris profunditas, ſi ad totius terræ amplitudinem comparetur, cúmque terra tantâ pernicitate circumvolvatur, juxta leges mechanicas, quis non intelligit, oceanum non aliter, quàm aquæ guttulam turbinis exteriori cavitati impoſitam abjectum iri? Atque iſtâ alterâ ratione differunt Telluris & Vaſis circumacti Phænomena, quod vaſis ſuperficies concava ſit, atque ita aquam intra parietes ſuos coerceat: terræ autem ſuperficies quâ mare continetur, convexa ſit, atque ita nihil habeat quod aquarum diſceſſum impediat. Terræ ergo & aquæ circumvolutio non vaſis ſed turbinis rotationi ſimilis dicenda eſt; atque igitur ſimiliter atque turbo perniciter circumactus fluida omnia longè à ſe diſſiparet, ita quoque terra oceanum ultra nubes in ipſa cœli mœnia excuteret. Qui verò mirabilis hujuſce effectus ortum à luna deducunt, ii quidem veram iſtius cauſam propius attigerunt. Conſpiratione enim quam cum lunâ habet, eam ſolam, aliámque nullam cauſam habere liquet, cùm ſolos illius curſus, tam conſtanti fluxu, quàm fluxuum mutatione ſequatur. Cùm enim luna ſingulis diebus ad meridianum horâ circiter tardiùs perveniat, eâdem quoque horâ

horâ redit maris affluxus. Cùm denique æſtus maximi in noviluniis, & pleniluniis fiant, minimi in quadraturis, in intermediis mediocres, cùm denique æſtus ſolſtitiales, & æquinoctiales ita lunâ gubernantur, ut eâ novâ, aut plenâ, maximi eveniant. Iſtis omnibus, quæ ſit naturalis rei cauſa, ſatis deprehenditur, eam autem quâ vi efficiat, cùm dicere vellent mechanici, hîc, ut in cæteris omnibus, nihil dicunt. Qui vi magneticâ factam eſſe volunt, quâ ratione iſta ſe à luna in terram diffundat, nihil dicunt, neque quamobrem mare ſolum, non ſtagna, non lacus, non flumina attollat: neque etiam quamobrem majores æſtus plerumque extra Tropicos, quàm intra fiant: neque poſtremò, ſi virtute mechanicâ fiat, quî niſi ſummâ arte fiat iſta virtus magnetica: atque ſanè tam admirabili ſolertiâ inſtituta eſt, ut ubicunque ſe prodat, certiſſima ſummi artificis veſtigia impreſſa deprehendamus. Qui aeris ſubter Lunæ curſum compreſſione facta eſſe cenſent, iidem nihil dicunt, cur in ſolo mari fiant, cur non aliis quibuſcunque aquarum conceptaculis? cur cùm tantâ vi in aquam premat, eam nos nunquam ſentiamus? Cùm verò aere faciliùs nihil locum cedat, cùmque ſpatii immenſitas, in quam abire poſſit, ubique pateat, quis non potius credat ipſum ſupernè compreſſum, in omnem undique partem diffluxurum, quàm rectâ deorſum, ut plumbi molem decubiturum? Quocunque autem modo fiat, nunquam intelligent, quî cùm luna ſubter horizontem noſtrum commoretur, æſtus ſupra eundem (quod tamen ſit) cieri poſſit. Quæ omnia cùm ita ſe habeant (ut magni Philoſophi de eodem argumento peroratione utar) *An non ſatius eſt dicere, eſſe quidem lunam affluxus, & refluxus, bis in die contingentis, cauſam; at qua vi id faciat, ignorare nos; quàm de hujuſmodi vi quicquam temerè pronunciare?* Imò quidem nobis ſatis eſt quacunque vi occultâ fiant, in ſaluberrimos rerum uſus factos fuiſſe, ita ut, ni fiant, univerſa maris ſuperficies fœtidis humoribus computruiſſet. Gaſſend. Phyſ. Sect.3.l. 1.c.4.

Cùm verò perpetuâ hac aquarum concuſſione ſuperior tantum maris unda, ne ſolis ardore putreſcat, conſervetur, quid laticem omnem, qui inferius fluit, ne fœteat, ſervabit? Cauſam nos facile dicemus, ſali enim cùm facultas inſit, ut quodque, cui ingeritur, à putredine immune efficiat, pro-

Digitized by Google

pterea illius copiam mari univerſo permiſceri, eóque uberiorem, quo propius ſub Æquatore jaceat, magíſque parcam, quo longius inde polos verſus amoveatur. Quippe cùm locis calidis citius, quàm frigidis, putreſcant aquæ, eo uberiori ſale condiri exigunt. Atque quanquam hujus inæqualitatis in Æquatore, & polis phyſicæ variæ ſint fortaſſe cauſæ, iſtæ tamen eâ ſingulari providentiâ in variis oceani partibus inſtitutæ ſunt, ut, ubi uberiori ſalis copiâ opus eſt, majorem efficiant ſalſedinem, ubi minori, minorem. Vos autem quî mechanicis veſtris rationibus eam, quæ par eſt, toti undique Oceano inducetis? Quî induxit Ariſtoteles, poſtea dicemus. Quî antiquiores phyſici induxerunt, pudet dicere. Quòd ſcilicet cùm aqua terræ ſudor ſit, omníſque ſudor cum calore decoquatur, aduſtus ſit, propterea aquam præ aduſtione ſemper ſalſam manere. Animantium ſudorem ſingulari innati caloris ratione quodammodo ſalſum, ſeu potius acrem eſſe novimus; atquî verò ut humor è terra ſimplici percolatione expreſſus quovis ſale, niſi antea habuerit, imbuatur, non intelligimus. Si ſole aduſtum eſſe inquiunt, iſta aduſtio non ſine eximio calore, quo tota maris moles percoquatur, fieri poteſt; cùm itaque nulla tam calida ſentiatur percoctio, eâ ad tantam ſalſedinem aduri nequit. Atque etiam cùm ſolis ardor, non niſi ad paucarum orgyiarum profunditatem per mare penetrat, maximam in ſuperficie aduſtionem cieret, cùm tamen è contra maxima ſalſedo fundum prope reperiatur. Denique ſi ſol mare ſalſum efficiat, an non mirâ providentiâ effectum eſt, ut iſtâ ratione dulce conſervet, quod iſte alioqui fœtore corriperet? Quanquam equidem maris ſalſedinem à cauſis naturalibus omnino provenire non puto, cùm nullæ ſint, quæ eam procreare valeant, ſed potius cum iis ſentire oportere, ſalis particulas ipſi ab initio permixtas fuiſſe, de quarum non magis, quàm de ipſius oceani ortu quærendum eſſe, ſed concludendum potius eundem, qui omnia effecit, eas uberi ſatis copiâ aquarum moli immiſcuiſſe, ut per omnia ſecula à fœtore immunem tueantur.

Sect. XXI. Cùm vero univerſam aquarum molem, ne putreſcat ſale condiri neceſſe ſit, cúmque, ſi ſalſa ſemper, & ubique foret, atque eâ cauſâ animantium potui inutilis, &

& terræ pernicioſa, omnes, quæcunque in ſicco naſcuntur, animantes interirent, vos itaque experiamini quì ab aquâ marinâ dulcem ducere poſſitis. Id chymici quanquam multum, & diu, hactenus tamen fruſtra tentarunt. Licet enim ſal fixum (ut vocant) quod gravius ſit, ab aquæ marinæ particulis decoctione vehementiſſimâ ſeparare poſſint, uſque adeo arctè tamen ſal, quod vocant volatile, hærere compertum eſt, ut nullo ignis impetu, eo uſque divelli poſſit, donec viventium potui idonea fiat. En itaque divinam naturæ ſolertiam! quæ nullis ignibus, nullis chymicorum cruciatibus omnem ab aquâ ſalſedinem facillimè exuit. Quàm innumerabiles fontes, & fluvii ubique per omnem terrarum orbem ſcaturiunt, qui tamen à mari oriuntur omnes! Quot nubes quotidie è medio oceano coactæ mox pluviis dulcibus in eundem delabuntur! Utroque tamen (ut cum chymicis loquar) proceſſu, quàm ſimplici ratione, quàm nullo labore fit aquæ à ſale ſeparatio, quam vos, adhibitis omnibus artis inſtrumentis, nullâ induſtriâ, nullo ſiphonum circuitu efficere poſſitis. Cùm autem particulæ aqueæ radiis ſolaribus in aera ſublatæ ſint, quamobrem unà ſalinæ non tollantur? Res tam exiguæ non magnis ponderis momentis differre poſſunt, ut quæ vis alteras in tantam evehat altitudinem, alteras ſuâ gravitate depreſſas, loco ſuo nunquam movere poſſit. Sane accuratâ admodum poteſtate vis ſolaris comparatur, ut, cùm tam exilis ſit rerum diſcrepantia, alteram facillimè in altum tollat, alteram ſummo caloris impetu, ad pedis altitudinem exantlare nequeat. Atque etiam cùm aquæ guttulæ ſubterraneos meatulos perreptant, ac tranſudatione per arenam, ac argillam colatæ particulas ſalinas viarum anguſtiis deponunt, an non mirabili ſubtilitate interior terræ contextura fabricatur, ut cùm tam exiguæ molis ſint utræque aditus qui alteris apertè patet, alteris ſemper obſtruatur? Quod autem aqua ad fontium loca dulcis perveniat, minus mirari oportet, quàm quòd omnino perveniat. Aquam enim omnem quæ à fontibus profluit, è mari oriri ſolùm, quod eo redeat, dubitari nequit; cùm enim tanta aquarum copia è mille millenis fluviis ſe in oceanum continuò exoneret, niſi circuitu facto ad fontium loca rediret, univerſam tellurem, aquis in immenſum auctis, inundaret.

At ut aquarum ductus ex imo mari in montium cacumina perreptant, quî efficient vires veſtræ mechanicæ? cùm enim aqua non niſi locis altioribus in depreſſiora fluat, neque ſponte ſua aſcendat, ſed ſemper delabatur, ſi locis, è quibus ſcaturiunt fontes, depreſſior ſit maris ſuperficies, in ea nunquam pervenire potuit, niſi contra ipſam naturæ vim aſcendat. Si ſit eminentior, eò nunquam redire potuit, cùm ſupra fontis altitudinem nunquam aſſurgat. Niſi ergo non modò arte quæ naturam fabricavit, ſed quæ omnes naturæ vires ſuperat, res peracta ſit, planè demonſtratur, non poſſe fontes juxta leges mechanicas, aut à mari oriri, aut in mare redire. Cùm itaque ex eo quod huc redeant, tum inde proficiſci conſtet, tum illius locum, è quo ſcaturiunt, depreſſiorem eſſe, quid ſequitur, niſi ut miremur (nunquam enim intelligemus) ſtupendam iſtam naturæ artem, quâ tam immenſa aquarum copia ubique per omnem terræ deſcriptionem, contra naturæ vim, in ſumma montium faſtigia alliciatur? Et quidem ſic montium tractus undique per omnes terræ regiones ſiti ſunt, ut ſolùm quò commoda fluminibus capita fiant, in altum tolli videantur; & propterea mediam cujuſque loci tractum plerumque pervadunt, ut ab utroque latere ſuos aquarum curſus undique emittant. Sic univerſa America continuâ montium ſerie, ab auſtro in boream excurrentium, dividitur, è quibus multa, magnáque flumina in ortum, & occaſum ubique delabuntur. Atque eodem modo omnis Africa Atlante, Lunæque montibus diviſa eſt, è quibus omnes utrinque fluvii oriuntur, & cùm certis anni tempeſtatibus ingentem vaporum copiam, ſtati venti in montium juga compellunt, hinc fortè fit, omnia ferè Africæ flumina, perinde ac Nilum ſingulis annis in terras exundare. Neque aliter Aſia Tauri, Imai, Caucaſi, aliiſque jugis, quæ à Pamphilio litore in ultimam Indiam progrediuntur, diviſa eſt, quæ tamen ut cætera omnia varias fibras in omnem partem emittunt, atque etiam aliis alio tractu excurrentibus hinc inde interſecantur, è quibus innumerabiles, & celeberrimi fluvii, ſe per longos terrarum tractus in omnes plagas effundunt. In Europa denique auſtrali Alpes, Alpiúmque brachia per varias terras excurrunt, Galliam, Hiſpaniam, Rhætiam, Pannoniam, Dalmatiam, Thraciam, Macedoniam, Ita-

Italiam. E quibus ingentia flumina longè, latéque in omnes regiones vagantur, ut in Boreali, è montibus Rhiphæis, fluunt maxima (ut aiunt) exceptis Americanis quibuſdam, quæ in univerſo terrarum orbe reperiuntur, flumina. Denique ſi cui experiri placeat, in inſulis, aliiſque minoribus terræ regionibus, terram in medio ſemper altiorem eſſe comperiet, unde ſingulari providentiæ arte omnis camporum planities, quæ inde ad mare proclivis expanditur innumerabilibus fontibus, & fluviis irrigatur.

SECT. XXII. Poſt exantlatos hoſce omnes labores unus duntaxat ſupereſt, magnus profectò, & arduus, atque qui operis difficultate Herculeos omnes ſuperare videtur, ut nempe ingentia maria in cœlum, & ſydera tollatis: mechanicis autem veſtris viribus nunquam unam aquæ particulam in ſublime ferri efficietis. Quî enim cùm gravior ſit, ſuper aerem unquam aſcendat? Quòd, inquitis, Solis calore extenuetur, quid an in ſubtiliorem tenuitatem, quàm quâ conſtat aer rareſcit? ſi non, in locum altiorem nunquam aſcendet: ſin ita, ipſe aer, faciliùs quàm aqua in nubis craſſitudinem concreſcet. Prætereà ſi aqua ſolis calore extenuetur, eodem extenuatur & aer, ut ſi iſtâ ratione, iſta locum altiorem petat, hic ſuperiorem ſemper tueatur, adeo ut quanquam certius nihil ſit, quàm vapores radiis ſolaribus in altum ferri, quî tamen omnino fieri poſſit juxta leges mechanicas, nunquam intelligetur. Cùm autem unam particulam in ſublime ferre non valeant, quanto minus tam confertam humoris copiam, è quâ nubes, imbréſque coguntur? Ingentium enim paludum magnitudine, & craſſitie coeunt, cœlum caligine opacant, diluvia in terras affundunt, quibus itaque antliis, & ſitulis tantum aquarum pondus in mille paſſuum altituidnem compelletis? An quam cavam capacitatem in ſe habeant radii ſolares, ut vapores ſecum abripiant? Si enim nullam, quo inſtrumento apprehendent? niſi enim quid tale intelligatis quod aquam ſibi incluſam ſecum in altum ferre poſſit, cauſæ aliæ quæcunque juxta leges mechanicas, quæ nihil niſi machinis efficiunt, nihil unquam valebunt. Cùm vero tenuiores aquæ particulæ, à ſalinis neſcio quâ, mirabili naturæ arte, divulſæ, inſtrumento,

 neſcio

Digitized by Google

neſcio quo, è mari in aera exantlantur, cur non per ætheris immenſitatem avolarent, cùm tam tenues, & inconferti exhalantur, ut nulla oculorum acie cerni poſſint? Quâ itaque facultate, in nubium craſſitudinem coivêre, & non potius per aeris vaſtitatem diſperſæ vagantur, aut ſaltem ad terram redeant, eâ tenuitate quâ emerſerunt. Aut cùm in nubium craſſitudinem coiverint, quid, quæſo, tantam aquarum copiam, aere puro, ac tenui ſuſtinere poſſit? An quo fundo, quo, ut terrâ mare ſuſtentari putatis, aut aliquo fundamento ipſe fundus in aere nitetur? quamcunque cauſam afferetis, eam eâ arte comparatam eſſe miremini, quæ tantum aquarum pondus, nullo ſolido corpore firmatum, ne corruat, tueatur. Denique cùm in terram decidit, quamobrem in guttulas diviſa, & non potius aut torrentis adinſtar proruat, aut tenuiſſimo vapore, eo modo, quo aſcendit, delabatur. Nubes craſsâ denſitate concretas eſſe videmus, cùm tenebras cœlo ipſique ſoli offundant; cùm itaque, ſtagni ingentis inſtar, in aere pendeant, cur non, ſtagni inſtar, uno impetu præcipitent? Denique quocunque modo pluviæ, ſive nubium coalitione, ſive diſſolutione fiant, quamobrem guttulis grandiuſculis depluant? Si enim vaporis formâ deſcenderent, inſenſibili iſto allapſu terram non ſatis humectarent; ſi guttis aliquanto majoris molis deciderent, ſegetes, terræque fruges, lapsûs impetu undique devaſtarent. Hæc autem pluribus hîc urgere nolo; quoniam, cùm in ſpeciales his de rebus opiniones perquiſivero, dabitur fortaſſe de iis ſæpius & fuſiùs diſputandi occaſio. Interim verò, ſi à nobis quî fiant nubes, & pluviæ, ſciſcitamini, en philoſophi ſimplicis ſimplex reſponſum! Summam numinis providentiam ſolem ita initio effeciſſe, ut neſcio quâ vi, tenuiores aquæ particulas in aeris ſublimitatem tollat; eámque vim tam accuratâ ratione diſpoſuiſſe, ut (quod nunquam intelligetur) cùm aquæ particulas facillimè evehat, ſalinas movere nunquam valeat: Quæ tandem in aera cùm ſublatæ ſint, aut quod ventis impellantur, aut quòd regionis frigore comprimantur, aut aliâ quâdam, quam neſcio, ratione, plurium, pluriúmque acceſſu in nubes coaleſcant; quæ mox, neſcio quî, in pluvias ſoluta guttatim, neſcio quâ causâ in terram delabuntur. Unde (optimè ſcio) benignè rigantur agri, dives

dives undique telluris proventus naſcitur, ad maturitatem quodque ſuam provehitur, & tota denique nutricatur natura.

SECT. XXIII. Audiviſtis Epicurei, vóſque, omnes omnium ſectarum impietatis magiſtri, quibus argumentis, iiſque ab ipsâ rerum naturâ depromptis, ſapientem quendam naturæ Authorem eſſe concluſimus; vidiſtis quantâ illius providentiæ ſolertiâ omnis hic mundus noſter conſtituatur: Vidiſtis quantâ ſingulis in partibus ornetur: Vidiſtis quantâ, omnibus inter ſe congruentibus, quaſi fabricatione continuatâ conſpiret; neque id modo, verùm etiam eâ ſolertiæ ratione fabricari vidiſtis, quæ nullis rerum ipſarum facultatibus, (quas omnes ſuperat, & quibuſcum plerumque pugnat) ſed ſolùm, quod ſic fieri expediret, artificis conſilio effici potuiſſet. Quo dempto, vos omnes nunquam dicturos aio, quamobrem vel quidem lapis in terram potiuſquàm in cœlum feratur; atque igitur id ſolum, quò intelligatis, quàm inanes ſint veſtri omnes conatus ut experiamini, provocarem. Ne vos ludificari putetis; rem enim nunquam factum iri nullâ divinatione permotus, ſed ſolâ (eâque modicâ admodum) philoſophiæ ſcientiâ ex animo vaticinari profiteor. Et ſi vobis illudi nolitis, ne conemini moneo; eo enim conatu, quos hominum riſus concitaturi ſitis, niſi experti, præſentire non poteſtis. Atque igitur ne in apertam contemptionem vos ipſi adducatis, primum domi experiamini; quod, ſi prudentes feceritis, ſcio nunquam in publicum eſſe propoſituros. Hoc ergo in veſtræ philoſophiæ opprobrium vobis ipſe propono, ut, quemadmodum (inquam) lapis in terram redeat cauſis mechanicis dicatis; & ſi dixeritis, eâ liberalitate nos futuros eſſe polliceor, ut ſic mundos quoque fieri conceſſerimus. Annon pudet vos, qui nihil non efficere promittitis, tam impavidè de effectuum omnium facillimo provocari? An non pudet, cùm ipſam terræ orbem loco ſuo movere polliceri non dubitetis, ut ne quidem lapillum in ſuum movere valeatis? Ite ergo, vires experiamini, neque priuſquam perfeceritis, ad majora proficiſcamini; ut, cùm virium veſtrarum imbecillitatem intellexeritis, tandem modeſti eſſe diſcatis. Interim verò cùm qui-

quibus rationum momentis mundi quendam opificem fuiſſe concluſimus, vos audieritis, utinam quoque egregiis, quibus tam durâ fronte idem negetis, nos audiremus! Quanquam verò ea eſt argumenti à naturæ pulchritudine certitudo, & perſpicuitas, ut, ſi quid in contrariam partem diſputare poſſitis, id omne ipſa per ſe plane frangat, & ſuperet. Cùm quicquid in rem adeo certam, & indubitatam dicatur, id iſtâc anticipatione nequaquam verum eſſe noverimus. Atqui tamen, cùm veſtras partes tuemini nihil grave, nihil ſeverum, nihil ad rem dicere ſoletis. Quis enim veſtrûm argumentis confirmare aggreſſus eſt rerum naturam, ſapienti quovis opifice, factam non fuiſſe? id tamen ſi quid proficere velitis, demonſtrare oportuerat: at vos tale nihil attingere conamini, ſed ſolùm dicere, qui immani quodam caſuum complexu, fortè ſine providentiâ, fieri potuiſſet. Et quas ratiunculas ridentes aſſertis (facetum enim hominum genus ſemper eſtis) plerumque leviores ſunt, quàm ut feriò refelli mereantur. Magnum enim aliquod vos præſtitiſſe putatis, ſi omnem naturæ ſolertiam inanibus, neſcio quibus, conjecturis, & falſis (ut putatis) ſuſpicionibus elevetis. Atque igitur cùm duabus viis controverſiam inire placeat, aut ut argumentis noſtris lepidè illudatis, aut, ut ea, fictis de rerum naturæ ortu hypotheſibus, prorſus tollatis, nos quoque facetias veſtras in utroque genere ſequemur: Alteras, cùm leviſſimæ ſint, neque multum negotii poſtulent, hoc capite: alteras, cùm quanquam graviores non ſint, eas tamen fuſiùs ſuâ quiſque viâ, & ratione ſecutus eſt, ſequentibus uberiori ſermone evertemus.

Sext.Emp.l.8. Primùm igitur, *Critia*, quid tu rides? Antiquos, inquit, Legiſlatores opinionem de Deo, qui quæ bene, quæ malè ab hominibus fiunt, intuetur, confinxiſſe; quo melius iſtâ ſuperſtitione ſubditorum animos ad officium devincirent. Callidè profecto, atque virum politicum (erat enim unus è triginta tyrannis, qui turpiſſimè patriam oppreſſiſſe memorantur) decet fraudem in omni re ſuſpicari, atque ipſe callidus cùm ſit, cujuſque ſapientiſſimi calliditatem nare venatico aucupari. Huic viri docti, & graves reſpondere ſolent, eum interrogando, quibus temporibus ſapientes iſti vixerunt, atque an ipſe iiſdem fuerit, & eorum conſiliis interfuerit?

fuerit? ſi verò non fuerit, porro interrogant, quî in rei abditæ, & clam peractæ ſcientiam ipſe, à tanto temporis intervallo, devenire potuiſſet? At ego hominem maleferiatum reſponſi honore dignari nollem; riſu enim potius, & contemptu tam ineptos nugatores excipiendos eſſe puto, qui ſibi tam ſubtilibus inſomniis tantum placere poſſent. Suæ itaque calliditatis gloriâ per me fruatur vir naſutus, cùm enim opinionem de Deo receptam, ipsâ rerum, quas fecit, demonſtratione inductam fuiſſe probaverimus, inanis prorſus, & ſupervacui operis fore, an quorundam fraude, & aſtutiâ planè confecta ſit, diſputare puto; Cùm iſtâ demonſtratione, omnibus quibuſcunque iſtiuſmodi conjecturis, quæ contra fingi poſſunt, antevenerimus. Eo itaque ingenii acumine, quod ſuſpicatur Critias, antiquiores iſtos, qui primùm reſpublicas adminiſtrarunt, alios omnes anteire potuiſſe dabimus, nihílque, aut cum illo, aut cum alio quovis diſputabimus, quàm an ſuſcepta de Deo opinio ſolidâ quâvis ratione comprobari poſſit, nécne? ſi poſſit, rem confecimus; ſin minus, fabulis, & commentis iſtis opus non eſt: nos enim ultro ſuccumbemus.

Huic (ſi Empyrico fides) ſimilis fuit Euhemerus, quem fert non alios primùm habitos Deos exiſtimâſſe, quàm potentiores quoſdam, quos ſua ipſorum ambitio, aliorúmque adulatio in immortalium numerum aſcripſerat. An verò reipſa in eâ opinione fuerit Euhemerus, antea diſquiſivimus; & non fuiſſe concluſimus; ſed eam eidem à Plutarcho imputatam eſſe, quod quoſdam Ethnicorum Deos iſto honore ſic mactatos eſſe ex optimis annalibus demonſtraverit; omnem verò de Deo notitiam inde ortam dixiſſe non liquet; ſed cùm Plutarchi nepos fuerit Empyricus, probabile eſt ejuſdem opinionem, à quo ſolo eam acceperat, ſecutum fuiſſe. Si vero ita cenſuerit Euhemerus, ut cenſuerunt alii, ſic in *pleriſque* (inquit Cotta) *civitatibus intelligi poteſt augendæ virtutis gratiâ, quo libentiùs reip. causâ periculum adiret optimus quiſque, virorum fortium memoriam honore Deorum immortalium conſecratam.* His quoque idem, quod olim reſponſum eſt, reſpondere poſſem, iſtam de ſe opinionem populo perſuadere non poſſe magnates, niſi præceſſerat quædam de diis opinio; quî enim divinos honores iis deferre poſſent, **De Nat. Deor. lib. 3.**

niſi Deos eſſe prius perſuaſum habuiſſent? At ipſe neque cum his diſputatione congredi dignarer, quòd iis, quæ ſuperius diſputata ſunt, Dei notitiam optimâ ratione, & proinde nullâ ejuſmodi fraude inductam fuiſſe noverimus. Quæ ſi labefactare valeant, an iſtâ, an aliâ quâcunque arte primum inducta fuerit, non obnitemur: ſi non valeant, ipſa omnes quaſcunque ſuſpiciones facillimè expugnabunt.

His proximus prodeat Poeta Satyricus, qui, ſuſpenſo naſo, primùm in orbe Deos, ardua cœlo fulmina cùm caderent, timorem feciſſe vidit. Huic etiam & ſæpius reſponſum eſt, non timorem opinionem de Deo, ſed contra de Deo opinionem, timorem incuſſiſſe; neque fulminibus illius notitiam primùm impreſſam eſſe, ſed cùm impreſſam prius habuerint, ad fulmina homines paviſſe. Nos vero quid fulminum, & tonitruum timor aut effecerit, aut efficere potuerit, noſtrâ etiam nequaquam intereſſe putamus; ſed ſolùm an argumenta, quibus numinis providentiam in rerum naturâ demonſtravimus, rectè concluſerint, néne? Si rectè, ſatis non ſolo timore perſuaſionem factam eſſe concluſimus, quod jam ante optimâ ratione ſuſceptam fuiſſe demonſtraverimus; ſi non rectè, an timore, an quovis alio modo primùm ſuggeſta fuerit, alii, ſi placet, pugnent, nos pugnare noſtræ operæ pretium non exiſtimamus.

SECT. XXIV. Atqui de Aruſpicibus hiſce ſatis, cùm quod nullam rationis veriſimilitudinem, ſed, Ariolorum inſtar, lepidas conjecturas, & ad libidinem fictas ſequantur; tum quod tollantur uno reſponſo, quæ dicunt, omnia. Audiamus igitur quid magis compertum habent, qui philoſophiam profitentur, & quidem plures ſunt; habet enim ſuos quæque ſchola Heroes, ab Epicureâ autem, cùm ſit ipſa Heroum natio, inchoandum eſt. En igitur omnium nomine Lucretius, cum omni ſuâ pompâ, & licentiâ.

Lib. 5. *Quod ſi jam rerum ignorem primordia quæ ſint;*
Hoc tamen ex ipſis Cœli rationibus auſim
Confirmare, aliiſque ex rebus reddere multis,
Nequaquam nobis divinitus eſſe paratam
Naturam rerum: tantâ ſtat prædita culpâ.

Prin-

Digitized by Google

Principio quantum cœli tegit impetus ingens;
Inde avidam partem montes, ſylvæque ferarum
Poſſedêre: tenent rupes, vaſtæque paludes,
Et mare, quod latè terrarum diſtinet oras.
Inde duas porro prope partes fervidus ardor,
Aſſiduúſque geli caſus mortalibus aufert.
Quod ſupereſt arvi, tamen id natura ſuâ vi
Sentibus obducat: ni vis humana reſiſtat
Vitai causâ valido conſueta bibenti
Ingemere, & terram preſſis proſcindere aratris.
Præterea genus horriferum natura ferarum
Humanæ genti infeſtum, terrâque, marique
Cur alit, atque auget? Cur anni tempora morbos
Apportant? Quare mors immatura vagatur?
Tum porro puer, ut ſævis projectus ab undis
Navita, nudus humi jacet, infans, indigus omni
Vitali auxilio; cùm primum in luminis oras
Nixibus ex alvo matris natura profudit,
Vagitúque locum lugubri complet; ut æquum eſt,
Cui tantum in vitâ reſtet tranſire malorum.
At variæ creſcunt pecudes, armenta, feræque,
Nec crepitacillis opus eſt, nec cuique adhibenda eſt
Almæ nutricis blanda, atque infracta loquela.

Scitè admodum dictum eſſe fateor, Lucreti, & majori, quàm ſolent veſtri, fortitudine? Iſti enim caſtra ſua longo intervallo plerumque poſuerunt, atque ſolis inanibus fabulis, & neſcio quibus, conjecturis nos oppugnare ſolent; tu vero in fines noſtras excurſionem feciſti, atque ad ipſas portas perveniens ipſa mœnia occupare conatus es. Neque enim aliâ munitione, niſi quam præbuit ipſa natura, nos numinis arcem tueri poſſumus; ut, ſi iſtam occupaveris, cauſam prorſus amiſſam, & deſperatam eſſe fateamur. Age ergo, cominus agamus, nos nobis divinitus eſſe paratam naturam rerum dicimus, quod omnia tam bene parata videamus; tu autem nequaquam dicis, quòd tantâ ſtat prædita culpâ. Ut igitur omnem tibi congreſſûs opportunitatem concedam, dabo imprimis Deum meliorem naturam (quantum voles) efficere potuiſſe, atque hanc, quam fecit, non uſque adeo

omnibus numeris abſolutam eſſe, quin quoſdam defectus reperias, quos tu ipſe perfici optares; poterat enim, ſi placuiſſet, omnem terrarum orbem habitabilem feciſſe; poterat eam terræ fœcunditatem inſeviſſe, ut fruges ſuas ſuâ ſponte, & nullâ hominum vi coacta fundere potuiſſet. Poterat eam ei ſalubritatem dediſſe, ut nihil noxium, & humanæ genti infeſtum procrearet. Poterat genus humanum firmioris roboris, ac diuturnioris vitæ genuiſſe, ut naturæ lege nemo ante annum ætatis centeſimum moreretur; poterat iis præſidiis muniviſſe, ut præmaturâ, & præcoci morte nemo interiret. Aliáque quamplurima poterat, quæ quis, qui ſe bene amat, optaret. Quæ tamen omnia cùm feciſſet, an non eadem querelarum cauſa tibi, tuíſque ſemper ſupereſſet? Cùm quicquid feciſſet Deus, ſemper melius efficere potuiſſet, & omne quod melius eſt, vobis, qui nimio veſtrûm amore tenemini, deeſſe putaretis. Quid enim ſi eo quod deſideratis robore finxerat, ut vos ante annum vitæ centeſimum neque morbus, neque mors invadere potuiſſet? an non tamen pari jure, quod vitæ ſpatium ad ducentos annos non prorogaſſet, divinæ providentiæ benignitatem reprehenderetis? Si ad ducentos, an non quòd ulterius aduſque milleſimum non protraxerit? Atque adeo eadem ſemper rediret providentiæ reprehenſio, quod vitæ immortalitatem non donaverat. Imò & immortales ſi ſitis, an non tamen eâdem querelâ permanere pergeretis, quòd niſi quotidiano cibo æternitatem conſervare non liceret. Sed & his quoque datis, conquirendum foret, aut de ſtaturæ humilitate, aut de virium imbecillitate, aut de aliis quibuſcunque facultatibus, quibus cùm nos careamus, cœleſtium genus exornetur. Neque querelas vos veſtras omnino ſiſtere poſſitis, antequam omni perfectionis plenitudine, quâ ſummus ipſe Deus cumulatur, vos quoque beare dignaretur. Tam petulanter ergo in numinis providentiam invecti eſtis, ut non tam reprehendendi, quàm maledicendi animo id agere vos ipſi indicetis, cùm ea ſit veſtræ accuſationis ratio, quæ nullâ providentiæ benignitate devitari poſſit. Sed vobis peſſimè actum eſſe putatis quòd non melius, imò quòd non optimè; & ſi optimè, cùm immoderatâ, & inexplebili philautiæ vitio teneamini, nunquam ſatis benevolè vobiſcum

actum

actum eſſe putaretis. Non ergo numinis culpa eſt, quòd vobis beatis non eſſe liceat, ſed animi ægritudinis, quæ nullâ vitæ fælicitate, aut tolli, aut leniri poſſit. Neque equidem quos veſtri generis homines noviſſe me memini, quin animos tetrâ iſtâ malevolentia ſuffuſos habuerint, adeo, ut vix quicquam aliud omni vitæ ætate agerent, quaſi eodem, quo Philoctetes, morſu ulcerati, quàm ut intolerabiles vitæ humanæ miſerias,& ærumnas deplorarent. Sic Plinius librum ſeptimum, quo de homine tractatur, à vitæ humanæ miſeriis exorditur. *Principium jure tribuetur homini, cujus causâ videtur cuncta alia genuiſſe natura, magnâ, & ſævâ mercede contra tanta ſua munera; ut non ſit ſatis æſtimare, parens melior homini, an triſtior noverca fuerit. Hominem tantum nudum, & in nuda humo natali die abjicit, ad vagitus ſtatim, & ploratum, nullúmque tot animalium aliud ad lacrymas, ab hoc lucis rudimento, quo ne feras quidem inter nos genitas, vincula excipiunt & omnium membrorum nexus, itaque feliciter natus jacet, manibus, pedibuſque devinctis, flens animal cæteris imperaturum: & à ſuppliciis vitam auſpicatur, unam tantum ob culpam, quia natum eſt.* Sic Vaninus, *Tot, tantiſque homo* Dial. 50. *repletur miſeriis, ut dicere auderem, ſi Dæmones dantur, ipſi in hominum corpora tranſmigrantes, ſceleris pœnas luunt.* Et quid mirum, cùm importuno iſto mortis metu ſemper urgeantur, qui iis non modo, ut Siſypho ſaxum (ſicut loquitur M. Tullius) ſed ut Encelado Ætna incumbit? Nihil enim cuiquam horribilius videri poteſt, quàm ſempiterni ſui interitûs contemplatio, cùm eodem naturæ affectu, quo ſe quiſque amat, ſui mortem oderit; atque igitur quo majori ſui amore, vitæque deſiderio quis flagraverit, eò vehementiori neceſſe eſt mortis horrore contremiſcat. Hi itaque cùm maximo affectu adverſus ſe exarſerint, atque immensâ lucis cupiditate teneantur, de morte cogitare nequeant, quin tota mente, atque omnibus artubus perhorreſcant; atque tamen ipſa mortis ſpecies tam importunè ſuas cogitationes ſolicitat, ut ſuâ poteſtate non habeant, quin dies, atque noctes cogitent *jam jamque eſſe moriendum.* Quæ una cogitatio eorum animos tam immensâ miſeriæ mole opprimit, ut eam neque ferre, neque excutere valeant, atque adeo miſeriam patiantur ſempiternam. Hic fons, hæc origo quere-

larum; ab impietatis ſuæ ratione, non vitæ humanæ conditione proveniunt; atque quod ſemper ſint miſerrimi ſibi ſolis, non numinis regimini, imputare debent; iſti enim, ſi ſe morigeros præberent, & probi eſſe diſcerent, horrenda iſta ſpectra quorum ſpecie noctes, & dies terrentur, ultro avolarent. Sic enim propriæ conſcientiæ delectatione recreatis, atque optimâ numinis providentiâ fretis, vitam tranquillam, ſine omni vitæ tædio, aut mortis metu tranſigere liceret. Neque enim quicquam eſt, quod in omni vitâ conſolari, aut contra mortis horrorem ſuſtentare poteſt, quàm rectè factorum conſcientia, ſummæ numinis bonitati innixa; quâ incolumi, in cœlum tollimur; quâ ſublatâ, jacent omnia. A querelis itaque veſtris deſinite, neque miſerias, quæ veſtrâ culpâ natæ ſunt, ab optimo Deo procreatas fuiſſe calumniari pergite: omnes ille felices genuit, & ſi miſeri vos eſtis, eſtis quoque ſuæ quiſque miſeriæ artifices. Quas autem vitæ humanæ ærumnas Deus ipſe immiſit, leviſſimæ ſunt, & quales infans ſine lacrymis ferre poſſet. Atque iſtuc eſt, quod maximo gemitu, & ejaculatu ingemiſcitis, nudos, & inermes naſci, ab utero in tumulum, niſi violenta quædam parentum pietas cohiberet, delapſuros. Sciatis, ergo eundem, qui nos genuit tenellos & inermes, nobis parentum curam, & amorem obſtrinxiſſe. Et quocunque modo rem procuraverit, vix quiſquam eſt qui, velit nolit, ſobolem non amet. Et utcunque vim ſibi fecerint nonnulli, ut omnem naturæ benevolentiam excutiant, perpauci ſunt, iíque monſtrorum adinſtar, qui inſitâ humani generis benignitate tam immaniter degeneres eſſe poſſint. Atque naturali hâc charitate jacta ſunt prima humanæ ſocietatis fundamenta; à familiis enim inchoatur benevolentia, quæ longiùs agnatione, tum affinitate, deinde vicinitate ſerpit, dum tandem patriam, quæ communis omnium parens eſt, complectatur. Atque igitur cùm inter parentes, & liberos prima nexa ſint amicitiæ vincula, eam ſanctiori nodo ligari voluit optima numinis providentia, ut aliis omnibus ſcelere ruptis, eò tandem iniquitati finis ponatur. Vix enim quiſquam uſque adeo improbus reperitur, qui, quanquam leges alias omnes divinas, & humanas conculcaverit, in propriam ſobolem crudelis reperiatur: adeo ut cùm huc uſque pergraſſata fuerit

fuerit impietas, illius ſanctitate redintegretur juſtitiæ cultus. Atque ergo ne omnia ruant, naturalem iſtam στοργὴν optimus ille omnium parens, parentum erga liberos benevolentiâ, & liberorum erga parentes gratitudine mutuò ſancivit. Tantum ergo abeſt infantiæ noſtræ imbecillitatem ei vitio vertendam eſſe, ut ſuæ bonitatis primum indicium, & noſtræ ſemen videatur. Utcunque verò iſtuc fuerit, quod ad locum alterum de mundi gubernatione, non ad eum, qui nunc tractatur, de illius fabricatione pertinet. De hoc igitur, quid opinaris, dicas; quid ergo? an quod nudi, & inermes naſcimur, nullâ providentiâ natos eſſe putas? dicas ergo, quî, ut naſcimur, ſine iſtâ naſci potuiſſemus? Cùm enim in quoquo infante omnia etiam ipſa oculorum cilia incredibili quodam conſilio deſignentur, an iſta omnia mille artis miracula nihili habenda eſſe cenſes, quod cùm primum nati ſimus nutricibus, & crepitaculis egeamus? Scholas ergo anatomicas adeas, quæ ſit corporis humani fabricatio, videas; quàm innumerabili partium varietate conſtet, in quos præclaros uſus fiat quæque diſcas, & niſi aut porcus, aut infans ipſe fueris, optimum (credo) humani generis patrem crepundiis non laceſſes: ſed infantiſſimâ potius petulantiâ diſputatum eſſe fateberis, quòd, quanquam mirabili providentiæ arte factos eſſe nos liqueat, infantes non adulti naſcimur.

Et quod de nobiſmet ipſis, de univerſo idem dicendum arbitror; eſto enim melius inſtitui potuiſſe; an idcirco nullâ omnino ratione, & conſilio inſtitutum fuiſſe ſequetur? Quid? nihílne arte effectum putas, quod non optimè, atque omni perfectione, quâ quicquam ſui generis fieri poteſt, effectum fuerit? Quid? an nulla horologia, niſi celebris iſta Argentinenſis artifices deſiderent? An Apelles ſemper Venerem? An Phidias ſemper Minervam? Quid an cætera omnia iſtorum opificum artificia nullâ arte perfecta fuiſſe dicemus, quòd non eâdem perfectione, quâ pulcherrima iſta ſimulacra abſolvantur? At iſtuc accuſationis tuæ caput eſt, malè extructum fuiſſe mundum, quòd qui melius extrui potuiſſet, tu ipſe cogitare poſes. Quid verò cùm innumerabiles rerum omnium commoditates indicaverimus, an quòd tu ipſe unam, aut alteram fortè deeſſe putes, idcirco nullas omnino fuiſſe dixeris? Quòd præclarâ providentiæ ſolertiâ

terrarum

terrarum orbi proſpectum ſit, ſolaris motus ratione diſſeruimus, nempe nullâ causâ phyſicâ, ſic, ut inſtituitur, inſtitui potuiſſe, tum ab intellectrice quâdam, aut maximæ terrarum parti inſerviret, inſtitutam fuiſſe? Quid? an iſtæc omnia nihili eſſe dices, quod illius beneficio omnis terræ particula non pariter utatur? ſic quidem dicis, at quàm ſapienter, tu ipſe judices, cùm antequam quicquam objeceris, res ipſa demonſtretur, quæ demonſtratio prius tollenda eſt, quàm refutanda: Quî ergo præclariſſima iſta omnia emolumenta, quæ in ſolis ratione deprehendimus, ſine providentiæ evenirent, dicere debuiſti; quod cùm feciſſes, tum, neque ante, ad reprehenſiones tuas ire liceret: Alioqui enim iis ſemper nos antevenire ſcias, quòd etiamſi non eâ, quâ tu deſiderares, utilitate fingatur, præclarâ tamen fingi, eâque, quâ niſi ſolertiſſimo artifice fingi non potuiſſet. Quanquam verò cùm tibi dederim Deum meliorem potuiſſe naturam, hoc quoque, ad ſummam illius ſapientiam me reſpexiſſe ſcias, quarum ratione non dubito longè meliora, quàm nos aſpicimus, efficere potuiſſe, & fortè in ſuperis, & cœleſtibus effeciſſe: Alioqui in mundo hoc noſtro aſpectabili quicquam quovis hominum ingenio aut perfici, aut corrigi poſſe vobis apertè nego; ſed potius cuique illius parti, quod ſuo Athletæ Zeuxin ſubſcripſiſſe fertur, & multò, ſane potiori ratione inſcribendum puto, μωμήσεταί τις μᾶλλον, ἢ μιμήσεται, *culpaveris facilius*, *quàm imitaberis*. Atque igitur optimè ipſe Cicero totum veſtrum contubernium provocaſſe viſus

De Nat. Deor. lib. 2. eſt. *Doceat ergo aliquis potuiſſe melius*, *ſed nemo unquam docebit*, *& ſi quis corrigere aliquid volet*, *aut deterius faciet*, *aut id*, *quod fieri non potuit*, *deſiderabit*. Tu itaque, Lucreti, cùm Solis inſtitutum potiſſimum culpaveris, experire, quî tu melius potuiſſes. Nos tam bellè, & opportunè deſignari, ut melius non potuiſſet, putamus; præſertim quod unus ſol admirabili motuum varietate omni terrarum orbi ſufficiat. Quid? an tu plures, an eundem aliâ ratione compoſitum velles? ſi plures, ut variis zonis varii Soles imminerent, an non vides univerſam terram continuo ardore flagraturam? ſi hunc aliâ ratione compoſitum? quî vero? nolles inquis, medium terræ tractum æſtu, neque duos extremos frigore mortalibus auferri. Quanquam autem, cùm de nimio

mio

Digitized by Google

mio zonæ torridæ æſtu queraris, quæ fieri non poſſunt, te deſiderare putas; tamen dedit divinus artifex, cùm & eo loco cultiſſimæ, & fertiliſſimæ regiones reperiantur. Atque adeo ſuam artem vobis illuſtriorem fecit, ut cùm quî omnino ſubter zonam torridam incoli poſſit, non intellexeritis, ipſe tamen regiones ipſi mediæ ſolis viæ ſubjectas eâ arte temperavit, ut ſint ipſis temperatis amœniores. Cùm verò de zonis frigidis queraris, vide quî correxeris, ita ſanè, ut non modo ipſa, quæ corrigere velles, deteriora facias, ſed & funditus aliorum omnium utilitatem tollas, cùm niſi ab utrâque mundi parte iſti frigoris fontes collocentur, quî caloris vim medio ſitam diluerent, nihil uſquam terrarum naſci potuiſſet. Ut enim calor quæque gignit, & fovet; ita niſi perpetuo frigore leniatur, aqueum humorem, ſine quo nihil naſci potuit, penitus exhauriret. Vidéſne quantas ruinas nimiâ tuâ aviditate feciſti, dum extremos iſtos, & quidem exiguos mundi angulos adipiſci velles, excidium, & vaſtitatem toti terrarum orbi intuliſti.

Cùm verò de ſylvis, de montibus, de mari, de paludibus, de venenis conqueri pergis, an ſi quorundam uſum fortè inveſtigare nequeas, an inde nullum omnium eſſe concludes? An non potius ex iis, quæ ſummâ cum utilitate inſtituta eſſe novimus, reliqua quoque in ſuos uſus fieri concludendum eſſet? ſi fortè tu ipſe cujuſvis artificis officinam ingrediaris, quantum inſtrumentorum apparatum reperies, quorum uſum, artis ignarus cùm ſis, omnino neſcias, tamen cùm ab artifice omnia è paucis, quorum uſum noveris, confecta fuiſſe ſcias, quin ſuam quoque utilitatem habeant, non dubitabis. Atque ita cùm hanc ſummi opificis officinam luſtraverimus, in quâ primo intuitu quamplurima ſuis uſibus inſervire videmus, quin quæ reliqua quoque omnia, quorum uſum non tam certò aſſequimur, ſuis etiam inſerviant, cur dubitabimus?

Quanquam denique nihil in omni naturâ ſit, cujus uſum non facilè inveſtigemus; atque iſta ſpeciatim, quæ tanta ſtare prædita culpâ conqueſtus es, apertam ſuam utilitatem habere novimus. Montes, & ſylvæ, ſi nullam aliam habeant, ad univerſi ornatum, & varietatem faciunt. Sylvæ verò, an non ligna in hominis uſum miniſtrant, ſine quibus

jucundè, & commodè vivi non poſſet; An verò dicere tu potes quî unus ſurculus in arboris proceritatem adoleſcat? quî folia, quî fruges, quî ſemina emittat, quî exciſo trunco arbor novella ex eâdem radice germinet; Cùm verò non poſſis, quilibet truncus tibi ſe ſolâ numinis curâ ſatum fuiſſe reſpondet. At ſic vos vobis ſemper illuditis, ut nullum unquam argumentum afferatis, quod ipſum, ſibi non anteverterit. Si enim ſinguli ſurculi ſine numine germinare nequeunt, multò minùs ingentes ſylvarum tractus. Montes, quorum ſterilitatem proximè objicis, an non ſunt terræ oſſa, & fluminum conceptacula? Atque quàm illuſtri providentiâ in utrumque uſum comparantur, ſuperius diximus. At ſic etiam vos in ſummâ ipſarum rerum ignoratione, de iis diſputare ſoletis, atque ipſis phænomenis nondum intellectis, de illorum rationibus judicare. Ite ergo, & à Geographicæ peritis diſcite quantâ commoditate montium juga ubique terrarum fluminum curſus emittunt, atque tum poſtea, ſi placet, illorum ſterilitatem numinis providentiæ exprobrate. Paludes non modo piſcoſæ ſunt, & amœniſſimæ, ſed plerumque fluminum ſubſidio dantur, cùm penè omnes non longè ab ipſorum fontibus ſitæ ſint, adeo ut, ſi fortè aliquando ipſi deficiant, hæ aquarum copiam, quæ in iis, ut adverſus famem frumentum, quaſi theſauris coacervatur, in aliquod tempus ſuppeditarent. Mare ubique terrarum diffuſum eſſe neceſſe eſt, ut aquarum copiam imbribus, & fluminibus miniſtret: Si verò ipſius naturam intellexeras, &, ut Philoſophum decet, concluſeras, tantum abeſſet, ut ſummi artificis ſolertiæ aquam tantam terrarum partem operire exprobrares, ut quâ ejuſdem vi, & ſapientiâ factum ſit, quod univerſam non inundet, te nunquam ſatis mirari putares. Venenis vix quicquam rerum incolumitati utilius reperitur, cùm pharmaca, & antidota ex iis fiant omnia, neque ferè quicquam ars medica, niſi illorum ope, hominum ſaluti conferre poſſet. Quid enim aliud venenum eſt, niſi virium contrariarum pugna? adeo ut res innoxiæ innoxias fortaſſe lædant, at nullâ naturæ neceſſitate, cùm omne animal, quicquid ſibi infeſtum ſit, facillimè devitare poſſit: ſi vero intemperiem quamcunque fortaſſe contraxerit, ſolâ alterius cujuſdam contrariæ qualitatis pugnâ expellenda eſt; adeo

ut

ut venena omnia, non niſi in naturæ remedium, & pharmacopœam fieri videantur. Quid quod fortè præterea omni rerum naturæ expurgandæ inſervire poſſint, dum noxios habitus ubique delambunt? ſic ipſæ fortè araneæ, quæ nimis importunè ædes noſtras occupare videntur, noxios quoſcunque habitus, qui alioqui incolis officerent, ad ſe ſummâ cum ſui incolumitate trahunt. Cùm vero terram, niſi hominum labore cultam, & ſubactam, fruges non præbere, conqueſtus fueris, cujum pecus fueris, ſatis oſtendiſti, cùm veſtrorum hortulorum contubernium deſidiâ beatius nihil arbitretur, adeo ut ipſos Deos ſummè beatos cenſeatis, quod ſempiterna ſecula degant otioſi, nihilque agentes. Atque adeo neque te ipſe fælicem reputares, niſi ſuaviſſimæ cupediæ gramine decumbentis ori ſponte ſe ingurgitarent; quod tamen ſi quis Deus conceſſerit, te porrò malè haberet, quòd ſine intolerabili manducationis labore in crapulam devorare non poſſes. Hæc ſunt iſta omnia magna naturæ vitia, de quibus illius authorem criminantur, quorum tamen ſingula egregios ſuos uſus, ſine quibus ſtare non potuit rerum natura, habere vidimus. At ſit vera accuſatio, an non digna ſint iſta, quæ innumerabilibus iſtis, quas in omni re deprehendimus, utilitatibus opponantur? ut quidem ſi conferre quis voluerit, præclarius nullum eſſe artificis argumentum intelliget, quàm quòd opus tam immenſum, tantis, támque multis commoditatibus inſtructum, tam paucis, támque exiguis nævis contaminatum confecerit.

SECT. XXV. Lucretium quidni ſequatur Lucianus, cùm ejuſdem ſtercoris animal eſſe ſe glorietur, quanquam lepidis, & feſtivis iſtis, quos initio redarguimus, eum potius annumerari oportuerat, cùm nihil ille philoſophi gravitate agat, ſed omnia, quæ tetigit, ſale, facetiiſque illuſerit; neque vix quicquam, niſi Deos patrios, ſive ficta poetarum numina, & potiſſimum Jovem homunculum, perſtrinxit; atque eum quidem, quo loco natus, & ſepultus eſt, atque quibus moribus non ita pridem vixit, plus ſatis novimus: An verò, ſi improbus iſte Saturni filius ſummum numen non fuerit, nullum præterea eſſe putas? Id te ſane ubique ridentem inſinuare novi; at ſcurrâ digna eſt concluſio, non philoſopho,

loſopho, aut quidem homine urbano. Infælix autem, & commune veſtræ gentis erratum eſſe videtur, ut cùm naturali quâdam jocandi facultate præditos eſſe vos ſentiatis,eam in rebus levibus, & ludicris (in quibus ſolis decus, & leporem conſervare poſſet) exercere non ſatis eſſe arbitramini, niſi ridicula veſtra obſcæna in ſacra, & ſeria, in templa, & aras, & regum ſolia mittatis. Quo pacto, amiſsâ joci venuſtate, in turpem & odioſam ſcurrilitatem incidere vos non intelligitis? quæ enim ſi in re levi dicantur, ſolum riſum moverent, cùm in gravi ipsâ argumenti dignitate, nil niſi ſtomachum, & faſtidium creare poſſunt: non decet, non convenit: ſapiens nemo eſt, quin rei indignitatem oderit. A ſacris ergo fœdandis deſinite, argumenta ingenio veſtro apta, & accommodata tractate, ne leporis, & feſtivitatis laude, in quam ſummo ardore graſſamini, voſmetipſos ſpolietis. Eam enim nullâ aliâ ratione aſſequi, aut tueri poteſtis, niſi facultate veſtrâ in iis rebus utamini, quæ, cùm luſeritis, nullâ ſuâ dignitate orbantur. Si verò eâ ambitione ſitis, ut quæ ſummam in ſe dignitatem habent, rumpendum ſit, niſi ridicula efficiatis, nullam aliam nominis famam, niſi ſcurrarum, & hominum improbiſſimorum, in omnia ſecula refereris; at certè nemo tam exhauſto pudore, aut tam imperitâ ambitione eſſe poteſt, ut tam perditam exiſtimationem aſſequi flagraret; aut ſi quis fuerit tam turpiter impudens, & ſtultè ambitioſus, ſemper curabunt boni omnes, ne gloriæ ſuæ ignominiâ, & turpitudine fraudetur.

Ut verò ad rem noſtram redeamus, viris omnibus naſutis, & Luciani ſimilibus, idem cum ipſo commune eſt calliditatis acumen, ut ſi quæ fortè ſibi in religione fraus ſuboluerit, continuò quicquid omnino religionis ſit, ſolâ fraude ortum, & adultum eſſe ſuſpicentur. Quo quanquam magnâ ſupercilii contractione ſe efferunt, quid inſulſius dicere potuerant? Quid enim, an nos ad populi ſtultitiam provocamus? Neutiquam, ſed ad ſolam ipſarum rerum rationem. Quid ergo vobis inſanientis vulgi deliria exprobratis, quæ non minus, quàm facetias veſtras, contemnimus? Atque profectò par argumenti ratio eſt, nullum eſſe numen, aut quod vos faceti eſtis, atque adeo ipſam ejuſdem majeſtatem per jocum irridere audetis; aut quod ſtulti ſint illi, qui, ſi quid caſtum,

caſtum, ſanctúmque eos docueris, vecordiâ ſuâ ſemper ſtuprabunt. Ea enim eſt inſita vulgo ſtupiditas, ut ipſam veritatem, niſi fraudibus, & mendaciis contaminatam, non accipiant; aut ſi integram acceperint, eam non cordatè amplectantur, donec ſtultitiæ cujuſdam miſturâ ſuo captui aptam, & idoneam fecerint. Quid enim humani generis incolumitati magis expedire poteſt, quàm regiminis, & imperii uſus? Atque tamen ſi penes ipſum populum voti poteſtas fieret, omnem reipublicæ ſapientiam, quâ ſolâ incolumes ſervantur, in ſuam cædem ſemper, & ubique mutarent; neque plerumque niſi in ſui perniciem ſeditioſi, eſſe ſolent, atque tum maximè fremunt, & frendent, cùm optimè gubernantur. Ita quidem nihil aliud eſt ipſa religionis ſanctitas, quàm ſummum in omnes numinis imperium, ſine quo nec ſocietas, nec vita hominum conſervari poteſt; eam tamen niſi ſuperſtitione quâdam in ſuam miſeriam funeſtaverint, non magno illius ſtudio, & amore capiuntur. Hoc itaque hominum genus, quod ratione nihil, ſed omnia, vera, an falſa, caſu, & temerè arripit, nihilo magis, quàm voſmetipſos, ſive in hac, ſive in aliâ quæſtione quacunque moramur. An verò quid in iſtum numinis cultum, quem docent, & profitentur ſapientes, jocari poteſtis? Illi enim ſummum, & optimum omnium Dominum eſſe cenſent, qui eâ benignitate genus humanum gubernat, ut omnium fælicitatem, quantum fieri poſſet, procurari vellet; qui propterea quemque ſibi eò chariorem habiturus eſt, quo magis benevolum humanæ ſocietati ſe præſtiterit: de hoc ergo religionis officio nobis exprobrate, an quid in eo ſuperſtitioſum, quid inane, quid contemnendum? imò quid non ſapientiſſimè, quid non optimè conſtitutum videatis? Hic autem noſtræ religionis & fundus, & fructus eſt; quem, ſi poſſitis, ridere, & tollere audeatis. Cùm verò, de ſolis populi ſuperſtitionibus vobis facetis ſemper eſſe placuerit, quid aliud, quàm quòd deſipere ipſe amat, ſapientiam nullam eſſe concluditis: Egregia ſanè concluſio, & digna de quâ tantâ ingenii elatione, atque facetiarum ubertate, vobis ipſi plaudatis.

SECT. XXVI. Epicureos, & ſcurras ſequantur Pyrrhonii, ſeditioſa iſta philoſophorum ſecta, qui nihil niſi quic-

quid in philoſophiâ conſtitutum ſit, per luſum perturbare, & nova commovere conantur. Hi autem non tam malitiâ, quàm levitate peccare viſi ſunt, cùm eorum nulli, niſi fortè ſtudioſè amens ipſe Pyrrho, non ex animo de re quâque dubitarent, ſed quantam cuique veritatis ſpeciem ipſi ſolo ingenii acumine afferre poterant, experiri vellent. Cùm enim qui præceſſerant philoſophi, ſua quique dogmata in ſcholis ſuis, quaſi legum authoritate ſanciverant, neque diſciplinam habebat Pyrrho, quam ſibi ſingularem ſuis commendare poſſet, ut tamen magiſtri nomen conſequeretur, & ab aliis nominis gloriam præriperet, unico ictu omnes illorum diſciplinas funditus evertit, atque, everſis iſtis, diſciplinam novam (ſi quæ nihil docet, eo nomine appellari mereatur) de rerum incertitudine ipſe inſtituit. Quæ ſtatim, quod de omnibus diſputandi ratio res acuta & faceta videbatur, ſolo diſcipulorum numero maximam vim, & authoritatem obtinuit; quiſque enim, qui quavis animi levitate fuerat, eam tantummodò ſequi non ſatis exiſtimavit, niſi & omni diligentiâ ſerere liceret, ut garrulitatis ſuæ ſuaviſſimâ delectatione frueretur. Atque ita Græcorum Philoſophia eâdem vanitatis ratione, à quâ cepit, expirare viſa eſt. A Leontino enim Gorgia, aliiſque circumforaneis ſophiſtis, qui, quâ de re quiſque audire vellet, paratos eſſe ſe declamare vicatim profitebantur, ipſi philoſophi in eorum ſcholis enutriti de re quâque diſputare didicerant: Atque hinc tanta diſputandi licentia, dum quiſque & pro ſe, & in alios omnes dicere tenebatur: atqui cùm eas ſolùm dicendi rationes, quas docuerant rhetores, ſequebantur, omnia eâdem obſcuritate, quâ involuta invenerant, reliquerunt. Cùm inanibus iſtis declamitandi formulis rem quamque ſolùm verbis ornare, non autem illius rationem invenire, aut de eo certò judicare diſcere potuiſſent. Atque hinc tandem cùm inanes omnium conatus Pyrrho viderit, neque rem eandem ſe melius præſtiturum ſperaverit, ad Gorgiæ inſtitutum reverſus eſt, ut de re quâque in utramque partem paribus rationum momentis paratum eſſe ſe diſputare profiteretur: Atque cùm ſtatim in magnam exiſtimationem, non modo hominum levitate, ſed & veteris Academiæ authoritate venerit (cùm enim plerique Socratis diſcipuli è rhetorum ſcholis ad Philoſophiam

Digitized by Google

ſophiam acceſſerant, de rebus omnibus ad rhetorices præcepta diſſerebant,atque adeo eâdem, quâ illi dubitatione diſſerere videbantur) cùm inquam, horum autoritate ipſe, atque alii quidam poſterioris Academiæ ſophiſtæ ſeptos, & munitos ſe eſſe putarent, tale vulnus philoſophiæ inflixerunt, quale nondum ad hodiernum uſque diem penitus ſanatur. Cùm maximi, qui poſtea fuere, homines, potiſſimùm ipſe Cicero, qui quoque ipſi argumenta arctiùs tractare poterant, nimium laxam, & popularem iſtam dicendi copiam & ſequi, & æſtimare videbantur. Atque cùm, qui hos ſequebantur, minori, & acumine, & judicio fuerint, eandem viam laxiori viâ imitati ſint, inde tandem nata eſt negligens iſta dicendi, & ſcribendi ratio, quæ per Europam tandiu invaluit, ut, modò copioſè argumentum tractare poſſent, an quâ oportet ſeveritate, non curarent. Atque hinc, in tantâ ſcribendi luxurie, tam macilentam ſapientiæ meſſem proveniſſe contigit, ut, per multa ſecula, niſi ante paucos annos, nihil de re quâvis ſcriptum acceperimus, quin dictis, quæ dicuntur, omnibus ipſa vera, aut falſa eſſe potuerit. Perpauci nuperrimè exorſi ſunt, qui, amputatis iſtis omnibus rhetoricandi ſive inanitèr dicendi ſpeciebus, ipſam rei cujuſque unicam rationem ſecuti ſunt, quâ, poſt tam diuturnas tenebras, lucem aliquam rebus tandem reſtituerant. Et ſi hos docti omnes ſequi vellent, quàm facili labore id unum, quod in re quâque ſcitu dignum eſt, certò, & clarè intelligere liceret? Vereor autem, ne hanc querelam nimium hic deploraſſe videar; at cùm in eam forte incidi, mox exarſit animus, quòd ſit docta iſta futilitas unicum omnis impietatis patrocinium, & ſine quo, nullam inter homines audaciam, aut autoritatem, conſequi potuerat, cùm quòd perſpicuas boni, malíque rationes obſcuraverit, tum quòd iſtâ ſcelerati quique flagitia ſua populo ſemper commendare poſſint. Neque profectò quenquam robuſtè, & inſigniter improbum ipſe novi, qui, à ſole oriente ad occidentem, nihil ad rem dicendo declamitare non potuiſſet. Atque hujuſmodi homines quanquam neque probitatis autoritate, neque ingenii acumine, neque eloquentiæ laude præſtarent, ferè ſemper apud populum magis gratioſi fuere, quàm qui iis omnibus ornati, ſi ventoſâ iſtâ facundiâ deſtituantur. Atque hinc

ſecun-

Digitized by Google

“ formatam & ornatam jure cauſam, quæ eam movet, vari-
“ iſque eam formis exornat, eſſe concludimus. Denique
“ num ſi videris effigiem pulchrè, & affabrè factam, dubitave-
“ ris an mens hoc effecerit artifex, an nec te tenueris quo
“ minus tale quid ſuſpiceris, adeo ut admireris operis, & ar-
“ tis excellentiam? Num ergo externam hujus videns figu-
“ ram, fers teſtimonium ei, qui condidit, & dicis eſſe ali-
“ quem opificem? In te autem videns imaginem, quæ tam
“ variis modis cuivis antecellit imagini, & picturæ, an caſu
“ eam exiſtimas eſſe factam, & non ab opifice, qui præſtan-
“ tem vim habet, & ſapientiam? Quæ quidem acutè ſatis, & majori, quàm ſolent Sceptici, gravitate diſputantur, ad ea ergo quid ipſe reſpondet? Omnino nihil. Deum igitur mundi opificem, miſsâ affectatâ iſtâ aſſenſionis retentione, fateatur. Nequaquam, inquit; habeo enim paria rationum momenta, quæ ſi in contrariam partem aſſerantur, rei controverſiam ad veriſimilitudinis æquilibritatem reducant. En ergo quàm gravia ſint rationum pondera, quæ ejuſdem cum ipsâ omni rerum naturâ momenti videantur? Primùm inquit, ſi Deus eſt, animal eſt; ſi animal, ſenſu præditum; ſi ſenſu præditum, dolori obnoxium; ſi dolori, etiam & interitui. Ex eo quidem quod ſapiat, & intelligat Deus, eum quoque vivere novimus; at vivere non poſſe, niſi vitam iſtam, quæ bruto, & homini communis eſt, niſi argumentis confirmaverat, fatuè concluſum dicimus. Quis enim, qui Deum eſſe diceret, niſi brutorum more vivi non poſſe daret? Cùm qui ſummam numinis majeſtatem eſſe credit, illius vitam animalium vitâ longe ſuperiorem eo, ſolùm, quod credat, fateri teneatur. Iſta enim eâ vitæ vi, & facultate prædita ſunt, quam, qui ea fecit, dare voluit; Deus autem, ſi omnino extiterit, ſolâ naturæ ſuæ perfectione extitiſſe poterat, & propterea vitâ quoque non mortali frueretur, qualis eſt ſenſuum iſta; ſed immortali, qualem quicquid ſolâ ſui virtute vivit, habere neceſſe eſt. Denique ſi ſic concluſerat, brutum animal non equidem mirarer, cùm nullam facultatem ſenſibus ſuis ſuperiorem capiat, aut cogitet. Cùm autem homo, qui vim quandam intelligendi omni ſenſu ſuperiorem in ſe ſentiat, nullam eſſe vitæ facultatem à ſenſu disjunctam, & ſeparabilem concluſerit, non hominem, ſed

ſpecie humanâ belluam eſſe dicerem. Saltem opificem, qui mundum condidit, mente vigere novimus, túne ergo, cùm tantùm ut id neges, viſis obſiſtere nequeas, tam perſpicuam demonſtrationem, ſolùm quod ſenſibus quoque præditus non ſit, everſam eſſe putas? Aut ſi putaveris, cur non comprobare pergas? cùm neminem, qui contra diſputaret, id tibi conceſſurum putare poſſet. At talia ſunt ſemper egregia veſtra rationum momenta, ut ad lancem vertendam ſuo ipſa pondere nihil valeant; aut ergo novis ponderibus impoſitis deprimere oportuerat, aut alterius contrariæ pondere ſemper elata manebit. Alteri enim lanci impoſuerat, *Deum, quod ſummâ ſapientiâ præditus ſit, mente quoque præditum eſſe*, contra quod terra, & mare pondus amitterent, id tamen totum inani effato ſuperat, *Non mente, quod ſenſu non ſit præditus, præditum eſſe.* Quanquam ſapientiam à mente non eſſe ſeparabilem nemo dubitat, at mentem à ſenſu ſeparari non poſſe ultrò, & ſine causâ dicitur: imo hic re ſeparatam eſſe planè demonſtratur, cùm eo, quod ſapientiſſimè operetur, mentem eſſe, atque eo, quòd immortalis ſit, ſenſuum imbecillitati obnoxium non eſſe intelligamus.

Pergit autem vir acutus; Si Deus eſt, cùm ſit ſummè beatus, omni quoque virtute præditus eſt; ſi omni, ergo continentiâ, fortitudine & prudentiâ; ſi ita, ergo quædam erunt, quæ difficulter ferre, & à quibus difficulter ſe abſtinere poteſt; atqui ſi moleſtiam pati poſſit, etiam & interitum. Sic quoque Cotta, *Qualem autem Deum intelligere nos poſſumus, nullâ virtute præditum? Quid enim? prudentiámne Deo tribuemus, quæ conſtat ex ſcientiâ rerum, & bonarum, & malarum, & nec bonarum, nec malarum? Cui mali nihil eſt, nec eſſe poteſt, quid huic opus eſt delectu bonorum, & malorum? Quid autem ratione? Quid intelligentiâ? quibus utimur ad eam rem, ut apertis obſcura aſſequamur; at obſcurum Deo nihil poteſt eſſe. Nam Juſtitia, quæ ſuum cuique diſtribuit, quid pertinet ad Deos? Hominum enim ſocietas, & communitas, ut vos dicitis, Juſtitiam procreavit. Temperantia autem conſtat ex prætermittendis voluptatibus corporis: cui ſi locus in cælo eſt, eſt etiam voluptatibus. Nam fortis Deus intelligi quî poteſt? In dolore, an in labore, an in periculo? Quorum Deum nihil attingit. Nec ratione igitur utentem, nec virtute ullâ præditum, Deum intelligere quî poſſumus?* Quibus nihil aliud dicitur, quàm quod prior ratiun-

De Nat. Deor. l. 3.

ratiuncula toties repetatur; ut enim eâ nullam vitam niſi humanam; Ita his nullas virtutes, niſi humanas, majori fiduciâ, an ſtultitiâ, ſumpſerunt; at virtutes noſtræ curtæ ſunt, nullâque ex parte perfectæ, cùm è conditionis humanæ imbecillitate naſcantur, cúmque iis utamur ſolummodò, quod majoribus careamus. Quanquam igitur ſummum numen temperantiæ, fortitudinis, & prudentiæ virtutes non habeat, habet tamen, quæ cùm ſuâ majeſtate digniores ſunt, tum iſtas inutiles, & ſupervacaneas efficiunt. Cùm enim ſummam ſapientiam, ſanctitatem, & benignitatem habeat, nullas alias habere opus eſt. Sapientiſſimus cùm ſit, conſilia ſua omnia rectiſſimè inſtituere, & aptiſſimè exequi novit. Sanctiſſimus cùm ſit; nihil turpe, nihil iniquum,nihil crudele, nihil quod præſtantiſſimæ naturæ ſuæ dignitati indecorum ſit, meditari poteſt. Benigniſſimus cùm ſit, nemini injuriam inferre curat, ſed omnibus, conſtanti voluntatis propenſione, beneficus eſſe ultro tenetur. His, inquam virtutibus ornatus, quid continentiâ,quid fortitudine, quid prudentiâ opus habuerit? Quid enim continentiæ labore ei opus eſt, qui quicquid pravum & naturæ intellectricis dignitati contrarium ſit, ſibi alienum ſemper habeat, & ſummo odio averſetur; Quid fortitudinis robore, cui, cùm omnia poſſit, quicquid fieri poteſt, factu facillimum eſt? Quid denique longæ deliberationis uſu, qui omnia penitus explorata habet, qui, quid bonum, quid malum, quid melius, quid deterius,quid ad rem quamque aptiſſimum ſit, infallibili certitudine cernit, & judicat? Sublatis autem inquit, nonnullis virtutibus, tolluntur & omnes; ſi enim omnes non habeat, nullam habet? & ſi nullam, nequaquam eſt; an vero alias virtutes inchoatas eſſe non intellexit, quæ hominum propriæ ſunt; alias omni ex parte abſolutas, quæ non niſi optimæ naturæ ineſſe poſſunt? Cùm itaque concluſerit Deum, niſi omnes habeat, nullas habere, an quemquam, qui Deum eſſe diceret, & ſentiret, adeo fatuum & facilem cogitare potuit, ut concluſionem concedat? Aut itaque nihil concluſiſſe, aut ulterius perrexiſſe debuerat. Aliæ multæ argutiæ his ſimiles ſequuntur; adeo autem futiles, & leviculæ, præſertim Carneadis rogatiunculæ ſoriticæ, ut vix quidem, ſine jacturâ temporis, eas legere, nedum redarguere poſſimus. Nos itaque cùm hominem tanti ingenii,

nii, & acuminis viderimus, qui tam exilibus ſophiſmatis ſummi numinis imperium, quod tam præclarè jam ante fundaverat, abrogandum eſſe cenſeat; quid concludemus, niſi omnes, qui Atheiſmi cauſam tueri conantur, Midæ votum nuncupaſſe, ut quicquid attrectent, auriculas aſini ſemper oſtendant?

SECT. XXVII. Veterum poſtremi Peripatetici quidam per riſum quoque interrogant, ſi Deus mundum procreaverit, cur non prius? quid tandiu ab opere tam præclaro cohibuit? aut quid tandem movit, quod antea per innumerabilia ſecula movere non potuit? His autem idem, quod jam ante Epicureis optimè reſponſum eſt, etiamſi mundum à Deo factum ipſi conceſſerint, idem tamen fore interrogandum: Cùm quicquid factum ſit, intelligi non poteſt, quin certo temporis momenti fiat, atque adeo quandocunque fiat, idem ſemper conquiri poterat, cur qui fecit, iſto potiusquàm quovis alio æternitatis momento, fecerit? Atque ſi decies mille ab hinc annis, cur non decies mille, qui præceſſiſſent? ea enim eſt æternitatis propter infinitatem ratio, ut etiamſi ipſum mundum à ſempiternis ſeculis factum fuiſſe cogitare poſſimus; tamen quin ſempiterna alia ante illius ortum præterierint, cogitare non poſſumus. Captioſa itaque interrogatio, & nullius momenti habenda eſt, cùm opinioni noſtræ, tam ſi vera, quàm ſi falſa ſit, pariter objici potuerit. Cùm autem quid tandem, quod prius non movit, Deum moverint, quærunt, à causâ ſapientiſſimâ, & liberrimâ quærendum non eſſe dicimus; neque ab aliis, qui libertatis, & conſilii compotes ſunt; atque igitur aut agere, aut ab actione ſe cohibere poſſunt, quærimus. Cùm autem ab homine, qui cùm agit, poteſt non agere, & contra ſi placuerit, non aliam præter ipſius Arbitrii rationem quæramus, cur non idem de causâ primâ, quæ omnium & ſapientiſſima, & liberrima eſt, ſtatuamus? Sat itaque vobis videatur, ſi mundum præſtantiſſimo conſilio conditum fuiſſe demonſtraverimus: unde vero conſilium de eo condendo ceperit, qui eum condidit, ſoli ipſius immenſæ ſapientiæ compertum eſſe fateamur. At verò cùm omnia conſilio condita viderimus, quis de conſilio dubitaverit, quòd, quâ ratione ſumptum ſit, neſciamus? Iſtuc equidem perversâ admodum ratione concluſum

ſum eſſe exiſtimarem. Vos verò longè protervius; etiamſi enim quâ conſilii ratione res ſuo quæque modo fieri videritis; tamen quòd quamobrem certo quodam tempore, conſulta ſua ea qui fecit, exequi voluit, vos celaverit; propterea, de ipsâ conſilii ratione, oculorum fide perceptâ, dubitandum eſſe putatis? duræ nimis, & impudentes ſunt iſtiuſmodi diſputationes quæ ipſis ſenſibus obnituntur. Atqui, inquiunt, ſi cauſa aliqua Deum impulerit, non aliter, quam egit, agere potuit; at ſi tam leviter moverit, ut poſſit non agere ſine cauſâ ſufficienti egit. Noſtri autem non eſt de ſcholaſticis circa arbitrii libertatem argutiis diſputare; ſolummodo tantam ſummo numini arbitrii libertatem conceſſerint, requirimus, quantam aliis, qui quicquam conſultò agunt, ineſſe videmus. Atque ſi eo modo mundum condiderit Deus, quo alii artifices ſua opera, vadant cum ſuis ſophiſmatis: res enim noſtra confecta eſt, neque quicquam ulterius deſideramus. An verò rem ſuam non bene geſſerint, cùm rerum univerſitatem optimo artificis conſilio extructam fuiſſe planè demonſtraverimus, ipſi contrà nullo artificis conſilio extrui potuiſſe, quod nullum artificem eſſe, qui quicquam ex conſilio agat, ſe demonſtraſſe putaverint. Quî enim breviùs ad concluſionem noſtram pervenire nos poſſemus, quàm ſi qui omnino ſint artificis, Deum eſſe mundi artificem; aut quî ſententiæ ſuæ petulantiam ipſi magis indicare poterant, cùm nullâ aliâ ratione eſſe Deum mundi artificem negare poſſint, quàm quâ ullos omnino artifices eſſe negaverint? Denique ſtulta res eſt numinis libertatem in mundo condendo inficiari, cùm in eo ſummam libertatem demonſtraverit: an non enim Solem, Lunam, & ſydera omnia paulo majora, aut minora efficere potuerat? An non ſtellas pares? An non ipſum terræ globum uno digito majorem, aut minorem? Oceanum uno pede magis, aut minus profundum? Montes uno palmo magis, aut minùs altos? Quid enim iſta omnia, præter conditoris arbitrium, definivit? Imò denique multa ſunt, quæ nullâ ratione, niſi ſolo conditoris arbitrio, cur ita ſint, intelligi poſſunt. Cur enim in tantâ immenſitatis latitudine mundus hunc locum potiùs quàm quemvis alium occuparet? Cur Solis motus ab ortu in occaſum, & non contrariâ viæ ratione inſtituatur? Cur denique cum ſitum non habuerit,

erit, ut regio, quæ nunc ſeptentrionalis, aut meridionalis dicitur, fieret eadem Oriens, & Occidens? Aliáque quàm plurima, quorum nulla cauſa eſſe, aut fingi poteſt, niſi ſoli cauſæ primæ arbitrio aſcribantur. Atque igitur cùm ad ipſum Ariſtotelem venerimus, (cùm ipſe eam primus excogitaverit) ipſam objectionem, ipſum vertemus; multa in mundo indicaturi, quæ nullâ causâ, niſi quæ eadem ſummâ libertate prædita ſit, fieri potuiſſent. Ut tandem ſumma iſta libertas, quâ in iis efficiendis uſus eſt, qui ea effecit, non minus artificis argumentum videatur, quàm optima iſta rerum ratio, quâ omnia tam commodè, & pulchrè facta eſſe videmus.

SECT. XXVIII. Denique cùm ad recentiores venerimus, quid illi, quod ab antiquis non ſit occupatum? Quid enim magnus iſte Vaninus, niſi quod veterum ſuſpiciones de principum, & ſacerdotum fraudibus, inſinuaverit, aut Cardani Aſtrologiam fanaticam ſecutus fuerit? Qui non modò hominis, ſed & cujuſque Religionis ortum Soli, & aſtris tribuit. De homine poſtea. Cùm verò Religionum fata à certis ſyderum conjunctionibus ſuſpenſa eſſe velit, & ſpeciatim fidei Chriſtianæ ortum *Jovis* cum *Sole* coalitioni aſcripſerit, atque ejuſdem interitum, à *Jovis* cum *Saturno* conjunctione augurretur, adeo ut beatiſſimum noſtrum ſervatorem, quòd *cùm venerit, ne inventurus ſit fidem in terrâ* arte aſtrologicâ prædixiſſe putet. Cum viro vaferrimo (quid enim vilius eſſe poſſit, quàm in eâdem perſonâ Atheus, & Aſtrologus?) de artis vanitate pugnare nolo. Quanquam ejus amore *Cardanum* uſque adeo faſcinatum fuiſſe fertur, ut, cùm quo tempore ſe obiturum dixiſſet, ne vates mendax deprehenderetur, ſeipſum inediâ enecavit: Vix minori ſane ſtultitiæ imputatione, quàm hic noſter *Vaninus*, qui ſe, ſuæ impietatis causâ flammis publico judicio damnari paſſus eſt. Nolo ergo cum fortiſſimo, & nobiliſſimo Heroe de incredibili artis ſuæ ſtultitiâ luctari; ſed, miſſis futilibus, & longè petitis iſtiuſmodi conjecturis, quæ ſive veræ, ſive falſæ fuerint, nihil aut probant, aut tollunt, de ſolâ ipſius rei ratione quærimus: & ſi nullâ opinionem de Deo ſuſceptam dixerit, aut, quas attulimus, rationes diluat, aut contrarias ipſe afferat.

Digitized by Google

rat. Sin verò omnes rationis vires ridiculis Aſtrologice commentis eluctari ſe putaverit, qui ſit, ſatis indicat, ſcilicet Aſtrologum eſſe, & hominem fatuiſſimum. De naturâ nihil dicendum arbitrari me ante dixi, non modo quod *Ariſtotelicam* naturæ viam, & rationem ſecutus ſit: atque igitur unà cum omnibus ejuſdem ſcholæ diſcipulis in magiſtro vapulabit: Verum etiam quòd tam indoctè rem tractavit ut integram libri (quanquam non magnæ ſit molis) lectionem id millies conatus, nunquam conficere potuiſſem. Atque quas de communibus naturæ rebus hypotheſes afferre potuit egregiis iſtis, quas de miraculis, aliiſque omnibus portentis, ſeriò, & graviter, & nihil dubitans attulit, intelligamus. Quid enim in omni naturâ tam ſubtile, aut arcanum eſſe poſſet, ut illius acumen effugiat? qui facile, & perſpicuo mechaniſmo explicare potuit, quemadmodum *Cippus* continuò à taurorum pugnâ obdormiens, manè corniger reperiatur: Quemadmodum ſolâ phantaſiæ vi *Pharaonis magi* ſputo ranunculos produxerunt: Quemadmodum *Entelidas*, ſe in flumine conſpiciens, ſeipſum reflexâ ſui imagine faſcinare potuit. Denique quemadmodum vetula quævis uno halitu omnes latiſſimi agri ſegetes mortiferâ tabe conficiat. Qui, inquam, hæc omnia, prodigii tam plena, tam expeditè explicare potuit, quâ facilitate ipſe idem, etiam oſcitans, uſitata, & quotidiana naturæ phænomena explicabit? Quanquam verò pellegere ſæpius fruſtrà conatus ſim, tamen, neſcio quo caſu, nudiuſtertius lectionis tædium, & faſtidium ſuperavi: atque eò majori alacritate onus ſuſtinui, (neque equidem niſi iſtâ ratióne ferre potueram) quòd meo labore alios ab eâdem temporis jacturâ deterrere ſperaveram. Quod ut efficiam, quæſo, dum, quàm breviſſimè potero, ſumma recitototius futilitatis capita, attendite, atque an quâvis ætate, aut gente vixit homo ſtultior, quàm ſummus iſte atque unicus ad mortem uſque impietatis patronus, cùm ad finem recitaverim, judicate.

Primo ergo Dialogo nihil agitur, niſi ut ſe ſuis laudibus, ad cœlum evehat; quo cùm elatus fuerit *vir ingenioſiſſimus* (iſte enim iſtius dialogi titulus eſt) ſecundo, cœlum ſuâ materiâ conſtare, indubitatis proculdubio iſtiuſmodi rationibus, demonſtrat, quas Julii Cæſaris acumen afferre, atque Alexandri magni dignitatem laudare deceret. Et ſpeciatim Averrci,

roi, ſummâ ſubtilitate diſputanti, nullam eſſe cœli materiam, quòd omnis corruptionis expers ſit cœlum, materia autem ſit omnis corruptionis ſubjectum, ſic *ingenioſiſſimè* reſpondet. *Materia non eſt ſubjectum omnium contrariorum neceſſariò, ſed contrarietatis tantùm quæ eſt ſecundùm ubi. A naturâ enim data fuit, materia, non ob tranſmutationem ad generationem primò, & per ſe, ut ubicunque ſit, ibi etiam ſit generatio, & corruptio, quæ ex contrariis infertur; ſed ad ſubſiſtendum formæ corporeitatis* (formæ ſcilicet corporeitatis à materiâ diverſæ) *in ſubſtantiâ, & recipiendum quantitatem, & figuram: quantitatem, propter loci mutationem; figuram, propterea quod omne corpus finitum eſt: ut quantitati, & figuræ nihil eſt contrarium.* Atque eodem acumine Alexandro, eandem non eſſe cœli cum noſtrate materiam, quod igne contiguo non deſtruatur, diſputanti ſic reſpondet. *Verum non eſt, quod ais, quæcunque communem materiam habent, eainter ſe agere, aut pati mutuò: ſed id evenit ibi tantùm, ubi contrariæ ſunt qualitates, quare in cœlo cùm non ſit affectio iis, quæ in igne ſunt, affectionibus contraria, (ſunt enim ſecundum peripateticos diverſi generis, nam differunt per corruptibile, & incorruptibile, contraria autem ſub eodem genere ſunt) cœli qualitates ab ignis qualitatibus non deſtruentur. Bone Deus, quantum jacturæ fit ab iis, qui te non audiunt!* Imò qui te audiunt. Tertio, *Doctor ſubtiliſſimus* (ſic enim nunc audit) primum argumentis, ſuâ ſubtilitate, & ſcholâ Peripateticâ dignis, cœli, quòd æternum ſit, rotundam eſſe figuram demonſtrat, *Quia diſſolvi non poteſt: eſt enim continua, & unilinea, neque punctum habet cognitum, aut ita deſignatum ut ſit principium diſſolutionis, quemadmodum habent aliæ figuræ; quà enim committuntur lineæ angulares, ibi deſinit quodammodo trianguli conſtitutio: Et profectò deſinit, quia ad aliam ſeſe transfert lineam, ut quod in eâ linearum commiſſurâ non poteſt eſſe, ſit in aliâ lineâ. Compoſitæ igitur figuræ in ſuas ſunt reſolubiles portiones, quæ habent commiſſuras manifeſtas, id quod in circulo non eſt, ubique enim eſt principium, & finis, utroque tamen ille carens.* Perbellè quidem, & pulcherrima ratio, præſertim ſi nullus ſit cœlorum artifex, qui mathematicam, atque imprimis de circulis, & triangulis doctrinam intellexit. Deinde pergit *vir omni laude ſublimior* Alexandri adulationibus delinitus, contra maximum ſuum in Philo-

Ibid.

Philoſophiâ Pontificem, docere in cœlo nec dextram, nec ſiniſtram eſſe. *Nulla cùm ſit cœli pars, in cujus locum altera non ſuccedat, iſque motus ſit perpetuus, atque partes ipſæ uniformes, non poteſt alia cœli pars dextera, alia ſiniſtra verè cenſeri; per motum enim, quæ dextra modo erat, ſtatim fiet ſiniſtra ſecundum ſitum, & locum.* O me fœlicem, *qui Philoſophorum principem ſubtiliſſimè diſputantem excipio.* Longè verò fæliciorem, ſi ſubtilitatum acumina capere potuiſſem! Poſtremò demonſtratur, atque id quoque mathematicè, coloratum non eſſe cœlum, ſed videri. *Ut enim aer, qui prope nos eſt, nullum habet colorem, procul tamen à nobis habere videtur, quia denſatur, non per compoſitionem partium, ſed per diſpoſitionem: diſtantia namque multas viſui repræſentat partes per longitudinem in lineâ viſuali diſpoſitas, ut ſit eadem ratio viſionis in corpore raro productæ in longitudinem, & ejuſdem in corpore condenſato, atque in brevitatem coarctato.* O te longè adhuc fæliciorem, qui cùm tam egregiè ſtultus ſis, tibi tantâ ſapientiæ tuæ opinione placere poſſis! Cùm verò primis his dialogis ſpecimen dederimus, cujuſmodi rationibus de rerum naturis diſputare ſolet, ne nimiæ futilitatis tædeat, de cæteris compendiosè, & acervatim dicemus. Quarto ergo, *mellitiſſimus Julius* (ut *Alexandro* pro Aſiaticâ ſua urbanitate *Cæſarem* ſuum compellare placuit) unicam eſſe cœli formam comprobat; atque ab eâ, non à Deo, aut Intelligentiis moveri: ſed niſi in Chriſtianorum ſcholis enutritus fuiſſet, quemadmodum animal ſe movere, Chriſtianus autem cùm fuerit, quemadmodum viliſſimæ horologiorum machinulæ ab ebrio Germano elaboratæ, certâ ſtatâque motûs lege vigent; ſic & cœlum, & elementa ſuis quæque formis moveri; *i. e.* nullo artificis artificio, quemadmodum quæ arte facta ſunt (quippe & artifices ſunt ebrii Germani) moveri. At falſum & facetum eſſe putabat, ſi ſummi numinis opus ebrii è vulgo opificis artificio comparaverit. Quinto, non eſſe cœlorum motus contrarios demonſtratur, cujus cùm Ariſtoteles maximus ille pontifex rationem iis tantum, qui ex ephebis exiêrunt, dignam attulerit, ipſe in illius locum ſubtiliorem ſubſtituit. *Quod duo corpora, quæ motu contrario moventur, in eodem termino ſuorum ubi eſſent naturaliter, quod eſt perridiculum; id quod manifeſtum erit, ſi quis intelligat Saturni corpus eſſe ſub*

 Arie-

Arietis capite primi mobilis, ibi eſt enim communis terminus, qui deſignari poteſt intellectu duobus ubi, tam Saturni, quàm capipitis Arietis. Præclara, & perſpicua ratio, & digna quæ Alexandrum, ipſo aridente, exclamare cogat, *O utinam magiſtrum Ariſtotelem non excepiſſes, quia non dubito, quin fortiorem ſapientiæ arcem exædificaſſes.* Sexto, niſi coerceret Religio, cœlum æternum eſſe ſtatueret, atqui tamen mox æternum ſit, neceſſe eſſe demonſtravit; *Quia*, ſcilicet, *cauſam habet infinitam, quæ quidem cauſa cùm facere non poſſet infinitum poteſtate æquale ſibi, fecit infinitum ſibi ſimile.* Profectò, ut aſſentatur Alexander, *plus homine ſapis*; certè enim nemini hominum aut ante, aut poſt te, ita ſapuiſſe contigit. Septimo, poſt aliquas laudum ſuarum ambages, ſolem calefacere per ſe, non per accidens, ſive motûs velocitatem, contra ſummi ſui *Pontificis* decretum, ſancivit, quanquam in ſolum *Averroem*, in cujus perſonâ ſemper vapulat ipſe *Pontifex*, ſe diſputare ſimulat. Deinde Lunam non Sole calefieri comprobatur, *quòd quilibet affectus receptus in quodlibet corpus, ipſum non afficit, ſed illud duntaxat, quod aptum natum eſt affici*, i. e. non calefieri, quod calefieri nequit; quæ ſanè ratio quenquam, niſi ipſum *Alexandrum* ſilere efficeret; ipſe verò pro ſuâ audaciâ objicit, cùm *Lunam* calefacere experiamur, quomodo niſi ipſa prius incaleſcit? Quid tamen mirum inquit, *Nonne legiſti obſtupefieri piſcatoris manum per arundinem à Torpedine, ipſum autem Torpedo arundinem non ſtupefacit, quia non eſt apta pati, recipit tamen ſtuporis vim: ſic Luna ſolares excipit radios, quibus tamen non afficitur.* Egregium ſane exemplum, & dignum, quod tam præclaræ rationi lucem afferat; ut enim præclarior inter philoſophos non reperitur cauſa, cur res quælibet facta non ſit, quàm quod fieri (quâ autem cauſâ neſciunt) non poſſit; ita certius nullum eſt, quam de Torpedine experimentum, neque apertior cujuſvis experimenti ratio: ſic autem de cœleſtibus dictum eſt, an verò non ſuo acumine digna ſunt phænomena, quæ ſibi explicanda ſumpſit, atque phænomenωv dignitati par rationem ſubtilitas? & quid magis, à Philoſophorum Deo expectandum eſt, quàm cùm tot, tamque præclara in cœleſtium ratione ubique cernuntur phænomena, ut ipſe loco tam nobili verſatus, nil, niſi nugas, & quæſtiones ridiculas.

Digitized by Google

las in diſceptationem vocaret, eáque de omnibus reſponſa afferret, quæ ſolâ fatuitate ipſis quæſtionibus reſponderent? Verum enimvero, peractis cæleſtium rationibus, ad elementa, atque inferiora deſcenditur; & primum Dialogo Octavo de Igne agitur, atque apertè, & audacter contra ipſum *Ariſtotelem*, ex elementorum numero abdicandum eſſe demonſtratur, quod an ſit, nécne, controverſia digna eſt quæ à nugatoribus iſtis ſolùm ventiletur? Nono de *Comete* & *Iride* cum peripateticâ hebetudine diſputatur. Atque ſimiliter Decimo de fulgure, nive, & pluviâ. Item Undecimo, de motu, & quiete projectorum in aere, ubi ſolito acumine duo diſputantur; primùm uter alterius cauſa ſit, an motus quietis, an è contra, motus quies? Deinde an lapis, manu projectus, aere, an vi impreſsâ moveatur. Atque in utrâque quæſtione eas utrinque difficultates comperiunt, ut demum de utrâque nihil definiendum concluſerint. Duodecimo, de impulſione bombardæ, & baliſtæ diſputant ſummi imperatores, quo tamen nihil, quod non ſit prorſus ridiculum, reperitur, niſi quod contra Cardanum demonſtraverit Cæſar, bombardarum impulſionem pulveris igniti denſitate non fieri; *Quòd ſit denſitas privatio proprii naturalis ignis, quod eſt raritas, privatio autem proprietatis nihil efficit; fit ergo à formâ appetente locum ſuum.* Decimo tertio, argumentum de aere exufflato, & ventilato tractatur; in quo neque quicquam memoratu dignum, niſi quòd fabulam de Satyri hoſpite, frigidum, & calidum ſpirante, mechanicè explicuerit. Decimo quarto, qui & hujus libri poſtremus eſt, fortè ut, quam artem profeſſus ſit, indicaret, de quorundam morborum ortu, & naturâ diſſeritur. Atque hîc, ſumpto jentaculo, hilares facti diſceptationem proſequuntur. Neque miretur quiſquam, tam benè manè, tot, tantáque argumenta confeciſſe, cùm ſingularis, & penè incredibilis fuerit (ut notum eſt) in Cæſare celeritas. Atque igitur, cibariis vix confectis, ad cætera omni feſtinatione properat oratio, atque Dialogo Decimo-quinto, de aquâ diſputatur, cujus nullum attigit phænomenon, quod philoſophi diſquiſitione dignum ſit, niſi quòd fortè de terræ, & aquæ magnitudine dixerit, *Quòd ſi inter ſe conferantur, vix, exempli gratiâ, ſemuncia eſt aqua ad totius aſſem terræ; ſub omni namque aquâ*

terram eſſe neceſſe eſt, non autem ſub omni terrâ aquam. Aquæ profunditas non multa, nempè paſſus rarò excedit octoginta, plurimis locis non accedit ad vicenos, pauciſſimis ad centenos. Quæ vero ſit rei utilitas, unde eveniat, aliáque omnia, quæ de aquâ ſcitu digna ſunt, perquirere nihil cogitavit; ſed feſtinat (id quod in quoque Dialogo potiſſimum facit) ad victorias, & triumphos, atque duos maximos philoſophiæ duces ante currum captivos ducit, Ariſtotelem, & Cardanum; illum enim, cùm inter veteres, hunc, inter recentiores philoſophorum facilè principem, cenſuerit, ſummæ ſibi gloriæ putavit, ſi hominum ſapientiſſimos ſapientior ipſe profligaret. Hîc ergò cùm contra Cardanum, *Aquam eſſe Elementum per ſe non per accidens, neceſſarium*, & contra *Ariſtotelem*, nequaquam inter elementa numerandam eſſe demonſtraverit; continuò ad recentes triumphos vehiculum agit, atque Decimi ſexti initio, quo de fluviorum generatione diſceptatur, ipſum *Salomonem*, quòd ab *Hebræis* habitus ſit ſapientiæ Deus, duobus iſtis, quos jam ante diximus, adjunxit. Neque enim progredi potuit, antequam illum de ſapientiæ culmine, quod tam diu obtinuit, deturbaverat, ne quis in *Lucretiano Templo*, ſe ipſo ſuperior impoſterum videatur; atque igitur cùm per jocum, & faſtidioſo animi contemptu *Salomonis* ſapientiam perſtrinxerat, contra diſputare pergit. Nunc autem ſilete vos, *Cæſar*, & *Alexander*; *Salomon*, & *Vaninus* colloquuntur. Colloquio ergo interſit omnis ſapientum chorus, diſputationem nunquam ſapientiorem certè aut audiviſtis, aut audituri eſtis, quàm cujus contrarias partes ſumma iſta philoſophiæ prodigia ſibi defendendas ſumpſerunt. En igitur prodeunt utrique, & primùm *Salomon* non ſapientiæ, ſed antiquitatis jure ſuperior exorſus eſt. *Sal.* Flumina è mari exoriri inquam. *Van.* Stultum te eſſe inquam; Dialecticam nequaquam intellexiſti, *Omnes tui commentarii nec ratiunculæ umbram præ ſe ferunt, ſed populares duntaxat ſententiolas, & cupidineos verſiculos, omni dicendi lepore deſtitutos.* Sal. Iſtuc non agitur, &, ſi ageretur, quis ſit linguæ noſtræ lepos, te, *Cæſar Vanive*, nequaquam intellexiſſe novi, ut quanquam aliis omnibus longè ſuperiorem te eſſe fatear, tamen pace tuâ, (ſumme vir dicam, an Deus) dixerim te nimis temerè mihi in linguâ, cujus prima elementa non didiciſti, ora-

tionis

tionis ruditatem exprobrare. Saltem iſtiuſmodi contumeliæ, & maledicta indigna philoſophorum ſcholis videntur; contra ergo diſputes, ut velis; at quæſo, ſine iracundiâ! Van. *Ut ergo veritas diſputando eluceſcat, ſic objicio; in altiſſimis montium verticibus aquæ ſunt, at non à mari ad tantam altitudinem poſſe attrahi ſuadet ratio, à libellâ aquilegorum petita; ea eſt, non poſſe aquam ſubvehi altiùs, quàm ſit ejus ſuperficies, unde derivatur.* *Sal.* Bellè admodum! Si enim, ut vos recentiores arbitramini, ſolis viribus mechanicis mundus adminiſtretur, fateor me non intelligere, quî tanta aquarum copia, è maris profunditate, in montium cacumina ſubvehatur. Atqui cùm Deus ipſe majori, & reconditiori quodam artificio (ut nos philoſophaſtri ſimplices olim credidimus; nondum enim noſtrâ ætate inventa eſt philoſophia mechanica) omnem rerum naturam fabricavit; interiora terræ eâ arte diſpoſuiſſe experti ſumus, ut fiat perpetua à mari ad montes, à montibus ad mare aquarum circulatio; idque fieri perſuaſi ſumus, quòd alioqui mare, tot fluminum affluxu auctum, in omnem terrarum orbem exundaturum putemus; ſcias ergo me, non mechanicis veſtris legibus flumina à mari in montium juga duxiſſe, ſed imperſcrutabili numinis arte eò perducta (cùm fuerim ſententiolarum magiſter) dixiſſe. Atque idcirco ipſi, cùm mundum condidit, *ſapientiam* adfuiſſe conſtanter docui, atque ita ad normam, quam ipſe præſcripſit, non ad legum mechanicarum rationes, omnia facta fuiſſe. Et ne locos accumulando faſtidium tanto viro crearem, rem ſtulto illo ſententiolarum libro (ut pro ſapientiâ tua, appellare placuit) ſic deſcripſiſſe me memini: *Dominus poſſedit me in initio viarum ſuarum, antequam quidquam faceret à principio, ab æterno ordinata ſum, & ex antiquis, antequam terra fieret; nondum erant abyſſi, & ego jam concepta eram: necdum fontes aquarum eruperant: necdum montes gravi mole conſtiterant: ante colles ego parturiebar: terram, flumina, & cardines orbis terræ nondum fecerat. Quando præparabat cælos, aderam: Quando certâ lege, & gyro vallabat abyſſos: Quando æthera firmabat ſurſum, & librabat fontes aquarum: Quando circumdabat mari terminum ſuum, & legem ponebat aquis, ne tranſirent fines ſuos; quando appendebat fundamenta terræ: Cùm eo eram, cuncta componens: & delectabar per ſingulos dies, ludens coram* Prov. 8. 22.

eo omni tempore; *ludens in orbe terrarum: & deliciæ meæ, eſſe cùm filiis hominum.* De hypotheſeos veritate tuum eſt, tuíque ſimilium, *Vanine*, judicare; quanquam, vera, an falſa ſit deſcriptio, bonâ veniâ dixerim, non omni ſermonis lepôre deſtitutam eſſe. Hic autem iracundus conſurgens *Vaninus*, atque grandiori paſſu, quàm ſolet, hinc inde inambulans, Medius fidius, inquit, mille iſtiuſmodi hypotheſes teruntii pretio non haberem, quæ ſine numine, & neſcio quâ, illius *anu adjutrice*, nihil moliuntur. Apage ergo cùm illepidis tuis, de ſapientiâ, cantilenis; en quàm clarè, & perſpicuè, ſine iſtâ tuâ anu immortali, ipſe deſcripſi! Imprimis ergo ſcias, *In mundi machinâ, plurimam aquæ partem extra locum ſuum eſſe, illa autem ſuum appetens locum, in terræ cava loca ſeſe inducit, quæ cùm ſint anguſta, nec tantam maris molem capere queant, compreſſa ea aquæ portio ab extrinſecus incumbente mari, ſuáſque jure loci repetente ſedes, egredi, quaque viâ poſſit, quærit. Hac impulſione fiunt aquarum exilitiones, quas Græci ſcatebras vocant, ad montium cacumina.* *Sal.* O philoſophorum Deum! neque quicquam habeo, quod in contrariam partem diſputem, niſi quod unus ſuperſit ſcrupulus, quem ut eximas, à dignitate tuâ impetrare vellem. *Van.* Fare, modo nihil de anu iſtâ delirâ audiamus. *Sal.* Primùm ſcire aveo, quo caſu plurima pars aquæ *loci ſui jure* exciderit? Si enim, juxta leges mechanicas, locum terrâ altiorem petat, fit planè contra eas, quòd tanta illius copia ſubter terram, tanquam in piſtrinum, detrudatur. Deinde quî tandem aqua, cùm tandiu ad metalla damnata fuiſſet, jus ſuum intellexerit, *ut loci ſui jure ſuas ſedes repetat?* Tum quâ vi petierit? quanquam enim in montium cacuminibus jus habeat, quî quæſo, è carcere eo uſque aſcendet, ut quod ſuum eſt occuparet? *Cùm enim non poſſit aqua motu ſubvehi altiùs, quam ſit ejus ſuperficies, unde derivatur*, quantumcunque incumbente mari compreſſa ſit, nunquam altius aſſurget; ultrò itaque, & ſine causâ, niſi ut, quod ſuum eſt, poſſideret, in montium cacumina perreptare, videtur. Denique cùm in poſſeſſiones ſuas pervenerit, cur de iiſdem mox decedat, atque non potius eas ſemper tueatur? Si enim per tot præcipitia, & declivitates, contra naturalem gravitatis vim, ad jus ſuum obtinendum conſcenderit; mirum eſt, ſi, poſt tot jamjam ex-

antlatos

antlatos labores, ſe tam facilè tam deſideratis poſſeſſionibus in ſubterraneum ſuum ergaſtulum non tam dejici, quàm blanditiis deduci (placidè enim delabitur) patiatur. *Van.* Stulta ſunt omnia, & qualia ab illepido ſententiolarum magiſtro referre quis expectare debeat. Cùm verò inter divinos (ut vocantur) ſcriptores vulgò habearis, ne à S. inquiſitorum officio, in periculum veniam, nihil vel quidem in aures (ſunt enim illi homines auritiſſimi) ſuſurrare auſim. *Sal.* Ne verearis, ſoli adſunt philoſophi, totum chorum circumſpice, ne unum cucullo indutum aſpicies; liberè ergo, & intrepidè philoſophemur, atque dic bonâ fide, quid ſentis? Van. *Sic faciam. Deteſtans in obſequium Chriſtianæ fidei, opinionem de mundi æternitate*, (ne fortè quis inquiſitorum ſe angulo quodam abdiderit) *dicerem ſic, ſi mundus habuit initium, non è mari flumina, ſed potius è fluviis mare genitum: fluvios autem congenitos ex aeris concretione, ex imbribus ſcilicet, & liquefactis nivibus: imbres autem duobus modis, ſeu potiùs duobus locis contingunt, ſub terrâ, & ſupra terram: Qui ſub terrâ eſt, aer tranſmutatur in aquam, unde fiunt fontes, à fontibus aquæ emanant, atque pro modo, magnitudine, alveorúmque capacitate & fluvios, & lacus efficiunt, tum ſingulares, tum alios viciſſim, ut impetus, levitas, ſors, locus tulit prodeuntes.* Sal. Multa ſunt de quibus libenter doceri vellem; ſcilicet qui fiant terræ inæqualitates, quì maris cavernæ, quî tam commodè ubique telluris tractus, à ſummitate in medio factâ, ſenſim & modicè declives in mare deferantur, aliáque ejuſmodi ſimilia, de quibus alibi; duo autem ſuperſunt, quæ pluſquàm Salomonis ſapientiam, ut ea capiat, poſtulare videntur. Alterum eſt, cùm nulla ab initio aqua fuerit; unde tanta ſuppeditetur aeris copia, quæ in aquæ denſitatem concreta omnia maria implere ſufficiat? Me tam ſimplicem eſſe fateor, ut non intelligam, quì omnis à terrâ aduſque cœlum ſpiritus, ſi in aquæ craſſitudinem conſtipetur, tantam laticis copiam procreare poſſit. Alterum eſt, quì tantus Philoſophus, poſt tot, tantóſque conatus, nihil diceret, neque ſe nihil dixiſſe intelligeret. Quid enim de fluminum ortu (quo loco nunc verſamur) dixiſti? ſi enim è fluviis aqua in mare vaſtiſſimum accumuletur, quomodo tamen è mari, retro fluvii in montium cacuminibus oriuntur? *Quippe ſi aqua non poſſit altius*

altius ſubvehi, quam ſit ejus ſuperficies, unde derivatur, quorſum dicas ex aere ſub terrâ in aquam tranſmutato fontes fieri ? Si enim ſub terrâ in aquam tranſmutetur, quî ſuper altiſſimos terræ locos ultro ſe efferet ? Ne verò prolixo, & importuno nimis colloquio Cæſar, & Alexander à prandio parato detineantur, ſi urbani ſimus, quæſo, finem faciamus. *Van.* Ut lubet. *Sal.* Vale, Philoſophorum Deus. Dialogo decimo ſeptimo, rurſus prodeunt magni imperatores, atque proximum à fluviorum ortu argumentum de Nili incremento ſumunt, de quo tamen nihil nobile colloquuntur, niſi quòd, repetitis à Julio tritiſſimis aliorum ſententiis, tandem exclamet Alexander, qui antea alia omnia in eo miratus fuerat, *Proh Dii immortales, quot pellegiſti Authores!* abjectis verò eorum omnium ſententiis, Cæſar rem ſideribus aſcribi voluit, quanquam, qui efficiant, non aliter, quàm quî religionum ortus, incrementa, ſenectutes, & occaſus effecerint, explicare curavit. Decimo octavo de mari, an æternum ſit, diſſeritur, & contra *Cardanum* (imò & ipſum Ariſtotelem, qui in eâdem fuit ſententiâ) æternum, quâdam tamen loci mutatione, non fuiſſe demonſtratur; *Quòd fieri non poteſt, ut locatum ſit continuum, locus non item.* Næ qui talia argumenta excogitare potuit, unus omnium dignus eſt, qui cùm *Salomone* diſputaret: Decimo nono nihil agitur, niſi quòd de maris ſalſedine, contra maximos magiſtros, *Ariſtotelem*, & *Cardanum* diſputetur. Quanquam hîc heroem noſtrum aliquanto obtuſiorem, quàm ſolet, eſſe fateor, quòd, cùm Ariſtotelis ſententiam redarguerit, mox ſibi tuendam ſumpſit, mare ſcilicet, ſalſis pluviis, & aduſtâ terrâ concretis, ſalſum fieri: Egregia ſane ſententia, ut poſtea, cùm ad *Ariſtotelem* ventum erit, dicemus. Interim credo *Vaninum*, ſi quam aliam in ſuo philoſophorum Deo ineptiorem deprehenderat, iſtam, non hanc ut defenderet, amplexum fuiſſe. Viceſimo de aquarum ſtrepitu diſceptatur; de quo nihil, niſi quòd probabile exiſtimet ſtrepitum ab aere, non ab aquâ factum eſſe. Viceſimo primo, de maris æſtu, de quo ſolùm aquas à Lunâ, ut à magnete ferrum, attrahi ſtatuitur, atque quædam experimenta geographica, & aſtronomica afferuntur; quanquam non talia, ut *quæ ſupra humanum captum ſint*, ſicut Alexander aſſentatus eſt; ſed qualia Cæſar, qui maria omnia navigavit, facilè

facilè aut propriâ, aut nautarum obſervatione dicere potuerat: imo qualia & ipſe *Vaninus*, qui omnes ferè *Europæ* regiones peragravit, ut *Atheos* omnes, ubicunque convenire potuit, debellaret, ubique ſuos cum iis congreſſus memorat (ipſe enim ſicut & *Cæſar* de ſuis Bellis ſua *Commentaria* ſcripſit) & quanquam eorum argumenta fusè & diligenter ſemper recitavit, ea tamen eſt hominis pii modeſtia, ut, etiamſi eos ſemper ſilere fecit, quibus tamen argumentis, ipſe ſemper ſileat. Homo obtuſiſſime! quaſi quis tam ſimplici, & tardo ingenio fuerit, qui, quid animo haberes, non planè intellexerit. Viceſimo ſecundo, de motu demerſorum in aquâ diſputatur, ubi nulla naturæ phænomena, ſed quædam puerorum experimenta explicantur, quibus explicandis ſe omnibus fere *Europæ Academiis* ſolertiorem prædicavit. Viceſimo tertio, de inſularum, & montium generatione colloquuntur, atque de inſulis, quì aut à mari, aut ab aere fiant, poeticas, & miras quaſdam hypotheſes *Cæſar* comminiſcitur, præſertim de *Britannia* ſuâ, eam limo in altum elato ortam fuiſſe: *Eſt enim*, inquit, *adhuc terra illa limoſa, fungi inſtar, quinimo obequitanti mihi contremiſcere quodammodo videbatur:* Niſi quod fortè tui præſentiâ contremuerit, cùm talia monſtra ferre non ſolet iſta inſula; ſi *Cæſar* ipſe hæc dixiſſet, an unquam in *Britanniam* profectus ſit, dubitarem. Cùm verò *Vaninus* narraverit, ſolicitus non ſum an fidem ſuam liberare poſſit, præſertim cùm mox ipſe idem ſe in *Angliâ* terram ullam candidam vidiſſe, aut *Anglos* lapidibus albis, ſeu gypſeis fertilitatem agris inducere negaverit. De montium origine nihil certò intelligere profitetur, *ſed concluderet, ſi Chriſtianus non eſſet, mundi æternitatem, cùm montium originem non inveniat.* Atque id unicum eſt, quod ubique concludendum vellet. Viceſimo quarto de gemmarum geneſi, non aliter magni principes, quàm quivis vulgaris ex officinâ gemmarius, diſputant, niſi quòd cùm variæ animalium effigies iis depictæ eſſe reperiantur, *ut Pyrrhi Epirotarum regis Achates Muſas omnes ornatas, necnon Apollinem fidibus ludentem referebat; & quoddam marmoris fruſtum Paulum primum Eremitam repræſentabat;* Hujus rei varias hypotheſes excogitavere, atque inter alias, quibus contingere potuerat complurimas, fieri poſſe cre-

credunt, *aut quòd ubi ſolitus erat innaſci Achates, infoſſa eſt depicta tabella, ex quâ deinde aqueus humor illius attraxit effigiem; aut quod conſepulta Pauli lineamenta eo loci reſudarunt, aut quod ſuper lapidem emiſerunt animalia ſemen.* Quid mirum, ſi iſte idem qui hæc dixerit, tam facilè miracula omnia ſolis viribus mechanicis operetur! Viceſimo quinto, de lapidum vitâ, alimento, & interitu contra *Cardanum*, quem iis animam tribuiſſe refert, diſputatur. Viceſimo ſexto de magnete futiliter, & peripateticè tractatur, primùm ferri attractionem, non ipsâ *magnetis* formâ, ſed accidente quodam perfici: deinde illius ad polos converſionem *occultâ* quâdam inter cœleſtia, & terrena omnia *ſympathiâ* factam eſſe concluditur. Approperante prandii tempeſtate, ſpirituum recreandorum causâ ſe mutuò in hortulis obambulare invitant, ubi Dialogum viceſimum ſeptimum de plantis exordiuntur; præteritis autem omnibus earum phænomenis naturalibus, invariatâ ſcilicet ſpecierum propagatione, parvi ſeminis, in arborum proceritates, accretione, florum, foliorum, fructuum pulchritudine, & utilitate; his inquam, præteritis, quorum contemplatione philoſophorum ingenia exerceri oportuerat, de quibuſdam hortulanorum ludis, & experimentis, ſimiles, & quales ubique ſolet, hypotheſes commentus eſt. Ambulatione autem peractâ, pranſum itur, atque impetrata prius numinis benedictione (ſic enim ſemper ſolebant Cæſar & Alexander) inter epulas, & pocula philoſophantur nobiliſſimi convivæ, atque utiliſſimas multas quæſtiones enodavit *Cæſar*, quæ utinam (cùm ut addantur dignæ ſint) *Plutarchi Sympoſiacis* adderentur. Nempe cùm forte inter lavandum aquæ gutta deciderat, cur in ſicco decidens in rotundam formam ſeſe contrahat? Non quia refugit ſiccum, ut *Cardanus*, aliique omnes inquiunt, inquit Cæſar, *ſed quia cùm ſicco ſocietatem init, quod quam habet, firmitudinem illi dat, eſt autem firmiſſima rotunda figura, quia continua eſt, & unilinea.* Fœlix profectò, & admodum benevola inter guttam, & pulverem ſocietas! Eam autem quando inierunt, & quibus conditionibus? quid officii pro illius beneficio humidum ſicco rependit? quî pulvis, id etiamſi libenter vellet, figuram rotundam amico, & hoſpiti ſuo dare valeat? quî rotundam omnium, aut firmiſſimam,

aut

aut aliis magis unilineam eſſe novit? & denique quamobrem alterius guttæ acceſſio tam conjunctiſſimam, & Pyladæam amicitiam diſcindat? Si unquam poſthac philoſophos vobis ſimiles convivari contigerit, eos, ut has quoque quæſtiones enodarent, impetrarem. Deinde occaſione vini effuſi diſputant magni imperatores, uter mos ſalubrior ſit, Italorum, qui aquæ vinum infundunt, an Gallorum, qui vino aquam? Cæſar qui primùm in Galliâ imperii ſui fundamenta jecit, Gallis cauſam adjudicavit, quòd vinum cùm aquâ levius ſit, eidem ſi infundatur, innataret; aqua verò cùm gravior ſit, vino infuſa ſe eidem penitus immiſceret. Dijudicatâ autem nobiliſſimâ iſtâ inter maximas Nationes controverſiâ, ad Magiſtri diſciplinam, ſciſcitatur Alexander, an in vino aquâ diluto duæ ſint *formæ*, an una tantum? Atque ipſe duas *actu mathematico* eſſe voluit: Cæſar autem, non actu mathematico, ſed *naturali*. Quanquam poſtmodum mutatâ, dum biberit, ſententiâ, unicam eſſe docet utriuſque formam, tandem verò tam difficiles ab utrâque parte quæſtionis exitus reperiunt, ut illius moleſtiam bibendo levare, & eluere conveniant. Hinc Cæſar Alexandrum docet ſcyphos vitreos optimè calido cinere emaculari; deinde de venenorum remediis, ſi aut fortè, aut malitioſè cibis ſuis immiſceantur, ſoliciti ſunt perdiſcere, & jure quidem, cùm magni principes præcipuè ſunt, qui venenis enecantur. Poſtremo autem Cæſar Alexandro ſecretum, quod omnium antidotorum cognitione ad vitæ incolumitatem utilius ſit, impertit, atque gravi, & prolixâ confabulatione docet, nihil ad eam conſervandam ſalubrius eſſe, quàm *Catellum* nocte ventriculo adhibitum, ſi modo tota illius cutis *concolor* fuerit; ſin *multis, diverſiſque maculis variegata*, canem nullius usûs, aut virtutis fore. Cujus utiliſſimi experimenti cognitione cùm hoſpitem ſuum beaverit, ſubductis linteis, atque actis gratiis, finis diſputationi imponitur. Hæc enim omnia ſunt, quæ de universâ rerum naturâ diſputavit; nam pomeridianâ diſputatione tertio libro de animalium, quarto de Religionum ortu, tractatur; de hoc ſuperius diximus, de illo, ſi operæ pretium videbitur, ſuo loco dicemus. Interim an non dignus ſit iſte homunculus quo ſummum numen rerum naturæ ſummâ exuatur, cùm ne ſingulare quodvis naturæ phænomenon, quod

cujuſvis momenti fuerit, auſus ſit pertractare; & de parvis, atque remotis iſtis, quæ tractare auſus eſt, ne verbum, quod non ſit prorſus ridiculum, & pluſquam puerile protulerit? an non dignus ſit ſophiſta pedaneus, qui omnium mortalium ſolus, impietatis cauſâ, mortem ſibi conſciſcat: Denique an non dignæ ſint iſtæ nugæ, quas triginta ſolidorum pretio emamus? at ſic vano, & faſtidioſo ſeculo, indocti, & ſtolidi libri ſuâ improbitate væneunt.

SECT. XXIX. Cùm verò tanta non modò de ſe, qui quis fuerit, ſatis diximus, verum etiam de *Reginæ naturæ, Deæque mortalium* imperio promiſerit; cúmque præterea omnes omnium ætatum, & factionum *Athei*, uno quaſi conſenſu, in eâdem voce luſiſſe videantur; quod ſit naturæ jus, quæ vires, quæ poteſtas, videamus. Primùm ergo quid naturæ, atque reginæ veſtræ voce intelligitis? An idem quod τῆς φύσεως nomine Græci? Quid ergo iſtâ voce iſti? ἀπὸ τοῦ φύειν deducunt, τὸ φύειν autem quid ſignificat? tum gignere, tum naſci. Natura igitur omnem rerum univerſitatem complectitur: Rerum autem univerſitas, omnia, quæ ortum aut dant, aut accipiunt. Perbellè, quæ ergo eſt iſta natura, quæ omnia & gignit, & genuit? An intellectrix? Si ita, Deum, an Deam, nuncupetis, non curamus. An intellectûs expers? ſi ita, cùm cæca, & bruta fuerit, quî (quæſo vos) omnia tam commodè, ad omnium utilitatem extruxit? Aut ergo naturæ nomine, rei cujuſque naturam intelligitis; at iſta bruta eſt, ſuíque neſcia; vel rerum naturalium univerſitatem; at iſta, cùm è rerum ſingularum naturis collecta ſit, non plus, quam iſtæ, conſilio valere potuit; vel denique ſubſtantiam aliquam ab utriſque diverſam: At iſta vel rationis compos eſt, vel expers; ſi prius, Deus eſt; ſi poſterius, temeritas. Quam ergo naturæ notionem vultis, dicite. Nullam ſeorſim, ſed unam ex omnibus conflatam, inquit Plinius (vir Vanino multò doctior, ne verò uno teruntio ſapientior) *Idem enim dico rerum naturæ opus eſt, ipſam rerum naturam, atque igitur mundum, & hoc, quod nomine alio cœlum appellare libuit, cujus circumflexu teguntur cuncta, numen eſſe credi par eſt, æternum, immenſum, neque genitum, neque interiturum unquam.* Atqui verò non uſque adeo te bovem eſſe puto (ſicut te Cardanus appel-

Nat. Hiſt. l. 1. c. 1.

appellavit) ut, quin ipſe te nihil dixiſſe intelligas, dubitarem. Si enim Natura cujuſquam opus ſit, ipſa certè ſui artifex eſſe nequit; ſi verò quid effecerit, non ipſum opus, ſed operis artificem eſſe neceſſe eſt. Intelligiſne ergo quid velis, cùm idem rerum naturæ opus, atque ingenitam rerum naturam eſſe dicis? Gignitur enim, ſi opus ſit; ſi ingenita ſit, non gignitur. Quid ergo velis, cùm naturæ opus, ſive ipſam naturam numen æternum, immenſum, neque ingenitum, neque interiturum aiis? An ipſa rerum fabricatio ſe fabricavit? ergo ingenita eſſe nequit, an à quovis alio facta ſit? ergo ſummum numen eſſe nequit. Quid ergo, ne nimis ſtimulem; an putas hunc rerum ordinem, ſui cauſam fuiſſe? ergo &, antequam fuerat, cùm eſſe, tum ſapuiſſe ſtatuas. Si non fuerat, niſi quovis bove hebetior eſſe velis, ipſum neque numen ingenitum, neque ſui artificem eſſe dicas.

Verùm quod *Plinius* de naturâ, eam eſſe ſimul & opificem, & opificium apertè dixit, idem mechanici omnes cenſuerunt. Scilicet eſſe ipſam materiam viribus ſuis in ſe motus neceſſarios cientem, atque in hunc, quem videmus, rerum ordinem certâ operandi viâ ſe perficientem. Quo pacto idem cuique eſt *naturæ opus*, & *ipſa natura*, & ipſius *naturæ opifex*, ut nihil aliud ſit, quàm ea cauſarum, & effectuum via è caſu, aut neceſſitate materiæ orta, quam ſuâ philoſophandi ratione quiſque deſcripſit. Atque igitur *Epicuro* nihil aliud fuit, aut eſſe potuit, quàm fortuita atomorum concurſio, è qua nata eſt hæc univerſa rerum fabricatio. Neque *Carteſio*, niſi legum ſuarum vis mechanica, ad cujus normam materiæ particulas, ſi omnino moveantur, in hanc rerum fabricam moveri neceſſe ſit; neque *Ariſtoteli*, niſi ſempiterna orbium cœleſtium circulatio, quâ elementa, & inferiora omnia certis motuum rationibus excita, rerum omnium, quæ ſunt, genera procrearunt. Neque poſtremo, quicquam *Reginâ naturæ Deâque mortalium* intellexit *Vaninus*, niſi ridiculas iſtas rerum naturæ deſcriptiones, eáſque deſcriptionum rationes, quas ipſe attulit. Cùm ergo hæc fuerit communis omnium de naturâ notio (neque quævis alia, ſublato numine, eſſe potuit) de eâ tum ſingulis ſatis reſponſum eſſe arbitror, cùm cuique ſeorſim rerum naturam, non ad ſuæ *hypotheſeos* rationem factam fuiſſe demonſtrave-

 rimus;

rimus; tum univerſis, quòd jam ante de omnibus mundi noſtri *Phænomenis* hæc duo probaverimus, neque eo modo, quo ſe habent, ſolis cauſis phyſicis, & naturalibus ſe habere potuiſſe, neque potiùs eo, quàm quovis alio, niſi, ut certos rerum fines aſſequantur. Quibus duobus plenè, & perſpicuè efficitur, naturam nullâ materiæ fortunâ aut neceſſitate, ſed ſolius cauſæ intellectricis conſilio fieri potuiſſe. Atque igitur quantumcunque aut hâc, aut aliâ quâvis voce luſerint, iis omnes perfugii vias interclusimus, atque in eas anguſtias, quocunque ſe vertant, redactos tenemus, ut aut nihil, quod non ſit prorſus ridiculum, dicant; aut tandem, ſub alio nomine, numen ſapientiſſimum inducere cogantur. Atque igitur haud inſcitè diſputaſſe Seneca videtur, *Sive naturam, ſive Ætherem, ſive rationem, ſive mentem, ſive fatalem neceſſitatem, ſive divinam legem, ſive quid aliud dixeris: idem eſt, quod à nobis dicitur Deus; nec obſtat appellationum diverſitas, cùm ipſa ſignificatione ad unum omnia revolvantur.* Atque idem alibi. *Deus ipſa natura eſt, cùm igitur ortum rerum tribuis naturæ, ac detrahis Deo, in eodem luto hæſitans verſuram ſolvis. A quo enim fieri mundum negas, ab eodem plane fieri, mutato nomine, confiteris.* Et profectò idem dicitur, ac ſi quis machinam quamvis, non ab artifice, ſed ab arte fieri diceret; cùm ſic natura, aut ars divina, aut artis divinæ opus; opus autem ſui ipſius effectus eſſe nequit, cùm igitur non Dei, qui artifex fuit, opus dicitur, ſed artis, quæ eſt iſta rationis norma, ad quam operis deſcriptionem molitus eſt, artem ab artifice ſeparatam comminiſcuntur. Hanc autem, inter artis, & naturæ opera, ſimilitudinem Balbus præclarè dixit, & illuſtravit. *Si meliora ſunt ea, quæ naturâ, quàm illa, quæ arte perfecta ſunt, nec ars efficit quicquam ſine ratione; ne natura quidem rationis expers eſt habenda. Qui igitur convenit, ſignum aut tabulam pictam cùm aſpexeris, ſcire adhibitam eſſe artem: cúmque procul curſum navigii videris, non dubitare, quin id ratione, atque arte moveatur: aut cùm ſolarium contemplatus fueris, intelligere declarari horas arte, non caſu: mundum autem, qui & has ipſas artes, & earum artifices, & cuncta complectatur, conſilii & rationis eſſe expertem putare? Quod ſi in Scythiam, aut in Britanniam ſphæram aliquis tulerit, hanc, quam nuper familiaris noſter effecit Poſidonius, cujus ſingulæ*

Lib. 2. de Nat. Deor.

ſingulæ converſiones idem efficiunt in Sole, & in Lunâ, & in quinque Stellis errantibus, quod efficitur in cœlo ſingulis diebus & noctibus: quis in illâ barbarie dubitet, quin ea ſphæra ſit perfecta ratione! Hi autem dubitant de mundo, ex quo oriuntur, & fiunt omnia, caſúne ipſe ſit effectus, aut neceſſitate aliquâ, an ratione, aut mente divinâ? Et Archimedem arbitrantur plus valuiſſe in imitandis ſphæræ converſionibus, quàm naturam in efficiendis, præſertim cùm multis partibus ſint illa perfecta, quàm hæc ſimulata ſolertiùs. Atque hæc quidem ille, & præclarè quidem. Quid ergo dicetis? An primùm artis opera, ſine artificis conſilio, perfici poſſe? Nequaquam. Si itaque iſta, niſi ratione, fieri non poſſunt, quantominus, quæ majori naturæ ſolertiâ fiunt? Aut ſi quæ naturâ fiunt citra cujuſvis opificis conſilium fieri potuerant, quidni, quicquid arte factum eſt pari caſu effectum eſſe credamus? Aut ergo arti ratio detrahenda eſt, aut naturæ tribuenda. An deinde præſtantiora naturæ, quàm artis, opera negabitis? Quid? an omnis orbium cœleſtium complexio minori artificio perfecta ſit, quàm exigua *Poſidonii*, & *Archimedis* ſphæra? Si itaque artificum ſolertiam miremur, quâ omnes cœli converſiones imitantur; quanto magis illius, qui primus inſtruxit, & effecit! Circumſpicite omnia artis opera, & de præſtantiſſimis quibuſdam dicite, quid in ſe habent, quod admiremini, niſi quatenus naturæ ſolertiam æmulentur. Adeo ut primi artium authores nihil inveniſſe, ſed omnem ſuam peritiam à naturæ contemplatione didiciſſe videantur. Exquiſita iſta *Galilæi* perſpicilla quid in ſe admirabile habent, niſi quod ad oculorum fabricam efformentur; imò quid aliud tota *Dioptrices* ſcientia, niſi de admirabili viſionis ratione geometricas obſervationes? Quid muſica inſtrumenta, niſi quod ad organorum vocibus modulandis inſervientium ſimilitudinem machinentur? Unde artes pingendi, cælandi, ſculpendi, niſi quòd à ſolâ partium omnium ſingularúmque inter ſe proportione, deſumantur? Et denique unde ipſius artis mechanicæ natæ ſunt regulæ, niſi quòd ab intervalli, molis, motûs, figuræ rationibus, quæ in muſculis ſunt, obſerventur? Si itaque artis opificia ſolâ ratione elaborari poſſint, quanto magis rationem deſiderant, quæ ea omnia innumerabilibus intervallis ſuperant naturæ molimina? At

forte.

Digitized by Google

fortè videre vos inquietis iſta arte fieri, nihil autem tale in iis quæ perficit natura, intueri. Ita ſane. Atqui an non inde colligi intelligitis, quòd ſi oculorum fide expertum fuerit, nihil ſine ratione artem efficere, nedum naturam, cùm multò meliora ſint, quæ eâ, quàm quæ arte, perfecta ſunt, rationis expertem eſſe? Atqui verò quid ſi artis opera artificum induſtriâ elaborari non viderimus, quæſo an non à ſolâ ipſorum ſolertiâ artificem quendam argumentari oporteret? Quod igitur fabrefieri videamus, quanquam argumenti ſumma ratio non ſit, præcipuus tamen nervus eſſe videtur: Si enim iſta ab artifice quodam ſemper fiant, quanto magis ſic fieri ſequitur longè præclariora naturæ opera? Neque quidem ille apud *Accium Paſtor* navem unquam ante viderat, ut tamen divinum, & novum *Argonautarum* vehiculum conſpexit, quale ſit, ſtatim non dubitavit. Neque *Scythæ*, aut *Britanni* (de quibus *Balbus* loquitur) ſphæram antea viderant, cùm tamen eam *Poſidonii* primùm vidiſſent, an non jure interrogat, an quis in eâ barbarie dubitare poſſet, quin ſit ea ratione perfecta? Denique ſi cuiquam in ſylvis nato, & educato, qui nihil humani artificii viderat, neque, an ſint artifices, intellexerat, horologii machinationem oſtendas, quàm mirabili œconomiâ concinnetur, quàm variis, & ſubtilibus organulis inſtruatur; quos motus, & quàm æquales obeat; quibus uſibus inſerviat; quàm accuratè temporis ſpatia metiatur, an non hunc penitus obbrutuiſſe putares, niſi *Artificis* ingenium, & induſtriam miraretur? An non ergo miremur, quenquam humanâ ſpecie tantum beſtias ſtupiditate viciſſe, ut cùm immenſam hanc univerſi machinam viderit, eámque, omnibus partibus inter ſe cohærentibus, niti, atque omnes partes cùm totius, tum ſingulas ſuo inter ſe emolumento mutuò inſervire, eam tamen quòd factam non vidit, an quovis artifice facta ſit, dubitaret? *Ita* (inquit Cotta) *prorſus exiſtimarem ſi mundum ædificatum, non quemadmodum docebo, à naturâ conformatum putarem.* En verò quemadmodum doceat? *Naturæ iſta ſunt, Balbe, non artificiosè ambulantis, ut ait Zeno, ſed omnia cientis, & agitantis motibus, & mutationibus ſuis. Itaque illa mihi placebat oratio de convenientiâ, conſenſúque naturæ, quam quaſi cognationem continuatam conſpirare dicebas. Illud non probabam, quod negabas*

De Nat. Deor. lib. 3.

gabas

gabas id accidere potuiſſe, niſi ea uno divino ſpiritu contineretur: Illa vero cohæret, & permanet naturæ viribus, non Deorum: Eſtque in ea iſte quaſi conſenſus, quod συμπάθειαν Græci vocant, ſed ea quò ſuâ ſponte major eſt, eò minùs divinâ ratione fieri exiſtimanda eſt. At ſi dixiſſe vellet *Cotta* quid Naturæ voce intellexerat, intellexerat quoque ſe nihil omnino dixiſſe. Si mundi ordinem eſſe dicat, ut, ſympathiam ſeu conſpirantem rerum omnium cognationem eſſe definiverit, dixiſſe viſus eſt; nihil aliud dixit, quam ſi interroganti, unde tam conſpirans omnium rerum ordo, & natura? ab omnium rerum ordine, & naturâ eſſe reſponderet. Quodcunque autem dixerit, ſemper interrogare liceret, an iſte mundi ordo temerè an providentiâ exortus ſit? ſi temerè, eodem, unde elabi velit, revolvitur; ſin providentiâ, opifex ergo rationis compos naturæ ordinem inſtituit. Adeo planè neceſſarium eſt omnia demum vel rationi, vel temeritati referre. An non ergo digna ſit reſponſio, quâ tam geſtienti animi elatione exultaret Cotta: *Naturæ iſta ſunt, Balbe, non artificiosè ambulantis, ſed omnia cientis, & agitantis motibus, & mutationibus ſuis.* Quænam autem ſunt *Iſta*, Cotta? An non artificioſa iſta omnia, quæ Balbus, cùm in univerſo mundo, tum in ſingulis ejuſdem partibus ſummâ arte facta fuiſſe tibi demonſtraverat? Quid? an artificioſa iſta omnia non ſint naturæ artificiosè operantis? An ergo nullâ arte utentis? Iſtuc eſt, quod vobis exprobrat *Balbus*, cùm naturalia omnia præclariori artificio, quàm quæ arte fiunt, facta eſſe videamus, vos negare artem ullam ad ea adhiberi. Etenim ſi non adhibeatur, artificioſa non ſunt, cùm verò artificioſa ſint, quî efficiet natura, niſi artificiosè operetur? Omnia, inquit, ciendo, & motibus agitando. Ergo motibus operatur. Si artificiosè, artifex eſt natura: Si ſine arte, quî opus undique tam artificioſum perficiat? Ut ſane *Cottæ* reſponſio tantum abeſt aut ſe, aut philoſopho digna ſit, ut quovis homine prorſus indigna videatur. Eâ autem intelligamus, quàm ludicra, & futilis ſit cantilena, quam indoctis ſuis diſcipulis quidam impietatis magiſtri inſuſurrant, ſcilicet ipſum *Ciceronem*, qui alios omnes cùm ingenii acie, tum doctrinæ copiâ ſuperavit, cùm hunc de numinis exiſtentiâ locum tractaverit, nihil omnino certi habuiſſe; ita ut, allatis omnibus in utramque partem

rationum momentis, ipſe, tanquam paribus examinatus ponderibus, in neutram moveri videatur; atque demum cùm peroraverit, auditores ita diſceſſiſſe finxit, ut alteri *Cottæ* (qui contra Deos diſputavit) diſputatio verior, alteri *Balbi* (qui pro Diis) ad veritatis veriſimilitudinem videretur eſſe propenſior. Atquì ſanè norunt ipſi eum hìc, ut in omni Philoſophiâ, more Academico diſputaviſſe, atque igitur in hâc, ut in omni quæſtione, nihil certi, ex Academiæ forma, concludere potuiſſe; ſed cùm omnes in utramque partem rationes expoſuiſſet, cuique, ut res ipſæ perſuaderent, judicandum permiſiſſe. Quod itaque ipſe nihil concluſerit, id non ex animi ſententiâ, ſed diſciplinæ ratione feciſſe viſus eſt; quid autem revera concludendum ſit, ut è ſolâ diſputatione intelligamus, ipſe voluit. Quid verò, ſi nihil ex animo concludi poſſe cenſuerat, an quicquam ſolam ipſius autoritatem ſine ratione valere vultis? ſi nos virorum clariſſimorum autoritates interponamus, eas omnes contemnitis, atque ſolâ ratione veritatem exquirere profitemini, & ſpeciatim ad unam *Ciceronis* autoritatem, virum popularem, & ventoſum fuiſſe, atque igitur non è ſuâ, ſed populi opinione, ſcripſiſſe clamatis. Si verò eum nullâ autoritate eſſe vultis, quorſum in illius dubitatione, quod neutri parti acceſſerit, tam inſolenter gloriamini? omiſſis itaque tum hujus, tum ſapientum omnium autoritatibus, ſolâ, ut vultis, ratione pugnemus, neque equidem, in causâ tam nobili quicquam iis omnibus deferendum eſſe vellem, cùm ea ſit ipſius argumenti perſpicuitas, ut omnia autoritatis adjumenta aſpernari videatur. Quibus ergo rationibus utrinque pugnavit *Cicero*, videamus. Cùm *Balbus* in omni rerum deſcriptione, ſummam artis ſolertiam indicaverat. Quid *Cotta* reſpondit, niſi iſta omnia non cujuſvis conſilio, ſed ſolis Naturæ viribus accidere? quod quàm futile ſit, ſatis jam ante dictum eſt, cùm iſta Natura, quotieſcunque ingeminent, rationis aut compos, aut expers ſit: ſi prius, Deus eſt; ſin poſterius, nil, niſi cæca, & bruta materia eſſe poteſt; quæ, ſive naturam, ſive fatum, ſive quocunque alio nomine appellaverint, nihilo plus aut eſſe, aut valere poteſt, quàm fortuna, & temeritas. Quanquam autem præclariſſima ſint artis indicia, quæ in rerum naturâ Balbus ubique deprehendit;

Cotta

Digitized by Google

Cotta nihil de ſingulis (ut debuit) reſpondere auſus eſt, (ſic enim cujuſque ſolertiam negare non potuit) ſed de omnibus confusè, & fidenter pronuntiat, eſſe quidem naturæ opificia, non verò artificiosè operantis, id eſt, quanquam ſingula ſummâ arte facta fuiſſe negare non auſit, omnia tamen quâvis fuiſſe facta inficiatur. Atque præter unicam hanc reſponſionem, nihil aliud, quod argumenti noſtri ſit, libro iſto tertio, quantum ſupereſſe contigit, feciſſe viſus eſt, niſi ut infinitam iſtam ethnicæ ſuperſtitionis rationem irrideret, quàm Stoici, vaferrimi iſti fabularum interpretes, excuſare, imò & tueri vellent, atque has ineptias, quanquam quavis refutatione prorſus indignæ ſint, copiosè, & ſingulatim (ut ſolent iſti) redarguit. Cùm verò ad ipſum controverſiæ nodum pervenire debet, uno verbo, quaſi negligenter, atque cum quadam contemptûs ſpecie, eum ſe ſatis expedire arbitratur, dum, quod artificioſum fatetur, idem arte factum fuiſſe negaverit, Atque ſic ludunt omnes, cùm, poſtquam *Naturæ* mentem apertè detraxerint, eam eidem occultò, & per ambages poſtmodum reſtituant. Quid enim aliud intelligunt, cùm toties, & ubique de naturæ *ſcopo*, & *intentione* loquuntur, quod quî fieri poſſet ſine mente, quis intelligit? ſi enim ſcopum habeat, ad finem intuetur; eundem ergo & novit, & elegit. Quid aliud cùm de naturæ, quam in numinis locum ſubſtitutam, tanquam *reginam*, venerantur, ſolertiâ, atque mirificâ operandi facultate tam magnificè loquuntur, ut, ſi ſui muneris gnara, atque artificis peritiâ operaretur, majora loqui non potuiſſent? Atquî verò his omnibus uſu venit, non modo ipſi naturæ, ſed naturalibus principiis quaſi conſilium, & idonei electionem tribuere, atque de ipſis materiæ particulis, quaſi mente, & affectibus prædıtæ fuiſſent, philoſophari. Sic atomos vult *Lucretius*, ſe ultro, & ſine cauſâ phyſicâ declinâſſe, *ne nil unquam natura creaſſet*, & cùm in hanc terrarum orbem coiverint, naturale ſuum gravitatis pondus, ne temerè opus ſuum labefactarent, cohibuiſſe. Sic *Carteſius* materiæ ſuæ ſubtili, quâ pene omnia efficit, eum vacui horrorem tribuit, qui eam continuo in omnes animi affectus impellat, atque contra ipſam ſuæ naturæ ſoliditatem præ illius formidine in omnes formarum ſpecies ſe immutare cogat. Sic *Ariſtoteles* quanquam omnia

 ſempi-

ſempiternâ cauſarum ſerie evenire cenſuit; ſuam tamen phyſiologiam omnem decori, & convenientiæ rationibus implevit. Sic denique *Epicurus* (qui ubique alios omnes, ut impietate, ſic hebetudine ſuperavit) cùm omnia ad naturam effecta referret, atque eam fortuitâ atomorum concurſione primò extitiſſe vellet, ſeſe tamen ita uſu, & multiplici ejuſdem casûs eventu ſenſim erudiiſſe dixit, ut demum temporis decurſu iſtâ artis peritiâ, quam jam indies videmus exerceri, Ep. ad Herod. operetur, ἀλλὰ μὴν ὑποληπτέον καὶ τὴν φύσιν πολλὰ, καὶ παντοῖα, ὑπὸ τῶν αὐτῶν τῶν πραγμάτων διδαχθῆναι, καὶ ἀναγκασθῆναι. *Illud ſupponendum eſt, naturam quoque multa, & cujuſque modi ab ipſis rebus didiciſſe, & coactum fuiſſe.* An non putaret quiſque eum, naturæ nomine, cauſam quandam intellectricem deſignaſſe: alioqui enim, quî diuturnâ experientiâ, atque rerum eventus obſervando ſe erudire potuit; cùm verò nihil aliud, præter atomos, earúmque motus intelligi voluit, nil aliud dixit, quàm ipſa bruta corpuſcula leges ſibi præſcripſiſſe, & certas inter ſe artes coluiſſe, atque eò tandem peritiæ, diu aſſueſcendo, perveniſſe, ut artificis ſolertiâ, & induſtriâ operarentur. Quiſquámne autem fieri poſſe putaret, quenquam, qui ſapientiam profeſſus ſit, tam illuſtri ſtupore fuiſſe, ut conſuetudinem quidquam in vagis, & temerariis rerum, quæ nihil ſentiunt, nihil intelligunt, motibus, ad artem, & eruditionem valere credat?

Sect. XXX. Omnium poſtremus, & vaferrimus, prodiit *Senex Malmsburienſis*, qui nihil eâ curâ, eóque animi ardore eniti viſus eſt, quàm ut impietatis famam, non modo apud ſuos, ſed & cordatos omnes conſequatur. Atque ea quidem eſt quorundam malevolorum veſania, ut, modo nomen ſibi acquirant, curæ non habeant, quibus flagitiis, & ſceleribus acquiſiverint; neque illum aut philoſophiam, aut religionem, aut quidem ſcientias mathematicas omnino turbaturum fuiſſe puto, niſi quod res antiquas, & ab omnibus honore receptas turbare vaniſſimo homini facinus egregium, & heroicum videretur. Quid autem ille, præter falſas, & politicas ſuſpiciones, niſi quod ſemel Geometris demonſtraverit, *primum movens non eſſe, quòd nihil à ſeipſo moveri poſſit.* Quis autem, qui Deum, ſeu primum movens eſſe

Digitized by Google

ſe aſſeruerit, nihil à ſeipſo moveri poſſe, quàm primùm audiat, non continuò conceſſerit? & ſi concedat, quàm perſpicuè nullum Deum eſſe potuiſſe concluditur? at ſi non concedat, Geometriam neſcit, neque ſatis doctus eſt, qui *Hobbianas* demonſtrationes intelligat. At certiſſimum ſit axioma, & omnibus Geometris notum; tamen certius eſſe non potuit, quàm totum eſſe majus ſuâ parte; iſtud tamen ut caveat Lector, ne quicquam temerè pro principio admittat, ſcitè demonſtravit vir gravis. *Definitur enim* (à ſe ſcilicet) majus *eſſe*, *cujus pars eſt æqualis alteri toti*; *ſi jam ponatur totum aliquod A, & pars ejus B; quoniam totum B eſt æquale ſibi ipſi, & pars totius A eſt ipſum B, erit pars ipſius A æqualis toti B; quare per definitionem* Majoris, *A eſt* majus, *quàm B: quod erat probandum.* Quis autem non videat ipſum axioma tantundem certitudinis in ſe habere, quantum habet *majoris* definitio? cùm cuique Lectori non minus certum fuerit, totum eſſe majus ſuâ parte, quàm majus eſſe, cujus pars eſt æqualis alteri toti, adeo ut poſſet (ſi placuerat) definitionem axiomate demonſtrare, pariter ac definitione axiôma. Atque eo tandem redit totiùs demonſtrationis ratio, totum eſſe majus ſuâ parte, quòd pars non ſit æqualis toti, i. e. quòd ſit toto minor. Ita *Hobbio* ſemper uſuvénit, ut quicquid demonſtrare velit, primum definitione ſumat, tum deinde, eâ ſumptâ, probet. Atque idem fecerat, ſi, cùm quod ſe movet, motum non eſſe definiverat, nihil ſe movere poſſe planè ſuo demonſtrandi more concluſiſſet. At verò cùm definiendi oblitus fuerit philoſophus, quod ſumit, reſtat adhuc probandum. An verò cùm concluſeris primum movens non eſſe, quod nihil ſe movere poſſit, putares id tibi quenquam, quod ſumis, daturum eſſe? ſi putares, quid diſputatione opus eſt, cùm antequam demonſtraveras, res ipſa non minùs aperta, & perſpicua fuerat, quàm demonſtratione effeciſti? Si non putares, an non vides Geometram non decere, id ipſum, de quo diſputatur, ſumere? & ſi primum movens non eſſe, quod non ſit, concluſeras, Geometris tuis multo melius te ſatisfeciſſe puto, ſolùm quod demonſtrationem, ut ſolent illi, breviſſimè abſolviſſes.

Philoſ. prima, pars 2. cap. 8. ſect. 25.

At verò quid ſi contrarium ſumpſiſſe placuerat? contrarii fieret demonſtratio; en quàm perſpicue! *Nam qui ab ef-*

Leviath. Pars prim. cap. 12.

ſectu quocunque, quem viderit, ad cauſam ejus proximam procederet, & in cauſarum deinceps ordinem profundè ſe immergeret, inveniret tandem (cùm veterum philoſophorum ſanioribus) unicum eſſe primum motorem, quem appellant omnes Deum. Jam verò quis Geometrarum non plane demonſtratum videat, & eſſe, & non eſſe primum motorem? *Eſſe*, quod unicus ſit primus motor, neceſſe ſit: *non eſſe*, quod impoſſibile ſit, ut ipſe primum ſe moveat. Atque adeo, magne veritatis Dictator, non minorem tibi in philoſophiâ autoritatem arripis, quàm ſummæ in quâque repub. poteſtati, pro tuâ liberalitate, elargiris: ut enim ipſa ſolo ſuo juſſu quicquid velit, aut æquum, aut iniquum poſſit efficere; ita tu, pro tuo ſummo imperio, res quaſque modo veras, modo falſas eſſe jubes. Quicquid autem reges in legibus boni, aut mali immutandis poſſint, veri, & falſi adeo fixas & immutabiles eſſe novimus, ut ſi duæ ſint de eadem re propoſitiones, quarum altera aiat, altera neget, nullâ vi, aut auctoritate, ne quidem *Leviathanis* tui, utraſque veras fieri poſſe, certò ſciamus.

Præter inſignem hanc demonſtrationem, quæ nihil, niſi ſenem delirare, probat; facetum eſt, & *Critiæ*, reliquorúmque ſuſpicionibus ſimile, quicquid præterea in Religionis vituperium dixit. Ita ſæpiùs, & in omni loco, illius ortum,

Phyſ. pars 4. cap. 25. ſect. 9.

aut à ſomniis, aut à metu puerili ducit. *Putabantur*, inquit, *ſpectra, vocéſque in ſomnis audiri viſas*, (vereor ne in Grammaticâ lapſus ſit Mathematicus, *viſa* enim, ni fallor, dicere oportuit) *non phantaſmata, ſed ipſa per ſe fuiſſe in rebus extra ſomniantes ſubſiſtentia objecta; nam in aliquibus metus ipſe non modo dormientibus, ſed etiam vigilantibus, præſertim verò ſceleris conſciis, & noctu, & in locis conſecratis, & adjutus aliquantulum talium apparitionum hiſtoriis, phantaſmata horribilia in animo excitavit, quæ ſpectrorum, & ſubſtantiarum incorporearum nomina pro veris rebus impoſuêre, & imponunt.*

Leviath. pars 1. cap. 11.

Et vulgo metus quidam ineſt ortus ab eo ipſo, quod an ſit potentia aliqua necne, quâ juvari, aut lædi poſſunt, ignorant; atque ab eo metu proclives ſunt ad ſuppoſitionem, & fictionem variarum potentiarum inviſibilium, metuuntque ſua ipſorum phantaſmata, invocantque in rebus adverſis, laudantque in proſperis, & faciunt denique Deos. Atque inde factum eſt, ut homines

Digitized by Google

mines à phantaſmatibus ſuis innumerabilibus, innumerabiles ſibi creaverint Deos. Metus autem hic inviſibilium ſemen eſt ejus, quam quiſque in ſeipſo Religionem, *in illis autem, qui diversè metuunt, colúntque* Superſtitionem. *Religionis ſemen hoc, cùm à pluribus animadverſum fuerit, à quibuſdam cultum, & in leges formatum eſt, opinionéſque de cauſis rerum futurarum variæ adinventæ ſunt, quibus putabant, optimè fieri poſſe, ut alii ſervire ſibi inducerentur.* Hæc, híſque ſimilia ubique, & in quoque libello edidit, cùm enim egregius ſui aſſentator fuerit, quicquid ſcripſit, quod centies tranſcribatur, dignum eſſe cenſuit; at fabulæ, & inſomnia, etiamſi decies millies recoxerit, nunquam fient demonſtrationes. Qualeſcunque verò fuerint, nollem iis ipſum ſibi nimis inſolenter placere, cùm ſuæ non fuerint, ſed vetuſtate tritæ, & pervagatæ. Popularis autem noſter cùm fuerit (quanquam Anglorum primus eſt, faxit Deus ſit ultimus, qui impietatem palam oſtentare auſus eſt!) non minus liberaliter eùm eo, quàm cum exteris, & peregrinis agemus. Dabimus itaque, hominum vulgus, è falſis ipſorum phantaſmatis, ſibi Deos fingere potuiſſe, & ſapientiores eorum ſuperſtitionem in leges formaviſſe, & quicquid præterea ſuſpicionis pro ingenii ſui acumine poſſit, nihílque aut cum illo, aut cum naſutorum quovis diſputatum volumus, niſi an rectæ rationis uſu in numinis notitiam, & fidem duci potuiſſent, necne; ſi potuerint, vicimus; ſi non potuerint, ſuæ per nos licet conjecturæ gloria quiſque fruatur.

Vides, Lector, quî utraſque acies eduximus, & totis utrinque copiis dimicavimus: hinc verò cum inermi phantaſmatum & ſuſpicionum colluvie, illinc omnibus rationis viribus pugnatum eſſe videas. Quæ itaque victoriam reportaverit, tibi, & cuique, qui non plane iniquus, & improbus fuerit, judicandum relinquimus. Ea enim eſt argumenti vis, & perſpicuitas, ut neſciam, an quicquam in quâvis ſcientiâ pari certitudine comprobari potuerit. Quod quidem optimâ numinis providentiâ fieri non dubitamus, cùm ut ipſe ſit, & cum eſſe nos ſciamus maxime noſtrâ interſit; quatenus ab illo ſolo omnia fælicitatis noſtræ momenta pendeant, ita ut, ſi non fuerit, fælices eſſe nequeamus, ſed contra miſerrimi; ſi fuerit, ſummâ beatitate, niſi propriâ culpâ labefactet, cui-

que

Digitized by Google

que frui licebit. Atqui hoc loci alieni eſt, ſcilicet cùm ab iiſdem naturæ phænomenis, quibus ſummum omnium eſſe rectorem demonſtravimus, quâ ratione, & quibus legibus humanum genus ſe gubernare velit, ipſum ab iiſdem planè indicâſſe oſtendemus: Deinde unicum eſſe ſuarum omnium legum inſtitutum, ut quàm optimè humani generis felicitatem procurare poſſit; poſtremò homines nullam omnino fælicitatem conſequi poſſe, niſi poſt exactam hanc vitam mortalem, immortali alterâ fruantur: Atque adeo à primo, ad ultimum perſpicuum ſit, ſi Deus ſit, animam humanam non interire; & contra, ſi intereat iſta, Deum non eſſe. Et propterea cùm tam validis, & inconcuſſis rationibus Deum eſſe demonſtretur, eâdem operâ, eâdémque certitudine animæ immortalitas, quæ tanta neceſſitudine cum numinis exiſtentiâ connectitur, demonſtratur. Hæc autem ut eâ, quâ merentur, diligentiâ diſſeramus, peculiare ſibi opus efflagitant. Interim hujus loci argumento ſatisfeciſſe arbitramur, cùm in omni hujuſce univerſi phænomeno, certiſſimum ſummi numinis conſilium demonſtretur.

DIS-

Digitized by Google

DISPUTATIO TERTIA.

Epicuri & Carteſii Hypotheſes de rerum omnium fabricatione evertuntur.

SECT. I. QUI primi fuere homines, majori fructu, & judicio Philoſophari viſi ſunt, quàm qui poſtea inter Græculos Phyſici ſequebantur; iſti enim, dum apertiſſimam in omni re naturæ ſolertiam viderent, ſummam quoque artificis, qui omnia condidit, ſapientiam mirati fuere, variáſque artes, ad vitæ humanæ uſus, illius imitatione invenere. Quod cùm feciſſent, exortum eſt poſtea ignarum hominum genus, qui, quoniam humano generi nihil utile invenire poterant, ne nihil agere viderentur, in interiores, neſcio quos, naturæ receſſus penetrare profeſſi fuerunt; atque adeo, relictâ facili iſtâ philoſophiâ, quæ & omnibus communis ſit, quæque primo intuitu, quis ſit omnium author, admonuit, atque quæ paulò ulteriori indagatione, quàm plurimas artes docuit, quibus, ſi naturæ viam homines ſequerentur, vitam humanam admodum ſublevarent; iſtis, inquam, omnibus, quæ ante pedes ſunt, relictis, omnia in profundo quæſivêre, nihílque inveſtigare, niſi intimos naturæ receſſus, vellent, quos cùm mens humana aſſequi non poſſit, nil niſi umbras & opinionum ſpectra, quæ nihil aut ſolidi, aut fructûs in ſe haberent, è puteis ſuis, evocârunt. Juxta quod ipſe Ariſtoteles de philoſophiâ gloriatur, eam tandem, poſt inventas artes omnes, quæ ad vitæ, aut uſum, aut voluptatem ſpectant, nullâ utilitatis ſpe, ſed ſolâ contemplationis voluptate inventam fuiſſe. Atque igitur eam, ab eo, in duas partes, poſtea diviſerunt, Activam alteram, quæ ſuam quandam vitæ humanæ utilitatem affert; alteram Contemplativam, quæ nullum in vitâ communi uſum habet, ſed ſolâ veritatis inveſtiga- Met. l. 1. c. 2.

tione acquieſcit: i. e. otioſas, & inutiles quaſdam ſcientias, ignavi quidam, poſtquam inventæ ſint, omnes, quæ cuique uſui eſſe poſſint, artes invenerunt. Quæ enim eſſe poſſit iſta ſapientia, quæ nihil prodeſt, aut quid melius iis, qui eam ſequuntur, afferre poſſit, quàm ſi umbras captent, aut plumas venentur? Saltem niſi vitam beatam quodammodo aut conſequatur, aut perficiat, nulli uſui inſervire poteſt, niſi ut ætatis otioſæ tædium fallat; atque ſic olim veteres inter Græculos mechanici, omne ætatis tempus, fabulas mechanicas fingendo, trivêre; quas ſi legerint, & meminerint recentiores quidam, ſuam eruditionem (ſic enim multorum librorum lectionem appellant) ſtatim ipſi mirantur. Ut ſane mirére quantâ induſtriâ, quid alii ſcripſerunt, ipſi memoriâ teneant, quanti autem ſapientiores fiant, curæ nihil habent, ſed modo multa & meminerint, & loquantur, ſive vilia, ſive utilia, ſibi plaudunt, ſéque fælices eſſe putant. Atque ſi quos ſermones, brevéſque ſententias ex authoribus collegerint, aut quaſdam vocabulorum cognationes ipſi primùm eruerint, ſublimi vertice ſydera feriunt, atque doctarum hederæ præmia frontium Diis ipſos miſcent ſuperis. Ne autem de aliis ſcientiis quicquam dicam, hoc ſolum de Phyſiologiâ dicam; quæ ut philoſophiæ pars nobiliſſima ſit, ita ipſi contemplatricum principem eſſe velint, eâ nihil magis, aut melius vitæ humanæ fælicitatem perficere, & tueri. Primùm enim numinis cultum, quo ſumma ponitur hominum fælicitas, erudit, quatenus quo magis perſpectam rerum omnium pulchritudinem habemus, eo certiùs ſummum eſſe opificem, qui omnia tam ſolerter condidit, intelligimus. Quem cùm ſemel invenerimus, quo magis naturæ rationem perluſtramus, eò fortiùs in illius cultum impellimur, cùm in eâ nihil ſit, in quo illius & ſapientiam, & benignitatem non miremur. Tum deinde jus hominum tuetur, cùm eadem naturæ contemplatio, quæ ſummi rectoris, & domini numen eſſe docet, quibus quoque legibus vult hominum ſocietatem gubernari, inſtituat. Poſtremò ab omni ſuperſtitionis perturbatione mentem eximit, cùm ea, quæ alioqui metum, & terrorem incuterent, nihil mali in ſe habere intelligat. Neque enim, ut ſolent alii, ad fulmina trepidat phyſicus, quòd iræ divinæ nuncios eſſe ſuſpicetur; ſed admirabilem

Dei

Dei ſapientiam colit, qui ita cauſas naturales diſpoſuit, ut certis vicibus aerem, cujus ſpiritu vivimus, halituum exploſione undique concuſſum expurgarent. Quid multa? omnem percurre phyſicam, quid eſt, quod aut Dei cultum, aut vitæ oblectationem non efficiat? Si omnia cauſarum genera diſquiſiveris, utrumque promovebis. Si à quibus cauſis rerum natura effecta ſit, præſtantiſſimum, inquam, numen, quod omnia tam admirabili pulchritudine effecit, venerari coget. Cúmque ſic omnia diſpoſuiſſe videas, ut omnium fælicitatem maximè curæ habere videatur, non poſſis, ſi eo, quo ducit, ſequaris, quin ab eo præmia illius beneficentiæ congrua expectes. Si deinde in quos quæque fines fiant, idem efficiet, cùm ſingula præſtantiſſimâ ſapientiâ ſibi mutuò, tibi verò omnia inſervire intelligas. Si è quibus principiis conſtent, id ſi aſſequi potueris (quod neminem aſſecuturum eſſe puto) quantum mirére, quî ſummus opifex inertem materiæ molem in tantam rerum varietatem ſummâ naturæ conſtantiâ diſpoſuerit. Si denique quas proprietates habeant, plus adhuc providentiæ vim mirére quæ eas vires ipſi materiæ dedit, ut ſua ſponte effecta tam mirabilia efficiat: Quæ, quî fiant, quanquam nullâ induſtriâ aſſequi poſſimus, cùm verò, quod valeant, expertus fueris, noſti quî ad varios vitæ uſus, ut opus erit, adhiberi poſſint. Atqui verò ne minutiora omnia, quæ in vitæ humanæ emolumentum peperit philoſophia, ſequar, argumento quod tractamus, ſatis ſit, quòd inde diſcamus quo parente naſcimur, & quo domino gubernamur. Quo intellecto quæ quoque adverſus eum officia nobis perſolvenda ſint, intelligimus: adeo ut Phyſica omnis pietatis, & ſapientiæ fundus; Ethica autem fructus videatur.

SECT. II. Sicut itaque ſuperiori diſputatione cauſam noſtram egimus, nunc quemadmodum ſuam defendunt, qui in contrariâ ſententiâ ſunt, ſupereſt dicamus. Ii autem, quamquam ſuam quiſque opinionem miratur, in hoc, omnem nempe rerum naturam, ſine numine, & fieri potuiſſe, & factam fuiſſe, conſentiunt omnes. Quo ergo clarius, atque uberius argumentum conficerem, contra ſingulos dicere ſemel inſtitueram, exorſus autem ſtatim perſpexi opus, etſi

Digitized by Google

non arduum, tamen & magnum, & inutile fore. Primùm enim, quid facilius, quàm philoſophaſtrum quemque, cui ſomniare placuit (nemo enim ſobrius id ſeriò cogitavit) quî mundi ordo, & ornatus ſine causâ conſultrice, atque utilitatum providâ condi potuiſſet, refellere? Cùm innumerabilia, & admiranda iſta ſummæ artis, & conſilii veſtigia, quæ in minimâ naturæ parte indicavimus, & factam, & conſilio factam fuiſſe demonſtraverint: utrumque enim planè demonſtrant admirabilis partium varietas, conſpiratio, uſus, & opportunitas. Cùm enim ad ſuos quæque fines dirigantur, aut ſuo, aut alieno conſilio: non ſuo, ergo alieno; at cujus conſilio gubernantur, iſte eſt, inquam, quem univerſi Dominum, & Rectorem appellamus. Quâ ratione cùm inſtituatur diſputatio (ut ſuperiùs inſtituimus) quocunque ſe vertant, quomodocunque ingenia torqueant, quaſcunque fabulas mechanicas fingant, novâſque indies hypotheſes extundant, ſciant mechanici, res nolle, niſi ſuâ ratione, explicari. Si enim cauſam rationis compotem, quocunque nomine appellaverint, adhibeant, Deus eſt: ſi negent, cùm bruta ſit, quæcunque ſit, non curamus. Etiamſi verò arduum non ſit, longum tamen foret ſingula cujuſque inſomnia inſectari, cùm ſuo quemque gaudere, atque omnes communi iſto morbo correptos eſſe, ut ſoli veritatis inventores habeantur, ſæpius dictum, & dicendum eſt. Poſtremò autem opus inutile fore, ſi ſeorſim omnes redarguantur, liquet, quod etiamſi ſuam quiſque hypotheſin anteferri velit, omnia tamen brutâ materiâ facta fuiſſe conſenſerint. Quâ opinione cùm conſpirarunt, tantillum à ſe invicem diſſenſêre, ut, qui unius hypotheſin convellat, ſimul omnes omnium labefactet. Ita ſumptâ Epicureâ, aliâve quâcunque, quæ rerum condendarum artificium ſine artifice expedire conatur, omnia quæ adverſus unam diſputantur, alias quaſcunque omnes, ſi ad eas referre placet, perinde ac eam planè, ac funditus ſubvertunt. Cùm ad propriam cujuſque veſaniam redarguendam tot, tantáque afferantur providentiæ ſpecimina, quæ neque iſto, neque quovis alio modo, ſine præſtantiſſimo conſilio aut fieri, aut quidem omnino eſſe potuerunt. Tametſi enim excogitari poſſit hypotheſis, ad cujus normam minori caſuum complexione fiant, tamen quo caſus paucio-

res

res ſequuntur, eo plures anteirent; cùm res eo ſtatu poſitas eſſe ſumat, quo ut ponantur, aut cauſa rationis particeps, aut nihilo facilior caſuum complexio poſtularetur (id quod de Carteſianâ, quibus Epicuream corrigit, poſtea demonſtrabimus) adeo ut ſecluſis ratione, & conſilio, perinde portentoſæ ſint omnes, ſi ab exordio ad exitum inſectemur. Tres itaque principes, & quaſi Belli primipilos, adoriar; Epicurum, Carteſium, & Ariſtotelem, quibus ſubactis, eorum fortunas cæteri, tanquam milites gregarii, ſequentur. Primùm enim quanquam homo admodum indoctus ſit Epicurus, atque quidem propter inſcitiam è philoſophorum choro tollendus; cùm tamen præclaram nominis famam, atque exiſtimationem, ſtatim apud ſuos conſecutus ſit, diúque apud poſteros retinuerit; cùm deinde in illius ſolâ diſciplinâ omnia Leucippi, Democriti, aliorúmque antiquiorum, qui ex iiſdem principiis hunc mundi ornatum confecerunt, ſuperſint flagitia; cùm denique vir omni doctrinâ eruditus, & quo nulla fortè ætas doctiorem tulit, eam magno labore, atque maxima eruditione nuper inſtauraverit; has omnes ob cauſas, utcunque ipſe rerum imperitus ſit, cùm ſummum inter mechanicos principatum obtinuerit, ab omni authoritate eum primum exui oportere putavi. Huic proximum Carteſium adortus ſum, quòd quidem maximus ſit mechaniſmi artifex, atque mechanicorum omnium reverà princeps; neque, ut Epicurus rerum omnium rudis, ſed ſcientiis mathematicis optimè inſtructus, ad philoſophiam acceſſit. Atque cùm acerrimo fuerit ingenio, ſummum, quod hâc provinciâ fieri poſſit, ab illo factum jure expectare poſſimus. Et denique cùm eo acumine hypotheſin ſuam confecerit, ut multi magníque philoſophi rem planè confeciſſe putent; Hunc itaque, cùm omnibus anteponatur, ante omnes redarguendum duxi, ut, ſi ille cùm omni ſuo Geometriæ apparatu, atque ingenii ſolertiâ nihil fecerit, rem omnino fieri poſſe impoſterum deſperemus. Poſtremò autem cùm aliis omnibus nominis authoritatem Ariſtoteles eripuerit, atque & olim in ſummo pretio habitus ſit, & nunc habeatur; cùm deinde ipſe aliam à mechanicis viam inierit, atque fato, ut illi fortunâ uſus eſt, ſive ut illi fortuitâ materiæ concurſione mundum effecerunt, ipſe eundem nun-

Digitized by Google

quam eſſe ortum omniáque, quæ fiunt, nullâ providentiæ vi, ſed ſolâ cauſarum naturalium ſerie evenire ſenſit; cùm igitur ſingulari ratione philoſophatus ſit, ſingulari diſputatione omnem illius diſciplinam funditus pro viribus poſtremò conatus ſum evertere. Hoc autem triumviratu devicto, atque omnibus eorum copiis profligatis, bellum, ut ſpero, in omnia ſecula confecimus, cùm ſub eorum aquilis pene alii omnes ſtipendia mereantur; aut, ſi qui ſint, qui eorum alteri non accedant, tam imbelles ſunt, atque in philoſophiâ inermes, ut prorſus digni non ſint, qui debellentur.

Sect. III. Imprimis autem Epicurum quod attinet, ipſe innumerabilibus mundis extruendis infinitam atomorum vim undique per inane infinitum diffuſam præſtò habuit; quibus duplicem motum tribuit, perpendicularem alterum, alterum obliquum: atque perpendiculari corpuſcula deſuper è regione vertici noſtro imminente, deorſum ſuo pondere ad lineam ferri voluit; quo quoniam motu licet in infinitum abeuntia nunquam coirent, alterum itaque obliquum commentus eſt, quo particulæ perpaulum deflectentes aliæ in alias inciderent, atque adeo, neſcio quâ, fortunâ ſingulas occurrere, mutuis ictibus modo retro reſilire, modo obliquè deflecti, innumeris repercuſſionibus hinc inde agitari, variiſque demum luctis invicem irretiri donec uſque tandem in innumerabiles moles, quarum una eſt hæc mundi machina, coaluiſſent. Hæc veſtra, Epicurei (ut vocant Geometræ) poſtulata ſunt. Primum autem miror vos eâ, quâ ſoletis arrogantiâ veſtrum effatum ſumpſiſſe, è nihilo oriri nihil, ſed ex atomis ſempiternis omnia, atque alios fere omnes eâdem facilitate, ſi res phyſicè agatur, idem ut ſumatis, conceſſiſſe. Unquámne, quid ſit atomus, cogitaſtis? Aut quanta ſit perfectio ſolâ naturæ ſuæ virtute exiſtendi neceſſitas? Exigua iſta res eſt, pulviſculo calceis hærenti, ſimilis, nullis qualitatibus, niſi figurâ, pondere, & magnitudine prædita, omni vi vitali, atque agendi facultate carens; quis ergo rei tam vili, tamque ignobili, qui illius naturam omnino expendat, perfectionem omnium præſtantiſſimam convenire dixerit? Ut enim natura omni perfectione abſoluta ob infinitam ſui vim atque præſtantiam ſempi-

ter-

ternam vitæ neceſſitatem in ſe habeat, intelligimus, quod eam unà cum reliquis omnium virtutum momentis, ſummæ perfectionis comprehenſione complectatur, & niſi complectatur, quî ſuâ ſolâ virtute exiſtat, non intelligimus; ut enim à ſummâ perfectione (ſi ita dicam) oritur exiſtendi neceſſitas, ita niſi ab eâ oriri nequit. Quod enim à ſe exiſtit, nihil habet à quo circumſcribi poteſt; non à ſe, quoniam ſui cauſa non eſt, non ab alio, quoniam (ut res factæ à ſuis cauſis circumſcribuntur) nullam extra ſe cauſam quæ ſuum perfectionis modum definiat, habere poteſt. Saltem niſi ſummæ perfectionis ratione exiſtat, nulla ratio eſt quamobrem, potiuſquam quidvis aliud exiſtat. Cùm itaque re ſeriò expenſâ quæ nullâ extra ſe causâ exiſtunt, interminatam perfectionem in ſe habere neceſſe ſit, an cuivis atomo, quâ nihil abjectius, nihil impotentius, tam inſigne attributum, tantámque naturæ præſtantiam tribuemus? Fingite ſolitariam atomum ex æterno tempore in immenſo ſpatio habitare, an non atomus iſta in vaſtâ ſuâ ſolitudine ſolivaga ſpectaculum perridiculum videretur? Eam ab omni parte circumſpicite, & quid in eâ intueamini dicatis, ut à ſe ſolâ ſempiternam ſtabilitatem habeat, ut hac figurâ, atque magnitudine potiuſquam aliâ quâcunque fuerit, ut ſine causâ in ſpatii immenſitate, in quâ nec ſummum, nec medium, nec extremum ſit, certum locum occupaverit; & denique, quî, cùm in certam quandam viam moveatur, nullum ſit lineæ iſtius, quam motu ſuo deſcripſit, initium? At tamen ſi una ſic fortè extiterit, cur non ſola? cur aliæ innumerabiles ſimul extitêre? Cùm nullum iis invicem commercium intercèſſit, neque altera alterius cauſa fuit, neque pacto quovis in exiſtentiam proruperunt, ſed quælibet à qualibet ſoluta ſibi ipſa principium extitit, ita ut ſublatis aliis omnibus, non ſecus, acſi fuerint, neceſſariò extitiſſet. Atqui verò ſi Phyſico alienum videatur rem unicam, quæ mortua ſit, omníque perfectione careat, ſine causâ certo immenſitatis loco extitiſſe, à ſe, nullo impellente moviſſe, motum nullo dirigente, in certam viam definiiſſe; quid eſt, quod innumerabiles aliæ ſeorſim eadem omnia ſine causâ aſſequantur? Quanquam enim cujuſque exiſtentia neceſſaria ſit, tamen cùm ſuâ quæque virtute exiſtat, ſingulis fortuitum eſt, reliquas

liquas

Digitized by Google

liquas omnes extitiſſe. An non ſatius eſſe putatis unicam naturam quæ infinitâ ſua perfectione exiſtendi neceſſitatem in ſe habeat, quæque cùm ſummâ ſapientiâ polleat, præſtantiſſimam mundi œconomiam olim concinnaverit, quàm innumerabiles pulviſculos, quamvis nullâ eſſentiæ nobilitate antecellant, ſibi ſuæ exiſtentiæ cauſas eſſe, & quamvis omnis conſilii, & rationis expertes fuerint, omnem univerſi ordinem confeciſſe? Ipſe profectò, ſi nullâ aliâ ratione, hâc ſaltem cauſam quandam primam eſſe concluſeram, quod cauſam quandam eſſe neceſſe ſit, quæ ipſam inertis materiæ ſylvam procreaverit. Atque non modo primum phyſicæ decretum, ſed eidem anticipari oportere dicerem, è nihilo procreari omnia; quòd niſi cauſâ quâdam effectrice procreetur materia, è quibus fiunt omnia, res tam iners nunquam eſſe potuiſſet. Neque enim Phyſico turpius eſſe puto, ut res brutas, & mortuas, ſe in ordinem ſine cauſâ intellectrice diſpoſuiſſe dicat, quàm eaſdem ſempiternam exiſtentiam ſine cauſâ effectrice aſſecutas fuiſſe. Quas verò in phyſicis ruinas edet, ſi è nihilo quicquam fiat? Quod, inquiunt, è ſeminibus ſui generis progignantur omnia, alioqui quidque è quoque naſceretur, Εἰ μὲν γὰρ ἐγίνετο τὸ ἐκφαινόμενον ἐκ τοῦ μὴ ὄντος, πᾶν ἐκ παντὸς ἐγίνετ᾽ ἄν, σπερμάτων γε οὐδὲν προσδεόμενον, *Nam ſi quid è nihilo fieret, poſſet quidlibet è quolibet*, ſeu (vult Gaſſendus) *undelibet naſci, neque ſeminibus indigeret.*

Ep. Epiſt. ad Herod.

Nam ſi de nihilo fierent, ex omnibus rebus
Omne genus naſci poſſet, nil ſemine egeret,
E mare primum homines, è terrâ poſſet oriri
Squammigerum genus, & volucres erumpere cœlo.

Lucret. lib. 1.

Quiſquámne autem, quæſo vos, ea, quæ naturæ viribus gignuntur, è nihilo procreari dixit? Quiſquámne animantia, in ſuo quodque genere, ſui ſimilia, ſine ſemine genuiſſe, aut novas arborum ſtirpes ſine materiâ extitiſſe negavit? Non de naturæ vi quærimus, an ipſa quicquam è nihilo efficiat, ſed de ipſius exordio, an è nihilo ipſa fiat. At ſic res veſtras ſemper agitis, Epicurei, cùm quod dicitis, probare non poſſitis, quod poteſtis, probandum ſumitis: Ita cùm alter ab hoc exordio inchoaverit;

Nul-

Nullam rem è nihilo gignî divinitus unquam:

Atq;alter ab hoc, Ipſum mundum, ne è nihilo fiat, ex atomis, quæ ipſæ ab æterno tempore fuêre,factum fuiſſe; ratione tamen quâ rem probare vellent,nihil aut ille de potentiâ divinâ, aut hic de mundi exordio, ſed uterque de vi, quam poſt mundum factum ipſe Deus rerum naturæ dedit. An verò non potuit Deus univerſum è nihilo creare, quòd è ſeminibus ſtirpes naſcantur? Argumentum ſanè Epicuri hortulis, & hortulanis dignum, è granis ficus, ergo & mundos procreari! At cùm tantum diſputando oblectemini, agite, diſputemus; Si è fortuitâ atomorum concurſione naſcantur omnia, cur non ex omnibus? Cur non è mari homines, è terrâ piſces, è cœlo armenta? Cur non è ficûs granis, vites, ex acino vinaceo, ficus? ſi enim nullâ certâ ratione fiant, cur non quidlibet è quolibet? Conſtantiæ nihil tam contrarium, quàm fortuna eſt, ſi ergo fortuitò fiant omnia, quamobrem eâdem ſemper, & conſtanti ratione? Atque igitur cùm rato, atque inviolabili ſuo ordine naſcantur, non caſu naſci demonſtratur. Unde admirabilem providentiæ vim eſſe concludendum eſt, quæ eam rebus omnibus vim dedit, ut ſui ſimile in ſuo quodque genere, ſumma arte, & quaſi manu efficiat. Cùm vero diſputatio de materiæ exiſtentiâ, pleriſque fortè nimis ſubtilis videatur, nimium urgere nolo. Sive itaque divinus naturæ artifex ſuam ipſe materiam fecerit, ſive paratum, & præſtò habuerit, eam tamen eâ artis ſolertiâ tractavit, ut non pulchriora in tabulis ſuis artis monumenta reliquerint Apelles, & Lyſippus. Atque ea eſt materiæ inertia, ut, ſi ſola fuerit, nullóque artifice tractata, innumerabilium iſtorum effectuum, qui in mundo cernuntur, ne unum quidem efficere potuiſſet; imò tantum eſſet, quo minus ſapienter agat, ut non poſſet quicquam omnino agere. Cùm itaque ne effati ſui authoritate nimium ſe efferant, non eam eſſe materiæ conditionem monuerim, ut ſuâ virtute extitiſſe facile concedatur, extitiſſe tamen detur, & ſi placet, dabimus.

Digitized by Google

Sect. IV. Quantum ergo illius apparatum innumerabilibus veſtris mundis condendis præſtò eſſe velitis. Finita nulla, quantacunque ſit, quicquam efficiet ; niſi enim ſit infinita ſive ſpatii immenſitati æqualis, nuſquam conſiſtet. Sic

Ep. ad Herod. Epicurus, Καὶ μὴν καὶ τῷ πλήθει τῶν σωμάτων ἄπειρόν ἐστι τὸ πᾶν, καὶ τῷ μεγέθει τοῦ κενοῦ· εἴτε γὰρ ἦν τὸ κενὸν ἄπειρον, τὰ δὲ σώματα ὡρισμένα, οὐδαμοῦ ἂν ἔμενε τὰ σώματα, ἀλλ' ἐφέρετο κατὰ τὸ ἄπειρον κενὸν διεσπαρμένα, οὐκ ἔχοντα τὰ ὑπερείδοντα, καὶ στέλλοντα κατὰ τὰς ἀνακοπάς, &c. *At vero & corporum multitudine, & inanitatis magnitudine, univerſum eſt infinitum : ſive enim inane infinitum, corpora finita fuiſſent, nullibi conſiſterent, ſed in infinito inani diſſipata ferrentur, cùm nihil haberent, cui niterentur, quódque eis impedimentum afferre poſſit*, &c. Sic Lucretius :

Lib. 1.

Ipſa modum porro ſibi rerum ſumma parare
Ne poſſit, natura tenet : quia corpus inani,
Et quod inane autem eſt, finiri corpore cogit :
Ut ſic alternis infinita omnia reddat.
At etiam alterutrum, niſi terminet alterum eorum,
Simplice naturâ, & pateat tantum immoderatum :
Nec mare, nec tellus, nec cœli lucida templa,
Nec mortale genus, nec divûm corpora ſancta.
Exiguum poſſent horai ſiſtere tempus.
Nam diſpulſa ſuo de cœtu materiai
Corpora ferrentur magnum per inane ſoluta,
Sive adeo potius nunquam concreta creâſſet
Ullam rem, quoniam cogi disjecta nequiſſet.

Cùm autem videritis quemadmodum niſi infinita fuerit atomorum multitudo, eas nullibi conſiſtere potuiſſe, an non vidiſtis, quod ſi fuerit, nihil unquam naſci potuiſſe ? Quippe infinita corpora æqualia ſunt infinitis ſpatiis, & ſi æqualia ſint, implent, ſi impleant intercipitur omnis naturæ veſtræ motus, & actio ; cùm vos, & rectè quidem, nullum, niſi per vacuum, motum, neque niſi per motum mutationem admiſeritis. Si itaque immenſa ſpatii magnitudo infinitâ corporum multitudine repleatur, eodem loco, eodémque ſtatu, ab æterno in æternum permanerent omnia, cùm locum vacuum,

um, in quem movere poſſent, habere non potuiſſent; quatenus ne minima quidem ſit immenſitatis portio, quæ corpore ſibi æquali non teneatur: atqui intercepto omni motu tollitur omnis naturæ vis, & ratio, cùm nihil in omni æternitate, aut fieri, aut mutari potuiſſet. Ita ut, ſive finita, ſive infinita fuerit corporum multitudo (& nunc, Epicure, utrum mavis, accipias) tota ruat tua philoſophia; ſi finita, quid ſequitur, ipſe vidiſti, nullibi conſtare potuiſſe, ſed in infinito diſſipari, cùm nihil haberent, à quo ſiſterentur; ſi infinita, adeo loca omnia implerent, ut ne quidem atomus omnium minima, per omnem æternitatem, vel unius capilli latitudine movere potuiſſet.

Quanquam autem tam plenam, atque conſtipatam naturam feciſtis, ut inane veſtrum infinitum, quo ſublato nihil fieri poſſit, prorſus ſuſtuleritis. Ita enim completa, & conferta ſunt omnia, ut ne quidem una atomus movere poſſe incipiat, niſi prius corpus immenſum ſuâ immenſitate cedat; quamdiu enim ſuo loco immotum hæreat, nullus corpore vacat locus, in quem abire poſſit; ſi ergo moveatur, extra immenſitatem, cùm antea ipſam totam occuparet, abeat neceſſe eſt. Adeo ut, quanquam primo hoc impetu, quo tollitur omnis motus, diſputationi finem fecerimus, tamen quoniam cum Epicureis res eſt, quicquid obtinuerim, illiberalis ſim, ſi lucro poſuero, præſertim cùm in quoque capite, eas edatis ruinas, quibus tota diſciplina opprimatur. Atque id veſtræ ſapientiæ ſingulare decus eſt, tum neque partem quamvis parti, neque toti convenire. Reſtitutâ ergo inanitate, ut atomis veſtris detur per eam ſe movendi libertas, Quod, quæſo, iis motûs principium dare poſſitis? Gravitate ſuâ moveri, inquit Epicurus. Atque id profectò Democrito ſapientius, quanquam alia omnia ab illo accepta, cùm meliora feciſſe vellet, deteriora fecit. Ipſe enim cùm atomis motum tribuit, nullam iiſdem vim motricem conceſſit. Cenſuit enim πρῶτα σώματα βάρος μὲν οὐκ ἔχειν, κινεῖσθαι δὲ κατ' ἀλ- Strob. Eclog.
ληλοτυπίαν ἐν τῷ ἀπείρῳ, *Prima corpora gravitate carere,* phyſ. l. 1. c. 17.
mutuo autem ſe pellendo per infinitum moveri: Δημόκριτος μὲν De placit. l. 1.
γὰρ ἔλεγε δύο [τοῖς σώμασι συμβεβηκέναι] ὁ δ' Ἐπίκουρος τούτοις c. 3.
καὶ τρίτον, τὸ βάρος ἐπέθηκεν. *Democritus corporibus magnitudinem, & figuram tribuit, quibus duobus Epicurus tertium,*

pondus ſcilicet, *adjecit*. Quo autem, Democrite, principio motum primùm cieri putas? Motum enim ſequitur impulſus, niſi itaque prius moveantur, ſibi mutuò nunquam poterant impegiſſe. Atque idcirco primi motûs, qui in omnibus ante omnem cum aliis conflictionem cietur, cauſam,aut vim internam, aut exteriùs inditam eſſe fatendum eſt. Cùm itaque externum nullum impulſorem ſciverit Democritus, vim quandam internam agnoviſſe oportebat, quod cùm non fecerit, motum ſine vi motrice inchoavit. Quanquam autem unico hoc loco Democrito Epicurus plus ſapuiſſe, vel potius minus deſipuiſſe videatur, nihilo tamen facilius erit atomis vim motricem, ſine externo impulſore, quàm motum iiſdem, ſine vi motrice, dare. Primùm enim communi hominum experientiæ obluctatur, cùm ex omnis motûs, qui à gravitate naſcitur, inæquabilitate extrinſecus impreſſam eſſe intelligamus. Atque gravium motum quo longiùs decidant,eo magis accelerari novit Lucretius.

Lib. 6.

Quod longo venit impete: ſumere debet
Mobilitatem: etiam atque etiam quæ creſcit eundo.
Et validas auget vires, & roborat ictum.

Alii autem accelerationem triplici (ut vocant) proportione ſemper fieri experti fuere; ut, ſi lapis primo caſûs momento unam orgyiam percurrat, tres ſecundo percurret, tertio quinque, quarto ſeptem; & ſic deinceps. Proinde motus gravium inæquabilis cùm ſit, à vi inſitâ cieri nequit, nam vis interna eadem ſemper eſt, eodémque impetu ſemper agit, cùm ſuas vires pro arbitrio, neque cohibere,neque vehementiùs exercere valeat, quòd non ex electione, ſed è naturali neceſſitate operetur. Unde planè efficitur, motum deorſum (undecunque oriatur) non poſſe à principio interno oriri: quod nempe quicquid innatum eſt, eodem vigore ſemper operetur, deciduorum autem omnium deſcenſus impari vigore peragatur. Quid quod præterea, cùm quoquam momento accedat celeritatis incrementum, cúmque atomi ab æterno tempore deciderint, an non infinitos celeritatis gradus antehac adeptæ eſſent? ſi enim quolibet momento, gradu uno, & altero accelerentur, fieret tandem, ut quolibet infinitum

finitum ſpatium percurrant, nempe cùm infinities celeriori pernicitate, quàm primo momento præcipitentur; eodem certè temporis ſpatio, poſt infinita ſecula infinities majus inanitatis ſpatium non poſſunt non tranſire, at ſi quovis momento immenſitatem pertranſeunt, dic ubi locus, in quem proximo movere poſſent, patere potuiſſet? En verò (ne iſta fortè nimis ſubtilia ſequar) quàm mechanicè omnem rerum naturæ vim, & rationem tandem enarraverit veritatis Pater, & inventor! Nempe cùm vulgo Ariſtotelis authoritate in qualitatibus ſiſtatur, nollet Epicurus tam jejunè philoſophari, ſed materiâ, atque motu omnem naturæ rationem mechanicâ neceſſitate conficere pollicetur. Egregium quidem facinus, atque gentis Graiæ decore dignum! Atqui priuſquam conficias, dic, quæſo, Epicure, quâ vi mechanicâ inchoetur motus; dicam, inquit, & ridet vir facetus, ab internâ gravitatis qualitate. Hoccine ergo eſt quòd qualitates omnes tantâ fiduciâ conculcaveris, & philoſophos omnes, qui nihil ſupra eas ſapiunt, tanto faſtu exceperis, ut tandem omnium mechanicarum virium energia in, neſcio quam, cæcam, & occultam qualitatem devolvatur? Satius profectò fuiſſet, à principio in iis acquieſcere, quàm poſt tantum mechaniſmi apparatum, nullum omnino totius operæ exitum, niſi ad eas redeundo, invenire.

Sect. V. At quid ſit iſta gravitatis qualitas? Vis interna, quâ ſe atomus per ſeipſam movere poteſt. At quæ ſit iſta vis? An facultas, quam excitando atomi ſe deorſum propellunt? Vitam ergo, & mentem habent; utrâque enim niſi præditæ ſint, quî facultatem ad vim ſuam eliciendam ipſæ cierent? An ab ipsâ corporis ſoliditate oriatur, adeo ut natura quæque corporea ſolâ ſuâ craſſitudine deorſum propendeat? Eſto: Cujuſque ergo rei motum ſuæ moli reſpondere oportet, ut, quæ exiguâ mole ſunt tardigrado motu, quæ magna eò celeriori ferantur, atomi itaque motum moli conferamus. Eâ autem exilitate ſunt ſolitariæ, ut nullâ ſenſuum acie percipiantur, imò tam longè omne eorum acumen effugiunt, ut quidem multarum complexiones ipſi viſui, quanquam ſit omnium acutiſſimus, non appareant. Quot membris tùm externis, tùm internis Acari corpuſculum compingi-

pingitur, non pauciora habet, quàm ingens Elephanti fabrica, ne quidem exceptâ proboſcide.

Lib. 4.

> *Horum inteſtinum quodvis quale eſſe putandum eſt?*
> *Quid cordis globus, aut oculi? quid membra? quid artus?*
> *Quantula ſunt? Quid præterea primordia quæque*
> *Unde anima, atque animi conſtet natura neceſſum eſt.*

Quantâ deinde atomorum multitudine ſingulæ partes conſtituuntur, cùm præter ipſam animalis molem, ubique pilis, & ſetis muniatur. Ingens tamen iſta bellua, è tam innumerabilibus atomis conflata nobis, cùm aſpexerimus, puncti inſtar videtur. Cùm autem hæc ſit atomorum magnitudo, quæ ſit ad eam motûs ratio, videamus; eâ autem pernicitate deferuntur, ut temporis momento immenſum pene ſpatium Ep. ad Herod. conficiant. Καὶ μὴν δὲ ἡ διὰ τοῦ κενοῦ φορὰ κατὰ μηδεμίαν ἀπάντησιν τῶν ἀντικοψάντων γινομένη, πᾶν μῆκος περιληπτὸν ἐν ἀπερινοήτῳ χρόνῳ συντελεῖ. *Motus atomorum per ſpatium inane, in quo nihil occurrit, quod ipſum occurſu ſuo, aut retundat, aut impediat, ejus eſt pernicitatis, ut quodvis cogitabile ſpatium tempore inexcogitabiliter brevi conficiat.* Atque igitur Lucretius earundem motum quamdiu ſpatio libero feruntur, lucis trajectionem celeritate ſuperare deſcripſit.

Lib. 2.

> *Debent nimirum præcellere mobilitate,*
> *Et multò citius ferri, quàm lumina ſolis,*
> *Multiplexque loci ſpatium tranſcurrere eodem*
> *Tempore, quo ſolis pervolgant fulgura cœlum.*

Niſi enim tam incredibili celeritate moveantur, non intelligunt quî lux, quam atomorum effluxione propagari cenſent, ab aſtris per immenſa ſpatia momento ad nos perveniat. Quiſquámne verò tantam vim ponderis rebus tam exiguis incluſam eſſe putat? Quiſquámne atomo cuivis plus ponderis, quàm lapidi molari ineſſe cenſet? Lapidi molari dixi? Terræ moli dicere oportebat. Ipſa enim, ſi huc è cœlo deciderat, majori, quàm radii ſolares, celeritate curſum ſuum abſolviſſe non potuerat. Si verò atomis ſuis motum tardiorem tribuant, quid fiet de luce, de calore, de ſimula-

Digitized by Google

mulachris, de ſpeciebus, de omnibus ſenſuum phænomenis, quæ nihil, niſi atomorum incredibili hac celeritate volitantium contexturas eſſe volunt? In eas anguſtias ſe adduxit homo imperitus, ut, aut omnem ſuam diſciplinam perdat, aut cuivis pulviſculo immenſum pondus, quo majus non habet terræ globus, ineſſe dicat. At nihil conſideratè dixit, ſed tam cruda omnia effutiit, ut non tam mente, quàm ventriculo, eructata putarem. Neque enim unquam cogitat, an convenienter, aut rerum naturæ aut ipſe ſibi loquatur, ſed eodem argumento contrariis contraria convenire facit; quod ſequitur cùm eo quod præceſſit, tantum abeſt, ut conveniat, ut in re quâque contra quàm ipſe concluſerit, ſi hoc ſit, illud non eſſe ſemper ſequatur. Atque ita cùm omnem atomorum motum ab internâ gravitate provenire, atque atomos alias aliis graviores eſſe ſtatuerit; continuò omnes, quamdiu per inane feruntur, pari celeritate ferri monuit. Καὶ μὴν καὶ ἰσοταχεῖς ἀναγκαῖον τὰς ἀτόμους εἶναι, ὅταν διὰ τοῦ κενοῦ εἰσφέρωνται, μηδενὸς ἀντικόπτοντος. *Verum etiam atomos æquiveloces eſſe neceſſe eſt, quamdiu per inane feruntur, neque quicquam eſt, quod earum impetum retundat.* Ep. ad Herod.

——Nulli de nullâ parte, neque ullo Lib. 2.
Tempore inane poteſt vacuum ſubſiſtere rei,
Quin ſua quod natura petit, concedere pergat.
Omnia quapropter debent per inane quietum
Æque ponderibus non æquis concita ferri.

Quiſquámne dubitaret hos homines quicquam tam, quàm ſibi contravenire conari? Quid enim apertius eſſe potuit, quàm ſi motus à ſolâ gravitate fiat, quo fortior ſit gravitatis vis, eò vehementiorem eſſe motûs impetum, ut, ſi ſuo pondere quælibet atomus certâ celeritatis ratione moveatur, an non altera, quæ duplo gravior ſit, duplò celeriùs movebitur? Alioqui dimidia iſta virtus, quâ alteram ſuperat, nullius ponderis dicenda eſt, i. e. quanquam duplò ſit gravior, nihil tamen plus gravitatis habere. Atquî tamen ratione, quâ nobile effatum ſtabilire vellet, ſe ipſe multò ſuperare videtur. Atomos quamdiu impari pondere per inane feruntur, idcirco æquiveloces eſſe, quòd in eo nihil ſit, quod earum impetum

petum retundat. Quis enim, niſi ipſe Epicurus, non concluſerat omnes eo impetu, quem ſua cuique natura dedit moveri, cùm in medio nihil ſit, quod motum aut adjuvet, aut impediat, ſicubi ergo impar reperiatur pondus, ea per inane impari impetu, pro diverſâ ſui ponderis ratione, ferri neceſſe eſt. Quin etiam quid ſi ſpatium inane pari facilitate, tam levibus, quàm gravibus locum cedat, an ſit propterea motûs cauſa? Si non ſit, certè non ab æquali ſpatii libertate ſed à diſpari gravitatis vi inæqualitatis ratio petenda eſt. Si quidem gravitatis vim exteriùs inditam eſſe, ſi medium per quod moverent, ubique pro majori impreſſione, eò magis obſtare dixerat, probabili fortè concluſione argumenti exitum invenerat, atque eventûs cauſas probabiles, quamvis non potuit ipſe, quivis, qui porcus non ſit, afferre poſſet. Cùm verò æqualitatem motûs ab inæquali pondere per æquale medium concluſerit, intelligimus hominem indoctum non prorſus ſine causâ, ut alias omnes, ita & diſſerendi artem contempſiſſe. Cùm autem tam confertim tantâque ubertate in hortulis hujuſmodi Lolia naſcantur, ſingulis extirpandis non nimis hærendum eſt, unico itaque ictu, quæ ſuperſunt, cætera excindam. Cùm ergo pari velocitate omnes ferri decreverit, alias tamen aliis non modo obliquè, ſed rectâ lineâ incidere ſtatuit. Si autem æquali paſſu moventur, ſemper eandem ad invicem tuentur diſtantiam, atque idcirco niſi ab initio coiverant, nunquam coire poſſent. Tum deinde cùm hoc occurſu quaſdam velit eo impetu in contrariam viam reflecti, ut naturalem nunquam repetant, niſi in eam aliis occurrentibus impellantur. Qui, quæſo, ipſæ ſibi invicem obſtare poſſent, cùm uno communi ponderis impetu deorſum nitantur omnes; adeo ut, ſi fortè altera in alteram illideret, iſtam vehementius præcipitaret; ipſa autem nequaquam reſiliret, cùm quam impellit, ſponte naturæ deorſum cedat; vel ſi fortè paululum reflecti contigerit, nihilominus naturalis gravitatis niſu à repercuſſionis vi redempta ſtatim rurſus deorſum protruderetur.

——— *Duriſſima cùm ſit*
Ponderibus ſolidis ———

Cùm

Cùm verò poſtquam innato pondere in certam viam tanto impetu præcipitari ſtatuerat; ſi tamen aliæ aliis occurrant, aut ſolum incidant in contrariam, eâ vehementiâ flecti, ut naturalem nunquam repetant, quanquam in eam ingenitâ propenſione ferantur, mortalium certè nemo, niſi ipſe, qui inſulsè omnia, dicere potuerat.

Detur autem (& mille alia, imo exceptâ re ſolâ de quâ diſputatur, omnia, ſine periculo dare licebit) eſſe gravitatem vim ingenitam, eâque aliquò atomos impelli. Unde tamen huc potiuſquàm illuc, gravitatis indoles propendeat? an, quoniam ab alterâ parte ſuperum jacet, ab alterâ inferum? Quî autem in immenſitate ſupra, & infra, ſurſum, & deorſum inveniri poſſunt? aut ſi ſint, cur ab hac, quàm ab illâ parte, ab unâ, quàm ab omni jaceant? Cur ergo in hanc, relictâ iſtâ immenſi atomorum imbres corruerent? Cur non quævis huc ruens in oppoſitam regionem avolare poterat, cùm nulla ratio ſit, quin perinde inferior habeatur, ac illa in quam abire contigit? An quòd Lucretio definire placuerit,

—— Nullam rem poſſe ſuâ vi, Lib. 1.
Corpoream ſurſum ferri, ſurſumque meare.

Præclaré! Quamobrem autem in infinito hic locus ſurſum, ille deorſum dicatur? at ſatis ſe feciſſe putat Poeta, cùm id quî fiat dicere oportet, ſi ſolum ſic eſſe aſſerat, quanquam nulla aut cauſa, aut ratio ſit, quæ hanc regionem ſurſum eſſe, iſtam deorſum definiat. Si quidem centrum, aut medium foret, quo tenderent, id deorſum dici potuit, atque ita vulgari hominum conſenſu iſtis vocibus uti ſolemus; quæ ad centrum ferri intuemur, deorſum moveri dicimus, quæ à centro ſurſum; at in ſpatio ubi nullum ſit aut medium, aut extremum, qui de locis ſurſum, & deorſum loquuntur, voces quidem tritas, & uſitatas afferunt, at eo quo fine ipſi afferunt, nihil ſignificare non animadvertunt. Atqui in immenſitate dentur loci ſurſum, & deorſum, quamobrem tamen atomi uno conſenſu omnes in hanc potiuſquàm iſtam regionem ſe dederint? ſi extra locum ſuum corporeâ ſoliditate ferantur, cur verò eâdem viâ omnes? An ſpatium quod inferius dicitur, deorſum trahat? at cùm

Digitized by Google

inane ſit, quî quicquam valeat? aut ſi quæ inanitati vis ineſſe poſſit, quamobrem non eadem ubique? An ipſa corpora ſponte ferantur? quamobrem verò, cùm ubi locorum ſint, iis perinde ſit, tanto impetu locum alterum petant, alterum averſentur? Si rem, ut philoſophos decet, æſtimare vellent, nullam cauſam, quæ earum motum definiat, invenirent, niſi aut in certam viam externo impulſore mittantur, aut internâ ſuâ libertate viam alteram, cùm alteram poſſent, elegerint. Egregiè autem Gaſſendus (qui ſe indocti magiſtri vice ſæpius vapulandum dedit) rem explicaſſe ſe putat, cùm ſæpius repetat, quanquam in immenſitate regiones ſurſum, & deorſum ſuâ naturâ non definiantur, eam tamen regionem ſurſum appellari, è qua adveniunt atomi, eam deorſum, in quam abeunt. Atque ita profectò poſt ingentes hiatus, Epicurei nihil ſemper dicere ſolebant. En enim totius rei ab initio ad exitum hypotheſin! Si percontemur quid ſit quod atomos moveat? à gravitate moveri inquiunt. Si quid ſit iſta gravitas? Eſt quædam atomis innata qualitas, quâ deorſum feruntur. Quo reſponſo non acrius rem expediunt, quàm ſi dicant, deorſum moveri, quòd deorſum moveantur. At ſi omnino moveantur, cur huc potiuſquàm illuc? Quia gravitatis indoles ſit deorſum ferri. At cur in immenſitate deorſum ab hac potiuſquàm ab illâ parte jaceat? Quòd inquit Gaſſendus (nam magiſtro extremâ ſuâ difficultate auxilium ferre vellet) eò ferantur atomi. Atq; ita tandem poſt tot egregios ingenii conatus, res eò perducta eſt, atomos huc moveri, quòd deorſum ſit, & deorſum eſſe quòd huc moveantur atomi. Plaudite.

SECT. VI. Hactenus de atomorum naturâ, earúmque motu naturali diximus: de motu autem declinationis non opus eſt multa dicamus, cùm non modo ad libidinem & ſine causâ fingatur, ſed alterum motum, quem naturalem, & ingenitum eſſe ſtatuunt, ſine causâ planè eripiat: quippe ſi atomi ſuo pondere ad lineam moveantur, à ſe declinare non poſſent, vel ſi à ſe declinationem habeant, gravitate naturali ferri non poſſent ad perpendiculum. Rem verò totam acriter, & copioſè redarguit Cicero. *Cenſet* (inquit) *eadem illa individua, & ſolida corpora ferri ſuo deorſum,*

De Fin. l. 1.

ſum pondere ad lineam, hunc naturalem eſſe omnium corporum motum. Deinde ibidem homo acutus, cùm illud occurreret, ſi omnia deorſum è regione ferrentur, &, ut dixi, ad lineam, nunquam fore, ut atomus altera alteram poſſet attingere. Itaque rem attulit commentitiam; declinare dixit atomum perpaulum, quo nihil poſſit fieri minus: ita effici complexiones, & copulationes, & adhæſiones atomorum inter ſe, ex quo efficeretur mundus, omneſque partes mundi, quæque in eo eſſent. Quæ cùm res tota ficta ſit pueriliter, tum ne efficit quidem quod vult. Nam & ipſa declinatio ad libidinem fingitur (ait enim declinare atomum ſine causâ, quo nihil turpius Phyſico quàm fieri ſine causâ quicquam dicere) & illum motum naturalem omnium ponderum, ut ipſe conſtituit, è regione inferiorem locum petentium ſine causâ eripuit atomis. Nec tamen id cujus causâ hæc finxerat aſſecutus eſt, nam ſi omnes atomi declinabunt, nullæ unquam cohæreſcent: ſive aliæ declinabunt; aliæ ſuo nutu rectè ferentur, primùm erit hoc quaſi provincias atomis dare, quæ rectè, quæ obliquè ferantur. Præclara ſanè diſputatio, atque ipſo Cicerone digna. Quid ergo reſpondeatis Epicurei? Quid enim riſu & ſibilis dignius eſſe poſſit, quàm ut qui rerum cauſas ingenti ſupercilio inveſtigare præ ſe ferat, quidvis non modo citra, ſed contra vim naturæ comminiſcatur? Quid Phyſico turpius eſſe potuit, quàm ut cùm primùm atomos naturali ſuâ gravitate ad perpendiculum ferri dixerat, eaſdem tamen, cùm non modo nihil ſit, quod declinationem efficiat, ſed etiam cùm naturale pondus eidem repugnet, declinare dicat? An non pudeat tam inſulſi magiſtri, qui iſta non modo dicat, ſed tantâ fiduciâ dicat: niſi enim incredibili ſtupiditate oppreſſus fuerat, ſtultum eſſe, qui talia diceret, neſcire non potuit; atquì cùm animo elato, Democriti contemptu, ſuperciliorum contractione exultans diceret, communi ſe hominum ſenſu caruiſſe oſtendit. Cauſatur tamen Gaſſendus, (& dolet quidem tantum virum omnem ſuam eruditionem homine indocto defendendo tam demiſsè tamque inutiliter abjeciſſe.) Quid autem ipſe? "Eam eſſe ingenii humani imbecillitatem, ut objici idem nemini non "poſſit. Nam in concretionibus quidem, ſeu in rebus com"poſitis reddere rationem diverſarum affectionum, ex aſ"ſumptis principiis, aliquatenus poſſumus; at de ipſis Phyſ. Sect. 1. l. 3. c. 7.

 prin-

" principiis dicere nihil aliud licet, niſi quòd hæc iſto, illa " illo modo ſe habeant ex ſuæ naturæ neceſſitate, cùm igno- " remus germanam cauſam ob quam ita ſe habeant, imò cùm " ea fruſtra quæratur niſi ſit eundum in infinitum: Adeo ut " proinde non modo Epicuro, ſed Peripateticis, & Stoicis, " & cæteris objicere liceat, provincias ipſos principiis dare, " quòd dicere nequeant, quare materia iners ſit, cauſa actu- " oſa, imò neque cur ignis calidus, terra gravis. Ac nemo " quoque dicere valeat quorſum aſtra omnia non ferantur " motu Æquatori parallelo, ſed quorundam motus in obli- " quum ſit; quorſum item omnes Planetæ per Eclipticam, " aut motu ſaltem ipſi parallelo non incedant, ſed quædam " obliquè ad ipſam ferantur: cùm quicquid demum reſpon- " deatur, conſtet hoc eſſe provincias dare, non veram cau- " ſam dicere. Atquì vir erudite, hebetior eſt tuus Epicurus, quàm ut omni tuo acumine, aut defendi, aut excuſari poſſit; ſcire enim debuiſti (& quidem optimè noſti, niſi quod diſſimulare, & ultro hallucinari velis, quo melius virum oſcitantem quodammodo excuſare videaris) hæc à Cicerone objici, non quòd Phyſico turpe reputaret principiis provincias dari, ſed, ut ab Epicuro tuo dantur, ſine causâ dari. Cùm enim finxerit atomorum alias rectè, alias obliquè ferri, an non ineptè finxit, cùm nulla ſit cauſa quæ illas inclinare fecit, quin quæ reliquas quoque omnes inflecteret? Atque hoc eſt quod ei ſummo jure vir doctus exprobravit, non quod principiis ſuis ſuas dederit provincias, ſed quod pro libidine, & abſque causâ dederit: cùm alioqui principiorum provincias ſcire, id ipſum ſit, quod præcipuè quærunt Phyſici, in quo tamen nihil proficiunt, niſi provinciarum quoque cauſam aſſequantur; quæ niſi Deus fuerit, qui omnia in certos uſus, & fines procreavit, etiamſi ut ais, Gaſſende, in infinitum iverint, nullam tandem cauſam invenient; ſin in eo ſiſtatur, veram & germanam omnium tum principiorum, tum provinciarum cauſam invenére. Cùm ergo idem Peripateticis, & Stoicis, & cæteris objici poſſe, inquis, jure inquam, omnibus objici debere, qui principiis ſuis provincias, nullo autem authore aſſignatas, dederunt. Si ergo Peripatetici, aut Stoici, aut quivis alii varias variis naturæ partibus diſtributas eſſe velint, atque

nullâ

nullâ interim causâ uſi ſunt, quæ illas, ut viſum eſt, diſpoſuerit, eodem quo vos crimine verſantur omnes. Et quidem quemadmodum nugati ſint, qui, quamobrem terrâ gravis ſit, cauſis mechanicis explicare vellent, jam ante diximus, & quantas ipſe ſpeciatim Ariſtoteles in eâdem re nugas egerit, inferius dicemus. Atque quidem ſiqui poſthac ejuſdem rationem alio quocunque modo eruere laboraverint, niſi tandem in numinis conſilium devolvi patientur, aut iiſdem, aut ſimilibus ineptiis irretiri ſe ſemper ſentient. Quid ergo,inquies,Philoſophiâ opus eſt, ſi nodi omnes hoc uno ictu diſrumpantur, ſic voluiſſe Deum? Imò Philoſophiæ munus eſſe dicimus primum rerum opificem inveſtigare; tum deinde quâ arte naturæ ordinem inſtituerit, quáſque rebus facultates, ſeu (ut à Cicerone appellantur) provincias dederit. Atque hoc eſt, quod philoſophis negotium faceſſit, ut quo inſtituto, quâ cauſarum ſerie, quibus rerum viribus efficiantur naturæ opera, intelligant. Atque ſive mechaniſmo, ſive alio quocunque modo fiant, aut ad opificis artem referre oportebit, aut ad nihil. Cùm autem in ſolius materiæ ſe ſuâ ſponte fabricantis mechaniſmum, omnem omnium rerum rationem refundatis, perinde agitis, ac ſi quis, cùm deprehendat, quo apparatu, & quibus organis automaton quodvis motus ſuos obeat, & uſu ſuo fungatur, explicatum ſtatim iret, quibus materiæ legibus ipſa machina ſe ipſam in talem fabricam diſpoſuerit; quod ipſum eſt, quod mechanicam ſtultitiam, & credulitatem eſſe dicimus. Cùm verò pergas neminem dicere valere, quorſum Planetæ omnes non motu Æquatori parallelo, ſed obliquè per Eclipticam ferantur; quanquam in Epicuri causâ nihil melius dici poſſit, tamen ab homine acerrimi ingenii, dictum non putarem; quod enim motu Æquatori parallelo non incedant, nihil reſponderi poteſt, niſi quod iſtâ motûs ratione ſuis, quas ſummus opifex cuique præſcripſit, provinciis fungantur. Suas itaque provincias cùm obtinuerint, nonne planè vides eam motus cujuſque obliqui cauſam eſſe, quæ iſtâ ratione moveri velit, ut fines, ad quos in eorum motibus conſtituendis reſpexit, aſſequantur. Atque hoc eſt, quod ubique dicimus, ſublato numine, omnem quoque tolli philoſophiam, quòd ſine eo, ne quidem unius phænome-

ni ratio ſolvi potuiſſet. Etenim cùm in ipſam (ut inquis) naturæ neceſſitatem venerimus, quæ cauſarum naturalium prima ſit; ſupereſt adhuc ſciſcitandum, quæ, aut unde iſta neceſſitas; ſi à Deo petamus, ſoluta res eſt, ſin alias, tandem tota cauſarum ſeries in nullam cauſam devolvitur. Quid enim iſta naturæ neceſſitas, niſi ipſa cauſarum naturalium ſeries, ut planè iſtâ reſponſione nihil melius dicatur, quàm res omnes eo quod ſic ſe habeant, ſic ſe habere. Atque etiamſi ſit neceſſitas iſta non ipſa natura, ſed quoddam quaſi naturæ principium, nulla tamen cauſa idonea fuerat, quæ hanc, quam cernimus, naturæ ſeriem inſtituerit: Cùm enim ſummâ utilitate conſtituta ſint omnia, cauſam à vobis impetramus, quamobrem, niſi ab effectore ſapientiſſimo? Veſtræ enim, ſi placet, Naturæ dabimus, ut quot, & quantacunque vultis, efficiat, ut tamen ſapienter omnia, cùm nullo conſilio utatur, unica res eſt, quam ut dicatis, ubique poſtulamus, atque vos omnes nihil dixiſſe, id ipſum eſt, quod contra omnes diſputandum ſuſcepimus. Quanquam igitur alii ſolas rerum utilitates, ad quas ſolas reſpexiſſe debent, in naturæ contemplatione prætererint, tuum tamen, Gaſſende, neque acumen, neque candorem decet, niſi quod aliter defendi non potuit Epicurus, earum oblivisci. Si ergo ad eas reſpexiſſe velis, videras qui cauſam, quæ provincias dedit invenire, ſit veram cauſam inveniſſe. Quanquam denique multò adhuc deterius ruat tuus Epicurus, qui rebus naturalibus, non modo provincias ſine causâ, ſed iiſdem contrarias dedit. Cùm enim cenſuerit mundum ex atomis fieri, atomos coire, quòd quædam rectè, quædam obliquè ferantur. At quamobrem rectè aliæ, aliæ obliquè? An à naturæ neceſſitate? Hoc eſt, quod ei maximè exprobramus ſuas non modo ad libidinem, ſed contra naturæ leges atomis provincias dare: Unde enim iſta tam varia naturæ neceſſitas, quæ alias inclinare efficeret, alias rectè ferret, cùm naturæ neceſſitate rectè ferantur omnes? Quàm autem non dicam ignava, & inutilis ſit iſta philoſophia, ſed prorſus fatua, quâ poſt longam cauſarum, & effectuum ſeriem omnia tandem in cauſam primis ipſarum rerum facultatibus contrariam devolvantur. At quanquam principiis provincias ſine causâ conſultrice, ad libitum comminiſci, ut ſoletis, puerile, & turpe exiſti-

Digitized by Google

exiſtimemus; ſi tamen talis revera fuerit, quæ initio ſuam cuique proprietatem indidit, cogit ipſa rerum naturæ ratio, ut non modo rei cujuſque provinciam, ſed & provinciæ cujuſque authorem inveſtigemus. Quâ quidem via in Dei notitiam præcipuè ducimur; cùm enim rebus omnibus ſuas provincias aſſignari, & ſingula ad ſuum finem dirigi, ſuoque munere fungi videamus; aut res ipſæ inter ſe convenére, aut alieno conſilio provincias ſuas accepére: Si hoc, Deus eſt, qui quodque ad ſuum finem direxit, & ſuam cuique provinciam dedit; ſin iſtud, hoc non ſolum eſt atomis provincias, ſed prudentiam, & rationem dare, quaſi in conſilium quandoque coiiſſent, atque quid agerent, inter ſe pacto, ſeu ſenatuſconſulto quodam conſenſiſſent. Ita ut demum provincias inter ſe dividerent, atque ut rerum naturæ optimè expedire videbatur, ſuum quæque munus adiret. Sic cùm mundum fieri non potuiſſe intellexerint, ſi rectè omnes ingenitâ ſuâ gravitate deorſum ferrentur, idcirco pars vim naturæ ſequi, pars contra vim naturæ declinare voluit, non aliter quàm ad magni architecti mentem egregiè quidem cecinit Lucretius.

Illud in his quoque te rebus cognoſcere avemus, Lib. 2.
Corpora cum deorſum rectum per inane feruntur,
Ponderibus propriis incerto tempore fermè
Incertiſque locis, ſpatio decedere paulùm
Tantum, quod minimum mutatum dicere poſſis:
Quod niſi declinare ſolerent, omnia deorſum
Imbris uti guttæ caderent per inane profundum:
Nec foret offenſus natus, nec plaga creata
Principiis, ita nil unquam natura creaſſet.

An verò norunt atomi mundum fieri non potuiſſe, niſi earum quædam à motu naturali declinarent? Si norunt, illarum cùm prudentiam, tum virtutem ſatis mirari non poſſumus, cùm naturali propenſione ultro deceſſerint, quo melius univerſo conſultum foret. Præclaras atomorum familias, nec minus quàm Deciorum illuſtres! quæ rebus ſuis poſthabitis, ſe rei publicæ utilitatibus devoverunt, neque, ut ipſi, ſibi hoſtium telis vim fieri paſſæ ſunt, ſed ipſæ ſibi fecerunt.

cerunt. Si verò non norunt, quomodo quæſo vos à naturali motu ſe aut huc, aut illuc cujuſvis finis causâ, flectere potuiſſent? Quid autem reſponſi quicquam, in re quâque à vobis ſciſcitemur, qui quicquid dicitis, an cum iis quæ anteceſſerunt, aut ſecutura ſunt, an cum rerum naturâ, aut ſenſuum experientiâ conſentiat, curæ nihil habetis; ſed modo cum unâ, modo cum alterâ, modo cum vobis, modo cum omnibus pugnantia cantatis: Ut quidem ſi communi hominum rationi bellum indicere velitis, philoſophiam è pluribus contrariis, magíſque inter ſe pugnantibus, conflare non potuiſſetis. Ita nunc cùm rerum naturam, contra naturæ vim, motûs obliqui auxilio, Poeta veſter ſe abſolviſſe putat, ipſis, qui proximè ſequuntur, verſiculis, eundem abjicit; idque nullâ aliâ, aut majori, aut meliori ratione, niſi ſolùm quòd communi hominum experientiæ adverſetur.

Quare etiam atque etiam paulum inclinare neceſſe eſt
Corpora: nec pluſquam minimum: ne fingere motus
Obliquos videamur: & id res vera refutet,
Namque hoc in promptu, manifeſtumque eſt videmus,
Pondera quantum in ſe eſt, non poſſe obliqua meare,
Ex ſupero cùm præcipitant: quod cernere poſſis.
Sed nihil omnino rectâ regione viai
Declinare, quis eſt qui poſſit cernere ſeſe?

Nec rectum, nec obliquum eſſe concedes? At ſanè ſi neuter ſit, omnino nullus eſt. Importunos homines! quoties, & quàm apertè ipſi contra ſe dicere ſuſtinebunt, quàm quod ſemel temerè dixerunt, non defendere. Quanquam atomis naturale ſit rectè ferri, non tamen rectè ferentur, *ne nil unquam natura creaſſet*. Tum deinde quanquam declinent, hoc eſt, obliquè ferantur, obliquè tamen ferri non dicendum eſt, quod *id res vera refutet*. Atque adeo præcipuo totius philoſophiæ decreto, non modo ipſos ſecum apertiſſimè pugnare (id parum eſt) ſed & manifeſtam contumeliam ipſi rerum naturæ communíque omnium experientiæ; inferre non pudet.

Quanquam autem hic motum obliquum, tum quod naturæ, tum quod experientiæ repugnet, exploſiſſe videatur, tamen

tamen paulo poſt, cùm opus fuerit, eâdem fabulâ rurſus magiſtrum ſecutus utitur; ut ſcilicet impoſitam rebus omnibus à Democrito neceſſitatem declinaret; ſi enim, inquit, motus certo ordine progrediatur, inevitabili lege fierent omnia, at cùm quædam liberè fieri videamus, incertum eſſe motuum ordinem neceſſe eſt, cujus nulla alia cauſa eſſe poſſit, niſi obliquitas, & declinatio.

> *——Ne res ipſa neceſſum*
> *Inteſtinum habeat cunctis in rebus agendis*
> *Et devicta, quaſi cogatur ferre, patique,*
> *Id facit exiguum clinamen principiorum.*

At cur, quæſo, plus libertatis motui atomorum obliquo, quàm recto, tribuatur? Etenim cùm ſtatâ ſuâ lege quælibet feratur atomus, quomodo liberius deſcendet ſi obliquè, quàm ſi rectè? An ipſa atomus obliquè ferri eligit? Iſto autem pacto, cuivis tribuenda eſt mens, & ratio. An neceſſariò, & certâ lege flectat? ſi ita, quis non videt idem fore *neceſſum inteſtinum*, ac ſi lineâ rectâ ferretur? Atquì verò his aliiſque hujuſmodi innumerabilibus næniis, etiamſi millies objicias, nihil habet vir gravis quod reſpondeat, niſi aut quòd ita eſſe neceſſe eſt, ne nil unquam natura creaſſet, aut (quod ubique monet) *avius à rectâ longè ratione recedis.* Et quid mirum? ut enim alii ſuam à naturâ philoſophiam ſumendam eſſe putant, & quid, quidque velit, aut valeat, ex ipſius rei contemplatione diſcere, & docere conantur, atque quodcunque quocunque modo factum vident, eo quo factum eſt fieri credunt. Hi è contrà naturam ſuæ philoſophiæ ſubjugare, atque ſuas, quas volunt, leges præſcribere nituntur, atque ſecum modo conſentire, modo diſſentire, & quidvis tentare jubent, ut ipſorum hypotheſi obſequatur. Atque ita (ut verbo omnia complectar) Epicurus, quo atomis ſuis motûs principium inveniret, gravitatem, vim cuique internam eſſe, ſtatuit, quanquam omnia, quæ decidunt inæquali impetu moveri noverit, atque idcirco non innatâ facultate, quæ, cum eadem ſemper fuerit, eandem ſemper propenſionis vim cieret. At deinde ſit ingenita facultas, cur huc potiuſquàm illuc feratur? Quod deorſum ſit: Quid eſt autem quod re-

Digitized by Google

giones ſurſum, & deorſum in immenſitate definiat? Atomorum, inquit, motus. At cum citra cauſam motum eumque deorſum finxit, univerſi ſtructuram, ne non defenderet, immutavit: & idcirco planam eſſe terræ figuram docuit, quanquam nihil, aut omnibus mundi phænomenis, aut maximè obviis philoſophiæ principiis, aut cujuſque oculis repugnantius dici potuiſſet. At id quoque cùm detur, atomóſque internâ gravitate rectà deorſum ferri; ſin ita, quomodo tandem coirent? Declinant paululum, inquit. Quamobrem vero? Nullâ aliâ ratione, niſi ut finem ſuum aſſequantur, ſi enim naturæ impetum omnino ſecutæ fuiſſent, nil unquam natura creâſſet. At tamen quoniam manifeſtum eſſe videmus, pondera, quantum in ſe eſt, non poſſe obliqua meare, ex ſupero cùm præcipitant; quanquam declinatione fiant omnia, nihil tamen declinare putandum eſt. Hominum profectò an ingenium, an modeſtiam magis miremur, neſcio; id enim niſi ſingulare haberent, non poterant in omnibus tam craſsè nugari, hanc tamen niſi majorem obtinuerint, non poterant tam craſſis ineptiis tamdiu, tamque inſolenter ſe efferre. Denique cùm homines polliceri audiamus ſe explicaturos, quemadmodum ſolâ naturæ vi creentur omnia, eâ autem arte rem ab initio ad exitum perduxiſſe videamus, ut demum contra omnem naturæ vim, ſenſuúmque fidem, facta omnia decreverint, ne, ſi ſuâ viâ progreſſa fuerat, nil unquam natura creaſſet, quid agendum eſt, niſi ut ſumma ſane philoſophorum acumina dii, hominéſque plaudamus?

SECT. VII. Hæc autem cùm tam prolixè diſputavero, neſcio quâ excuſatione, qui tam nugatoria tam diligenter conatus ſum evertere, me ipſe defendam. Quoties enim hominis ſapientiam, & eruditionem mecum cogitare ſoleo, tam ſtudioſè, cum indocto, & prorſus fatuo nugatore, diſputaſſe pudet. Scilicet tantis ubique nugis delectatur, ut qui eas ſeriò refutatum iret, doctis omnibus de judicii debilitate in ſuſpicionem ipſe veniat, quòd cùm refutatione quâvis dignas æſtimaret, pluſquam ſapientem decet, de iis æſtimare videretur. Cùm vero hominis authoritatem, diſcipulorum numerum, diſciplinæ vim longè, latéque diffuſam, mecum ipſe contra meditatus ſim, majori eam ſedulitate, quàm meruit

Digitized by Google

ruit ipſa, profligandam eſſe cenſui. Saltem ut qui ſint homines, & quo acumine præditi, intelligamus, qui aut primùm impias diſciplinas tradunt, aut traditas tuentur. Cùm enim tam abſurda ſint, atque communi ſenſu aliena, quæ afferunt, oracula, quid concludemus, niſi quicquid, qui talia creduut, cenſeant, prorſus ridiculum fore? Adeo ut niſi impietas ſuâ ipſa ſtultitiâ ruat, authorum, quos ſemper habuit, in magnam ſuſpicionem veniret; niſi enim ab omni ſapientiâ longè alienum fuiſſet, viris tam fatuis non potuit tam placere. Hiſce ergo poſtulatis everſis, quibus tum tota nititur diſciplina, tum illi maximè gloriantur, cætera breviùs conficiam. Quanquam tamen omnes eorum, per ſingula naturæ phænomena, rationes ſequar, ut liqueat virum iſtum, etiamſi doctorum, & ſapientum quamplurimis, & nunc, & olim ſummâ admiratione habitus fuerit, unius ſapientis, aut verbi, aut cogitati compotem non fuiſſe: Poſtquam ergo ſuperiora omnia (pro ſuâ modeſtiâ) arripuerunt Epicurei, fidenter ſtatim, & intrepidè ſumunt non modo totius hujus, quem aſpicimus mundi, ſed aliorum innumerabilium pulchritudinem, vagis atomorum erroribus, quâdam rerum neceſſitate effici debere, quaſi fieri non poſſet, ut aliter quàm evénit, eveniret. Quàm breviter, & rotundè ipſe Epicurus corpuſcula undequaque per inane vagantia tandem in elegantem hanc, quam videmus, mundi machinam neceſſariò coire, atque tamdiu cohærere aſſerat! Ὅθεν δὴ καὶ τὰς ἐξ ἀρχῆς ἐναπολήψεις τῆς συστροφῆς, τούτων ἐν τῇ τοῦ κόσμου γενέσει δεῖ δοξάζειν, καὶ τὴν ἀνάγκην ταύτην, καὶ περίοδον συντελεῖσθαι. Ep. ad Herod. *Cùm mundus procreatus eſt, eos factos fuiſſe atomorum ſe convolventium circumplexus, ut, creatis exinde corporibus cæleſtibus nata ſit in iſtis hæc neceſſitas, ut & ſic moveantur, & tales circuitus obtineant.* Ita quidem ſi ſemel dixerit magnus Epicurus, non modo hunc, quem videmus, mundum, ſed alios innumerabiles naſci, quemadmodum aut ipſe juſſit, aut ipſi maximè placuit, quis dubitare auſus eſt! neque ſecus Velleius: *In hac igitur immenſitate latitudinum, longitudinum, altitudinum infinita vis innumerabilium volitat atomorum, quæ interjecto inani cohæreſcunt tamen inter ſe, & aliæ alias apprehendentes continuantur, ex quo efficiuntur hæ rerum formæ, atque figuræ, quas vos effici poſſe, ſine follibus, & incudibus, non putatis.*

putatis. Præclarè philoſophantes! Vos quoque, Epicurei, lapides, ligna, clavos, calcem, aliáque rudera temerè in cumulum congeratis, quid dubitetis, quin ita ſingula ſuis ſe locis poſuerint, ut ex omnibus tandem pulcherrimum oriatur palatium? E rotulis, malleo, nolâ, aliiſque id genus machinulis ad invicem fortè commiſſis, aliiſque alias ſponte apprehendentibus horologia, aliáve quæcunque automata efficiatis, quæ vos quoque, Epicurei, effici poſſe ſine follibus, ac incudibus non putatis. Iſtuc autem veſtræ phyſicæ primum, & imum eſt, ultra quod progredi nunquam conamini, ut atomos quoquo modo in aggeriem quandam colligatis; an vero moles iſta, quæ ex ejuſmodi fortuito concurſu fieret, quovis ornatu, aut quâvis utilitate ſe in fabricam architectari poſſet, ſuâ phyſicâ ut explicetur nihil intereſſe putant; ſed unicum hoc, ex atomis, quæcunque fiunt, fieri omnia importunè, & ſemper urgent. In ipſam verò rerum ſolertiam, quicquam inquirere nullâ ſolicitudine tenentur, atque an quâ arte, aut utilitate, quidque fiat, nunquam inquirunt, ſed de ipſo mundo, omníque ejuſdem parte, tanquam rudis, & indigeſta quædam atomorum moles, omnis ordinis, uſûs, & opportunitatis expers fuiſſet, balbutire conantur. Atque quidem, ſi ejuſmodi fuiſſet moles, temerè & citra conſilium factam fuiſſe, ſi placet, ipſe dicerem. Quemadmodum ſi lapides, ligna, cæmenta, aliaque rudera variè, & perturbatè aggeſta aſpicerem, iſtiuſmodi rerum ſtruem artificis cujuſpiam induſtriæ, & ſolertiæ ipſe non referrem; templum autem, aut domum nullo architecto, ſed temerario lapidum, trabium, & clavorum concurſu extrui potuiſſe, vel quidem ſuſpicari puderet. At deinde ſi auri, argentíque indomiti maſſas, æs rude, lapides ſcabros, ebur impolitum, lignum, gluten, & gypſum variè inter ſe nullo ordine confuſa viderem, iſtud quidem Phydiæ opus eſſe neſcirem, neque dicerem: at ſi hæc in membrorum ſimilitudinem fabricari, ſi alia tornari, excavari alia aſpicerem, ſi auriculas, ſi labra, ſi oculos, ſi brachia, ſi pedes elaborari, ſi denique immenſam Jovis Olympii effigiem effici intuerer, Phydiæ, alteriuſve cujuſdam eximii artificis opus eſſe, niſi planè inſanire placuiſſet, jurare cur dubitarem? ita cùm tantam in rerum naturâ ſubtilitatem, tantam omnium inter ſe conſpirationem, tam opportunam varietatem,

Digitized by Google

rietatem, & tam prudentem cujuſque ad ſuum finem deſtinationem viderimus, an non niſi cæci ſumus, conſilio fieri videamus? Denique etiamſi confuſam vocabulorum farraginem fortuitò commiſceri darem, cùm tamen ſuaviloquos *Cari* de rerum naturâ verſus perlegero, ex literis fortè concuſſis, atque in debitum ſitum, & ordinem ſponte volitantibus, concinnari potuiſſe, niſi ipſo Poetâ dementior ſim, non putarem. Cùm verò in tam perſpicuam, tamque accommodatam rei imaginem inciderimus, eâ paululum utamur. Verſus ergo tuos, Care Lucreti, ex elementis vario ubique ordine commiſtis (id quod monuiſti) fieri novimus,

Quin etiam paſſim noſtris in verſibus ipſis Lib. 1.
Multa elementa vides multis communia verbis:
Cùm tamen inter ſe verſus, ac verba neceſſe eſt
Confiteare & re, & ſonitu diſtare ſonanti:
Tantum elementa queunt permutato ordine ſolo.

At verò quî elementa tua in ordinem quæque ſuum convenére? ſi fortuito concurſu ipſa ſe diſpoſuerint, ingenii gloriâ excidiſti. Cùm verò muſarum amore, laudiſque ſtudio à ſcribendo te rei difficultate deterritum non fuiſſe ſcripſeris;

Nec me animi fallit quàm ſint obſcura, ſed acri Lib. 1.
Percuſſit thyrſo laudis ſpes magna meum cor,
Et ſimul incuſſit ſuavem mi in pectus amorem
Muſarum: quo nunc inſtinctus, mente vigenti
Avia Pieridum peragro loca, nullius ante
Trita ſolo: juvat integros accedere fontes,
Atque haurire, juvatque novos decerpere flores,
Inſignemque meo capiti petere inde coronam,
Unde prius nulli velarint tempora Muſæ.

Poematis ergo tui, *Care*, elegantiam, quanquam ex elementis vario ordine commiſtis oriatur, fortuito ipſorum concurſui aſcriptam eſſe nolles, ne laudis ſpe, quâ Muſarum amor cor tuum percuſſit, deturberis. Quidni ergo de mundo (quem, ſi vobis placet, ſummi numinis Poema appellare licet) idem quoque concluſeris, è primordiis ſcilicet quibuſdam, ſimili

varietate invicem diſpoſitis, factum fuiſſe, cùm verò ſummâ elegantiâ fiat, non cæco veſtro caſu, ſed Poetâ quodam (ſic enim quiſque, qui quicquam eleganter fecit, appellandus eſt) numeris ſuis aſtrictum eſſe putes. Atqui tamen ipſe mundos innumerabiles multo majori ingenii facilitate, quàm carmina conficit, atque quâ neceſſitate tam continuata mundi partium cognatio, tantaque omnium utilitas fieri & conſervari potuit, ut ſolent Poetæ & Epicurei, planè demonſtravit.

Lib. 5.

——Quia multa modis multis primordia rerum
Ex infinito jam tempore percita plagis,
Ponderibuſque ſuis conſuerunt concita ferri,
Omnimodiſque coire, atque omnia pertentare,
Quæcunque inter ſe poſſent congreſſa creare:
Propterea fit uti magnum vagata per ævum
Omnigenos cœtus, & motus experiendo,
Magnarum rerum fiant, exordia ſæpe
Terrai, maris, & cœli, generiſque animantum.

Hujus diſciplinæ authorem Democritum fuiſſe, quis dubitaret, qui ſcilicet, quo melius rerum naturam cerneret, oculos perdidit. Quamdiu enim luminibus uteretur,ut, ante eum, Pythagoras & Pythagorei hujus tam præclaræ fabricæ,quam pulcherrimam aſpexerat, opificem ſuſpicere potuerat. Iſtis autem amiſſis oblitus ſtatim omnis rerum pulchritudinis, ejuſmodi mundum, quo fruuntur cæci, nullâ artis ratione, ſed cæco caſu effici potuiſſe, putare potuit. Hunc itaque cùm ſecuti ſint Epicurei, quid mirum, ſi de rebus omnibus, cæcorum more,commententur? Atque adeo eam naturæ deſcriptionem, quàm quis, à partu cæcus, daret, ipſi dederunt. Solem igitur, quanquam univerſum ſuâ luce tam commodè luſtret, & foveat, Lucernam bipedalem cenſent, non aliter, quàm cæcus nullum inter ſolis, & candelæ lucem, atque foci calorem, diſcrimen inveniret. Atque ita iſti præclarum illud ſidus, cujus admirabili, atque per omnia ſecula conſtanti, motuum viciſſitudine, omnis conſervatur natura, exiguum ignem eſſe, qui cùm fortè non aliter, quàm viſæ tempore nocturno faces, accendatur, eâdem etiam, quâ ipſæ ratione,

Digitized by Google

ratione, aut ventis impellentibus hinc inde agitari, aut huc illuc pabuli aviditate, curſu fortuito ferri arbitrantur. Atque eodem acumine, quo de ſole, de omni naturæ phænomeno diſſeruerunt, ut ſolam cujuſque craſſitudinem, miſsâ illius elegantiâ, intueantur, Eos ergo ſi per omnia naturæ phænomena, de quibus, quorumque utilitatibus ſuperius diximus, ſequamur, aut eorum maxima, aut quod in quoque maximum eſt, penitus præteriiſſe inveniemus. Aut ſi quid forte extremis digitis tetigerint, more tam puerili tractarunt, ut ab infantium incunabulis, ineptiora audire nequeamus. Atque neſcio ſanè, an aptiora ſint, riſum, quod tam ſtultè dicta ſint, an ſtomachum, quod tam inſolenter, movere. Si itaque lector pueris iſtis (iſtâ enim ætate ſemper ſunt Epicurei) nimium iraſci nolis, atque riſum, ne nimium erumpat, tenere velis, ludicras quaſdam eorum exercitationes, quas ſummâ cum gravitate luſerunt, ſi placet, exhibebimus.

Sect. VIII. **Primùm ergo, quamobrem terra ſe loco, & ſitu, quem habet, collocavit? Quòd, inquit, Lucretius, media pars mundi ima ſit, in quam corpora quæque gravitate ſuâ feruntur.**

Quippe etenim primum terrai corpora quæque, Lib. 5.
Propterea quod erant gravia, & perplexa, coibant,
In medioque imas capiebant omnia ſedes.

Rationem ipſam ſatis ſuo loco redarguimus, at cùm ab Epicureis allatam audiamus, fieri certè non poteſt, quin, quos promiſi, riſus conſequantur, cùm inter prima philoſophiæ ſuæ effata ſtatuerint, nullum eſſe in immenſitate aut medium, aut infimum, præſertim totius medium non eſſe, in quod corpora nitantur. En ipſum Lucretium.

Illud in his rebus longè fuge credere, Memmi, Lib. 1.
In medium ſummæ (quod dicunt) omnia niti,
Nam medium nihil eſſe poteſt, ubi inane, locuſque
Infinita: neque omnino ſi jam medium ſit,
Poſſit ibi quicquam hâc potius conſiſtere causâ,

Quàm

Quàm quavis aliâ longè regione manere.
Omnis enim locus, ac ſpatium, quod inane vocamus,
Per medium, per non medium, concedat oportet
Æquis ponderibus, motus quâcunque feruntur,
Nec quiſquam locus eſt, quò corpora cùm venére,
Ponderis amiſsâ vi, poſſint ſtare in inani:
Nec quod inane autem eſt, illis ſubſiſtere debet,
Quin ſua quod natura petat, concedere pergat;
Haud igitur poſſunt tali ratione teneri
Res in concilio, medii cuppedine victæ.

An non faceta res ſit, eundem, qui hæc cecinit, ceciniſſe terræ corpus, quòd alia omnia gravitate ſuperet, idcirco imas in medio cepiſſe ſedes, cùm neque imum, neque medium fuerit, & ſi ſit utrumque, neque medium imum, neque imum medium eſſe. Scitè profectò Democritus, qui quenquam, niſi inſanierit, poetam magnum eſſe poſſe negaret, quanquam longè acrius, & quidem verius dixerat, ſi neminem, niſi ſit idem mente captus, ſui diſcipulum eſſe poſſe dixiſſet. Atque igitur hominum nemo aptior, quàm Lucretius acceſſit, qui illius diſciplinam aut diſcat, aut doceat. Etenim eximius Poeta cùm fuerit, fabulas, quas olim docuerat, poeticâ venuſtate, & lepore ornare potuit; atque cùm philtro quodam in inſaniam adactus fuerat, potuit quoque fabulis ſuis fidem habere; quemadmodum inſani omnes, quæcunque imagines ſibi obverſantur, res ante oculos eas poſitas eſſe credunt. Neque equidem dubito, quin Epicurea philoſophia longè antehac prorſus neglecta, & abjecta fuerat, eam niſi ipſe, quem nemo fortè & majeſtate, & lepore aſſecutus eſt, tam præclari poematis argumentum feciſſet. Verùm ut ad rem noſtram redeamus, ſi terra in totius medio ſita ſit, ut ſitam eſſe putant, actum eſt de primis Epicureæ philoſophiæ decretis, nempe nullum eſſe totius medium, aut ſi quod eſſe fingatur, idque terra fortè obtinuerit, deorſum tamen inſito ſuo pondere per ſpatii immenſitatem ſine fine abiret. Hujuſmodi autem rationes in hortis non naſcantur, atque igitur ipſe, qui iis præfuit, ipſum phænomenon omnino præteriit, an callidè, an oſcitanter, neſcio, quanquam non calliditate factum eſſe arbitror, quod non poſſe intelle-

xerit

xerit, ſed oſcitantiâ, quòd de eo nunquam cogitaverit.

Atquî cùm terra mediâ mundi regione conſederit, cur in eâdem quieſcat?

Terraque ut in mediâ mundi regione quieſcat, Lib. 5.
Evaneſcere paulatim, & decreſcere pondus
Convenit.

Profectò putarem non per intervalla, quibus morbus inducias habuerit, ſed in ipſis veſaniæ paroxyſmis ſcripſiſſe poetam. Quid enim furioſorum viſis ſimilius potuit, quàm contraria omnia ſecúmque pugnantia, ſibi finxiſſe? Etiamſi enim nuſquam ſit locus, aut medius aut infimus, cùm tamen atomi ad medium pervenerint, in eo, quòd & medius idemque infimus ſit, ſe ſiſtunt, atque quanquam deorſum incredibili pernicitate, quæ nova continuò incrementa ſumit, ferantur omnes; cùm tamen mediâ mundi regione ſe ſitas eſſe intelligunt, pondus, quod quieſcere conveniat, aut cohibent, aut mittunt. Ita ſcilicet quælibet atomus, cùm finem ſuum ſe aſſecutam fuiſſe intellexerat, naturæ ſuæ vim, & facultatem mox dimiſit, ne fortè alioqui irrequieto ſuo impetu labefactetur opus, quod tandem tam fælici eventu abſolviſſe contigerat. Atque non modo ipſe Lucretius, ſed & ſic bacchantur omnes, neque enim cauſam meliorem attulit ipſe veritatis Pater, & inventor. Καὶ μὴν δὲ τὴν γῆν τῷ ἀέρι ἐποχεῖσθαι, ὡς συγγενῆ ὑπάρχειν, ὥσπερ δὲ τὰ ζῷα τῇ γῇ. *Inſidere terram aeri, tanquam ipſi congeneam; ut animalia inſident tanquam congenea ipſimet terræ.* Quâcunque autem cognatione jungantur terra, & aer, cùm iſta hunc gravitate vincat, quî, quæſo, quamdiu ſuâ ſponte deorſum ruat, ne ruat illius amplexibus teneri poſſit, niſi vim quandam, quæ terræ incumbentis pondus ſuſtineat, aer ſuppoſuerit? Alioqui eidem quantumcunque ſuâ affinitate, atque principiorum ſimilitudine placeat, Circæis ſuis illecebris nunquam in tam profundam delirationem delinire valebit, ut ſui, totiuſque ſuæ naturæ oblivīſci efficiat. Cùm verò tantam aeri undique circumfuſo vim ineſſe velit, dicat quamobrem illius corpuſcula cum eadem celeritate, quâ cætera omnia deorſum nitantur, in ſaxorum denſitatem non coaleſcant.

Ep. ad Herod.

—Quæcunque magis condenſo conciliatu,
Exiguis intervallis convecta reſultant,
Indupetita ſuis perplexis ipſa figuris:
Hæc validas ſaxi radices, & fera ferri
Corpora conſtituunt: & cætera de genere horum
Paucula, quæ porro magnum per inane vagantur.
Cætera diſſiliunt longè, longéque recurſant
In magnis intervallis. Hæc aera rarum
Sufficiunt nobis, & ſplendida Lumina Solis.

Atquî cùm ſpatium omne corporibus repleatur, cur non eâdem ferreâ ſoliditate, quâ ſaxi radices, conſtipentur omnia? Quid enim ſi immenſitatis magnitudo pari corporum multitudine occupetur, inter rarum, & denſum intereſſe poſſit? Datâ autem ſpatii corpore vacantis libertate, cur aer in eandem, quam terra duritiem non coiret? Cùm enim omnia ejuſdem corpuſcula pari, cum eâ, pernicitate deorſum ferantur, quamdiu ad terræ globum pervenerint, quamobrem unam cum eâ molem non conſtituant, atque eâdem ſoliditate, quâ ſuæ ſibi partes eidem defixæ non hæreant? Atqui verò cùm terræ partes undique in ſeſe tam arctis complexibus conglobentur, ſi Epicureos porro interrogemus, quid eaſdem cohærere efficiat? Id ipſi, quod ſit maximum omnium, quæ in rerum naturâ cernuntur miraculum, prorſus præterierunt. Quanquam quî aut terra, aut quicquam aliud in corpus ſolidum coaleſcat, ſi ſibi ſteterint, nunquam intelligent. Primùm enim cùm atomos ſuas eâ exilitate eſſe velint, ut non modo ipſæ omnem oculorum aciem effugiant, ſed res minima, quæ viſu acutiſſimo percipi poteſt, ex earum decies mille millenis conflетur, quâ vi, quibuſque machinis res tam exiguæ quâvis firmitate ſe invicem tenere poſſunt, nova difficultas cæteris, quibus Epicurus afflictus eſt, accedit. Cùm verò tam vehementi, atque irrequieto motu ſemper agitentur omnes, quomodo in immani iſto turbine aliæ aliis connexæ implicentur, id cùm ille philoſophorum Deus dicere omiſerit, poſthac nos humile hominum genus intelligere deſperemus.

Si deinde de terræ ſitûs commoditate, aptiſſimóque ejuſdem à Sole intervallo, perquiramus, quî in omni longitudinum,

dinum, & latitudinum immenſitate, eo loci, qui ſolus ex omnibus ſibi ſit commodus collocetur, adeo ut ſi paulò aut propius, aut longius, aut utrinque à latere ſita ſit, omnis in omnia ſecula usûs, & fructûs expers jacuerat. Quid illi? Sol ſit, necne, nihil ad illos pertinet, niſi quòd Lucernam quandam bipedalem in aere, ut cætera meteora, fortè accenſam, atque huc illuc fortuitò impulſam intueantur. An verò quas utilitates terræ afferat, quam motûs conſtantiam, quas motuum viciſſitudines conſervet, quâ ratione curſus ſuos metiatur, quas tempeſtatum varietates efficiat, non animadvertunt, qui ex harâ prodierunt Porci. Porci, inquam? profectò ſi ipſi ſcholam aperirent, ab iis doctiores, quàm à veſtro grege, grunnitus expectarem. Si in hortulis veſtris quandoque apricari libuerat, fieri non poſſe puto, quin gratiori animo Solis beneficia commemoretis; cùm verò in cœno ſemper volutemini, quid mirum, ſi ut lutulenti ſues, ſapiatis? In haras igitur veſtras redite pecudes, neque poſthac in philoſophorum ſcholas proficiſci audeatis. Tantum enim abeſt, ut qui tam ſtupidè de illuſtriſſimo iſto ſidere, cujus beneficio univerſa conſervatur natura, exiſtimare poſſitis, philoſophos putent, ut ne quidem dignos eſſe qui homines habeamini putarent. *Quis* enim, *hunc hominem dixerit, qui cùm tam certos Cœli motus, tam ratos aſtrorum ordines, tamque omnia inter ſe connexa, & apta viderit; neque in his ullam ineſſe rationem, eaque caſu fieri dicat, quæ quanto conſilio gerantur, nullo conſilio aſſequi poſſumus?* Quid ergo de vobis dicemus, Epicurei, qui cùm tam certos motus, tam ratos ordines, tam conſtantes viciſſitudines cum ſummâ omnium utilitate videritis, nulla ſapientiori ratione gubernari, quàm noctivagos ignis fatui errores dicere poſſitis. De cœleſtibus autem poſtea ſeorſim diſputandum erit, interim inter Epicureæ philoſophiæ opprobria habeatur, cùm Terra innumerabilibus aliis ſedibus, quàm quâ ſita eſt, ſita eſſe potuit, eâ tamen unâ ſitam eſſe, quâ debuit, tam mirabilem rei commoditatem ipſos videre noluiſſe: Quod ſi viderant, non eò uſque fronte percalluiſſe poterant, ut cæco quovis caſu evenire, quâvis vultûs confidentiâ dicere potuiſſent.

Cic. de nat. deor. L. 2.

SECT. IX. Quod ergo res, quæ in ſublimi fiunt, attinet, quarum metu ſe, ſuóſque liberâſſe maximè gloriatur, atque igitur præcipuum Philoſophiæ ſuæ ſcopum feciſſe geſtit, Ep. ad Herod. ut Præfecto nullo fieri, aut adminiſtrari credamus. Καὶ μὴν καὶ ἐν τοῖς μετεώροις, φορὰν καὶ τροπὴν, καὶ ἔκλειψιν, καὶ ἀνατολὴν, καὶ δύσιν, καὶ τὰ σύστοιχα τούτοις, μήτε λειτουργοῦντος τινὸς νομίζειν δεῖ γίνεσθαι, καὶ διατάττοντος ἢ διατάξαντος, Ch. *Quod meteora attinet, exiſtimare non oportet, acceſſus, & receſſus, & defectiones, & ortus & occaſus, aut alia hujuſcemodi ideo fieri, quòd ſit* Præfectus *aliquis, qui ſic diſponat, aut diſpoſuerit.* Atque etiamſi rem ſummâ ignorantiâ tractavit, ſpeciem tamen quandam modeſtiæ præ ſe tulit, cùm quî fiant, ſe neſcire fateatur. Omnia enim tribus rationibus abſolvit, Πλεοναχῶς εἶναι ἐνδεχομένως εἶναι, καὶ ἄλλως ἔχειν, vel pluribus modis, vel non uno modo neceſſario, vel alio quocunque modo fieri potuiſſe: Hoc eſt, quoquo modo contingere potuerant, quo autem contigére, ſe ipſe neſcire fatetur. Atque eſto, facillimè enim, neque facilius quicquam quàm Epicurum neſcire, concedetur. Cùm verò ita eſſe ut ſunt, contigerint, an ſine præfecto quovis tam aptè hoc, alióve quocunque modo contigiſſe potuerant, aut an ipſe niſi quod ultro velit, id neſcire potuit, videamus. Primùm ergo quam-Ep. ad Pyth. obrem in unum acervum non convolvantur omnia? Οὐ γὰρ ἀθροισμὸν δεῖ μόνον γενέσθαι, οὐδὲ δῖνον, ἐν ᾧ ἐνδέχεται κόσμον γίνεσθαι κενῷ, κατὰ τὸ δοξαζόμενον ἐξ ἀνάγκης, αὔξεσθαί τε, ἕως ἂν ἑτέρῳ προσκρούσῃ, καθάπερ τῶν φυσικῶν καλουμένων φησί τις. Τοῦτο γὰρ μαχόμενόν ἐστι τοῖς φαινομένοις. *Quo inani mundum generari contigit, non ſufficit acervum fieri, convolvique, & incrementum, quandiu in aliud incurrerit, accipere, juxta opinionem; quod ſic fieri ex neceſſitate oporteat, ut Phyſicorum appellatorum ait aliquis.* In Democritum ſemper ingratus fuit, nunc autem in Leucippum, ipſe enim eſt quem reprehendit, quòd particulis ſimilibus aliis, in alias, ut nivis floccis ſibi accumulatis, plures globos effici voluerit; ſic enim Mundi exor-Laert. lib. 9. tum deſcripſit. Φέρεσθαι κατ' ἀποτομὴν ἐκ τῆς ἀπείρου πολλὰ σώματα παντοῖα τοῖς σχήμασιν εἰς μέγα κενὸν ἅπερ ἀθροισθέντα δίνην ἀπεργάζεσθαι μίαν, καθ' ἣν προσκρούοντα, καὶ παντοδαπῶς κυκλούμενα, διακρίνεσθαι χωρὶς τὰ ὅμοια πρὸς τὰ ὅμοια. *Multa ex infinito abſciſſa corpora variarumque formarum magnum ad inane fieri,*

fieri, quæ ſimul congregata unam quandam converſionem efficiunt; per quam ſibi adverſantia, variiſque modis ſe circumvolventia, ſimilia ſeorſum ſecreta ad ſimilia ſeſe applicare. Quâ partium ſe mutuò complectentium coalitione rotundum hunc mundi globum, ut in locis aliis, alios effici contigit. Utriuſque tam Epicuri, quam Leucippi ſententiam Gaſſendus duobus exemplis explicare conatus eſt, alterum Mundos fieri ut acervos nivis ſuper nivem convolutos voluiſſe, alterum ut nucem, cujus intimus, quaſi nucleus ſolidus ſit, ut in Mundo noſtro Terram eſſe contigit, atque extima quaſi cruſta ſolida, ut Cœli arcus; Interſtitium autem inter utrumque fluxum, quod exteriorem cruſtam in eundem cum interiori nucleo acervum coire prohibet. De Leucippi Hypotheſi dicere nihil opus eſt, cùm particulæ omnes in eandem viam decidentes nullo interſtitio interjacente, in eundem acervum cum quavis mole, quæ inferius ſuâ ſtabilitate conſiſtit, non aliter quàm cùm ningit, nix omnis in quamvis nivis molem irrigua, coirent. Epicurus autem eâdem, quâ ſolet, diligentiâ ab eodem exordio, quo omnia orditur, ut ipſa rerum phænomena principiis ſuis ſemper reluctentur. Cùm enim corpuſcula omnia gravitatis ſuæ impetu in eandem viam ferantur, cumque Terra, quòd graviſſima ſit, ſit omnium infima, ſi aliæ uſpiam moles concreverint, nullum ſtabilimentum obtinere poſſent, priuſquam in eam ruant. Interſtitium enim à Terrâ ad Planetas, à Planetis ad Cœli ambitum, ſolo tenui, aut aere, aut æthere occupatur. Quid ergo eſt, quod impediat, ne in eam communi pondere omnia, tum Cœlum, tum ſidera, tum ipſe aer delabantur? Si ergo ipſa ſuo loco aeris amplexibus delinita immobilis quieſcat, ex Epicuri principiis fieri non poteſt, quin in eundem cum eâ acervum ſuperiora omnia accumulentur. Cùm igitur noſtro Mundo varii orbes variis intervallis invicem diſtent, atque intervalla ſua ſummâ ſtabilitate tueantur, nonne ipſa rerum Phænomena aliâ ratione, quàm voluit Epicurus, ſe facta fuiſſe pugnant? Quid ergo agendum eſt cùm in eas anguſtias redacti ſimus, ut, aut Epicuri principiis, aut rerum phænomenis bellum indicamus? An non quiſque ſapiens, quo ducit natura potius ſequendum eſſe intelligit, quàm in eam, ſolo Epicuri ſacramento devinctum,

Digitized by Google

reclamante ipſâ rerum experientiâ, pugnare? Si quid valeat vaſerrimi hominis Autoritas, en quid primo loco ipſe monuerit. Οὐ γὰρ κατ' ἀξιώματα κενὰ, καὶ νομοθεσίας φυσιολογητέον, ἀλλ' ὡς τὰ φαινόμενα ἐκκαλεῖται· οὐ γὰρ ἰδιολογίας καὶ κενῆς δόξης ὁ βίος ἡμῶν ἔχει χρείαν, ἀλλὰ τοῦ ἀθορύβως ἡμᾶς ζῆν. *Philoſophandum de Natura eſt non pronunciata vana ſequendo, & quaſi ex legis præſcripto, ſed ut res, quæ apparent imperaverint. Ad vitam quippe noſtram nihil confert placita propria jactitare, inanique gloriâ geſtire, ſed animo imperturbato eſſe.* Cùm ergo alias leges tu, alias res ipſæ juſſerint, quibus obſequamur, te Authore novimus. Nos ergo Naturæ decretis parebimus, tu autem cum tuis in intermundia tua abeas, ubi ſi quam ob tam præclarè inventa à Diis tuis umbratilibus famam, & gloriam accepturus ſis, nullam (crede mihi) noſtro mundo aſſequeris.

Ep. ad Pyth.

Cùm verò Magiſter tam turpiter luto hæſerit, verſuram qui ei totus væniit, fortè vadimonii jure ſolvet diſcipulus. Ipſe ergo cùm primùm in unam molem omnia ſine ordine collegerat, in quâ

Lucret. lib. 5.

——Neque tum ſolis rota cerni lumine largo
Altivolans poterat, neque magni ſidera Mundi,
Nec mare, nec cœlum, nec denique terra, neque aër,
Nec ſimilis noſtris rebus res ulla videri.

Novâ autem poſtea tempeſtate coortâ, in ſua quæque loca ſecrevit, atque imprimis cùm in unum coiiſſent, graviora Terræ corpuſcula, tenuia, atque rotunda, è quibus fiunt cœleſtia, arctâ ſuâ conſtrictione expreſsére, quæ cùm in altum avolarent, quæ in ſublimi ſunt, omnia effecerunt:

Ibid.

———Primùm terrai corpora quæque
Propterea quòd erant gravia, & perplexa coibant.
In medioque imas capiebant omnia ſedes.
Quæ quantò magis inter ſe perplexa coibant
Tam magis expreſſere ea: Quæ mare, ſidera, ſolem,
Lunamque efficerent, & magni mœnia Mundi.

Eſto

Eſto ergo Terram leviora omnia ſuo pondere ex ſe expreſſiſſe, quare tamen eidem, ſicut & ipſa aqua, in eodem vortice non ſupernatarent? Quâ vi tanto intervallo à ſe arcere poſſet? Quidve tantas moles à ſe ſeparatas in ſublime ſuſtulit? Aut quæ vis ſublatas in æthere tenuiſſimo tandiu ſuſtinuit, cum innatæ gravitatis pondere deorſum abripiantur omnia? Quis verò putaret illuſtriſſima iſta Corpora, è vaporibus quibuſdam hâc fæce exhalantibus, ſui exordia cœpiſſe? Etiamſi enim Sol, Planetæ, cæteraque ſidera iſta fortè ratione naſci potuerant, cùm nil niſi Meteora ſint tanta, quanta videntur, non aliter quàm Ignes fatui è locis lutulentis ubique oriuntur. Quî tamen ingens, atque admirabilis iſte Cœlorum arcus immenſâ pene amplitudine diffuſus extrui potuerat? Quid portento ſimilius fingere poterat Poeta amens, quàm pulviſculos aliaque corpora leviſſima, ſolummodo quòd è Terrâ exprimantur, in tam robuſtum fornicem fortè coiiſſe, qui ſe ſolâ fabricationis ſuæ formâ ſuſtineat? Ut quidem ſi ſobrius, mentiſque compos philoſophiam ſuam ludibrio dediſſe velit vir facetus, eam deſcriptione magis ludicrâ irridere non potuit, quàm quâ laudavit.

Non aliâ longè ratione ac ſæpe videmus,
Aurea cum primùm germantes rore per herbas.
Matutina rubent radiati lumina ſolis,
Exhalantque lacus nebulam, fluviique perennes:
Ipſa quoque interdum Tellus fumare videtur,
Omnia quæ ſurſum, cum conciliantur in alto,
Corpore concreto ſubtexunt nubila Cœlum:
Sic igitur tum ſe levis, ac diffuſilis æther
Corpore concreto circumdatus undique ſepſit,
Et latè diffuſus in omnes undique partes,
Omnia ſic avido complexu cætera ſepſit.

Quam, inquam, ſimilitudinem, ſi ſibi ludificari vellet, comminiſci potuerat, quàm immenſam Cœlorum concamerationem, non aliter quàm nebulæ è lacuum vaporibus concreſcunt, corpuſculis quovis fumo, & plumâ levioribus, hoc è puncto expreſſis, extructam fuiſſe. Næ ſapienter Diis ſuis,

quos

quos immortalitatis ſecuros eſſe voluit, conſuluit Epicurus, quòd eos extra Mundi mœnia ruinarum metu poſuerit. Atque equidem miror vos omnes Epicuręos ex apricis hortis confugientes in Stoicorum porticu aſylum non quæſiviſſe. Ipſe profectò, ſi è vobis fuiſſem, caput nuſquam uno quidem momento, ne cœli ruinâ interea m, tutum eſſe putarem.

Gaſ.Phyſ.S.2. l.2.c.5.

SECT. X. De ſolis, ſiderumque magnitudine, quæ tanta quanta videntur, ſeu paulò aut majora, aut minora eſſe voluit Epicurus, quicquam dicere penitus præterirem, niſi quòd homo doctus hominem indoctum nuperrimè à ſententiæ ſuæ ſtupiditate defendere ſuſceperit. Primum ergo quid cenſuit alter, tum deinde quî quod cenſuit, alter excuſare potuit, videamus. Τὸ δὲ μέγεθος ἡλίου τε καὶ τῶν λοιπῶν ἄστρων κατὰ μὲν τὸ πρὸς ἡμᾶς τηλικοῦτόν ἐστιν ἡλίκον φαίνεται. Κατὰ δὲ τὸ καθ' αὑτό, ἤτοι μεῖζον τοῦ ὁρωμένου, ἢ ἔλαττον μικρῷ, ἢ τηλικοῦτον ὑπάρχει· οὕτω γὰρ καὶ τὰ παρ' ἡμῖν πυρὰ ἐξ ἀποστήματος θεωρούμενα, κατὰ τὴν αἴσθησιν θεωρεῖται. *Magnitudo verò & ſolis, & reliquorum ſiderum, quod ad nos quidem attinet, tanta eſt, quanta & apparet. Quod ad ipſam verò rem ſpectat, aut paulò major, aut paulò minor, aut tanta quanta videtur; iſtâ nimirum varietate exhibentur ſenſibus ignes, qui apud nos ex intervallo ſpectantur.* Perſpicuum, ſanè ſatis mihi videtur effatum, ſolem non multò aut majorem, aut minorem eſſe, quàm nobis appareat, ut neque lucernas, quæ ex intervallo ſpectantur, multo aut majori, aut minori magnitudine, quàm ſunt, apparere: Sol autem an major, an minor ſit, quàm videatur, nos neſcire, uter autem ſit, non multum diſcrepare. En verò, quî excuſare velit Gaſſendus! Primùm attende, inquit, diſtinxiſſe Epicurum apparentem ſolis magnitudinem à verâ, ut ſit alia κατὰ τὸ πρὸς ἡμᾶς, *ſecundùm nos*, atque adeo ſemper tanta eſt, quanta videtur: Alia καθ' αὑτό, *ſecundùm ſe*, atque ita, quanta ſit, definiri non poſſe. Ita quidem, docte, diſtinxit tuus Epicurus, ſed ut cætera omnia, ineptè, & ridiculè; Cùm enim ſolem *ſecundùm nos* tantum eſſe, quantus videtur, dixerit vir gravis, quid aliud, quæſo te, dixit, quàm tantum nobis, quantus videtur, videri? Prudens effatum, atque bipedum ſtupidiſſimo dignum! Hîc ergo

Ep. ad Pyth.

rurſus

Digitized by Google

rurſus paululum ridendum eſt, cùm hominem tam cautâ gravitate rem quamque, ut apparet, apparere definire audiamus. Atqui pergit Gaſſendus, cùm ſolem tantum eſſe *ſecundum ſe* dixerit, quantus nobis apparet, non propterea pedalem dixiſſe; id invidioſâ conſecutione deductum eſt, ſed tantum eſſe in ſuâ ſphærâ, cóve Cœli ambitu, in quo eſt, quantus eſt angulus, qui ex oculo ducitur in ejus extrema. Idne Epicurus voluit? Illéne de anguli ratione inter ſolem & oculum cogitavit? Noluit tantam ſibi injuriam fieri, noluit eam in rebus Mathematicis, quas ſummo faſtidio contempſit, ſcientiam ſibi imputari: Ad regulam ſuam, quam initio jam ante præſcripſerat, reſpexit. Σημεῖα δέ τινα τῶν ἐν τοῖς μετεώροις συντελουμένων φέρειν δεῖ ἐκ τῶν παρ' ἡμῖν γινομένων, ἃ θεωρεῖται, ἢ ὑπάρχει ὡς καὶ τὰ ἐν τοῖς μετεώροις φαινόμενα. *Quaſdem eorum conjecturas, quæ ſublime fiunt, ex iis ducere oportet quæ apud nos, quæ nempe obſervantur, ac perinde ſe habent, ac ea quæ ſublime viſuntur*: Atque adeo cùm in triclinio ſuo, ut parciùs, aut lautiùs cœnaverat, Lucernas eâ varietate oculis exhiberi contigerat, ut modo majores, modo minores videantur, ita ſolem preciſè tantum quantus videtur dicendum non eſſe, cùm fortè paulò aut major, aut minor eſſe potuerat. Quid ergo, inquit Gaſſendus, putáſne Epicurum fuiſſe quovis Ruſtico hebetiorem? Eſto, non magnus Geometra fuerit, at ſenſu ſolùm communi opus, quo ſi deſtitutus fuit, quî potuit vel ſolum ejus Contubernium magnos viros facere, ut Seneca teſtatur. Quovis ruſtico hebetiorem an putem eſſe interrogas? Imò quovis aſino, & ſtipite: Is enim fuit iſtius hominis, dicam, an pecudis, incredibilis ſtupor, ut quodam Naturæ fato nihil ſapere potuerit. Et quid mirum? Cùm in ſummâ rerum omnium ignoratione ſummus Philoſophus eſſe velit. Atque adeo Philoſophiam eâ ruditate, quâ quivis tractaret ruſticus, tractavit. Cùm vero rerum ignorantiæ, mentiſque ſtupori ſumma acceſſerit arrogantia, hominem ſtultum in pecus infatuavit. Verum de Magiſtri ingenio è diſcipulorum acumine judicari cum volueris, adeóque eum quendam magnum fuiſſe, quòd ex illius contubernio viri quidam magni prodiiſſe memorentur. Quos dicis magnos viros? An magnos Philoſophos? Ne, ſi, bene memini, unum

quidem, tu omnium, qui hanc ſectam ſecuti ſunt, primus es, quem quâvis eruditione inſtructum eſſe accepimus. Quid autem tu, quod Epicuri cauſam adjuvet, magnis tuis voluminibus præſtitiſti? Niſi quod dimidium alterum optimè refutaveris, alterum peſſimè excuſaveris. Nimirum quoties à Magiſtro diſſentiendum eſſe putas, optimis argumentis hominis oſcitantiam ſemper reprehendis: Quoties verò tueri velles, vapulandum unà cum illo te ipſe ſemper præbes. Quippe ne unâ quidem defenſione eum à ſtultitiâ vindicare potes, ſed in facillimam reprehenſionem in omnibus ipſe incurris. Atque ex illo, vix quicquam aliud omni tuâ induſtriâ lucratus es, niſi ſolùm quòd omnia Naturæ phænomena non qualitatibus, neſcio quibus, ſed corporum exiguorum motibus confecta eſſe intellexeris. Quos autem alios habuit diſcipulos? Multos, magnoſque viros. Qui autem vitam politicam, aut militarem ſecuti ſunt; quorum igitur pleroſque, quanquam civili prudentiâ, aut militari diſciplinâ multùm valerent, ut potuit quiſque, etiamſi literas neſciverit, tenuiter admodum doctos fuiſſe ſuſpicor. Etenim audax eſt iſtuc hominum genus, qui ſi quid ſingulare aut oſcitanter legerint, aut ab aliis fortè audierint, magno clamore, majori autem faſtu, cuique narrare ſolent, etiamſi dogmata ſua non minori credulitate, quam vulgi errores quis ruſticus, qui literas non novit, arripuerint. Cujuſmodi homines noſtris temporibus, complures ipſe novi, qui ſi Hobbium, aut Vaninum, aut ejuſmodi alium quemvis ſophiſtam leviſſimè lectitaverint, mox circumvolitare, ſtulti hominis ſapientiam mirari, omnia, quòd cum Magiſtri decretis, non convenirent, tum Eccleſiæ, tum reipublicæ turbare. Qui tamen, ſi propius acceſſeris, nihil intelligunt, ne quidem ipſum Magiſtrum, ſed ſolùm ut majoribus ſapientiores videantur, in omnibus novare moliuntur. Atque ejuſmodi olim fuiſſe pleroſque Epicuri ſectatores non dubito, qui cùm ab eo didicerint quemque ſui ſolius rationem habere, ſe ſtatim ſapientes, alióſque omnes, qui remp. ſuâ quicquam intereſſe putabant, ſtultos exiſtimavere. Atquî verò ſi præter has ſapientiæ umbras, quos præclaros ſectatores, ut plures Ciceronis ætate ejuſque familiares, habuit. Ii plerunque non hominem; ſed ſolam vitæ rationem

ſecuti

ſecuti ſunt, qui cùm in magnis iſtis reip. calamitatibus cui factioni ſe darent neſcirent, hoc uno Epicuri effato, quemque ſibi ſoli charum eſſe oportere, ſibi conſulendum eſſe putârunt; atque igitur modò ſuæ ſaluti, quoquo modo proviſum fuerit, nihil ſuâ intereſſe an remp. ipſi evertant, aut everti patiantur. Et ſi qui boni fuerint, ut fuêre ſpeciatim Atticus, & Caſſius, in iis optima Naturæ indoles teterrimam dogmatum malignitatem ſuperavit. Alii autem quos tantâ Naturæ probitate naſci non contigit, nil niſi ſcelera mobileantur, atq; è ſcholâ iſtâ prodiere immanes iſtæ belluæ, qui optimum iſtius reip. regimen everterunt. Quicunque autem fuére, qui eum intervallo ſecuti ſunt, ipſum, quíque cum eo vixerunt omnes, ſi ex eorum aut dictis, aut ſcriptis judicare liceat, quovis ruſtico hebetiores fuiſſe novimus. Verùm iſta fortè plus æquo ſecuti ſumus, cùm itaque hominem tam in Phyſicis, quàm Mathematicis rerum omnium juxta ac ſi ruſticus fuiſſet prorſus ignarum fuiſſe probaverimus; quod ſolem magnitudine pedali, aut bipedali ſeriò eſſe crediderint, dogma nimis inane, & ineptum eſt, quàm ut redargui mereatur; ad illius ergo motuum rationes pergamus.

SECT. XI. Primùm ergo quî, & quo caſu, eum ab ortu in occaſum commeare contigit? Οὐκ ἀδύνατον μὲν γίνεσθαι κατὰ τὴν τοῦ ὅλου οὐρανοῦ δίνην, ἢ τούτου μὲν στάσιν, αὐτῶν δὲ δίνην κατὰ τὴν ἐξ ἀρχῆς ἐν τῇ γενέσει τοῦ κόσμου ἀνάγκην ἀπογεννηθεῖσαν ἐπ' ἀνατολῇ. *Fieri nihil vetat, aut toto Cœlo circumducto, aut Cœlo ſtante, ipſis circumductis moveri juxta neceſſitatem motus ab uſque initio, tum cum mundus generaretur factam impreſſamque ex parte Orientis.* Aut, ut Lucretius, Ep. ad Pyth.

Principio magnus Cœli ſi vertitur orbis: Lib. 5.
Ex utrâque polum parti premere aëra nobis
Dicendum eſt: Extraque tenere, & claudere utrinque:
Inde alium ſupera fluere, atque intendere eodem,
Quo volvenda micant æterni ſidera mundi:
Aſt alium ſubter, contra qui ſubvehat orbem:
Ut fluvios verſare rotas, atque hauſtra videmus.
Eſt etiam, quoque uti poſſit cœlum omne manere
In ſtatione, tamen cum lucida ſigna ferantur:

 Sive

Sive quod incluſi rapidi ſunt ætheris æſtus,
Quærenteſque viam circumverſantur, & ignes
Paſſim per cœli volvunt ſe immania templa:
Sive aliunde fluens alicunde extrinſecus Aër
Verſat agens ignes: Sive ipſi ſerpere poſſunt,
Quo cujuſque cibus vocat, atque invitat euntes,
Flammea per cœlum paſcentes corpora paſſim,

Quanquam, in aliis argumentis, homines contemptiſſimos ſolâ irriſione ſemper excipere ſoleo, cùm verò, quæ de ſolaris curſus ratione nugantur, audiamus, ſubiraſci, & ſtomachari oportere puto. Quid enim cùm tam incredibili pernicitate circumferatur, cùm tam mirabilem in tanto impetu æquabilitatem conſervet, cùm tantas noctis, dieíque viciſſitudine utilitates afferat, cùm ſummâ providentiâ curſus non rectos, ſed obliquos conficiat; cùm tam accuratâ ſpirâ antrorſum, retrorſum, circumferatur, cùm ut, rerum noſtrarum incolumitati utile ſit, hinc inde excurrat, cúmque eo uſque diſceſſerit, ut ſi ulterius, detrimenta ferret, ſenſim contrariam in partem ſtupendâ ratione ſe convertat: Cùm, denique illius motûs conſtantiâ, varietate, & viciſſitudine optimè rerum ſaluti proviſum ſit, ita ut, ſi aliâ quâvis ratione curſus inſtituatur, utilitates omnes, quas nunc affert, funditus perimeret? Quibus omnibus, nihil magis à caſu ſe alienum eſſe, aut optimo conſilio factum fuiſſe monſtrare potuit. Quî ergo, inquam, homines feremus, qui, his omnibus ultrò neglectis, nihil aliud in ſole animadvertunt, quàm quòd fortè moveatur, atque moveri, quòd eo modo Mundi initio moveri contigerit. Scitote ergo, Epicurei ſtipites, ſolem non modo moveri, ſed optimâ, quâ poteſt, ratione moveri. Scitote eo ambitu, quem tenet, conſediſſe; quòd ſi propiori, nimiâ vicinitate omnia in cineres percoxerat; ſi remotiori, nimio intervallo nihil procreare valuerat. Scitote certâ ratione moveri, ut, motus varietate, omnibus Mundi partibus ſui beneficium largiatur; ne, ſi ſuo loco immobilis hæſiſſet, iſtas, quibus ſemper impenderet, regiones conſtanti ardore exhauriret; quibus nunquam acceſſerat, eæ perpetuâ nive algerent. Scitote in orbem moveri, & non modò nobis, ſed & iis (ſi id credere

poſſitis

poſſitis Epicurei) qui nobis adverſis ſtant veſtigiis, proſit; ne, ſi continuò uni hemiſphærio incubuerat, iſtuc penitus arderet, dum alterum omni calore deſtitutum prorſus obriguiſſet. Scitote tam æquabili celeritate circumferri, ut debita calidi, & frigidi, ſicci, & humidi temperamenta conſervet; ne, ſi nimis diu, aut adeſſet, aut abeſſet, alterum de altero nimium prædaretur. Scitote ad utrumque Solſtitium greſſu ſpirali excurrere, ut Anni ſpatio æqualem ſui vim omnibus Terræ regionibus diſtribuat; ne, ſi eodem ſemper circulo volvatur, regiones rectà ſuppoſitæ flagrarent, aliæ autem, ab utroque latere ſitæ, nullo illius beneficio uterentur. Scitote intra ſolſtitia acceſſus, ac receſſus ſuos definire, quod in ultimis Terræ angulis quoſdam frigoris fontes eſſe expediat, qui utrinque ſolis ardorem, qui in medio dominatur, temperarent; ne, ſi ad uſque Polos evagetur, ipſe victis omnibus frigoris copiis nimio calore omnem Naturæ humiditatem abſorberet. Scitote annuas converſiones ſummâ conſtantiâ ſervare, ut debitâ viciſſitudine æſtatis brumæque tempeſtates redirent; ne, ſi citius curſum inflectat, fruges, quas genuerat, maturitatem non aſſequantur; ſi tardius, tum ipſe nimis diuturno impetu eas enecaret, tum altera Terræ pars, quam deſeruerat, nimis diuturnâ illius abſentiâ interiret. Quid ergo has omnes utilitates cùm videritis tam implexâ varietate, tam longâ conſiliorum ſerie, ut, ſi in uno omnium aliter evenerat, periiſſent omnes, comparari; ſic comparari, ſolummodo quòd Mundi initio ſic fortè evenerit, quæſo, vos per ipſum humani generis pudorem, ne dicatis.

Cùm verò hæc omnia tam opportunè fiant, en quibus caſibus omnem illorum molitionem machinati ſunt Epicurei. Primùm ergo, ſi quæramus de aptiſſimo Solis à Terrâ intervallo; Solem inquiunt & Lunam, cæteróſque Planetas loco medio inter terram & ſummum æthera, quòd ſint medii inter utrumque ponderis, conſediſſe.

Quod neque tam fuerint gravia, ut depreſſa ſederent, Lucr. lib. 5.
Nec levia, ut poſſent per ſummas labier oras:
Et tamen inter utraſque ita ſunt, ut corpora viva
Verſent: Et partes ut Mundi totius extent.

Primùm autem nihil de intervalli commoditate; deinde igneæ Naturæ cùm ſint, quæ omnium leviſſima eſt, cur non ipſi in æthera ſummum avolarent? Cur non eâdem altitudine, quâ ſita ſunt ſidera fixa, volvuntur, cur Cœli mœnia cùm tantâ ſoliditate fabricentur, ſunt ignibus iſtis leviora? Imò quanquam mediæ ſint ſortis, ita ut locum medium, Cœlum inter, & Terram nanciſci debuiſſent, cur tamen tanto intervallo ſint inter utrumque interjecti? Cur inter Planetas Sol neque propiorem, neque remotiorem ambitum obtineat? Cur neque Lunæ, neque Saturni orbe, niſi ne noceret, conſederit? Cur denique in Terrarum orbem non decidant omnes, cùm ſint æthere puro, ac tenui, quem incolunt longè craſſiores? Quid ergo eſt quod prohibeat quo minus in eundem locum, in quem ſua fert natura, delabantur? Præſertim cùm radii ſolares tam incredibili impetu in eam ſuo ſolo pondere trajiciant, qui ipſe Solis globus etiamſi bipedalis, majori ſuâ gravitate non deferatur? At cùm Sol, ſideráque in æthera avolaverint, quid eſt quod tantas moles tantâ conſtantiâ, tantâ æquabilitate, tantâ denique curſuum varietate circumferat? Nunc mentem advortite, aureſque arrigite; nunc enim maxima Epicurei ſtuporis portenta audietis. Primùm autem machinâ utuntur, Sphæris nempe cœleſtibus, quibus cùm infixa ſint ſidera, iis circumductis ipſa ſimul devehi. Atqui verò ad Artificem confugiunt, cùm omnis machinatio ſolius ſit Artificis opus. Iſtâ itaque ratione ſi ſidera moveantur, quo tamen caſu ipſi Orbes extrui potuerant, ut ſuo quiſque motu feratur, ut neque alium quemvis impediat, aut alio quovis impediatur? Quo caſu, etiamſi fortè moveri contigerit, tam incredibili æquabilitate curſus ſuos gubernare poſſint, ut uno momento, per omnia ſecula neque tardius, neque citius abſolvantur? Cùm itaque præter ipſam machinationem eadem omnia de machinarum, ac ipſo ſiderum motu, ſi ipſa ſe moverent, ſint quærenda, propterea quo caſu, quâve neceſſitate ipſa ſe movere voluit, Epicurus, dicemus. Primùm quod cùm mundi initio motus neceſſitatem à parte Orientali impreſſam habuerint, in occaſum pabuli aviditate ſemper procedant.

Ep. ad Pyth. Τάς τε κινήσεις αὐτῶν, οὐκ ἀδύνατον, μὲν γίνεσθαι κατὰ τὴν τοῦ ὅλου οὐρανοῦ δίνην, ἢ τούτου μὲν στάσιν, αὐτῶν δὲ δίνην, κατὰ τὴν ἐξ ἀρχῆς

ἀρχῆς ἐν τῇ γενέσει τοῦ κόσμου ἀνάγκην ἀπογεννηθεῖσαν ἐπ' ἀνατολῇ εἶτα τῇ θερμασίᾳ κατά τινα ἐπινέμησιν τοῦ πυρὸς ἀεὶ ἐπὶ τοὺς ἑξῆς τόπους ἰόντος. *Motus aſtrorum fieri nihil vetat, aut toto Cœlo circumducto, aut ipſis Cœlo ſtante circumductis, nempe juxta neceſſitatem motûs ab uſque initio, tum, cum generaretur Mundus factam, impreſſamque ex parte Orientis, ac Igne deinceps ob calorem in conſequentia ad depaſtionem procedente.* Nihil autem ad iſta rei Phænomena, quorum præcipuè rationes perquiruntur, non enim tam de ipſo motu, quam de illius proprietatibus ſciſcitamur: Eſto ergo, ſolem mundi initio fortè in quam partem moveri, cur tamen motu circulari, cur eâ celeritate, cur eâ æquabilitate, cur eo ambitu, cur lineâ ſpirali? Quid an alii ignes qui ſolùm, ut pabulum depaſcant, circumferuntur, iſtas movendi leges conſervant? Alia ergo omnium cauſa, quàm pabuli reperienda eſt, niſi ſolem non aliâ conſtantiâ, aut æquabilitate, quàm Ignem fatuum moveri dicetis. Si deinde, quî ſolſtitiales ſolis converſiones contigerint, interrogemus, viis quatuor explicandas eſſe inquit ipſe veritatis pater. Aut quod ab initio ea circumgyratio huic ſideri imprimi potuerat, ut ſpirali motu circumducatur, aut quòd Cœlum progreſſu temporis iſtam obliquitatem contraxerit, aut quòd aëre, & ventis repellatur, aut denique quòd pabulum ſequatur. Cùm verò motu hoc ſpirali mirabilius ſit nihil, quo ſcilicet Sol quovis die curſum novâ orbitâ perficiat, in certam latitudinem excurrat, quò cum pervenerit, revertat; hujus tam mirabilis effectus ſi cauſam quæramus, an non reſponſum philoſopho dignum ſit, quòd aut mundi initio, aut aliquando temporis progreſſu, ſic fortè ſolem moveri contigerit? Hoc eſt cùm à magno Philoſopho ſciſcitemur, quî hujuſmodi motus Soli contigerit, ſatis reſponſum putat vir acutus, quòd eidem contigiſſe contigerit. Proximè verò cùm pabulandi causâ evagari velit, cur non ſemper in eandem viam depaſcat? Cur, relictâ pabuli copiâ, curſum inflectat? An non vobis Epicureis mirum videatur, cùm ad ſolſtitium acceſſerit, à quo ad uſque polum opimi pabulationis tractus porriguntur, ut ad tam pinguem depaſtionem invitari ſe non ſit paſſus, ſed per eundem tractum redeat, cujus omne pabulum heſterno die devoràverat? Niſi ſanè moderatore

quodam,

quodam, verſis habenis, refrænetur, vix potuiſſe puto ſibi à tam fœcundis, atque uberibus paſcuis temperare.

Denique cùm aëre, & ventis ferri voluit Epicurus, ſive ut majori elegantiâ Lucretius:

Lib. 5.

Fit quoque, ut è Mundi tranſverſis partibus aër
Alternis certò fluere, alter tempore poſſit:
Qui queat æſtivis ſolem detrudere ſignis,
Brumales uſque ad flexus, gelidumque rigorem:
Et qui rejiciat gelidis à frigoris umbris
Æſtiferas uſque in partes & fervida ſigna.
Et ratione pari lunam, ſtellâſque putandum eſt,
Quæ volvunt magnos in magnis orbibus annos,
Aëribus poſſe alternis in partibus ire.

Quid non dicent, & credere ſe fingent Epicurei, qui tam ratos, tam veloces, tamque æquabiles tantarum molium curſus incertis, & fortuitis ventorum flatibus fieri poſſe, aut ſibi perſuadeant, aut aliis perſuadendum eſſe putent? Quanquam tamen, id ſi feciſſe poterant, eadem de ventorum ortu, tam perennium, atque tam certo ordine redeuntium difficultas ſuperſit; præſertim cùm tam diſparibus, variis, & contrariis curſibus moveantur ſidera, quo conſtat eodem flatu moveri non poſſe; at ſi diverſis, rurſus ad provincias recurritur; & ſuum cuique ventum dare oportebit, qui proprio operi inſiſtat, atque vim ſuam dirigat, & moderetur. Si profectò Luſores ad utrumque ſolſtitium collocaſſet, qui Planetas omnes, tanquam pilas, hinc inde jactarent, majori longè veriſimilitudine rem expediverat, quam cùm tam admirabilem motuum conſtantiam, & varietatem ventis fortuitis, incertiſque aëris agitationibus expedire ſe putat. Iſti enim, ut fieri ſolet, ſuas ſibi leges ferre potuerant, ut neutri, uter vicerit, certas ultra lineas pilam inſequi liceret; cujuſmodi ratas ludendi leges, aut ventos ſibi præſcripſiſſe fingatis, aut, ne fingatis, tam ratos curſus gubernare.

Quid autem in cœleſtium ratione hominem ulterius ſequar, qui eâ ignorantiâ, eoque ſtupore fuit, ut crederet Ortus Occaſúſque Solis, & Lunæ contingere poſſe, per accenſionem

Digitized by Google

accenſionem in Oriente, & extinctionem in Occidente? Atque etiam per ſui Luminis extinctionem poſſe utriuſque effectus contingere? Longitudines denique alternantes noctium, & dierum per hyemem, perque æſtatem contigiſſe, quod circuitiones ſolis, nunc velociùs, nunc tardiùs abſolvantur? An non dignæ ſit fabellæ, ob quas divinam Providentiam funditus ex omni rerum Naturâ tollamus? Quis Numinis Providentiâ, tanquam machinâ, uteretur, qui, quæ factu ſunt difficillima, omnia ſine machinamentis, tantâ facilitate, expediret? An non dignus hic vir ſit, qui hominum genus à ſublimium ſuperſtitione liberaverit? Quis enim quicquam quod ſublimè factum eſt, miretur, cùm intellexerit ſolem facem bipedalem eſſe; eodem modo, quo ignes fatuos, moveri, & quovis veſpere extingui?

Quis potis eſt dignum pollenti pectore carmen
Condere pro rerum majeſtate, hiſque repertis?

Quis quæ æthereis cernuntur in oris non niſi divino iſto Numine fieri poſſe metueret, cum eâdem facilitate, quâ, quæ intra privatos parietes contingunt omnia, fieri didicerit? Quid, an non poteſt meteoron quodvis exiguum ſcrobe poſticâ accendi, niſi eidem quis Deus ignem ſuppoſuerit? Quid, an non poteſt ventis huc illuc impelli, niſi quis Deus curſus vagos moderetur? Scito ergo ipſum ſolem, quem omnium ſublimè apparentium maximè miraris, ſic naſci, ſicque moveri. O incredibilem humani ingenii, ſi ſtupere ineptiis ſudaverit, ſtupiditatem! Quenquámne hominem tantum tantis nugis delectatum eſſe, ut earum inventione nihil minus, quàm nominis immortalitatem ſummâ inſolentiâ ſibi polliceatur! Nulla certè bellua hebetiorem pecudem, quam Epicuri mater, utero effudit. Etenim tam obtuſa, & quidem belluina ſunt, quæ in eo leguntur omnia, ut, cùm legerim, an legam, pene dubitem. Quanquam enim non multos præclaros ſui ſectatores habuit (atque unum habuiſſe mihi portenti ſimile videtur) tantum tamen ſtipitem, doctos omnes, majori contemptu non habuiſſe, ſtupeo. Qui enim ab eo diſſenſerunt, non tanquam pecus, ſed hominem, imò tanquam è Philoſophis unum

Mm tractavêre,

tractavêre, atque cum reprehenderint, horribili candore veniam præfati ſunt. Ipſe Seneca ſæpius laudavit, Marcus Cicero, quanquam ſummam ei hebetudinem, quaſi detractis de homine ſenſibus, ſæpe exprobret, ſæpe tamen quâdam honoris ſpecie habere videtur, atque ſolus omnium Plutarchus eo, quo debuit, contemptu habuiſſe viſus eſt. Neque tamen ipſe,aut Cicero, cùm contempſerit, eâ quâ oportet, indignatione contempſerunt, atque in reprehenſionibus, quæ in illius Phyſicam tulerunt, vix ulterius provecti ſunt, quàm ut omnem Mundi ornatum fortuitâ atomorum concurſione factum fuiſſe irriſerint. Quod autem ſpeciales, quas attulit, rerum rationes ſpectat, nihil illi, niſi quod bipedalem ſolis magnitudinem, atque atomorum ſine causâ declinationem ludibrio habuerunt, Epiſtolis ad Herodotum, & Pythocli uſi ſunt, ut mirer ſanè illos, præſertim Ciceronem, in Libris de Naturâ Deorum, quibus omnem cujuſque Naturæ partis ſolertiam ſecutus eſt, omnem illius ſtultitiam in re quâque explicandâ non irriſiſſe, niſi quod amicorum qui eum ſecuti ſunt, gratiâ, aut nimis affectato candori, pro Academico iſtius ætatis more, homini pepercerit. Ei igitur, cui tanta pepercerunt ingenia, ne candore, & æquitate defuiſſe videar, propria ipſius verba diligentius fortè quam par erat, ex indubitatis ſuis ſcriptis attuli, quibus pellectis ſi quis eum doctiorem pecudem, quam ipſe exiſtimavi exiſtimare poſſit, aut ſim ego, aut ſit iſte pecus. Cujus rei judicium libentiſſimè penes ſapientes eſto.

SECT. XII. Peractis autem ſublimium rationibus, ſi quæ ante pedes videre dignemini, ad Terram, ſi placet, deſcendamus, atque primùm de aëre, cùm per eum tranſire neceſſe ſit, quòd putatis, dicite. Quid autem interrogas, inquitis, cùm ex ipſis rei Phænomenis corpuſculorum levium laxè volitantium aggeriem eſſe noverimus? Eſto igitur etiam, ut placet, laxa aggeries, quî autem iſta Lucem ad nos deferre poſſit, quæſo, à vobis audiamus? Atqui de iſtâ re quoque vos nihil, (quaſi in hortulis veſtris talparum more vixeritis) niſi quòd Lucis radii ſolo gravitatis pondere, à ſole ad nos uſque temporis momento deferantur? Quod equidem inter præclariſſima iſta Epicuri inventa, quibus in

ipſo

ipſo mortis articulo ſibi immortalitatem pollicitus eſt, numerari vellem. Solem ſcilicet eſſe bipedalem, Atomos pondere ſuo rectâ lineâ delatas declinare, atque ſolem occidentem extingui. Nemo enim luci tantam gravitatis vim ineſſe, niſi qui idem iſta omnia, dicere potuerat. Saltem motûs impetu quis dubitaret eſſe lucem corporum graviſſimam cùm ſuis ponderibus à Cœlo uſque ad Terram temporis momento, præcipitetur. Quanquam cùm tanto impetu deciderit miror non aërem omnem, & quicquid præterea, in quod fortè decidat, ſecum in terram ſummâ vi præcipitare. Et denique fœliciter contigit aëris tenuitas, ne, ſi concretus fuerat, omnem Lucis motum intercepiſſet. Poſthæc autem omnia, eſto aër, nil, niſi laxa aggeries, quî tamen tam accuratè temperari contigit, ut animantibus vitalem, & ſalutarem ſpiritum ſemper præbeat? Si enim craſſius, & concretus fuiſſet, omnino reſpirare non poſſemus; ſi calidus, is, quem ſanguini refrigerando ſpiritum ducimus, totius maſſæ incendia cieret, ſi nimis frigidus, calorem vitalem algore corripuerat. Cùm verò ſummâ puritate ubique fuſus, & extenuatus ſit, ſemper præſtò eſt ſpiritus vitalis, quem ducamus: Atque etiam cùm neque calidus, neque frigidus, ſed utriuſque compos, frigorum, & calorum, ſine quibus omnis interiret Natura, annuas efficit varietates. Si verò aër tenui fortè naturâ conſiſtat, quis tamen pulmones tam commodè eidem inſpirando, & expirando, quo præcipuè vivimus, effecit? Quid an accuratam omnem iſtam machinationem fortuitò, & non reſpirationis causâ, factam fuiſſe putas? Quid autem hominem turpiſſimis hujuſmodi portentis urgeam, quem oculos videndi, linguam loquendi, aures audiendi causâ non fuiſſe effecta, dicere non puduit? Quod cùm dixerit, ſatis dictum opinor, nullis enim unquam argumentis, ut quid turpius dicat, cogetur.

Aëre autem in ſublime fuſo, quomodo terram, & mare efficiemus, quî aquam, ne omnem Terrarum orbem operiret, in ſuum locum ire jubebitis, quî alveum ei recipiendæ effodietis? At iſta cùm ſint humilia, nihil ad Epicurum pertinent; è dignitate ſua non eſſe putat, de rebus tam vilibus, quæque ante pedes ſunt Philoſophari. Ipſe enim ſublimium ſe Philoſophum eſſe, geſtit, atque igitur, devictis Diis,

& detractâ omni à ſole, & ſideribus, admiratione, vir in Cœlum victoriâ elatus terrena deſpicit. Paulò,autem humilior Lucretius, ipſe enim Magiſtrum miratus eſt, Magiſter verò, præter ſe, neminem. Hic ergo cùm Cœlum,& Sidera corpuſculis Terrâ expulſis extruxerat, ſic demum Terram, & Mare extruxit.

Lib. 5.

His igitur rebus retractis, Terra repente,
Maxima quà nunc ſe ponti plaga cærula tendit,
Succidit, & ſalſo ſuffudit gurgite foſſas:
Inque dies quanta circum magis ætheris æſtus
Et radii ſolis cogebant undique Terram
Verberibus crebris extrema ad limina apertam,
In medio ut propulſa ſuo condenſa coiret:
Tam magis expreſſus ſalſus de corpore ſudor
Augebat mare manando, campoſque natantes:
Et tantò magis illa foras elapſa volabant
Corpora multa vaporis, & aëris, altaque Cæli
Denſebant procul à Terris fulgentia Templa:
Sidebant campi, creſcebant montibus altis
Aſcenſus: Neque enim poterant ſubſidere ſaxa,
Nec pariter tantundem omnes ſuccumbere partes,
Sic igitur terræ concreto corpore pondus
Conſtitit, atque omnis mundi quaſi limus in imum
Confluxit gravis, & ſubſedit funditus, ut fæx.

Cùm verò Terram, & Aquam è particulis diverſâ formâ figuratis factam, atque cujuſque formæ particulas infinitas fuiſſe velit; An non cùm tanta ſit utrarumque copia,mirabili caſu contigit, in exiguo hoc orbe tot atomos terreſtres, cum tot aqueis, coiviſſe? Cùm ſi aut plures unius, aut pauciores alterius generis coiverant, inutilis fuerat ex iis exorta moles; ſi enim plures aquæ, aut pauciores terræ coiviſſent, fieri non potuit, quin univerſam Terram aqua inundaret. Cùm verò ipſa aqua, ut nunc contigit, non ſit, quantum apparet, pars terræ milleſima, utpote quæ rariſſimè ad mille paſſuum altitudinem profunda reperiatur, quæ ad totius molis magnitudinem ſi conferamus, quàm exigua pars ſit, quiſque novit. An non igitur mirabili caſu contigit, cùm par ſit utriuſque

utriuſque copia, nempe infinita; aqueas particulas tantâ paucitate, tantâ turbâ terrenas huc appuliſſe, ut, ſi aquea una acceſſerit, mille terrenæ acceſſerint, nimiâ ſanè numeri diſparitate, cùm ſint utriuſque generis innumerabiles. Si verò res ſoli caſui permittatur, ut ſuppari numero coagmententur, expectare oporteret, ut, ſi mole aliquantum, non tamen multùm diſcreparent. Quid ergo ſi Terræ moles, aquæ moli fortè par fuerat, aut duplo, aut triplo imò aut decies major, quid aliud ex iis fieri potuerat præter liquidam molem, campóſque liquentes? Atqui ut tam immensâ inæqualitate conſtipentur, ut ſint ad aquæ unam terrenæ mille, profectò quid majus eſt, quam ut niſi à vobis ſoli caſui imputari poſſit. Quoniam verò de figurarum in atomis varietate facta eſt mentio, ab Epicuro, ſi Phyſicus fuiſſet, porrò perquiſiveram, quis Geometra eas tum diverſimodè figuraverit? Cùm quòd incomprehenſibiles formarum ſpecies, tum quòd cujuſque formæ infinitas atomos eſſe ſtatuerit. Sic enim ille; Τὰ ἄτομα τῶν σωμάτων καὶ μεστά, ἐξ ὧν καὶ αἱ συγκρίσεις γίνονται, καὶ εἰς ἃ διαλύονται, ἀπερίληπτά ἐστι ταῖς διαφοραῖς τῶν σχημάτων. οὐ γὰρ δυνατὸν γένεσθαι τὰς τοσαύτας διαφορὰς ἐκ τῶν αὐτῶν σχημάτων περιειλημμένων· καὶ καθ' ἑκάστην δὲ σχημάτισιν ἁπλῶς ἄπειροί εἰσιν ἄτομοι· οὐ γὰρ τὸ πᾶν εἴη τῷ πλήθει τῶν ἀτόμων ἄπειρον, εἰ μὴ ἁπλῶς ἄπειροι ἂν εἰσὶν αἱ καθ' ἑκάστην τε σχημάτισιν ὅμοιαι· ταῖς δὲ διαφοραῖς οὐχ ἁπλῶς ἄπειροί εἰσιν, ἀλλὰ μόνον ἀπερίληπτοι, ὥσπερ εἴρεται, εἰ μὴ μέλλει τις, καὶ τοῖς μεγέθεσιν ἁπλῶς εἰς ἄπειρον αὐτὰς ἐκβάλλειν, ἄτε ἐν τῷ ὡρισμένῳ μεγέθει ἀπείρους ἐννοεῖν διαφορὰς ἀδύνατον. Ep. ad Herod. *Inſectilia iſta, ſive ſolida, è quibus fiunt & in quæ reſolvuntur concretiones, incomprehenſibilia ſunt figurarum differentiis, Neque enim hæc tot tantaque rerum diſcrimina eſſent, ſi hujuſmodi figurarum diverſitas animo comprehendi poſſet: Atqui tamen in unaquaque figuræ ſpecie infinitæ numero ſimpliciter ſunt atomi, quoniam alioquin Univerſum infinitum non foret atomorum multitudine, niſi atomi quæ ſunt inter ſe figuratione ſimiles, infinitæ numero ſimpliciter eſſent. Non ſunt verò etiam atomi habendæ differentiarum numero infinitæ ſimpliciter, ſed ut jam dictum, ſolummodo animo incomprehenſibiles, niſi quis forte ipſas ad uſque infinitam ſimpliciter magnitudinem adauctas concipiat, quatenus in magnitudine, quæ finita ſit, intelligi diverſitates, quæ ſunt infinitæ, non poſſunt.*

 Antea

Antea unam poſuerat atomorum infinitatem, nunc autem innumerabiles infinitatum infinitates; cùm innumerabiles figurarum ſpecies, atque cujuſque ſpeciei infinitas atomos eſſe voluerit. Quod an abſurdè dictum ſit, viderint alii, ipſe non abnuam; ſolùm de incomprehenſibili iſtâ figurarum varietate, quî ſine causâ quâdam contingere potuerat, doceri vellem. Quippe non intelligo quî ſua cuique hæc formæ ſpecies potiuſquàm alia quæcunque contigit; multò autem minùs qui, niſi quis Opifex ſibi materiam formaverat, tantâ formarum varietate ſe ipſe Mundo condendo paratas, atque expolitas ſiſtant. Epicuri ſaltem ratione, quòd ex iis facta ſint tam variæ rerum ſpecies, effectuum causâ, eâ, quâ ſunt, varietate, fieri videntur. Nempe cùm ſummus Opifex variam Naturam moliri ſtatuerat, materiam, quæ ſuis operibus conſtituendis idonea ſit, ſibi paravit. Si verò ipſæ atomi per ſe tam immensâ varietate fortè extiterint, an non mirabili admodum caſu evénit, unam ex omnibus non defuiſſe? Quod tamen ſi contigiſſet, inutilis quoque rerum natura contigerat. Ita ſi fortè ex innumerabilibus iſtis figurarum ſpeciebus defuiſſent atomi rotundæ (è quibus aquam conſtitutam eſſe cenſent Epicurei) omnis, quæ ex iis naſceretur, moles, ſempiternâ ſterilitate inculta exaruerat; aut ſi tali figurâ imbutæ, qualis lucidam ſolis naturam conſtituat, non extitiſſent, ipſa rerum Univerſitas ſempiternis tenebris ſqualida jacuerat. Neque modò tam incredibili casûs fœlicitate in rebus tam exiguis contigit figurarum, ſed & magnitudinum varietas. Quod quoque niſi contigerat, rurſum omnis Naturæ uſus interierat. Sic enim cùm Lumen eâdem quâ aqua figurâ eſſe, neque niſi molis ſubtilitate differre voluerit Epicurus, atque igitur eo, quò non poteſt aqua, penetrare poſſe; adeò ut, ſi eam, quam habent, figuram ſolis primordia, quam habuiſſe contigit, niſi quoque aliis omnibus multo exiliorem, omni Luminis uſu, & beneficio rerum Natura ſemper caruiſſet. Cùm ergo atomi tam opportunè, tam incomprehenſibiles figurarum varietates ſortitæ ſint, hinc præclarum ducitur Numinis argumentum, ſi enim tam variæ, atque admirabiles rerum ſpecies ex iis fiant, & ſi fieri nequeant, niſi iſtæ tantâ diverſitate præſtò eſſent, adeò ut, ſi una omnium defuiſſet, omnis

rerum

Digitized by Google

rerum Naturæ pulchritudo interiiſſet, an non magis, quàm veriſimile videatur, non fortè fortunam tam fœlici varietate luciſſe, ſed ipſum Opificem, qui varios iſtos effectus procreavit, variam iis efficiendis materiam procreâſſe, atque hinc exortam eſſe omnem iſtam, quam intuemur, rerum varietatem & pulchritudinem.

Sect. XIII. Atquì verò cùm tam opportunâ figurarum diverſitate extiterint atomi; cùm è duabus earundem ſpeciebus, terreſtrium ſcilicet, & aquearum, exorta ſit hæc noſtra moles; cùm tantâ utriuſque inæqualitate conſtituta ſit, ut, mille partibus, à terrâ aqua vincatur, nihilominus hæc iſtam univerſam, cùm eâ levior ſit, ſi ſibi permittatur, inundaret. Alveis ergo ſuis, & receptaculis concluſa prohibetur: Cavitates ergo iſtas quî fieri contigit? Quòd cùm corpora cœleſtia avolaverint, iſtis retractis Terra repente ſuccidit. At cur non ubique ſucciderет, cùm corpora cœleſtia ſenſim, & vaporum more abierint, quid ergo eſt, quòd hanc plagam profundùm ſuffodiat, dum emineat iſta, cùm deorſum omnes Terræ partes æquali pondere nitantur? Si quidem ingentes Terræ moles avulſæ fuiſſent, ſi Proles Titania montes imis radicibus avulſos in Cœlum jaculata fuiſſet, iſtâ, inquam, ratione ſi gurgites, atque ingentes lacunæ hinc inde defodiantur, non mirarer; ut verò rerum minimarum ſenſim effluentium abſceſſione tam vaſti, tamque profundi hiatus dehiſcant, ſi vos, qui obſtinato ſtupore nihil vultis mirari non miremini, veſtram veniam homines mitiſſimi impetramus, ſi in hac quoque re, ut in aliis omnibus, ſtupiditatem miremur. Factâ autem Oceani cavitate, de cæteris illius facultatibus, quî fiant, nihil ſoliciti eſtis, neque quicquam dicitis, niſi quòd ſic fortè fieri contigerit. Ut, ſi quemadmodum mare fiat ſalſum? Interrogemus; nihil vos niſi quod ſalſus humor fortè è Terrâ exudaret, dicitis, quamobrem verò, aut omnino, aut ſalſus, exudet, nihil vos, niſi quod ſic contigerit. Si cur tam mirabili conſtantiâ exæſtuet? Eâdem inquitis causâ quâ æthera labuntur; ſi quâ æthera? Eâdem quâ Oceanus; ſi igitur quâ tam æquabili tenore utrumque? Nihil rurſum vos, niſi quòd ſic in utroque contigerit. Ita (ut feſtinem, cùm tam prolixâ hebetudine

pene

pene enectus obtundor) ſi quî fiant nubes, & pluviæ? Summâ utilitate fieri ſolito lepôre deſcripſit Lucretius,

Lib. 1.

——Ubi eas Pater æther
In gremium Matris terrai præcipitavit.
Hinc nitidæ ſurgunt fruges, ramique vireſcunt
Arboribus: Creſcunt ipſæ, fœtuque gravantur.
Hinc alitur porrò noſtrum genus, atque ferarum:
Hinc lætas urbes pueris florere videmus:
Frondiferaſque novis avibus canere undique ſilvas,
Hinc feſſæ pecudes per pinguia pabula læta
Corpora deponunt, & candens lacteus humor
Uberibus manat diſtentis: Hinc nova proles
Artubus infirmis teneras laſciva per herbas
Ludit, lacte mero mentes perculſa novellas.

Cùm ergo tanto cùm rerum omnium fructu gignantur imbres, ſi ab eodem ſcire aves quibus cauſis tam altùm tolluntur, quibus tam lentè decidant? En Dodonæum hominis Reſponſum,

Lib. 6.

——Ex omnibus amnibus humor
Tollitur in Nubes: Quo cùm bene ſemina aquarum
Multa modis multis convenére undique adaucta:
Confertæ nubes vi venti mittere certant
Dupliciter: Nam vis venti contrudit; & ipſa
Copia nimborum turbâ majore coacta
Urget: & è ſupero premit; ac facit effluere imbres.
Præterea cùm rareſcunt quoque nubila ventis:
Aut diſſolvuntur ſolis ſuper icta calore:
Mittunt humorem pluvium; ſtillante quaſi igni
Cera ſuper calido tabeſcens multa liqueſcat.

Tolluntur ergo ſemina aquarum; quâ verò cauſâ? Nullâ profectò aliâ, niſi quòd tollantur, cùm autem graves ſint aquæ particulæ, cur omnino? Cúmque aëre graviores, cur in tantam altitudinem ſupra eum evehantur? Nullâ rurſus aliâ ratione, niſi quòd ſic evectas eſſe contigerit. Quanquam egregiam pluviarum deſcenſûs cauſam attulit, nempe quòd ſolis

ſolis calore iſtæ Ceræ ad inſtar liqueſcant; miror ergo quamobrem guttis frigidis, & non Ceræ liquefactæ ad inſtar efferveſcentes depluunt. Cùm autem Poetæ, modò argutas rerum imagines afferant, de Phyſicis rationibus ſoliciti eſſe non ſolent; en ergo quid ipſe veritatis Pater, qui de Nubibus, cùm ad Cœleſtium philoſophiam proximè acceſſerint dicere dignatus eſt. Νέφη γίνεσθαι, καὶ συνίστασθαι δύνανται, καὶ παρὰ πιλήσεις ἀέρος πνευμάτων συνώσει. καὶ παρὰ περιπλοκὰς ἀλληλούχων ἀτόμων, καὶ ἐπιτηδείων εἰς τὸ τοῦτο τελέσαι καὶ κατὰ ῥευμάτων συλλογὴν ἀπό τε γῆς, καὶ ὑδάτων. Ἤδη δ᾽ ἐξ αὐτῶν, ἢ μὲν θλιβομένων, ἢ δὲ μεταβαλλόντων ὑετοὶ δύνανται συντελεῖσθαι. *Nubes generari, & conſtare poſſunt, aut cumulatione quâdam aëris, ventis ipſum compellentibus; aut implexione atomorum invicem cohærentium, & ad hujuſcemodi concretiones conficiendas idonearum; aut collectione exhalationum è terra, & aquâ eductarum; atque jam ex ipſis creari pluviæ poſſunt, aut dum comprimuntur, aut tranſmutantur.* Primum verò (ne omnem nugarum, quas ſevit, fœcunditatem demetem) ſi ex aëre concreto conſtipentur nubes, quidni omnis illius moles in eundem aquarum cumulum cùm Oceano coiret? Cùm enim iiſdem primordiis conſtet, atque igitur eâdem gravitatis vi valeat, quî ſe ne in Terram ruat magis, quam ipſe Oceanus ſuſtinere poſſit? An quòd laxitate ſua ſe ſublimè tueatur? Ne dicat Epicurus, quî enim laxior eſſe potuit, cùm eodem gravitatis pondere, in eundem cumulum feratur? Neque ſi ſit, quicquam corpuſculorum laxitas ad levitatem confert, cùm ſuo quæque pondere deorſum ruat; ſi igitur tantâ facilitate aër in aquam mutetur, ut, ventis impellentibus in eam incraſſeſcat, nunquam dicet Epicurus, quî quovis flante omnes aëris particulæ, perinde ac ipſius Oceani in Terram non ſubſidant. Deinde autem cùm atomorum, quæ ad hujuſmodi concretiones conficiendas idoneæ ſunt, implexione nubes fieri docuerit, quid aliud docuit vir ſapiens, quàm Nubes ex eâ materiâ, quâ fiunt aut quâ fieri poſſunt, factas fuiſſe procul dubio? Quæ autem ſit iſta materia, unde ſuppeditetur, quâ vi ſublimè auttollatur, aut concreſcat, Phyſicum, ſi quid omnino de iis dicere, dicere oportet. Poſtremò verò cùm ex halitibus è Terrâ, & Aquâ eductis fieri dixerit, ſi ſcire aveas, quâ vi emergunt, quâ ſurſum tolluntur, quâ in nubes concreſcunt,

Ep. ad Pyth.

cunt, nullam aliam novit Epicurus, niſi quòd primùm emerſerint, quòd deinde avolaverint, quòd poſtremò coiverint. Atquî tamen quî omnino emerſiſſe putas, ſumme pater, cùm, ut noſti, ingenito pondere demerſæ jacuerint? Cur particulæ terreſtres non aliter, atque aqueæ, in altum tollantur? Etiamſi enim pondere aliquanto ſuperent, non tamen tantum, quin quæ vis, niſi admodum accurata ſit, alteras ſuſtulit, alteras ſuſtuliſſe valeat. Ut profectò mirandum ſit, ubi volitant, & vagantur nubes, validiſſima mœnia ſine Æſopi Aquilis non extrui; præſertim cùm longè altius evehuntur corpuſcula iſta, è quibus immenſa, atque ahenea totius Mundi mœnia fabricantur. Deinde quo inſtrumento, quâve machinâ tantam aquarum copiam in altum efferemus? An Calore cœleſti? Quî verò iſto? Quod aquam attenuet, atque particulas, è quibus conſtat, hinc inde diſſipet. Quid ergo an diſſipatione ſuum quæque pondus amittet? Nequaquam. Non enim minori vi, cùm ſuâ gaudet libertate, deorſum nititur, quàm cùm unà cum aliis implicatur. Quî ergo contra vim ſuam aſcendat, ſolummodo quòd aſcendendi, ſi velit, libertas detur? Denique cùm Nubes in pluviam abire putet, aut quòd comprimantur, aut quòd tranſmutentur: Tranſmutatione quid velit neſcire me fateor, niſi pluviam tum è nubibus fieri, cùm nubes factæ ſunt pluvia. Cùm autem compreſſione fieri vult, voluiſſe videtur particulas cùm confertiùs acceſſerint, atque in moleculas quaſdam coiverint, magis gravitare, ſeque mutuo deorſum premere. Quid verò opus? Cùm ſuo quæque pondere deprimatur; non ergo alia aliam detrudit, ſed quæque ſeipſum, Atque ſi mutuò ſe impellant, nullâ aliâ ratione impellunt, niſi quòd dum deorſum nitantur ſingulæ, ſi alia fortè in aliam impingat, vehementius præcipitet. Verùm quomodocunque nubes in pluvias abeant, quî in guttulas abirent, quanquam maximus ſit hujus Phænomeni eventus, nihil, ut ſolet, dixit Epicurus, atque adeo demum hanc nubium, & pluviarum rationem, ut cætera Naturæ omnia explicuit, ſic, ut fit, fieri quòd aliquo modo ſic fieri contigerit. Quo mehercule uno effato continetur omnis Gargettica Phyſiologia.

Sect. XIV.

SECT. XIV. Nunc igitur, ô viri Gargettici, rationes magiſtri veſtri, & noſtras conferatis. Hinc ergo cogitate quot ille in re quaque non modo caſus, ſed rerum naturæ adverſos attulit. Quot ut innumerabiles atomi incomprehenſibili figurarum varietate aliæ ab aliis ſolutæ extiterint. Quot ut ſine causâ in eandem viam moveantur omnes. Quot ut ſine loco. Quot ut cùm tam exiguæ molis fuerint tam incredibili pernicitate. Quot ut cùm gravitate impares ſint, celeritate pari. Quot ut cùm pari ſemper intervallo, uſquam coirent. Quot ut ſi fortè aliæ aliis inciderint, eo impetu reſiliant, ut poſtea in viam ingenito ponderi contrariam ſemper ire pergant. Quot ut regiones ſurſum, & deorſum in immenſitate definiantur. Quot ut omnes atomi alteram ament, alteram averſentur. Quot ut non modò ſine causâ, ſed etiam tam contra Naturæ vim, quàm ſenſuum fidem, declinarent. Quot ut cùm nullo conſilio gubernentur, ſuas quæque provincias adirent. Quot ut fortuitâ concurſione inter ſe tam pulchrâ, tamque accommodatâ fabricâ cohæreſcant. Quot ut Terra in Mundi medio ſit, quòd ſit locus infimus, etiamſi neque imum, neque medium uſquam eſſe poſſit. Quot ut cùm eo pervenerint, etiamſi nihilo ſuſtententur, conjuratione quâdam factâ, omnes, exuto pondere, quieſcant. Quot ut Terra eâ ſede ſita ſit, quæ ſola omnium in omni immenſitate ſibi ſit accommodata. Quot cùm uno impetu ferantur, ne in unum acervum convolvantur omnia. Quot ut immenſæ iſtæ Cœleſtium ſphæræ, tanto à Terrâ, tum intervallo, tum robore extruantur. Quot ut eo loci, quo evenit, eveniat ſolis contextura. Quot ut omnino moveatur. Quot ut in Orbem. Quot ut eâ pernicitate. Quot ut eâ conſtantiâ. Quot ut eâ æquabilitate. Quot ut curſu ſpirali. Quot ut intra Tropicorum latitudinem. Quot ut à ſolſtitialibus ſignis utrinque retrorſum, nullâ aliâ causâ, niſi pabuli deſiderio incitatus, aut ventis hinc inde fortè flantibus impulſus. Quot denique ut cùm quovis veſpere extinctus ſit, manè ſemper novo lumine incendatur. Quot ut lucis atomi ab eo exhalantes tantâ ſint gravitate, ut eâ ſolùm impulſæ temporis momento ab uſque Cœlo, ad uſque Terram deferantur. Quot ut aqua, & terra tam enormi inæqualitate coiverint. Quot ne ubique

Nn 2 permiſceantur,

Digitized by Google

permiſceantur. Quot ne aqua cùm levior ſit terram undique inundaret. Quot ne aceſcat. Quot ut depoſito ſale in nubes tollatur. Quot denique ut leniter, & guttatim depluat. His autem hinc alterâ lance expenſis, inde contra cogitate nihil quod ſuam utilitatem non habet in rerum naturâ eſſe; admirabili conſpiratione quodque cuique inſervire. Cogitate quanto providentiæ conſilio terra optimo tum longitudinis, tum latitudinis, à ſole intervallo collocetur. Quanto eidem ubicunq; ſita ſit aut ipſi Sol aut ipſa Soli circumvolvatur. Quanto tam æquabili celeritate totam quotidie circumeat. Quanto novâ quotidie ſpirâ. Quanto intra Zodiaci latitudinem. Quanto ab utroq; latere annuatim. Quanto tam mirabili pernicitate lumen undique diffundat. Quanto aër ſaluberrimâ puritate fuſus ſit, & extenuatus. Quanto ne aquarum moles terras undique abſorberet. Quanto ubique agitetur Oceanus. Quanto ſale condiatur. Quanto fontes aquarum per omnes Terræ plagas ſcaturiant. Quanto nubes è mari in aëra tollantur. Et quanto in terras guttatim redeant. Atque hæc cùm ab utrâque parte cogitaveritis, poſtremò in utramque cogitate, ſi in uno omnium aliter quàm evenit evenerat, otioſam, & inutilem extitiſſe omnem rerum Naturam. Quamvis enim atomi ſolares fortè aliquando coaluerint, niſi tamen contigerat iſta coagmentatio, eo à Terrarum orbe intervallo, quo contigit, Sol inutilis extiterat. Si eò loci, & ſine motu adhuc inutilis. Si cum motu niſi circulari, minimè utilis. Si circulari, neque obliquo, minus quoque utilis. Si obliquo, niſi tamen Eclipticæ latitudine, adhuc inutilior. At cùm hæc omnia in ſole contigerint, niſi quoque tot caſus in Terrâ contingant, rurſum omnis tot, tantarumque commoditatum uſus interiret. Si enim aut pauciores atomi terreſtres, aut plures aqueæ, etiamſi magnâ inæqualitate ſint, fortè fuiſſent, ex earum congreſſu nihil fieri potuerat, præter lutum, campoſque liquentes. At ſi is, qui par eſt, utriuſque apparatus contigerat, niſi quoque contigerat ab invicem ſeparari, nil, niſi cœnoſa, & prorſus inutilis foret ex utriſque moles. At ſi ſeparentur, niſi tamen contra Naturæ vim Terra aquæ emineret, nullam ſuis incolis ſedem præbere poſſet. At cùm ſeceſſerint, niſi tamen & ſemper moveantur, & ſale condiantur aquæ,

aquæ, omnino animantium, qui in terrâ gignuntur, vitæ inſalubres fuiſſent. Si verò & motæ, & ſale miſtæ fuerant, niſi tamen rurſum ab eodem variis artibus divellantur, iiſque tam ſubtilibus, ut nulla hominum ars aſſequi valeat, omnis demum Terrarum uſus funditùs interierat. Hæc omnia, inquam, cùm expenderitis, hinc innumerabiles ejuſmodi caſuum, qui nullâ fortunâ accidere poterant, complexiones. Illinc perplexa, & ab invicem innumerabilibus modis conſpirantia rerum omnium emolumenta, quæ nullâ causâ, ſic ut ſunt, eſſe potuerant, niſi quòd conſilio ſic eſſe inſtituantur? Si poſtremò utrinque expenderitis, ut, quanquam incomprehenſibili ſerie ad invicem nectantur omnia, ſi tamen in uno omnium aliter acciderat, interierat omnis omnium uſus, & opportunitas. His, inquam, omnibus ab omni parte expenſis, ſi quis veſtrum eo ſtupore ſit, ut tam admirabilem eventuum conſpirationem, quorum plerique nullo caſu, neque quâvis causâ, niſi præſtantiſſimo conſilio evenire poterant, nullâ Numinis Providentiâ, ſed causâ brutâ, ſuique neſciâ, factam fuiſſe, aut credat, aut dicat, quid ipſe dicam? Tuâ, fatue, fatuitate fruere, & vale.

SECT. XV. Iſto autem homine profligato, qui, ut mihi videtur, inter pueros in Patris ludo (erat enim Ludimagiſter) potius vapulare, quam inter Philoſophos perſtringi meruit; ita quidem, ut refutare dignatus non fuiſſem, niſi ſummi Philoſophi refutandum eſſe putaverant, neque tamen ſatis refutavére. Proximus ſequitur Carteſius qui ſuâ ratione eandem Philoſophiæ viam longè majori ingenio, atque, ut puto, meliori inſtituto, quantum fieri potuit, inſtruxit, & adornavit. Non enim ab initio impietatem animo meditatum fuiſſe puto, ſed cùm à vitâ militari, nullis artibus, niſi mathematicis, eruditus ad literas acceſſerit, iiſdem mechanicis legibus, quibus caſtra, & ſtativa vir ſolertiſſimus extruxerat, mundos quoque extrui potuiſſe putavit. Quicquid verò animo habuerit, philoſophiam ita tractavit, ut ſuâ philoſophandi ratione omnem de Naturæ Opifice ſcientiam planè ſuſtulerit. Quanquam enim ipſam materiam, è quâ, factus ſit Mundus hic aſpectabilis, initio à Deo procreatam, in particulas certæ cujuſdam magnitudinis

 diviſam,

diviſam, certâque motûs quantitate incitatam eſſe voluit, cùm tamen datis iſtis ipſam ſe ſuis legibus neque à Deo definitis, in hanc Univerſi fabricam ſponte extruxiſſe concluſerit, nimis perſpicuè Deum, quem rerum Opificio præeſſe præfatus fuerat, ab eodem penitus excluſit. Si enim ipſa materia, ipſo nihil procurante, ſe ſuis viribus in hanc Mundi fabricam compoſuiſſe detur, an à ſe exiſtat, atque moveri poſſit, cuivis, nedum Carteſio, negotii multum non faceſſet. Atque propterea nonnunquam ſubvereri me fateor, ne in periculum, aut invidiam veniret, pauca iſta, quæ hypotheſi ſuæ ſuppoſuit, ſuppoſuiſſe. Præſertim cùm eam ab eo principio exorſus ſit, à quo Athei omnes exordiuntur, veram Phyſiologiam à rerum finibus accerſendam non eſſe. Part 3. ſect. 2. *Quod* profectò *nimis ſuperbè de nobis ſentiremus, ſi fines, quos in Mundo extruendo ſibi propoſuit, ingenii noſtri vi comprehendi poſſe putaremus.* Quâ quidem modeſtiâ, ſive feriâ ſive ſimulatâ, omnem, quam de Deo ſcientiam, à rerum Naturâ habere poſſumus, ſobriè, & religioſè ſuſtulit. Cùm inde Deum eſſe nullâ aliâ ratione, niſi quòd ad finem quendam præſtitutum collimaverint quæ fecit, omnia, intelligamus. Rectè equidem & piè conſuluiſſe fateor, ne nimis temerè, & anguſtè fines, quos ſibi propoſuit immenſa Numinis ſapientia, definiantur. Cùm ampliſſima illius opera, multos uſus, eóſque nobiles & eximios habere poſſint, qui noſtrâ, ſint, an non ſint, non omnino interſunt. Ita quidem perſpicuum ſatis eſt Terræ, quam incolimus, utilitati Solem, & Lunam inſervire; non igitur ei ſoli inſervire dicemus. Nobis ergo ſatis eſſe dicimus, quòd eorum uſu fruamur, & quanquam alios, eóſque præclaros, quibus inſerviant, habere poſſent, tamen noſtrâ cùm non interſint, nobis fortaſsè nunquam innoteſcent. Quoniam verò noſtræ opis non ſit, omnes rerum fines inveſtigare, an igitur nullos, eos etiamſi quotidiè palpemus, & videamus, agnoſcere licebit? Iſtuc quidem Carteſi, non modeſtiæ foret, ſed brutæ potius, & fatuæ vecordiæ. Imò fruſtra omnino eſſemus, ſi ſemper ignotis, & neglectis rerum finibus, quicquam in illarum naturas, vires, & facultates inquiramus; cùm ſui ſolius finis gratiâ, eo modo, quo conſtituta eſt, conſtituatur cujuſque Natura; atque adeo ad eum ſolum reſpiciendo

quid

Digitized by Google

quid in re quâque quærendum ſit, monemur, & ſine eo quid quæramus prorſus neſcimus, ſed ſemper vanas conjecturas, & ſomniantium viſa ſequimur. Cujus rei exemplo ſit ipſe Carteſius, qui cùm ſemel è Phyſicâ ſuâ omnem finis contemplationem ablegaverat, cùm omni ſuo mechanico acumine, omnique mathematico apparatu naturam rerum inveſtigare aggreſſus ſit, nil, niſi futiles, & inanes quaſdam fabulas magno cum labore finxit, & ſomniavit. Et quid mirum? Niſi enim ob quoſdam fines, leges ſuæ mechanicæ, quibus omnia abſolvit, inſtitutæ ſint, nullam omnino illarum rationem reperiemus. Cùm eâ ſolùm ratione naturæ leges fiant, quòd ad præſtitutos ſuos effectus deſignentur; & niſi deſignentur, unde aut ſint, aut quî quid valeant, nunquam aſſequemur. Sic leges, quas ſibi ipſe finxit, ſcilicet quicquid ſemel moveatur, ſemper moveri; omnem motum ſuâ naturâ eſſe tum rectum, tum à centro; motum rectum à centro, cùm plura moventia ſe impediunt, ſemper fieri circularem, ſi ab Inſtituto divino proveniant, ut Phænomena, quæ effecerunt, efficiant, quamobrem iſtâ conditione naturæ leges fiant, facile intelligimus; alioqui nulla cuivis occurret ratio, quin quæ iis contrariæ ſint, Naturæ leges eſſe potuiſſent. Uſque adeo perſpicuum eſt ut niſi primùm rerum fines agnoſcant Philoſophi, principia nulla habere poſſe, quibus philoſophari incipiant; iis verò ſemel inventis, probabiles conjecturas de reliquis cauſis aſſequi licere. Cùm igitur poſtquam è Phyſicâ ſuâ omnem finium ſcientiam ablegaverit, proximo articulo ſubjiciat, eſſe tamen in *Ethicis pium, dicere omnia à Deo propter nos facta fuiſſe, quanquam ſit in Phyſicis ridiculum*, id populo adblandiendi cauſâ planè ſubjeciſſe viſus eſt. Niſi enim phyſicâ rerum contemplatione, quantum noſtro ſint uſui, conſtet, nulla erit in Ethicis ratio, quamobrem noſtri cauſâ factas fuiſſe credamus. Atque igitur ſi illius conſideratione omnia noſtrî cauſâ facta fuiſſe non intelligatur, ultro nulloque fundamento nixa de eo opinio, ſed inani anticipatione præcepta in mores referetur.

Sᴇᴄᴛ. XVI. Quanquam diſſimulare nequeo non modo *Carteſium*, ſed & ante eum illuſtriſſimum iſtum Philoſophum, *Verulamium*

De augment. ſcient. lib. 3. cap. 4.

Verulamium noſtratem finalium cauſarum inquiſitionem longè à Phyſicæ ſuæ provinciis amoviſſe. Qui propterea in eâ male collocatam queritur, quòd cauſarum phyſicarum inveſtigationem impedierit, ſive (ut ille) Remorarum inſtar ſcientiarum quaſi velificationem retardarit, quòd cùm homines ſpecioſis, & umbratilibus iſtis cauſis adhæreſcant, non ulterius in phyſicæ ſcientiæ curſu velificari curarunt. Quâ de causâ Democriti, & aliorum, qui Deum, & mentem à fabricâ rerum amoverunt, Philoſophiam, ſibi videri aiit, *quatenus ad cauſas phyſicas*, multò ſolidiorem fuiſſe, & altius in Naturam penetraſſe, quàm, illa *Ariſtotelis*, & *Platonis*. Quo quidem rei judicio, veniam cùm à bonis omnibus, tum ab ipſis viri maximi manibus impetrem, ſi ſolito ſuo acumine caruiſſe dixerim. Tametſi enim cùm quovis, nedum cùm tantæ, tamque merito acquiſitæ Authoritatis viro, de ſcientiarum terminis, pugnare nollem; Quam latè pateat Phyſicæ campus; an omnino, & quibus Metaphyſicæ limitibus circumſcribatur. Aut ſi eam controverſiam, meâ quid intereſſe cenſerem, ipſe non de terminis, ſed de totâ poſſeſſione contenderem, omnemque Metaphyſicæ provinciam, Phyſicæ finibus apponi oportere litis actione perorarem. Quo enim caſu diſtincta eſſe cepit diſciplina novimus: Quod nempe cùm Ariſtoteles obſcura, & confuſa quædam fragmenta reliquerit, quæ in Phyſicorum libros infercire non potuit, iſta ſectatores ſui Metaphyſica appellarunt, quod cùm iis nullum idoneum locum invenire poſſent, poſt Phyſica collocari placuiſſet, (ut Cardanus ſuos de varietate libros, è ruderibus congeſſit, quæ, poſt eos de ſubtilitate conſcriptos ſupereſſent.) Quo libro quanquam omnis impietatis ſumma ſit, cùm omnem *Philoſophi* (ut appellant) Theologiam contineri ſcholaſtici exiſtimarent, immanem, atque ocioſam iſtam, quam coluére Theologiam, inde deſumpſerunt, & qui rem ſeorſim tractare vellent, Deus bone! quam immenſa quæſtionum, quæ nullum habent aut uſum, aut certitudinem, volumina condiderunt! Noſtras autem vir nobilis, abjectâ vulgari iſtâ Metaphyſicâ, utriuſque ſcientiæ terminos ſic definiri voluit, ut Phyſicæ provinciæ ſit, de causâ effectrice, & materiali; Metaphyſicæ de formâ, & fine tractare. Quorſum verò? Quamobrem una eademque

non ſit de omnibus cauſis ſcientia? Quid enim aliud eſt rem quamque nôſſe, quàm illius cauſas inveſtigare? Niſi ergo omnes, imperfecta, & manca ſit neceſſe eſt, quamcunque de re quavis ſcientiam habeamus. Ut quidem, ſi ſeparentur, id non ſit partiri, ſed mutilare. Præſertim cùm cauſarum omnium mutua ſit ſcientia, ita ut altera, ut oportet, ſciri non poſſit, niſi & altera ſciatur, neque una, niſi & omnes. Quâ ſolâ ratione multùm præſtare arbitror cauſarum omnium naturalium inveſtigationem unius ſcientiæ terminis finiri, quàm in plures, foſſis quaſi vi factis, diſcerptam eſſe. Saltem quicquid præterea extra Phyſicæ fines in exilium ire imperaverit vir magnus, cauſam tamen finalem imprimis retineri ab eo exorarem. Quòd cùm omnia illius cauſâ, & fiant, atque ſuo modo fiant, niſi quæ ſit illa prius, quodammodo intelligamus, quid in re quâque quærendum ſit, ſemper neſciemus; iſtâ autem cognitâ,facillimè & quaſi manu ducet in cæterarum omnium ſcientiam. Exempli gratiâ, ſi de rei cujuſque cauſâ effectrice fiat diſquiſitio, cùm ſit cauſa effectrix, aut prima iſta omniumque communis, aut ſecunda, atque rei cujuſque propria, in utriuſque cognitionem, quo dirigit finis ſequendo, ducimur. An enim quævis omnino ſit cauſa effectrix prima, ſcire nequit Phyſicus, niſi quòd cùm rei uſum perſpexerit, cauſam intellectricem eſſe ſciat, quæ & finem inſtituit, & media ei aſſequendo idonea elegit. Si verò non perſpexerit, quidni, quæſo, ipſa materia fortuitâ quâvis concurſione in inutilem molem coire potuit? Atque igitur, ſublatis rerum finibus, nulla, niſi Epicurea, quæ omnia ſolis materiæ motibus efficit, ſuperfutura eſt Phyſiologia, & ſi quis, eos cùm ſuſtulerit, cauſam effectricem à materiâ diverſam accerſire velit,aut ultro ut hic, aut ut Epicurei ſimulatè accerſet. De alterâ cauſâ, quæ ſecunda dicitur, eadem ac de primâ erit diſquiſitio: Si enim nullâ certâ ratione procedat, rurſus in ſolius materiæ caſum devolvimur; ſin certâ,quæ ſit, atque quemadmodum inſtituta, ſolâ mediorum ad fines aptitudine intelligitur; cùm ſit vis quædam artificioſa, quæ ratâ, & ſtabili viâ, ſeu, ut ille loquitur, *Schematiſmo* vires ſuas in rebus gignendis exercet; ut ergo, quæ ſit, & quid valeat, intelligamus, videndum eſt, quâ viâ, quibus gradibus, & ad

quem finem progrediatur. Quæ ſi quis noverit, id demum eſt omnem illius cauſæ naturam pernoviſſe. Quod idem de rei cujuſque formâ dicendum eſt, cùm enim nihil ſit aliud, quàm internum iſtud agendi principium, eâdem, non aliâ diſquiſitione ſeorſim inſtitutâ, inveſtigandum eſt. Ipſa autem materia, neſcio an quâ inquiſitione digna ſit, cùm an iſta, quæ prima dicitur, ſimplex ſit an varia, atque ſive ſimplex, ſive varia, cujuſmodi ſit, neminem aut ſcire, aut ſciturum eſſe arbitror. Et ſi quis ſciverit, nullius pretii ſcientia videtur, niſi quoque intelligat, quibus mutationibus rei cujuſque formam aſſequatur. Atquî ſic rurſus in formarum ſcientiam revertimur, quæ cùm rei cujuſque finem explorando acquiratur, perſpicuum eſt ab iſtâ diſquiſitione, omnem de naturâ philoſophiam inchoari, atque in illius inventione perfici; ut demum ſi è Phyſicæ terminis ablegetur omnis cauſarum finalium contemplatio, non modo inutilis, ſed nulla ſuperfutura ſit ſcientia. Cùm verò cauſas finales phyſicarum inquiſitionem ſemper impediviſſe urgeat vir magnus, quòd qui iis uſi ſunt, in iis ſemper acquieverint, iſtuc non ipſius ſcientiæ, ſed hominum culpam eſſe novit, qui cùm à tam fœlici initio exorſi ſint, ad exitum, in quem res ipſa duceret, pervenire ſolâ oſcitantiâ neglexerunt. Ita (ut ipſius exemplo utar) *cùm oſſa pro columnis, & trabibus intellexerint à naturâ induci, quibus fabrica corporis innitatur*; An non niſi planè oſcitentur, & dormitaverint, in alias omnes inquiſitiones ducat, & impellat? Nempe quæ ſit oſſium natura, qui in animalium generatione procreentur, quomodo ad ſtabilitatem extruantur, quâ ſtructuræ ratione, atque commiſſurarum varietate, ad ſuum munus optimè comparentur? Quam ſanè ſcientiæ viam niſi ſecuti ſint, manifeſtam ignaviæ, & ſtuporis culpam fuiſſe conſtat. Saltem, ſi paulò ſeriùs vixiſſet vir ſummus, hâc ſolâ ſcientiæ ratione ipſam Anatomiam ad perfectionem pæne perductam eſſe viderat. Etenim docti complurimi, cùm quaſi conſenſu quodam quiſque ſuæ partis, quam ſibi tractandam ſumpſit, omnes uſus expertus ſit, omnem totius corporis naturam accuratè exploravere; ut quidem jejuna admodum, & puerilis plerunque ſit omnis veterum Anatomia, ſi cum recentiorum inventis conferatur. Cùm verò Platonem, atque

Ariſtotelem

Ariſtotelem in hæc vada impegiſſe inſiſtat, ipſe utriuſque ruinæ rationem optimè inſinuavit. In Phyſicâ nempe nihil profeciſſe Platonem, quod Ideis ſuis, ſive formis materiâ abſtractis, omnia perfici voluerit, quâ unâ re omni Phyſicæ de cæteris inquiſitioni finis imponitur: Neque eo melius rem feciſſe Ariſtotelem, quòd cauſas finales, *potius ut Logicæ amator, quàm Theologiæ amplexus ſit*. Quæ profectò neſcio, an acrior, an verior ſit iſtius Philoſophiæ cenſura, cùm pleraſque, quas in Phyſicâ rationes attulit, è Logicâ ſuâ deſumpſerit; in eâ enim, quas voluit, rerum definitiones cùm ſibi fabricaviſſet, ne fiat definitionum diſpendium, res ut prius factas eſſe definierat, fieri oportere concluſit. Exempli cauſâ, motûs æternitatem à temporis æternitate demonſtrat Poiloſophus, quòd cùm tempus motûs menſuram eſſe definiiſſet, ſi ſemper iſtuc ſit, motum quoque, quem metiatur, ſemper eſſe neceſſe eſt. Neque alii, quos affert, fines aut à cujuſque inſtituto, aut ab ipsâ rerum naturâ oriuntur, ſed à ſuis ſolùm decretis, quæ ad libidinem, & ſine cauſâ ſtatuiſſe placuerat; atque igitur Cœlum in ortum potius quàm occaſum moveri, tum quòd Oriens mundi pars dextra ſit, tum quòd præſtet in dextram, quàm ſiniſtram moveri; utrumque autem ipſe pro arbitrio decreverat, eſſe in naturâ dextram & lævam, atque eſſe alteram alterâ nobiliorem; adeo ut ratio decori, ad quam in finibus ſuis conſtituendis reſpexit, ad rerum naturam nihil pertinuerit, ſed quippiam aut eſſe, aut non eſſe ſtatuit, ut maximè cum ſuis Effatis conveniret. Atque duobus hiſce exemplis, pæne omnem Ariſtotelicæ phyſiologiæ rationem exhibui, è quibus tam jejunè philoſophatum fuiſſe quis non videat, non quod cauſas finales, ſed quod ſteriles, & infœcundas phyſicarum vice ſubſtituerit, atque præſertim quòd omnem rerum Naturam cauſis finalibus ſine cujuſvis conſilio imprægnaverit. Quo quid fieri potuit abſurdius? Præſtaret enim in omni Naturæ ſolertiâ nullos eſſe fines dicere, quàm eſſe dicere, nullius autem conſilio conſtitutos. Saltem eâ ratione non aliter, quàm Democritus & Epicurus, Deum & Mentem à fabricâ rerum amoviſſe viſus eſt: Quod cùm fecerit, ipſi non alias cauſas finales, quàm quas illi afferunt, afferre licet, iſtam ſcilicet rerum ſeriem, & connexionem,

 quæ

quæ ex ipſa materiæ & motûs neceſſitate conſequatur. Quo conſenſêre utrique, neque re quâvis diſſenſere, niſi quòd, dum ille omnia qualitatibus ſuis, iſti atomorum motibus effecerint. Atque iſtuc rem unicam eſſe videret ſi experiri vellet vir acerrimus, quâ eorum philoſophia naturalis ſibi ſolidior eſſe, atque altius in naturam penetrâſſe videatur. Quì ergo fieri, quis fortè inquiet, tanti judicii virum, tam immanes fabulas ſoliditatis laude extuliſſe? Scias ergo idem non modò ipſi, ſed & iſtius ſeculi doctioribus omnibus contigiſſe. Cùm ſcilicet planè ineptam, & inutilem iſtam, quæ tamdiu invaluerat, qualitatum philoſophiam perſpexerant, atque indignarentur iſtos è ſcholâ fungos cucullatos eam tam ſuperbo imperio humano generi impoſuiſſe; ſi quam Philoſophiam fortè invenerant, ſive vera, ſive falſa ſit, modo intelligi potuerat, ipſum ſtatim veritatem inveniſſe ſummo gaudio elati vociferantur. Atque adeo cùm in iſtam Atomorum philoſophiam, quæ per multa ſecula incognita, & obſoleta jacuerat, incidiſſent, nihil non magnum de eâ ſibi, & aliis promiſerunt, atque igitur in ea excolendâ, non pauci, omnem ætatem trivêre. At ubi cœptum, ibi deſitum eſt; ut enim ipſe Baconus initio omnia Naturæ opera variis corpuſculorum *tentamentis*, *& prælusionibus* facta fuiſſe intellexerat, ita qui ſecuti ſunt, nondum ad ulteriorem exitum provehuntur. Importunos de atomis clamores ſemper, & ubique, audimus, mundos moliri, & demoliri: At quibus tentamentis, & prælusionibus quicquam in naturâ ſingulare efficiant, nihil ulterius audivimus, neque, ut audiamus, ſperandum eſt, donec Philoſophi tandem à rerum finibus ſuas mechanicas leges diſcendas eſſe intellexerint. Quòd denique ſi quando intellexerint, intelligent quoque quo ordine, à quibus principiis, per quos cuniculos liceat Naturam venari, ut ſi humano ingenio omnino in illius receſſus penetrare liceat, aut iſtâ, aut nullâ viâ, penetrandum eſt.

SECT. XVII. Poſtremò non poſſum, quin maximè mirer, & fere ſtupeam egregium hunc Philoſophum, tam incautè cauſas finales è Phyſicâ ſuâ ablegaviſſe; cùm quòd non modò ſummo judicii acumine præſtiterit, tum etiam quòd

ſummâ

ſummâ cum diligentiâ veterum ſcriptis verſatus ſit: Quòd cùm fuerit, neſcire non potuit omnem inter eos de numinis exiſtentiâ controverſiam hâc quæſtione primùm verſari. Qui enim nullum Numen eſſe dicerent, omnem quoque cauſam finalem è rerum naturâ ablegari oportere dixerunt. Primo enim intuitu intellexére omnes, ſi naturalia omnia finis causâ aut fiant, aut agant, quendam eſſe omnium Opificem, cujus conſilio ad ſuum finem quodque dirigatur, atque adeo Deum eſſe, ſeu (quod eodem redit) Univerſi Dominum, & Rectorem. Atque igitur *Democritus*, *Epicurus*, aliique omnes, qui nullum Numen eſſe voluerunt, eâ ſolùm ratione fines in rerum naturâ videre nollent, ne, ſi vidiſſent, Numen quoque, cujus conſilio conſtituti ſint, fateri cogantur. Dum qui contrariam cauſam tueri in ſe ſuſceperant, cujuſmodi præcipuè fuere primi tum ex *Academiâ*, tum è *Stoâ* Philoſophi, de rerum finibus præcipuam contentionem fecerunt. Atque igitur optimè, & ſummo cum judicio veteres quoſdam *è Porticu* mechanicos, (qui etiamſi ſummum Numen eſſe cenſuerint, omnia tamen Naturæ Phænomena, non illius conſilio, ſed variâ rerum levitate, & gravitate facta fuiſſe cenſuerunt) hos optimè inquam vir optimus olim monuiſſe videatur, ne non modò ab omni Numinis cultu, ſed primis ſuæ ſectæ decretis deſciſcant. Ut enim ſectæ Pater omnia ita Numinis Providentiâ conſtituta, & deſignata eſſe voluit, ut quidem omnibus fati neceſſitatem impoſuerit, quidam qui ſecuti ſunt, vice fati à Deo conſtituti novùm quoddam mechanicum finxere, quo cauſa cauſæ ſempiternâ ſerie connectatur. Hos, inquam, ne incauti omnium ruinas edant ſic prudenter monuit. Aliquanto fateor prolixior locus eſt, cùm tamen tam aptè rei, quæ agitur, conveniat, atque cùm ſummo acumine diſputetur, eo operæ pretium duxi cum viro ei omnium, ut mihi videtur, ſimillimo controverſiam perorare. Sic igitur ille. Vide tu, homo belle, ne transferens, & abducens unumquodque eo, ubi natura illi locum aſſignâſſe videtur, quandam Mundi diſſolutionem commenteris, & litem Empedocleam rebus immittas: Aut potius priſcos illos excites contra. Naturam Titanes, & Gigantes, fabuloſamque illam, & horrendam confuſionem introducas, ſeorſim omne grave omne leve

Plut. de facie in orbe Lunæ.

Lib. de facie in Orbe Lunæ.

 diſponens.

Digitized by Google

diſponens. Non terra caloris foret particeps, non aqua ſpiritûs; nihil gravium ſurſum, levium deorſum moveretur, ſed res, quæ principia rerum cenſentur, mixtionem fugientes, neque altera alterius nullam contemperationem admittentes, ſed omnem communicationem averſantes, ſuiſque propriis, & contumacibus motibus contentæ, eo modo quo Univerſum à quo Deus abeſt, ut dixit Plato, ſe haberent. Hoc eſt, ſicut ſe habent corpora animis deſtituta & mente, donec amabilis Providentiæ facultas in naturam aſcita eſt, iiſque Amicitiam, Venerem, & Amorem indidit (ut Empedocles, Parmenides, Heſiodus cecinerunt) ut locum mutantes res, & una alterius facultate impertitâ, aliæ quietis, aliæque motûs neceſſitatibus illigatæ, & ad meliorem ſtatum vi quâdam adactæ, pro eo, atque ſua ferebat Natura, ut concederent, atque mutarentur, concentum quendam, ſocietatemque conficerent. Etenim ſi nulla Mundi pars præter naturam affecta fuit, ſed unumquodque ita, ut natum eſt jacet, nullâ tranſlatione, nullâ mutatione indigens; quibus ne initio quidem opus habuerit: Miror, quodnam ſit munus Providentiæ, aut quid fecerit Pater ille, & Artificioſiſſimus Opifex Jupiter. Non enim, in exercitu, ſcientiâ opus eſt ordines inſtruendi, ſi ſuâ ſponte quivis militum locum ſuum, ordinem, & ſtationem noverit, quæ accipere debeat, & tueri. Neque hortulanis, aut architectis uſus erit, ſi ibi aqua ultrò adfluat plantis rigatione indigentibus, hîc lateres, ligna, & lapides ſpontaneis motibus in locum, concinnitatemque deſignatam, coeunt. Sin eſt, ut hæc ratio palam tollat Providentiam, ſoli autem Deo conveniat, rerum diſpoſitionem diſpertiri; quid mirum, ſic ordinatam, & concinnatam eſſe Naturam, ut hîc Ignis, ibi Aſtra, alibi Terra, ſuperiùs Luna ſit collocata, arctiore rationis, quàm naturæ vinculo conſtricta? Aliòqui ſi omnia naturalibus ferri debeant momentis, neque Sol jam in Orbem revolvatur, neque Lucifer, neque aliorum ullum Aſtrorum. Surſum enim, non ſecundùm circulum, ferri levia, & ignea Naturæ impetus jubet. Si verò hanc Natura admittit varietatem, in locorum mutatione, ut hîc ignis ſuo motu ſemper ſurſum tendat, quando autem cœlum attigit, cùm ejus rotatione circumagitetur: Quid mirum, ſi

etiam

etiam gravia, & terrena ita ſuperantur à continente corpore, ut aliud motûs genus ſuſcipiant? Non enim profectò id fert Natura Cœli, ut levia ſurſum ferri prohibeat, gravia &. deorſum inclinantia compeſcere nequeat, ſed utrorumque naturâ ita utitur, ut eam in melius convertat. Verum enimvero ſi quod videtur, nobis impavidè dicendum eſt, omiſſis iis opinionibus, quorum habitus ſerva noſtra fecit judicia, apparet nullam Univerſi partem ipſam à ſe, ordinem, ſitum, motúmve habere, quæ abſque ullâ conditione naturalia dici poſſint; ſed quando unumquodque, ſi cujus rei ortum factúmve eſt, ei ſe utiliter movendum accommodet, & vel ad agendum, vel ad patiendum, ita ſe præbeat ut ejus ſaluti, pulchritudini, & facultati convenit; tunc videbitur Naturæ convenienter collocari, moveri, affici. Ita ſanè, quid ipſe cenſuit impavidè dixit (& juſtâ quidem fiduciâ) rerum ſcilicet naturam, quoquoverſum vertas, niſi cauſam finalem inveſtigando, non omnino intelligendam eſſe: Cùm enim neque cœco efficientis impetu, neque ſolius materiæ neceſſitate, res eum, quem videmus, ordinem adipiſci potuerint, Opificis cujuſdam conſilio, qui in quâque re ad finem præſtitutum reſpexit, & ſuas cuique facultates ei aſſequendo dedit, ſe uti neceſſe eſſe vidit.

Hæc autem cùm vos omnes, ô doctores mechanici, de communi veſtrâ cauſâ monuerimus, de cæteris nos vobiſcum mordicus diſputare nolle ſciatis. Atque primùm noſtrâ nihil referre, quam philoſophorum ſectam, quaſve Mundi hypotheſes ſequamini, nempe ipſos naturæ fines, qui cuique ſatis aperti ſunt, nos ſequimur, non ut vos, abditos operandi modos. Nobis itaque perinde eſſe ſciatis, Mundi œconomia eo ordine, qui Ptolemæo placuit, an eo, qui Tychoni, an eo, qui Copernico, an alio quocunque extruatur. Cùm enim ad quodcunque exemplar illius Idea conformetur, ad artificioſiſſimum quoddam conformatam fuiſſe à mutuâ, & manifeſtâ rerum omnium ſibi invicem utilitate dubitare pudet. Ita ſive Terra Soli ſive Sol Terræ circumvolvatur, eadem prorſus in utroque ſitûs utilitas reperitur; atque utrum mavis, neuter eâ ratione, quâ movetur, moveri potuit, niſi ut præclaros iſtos, quos diximus, uſus aſſequatur. Nihil ergo ignavam quorundam veſtram

proterviam

proterviam moramur, qui quicquam à Naturæ operibus certò concludi poſſe negant, quòd quî fiant, nondum ſatis exploratum habeamus. Quomodocunque enim aut operetur aut inſtituatur Natura, ſi fortè neſcii ſimus, tamen cùm tantâ arte inſtitui, atque in tam præclaros fines ſemper operari, quocunque demum modo videamus, an non eâdem certitudine ſapientiſſimi cujuſdam Artificis conſilio gubernari novimus, ac ſi quâ ratione eam tam accuratè comparaverit, penitus perſpectum habuerimus; niſi cuiquam an ulli uſpiam ſint Artifices importuni iſti fuci, dubitandum eſſe dixerint, quòd quo artificio Automati cujuſlibet rotas, filamenta, & commiſſuras diſpoſuit, ipſe artis ignarus cùm ſit, non intellexerit.

Denique ſuam cuique non modò mundi hypotheſin, ſed & ſuam de eâ philoſophandi rationem concedemus, imprimis verò noſtrâ non omnino referre intelligatis mechanico veſtro, an quovis alio artificio, rerum natura adminiſtretur. Cùm quocunque fiant omnia, conſilio quodam quòd ad ſuos in ſingulis fines collimavit, gubernari noverimus. Quanquam ſic adverſariis omnibus impudentiſſimè prævaricari, atque ne eâ, quâ oportet, æquitate adverſarii audiantur, præjudicia ciere ſoletis, ut, ſi quis ineptias veſtras aut contempſerit, aut reprehenderit, ſtatim eum qualitatum philoſophiam revocare clametis. Quâ calumniâ omnibus ingenuè philoſophantibus, quos nihil tam trepidè vereri noſtis, quàm ne in turpiſſimam ſcholaſticorum tyrannida rurſum redigantur, odii, & invidiæ ſatis conflatum eſſe putatis. Sciatis ergo multa, ac magna iſta, quæ de mechanicis veſtris viribus loquimini nos eâ conditione ultro daturos, ſi retrò detur, eas non è brutâ, & cæcâ materiæ temeritate, ſed ab Artificis inſtituto inchoari. Quo dato, omnis inter nos ſedatur controverſia, cùm non minorem ſapientiæ vim efflagitet iſtiuſmodi Mechaniſmi apparatus quàm ſi quæque, ſolâ Artificis potentiâ, ſuo forent ordine perfecta. Quanquam igitur multa, quæ in rerum natura evenire intuemur, nobiliori quodam principio adminiſtrari ipſe puto, tamen ſi omnia, ſolâ mechanicâ ratione perfici vos velitis, quantò magis cauſæ principis ſolertiam vos mirari debetis, quæ materiam vagam, & inertem eâ arte gubernet;

Digitized by Google

gubernet; ut tam inviolabili conſtantiâ tot, tamque admirabilibus muniis ipſa ultro fungatur? Cùm longè præclarioris artificii ſit Automata conficere, quæ ipſa ſe ſuis viribus moderentur, quàm inſtrumenta, quæ nihil, niſi ipſius Artificis ſubſidio moliri poſſunt. Non ergo eâ quæſtione verſatur vobiſcum controverſia, an Naturæ phænomena mechaniſmo explicandæ ſint? Sed an mechaniſmus iſte, cujus tantam vim eſſe vociferamini, niſi causâ quâdam intellectrice inſtituatur, tam mirabilia efficere potuerat? Iſtuc ſi in vos diſputandum ſuſceperitis, quàm mirificè facetiis veſtris capti delectabimur, ut in uno Epicuro nihil eſſe, quòd uberiori riſu delectari poſſit, quam iſtiuſmodi conatûs inſania vidiſtis. Imò quidem tam craſſæ, & curtæ ſunt, quas hactenus finxiſtis, hypotheſes, ut, ſi cum ipsâ rerum ſubtilitate conferantur, vos quoque, niſi quòd vobis, veſtriſque commentis ridiculè aſſentari ſoleatis, tam graves ineptias non poſſetis non irridere; ſaltem uſque adeo ineptæ ſunt, ut ſatis ipſæ declarent naturam rerum, non ſuâ, ſed aliâ quâdam, quæcunque ſit iſta, ratione gubernari. Clamatis rerum omnium vires ſolis corpuſculorum motu, magnitudine, figurâ, ſitu, & ordine explicari; at ſi, ut intimam cujuſvis effectus naturam explicetis, deſideremus, nunquam ulterius pergitis, niſi quòd eo modo, quo fit, atomorum motu quodque fieri doceatis; quanquam, omiſsâ plerunque interiori rerum naturâ, ſatis vos feciſſe magnumque aliquid aſſecutos eſſe arbitramini, ſi de unâ aut alterâ cutaneâ qualitate conjecturas qualeſcunque attuleritis. Sibi itaque per me licet placere pergant Hypotheſibus ſuis extruendis mechanicarum legum Architecti, atque ſuâ quiſque, ſi quam fabricatus eſt, gaudeat, & ſi quos diſcipulos adeptus ſit, regno ipſe ſuo, modo ſuo Deum non exuat, ut placet dominetur. Sin ſuâ provinciâ contentus eſſe nolit, ſed in Numinis poſſeſſiones irrumpat, ſuæ det temeritati, ſi ſuis ipſe omnibus exuatur. Atque ſic Carteſius (ut ad eum à communi mechanicorum causâ redeamus) qui egregius philoſophus eſſe potuerat, ſi quas in mundo condendo partes ſibi ſumpſit, ſummo opifici tribuiſſet. Cùm verò omnes ſibi ſumpſerit, nil, niſi ruinas & ſibi & Mundo fecit; etenim quæ ſit vera rerum naturæ fabrica, & quibus artis mechanicæ legibus

Digitized by Google

extructa ſit cum ſuo Acumine explorare potuit; quod ſi fecerat, germanam mechanicam Philoſophiam confeciſſet. Cùm verò mechaniſmi fortuiti ſeriem, atque Mundi ſtructuram, ſine Deo ordiri ipſe vellet, cum omni ſui ingenii ſubtilitate, lutulentâ iſtâ Epicuri fatuitate demerſus, volutavit, neque multò peritiori elegantiâ,quam homulus iſte imperitiſſimus, luta, & limum aggeſſit. Atque ſic non modo omnem rerum noſtrarum univerſitatem, ſed & Mundos alios innumerabiles ſine Architecto, & Machinamentis Oblimator fabricare pergit.

SECT. XVIII. Primùm nullum ſpatium à corpore diverſum eſſe voluit, & cujuſque locum, nihil aliud eſſe, quàm ſuam cujuſque magnitudinem; atque igitur nullam in Univerſo vacuitatem, ſed præciſè quantum materiæ, ſpatii tantundem eſſe, ita ut ſicubi nulla reperiatur materia, neque ſpacium eſſe, ubi autem reperitur, abſoluta ſit, nullâ interjectâ inanitate, corporis plenitudo. Atque ita conſtipato Univerſo proximè Deum omnibus materiæ particulis motum initio impreſſiſſe voluit, eaſque eundem primâ Naturæ lege ſemper conſervare. Atque ſecundâ à centro abire. Tertiâ, ſi ſibi permittantur, omnium rectum fore. Cùm verò aliæ alias impedierint, Quartâ denique omnes in circularem flecti. Quâ tandem motûs ratione cùm mutuâ compreſſione conterantur, temporis decurſu tria elementa fiunt; Quorum primum ſubtilem quandam materiam eſſe voluit, quæ circulari iſto motu, è particularum angulis abraditur; ſecundum globulos omnes, qui abraſis angulis, ſuperſunt; tertium particulas quaſdam ſtriatas, quæ cùm per tres globulos tranſiverint, tribus ſtriis, cochlearum more, intorquentur. E primo Solem, è ſecundo Cœlum, è tertio Terram cùm Planetis, & Cometis fieri ſtatuit. Atque etiam alia quæcunque in Naturâ evenire cernuntur, quemadmodum trium iſtorum corporum motu, atque ſine ullo Artificis auxilio, ſolâ mechanicarum legum neceſſitate eveniant, ipſe mathematicè cùm explicare, tum demonſtrare pollicetur. Quâ autem deſcriptione, & quo eventu, de ſingulis ſuo ordine Phænomenis, ſummâ autem brevitate dicemus. Cùm enim magnam Provinciæ partem præoccupaverit,

Digitized by Google

occupaverit vir doctiſſimus, quæ ipſe tractavit, aut omnino mittam, aut quàm maximè potero, breviſſimè expediam. Cætera fortè aliquantò fuſius, & uberius expoſiturus. Henric. Morus Enchir. Met.

Rei autem initio eodem quo Epicurus turpiſſimo luto tenetur, ſic enim exorſus eſt ille, *Εἰ ἔστι κίνησις, ἔστι κενόν, ἀλλὰ μὴν ἔστι κίνησις, ἔστιν ἄρα κενόν, ſi motus ſit, inane eſt, atqui motus eſt, eſt ergo & inane*; ita tamen rem tractavit, quaſi, ut contra ſe ipſe dicat, maximè curaverat, ut ne quidem ſpatii punctum per omnem ſpatii immenſitatem inane reliquerit. Empyr. 1. adverſus Phyſ. Eâdem Carteſius ſolertiâ, cum hoc uno poſtulato, nempe materiam moveri, omnia naturæ phænomena ſe effecturum pollicetur, id proximè curæ habuit, ne quis plenâ corporis poſſeſſione vacaret locus, in quem abire poſſet; non modo quòd minimam ſpatii vacuitatem teterrimum naturæ portentum exiſtimaverit, (quibus autem rationibus, quantum materiâ intereſt, cui ſoli omnia deferri voluit, poſtea dicemus.) Sed quòd primas materiæ particulas ſeſe invicem non minori vi, & duritie, quàm lapides molares compreſſiſſe ſumpſerit; Quòd tamen, niſi ſumpſerat, tria ſua Elementa, quæ è ramentis, & limaturis hoc motu violento abraſis fiunt, efficere non potuit. Atque verò ſi Mundus ab initio ſolidiſſimis corporibus ubique impleatur, quicquid ſibi perſuadere poſſint ſubtiliora ingenia, certè Neminem eſſe mihi ipſe perſuadeo, niſi ſubtilitatis affectu communes omnes omnium hominum notitias decoxerit, qui non intelligat, nihilo facilius quicquam per aëra moveri, quàm ſi totum à Cœlo ad Terram uſque ſpatium ſolido marmore impleatur. Neque quicquam ſe adjuvat, cùm *ex hoc quod loca omnia corporibus plena ſint, ſemper eædem materiæ partes æqualibus locis coæquentur; ſequi fateatur nullum corpus moveri poſſe, niſi per circulum, ita ſcilicet ut alìud aliquod corpus ex loco, quem ingreditur, expellat, hocque rurſus alìud, & alìud uſque ad ultimum, quod in locum à primo derelictum, eodem temporis momento, quo derelictus eſt, ingrediatur.* Pars 2. Art. 33. Sequitur quidem, & quid, quæſo, abſurdius ſequi pôtuerat, quàm muſcam movere non poſſe, quin ſimul uno, eodemque momento, totus undique concutiatur Mundus? Quid verò ſi fortè à parte boreali una, ab auſtrali altera moveatur, an non penitus, utpote tam contrariis motibus con-

Digitized by Google

cuſſus diſſiliret? Ne tamen tam facilem totius Naturæ ruinam metuamus, neutra quidem, ne Proboſcidem unquam movere potuit. Quo enim movere incipiat, cùm totum totius Circuli ſpatium abuſque fronte ad tergum ſolido corpore referciatur? Quid autem in re tam perſpicuâ multa? Si enim Univerſum tam plenâ naturâ ubique conſtipetur, ſingula re nihil, aut rectà, aut per orbem, moveri potuit, cùm quocunque tendat, ipſum corpus, quod proximè ſitum eſt, ab omni parte, ne locum cedat, prohibeatur; adeo ut, quantumcunque nitetur, motum nullum per ſempiterna ſecula inchoaverit, aut ſi inchoaverit, primùm ipſum Univerſum loco ſuo commovere neceſſe eſt. Quod denique ſi moveatur, nullâ aliâ ratione moveri poſſet, niſi ingentis cujuſdam rotæ inſtar, unà cum omnibus ſui partibus circumvolvatur. Niſi verò tantum ſenſuum præjudicia exuere laboraveris, ut cum præjudiciis ipſi ſenſus ſimul exuantur, an non Aërem, præſertim Patriæ tuæ, quo ſatis tenui uti contigit, minus craſſum, & concretum eſſe ſentis? Quòd ni ſit, quî, quæſo, te aut ſpirare, aut movere poſſe putas? Aut quî volucres, quoties ab Ortu in Occaſum volare nituntur, denſis globulorum turbinibus, quos incredibili vi, & celeritate in contrarium exploſos eſſe ais, mille, milléque vulneribus transfixos, atque confoſſos non eſſe intelligis? Si locum cedere dicas, præterquam quòd nullus pateat in quem cedant, id quoque de globulis Bombardâ exploſis dicas, cùm iſti his multò vehementiori celeritate, eâdem verò ſoliditate (cùm eâdem ſint omnia) moveantur. Craſſa ſunt iſtæc, Carteſi, craſſa ſunt omnia, atque ſomniantium portentis, quàm philoſophorum lucubrationibus ſimiliora. Neque ad tam perſpicua Reſponſi ſatis eſſe putes nobis exprobrare mentem, ut Philoſophos decet, à ſenſuum præjudiciis non ſatis abduxiſſe, quo quidem præſidio tuas tandem omnes mathematicas demonſtrationes tueris. Non enim è præoccupatis puerorum opinionibus, ut tu eorum experimentis, diſputamus; crede mihi omnes quantum ipſe velis multis abhinc annis abjecimus, puris, & integris facultatibus tecum agimus, neque quas rationes afferre volumus, niſi quæ optimâ ſenſuum fide confirmantur. Te verò non miramur tam importunè à ſenſibus ut caveamus, monere, cùm

quandiu

quandiu iis utamur, à craſſis tuis ſubtilitatibus non poſſumus non abhorrere. Quanquam profectò adeo tam omni rationi, quàm ſenſui, adverſantur, ut, priuſquam iis aſſentiri, aut quidem intelligere conemur, mentem oporteat non modò à ſenſibus, ſed à ſeipſa, abhorrere.

Sect. XIX. Atque igitur ne quis in rerum naturam vacuo patefiat aditus, tolluntur omnia, non ſine vi maximâ omnibus illius facultatibus illatâ, per quæ ſe quoquo modo inſinuare poſſit. Atque adeo ne ſit, neque motum, neque ſpatium, neque locum, neque rarum, neque denſum, neque durum, neque molle in rerum Univerſitate reliquit, aut ſaltem enormes, & diſtortas quaſdam iis omnibus notiones aptavit, quæ cum omnium Naturis manifeſtò pugnant, ſolùm, ut peſtiferum iſtuc monſtrum à quovis in Mundi mœnia introitu prohiberet. Primùm ergo nihil in Naturâ reipſa durum eſſe voluit, ſed tunc ſolùm duritiem fieri, cùm quid alteri non cedat; *Si enim quotieſcunque manus veſtræ verſus aliquam partem moventur, corpora omnia ibi exiſtentia* Pars 2. Art. 4. *recederent* (ſi verò plena ſint omnia quo recedant) *eâdem celeritate, quâ illæ accedunt, nullam unquam duritiem ſentiremus.* Quaſi idem corpus quòd dum quieſceret, ſolidum; & compactum fuerat, ſi moveri inceperit, continuò in mollitiem ſolvatur: Veluti ſi Carteſius digitum globulo marmoreo infigeret, durum eſſe ſentiret; ſi tamen eâdem celeritate digito ſubducatur globulus, quâ ipſe ſequi aut voluit, aut potuit, mollem, & fluidum eſſe diceret. Nimis certè violenta hæc ſunt, quam ut homines ſenſuum præjudicia (cùm Carteſio ſic appellare placuit quidquid ſuis ſubtilitatibus non favere vidit) exuere perſuadeant. Verumtamen duritiei notionem aliter definire non potuit, cùm enim Univerſum ſolidâ materiâ ubique plenum, nullâque vacuitate interſperſum ſtatuerit, dura à mollibus partium ſoliditate differre non poſſent, quatenus iſtâ hypotheſi ſint omnia æquè ſolida; nihil itaque reipſa aut durum, aut molle eſſe, ſed ita fortè dici reſpectu ſenſuum noſtrorum, quatenus iis aut cedere, aut reſiſtere contingant, ne ipſe ſecum diſſideret, coactus definivit. Mihi verò liceat omnes ſenſuum errores, quos à primâ ætate, & cum ipſo Nutricis lacte

ſuxiſſe contigit, ad extremam uſque canitiem retinere, quàm ut vir factus hujuſmodi nugis oblecter, quibus Infans ſe decipi, & deliniri dedignaretur.

Pars 2. Art. 6. Atque huic ſimilis, & conſentanea eſt Rarefactionis & Condenſationis definitio. *Quantum*, inquit, *ad rarefactionem, & condenſationem, quicunque ad cogitationes ſuas attendet, ac nihil volet admittere, niſi quòd clarè percipiat, non putabit in ipſis aliud quidquam contingere, quàm figuræ mutationem; ita ſcilicet, ut rara corpora illa ſint, inter quorum partes multa intervalla exiſtunt, corporibus aliis repleta; & per hoc tantum denſiora reddantur, quòd ipſorum partes ad invicem accedentes, intervalla iſta imminuant, vel planè tollant.* Præſtaret ſanè, ut mihi videtur, mediocri ingenio quoquo modo ſapere, quàm tantâ ſubtilitate, quod è vulgo quiſque intelligit, non intellexiſſe. Quis enim ad denſitatem nihil intereſſe non clarè percipiat, an corporum intervalla corporibus ejuſdem Naturæ, an alienæ, impleantur, ſi penitus impleantur? Atque etiam, ſi undique ita arctè ſtipentur, figuram nihil mutare poſſe, cùm omne ſpatium, quocunque flectas, prius ſolido corpore occupetur. Et denique ſi univerſa Naturæ moles ita arctè compingatur, eam unâ parte moveri non poſſe, niſi quatenus unà cum totius motu feratur. Perſpicuæ ſunt concluſiones, & quicunque ad cogitationes attenderit, & quicquid clarè percipiat admiſerit, certè contra tantam perſpicuitatem pugnare nequit. Hanc tamen notionem, ut ſuæ de abſolutâ plenitudine hypotheſi ſit conſentanea, ſibi neceſſariam eſſe vidit. Cùm enim corpora eadem nunc rariora, nunc compactiora viderat, ſi nulla in illorum interſtitiis vacuitas eſſe poſſit, quid dicere potuit, niſi aliis alîus naturæ repleri? Quod quanquam nihil adjuvat, quoniam ſi planè conſtipentur omnia, eadem nihilominus ſemper ſupereſſet denſitas, tamen cùm aliquid dicendum ſit, nihil melius (quanquam profectò neque quicquam pejus) dicere potuerat.

Neque prioribus omnino diſſidet, quæ proximè ſequitur loci, ſive ſpatii definitio, quòd quocunque vertas, atque quâcunque ſignificatione accipias, à corpore nunquam differre poſſit. Quod ut efficiat, in internum, & externum dividit, atque de interno ſtatuit *eandem planè eſſe illius*

Art. 10.

in

in longum, latum, & profundum extenſionem cùm illâ, quæ corpus conſtituit. E quâ perſpicuâ definitione naſcitur perſpicua hæc concluſio; Quicquid movetur, non in alium transferri locum, ſed ſuum ſecum tanquam ſarcinam ſemper portare. At verò an unquam cogitavit Carteſius quid ſit, in quod movere poſſit? An punctum omnis extenſionis expers? Si iſtuc, quî omnes corporis extenſiones complecti potuit? An ſpatium, quod ipſum ſit corpus? Si iſtuc, foret non modo locus in loco, ſed & corpus in corpore: An denique ſpatium, quod omni corpore ſit vacuum? Si iſtuc, novus tandem reperitur locus, qui à corpore differt, neque unà cum eo defertur. Cùm verò alterum abierit, quid an locum ponè reliquit, in quem nos vulgus alterum, quòd ſequitur ſubſtitui putamus? Si non reliquerit, ergo iſtuc alterum, quòd ſuccedit, nullum ingreditur locum; & ſi nullum, nuſquam eſt. An potius ſuum utrumque locum ſecum portare inquies? Ergo in quæcunque diverſa, atque longinqua loca moventur, nunquam loca magis, quàm magnitudinem permutare poſſent. Quod autem ſententiæ falſæ præclarius argumentum eſſe poſſit, quàm ſi ab eâ tam perſpicuè ſequatur nihil quòd movetur loco moveri? Cui denique notioni conſentanea eſt altera iſta, locum & ſpatium nihil Art.13. aliud quàm corporis cujuſque magnitudinem, figuram, & ſitum inter alia corpora deſignare, ut, ſi quoquo modo ſitum reſpectu cujuſcunque corporis mutare contingat, id demum ſit movere. Unde ſequitur ut, ſi me quieſcente, aliud corpus ſitum ſuum fortè mutaverit, eodem modo moveri me, ac ſi reipsâ propriis pedibus iter inirem. At ſanè quis, qui omnino ad ſuas cogitationes attendat, (cùm ad eas à *Philoſopho* ſemper mittamur) nihil intereſſe diceret, ut moveri me aut credam, aut ſentiam, an movear ipſe, an quicquid aliud moveatur.

Locum autem externum nihil aliud eſſe ſtatuit quàm corporis ſuperficiem, quæ proximè ambit locatum. Quam Pars 2. Art. 15. eandem atque ipſius Ariſtotelis notionem eſſe cuique notum eſt, quanquam ab ipſo non arbitror mutuatum fuiſſe, ſed cùm ipſum Ariſtotelem nunquam viderit, aut à Philoſophis cucullatis accepiſſe, aut in eandem fortè incidiſſe. Id enim plerunque magnis iſtis ingeniis quæ omnia novare volunt, contigit,

Digitized by Google

contigit, ut ipſa eadem viſa quæ veteres in ſomnis ſuis videre viſi ſunt, ipſi ſomniarent: Quemadmodum narrat Cardanus quendam Fabrum ferrarium nomine *Galeazeum de Rubeis* præ lætitiâ inſaniviſſe, quòd jam olim inventam *Archimedis Cochleam* ſe primum inveniſſe exiſtimaret. Ne verò inanes eſſe ſomniorum ſpecies ipſi intelligant, nihil non dicent, aut credent, ne è ſomno excitentur. Atque igitur Ariſtoteles cùm ſuo, i. e. quod de eo Illuſtriſſ. Verulamius obſervavit, *Ottomanorum* more, qui regnare ſe haud tutò poſſe putaret, niſi fratres ſuos omnes contrucidaſſet, ſublatis aliorum omnium ſententiis, locum tandem eſſe definiverat, τὸ πέρας τοῦ περιέχοντος σώματος, *Corporis continentis terminum*, continuò ipſum Univerſum, quòd nullius corporis complexu teneatur, nuſquam eſſe definire non puduit. Τὸ δὲ πᾶν, οὐ ποῦ, τὸ γὰρ ποῦ αὐτό τι ἐστὶ καὶ ἔτι ἄλλο τι δεῖ εἶναι παρὰ τοῦτο, ἐν ᾧ ὃ περιέχει, παρὰ δὲ τὸ πᾶν καὶ ὅλον, οὐδέν ἐστιν ἔξωθεν τοῦ παντός. *Univerſum verò non eſt alicubi, quòd enim alicubi id ipſum eſt aliquid, & inſuper oportet præter hoc eſſe aliud quidpiam in quo ſit, ſed præter univerſum, & totum, nihil eſt quod ſit extra Univerſum.* Cùm verò ex ſententiâ ſuâ tam perſpicuè ſequatur nuſquam eſſe Univerſum, tam immani concluſione ab eâ deterritum eſſe putarem; ne tamen definitionis ſuæ labefactetur Authoritas, nuſquam eſſe fidenter dicendum eſt. Eruditam hominis Græci impudentiam! Quod idem etiam *Carteſius*, cùm, ſive Mundus finitus, ſive infinitus ſtatuatur, ſequi vidiſſet, ſubtiliſſimè (ut ſibi viſum eſt) neutrum eſſe dixit, atque concluſionis vim verbulo inſolenti *indefinitum* eſſe dicendo eluſit. Planè ſequi vidit, ſi interminabilis ſit mundus, cùm nullis contineatur terminis, nuſquam forè; ſi terminetur, nullius tamen corporis ſuperficie circumſcriptus, extra omnem loci complexum jacere. Quid ergo agendum eſt, cùm perſpicua ſit utrinque concluſio? Periclitanda ſunt omnia, ne leviſſimum definitioni confletur periculum, atque igitur neque finitum, neque infinitum eſſe dicemus. Audacter profectò dictum, atque apertè ipſi Dialecticæ fundamento contrarium, ut quicquid enuncietur, verum ſit aut eſſe, aut non eſſe. Quod enim neque finitum, neque infinitum eſt, neque terminari, neque non terminari dicendum eſt. Quod cùm dixerit, unam minam

in

Lib. 1. de ſubtil.

De aug. ſcient. l. 3. c. 4.

Phyſ. l. 4. c. 6.

Cap. 7.

Digitized by Google

in mendicantem quendam, Dialecticum erogare monerem. Quid autem ſi neutrum ſit, eſſe poſſit? Indefinitum? O acutam hominis mechanici hebetudinem, qui inter duo iſta medium ſe reperiſſe putaret! Iſtuc enim indefinitum aut terminatur, atque adeo finitum eſt; aut non, atque adeo infinitum. Nemo certè in Dialecticâ uſque adeo cæcus eſſe poſſit, quin videat ad illorum alterum acceſſiſſe oportere. Cùm verò tam otioſo verbulo præclaram controverſiam tantâ inter philoſophos contentione agitatam, ſolidè ſe ſuſtuliſſe putet, quis, qui ipſe non inſanierit, non modo cæcum, ſed & amentem eſſe dubitaret; Atquî tamen non modo omnibus Dialecticæ rationibus, ſed & ſibi, ipſiſque hominum ſenſibus parum eſt, ſi contradixerit, modo ſancta, integraque ſervetur definitio. Cùm enim locus externus ſit ſola corporis ambientis ſuperficies, ſequitur planè, mutatâ ſuperficie, locum quoque mutari, atque igitur Turrem flante vento, cùm continuò novâ ſuperficie ambiatur, loco moveri. Nequaquam, inquit *Carteſius*, niſi ſitum quoque immutaret. Tollenda ergo eſt definitio, ſi enim ſuperficies ambiens ſit locus, ipſâ mutatâ, quis tam impudens, qui locum mutari negaverit? Aut ſi negaverit, quid certius concludi poſſit, quàm eandem locum non eſſe? Quantâcunque autem certitudine concludatur, cùm ſemel eſſe dictum ſit, ſemper eſſe dicendum eſt. Eſto igitur. Quid autem ipſa ſit ſuperficies dicas. Primùm *per ſuperficiem non hic intelligi*, inquit, *ullam corporis ambientis partem, ſed ſolum terminum qui medius eſt inter ipſum corpus ambiens, & id quod ambitur, quique nihil aliud eſt, quàm modus.* Quiſquamne verò ita deſipiens, ut credat terminum, qui neutrius pars ſit, inter utrumque ſitum eſſe, cùm ſit ſui pars extrema corporis cujuſque terminus? Aut ſi inter utrumque medius ſit, quî corpus, quod proximum jacet proximum eſſe poſſit, cùm alterum ab altero medii interpoſitu ſeparetur? Cùm verò medium iſtuc modum eſſe ſtatuerit, Quiſquamne præter *Carteſium* dixiſſe poterat, modum, qui ad neutrum pertinet, medium inter duo corpora jacere? Quæ enim tam ridicula res eſt, quàm ſine ſubſtantiâ modus? Deinde *intelligi ſuperficiem in communi, quæ non ſit pars unius corporis magis quàm alterius, ſed eadem ſemper eſſe cenſeatur, cùm retinet eandem*

Lib. 1. Art. 15.

Ibid.

magnitudinem & figuram. Ergo quocunque deferatur mobile, locum nunquam mutabit, cùm ſuperficie iſtâ *in communi* ubicunque ſit, ſemper ambietur. Iſtuc autem maximum ſuæ in Dialecticâ peritiæ argumentum videtur, quòd ſuperficiem communem à particulari re ſeparabilem exiſtimaverit; ita ut, cùm abierit particularis, maneat communis. Si verò una, eademque res ſint, ut ſunt, mutatâ ſuperficie particulari, ſimul mutabitur communis, atque igitur moto aëre movebitur & turris, cùm novâ ſuperficie tam ſpeciali, quàm genericâ, ambiatur.

SECT. XX. Alias autem omnes ſubtilitate maximè vincit motûs definitio, quippe rejectâ vulgari iſtâ, quòd ſit *actio, quâ corpus aliquod ex uno loco in alium migrat*; quanquam cur non placeat, niſi quòd ſit vulgaris non intelligo, alioqui certè ſatis perſpicua (ſi definitione quâvis opus ſit) videtur, rem quamque tum moveri, cùm è loco in locum migraverit. Tamen cùm nullum locum eſſe dixerimus, niſi quem corpus quodque ſibi ſuâ præſentiâ, & magnitudine effecerit, non feremus. Quam ergo illius vice ſub-
Pars 2. Art. 24. ſtituendam eſſe placet? *Eſſe translationem unius partis materiæ, ſive unius ex viciniâ eorum corporum, quæ illud immediatè contingunt, & tanquam quieſcentia ſpectantur, in viciniam aliorum.* Bellè admodum, *Carteſi*, atque, ut ſoles, acuté! Quâ verò Authoritate audire avemus. Atque primùm quamobrem, ſi quid omnino moveatur, ex unius vicinitate in alterius moveri neceſſe ſit? Quid enim ſi unica omnium eâdem coagmentatione compacta moles fuiſſet, an non movere potuit, quod deeſſet alia à cujus vicinitate migraret? Quid ſi *Carteſio* ſolitarium vixiſſe contigerat (ſi quibus exemplis familiaribus ipſe uſus eſt, nobis quoque uti licuerit) an non propriis prædiis ſpatiari potuit, niſi fortè tribules, & vicinos habuiſſet, quorum alteri hodiè, cras alteri pro ſuâ urbanitate eum inviſere placeret? Quid verò quòd motûs magnitudinem *tranſlatione* ab aliorum corporum viciniâ metiamur, an idcirco ipſa *tranſlatio* nihil ſit aliud, quàm ipſa viciniæ mutatio? Cùm ſive alia corpora fuerint, ſive nulla, quiſque movere ſe, & à loco in locum *transferri*, idque nullis præjudiciis occupati ſentiamus. Atque niſi ipſe *Carteſius*

Carteſius Logicam, ne dicam, linguam Latinam, planè neſciverat, aliam eſſe *ſitûs*, aliam *loci* mutationem intellexerat; *Situm* enim eam, quam quidque cuique poſitionem habet, Latini definirent; *Locum* verò ſpatium quod, alterum quidvis ſit, necne, quidque occupat. Situs ergo cùm ſit rerum alterius ad alteram ordo, in neutrâ mutari poteſt, quin in utrâque mutetur; Locus verò cùm ſit (ut loquuntur Logici) *res abſoluta*, mutari, niſi cujuſque motu, nequit. Atque igitur etiamſi omni motu fiat viciniæ mutatio, tamen iſta ipſius motûs naturæ prorſus eſt aliena; cùm corpus quodvis, etiamſi nulla ſit alterius vicinitas, è loco in locum *transferri* poſſit.

Quid quod deinde hinc planè ſequatur corpus quodlibet, dum quieſcit, moveri, cùm iſto immoto alterius cujuſque motu fieri poſſit viciniæ mutatio? Concluſionem autem vidit Carteſius, atque quanquam ſatis enormis ſit, quæ quenquam à quâvis opinione deterreat, pro ſuâ aut liberalitate, aut oſcitantiâ, eam amplexus eſt, neque adeo definire dubitat, *In omni motu tranſlationem eſſe reciprocam, nec* Art. 29. *poſſe intelligi Corpus AB transferri ex viciniâ corporis C D, quinetiam ſimul intelligatur Corpus C D ex viciniâ corporis A B; ac planè eadem vis, & actio requiritur ex unâ parte, atque ex alterâ.* Quis autem corpus alterum cùm quieſcit moveri credet, ſolummodo quòd alterum vicinum amoveatur? aut ſi unà cum eo moveri contigerit, quieſcere tamen diceret, quòd corporis contigui viciniam non mutaverit; atque adeò ſi omnia eodem motu abripi contigerat, ſemper tamen, quòd idem inter ſe intervallum conſervent, quieſcere dicerentur. Atque hinc quanquam ipſe Terram circa proprium Centrum motu diurno, & circa ſolem motu annuo, moveri definiverat, nullum tamen in eâ motum propriè ſic dictum reperiri feret; quia non transfertur *ex viciniâ par-* Lib.3. Art. 2[illegible] *tium Cœli, quatenus immotæ conſiderantur*, quanquam enim vulgus, quod ex uno loco in alium migret, eam moveri diceret, tamen *ſi quis Philoſophus advertens eam eſſe Globum in Cœlo fluido, & mobili contentum, ſolem autem, & ſtellas fixas eundem ſemper inter ſe ſitum ſervare, his utatur, ut immotis ad illius locum determinandum, & ideo affirmet ipſam moveri, abſque ratione loquetur.* Si verò tam fatuè ſit cùm Philoſophis

Digitized by Google

ſapiendum, ut quanquam quicquam mille millenos paſſus quotidie transferri videam, tamen immotum ſemper eſſe Jovem lapidem jurare tenear, liceat mihi cum vulgo tantundem fidei ſenſuum præjudiciis habere, ut quod è loco in locum migrare videam, moveri credam, atque palam dicere auſim. Imò verò hinc non modo Terram, dum quieſcit, moveri, ſed & contrariis motibus ſimul moveri ſequetur. Si enim omnis Tranſlatio ſit reciproca, cùm ſuper ipſam Corpus A B transfertur ab occaſu in ortum, & corpus C D ab ortu in occaſum, Terra in viam utrique contrariam, cùm utriuſque viciniam mutaverit, ſimul transferetur. Atque id
Pars 2. Art. 30. quoque vidit ipſe Carteſius, Quî igitur eluſit? Sequi fatetur, ſed tamen dicendum eſſe negat, quod contrarii iſti motus inter ſe pugnant, atque igitur iſto caſu ſola corpora, non autem ipſam Terram moveri, ut credamus, monuit. Atqui quid, quæſo, abſurdius quis à quovis adverſario extorquere deſideraret, quàm quod ipſe ultrò fatetur? Aut ſi ipſe ſibi adverſari optâſſet, quî apertiùs feciſſe poterat, quàm ut cùm Articulo uno tranſlationem omnem reciprocam eſſe & dixerat, & demonſtraverat, proximo reciprocam non eſſe non modo apertè fateatur, ſed & eâdem demonſtratione id ſe fateri cogat. Satis equidem contra ſententiam concluſum eſſe putarem, cùm duo iſta ex eâ ſequi planè demonſtretur, tum eandem rem eodem tempore moveri, & non moveri, tum motibus contrariis ſimul transferri. Utramque concluſionem Carteſius ipſe vidit, eo tamen acumine eſſe voluit, ut nihilominus in ſententiâ permanendum eſſe putaret.

Poſtremò verò quâ Naturæ neceſſitate fit, ut corpora, quorum viciniam mutando fiat motus, ſint quieſcentia? Quiſquamne putare poteſt, cùm ipſe ambulaverit, ſive alia omnia moveant, ſive quieſcant, ſe plus, minuſve moveri? Quid corpus quod transferri videmus attinet alterius aut motus, aut quies, ita ut moveatur alterum ſolum, quod alterum quieſcat, quod ſi moveri incipiat, iſtuc iſtâ duntaxat causâ moveri deſinat? Quid quòd deinde cùm ad cujuſque motum alicujus quietem poſtulaverit, ſecum ipſe eâ re, ut aliis omnibus, conſenſerit? Cùm in ſuâ Philoſophiâ nullum ſit ſanctius, aut antiquius decretum, quàm in motu eſſe omnia. Quanquam enim particulas in moleculis ſuis immotas

tas retineri, atque quamdiu retinentur, non in motu, ſed ad motum conatu eſſe voluerit, viſibiles tamen omnes Univerſi partes, atque ad quas tanquam quieſcentes in motûs menſurâ ſpectare poſſumus, ſummâ pernicitate moveri voluit. Atque igitur ipſe, ſiquis Terram moveri affirmet, quòd ſtellis fixis utatur, ut immotis ad illius locum determinandum, eum abſque ratione loqui edixit, quòd nulla ſit ratio, cur fixas conſideret, ut immotas, cùm ſcire non poſſit, quin moveantur, non modo ipſæ, ſed & multa corpora ultra ipſas, quæ non videmus. Quanquam verò omnium præclariſſimè dictum videatur ad cujuſque motum alicujus quietem poſtulari, cùm ipſe eodem tempore omnem motum *reciprocum* eſſe definiverat, adeo ut ex eo ſolùm, quòd res mota in novam viciniam transferatur, iſtam alteram, quæ alioqui immota permanſerat, transferri dicendum ſit. Quî ergo, ſi eâ ratione quòd ſe moveat altera moveatur, *ut quieſcens* ſpectari poſſit? Quàm pulchrè conveniunt iſta, niſi altera quieſcat, non poteſt altera moveri; & tamen ſi moveatur altera, non poteſt altera quieſcere? Claræ mehercule, diſtinctæ, & perſpicuæ rerum notiones, atque quales, ab hujuſmodi *inventionum viris*, ſemper referre ſolemus. Pars 3. Art. 29.

Cuivis, qui paulò fuerit naſutior, hæc tam enormia præfatum fuiſſe Carteſium, ſuboleret, ut iis hominum animos ad omnia devoranda pararet, atque equidem, ſi quis iſtæc omnia exorpſerit, neſcio an quicquam tam enorme ſit, quòd poſtmodum gutture tam diſtento, hærere poſſit. Ipſe verò non aſtutiâ, ſed mente integrâ, & ſimplici factum fuiſſe arbitror; cùm enim miles transfuga ab armis ad literas devolaverit, aut prorſus Dialecticæ, à quâ inchoare debuerat, oblitus eſt, aut cùm non ſtatim de ſummo imperio cogitaret, vulgarem iſtam Scholaſticorum ſeriò perdidicit, ſempérque tanquam indubitatâ arte uſus eſt. Atque igitur toties tam turpiter in rebus clariſſimis lapſum fuiſſe contigit aut quòd malâ Logicâ utebatur, aut quòd nullâ. Atque eâ admiratione, quâ qui nihil in eâ arte intelligunt habuiſſe per notiones ſuas *objectivas*, & *formales* in Metaphyſicis liquet; quanquam (ut novatorum omnium mos eſt, qui cùm per quos profecerint, fateri nollent, rebus tritis verba nova, & inuſitata dare, ut cùm notionem priſcam nomine quovis inſo-

 lenti-

lenti appellaverint, ipſi ipſius notionis Authores videantur) quas ſcholaſtici *præciſiones* appellant, ipſe *Ideas* appellavit, atque eodem fere acumine quo otioſi iſti de iis diſſeruit. At præter inſignes ſuas in Metaphyſicis ſubtilitates egregias multas Phyſicæ ſuæ, quaſi magni momenti ipſe putaverat, diligenter infercire conatus eſt. Atque primùm à gravi iſtâ con-
Pars 1. Art. 50. troverſiâ fere exorſus eſt, an ſubſtantiæ nomen Deo, & Creaturis conveniat *univocè*, an *æquivocè?* Atque ſummâ Philoſophi gravitate, ut nequaquam univocè convenire putemus cavere monuit; an verò ſcholaſtici, à quibus ſumpſit, barbaris iſtis vocibus quicquam ſignificare vellent, aut ſi vellent, an quid omnino poſſint, animum nunquam induxit, ſed temerè eos tum in voce, tum in ſententiâ ſecutus eodem modo, quo illi controverſiam definivit. Atque eâdem etiam ratione, quòd ſcilicet Deus, ut exiſtat nullâ aliâ re indigeat, aliæ autem omnes non niſi illius ope exiſtant, atque igitur nullam ſubſtantiæ ſignificationem eſſe utrique communem. Exiſtentiæ ſuæ conditione fateor ut plurimum differre, atqui tamen non intelligo, cur eâdem ſubſtantiæ appellatione non convenirent, ut univerſali ſuâ notione, quam habent, ab aliis omnibus, quæ ſubſtantiæ non ſunt, diverſam concipiuntur. Dijudicatâ autem hâc nobili inter Deum, & Creaturas controverſiâ, in ſummum Dei honorem, ita ut cùm ipſe eodem cum iis Subſtantiæ nomine appelletur, non eadem ſit iſtius nominis ſignificatio; mox quinarium prædicabilium ut vulgo vocantur ſeu ut ille univerſalium nume-
Art. 59. rum Trianguli naturâ mathematicè demonſtrare pergit. Ad ſummam verò Logicæ peritiam pervénit, cùm definire profectus eſt, definitiones enim Ariſtotelicas, quas à ſcholaſticis deſumpſit, plerunque ſequitur; Ariſtoteles verò cùm, qui præceſſerunt, res bene deſcripſerant, eas, ne ab iis non diſſentiret, malè deſcripſit. In quantas autem calamitates, aut propriâ inſcitiâ, aut eum temerè ſequendo, incidat Carteſius, fuſius, quam res meretur, jam ante dictum eſt. Quanquam omnium ſumma ſit, cùm in re eâdem naturam genericam à particulari ſeparabilem eſſe, atque quoties quicquid movetur reverâ ſeparari ſeriò animoque ſimplici putaverit. Quâ unâ re virum acutum in Logicâ novare non meditatum fuiſſe liquet, ſed cùm illius ſidem indubitatam, ut Mathe-

maticæ ſuæ arbitratus ſit, quas Dialecticæ leges, & notiones à *Keckermanno.* aut alio quovis vulgari ſyſtemate didicerat, maximus alioqui omnium dubitator, nihil dubitans, abſorpſit.

SECT. XXI. Exciſis hiſce Dialecticæ dumetis, quorum obſcuritate, quoties ſe difficultate quâvis conflictari ſentit, tenuitatem ſuam abſcondit, & tuetur; cùm eo ordine plerunque profectus ſit, ut diſputatio à mathematicis demonſtrationibus inchoata hujuſmodi tandem obſcuris, & ſalebroſis notionibus concludatur, his ergo, inquam, repribus, & ſpinis omnibus avulſis, aperitur via, quâ ad mechanicas ſuas naturæ leges, quas ponè poſuit, proficiſcamur.

Quarum prima eſt, ut, quicquid movetur, ſuâ naturâ ſemper moveri pergat. Si quidem ſuâ naturâ moveatur, concedam; ſin aliunde motus imprimatur, tandiu perſeveraturum aio, quamdiu vis impreſſa permaneret; cùm motûs magnitudo vis impreſſæ magnitudini æquaretur. Propterea cùm omnem motum à Deo impreſſum eſſe voluit, an tandem deſineret, an ſemper pergeret, non à Naturâ motûs ſed à Dei, qui impreſſit, arbitrio demonſtrare oportuit. Cùm verò liberum ſit Dei arbitrium (ſi quis ſit Deus) motum, quem ſemel excivit, ſemper, an aliquandiu conſervare velit, niſi quid velit, ipſe declaraverit, ſcire nequeamus. *Intelligimus autem* (inquit) *perfectionem eſſe in Deo, non ſolùm quòd in ſeipſo ſit immutabilis, ſed etiam quòd modo quàm maximè conſtanti, atque immutabili operetur. Unde ſequitur Deum quantum motus creavit tantundem ſemper conſervare.* Art. 36. Primùm autem iſtâ ratione, relictis mechanicis Naturæ legibus, rem totam divinis Attributis expedire aggreditur. Deinde eâdem concludat Deum per omnia æternitatis ſæcula idem feciſſe, & facturum eſſe, quòd cùm ſit immutabilis, modo quàm maximè conſtanti, & immutabili operetur. Fruſtra autem demonſtrationibus ſuis indubitatam omnium experientiam refellere conatur, cùm proximè mutationes quaſdam eſſe ipſe fateatur, *quas evidens experientia, vel divina revelatio certas reddit, quaſque ſine ullâ in Creatore mutatione fieri percipimus, aut credimus.* At verò ſi aliquas mutationes, ſalvâ ſuâ conſtantiâ, efficere liceat, cur non plures?

plures? Quàm incallidè diſputatur, tametſi tum experientiâ, tum revelatione divinâ, quaſdam in Deo operandi mutationes eſſe ſciamus, in aliis tamen omnibus modo quàm maximè conſtanti, & immutabili operari, ne ipſe mutetur, concludendum eſt. At verò, mi Philoſophe, ſi experientiæ, & revelationi fides danda ſit, argumento fallimur, ſi argumentum concluſerit, mentiuntur & experientia, & revelatio. Quid igitur, inquam, incallidius dici potuit, quàm, ut quam plurima Dei opera ſine illius mutatione mutari fateatur, & tamen, niſi ipſe mutetur mutari iſta non poſſe concludat? Atquî *quotidiana* inquit *experientia regulam confirmat, quòd projecta ſemper in motu perſeverarent, niſi ab aëre retardari contingeret.* Quod quis, quæſo, expertus eſt aut ubi? ut etiamſi axioma verum eſſe darem, experientiâ tamen ſatis exploratum eſſe ſemper inficiarer. Neque enim intelligo quî demonſtrari poſſet, quoties pueri lapides è fundâ projecerint, eos ſemper in motu perſeveraturos, niſi Deus puerorum luſus in omnia ſecula conſervare ſuâ immutabilitate intereſſe reputaret. Verum ſi quis hanc legem rogaverit, minimè tamen omnium *Carteſius*, cùm tantum ipſe abeſſe velit, ut quicquid movetur, ſuâ naturâ moveri pergat, ut creatum nihil, niſi vi quâdam ſuſtentetur, quæ eâ non minor ſit quàm quæ primùm creavit, non poſſe momento permanere ſtatuat; ſi verò iſta ſit omnium, præter unum Deum, conditio, ut eodem, quo ſunt ſtatu, ſuâ naturâ perſeverare nequeant, non ſuâ naturâ permanere apta ſunt, cùm, niſi cauſis externis conſerventur, omnia planè interirent. Atque igitur ipſe *Carteſius* ad motûs perſeverantiam ſemper præſentem Numinis concurſum poſtulavit, ita ut, altero ſublato, alterum tolli neceſſe ſit. Non ergo quicquid quod movetur, ſuâ naturâ ſemper movetur, cùm ab omni motu ſuâ naturâ ceſſaret, niſi, novâ vi extrinſecus adveniente, continuò impellatur. Atqui, inquit, Deum, immutabilis cum ſit, quantum motus initio impreſſit, tantundem ſemper conſervaturum. Eſto. An non ergo apertè fatetur motum, non ſuâ naturâ, ſed vi externâ, permanere? At verò ſi ea ſit Dei immutabilitas, ut nihil agere poſſit, niſi quod ſemper egerit, & quod ſemel egit, ſemper acturus ſit, quî initio, aut materiam creare, aut eidem motum dare potuit?

potuit? Si verò actionem, ut placuit, inchoaverit, cur non etiam, ut placuerit, ab eâdem ceſſare poſſit? En verò quàm apertè cùm ad *Epicuri* fortunam, tum ad *Ariſtotelis* fatum acceſſerit, ſic enim illi omne Providentiæ regimen ſuſtulerunt, quod nullum ſummo Numini in ſuas actiones imperium eſſe voluerint; ſed ſempiternâ quâdam neceſſitate vinctum (quam ab illius immutabilitate etiam duxit *Ariſtoteles*) eidem operi per omnia ſæcula inſtare. Ita hic noſter cùm ei nullum agendi & non agendi arbitrium conceſſerit, adeo ut quicquid agat, non conſilio, aut electione, ſed naturæ neceſſitate egiſſe velit, idem quod illi Numen, inanem, nempe ſine Providentiâ, larvam, in ſummi Rectoris locum ſubſtituit. Quod ſi quis fecerit ut quoque Numen omne apertè tollat, ſæpe monuimus. Iſtâ autem ratione, non modo Numini Providentiam eripere cum primis conatus eſt, ſed quod primum à Mechanicis ducitur, omne omnium in ſuas facultates dominium; ſi enim quicquid movetur, ſemper niſi impeditur moveatur, & ſi quicquid quieſcit, ſemper, niſi aliunde motum, quieſcat, peracta res eſt, *Carteſi*, quo tendis, atque, quid velis, intelligimus; mechanicâ vi, & neceſſitate facta eſſe omnia; nullum aut conſilium, aut voluntatem hominibus ineſſe, ſed quicquid ipſos ſecum ſtatuere aut velle contingit, ad id ſolâ cauſarum materialium extrinſecùs moventium, impelli. Machinas ergo eſſe nos omnes, atque ſolâ machinatione moveri, nullam conſilia noſtra mutandi poteſtatem habere; ſi quid agere incipiamus, non nos in nobis agendi voluntatem ciere, ſed, ad agendum, impetu arceri; ſi ab actione deſinamus, non ceſſare, ſed impediri. Atque hoc imprimis vultis, atque cordi habetis omnes, nequis uſquam ſit pietati, aut virtuti locus, ut vos mechanicâ veſtrâ inſaniâ ſimul, & impietate correpti Bacchanalia exerceatis. Quanto autem furore alii, ſuis locis dictum eſt, quantâ inſcitiâ tu, qui primâ tuâ lege, quæ ipſa tam malè, imo, ut à te, tam ridiculè ſancitur, ſancitum eſſe velis, ſatis jam, utinam ne nimium, dixerimus. Niſi quòd una adhuc ejuſdem ſuperſit ratio, quæ, cùm cæterarum omnium ſit multò jucundiſſima, omnino præterire pœnitet. *Motum nempe ſuâ naturâ non ceſſare, quòd iſto pacto ad quietem tenderet; Quies vero motui eſt*

contraria, at legibus naturæ quàm maximè adverſatur, ut quid ad ſuum contrarium, ſive ſui deſtructionem, ferri poſſit. Quantas autem tibi gratias ageret & haberet humanum genus, ſi iſtam legem ſancire poſſis? Duriorem enim quiſque ſentimus, atque omnes naturæ pulſu ad mortem exactâ ætate brevi ducimur. Et quid ſi iſtuc Naturæ decretum averſemur omnes, tamen obtemperandum eſt, & cuique, velit nolit, quo ire jubet eundum. Noſtrâ verò ut in vitâ maneamus, intereſt; quid autem motûs ut maneat, aut pereat, intereſſe poſſit? Nullâ philautiâ aut movendi, ut nos, vivendi oblectatione tenetur. Cur ergo in ſuum contrarium non tendat; cur à quiete abhorreat, cùm eam neque metuat, neque oderit? Scias ergo, *Carteſi*, ſcias, inter Motum, & Quietem nullas gliſcere inimicitias, nullas intercedere æmulationis ægritudines, ſed pacatè, & amicè utrinque vivi, atque uter ſuperior ſit, utrique perinde eſſe; & ſi alter fortè vicerit, cedere ſponte alterum; neque qui victus eſt, ut reſtituatur, arma movere, neque qui vicit, ne reſtituatur, vigilare. Vidéſne quantâ cùm authoritate, tum ſapientiâ primam tuam mechaniſmi legem ſanciveris? At ſic ſanciuntur omnes.

Pars 2. Art. 36. SECT. XXII. Secunda itaque Naturæ lex eſt *unamquamque partem materiæ ſeorſim ſpectatam non tendere unquam, ut ſecundùm ullas lineas obliquas pergat moveri, ſed tantummodo ſecundùm rectas.* Verùm prorſus nego, quî enim à ſe, aut obliquè, aut rectè moveri poſſint, cùm ſuos ipſæ curſus definire nequeant, neque quo ferantur curent; ſed eo ſolummodo progrediantur, quo vis impreſſa impellit, atque adeo in Dei arbitrium rurſus devolvimur. Verùm

Ibid. *cauſa hujus regulæ eadem eſt, quæ præcedentis, nempe immutabilitas, & ſimplicitas operationis, per quam Deus in materiâ motum conſervat, neque enim illum conſervat, niſi præcisè qualis eſt, eo ipſo temporis momento, quo conſervat.* Quàm malè cum Deo agitur, ut nequidem unam atomum per omnia ſæcula obliquè moveri efficiat, quin immutabilem Naturæ ſuæ perfectionem decoxerit. Uſque adeo perridicula, & puerilis eſt ipſa ratio, ut quidem ſe ipſa tollat, quis enim tam vecors eſſe poſſit, qui credat, ſi quando unam atomum

Deus

Deus vel minimùm à Geometricâ rectitudine unquam impulerit, tum amiſſis primis ſuis immutabilitatis, & ſimplicitatis perfectionibus Deum eſſe deſiviſſe? aut qui non videat,ſi cujuſvis fuerit momenti, non modo omnem motum initio rectum fuiſſe, ſed ſemper fore? Cùm enim Dei concurſu conſervetur, an minus immutabilitatem ſuam labefactabit, ſi motum quemvis, poſtquam in obliquitatem deflectitur, nunc ſuo concurſu conſervaverit, quam ſi obliquum initio effecerat? Tam proclive eſt magnis ingeniis pueriliter ineptire, ſi animum ab infantiæ præjudiciis liberum ineptiis ſeriò applicuerint. Atqui tamen hoc quoque experientiâ confirmatur; **Ibid.** *Quia lapis fundâ circumrotatus, quandocunque egrediatur, perget lineâ rectâ, non obliquâ moveri.* Bella profectò demonſtratio, & digna quidem, quæ primis naturæ legibus, atque mathematicis demonſtrationibus, tanquam omnium principium ſubſternatur! Lapis è fundâ fortè elapſus, non tantâ obliquitate movetur, quantâ cùm fundâ circumrotatur; ergo omnis omnium motus lineam rectam affectat; quaſi innumerabiles non ſint movendi rationes, præter fundarum jactus. Quanquam equidem dubito ne pueri Philoſophum monere poſſint lapidem è fundâ elapſum, etiamſi minus curvâ lineâ, curvâ tamen ſemper moveri. Cujus egregii Phænomeni, quod tanto Geometriæ apparatu obruit, & obſcuravit Carteſius,puer cum fueram alienam cauſam ſuſpicari me memini; contrarios ſcilicet motuum conatus, alterum à vi impreſſâ ſurſum, alterum à gravitate undecunque ortâ deorſum, inter quos contrarios niſus obliquè ferri neceſſe eſt, & cùm initio robuſtior fuerat vis impreſſa, obliquè ſurſum, cùm autem iſta paulatim extabeſceret gravitate victa obliquè deorſum. Motus autem ipſe ſuâ naturâ nullam determinationem habere poteſt, cùm non ſe ipſe cieat, ſed causâ quâdam effectrice imprimatur, quod igitur vim imprimit, ſimul viæ rationem definit, quâ ire perget, dum aut emoriatur vis impreſſa, aut majori impedita vel quieſcat, vel in aliam inflectat. Cùm ergo omnem motum materiæ particulis primùm à Deo impreſſum eſſe cenſeat, ipſe ſolus, qui impreſſit, definire potuit an ſecundùm lineas rectas, an obliquas ire perrexerint; nulla igitur ab ipſâ motûs naturâ aut obliquitatis, aut rectitudinis ratio petenda eſt. Quod

Digitized by Google

tamen cum primis vellent Mechanici, ut ſuas quaſcunque habet leges, eas Geometricâ neceſſitate habere ipſi demonſtrent; ita ut præcisâ iſtâ conſideratione, an à causâ quâdam, an à nullâ, inchoetur, poſtulet ipſa motus natura, ut ſecundùm mechanicas ipſorum leges definiatur.

Altera Naturæ lex eſt, à centro omnes materiæ particulas movere conari. At quâ mechanicâ neceſſitate à Centro potiuſquàm ad Centrum? Unde naſcatur iſta neceſſitas à materiæ, aut motûs naturâ, nunquam demonſtrare voluit Carteſius, neque, ſi vellet, potuit; ſin iſtiuſmodi motûs determinationem impreſſerit, qui & ipſum motum, iterum à mechanicis legibus ad ſolum Dei conſilium devolvimur. Quid autem voluit, penes ſuum arbitrium habuit, cum ſuâ *immutabilitate* nihil interſit, an à Centro, an ad Centrum, modo motu ſimplici & recto ferantur. At verò ſic magni Imperatores pro ſummo ſuo Imperio contraria imperare ſolent; Ariſtoteles ille magnus omnia ſubter Lunæ ambitum in centrum abire diu juſſerat; noſtrâ autem ætate exortus eſt Princeps, qui, everſo Macedonico imperio, omnia & ſubter, & ſuper in contrarium abire jubet. Magnâ utrique Authoritate, & proculdubio, ratione pari, cum ipsâ materiâ, multum interſit, an domi incluſa deliteſcat, an foràs evagetur. Quid autem aget ipſa rerum natura, quæ tam contrariis imperiis tenetur? Certè, ne magnæ commoveantur ſeditiones, timendum eſt, cùm pars altera Pompeium, Cæſarem altera ſequatur? At ſi qui per inſaniam magnos ſe principes eſſe putant, decreta, & edicta ſua omnibus, ut placet, imperant, ſuas nihilominus quiſque vitæ rationes ſequitur, neque aliter niſi quòd fortè irriſerit, dementium minis commovetur. Pari veſaniâ mechanici iſti Reguli omni rerum Naturæ ferrum, & incendia minitantur, niſi ſuis obtemperaverint decretis. Rectà in centrum abite omnia, inquit Ariſtoteles, aut, ut in malam rem abeatis efficiam: Ne abite, inquit Carteſius, ut rectà à centro abeatis, legem me tuliſſe ſcitote, & niſi obſequamini, nunquam, quod maximè verendum eſt, fiet ipſe Mundus. At res ipſæ ſpretis utriuſque mandatis, ſuâ quæque ratione, ut aut evenerit, aut expedierit, quædam ſurſum, quædam deorſum, quædam in orbem movent, & movebunt.

Poſtrema

Poſtrema Naturæ Lex eſt, quòd cùm aliæ alias impediverint, in orbem flectantur omnes. Hanc quoque utinam demonſtraſſet! ipſe enim me non intelligere fateor, quî omninò fieri potuit, ut ex eo ſolum quòd quæque motum cujuſque rectum impediat, neceſſariò naſcatur motus omnium circularis; ſed ut mihi videtur, omnes ſecundum Naturæ indolem rectâ lineâ abire pertinaciter niterentur, donec tandem ad alterius vorticis circumferentiam particulæ hujus primæ pervenirent, ubi, ſi progredi non poſſent, quieſcerent, atque aliorum omnium, quæ à tergo ſequuntur, motum impedirent; quâ tandem ratione, omnem omnium motum ſiſti neceſſe eſt. Si vero poſſent, quidni extra ſuum vorticem recto curſu avolarent omnes? Quæ certè, ſi omnis motus ſuâ naturâ ſit rectus, mechanicis legibus multo veriſimilius eventura puto, quàm ſe omnes in circulum deflexuras. Præſertim cùm quæque atomus aliis undique conſtipetur, iſtæ aliis, atque adeo aliæ aliis per totius circuli ambitum,donec ab alterâ parte ad primam redeamus. Quod ſi ita fuerit, qui, quæſo, quævis fieri potuit inflectio? ſi enim à parte ſiniſtrâ impellatur, cùm impulſui iſti omnis materiæ moles à parte ſiniſtrâ reſiſtat, iſtum ſecundum regulas, per quas cujuſque corporis vim ad agendum, vel reſiſtendum metiri docuit Carteſius, facillimè ſuperabit. Cùm verò quæque particula aliâ, tam à dextrâ, quàm a ſiniſtrâ conſtipetur, atque cùm lineâ rectâ ire pergant omnes, cùm deinde quamdiu eâ pergant, non poſſunt aliæ aliarum vias occupare, cùm denique nulla uſpiam ſit vacuitas, in quam corpus è lineâ ſuâ eliminatum abire poſſit,nemo certè eâ hebetudine eſſe poteſt qui non intelligat omnes ſemper rectâ ſuâ viâ moveri, cùm neque alias aliæ impellant, neque ab aliis impellantur, aut potius cùm tam arctè ſe invicem premant, ut quæque Atomus non ipſa ſecum arctius uniatur, quam omnes invicem, quatenus non major ſit inter ipſas vacuitas, quam inter Atomi latera, unicam compactam, & conſtipatam omnium molem exoriri.

Mechanicæ leges hæ ſunt, quibus egregius ille Philoſophus hunc, quem aſpicimus, Mundum ſine Numine, aut Numinis Providentiâ, machinari pollicetur. Atque ſi à Naturæ Conditore ad mundum fabricandum inſtitutas fa-

teri vellet, omne Numen à rerum naturâ excluſiſſe non accuſaveram. At nihil tale voluit Carteſius, ſed ſolum ſi detur motus, iſtas eſſe iſtius conditiones quas ipſe dixit, neque ſi Deus voluit, alias eſſe potuiſſe, atque igitur nullo Numinis conſilio facta fuiſſe omnia, ſed Numen ſit, an non ſit,. ſecundum motûs leges mechanicâ neceſſitate quicquid evénit, eveniſſe. Et quanquam earum rationes quaſdam ab Attributis divinis expoſuit, ejuſmodi tamen ſunt, quæ omnem vim Providentiæ antecedunt, atque eâdem neceſſitate, quâ ipſe in rerum Naturâ exiſtit, eidem dominantur; Adeo ut, ſi motus ſine Numine inchoari poſſet, neceſſe ſit, ſecundum leges iſtas definiri, & cùm inchoaverit Deus non illius conſilio, ſed ſolâ naturæ neceſſitate in certam rationem determinari. Atque igitur admodum ſuſpicari me fateor, Carteſium, ut leges ſuas ſtabiliret, attributa divina ludicrè interpoſuiſſe; exiſtimare enim non potuit vir, qui non planè truncus fuit, maximas Numinis perfectiones periclitari, ſi unam atomum in orbem circumferri efficiat; atque igitur populariter tantum egiſſe dubito, cùm Mechaniſmum ſuum ab ipſius Dei rationibus inchoaverit; populum enim novit quicquam facilius accepturum, quod Dei intereſſe putat. Alioqui ipſe iis non multum tribuiſſe viſus eſt, ſed cùm ad res efficiendas proficiſcitur, ſolâ mechanicâ motûs, & materiæ neceſſitate omnia expedivit. Quicquid autem in animo habuerit, cùm id imprimis voluit mechanicâ neceſſitate à Deo nequaquam conſtitutâ, omnem rerum naturam effici, & adminiſtrari, quorſum Deum eſſe dicat, cùm etiamſi non ſit, ipſe Mathematicis demonſtrationibus omnia eo modo, quo jam fiunt, neceſſariò fieri demonſtraverit. Quod cùm ſe feciſſe putet, & quicquam poſtea de Deo loquatur, aut nobis planè illuſit aut ſe ipſe non intellexit, aut potius utrumque fecit, ut ſolent iſti omnes, qui cùm aliis illuſum eſſe putant, ſe ſibi illuſiſſe non intelligunt.

Sect. XXIII. Jamque ſatis liquere arbitror primùm nullas eſſe, quæ à ſolâ materiâ oriuntur, mechanicas Naturæ leges, deinde nullas eſſe poſſe, niſi à Naturæ Conditore in ſuos fines inſtitutas; atque igitur cùm ſuas *Carteſius* non con-

Digitized by Google

conſilio factas eſſe, ſed ipſas ſe ſuâ vi, & neceſſitate in rerum naturam intuliſſe voluit, an non porro liqueat, ſi quæ fortè ſint leges ab initio inſtitutæ, quas tamen ipſe fecit, non fuiſſe inſtitutas? Quanquam verò rata ſit iſta omnis, quam legibus ſuis tribuit vis, & authoritas, nihil tamen ad mundum fabricandum ſine Numine valebunt. Quid enim ſi omnem materiæ fluxum in orbem contorquere valeant, quid inde niſi una omnium in eodem ingenti vortice vertigo exoriri potuerat? Cùm igitur Univerſitas in tantam vorticum multitudinem dividatur, ut quæque ſtella ſuum ſibi circumvolutum habeat, atque Sol ſpeciatim, unà cum Planetis ſuis ſuo turbine verſetur, quo mechaniſmo quemque ſibi ſeorſim à reliquis circumvolvi efficiemus? An ipſæ atomi in varias turmas, & cohortes ſe ſponte diviſerunt? At ſi vellent, iſtuc non patitur communis omnium circumgyratio, quæ ſi quis fortè vortex coagmentationis primordia fecerat, eum ſuo impetu diremptum in commune materiæ pelagus ſecum abſportaret. Vidit autem Carteſius omnes ſuas vires mechanicas ſibi hac in re nihil eſſe profuturas, atque hìc igitur Deo ἀπὸ μηχανῆς apertè uti coactus eſt, Pars 3. Art. 46. eúmque operis dimidio planè perfunctum eſſe voluit; cùm quòd immenſam materiæ congeriem, in tam bene diſpoſitos ordines diſtribuerit; tum quòd tantundem motûs, quantus effectus ſuos procreare poſſet, cuique impreſſerit. Atque hactenus ruſtico iſto homine (quis enim Epicuro agreſtior) plus ſapuiſſe viſus eſt, iſte enim ipſi materiæ reliquit cùm ut ſe ſine causâ moveat, tum ut ſe in innumerabiles vortices diſtribuat, quod tamen quî fieri potuit, vir oſcitans explicare non cogitavit. *Carteſius* vero, qui non, ut ille, communi ſenſu caruit, cùm planè perſpexerit nihil niſi iſtis duobus prius ſumptis provehendum eſſe, idcirco materiam in ordinem diſponi, eique motum imprimi poſtulavit, antequàm quid valeant vires mechanicæ, auſus eſt experiri. Quanquam cùm ad eas pervenerit, haud minus quàm ille fatuus (quo enim alio nomine hominem appellem, qui tanto faſtidio nihil intellexit) deſipuiſſe viſus eſt; quòd cum motum adeptæ, inque vortices collectæ fuerint Atomi, ſuos omnes, quos produxerunt, effectus, ſolâ mechanicarum legum neceſſitate producturas eſſe ſtatuat; idque etiamſi

Digitized by Google

amſi Deus, cùm motum & ordinem dediſſet, nihil ejuſdem modi efficiendum ſibi propoſuerat: Atque adeo leges, quas attulit, mechanicas non Numinis procuratione inſtitutas fuiſſe, ſed ipſas propriâ vi, dato vorticum motu, & ordine, rerum Univerſitatem confeciſſe. Quam primum ergo eas ſe ſatis ratas feciſſe cenſuit, continuò omni Numini valedixit, neque poſtea quicquam, niſi ſolis legibus mechanicis, non ſecus, ac ſi nullum fuiſſet Numen, effici, & procreari voluit. Atque ita in omnibus, quæ ſequuntur, eâdem, quâ ipſe *Porous*, licentiâ in omni fortunæ obſcœnitate volutatus eſt. Quod, ut mihi videtur magno Numinis argumento, atque mechaniſmi elencho eſſe debet; cùm mechanici omnes qui ab eo omnino exordiri nolunt, ne quidem unum digitum movere, aut verbum non planè fatuum proferre poſſunt; qui verò ab eo exorſi ſunt, ii quandiu eum, aut ducem ſequi, aut comitem ſecum ferre volunt, curſu ſecundo progrediuntur; quam primum autem eum deſeruerint, ſtatim eodem, quo illi, torpore ſtupent, & quaſi Circes pocula deguſtaverant, in porcos commutantur. Atque igitur ipſe vir acutiſſimus, ne unius Phænomeni rationem melius quàm *Epicurus* expedire valuit. Quid autem de iſtâ causâ concludemus, quam ſi ſibi defendendam ſuſceperit *Carteſius*, defenſione ſuâ non ſapientius, quàm ipſe porcorum princeps, perfunctum eſſe? An non mehercùlè ſatis concluſum eſt dignam eſſe, quæ ſolis fatuis defendatur, cùm ſi eam quis ſapiens tueri velit, mox fiat *canis immundus vel amica luto ſus*.

SECT. XXIV. Fixis ergo omnibus mechaniſmi legibus, factoque omni vorticum apparatu, de Phænomenis ſingulis quàm *Epicuri* more philoſophatus eſt, videamus; Atque primùm quâ neceſſitate gignantur Elementa, tum deinde ex elementis, quid ſecundum leges mechanicas exoriri potuerat. Atque imprimis cùm, ut primum Elementum efficiat, partes quaſdam è corpuſculis ſolidiſſimis abraſas eſſe velit, idem, quod in omni loco, feciſſe viſus eſt, ut, quæ intellectu difficillima ſunt, ſibi fidenter, tanquam indubitata ſumat. Quo fine neſcio, niſi ut arduis aſſueti facilius quicquid poſtea in eo minus veroſimile videatur, ferre diſcamus.

Digitized by Google

diſcamus. Licèt enim in minimo quoque corpore quandam partis à parte diſtinctionem ſibi comminiſci poſſint Geometræ, Phyſici tamen non eſt, ut reipſa plures eſſe cenſeat; cùm enim res ſit ſimpliciſſima, & tota eadem, minimum quodque, partem amittere nequit, niſi tota deſtruatur: At verò ſi anguli abradi poſſint, quid eſt quod ipſos in alias quoque partes diſſipari prohibeat (potiſſimùm ſi anguloſæ, & inæquales fuerint) eaſque in innumerabiles alias, & earum quamque in totidem alias, cùm quocunque in dividendo proceſſeris quæque ſuæ diviſionis capax reperietur; è quibus planè ſequitur, non mente ſolum, ſed reipſa quamque atomum in innumerabiles dividi potuiſſe. Neque ſe callidè ſatis ſubduxit vir argutus, cùm partes neque finitas, neque infinitas, ſed *indefinitas* eſſe definiverit, cùm omnis numerus aut finitus, aut non finitus eſſe neceſſe ſit, atque adeo ut inter utrumque reperiatur, qui neuter ſit, primis, & communibus omnium hominum notitiis adverſatur. Mathematicum itaque philoſophum demonſtrare oportuiſſe puto, corpus ſolidiſſimum, omniſque vacui exors reipsà diſcerpi poſſe, priuſquam rem (ut opinor) ſimpliciſſimam, à ſe tam facilè divelli poſſe tantâ fiduciâ ſumpſiſſet. Atque quidem, niſi quis Deus fuerit, qui alicujus, quantulæcunque molis, corpuſcula effecit, quæ & magnitudinis ſint exordia & nulli diſſipationi obnoxia, quicquid finxerint, nunquam quî ipſa Materia, aut exiſtat aut coaleſcat, ſolvent Mechanici. De priori ſuperius contra *Epicurum* diximus, de poſteriore autem quî ejuſdem partes coaleſcant non intelligimus, cùm ſint ſingulæ ſolutæ, neque in alias penetrare poſſint, & propterea non arctius adhærere, quàm quòd ſint aliæ aliis contiguæ; atque adeo duriſſima quæque corpora non magis inter ſe quàm granorum acervus, devinciri poſſent, cùm in omnibus non alia (ut inquit) fiat *unio*, quàm quod pars parti accumbat. Atque, quod ait *Carteſius*, corpora ſolâ quiete inter ſe *uniri*, reliquis ſuis commentis omnino conſentaneum eſſe videtur; etiamſi enim juxta ſe quieſcere contingat, niſi tamen aliquo vinculo quod utramque ſubeat, ad invicem conſtringantur, omnino ſoluta, & diverſa eſſe neceſſe eſt. Quieſcunt acervi grana, quietè tamen nullam inter ſe coagmentationem

adipiſcuntur. Quid autem multa? cùm quiſque intelligat materiæ partes, ſive quieſcant, ſive ſe moveant, non arctiùs agglutinari poſſe quàm quod ſingulæ ſingulis, ſolutæ tamen accumbant. Uſque adeò perſpicuum eſt, dempto Numine, quæcunque in Naturâ prima & certiſſima ſunt, intelligenda non eſſe. Et quanquam qui corpuſcula prima produxit, ipſe ſolus, quemadmodum produxerit, intelligat; tamen quì, productæ cùm ſint, extenſæ ſimul, & diviſionis expertes eſſe poſſint, nos quoque, eò quòd ſint omnino plena & ſolida, facillimè intelligimus. Quo quidem pacto planè tollitur, ut mihi videtur, id quod in Phyſicis maximè arduum habetur; atque quæ contra diſputari ſolent, ſi Mathematica ſunt (ut ſunt pleraque) ſunt prorſus aliena; ſi Phyſica, facillimè, & ſine negotio, ſi hujus eſſe loci putarem dilui potuiſſent. At cum ſubtiliora ſint de materiæ diviſibilitate, iſta ulterius urgere nolo, impræſentiarum ſatis eſt, quòd à re, quâ nihil ſit in omni Philoſophiâ difficilius, exordiatur. Quo monito corpora, ſi placet, ſolidiſſima, atque idcirco nullius diviſionis capacia, ſummâ tamen motus vehementiâ diſcerpi potuiſſe dabimus. Qui verò tam minuta corpuſcula ſe tantâ vi affricare poſſent, ut in minutiſſimas minutias ſe mutuò comminuant, neque dare, neque intelligere nos profitemur. Quippe tantam vim niſi maximo pondere factam nunquam experti fuimus, atque quo celerior eſt motus, niſi mole, & gravitate adjuvetur, eo ad ejuſmodi effectum imbecilliorem ſentimus; cùm itaque maximè exiles, eâque ratione leviſſimæ ſint primæ particulæ, quantâcunque celeritate hinc inde ſaltitare poſſint, non tamen eâ vi ſe ſuis ictibus quaſſabunt, ut in tot, tamque exigua fragminula diſſilire cogantur. Atqui tamen qui abraduntur anguli, quam quæſo figuram obtinerent? Non aliam inquit, quàm anguloſam, & plerunque triangularem, cùm globuli, qui materiam ſubtilem comprimunt, non propius coire poſſint, quin in medio ſpatium triangulare relinquant. Figura vero anguloſa, atque potiſſimùm triangularis, cùm ſit aliarum omnium ad motum ineptiſſima, quî fiet (ut ſtatuit Carteſius) corporum omnium mobiliſſima? Celeritatem, inquit, è locis latioribus in anguſtiora tranſeundo adipiſcitur; quod ſi fieri potuit, nullis

nullis tamen legibus mechanicis tantam, quantam ipſe voluit. Imo tantum abeſſet locorum anguſtiis novam celeritatem acquirat, ut, ſi ad quem locum, locis per quos prius tranſiverat arctiorem accedat, angulis invicem implicatis, cùm non pateat ſpatium per quod tranſire potuit, potius immobilis hæreret. Quicquid autem Elementi primi particulis contigiſſe finxerit, cùm ſint figuræ inæqualis ratione ad motum ineptiſſimæ, vix unquam mediocri celeritate, etiamſi vi, aliunde impreſsâ, impellantur, cieri poſſint, nedum tantâ rapiditate exagitari, ut fiant omnium longè mobiliſſimæ.

Cùm autem materia ſubtilis per globulos ubique tranſeat, quâ, quæſo, lege mechanicâ figuram ſuam mutet, ut ſe viarum anguſtiis accommodare poſſit? Quoniam repugnat (inquit Carteſius) in Naturâ vacuum reperiri, ſic enim nihili aliqua foret extenſio, atque idcirco materiam ſubtilem intervalla omnia, quæ globulis interjacent, occupare. Quàm autem abſurda res fuerit vacuitas, & quantum ſuâ interſit, ipſe videat, ut autem devitetur, neque noſtrâ, ſcio, neque *materiâ ſubtili* omnino intereſſe puto. Saltem novi materiam ſubtilem *nihili ſit, an non ſit extenſio*, cordi non multum habere, aut non tantum ut, ne ſit, ſe patriâ ſuâ longinqui temporis exilio mulctaverit. Si itaque, ne fiat vacuum, ſuâ intereſſe putet *Carteſius*, demonſtrare oportuit, quo mechaniſmo materia ſubtilis id devitare poſſit. Aut enim vacui abſurditatem deprehendit, atque adeo curæ habet, ne, ſi interſtitia deſerat, in tantum ſolœciſmum tandem incidat, ut nihili extenſionem efficiat. Si non deprehenderit, cùm ipſo naturæ ordine in vorticis Centro detineatur, quid eſt, quod tantam ejuſdem copiam inter globulos manere coerceat? Non ipſi globuli, cùm ſemper deorſum detrudant, cumque inter eos pateant interſtitia, per quæ in proprium locum eluctari poſſit, non ipſa ſe, cùm ſemper niſi ſuâ naturâ ſaltem globulorum expulſione, in centrum feratur. Nullâ itaque mechanicâ causâ, ſed neſcio quo faſcino, inter globulos tam longè à propriis laribus detinetur.

Deinde verò cum primi Elementi particulæ partium inæqualium abraſione fiant, cur non & ipſæ omnes fierent

 rotundæ,

rotundæ, vehementiori enim ſui motûs impetu, quàm quæ-
Pars 3. Art. 49. vis aliæ invicem atteruntur, adeo ut ſolâ vi ſui motûs in ramenta innumerabilia diſſipentur. Cur itaque, abraſis omnium angulis, rotunditatem non acquirant? ſi enim tot aliæ particulæ temporis ſucceſſu ſphæricæ fiunt, quot, etiamſi minori rapiditate moveantur, cœlis omnibus extruendis ſufficiant, cur non, inquam, eodem, aut multo breviori temporis ſucceſſu omnium rapidiſſimæ ſe mutuo in eandem figuræ lubricitatem perfricarent? Quod ſi fiat, & quin fiat, nihil eſt juxta leges mechanicas quod impediat, neque ſol, neque lumen eſſe poſſet; ſol ergo non niſi vi quâdam legibus mechanicis factâ, per tot ſæculorum ſeries conſervatur; ſi enim particulæ, è quibus factus eſt, eodem modo, quo cæteræ omnes angulos ſuos amitterent, fierent rotundæ, rotundæ verò cum factæ ſint, eandem cum ſecundo elemento, figuram, quo non ſolem, ſed cœlum fieri voluit, adipiſcerentur. Quid ergo eſt, quod impedire poſſit? nihil, quantum novi, niſi præpotens ille, qui omnia poteſt, vacui metus: quatenus ſi omnes materiæ particulæ ſphæricæ fiant, cùm plures globuli ſimul juncti ſpatium continuum replere nequeunt, vacuum interſti-
Pars 3. Art. 48. tium eſſe neceſſe ſit, quâ causâ poſſe Deum particulas omnes ſphæricas, cùm primum creaverit, effeciſſe ipſe negat. Quibus profectò neſcio an quid magis argumento ut ſit vacuum, eſſe poſſit, ne alioqui ipſe Deus tres globulos juxta ſe poſitos creare non valeat. Quis enim iſto caſu ſpatium inter eos triangulare inane eſſe non putaret, potiusquàm ſummam Numinis potentiam, ne eos efficiat inſuperabili neceſſitate impeditam diceret? Ego ſanè demonſtrationem Mathematicis *Carteſii* omnibus clariorem, niſi ſuâ ipſe fiduciâ anteverterat, ſic concluſiſſe putaveram. Deus tres globulos juxta ſe ſitos creare poteſt; inter tres globulos ſimul junctos ſpatium triangulare eſſe neceſſe eſt, ergo cùm nullo corpore repleri poteſt, etiam & vacuum eſſe neceſſe eſt. Atque igitur cùm Carteſius rem à Deo effici inficietur, non argumentum ſolvit, ſed argumenti concluſionem impudenter negat, & quidvis ſe dicturum indicat, ne vacuum eſſe (cùm ſemel non eſſe dixerit) fateatur. Atque ita cùm omnes Elementi primi particulæ, quæ ſunt figuræ cujuſvis

juſvis inæqualis mutuo attritu angulos ſuos amiſſuræ ſint, quid impediet, ne tandem fiant quæque rotundæ? In Carteſii hypotheſi nihil, niſi quod iſto caſu non ſupereſſet, quod globulorum interſtitia implere poſſet. Ergo, ne quando Vacuitas contingat, corpora, quæ alioqui ſecundum leges mechanicas ſe invicem in abſolutam rotunditatem affricarent, quâcunque vi atteruntur, nullam vim altera alteris afferre, ſed integra, & quaſi intacta conſervari omnia. Atqui nimis optata hæc ſunt, Carteſi, ne dicam, impudenter dicta, nihílque demonſtrant, niſi hominem, qui talia dicere coactus ſit, in ſententiâ eſſe, quæ ſine maximis opinionum portentis teneri nequit. Utcunque verò fuerit, cùm particulæ primi Elementi omnes ſe mutuò atterunt, ipſæ minori temporis ſpatio vehementius attritæ, quàm quævis aliæ, omnibus abraſis inæqualitatibus fierent rotundæ, atqui cùm iſtius figuræ omnes ſecundi elementi cenſu numerantur, diu eſt (tandiu nempe quandiu facti ſunt Cœli) ex quo quævis ſupereſſent, quæ in primo cenſeri poſſent.

Neque etiam majori, aut mechanicâ, aut conſtantiâ ſempiternas ſuas Naturæ leges tuetur Carteſius, cùm primi Elementi materiam adeo flexilem eſſe velit, ut ne vacuum fiat, ſuam figuram pro ratione cujuſque loci occupandi accommodare valeat. Quatenus jam ante primas materiæ particulas tam duras, & rigidas eſſe cenſuerit, ut ſi fortè unæ in alias inciderint, tantâ vi ſe impingant, ut ſi quid omnino inæquale habeant, eo impetu decutiatur, ipſæque tandem omnes attritûs vehementiâ in æquabiles globulos detornentur. Quid ergo dicemus, cùm ipſa ejuſdem materiæ ramenta, quæ antequam abradi contigerat, fuerant quovis marmore rigidiora, quàm primum abraſa ſunt, continuò cerâ quâvis molliora fiant; adeo ut cum antea nulli corpori, facillimè nunc omni cedant. Neque enim quicquam figuræ exilitas, modò ſit æquè ſolida, ad flexilitatem valere poteſt; ſi itaque ante abraſionem tam facilè figuram immutare non poſſent, neque poſt eam factam facilius ſe flectere valebunt, ſic autem pro ſuâ libidine, & ut ſuum in Philoſophiâ regnum tueatur Carteſius, inconſtantes, & contrarias naturæ leges ubique tulit. Si ſuæ Hypotheſi

uno Articulo expediat, ut ſe mutuò atterant corpora, ſunt omnia quovis ſaxo duriora; ſi verò altero mox expediat, ut ſe alia aliorum figuris accommodent, neceſſe eſt, ut ipſa eadem eâdem naturæ neceſſitate quovis luto molliora reperiantur.

Atqui denique ſi eâ facilitate poſtea ne fiat vacuum, cur non ab initio eâdem ne fiat ſui diſſolutio, flectantur? Naturali enim Motûs affectu novit Carteſius, quantum quidque à ſui diſſolutione abhorreat; cur ergo ſe in omnes formas non immutarent, *Ignemque, horribilemque feram, fluviumque liquentem*, ne tam violentam ſui diſſolutionem patiantur? Aut cur vehementius à vacuo, quàm ſui diſſipatione metuant, ut, cùm nihil ſe conſervandi causâ moliantur, ne verò quoquo modo fiat vacui *ſolœciſmus*, omnia tentarent. Ipſe profectò horreola vacua, quam brachium, aut pedem avulſa eſſe mallem, neque dubito quin quæque Atomus, ne quid ſui amittat, non minus ſuâ intereſſe putet, quàm ne alicubi vacuitas contingat, atque igitur non video, cur plus in illius introitu impediendo, quàm propriâ ſoliditate tuendâ, laboraret.

Neque profectò minùs, quàm in prioribus iſtis, in tertio Elemento perficiendo ſecum cúmque rebus ipſis diſſentire videtur, quippe quod è primi elementi minutiis fieri voluit, quæ cùm ob craſſitiem minus fortè celeriter exagitentur, quæque cum valdè anguloſæ fuerint, ſibi mutuò magis, magiſque cohærere aptæ ſunt, dum tandem in ingentes quoſdam acervos colligantur, quales ſunt maculæ in Solis ſuperficie, ipſa Terra, cæterique Planetæ. At profectò ſi ob implexas figuras ſecum hærere aptæ ſint, quamobrem ab initio, antequam in minores angulos diffringi contigerat, cùm ſint magis anguloſæ, minuſque mobiles, non cohæſerint? Hujus tam contrarii eventûs nullas alias mechanicas rationes afferre poteſt, niſi quas ubique attulit, tum quod ſic fortè evenerit, cùm quòd Hypotheſi ſic evenire expediverit. Alioqui certè nemo non videt ante angulorum abraſionem ut invicem implicentur, multo aptiores eſſe, quàm cùm minus anguloſæ factæ, majorémque celeritatem fuerint adeptæ. Præſertim cùm nullo alio viſco, quam quiete *Carteſius*, quævis corpora coaleſcere arbitratur; quo itaque celeriùs

leriùs moveantur, eo difficilius ad invicem agglutinari dicere neceſſe eſt. Ut verò in corpora ſolidiſſima, aut in ſuperficie Solis, aut circa Terræ, reliquorumque Planetarum, quæ ingenti vehementiſſimi ignis mole occupari cenſuit, tam arctè coagmententur, quis ſatis mirari poſſit? Quanquam id quod maximè miremur videatur, eadem corpora tam dura eſſe, ut ardentiſſimæ flammæ impetu non diſſipentur; tam mollia tamen, ut globulorum, utcunque exigui ſint, circumvolutione, Cochlearum more, quàm facillimè intorqueantur.

Sect. XXV. Nunc autem deletis elementis, mechanicis legibus, & dialecticis definitionibus, totum negotium planè confecimus, neque opus erit ſeorſim (ſi iis ſteterat) in ſuas de ſingulis Naturæ phænomenis rationes inquirere. Cùm Phænomena Elementis, Elementa Legibus, Leges Definitionibus confecerit Philoſophus; iſtis ergo ſublatis, ſi quæ ſecuta ſunt, ſimul tolluntur omnia. Cùm verò ad iſtuc negotium acceſſerit, abjectis ſtatim omnibus à tergo legibus mechanicis, quas antea ſempiternâ, & inviolabili neceſſitate ratas eſſe voluerat, omnem omnium rerum fabricam caſuum innumerabilium, & plerunque ſecum pugnantium, ictibus ædificavit. Neque quidem, ſi invicem conferamus, in cujuſque effectûs ortu minus, quàm ipſe Epicurus fortunæ licentiâ uſus eſt. Quo tandem effecit ipſe leges mechanicas, niſi quoque magnam vim fortuna eiſdem addiderit, ad rem quamque efficiendam non ſuffeciſſe; adeò ut tandem pene omnia aut ſolo vacui horrore, aut cæcâ caſûs temeritate, mechanicorum princeps abſolviſſe videatur. Age igitur, paratis Elementis, jactis legum fundamentis, datâ denique definitionum authoritate (ut mechanicæ credulitati nullus concedendi finis eſt) nunc ad mundos, ſi placet, extruendos noſmet accingamus; & quantum vis mechanica, quantum cæca, & volubilis illa Dea valeat, & denique an quid omnino utraque, breviſſimè, quantum fieri poteſt, videamus. Et ne omnia ſequar, paucas iſtas, quas in hoc noſtro Mundo deprehendimus, rerum utilitates ſequemur. Atque primùm ſolem, cùm totius principatum teneat, faciamus. En itaque clariſſimi ſideris Natales! *Crevit initio paulatim mate-* Pars 3. Art. 54.

ria

ria primi Elementi, ex eo quod particulæ ſecundi aſſiduo motu ſe invicem magis, ac magis attererent, cumque major ejus quantitas fuit in vortice quàm neceſſe erat, ad implenda exigua illa ſpatia, quæ inter particulas ſphæricas ſecundi Elementi, ſibi mutuo incumbentes reperiuntur, quicquid ex eâ reſidui fuit, poſtquam ſpatia iſta repleta ſunt, ad centrum confluxit, ibique corpus ſolis ſphæricum, & fluidiſſimum compoſuit.

Atquî verò præter id, quod jam ante monuimus Elementi primi particulas, cùm, ut aliæ mutuo attritu rotundæ fiant, in ſecundi partes tandem migrare omnes. Imprimis virum tam acutum non vidiſſe miror Terrarum orbem iſtâ hypotheſi quàm plurimis ſui Diametris ſolis mole immerſam fuiſſe. Quippe cùm omnes materiæ particulas magnitudine æquales fuiſſe ſuppoſuerit, atque adeo ex iſtis bina ſua prima Elementa fieri, Globulos, è quibus Cœlum, & materiam ſubtilem, è quâ Solem factum voluit. Si primas iſtas cubos fuiſſe ſumamus, quod idcirco ſumimus, quoniam cum proximè ad figuram ſphæricam accedant, minima ramentorum copia ab iis abradi poſſit; quanta autem abraditur, eam ad globulos rationem habet, quam partes Cubi extantes ad inſcriptum Globum (*i. e.*) eandem quam habet 10. ad 11. atque eiſdem ferè æqualis ferè æquale ſpatium occuparet; cujus alterum dimidium, ſi globulorum interſtitiis interſperſum, & alterum dimidium, in centro collectum ſupponamus, ſol ipſe quartam Vorticis partem teneret, quâ proportione ſemidiametrum ſolis dimidio ſemidiametri Vorticis aliquantò majorem eſſe ſequeretur; atque adeo Terram hanc, quam incolimus, cùm, ſi totius latitudini comparemus, non longè à ſole ſita ſit, aliquammultis ſui diametris ipſo corpore ſolis, ſive ingenti Ignis ebullientis mole obrutam eſſe. Totius rei rationem doctiſſimus Amicus perſpicuè ſubduxit, & demonſtravit. Atque quidem tam clara, & ſolida eſt demonſtratio, ut ſe ſolâ totam hypotheſin in æternum conficere & labefactare ſufficiat. Ipſum igitur, cùm tam præclarè totius rei demonſtrationem perfecit, Lectorem adire mallem, quàm quæ ſcripſerunt alii, eadem excribendo eum onerare. Præſertim cùm res tota, ſchematibus coram oculis poſitis, demonſtretur; quæ ſi ſæpius narrentur, nil niſi nauſeam crearent: quas

Pars 3. Art. 47.

Henric. Morus Enchir. Met. C. 16.

Digitized by Google

quas igitur rationes in computando inivit ſi quis ſcire deſideret, ipſum adeat; Ego autem nil niſi illius non modo lectione, ſed ſummo ſtudio dignas eſſe ſpondere poſſum. Quanquam cujuſque qui mundi ſyſtema intuetur, oculis res ipſa ſatis manifeſta ſit, cùm ſpatium, quod percurrunt Planetæ, ſi cum amplitudine totius Vorticis comparetur, perexiguum & ſit, & eſſe ipſe velit; quod non modo totius Hypotheſeos ſed & ipſa Univerſi ratio exigit, adeo ut non modo Terræ Orbis, ſed & omnium Planetarum ſyſtema longè intra Solis diametrum abſorberi neceſſe ſit, cùm iſtâ proportione Sol ſpatium omne ultra Saturni orbitam impleret. Neque ſanè quoquo modo, ſi lapſum ſuum deprehenderat Carteſius, reſarcire potuit, niſi Deum juſtam omnium Elementorum copiam, quæ ad cujuſque uſum & officium ſufficiat, effeciſſe ſuppoſuerat. Si verò accuratiùs ad leges Mechanicas rem totam expendamus, materia ſubtilis non modo quartam partem, ſed pene vorticis dimidium occuparet, cùm ad centrum omnis feratur, neque, ne abeat quicquam impedire poſſit, niſi inanis iſte inter globulos vacui timor: Id verò quid ſuâ interſit, modo propriam provinciam tueatur, diximus. Si enim rerum Naturam vacuum exhorreſcere novit, atque adeo ſuæ naturæ vim inferre maluit, ne communem illius ægritudinem patiatur; iſto pacto rem admodum mechanicè expeditam habemus; ſi non novit, dicat, inquam, quo mechaniſmo ſuâ à vacuo abhorrere interſit. Cùm itaque ſecundum leges mechanicas omnem materiam ſubtilem in Centrum detrudi neceſſe ſit, nihilque ſit, quod ne eo abiret, impedire poſſit; cumque par ſit illius atque ſecundi Elementi copia, dimidium totius Vorticis ſpatium occuparet, atque adeo neſcio quot mille diametros, ultra Terram, extumeſceret. Quod quoque cùm in omnium fixarum vorticibus contingat, ut materiâ ſubtili pæne dimidium vorticis occupetur, dimidium Cœli reipſa flammeum foret, totum autem, quaſi una flamma, appareret, non aliter quàm in facibus accenſis, quarum non longè diſſitarum cujuſque radiationes ad proximam pervenire videmus. Pars 3. Art. 85.

Deinde cùm Solis figuram rotundam eſſe velit, quòd globuli omnes æqualiter à Centro vorticis recedere co-

Tt nentur,

Enchir. Met. Cap. 17. nentur, demonſtravit idem vir doctiſſimus iſto motu, ſi ſit purè mechanicus, ſolis corpus rotundum non fore, ſed fiſtulæ inſtar, aut conicæ, aut cylindraceæ per Axem, ab unius Poli ad alterius extremitatem protendi; cùm juxta hanc hypotheſin globuli cœleſtes per totum Vorticis axem, ab iis ipſius partibus, quibus accumbunt, mechanico hoc conatu conentur circulariter incedere, atque eo pacto locum materiæ ſubtiliſſimæ aliquo modo quidem rotundum relinquere, non ſphæricum tamen, ſed cylindraceum potius, aut ſaltem verſus utramque Axis extremitatem in Coni mucronem paulatim faſtigiatum. Quam demonſtrationem, quanquam primo intuitu ſuâ luceat perſpicuitate, tamen facillimo ſchemate illuſtravit, quod etiam, ſi placet, Lectorem oblectationis ſuæ causâ intueri efflâgitarem.

Proximè vero cùm tam ſolem, quàm ſidera omnia circa ſuos axes volvi voluerit. Quid ſi requiram, quo mechaniſmo ſuas converſiones, tam æquabili conſtantiâ perficiant? Eâ, inquit, lege quâ quicquid movetur à Centro moveatur in Circulum. Eſto igitur, ut optare potes, moveantur; cur verò in incitatiſſimâ iſtâ converſione, tam incredibili æquabilitate, ut ſempiternis pene ſeculorum ætatibus, ne uno quidem celeritatis momento mutentur. Iſtuc autem eſt, quod nunc à vobis quærimus; de legis iſtius, motûſque ortu ſuperius dictum eſt, hujus autem loci eſt, de illius tam æquabili ratione reſpondere. An vero ſatis reſponſi putatis, cùm de motûs conſtantiâ interrogetur, ſi quemadmodùm omnino fortè fieri potuit dicatis? At talia ſunt ſemper veſtra Oracula, cùm de rerum ſolertiâ ſciſcitamur, nulla alia à vobis reſponſa, niſi de rebus ipſis, eas ſic fortè contigiſſe obtinemus. Imò verò quanquam in ſolidis corporibus æquabilis motûs ratio fortè evenire poſſet, tamen adeo quidem mobilis videtur ignis natura, ut certè nullum ratum, conſtantemque motum diu conſervare poſſit. Adeo ut ſi Carteſius unà cum Anaxagorâ Solem *laminam ardentem* eſſe cenſuerat, quî, rotæ inſtar, circa ſe volvatur, quodammodo fortaſſe aſſequi poſſemus; At cùm metalli liquefacti inſtar, & ardentiſſimâ ebullitione æſtuantis eſſe arbitretur, ut eoſdem gyros eâdem conſtantiâ, quâ rota ſummâ virium æqualitate circumacta conficiat,

Digitized by Google

ciat, ſi intelligere ſe putet Carteſius, Mechanicorum princeps haberi profectò jure meretur.

At portenta omnia ſuperat (niſi quod maxima videantur omnia) enormis iſta motûs in ſolis vortice inæqualitas; quam ſine quâvis mechanicâ ratione finxit, cùm ſecundi Elementi globulos Centro propiores celerius, quàm remotiores ad certam diſtantiam moveri ſtatuat, ultra quam eo iterum celerius, quo remotiores: adeo ut cùm infimi, & ſupremi circuitus ſuos intra paucas hebdomadas abſolvant, medii triginta annos eodem circuitu abſolvendo impendant. At quamobrem ad certam intervalli diſtantiam perveniat iſte impetus, ibique extabeſcat, & ſtatim rurſus tanto impetu reviviſcere incipiat, ut innumerabiles propemodum plures celeritatis gradus, quàm antea, adipiſcatur? Quid enim magis enorme excogitari potuit, quàm cùm omnes initio æqualiter moveantur, alii mox breviſſimo temporis ſucceſſu, ut ſupputavit idem vir doctiſſimus, vicibus 105120 aliis celerius moveantur? Etenim cùm Terra motu annuo conficiat mille paſſuum 23652000 globuli ejuſdem vorticis ſuperiores tantâ rapiditate moventur, ut horæ unciâ ſpatii tantundem percurrant. Quod quanquam ſi omnino fieri ſibi perſuadere potuit, cauſas tamen mechanicas excogitare debuit, quibus tam enormis motuum inæqualitas effici potuiſſet. Si enim demonſtraverit, cùm è viâ latiori in anguſtiorem tranſeant bini globuli, tranſire non poſſe niſi alter alterum præceſſerit, cum tamen qui fortè præcedit novam celeritatem adipiſci non demonſtravit, cùm, qui ſequitur, præeunti ſemper hæreat ſemperque protrudat; & ſi novam quandam celeritatem iſto caſu acquiſiverit, non vero opinor tantam, ut 105120 vicibus celerius moveatur. Hæc tamen ſuâ Hypotheſi coactus ſtatuit Carteſius, ita ut, niſi ſtatuerit, neque ipſe ſecum conſentire, neque Phænomena explicare potuerit. Niſi enim incredibilem iſtam ſuperiorum celeritatem ſumpſiſſet, Cometarum, qui tam celeriter totum vorticem percurrunt, motum explicare non poterat, neque etiam Saturni motum, quem in ambitu ſuo non niſi triginta annis abſolvit, niſi iſtam inferiorum tarditatem ſuppoſuiſſet.

Pars 3. Art. 82, 83.

SECT. XXVI. Atqui in cœleſtium ratione quorſum ulterius ſequar, cùm in iis, quæ ſequuntur, omnibus, omnem laborem non tam in mundorum fabricationem, quam eorundem demolitionem inſumpſerit? Facto enim ſole, ſtelliſque fixis, quas quoque totidem ſoles eſſe voluit, mox totus in eo eſt, ut quas fabricas extruxerat, funditus evertat. Sic pueri, cùm ædiculas è luto, & limo fecerunt, eaſdem alioqui propriâ imbecillitate caſuras mox demoliri ſolent. Atque eâdem quidem facilitate, quâ ipſi ædificatiunculas ſuas nunc extruunt, nunc diripiunt, Carteſius innumerâbiles mundos naſci, & interire efficit, neque profectò mirum eſt, ſi quales ille condidit, extremo digito facillimè evertantur. Ego quidem, ſi eam eſſe Terræ fabricam putarem, quam ipſe deſcripſit, univerſam ſeſquiobolo non emerem, quis enim in diem perduraturum expectaret, quæ nihil ſtabilius ſit, quàm ſpuma quædam, igne ebulliente forte emiſſa, mox quòd aut diſſipetur, aut abſorbeatur interitura. Atqui præter id quod in ſtragibus edendis pene totus ſit; cùm ædificat, idem, quod Epicurum feciſſe diximus, & ipſe fecit, quippe præteritâ omni naturæ ſolertiâ atque cujuſque illius partis utilitate, nil niſi craſſam, & quaſi *materiatam* illius molem deſcripſit. Atque ſi utriuſque mundos conferamus, difficile dictu erit, uter majori inſcitiâ extruxiſſe videatur. Si ab Epicuro requiras, quamobrem Terra ſede, quam tenet, ſita eſt? Quòd, inquit, cùm ſit omnium graviſſima, in imum feratur. Idem à Carteſio ſi requiras, Quòd, inquit, labefactato ſuo, quem prius habuit, vortice, in ſolis vorticem (cùm in innumerabiles alios abire poſſet) delapſa ſit, in quo, pro ſuæ ſoliditatis ratione, certâ à ſole diſtantiâ, verſatur. At neuter quicquam, quanquam maxima res ſit, quam ab iis requirimus, de ſummâ intervalli commoditate, reſpondet. Quanquam enim, quî tanta terrarum moles uſpiam tenui aere, nullis à ſe fulcris innixa ſuſtineatur, phyſicè explicari non poſſe,& novimus, & demonſtravimus. De iſto tamen nunc non agitur, nihílque quærimus niſi quòd ſi res ſolo caſu, nullâque Providentiâ fiat, quî tam ſecundo eventu contigit, ut ubicunque ſita ſit, eâ à Sole diſtantiæ ratione poneret, quæ unica ſibi omnium

Digitized by Google

ſit maximè accommodata. Atque igitur opportunitates iſtæ omnes, quas ſuperius enumeravimus, per ſe quâ Providentiâ inſtitutæ ſint, ſatis indicare ubique dicimus. Vos verò, an quæ omnino in phænomeno ſit commoditas, necne, pro veſtrâ an oſcitantiâ, dicam, an impudentiâ animadvertere nolitis, ſed iſtâ diligenter præteritâ ſatis feciſſe vos remini ſi, quî quodvis fortè contingat intervallum, craſſè, & ſquallidè diſſeratis. Atque iſtæc unica veſtræ philoſophiæ ratio eſt, ut naturam omni ſuâ ſolertiâ ſpoliatam contempletur, neque quid aliud agitis, niſi ut, cùm omnes à mundo utilitates detraxeritis, molem iſtam, quæ ſupereſt, inertem veſtris legibus mechanicis extruatis. Opus meherclè præclarum, atque ſanè puerorum, dementium, & veſtrûm induſtriâ longè digniſſimum. Ita deinde ſi ab *Epicuro* requiramus, quamobrem ſol moveatur? quod, inquit aut ventorum flatu, aut, quo invitat pabulum, feratur. Si à *Carteſio* quamobrem Terra? quod, inquit, ſerventiſſimâ ſolis ebullitione huc illuc agitetur. Si vero ab utroque, quamobrem eâ conſtantiâ, eâ æquabilitate, flent venti, & ebulliat ignis, neque etiam hìc quicquam ipſi attendunt, ſed bellè admodum ſe feciſſe rentur, ſi ventos flare, & ignem æſtuare dixerint. Quorum ſanè utroque nihil unquam conſtantiæ, & æquabilitati, quarum nunc cauſa inquiritur, magis contrarium reperire potuerant. Si quamobrem aut Solem ab Ortu in Occaſum, ut Epicuro placuit, aut Terram ab Occaſu in Ortum, ut Carteſio, ferri contigerit; quòd inquit Epicurus ſic rerum initio contigit: Carteſius autem nihil reſpondit, neque, ſi vellet, quicquam melius reſpondere potuit; cùm, ſi detur materiam cœleſtem mechanicâ quâvis neceſſitate in orbem volvi, nullâ tamen in hanc viam potiuſquam retro contrariam volvitur, niſi quod in eam declinatione fortè facta abire contigerat. Si denique (ne omnia ſequar) quamobrem per Æquatorem, quamobrem obliquè, quamobrem curſu ſpirali, quamobrem ad Tropicos, quamobrem utrinque retro. Quas omnium cauſas attulit Epicurus, ſuperius diximus, ſi verò quas Carteſius requiras, ipſe nullas, ratus, cùm res maximæ in rerum naturâ ſint, prudenter tacitas eſſe prætereundas, nihílque ulterius, poſt ingentia iſta

de demonſtrationibus Mathematicis, quæ cum ipſis rerum omnium Phænomenis convenirent, promiſſa, in cœleſtium rationes velificare auſus eſt, niſi quòd Planetæ, ut in lebete ſpuma, & in vortice paleæ, circumferantur. Digna profectò omni iſtâ ſolertiâ quam in Sole deſcripſimus explicatio! Cùm ergo in craſſioribus iis ſolis Phænomenis, nempe quæ attigit de illius ortu, magnitudine, & figurâ tam enormè lapſus ſit, cumque ſolertiora omnia, mirabilem nempe motuum varietatem, conſtantiam & æquabilitatem, omnino tractare non auſus ſit, nolo ulteriùs hominem devictum, & profligatum laceſſere: Neque enim meliores ſoles ipſe fecit, quàm quos ignes fatuos effecit Epicurus: cùm ergo iſtum porcorum gregis virum majori, quàm meruit, argumenti copiâ oneraverim, quæ in iſtum diſputavi in hunc exaggerare nolo, eadem enim, ſi huic accumulentur, eundem quoque obruerent: Cùm perinde ſit, an rabidus ignis impetus ſummam in motibus ſuis conſtantiam, an fortuita ventorum temeritas conſervare dicatur. Si quis itaque operæ pretium exiſtimaverit, ut diſputatione fuſiori ſeorſim inſtitutâ, quæ de cœleſtibus deliravit Carteſius, refutentur, non alio labore opus eſt, quam ut, quæ de iis adverſus Epicurum diſputavimus, repetitâ lectione in memoriam revocaret. Me quidem tantæ mechanicorum levitatis nunc tandem planè pertæſum eſt, atque tam puerilia tantâ induſtriâ inſectatum fuiſſe jam pene pœnitet, ne igitur nimium ſuſcepti laboris pigeat, properandum eſt.

SECT. XXVII. Facto itaque Sole, nunc demum Terram quoque, & Planetas faciamus. At verò quid factu facilius, cum eâdem facilitate, quâ maculæ in Solis ſuperficiem naſcantur? Quî itaque naſcuntur maculæ? Quid inquit interrogas? cum eodem naſcantur modo, quo in aquâ ebulliente ſpuma exoritur. *Eâdem enim ratione quâ videmus aquam, liquoreſque alios quoſcunque cùm igni admoti efferveſcunt, atque aliquas particulas diverſæ à reliquis naturæ, ac minùs ad motum aptas in ſe continent, denſam ſpumam ex particulis iſtis conflatam emittere, quæ ſupra ipſorum ſuperficiem natare, figuraſque admodum irregulares, & mutabiles habere ſolet; ita perſpicuum eſt materiam ſolis, utrinque ex ejus Polis versùs* Pars 3. Art. 94. *Eclip-*

Eclipticam ebullientem, debere particulas ſtriatas, aliaſque omnes quæ facilè ſibi mutuo adhærent, ac difficulter communi ipſius motui obſequuntur, ex ſe tanquam ſpumam expellere. Sic verò putidiſſimis ſimilitudinibus ſemper depellis, cùm ubique leges mechanicas, & demonſtrationes mathematicas pollicearis? Spumam liquorum ebullitione, neſcio quo caſu effervere novimus, at quibus Naturæ legibus id fiat, ut demonſtres, efflagitamus. Et ſi quoquo modo quî in aquâ ebulliente ſpuma effervescat, invenire poſſis, quî tamen in fervidiſſimo ignis liquore quicquam tale ad aliquam diuturnitatem ſubſideat, ſupereſt adhuc legibus mechanicis demonſtrandum. Iſta ſubitò emergit, & ſubitò evaneſcit; & quid mirum, cùm nullâ certâ naturæ ratione fiat nullique ejuſdem uſui inſerviat, atque adeo ut fortè exoriri, fortè quoque interire contingat. At quid iſtuc ad Terram, cæteróſque Planetas, quos cum ingentes ardentiſſimóſque ignis fornaces ſuppoſueris, quî tam facilè, tamque diu ſpumâ quæ omni marmore, & metallo craſſior ſit obruatur, explicare debuiſti. Regionem enim Terræ inferiorem, quæ in Centro ſuo ingentem ignis molem complectitur, corpus ſolidiſſimum, & penè indiſſolubile dicis, & quidem ni dixeras, ſuperior, quam incolimus, cùm laxa, & ſoluta ſit, facillimo incendio interituram vidiſti. Deſine itaque ridiculis iſtiuſmodi ſimilitudinibus, & tandem leges mechanicas audiamus. En itaque: *Quando materia primi Elementi, ad corpus ſolis alteriuſve ſideris pervenit, ibi omnes ejus minutiæ maximè agitatæ, cùm nullis globulorum ſecundi Elementi obicibus impediantur, in ſimiles motus conſentire laborant. Unde fit, ut illæ ſtriatæ, nec non etiam aliæ multæ paulò minores, quæ ob figuras nimis anguloſas, molemve nimis magnam, tantam agitationem refugiunt, ab aliis minutiſſimis ſeparentur, ac ſibi mutuò facilè adhærentes, propter inæqualitatem ſuarum figurarum, moles aliquando permagnas componant, quæ intimæ Cœli ſuperficiei contiguæ, ſyderi, ex quo emerſerunt, adjunguntur, & ibi reſiſtentes illi actioni, in quâ vim luminis conſiſtere ſupra diximus, ſimiles ſunt illis maculis, quæ in ſolis ſuperficie conſpici ſolent.* Pars 3. Art. 94. Atque adeo eò tandem uti diximus, res ſemper dimittitur, ut ad cujuſque Phænomeni ſolutionem non mechanicas Naturæ leges ſed varios caſus tibi arripueris, quorum nullas mechanicas

nicas cauſas invenire, & explicare conatus es. Ita ut mundorum Ortus, & Interitus à fortuitâ particularum ſtriatarum collectione, quam à cauſis minutis, & valdè incertis tum produci, tum diſſolvi putas, evenire fatearis. Et quidem cùm ſimpliciſſimæ ſint Naturæ leges, niſi vi quâdam majore non modo citra, ſed & contra naturæ vim ſuperari contingat, eodem tenore operari ſemper perſeverarent. Sic tria Elementa pro variâ ſui motûs celeritate, & molis magnitudine, ab invicem ſtatim abirent, adeo ut nunquam poſtea ad quoſvis effectus procreandos permiſceri poſſint, ſcilicet omnis materia ſubtilis in Centro deliteſceret, tum deinde omnes globuli ad extremum convolarent, & denique materia ſtriata, ſi in cumulum aliquem fortè coiverat, ſemper cùm ſegnis, & craſſa ſit, in eodem loco cohæreret, atque adeo ſecundum leges mechanicas quemcumque ſtatum materiam adipiſci ſemel contigerat, eundem, in omnia ſecula conſervaret. Cum itaque rerum omnium quas videmus, ordinem à fortuitâ ſtriatarum coagmentatione exorſus es, nullo mechaniſmo, ſed ſolo caſu, omnia inchoari dicis, eóque tam facili, ut, ſi omnino evenire poſſit, tot mundos, quot vere muſcas & papiliones naſci videremus. Si enim particulæ ſtriatæ fortè in paulò majores cumulos cohæreant, fiunt maculæ, & factis maculis, pereunte antiquâ, continuò nova rerum facies exoritur. Ita quidem ut ipſe mundi, quem aſpicimus, ortum è fortuitis aliorum innumerabilium ruinis tandem effeceris. *Nihil enim vetat* (inquis) *quo minus arbitremur, vaſtiſſimum illud ſpatium, in quo jam unicus vortex primi Cœli continetur, initio in quatuordecim, pluresve vortices fuiſſe diviſum, eóſque ita fuiſſe diſpoſitos, ut ſydera, quæ in Centris ſuis habebant, multis paulatim maculis tegerentur, & deinde iſti vortices uni ab aliis deſtruerentur, modo jam à nobis deſcripto, unus citiùs, alius tardiùs, pro diverſo eorum ſitu. Adeo ut cum illi tres, in quorum Centris erant Sol, Jupiter, & Saturnus, cæteris eſſent majores; ſydera quæ in Centris quatuor minorum Jovem circumſtantium verſabantur, verſus Jovem delapſa ſint, & quæ in Centris duorum aliorum Saturno vicinorum verſus Saturnum; & Mercurius, Venus, Terra, Luna, & Mars verſus Solem; Ac tandem etiam Jupiter, & Saturnus, unà cum minoribus ſideribus iis adjunctis,* (Pars 3. Art. 146.)

con-

confluxerint verſus eundem Solem, ipſis multò majorem, poſtquam eorum vortices fuerunt abſumpti. Quantas ſtrages! ſi quâ facilitate mundos demoliris, condere potuiſſes, profectò tu quoque Deus, Deus fores, inclute Memmi. Si quandoque fortè plures maculæ circa quodvis ſidus colligantur, non magno negotio totum vorticem diripiunt; ut mirum ſit, ſi quiſpiam vortex vel paucos annos permanſerit, at ut tot ſeculis quot ab hujus ſyſtematis exordio numerantur, niſi mechanicâ dementiâ correpto prorſus incredibile; cùm neque majori facilitate neque conſtantiâ quàm ſpuma in aquâ ebulliente aut fiant, aut pereant.

Atqui cùm huc appulerint, (appulerunt enim nullâ certâ mechanicâ neceſſitate impulſi) unde, quæſo, tam apta intervalla inter ſe ſervent, tamque ratos acceſſus, ac receſſus perficiant? Audite quî non modo ſine Architecto, ſed & ſine machinamentis, facillimè efficere geſtiat. *Ut enim in iis fluminum locis, in quibus aqua in ſeipſam contorta vorticem facit, ſi variæ feſtucæ illi aquæ incumbant, videbimus ipſas ſimul cum eâ deferri, & nonnullas etiam circa propria centra converti, & eo celerius integrum gyrum abſolvere, quò centro vorticis erunt viciniores; & denique quamvis ſemper motus circulares affectent, vix tamen unquam circulos omnino perfectos deſcribere, ſed nonnihil in longitudinem, & latitudinem aberrare. Ita eadem omnia de Planetis abſque ullâ difficultate poſſumus imaginari, & per hoc unum cuncta eorum Phænomena explicantur.* En Philoſophum! qui nullis principiis, niſi evidenter perſpectis utitur, qui nihil niſi per mathematicas conſequentias, ex iis deducit? qui denique quicquid deducit, cum omnibus naturæ Phænomenis accuratè conſentire docet: Cum tamen tot, tantáſque moles motus tam ratos, tam æquabiles, tam varios, tam denique implexos tantâ cum rerum omnium utilitate conſervare viderit, tam ſtupendi Phænomeni rationem mathematicè demonſtratam, & explicatam putat, ſi cum feſtucis ſine ordine, ſine uſu, & ſine pulchritudine, fortuito & inconſtanti motu delatis, perfunctoriè contulerit: Hæccine principia per ſe evidenter perſpecta? Hæccine conſequentiæ mathematicæ? Hæccine cum naturæ Phænomenis accuratè conſentiunt? Deum immortalem! quenquam mortalium adeo veſanè de-

Pars 3. Art. 30 · Pars 3. Art. 43.

ſipere, ut ineffabilem iſtam ſapientiam, quam in tam pulchro, & commodo univerſi ordine ubique elucere videmus, tam craſſis tamque inſulſis fabulis penitus eliminare profiteatur. At nihil non delirant homines ambitionis inſaniâ correpti. Quis vero tam leves, tamque abjectos eſſe hominum animos putaret, ut dogmata tam inſulſa, ſolummodo propter novitatem, tanquam oracula arripiant! Quantâ enim admiratione ad hujus philoſophiam, tanquam ad Sibyllæ antrum accurritur! Ut fælices ſe reputent, ante Carteſii ætatem non vixiſſe, quòd, eo nondum nato, nihil intellexerit hominum genus, cùm ille omnem omnium rerum ſcientiam mathematicis demonſtrationibus, & ornavit, & explicuit. En verò quales demonſtrationes! cùm omnia arbitratu ſuo ſibi ipſe ſumat, & ſi cuipiam contulerit quòd fortuitò vel nullâ certâ naturæ viâ evenit, quanta ſit mechanicæ neceſſitatis demonſtratio! quanquam ſanè tam longè abeſt quo minus demonſtrationes bene conficiat, ut peſſimè quidem comparaverit. Si enim aquarum vorticibus ſimiles forent Carteſiani, contraria omnia in omnibus evenirent. Iſto enim pacto materia ſubtilis alia omnia corpora à ſe propellendo, in circulum ferri non effecerat, ſed quicquid intra ſui vorticis marginem reperiret, ſibi arreptum funditus abſorpſerat. Fornacum itaque potius ſimilitudine, quàm vorticum, uti oportebat, cùm principium omnis omnium Planetarum motûs ſit ingens ignis moles in Centro deliteſcens, cujus vehementiſſimo impetu omnia exagitari arbitratur. At quis non rideat tam varios, tamque ratos motus tam temerario principio gubernari? Igne enim quid levius, quid inconſtantius? ut ſi alia corpora moveri efficiat, nullo tamen ordine, nullâque conſtantiâ, ſed contra ſummâ cum temeritate huc illuc, neſcio quibus, mille millenis caſibus exagitaret. Cùm itaque tam admirabiles cœleſtium viciſſitudines ſummâ cum varietate, ſummâ cum conſtantiâ, ſummâ denique cum rerum omnium utilitate videamus, dicemus iſta omnia, niſi inſanire cordi ſit, à rabido ignis furore provenire? Cùm denique moneat, ne *putemus omnia centra planetarum accuratè in eodem plano ſemper conſiſtere, nec circulos, quos deſcribunt, eſſe omnino perfectos; ſed ut in omnibus aliis rebus naturalibus contingere videmus, iſta tantùm* (Pars 3. Art. 34.)

præter-

præterpropter talia eſſe, ac etiam labentibus ſeculis continuò mutari arbitremur. An verò non viderit, ſi omnia mechanicâ neceſſitate fiant, aliter fieri non poſſe? vel ſi aliter, non ſolùm caſu, ſed & contra legum mechanicarum neceſſitatem evenire? ſi enim globuli materia ſubtili in circulum moveantur, & ſi Planetæ globulorum motibus obtemperent, quî quoquo modo fieri poſſit, ut motus circulares non tueantur, cùm ipſi neque ſe gubernare, neque ſuos curſus immutare valeant; ſi itaque immutaverint, caſu, & ſine causâ immutarunt. Quo tandem ſit, ut omnes leges mechanicæ, quanquam ipſa rerum neceſſitate ſtabiliri voluit, facillimè fortunæ temeritati obſequantur. Quocirca quaſcunque in naturâ mutationes cernimus, non à ſolo mechanico fragminulorum motu, ſed ab aliquâ aliâ causâ, quæ eorum motus gubernat, confici neceſſe eſt.

Sect. XXVIII. Extructis autem cœlis, ſi tandem Terram noſtram efficere ſuiſque radicibus ſuſtinere moliamur, non opus eſt multum aut ingenii, aut laboris in opere impendamus, cùm eo mechaniſmo, quo maculæ in ſole, naſcatur; & eo maculæ, quo in aquâ ebulliente ſpuma. En verò totius Operis Impenſa! *Fingamus* (inquit) *Terram* Pars 4. Art. 2. *hanc quam incolimus fuiſſe olim ex ſolâ materiâ primi Elementi conflatam, inſtar Solis, quamvis ipſo eſſet multò minor; & vaſtum vorticem circa ſe habuiſſe, in cujus centro conſiſtebat; ſed cum particulæ ſtriatæ, aliæque non omnium minutiſſimæ minutiæ, iſtius materiæ primi Elementi, ſibi mutuò adhærerent, ſicque in materiam tertii Elementi verterentur, ex iis primò maculas opacas, in Terræ ſuperficie genitas eſſe, ſimiles iis, quas videmus circa Solem aſſiduè generari, ac diſſolvi, deinde particulas tertii Elementi, quæ ex continuâ iſtarum macularum diſſolutione remanebant, per cælum vicinum diffuſas, magnam ibi molem aeris, ſive ætheris, ſucceſſu temporis compoſuiſſe, ac denique poſtquam iſte æther valdè magnus fuit, denſiores maculas circa Terram genitas, eam totam contexiſſe, atque obtenebrâſſe; cumque ipſæ non poſſent ampliùs diſſolvi, ac fortè permultæ ſibi mutuò incumberent, ſimulque vis Vorticis terram continentis minueretur, tandem ipſam unà cum maculis,*

culis, & toto aëre, quo involvebatur, in alium majorem verticem, in cujus centro eſt Sol, delapſam eſſe. De iis, quæ Terræ, cùm cæteris Planetis communia ſunt, ſuperius diximus; ſcilicet quî circa ſe quotidiè volvi; quî fornace, quovis ferro duriore, cingi; quî, cùm in hunc Solis verticem delapſa ſit, tam aptum à Sole intervallum obtinere potuit: jam verò ſupereſt quæ eidem ſingulari quâdam ratione conveniunt quàm breviſſimè dicamus. Primùm itaque Terram in tres Regiones diviſit, intimam, quam materiâ ſubtili repleri, mediam, quam corpore valdè denſo, & conſtipato occupari; extimam, quam laxam, & ſolutam particularum tertii Elementi congeriem eſſe voluit; cùm igitur Terra è ſuo in Solis Verticem, eâque celeritate, quâ ſe Cometæ trajiciunt delapſa ſit, an non rapidiſſimo iſto motu exteriorem ſuperficiem amiſſura ſit? Quippe cùm omni ferro compactior ſit media regio, motum quem ſemel accepit, facillimè conſervaret; atque adeo cum ſummo celeritatis impetu in Solis viciniam devolveretur, regionem exteriorem, cujus partes ſint minus inter ſe alligatæ, ut plumbum plumas, à tergo longè relinqueret.

Atqui ſi huc incolumis acceſſerit, duo adhuc ſuperſunt (ne nimis importunus videar, ſi rurſum de ſummis ſui ſitûs commoditatibus laceſſam) quæ ab eo perquirerem, tum quî ſui compagem, tum quî peculiarem ſibi Lunæque verticem conſervaverit. Primum autem vi gravitatis expedivit.
Pars 4. Art. 31. Si enim omnia ſpatia circa Terram, quæ ab ipſius Terræ materiâ non occupantur, vacua eſſent, *hoc eſt, ſi nihil continerent niſi corpus, quod motus aliorum corporum nullâ ratione impediret, nec juvaret,* & interim hæc Terra circa ſuum Axem, ſpatio viginti quatuor horarum proprio motu volveretur, foret ut illæ omnes ejus partes, quæ ſibi mutuo non eſſent valdè firmiter alligatæ, hinc inde verſus cœlum diſſilirent. Eodem modo, quo videre licet, dum turbo gyrat, ſi arena ſuper ipſum conjiciatur, eam ſtatim ab illo recedere, atque in omnes partes diſpergi; & ita Terra non gravis, ſed contra potius levis eſſet dicenda: Atque igitur gravem globulorum cœleſtium impetu factam eſſe; quippe qui totius molis Terræ occurſu à motibus ſuis ſecundùm

cundùm lineas rectas perſequendis impediti, ab eâ undique recedunt. Verùm cùm recedere non poſſint, niſi terreſtria in quorum loca ipſi ſuccedunt, deorſum in ſua propellant, hinc cujuſque corporis gravitatem, ſolùm quod materiâ cœleſti deprimatur, naſci. Rem ille fuſius multiſque axiomatis ſecutus eſt, ſed tamen cùm mechanica omnium ratio vim ſuam à maximo iſto Naturæ affectu accipiunt, nempe à vigilantiſſimâ iſtâ rerum omnium curâ, ne fortè fiat vacuum nihilive extenſio, per ſingula ſequi nolo, quanquam ſuâ quodque axioma difficultate confligetur; ſed miſſis omnibus mechanicis rationibus, rem craſſius, & familiarius cum homine acuto conficiam. Quid enim ſatis miremur, cùm terrena omnia telluris rapidiſſimâ converſione, ab eâ in aerem tanto impetu disjecta ſint, ut tenue illud corpus, quod facillimè cuique, & in quamque partem, cedit, non modo vehementiſſimum eorum motum compeſcat, verùm etiam novum in viam contrariam, atque priore robuſtiorem imprimat. Quicquid certè valeant globuli cœleſtes, quamdiu tamen in aëre verſentur, atque eâdem, quâ tenue iſtuc Elementum facilitate diſſipentur, nunquam animum inducam, ut cùm lapis molaris ſummâ vi à Terrâ abire nitatur, materia cœleſtis, quæ ei mole tantùm æqualis ſit, non modo illius impetum ſuſtineat, ſed retrò longè majori impetu repellat. Citius perſuaderi me patiar (ut militari exemplo cum milite utar) globulum è tormento bellico exploſum, ſi in viam huic materiæ cœleſtis fluxui contrariam fiat exploſio, non hoſtem, ſed ipſum exploſorem confoſſurum. Si enim Terrarum Orbis cujuſque diei ſpatio circa ſe volvatur, incredibili iſtâ motûs rapiditate longè majori impetu ſolida quæque à ſe diſjiciat neceſſe eſt, quàm aut pulvis pyrius, aut quidvis aliud valere poſſet. Utrius virium rationes tu, Carteſi, omnium optimè expertus es, Turbinis cùm puer, pulveris Pyrii miles cùm fueras, jam verò ſi utriuſque vires, Philoſophus cùm factus ſis, experiri, atque rationes conferre placeat, invenies ingentem hunc Telluris turbinem longè majori incitatione circumvolvi, quàm plumbeos veſtros globulos, ex ipſis Tormentis ære factis, explodi. Atque igitur cùm pro rapiditatis ſuæ ratione corporibus quæ ei

incumbunt vim abeundi imprimat, maximâ vi (atque quâ quidem fingi non poteſt major) foret ut in aërem, niſi ipſe impediret, disjecta ſint omnia. Ut verò tanta ſit corporis iſtius tenuiſſimi virtus, quæ immobilia, atque magno pondere ad terram depreſſa, & fixa teneat, id, inquam, eſt, quod nos qui mechanici non ſumus, ſatis mirari non poſſumus. Aut ſi quis tantam eſſe putaverit, mirabilius eſt, ſi quâvis vi moveri quicquam poſſe putet. Nulla enim vis in terris reperitur, quæ vi ab ipsâ Terrâ impreſſæ par ſit, ut ſi iſtam aëris pondus ſuperet, planè ſuperaret & omnem. Adeo ut tandem facilius pueri per æris, aut marmoris corpora, quàm per ipſum Aërem turbines ſuos contorqueant, lapideſque conjiciant. An non bellè admodum primo hoc Phænomeno perfunctus eſt Philoſophus! Proximo tamen longè nobiliori ſubtilitate ſibi illuſit vir acutus, ſi enim quî Terra proprium ſibi, Lunæque vor-
Pars 3. Art. 33. ticem obtineat, perquiſiveris; facillimè, inquit, *Ut enim ſæpe in Aquarum vorticibus contingit, ita in majori illo cœleſtis materiæ vortice ſunt alii minores vortices, unus in cujus centro ſit Terra, circa quam dum in eaſdem partes major vortex feratur, Luna Menſis ſpatio circumeat.* Mechanicè quidem! Cùm enim Globuli majoris Vorticis per minorem Terræ pertranſirent, an non ipſam à ſuo Centro, & extra ſuum Vorticem propellerent? Etenim ſi Sol ſit in Centro magni vorticis, & Terra in Centro parvi, quæ ſui Vorticis globulis circa proprium Axem rotetur, hos cum globuli circa Solem magnâ celeritate volventes interſecant, ſecum in Terræ globum deferrent, qui cùm nihil ab alterâ parte ſuſtentetur, quatenus omnes ſui Vorticis globuli in circuitum moveantur, nihil impedire poteſt, quin tum à ſuo Centro, tum extra ſuum Vorticem in Solis magnum longè, latéque excutiatur. Ad eum modum quo res quaſque venti impetu, è ſuis locis in alias mundi partes transferri videmus; cùm enim Terra in fluido aëre, tanquam in æquilibrio ſuſtentetur, eam minimâ vi, ſi ab alterâ parte accedat, in alteram deferri neceſſe eſt. At cùm Globulorum magnum vorticem circumvolventium turbine impetatur, nullâ vi contra vim tantam ſuſtineri potuit, adeo neceſſe eſt, ſi quando vortex in vortice contingat, continuò minorem majore

majore labefactari. Quid aiis, Carteſi, nonne planè vides, quàm inartificioſè, imò fatuè Mundum extruxiſti? Quis putaret acerrimum Artis Mechanicæ magiſtrum, rem tam manifeſtam non vidiſſe? Ipſe tuam Mundi figuram ſumas, quam Partis tertiæ articulo triceſimo primo deſcripſiſti. An non primo Schematis intuitu tuo Acumini occurrit ingentem iſtum, circa magnum Solis Vorticem, materiæ cœleſtis fluxum, cùm ad Terræ exiguum pervenerit, primo eum prorſus direpturum, cùm globulos omnes, tam ſupra Terræ globum, quàm infra eodem ſecum torrente auferret? Deinde Terram ipſam cùm Materia à tergo ſita eam ſuſtinere nequeat, quòd in circulo moveatur, direptâ vorticis parte anteriore, extra ſuum Vorticem, in magnum iſtum omniumque communem aſportandam eſſe? Poſtremò Lunam circa Terram moveri non poſſe, ſi enim ad eam perveniret magni Vorticis fluxus cùm in parte ſuperiore verſetur, ſecum ſuo circulo circa Solem deferret, neque circa Terram redire poſſet per inferiorem eum magni Vorticis impetu, in contrariam viam feratur? Quæ eadem cum de Planetis omnibus, ſuiſque cujuſque Aſſeclis dicenda ſint, an non perſpicuum ſit, philoſophum certiſſimas, & inevitabiles omnium edidiſſe ruinas?

SECT. XXIX. Hæc de ortu & ſitu noſtri Orbis, nunc de ſingulis ejuſdem partibus, cùm verò de igne in Centro, & Metalli fornace, circa eum ſuſpenſo, antea, cùm de Planetis, dixerimus, de Solis extimæ regionis Phænomenis, jam ſupereſt, dicamus. Atque primum ut aqua Terrâ ſecerni, eique ſupernatare eveniat, magno apparatu duo, deinde tria, & ſi opus ſit, poſtmodum quatuor, & plura alia corpora efficimus, eorumque productionem mechanicis motûs, gravitatis, luminis, & coloris legibus mathematicè explicamus. Imprimis verò omnia in duo corpora dividamus, alterum, Aëris inſtar, rarum, & fluidum; alterum, metalli inſtar, craſſum, & opacum, è quo mox tertium naſcitur, cùm ſcilicet poſterioris particulæ paulatim arctius ſe premant, oblongas quaſdam ipſis interjectas exprimunt, & ſupra ſe in altum eniti cogunt, *quæ ibi tranſverſim jacentes non facilè meatibus occurrunt, per quos regredi poſſint.* Atque hinc Pars 4. Art.35.

minent, aquam interiori cruſtæ expulſam, eidem ſemper ſupernatare. Ita ſanè, ſi quo mechaniſmo ſe omnes ſtatim à recto in tranſverſum immutare demonſtraverat; cùm verò iſto caſu aquarum molem, ne omni terrarum moli undique immiſceatur, ſuo more ſecreverit, niſi aliquam tantæ, tamque obſtinatæ mutationis cauſam attulerat, poſt ingentes omnium ſuarum legum mechanicarum labores, tandem rem omnem ridiculo & quidem incredibili quodam caſu abſolvit. Si igitur per eoſdem meatus, per quos egreſſæ ſunt aquæ particulæ, regredi non poſſint, quòd tranſverſim jaceant, dicat, quibus mechanicis legibus ſitum à recto in tranſverſum mutare, tamque diu, & ſemper conſervare poſſent, alioqui, poſt ingentem legum mechanicarum oſtentationem, rem totam, neſcio quo caſu, & ſine omni cauſâ ſic accidiſſe dixit, quod tantundem eſt, ac ſi nihil omnino dixiſſet. Quis verò credat aquam, cùm tam volubilis ſit, conſtare particulis, quæ nullo modo ſitum mutare poſſunt? Quis rem tam mobilem, nil niſi *bacillorum* tranſverſim in terram jacentium faſciculum eſſe putet, cujuſmodi ſi fuerit, non faciliùs ſitum ſuum immutare poſſet, quàm poſſet baculus tranſverſim in Terram jacens ſe ultrò in rectum erigere, aut in orbem contorquere? Denique quis non rideat, tam rigidas, & contumaces eſſe aquæ particulas, ut, cùm è Terrâ ſemel emerſerint, nunquam poſtmodum in eam vi quâvis flecti potuiſſent?

Factis autem Aquis, quî tandem terram ſupra eas emi-
Pars 4. Art. 38. nere faciamus? Quî, inquit? *ubi particulæ minùs ſolidæ iis, quæ aquam componunt, ex aëre lapſæ ſint, hæſerunt in ſuperficie aquæ, & quia pleræque ex ipſis fuerunt ramoſæ, paulatim ſibi mutuò annexæ, corpus durum à duobus aëris, & aquæ, quæ ſunt fluida, valdè diverſum compoſuerunt.* Quid deſperetis Mechanici, qui omnia Terrarum Orbis fundamenta in ipsâ aquâ ponere, atque ex iis, tam lubricè jactis, tantæ molis & ponderis mundum extruere potuiſtis! Si particulæ terreſtres in aquas fortè depluant, quanquam graviores ſint, in eâ tamen quòd ſic exigant leges mechanicæ, ſolum ſtabilient, & tam arctè inter ſe coibunt, ut tandem ex iis corpus denſiſſimum, quod ob duritiem ſuam, fornicis inſtar, ſuſpenſum ſit, exurgat. Si verò aqueis graviores ſint par-

Digitized by Google

particulæ terrenæ (quod & ipſe fatetur, & ipſi experimur) unde, quæſo, aquæ ſummitati incubuére, cùm majori gravitatis pondere in fundum protrudantur; adeo ut, quæcunque pars Terræ in aquam inciderit, cùm quâque aquæ parte ejuſdem molis gravior ſit, infra eam ſubſidere debeat, quo pacto tandem tota aquæ moles toti terræ undique innataret? Carteſium cùm primùm legiſſem, mirari me memini, poſtquam omnem Terræ globum aquis operuerat, quî natale Solum plantis, & animantibus ſedem fundare potuit; multa ſomniavi, eáque mechanicis fabulis ſatis ſimilia, animum verò nunquam ſubire potuit tanta Terrarum ſpatia pulviſculis in aquam depluentibus, fundamenta & radices egiſſe. Pluſquam mathematicæ ſint iſtæ demonſtrationes, oportet, quæ tam malè fundatis in Phyſicâ commentis, nitantur.

At res nondum confecta eſt; iſto enim pacto, ut metallum Ignem, aqua Metallum, ita terra Aquam complecteretur; cùm igitur aliis locis eminere, aliis ſubmergi videamus, novum Mechanicorum Acumen efflagitat. Poſtquam itaque tantum Terræ fornicem extruxerat, rurſum ut ex illius ruinis eam orbis terrarum, quam videmus, faciem conficiat, penitus demolitur. Et lapsûs initium ſic ſibi finxit. Cùm *ſcilicet aqua vi caloris verſus Terram ſemper aſcendendo* Pars 4. Art. 41. *mole imminueretur, non amplius ejus particulæ omnes Terræ meatus occuparunt, aliæ minores particulæ ex aëre venientes in earum loca ſucceſſerunt, cumque hæ iſtos Terræ meatus non ſatis implerent, & vacuum in Naturâ non detur, materia cæleſtis, quâ ſolâ omnia exigua intervalla, quæ circa particulas corporum terreſtrium reperiuntur, repleri poſſunt, in illos ruens, eorum figuras immutabat, impetumque faciebat ad quoſdam ita diducendos, ut hoc ipſo alii vicini anguſtiores redderentur. Unde facilè contingebat ut quibuſdam ejus partibus à ſe mutuò disjunctis, in eo fierent fiſſuræ, quæ poſtea, ſucceſſu temporis, majores, & majores evaſerunt. Cùm autem multæ tales rimæ forent, atque ipſæ ſemper augerentur, tandem ejus partes tam parum ſibi mutuò adhæſerunt, ut non amplius in modum fornicis poſſit ſuſtineri, & ideo totum confractum, in ſuperficiem corporis ferrei gravitate ſuâ delapſum eſt. Cumque hæc ſuperficies ſatis lata non eſſet, ad omnia*

illius fragmenta ſibi mutuò adjacentia, & ſitum, quem prius habuerunt, ſervantia, recipienda, quædam ex ipſis in latus inclinari, atque una in alia recumbere debuerunt, eo modo, quo jam diſpoſita ſunt. O vacui timorem, quantum Numen es, imò quantùm omni Numine ſuperius! tu ſolus Naturæ non modo leges, ſed & legibus vires dediſti. Tuo juſſu mundi oriuntur, & occidunt. Quæque atomus, tuo Numine afflata, ſuæ imbecillitatis ſtatim oblita, quid moliri pavebit? Ita ut, quanquam omnis rerum natura ſine te iners, & otioſa in omnia ſecula jacuiſſet, mundos tamen ſi juſſeris innumerabiles, aut gignat, aut diripiat. Cùm fornicem adeo omni caute robuſtiorem extrùxeramus, ut nullâ quantâcunque vi dirui poſſe putemus, ſi tamen minimum minimo tui periculum inciderit, eo impetu eidem antevertendo ab omni parte præcipitarunt atomorum acies; ut totum, præ immensâ ictûs vehementiâ, funditus confregerint. Et quidem ſi ſubito ingentem in fornice hiatum effecerant, eum tanto impetu fortè ſubrui potuiſſe darem; at cùm exigua ſint intervalla, quæ vacuitatem ſentiunt, neque tamen perfectam, cùm & ipſa minoribus particulis occupentur, nullâ mechanicâ ratione intelligi poteſt, qui tantâ copiâ in ſpatia tam exigua ruat materia cœleſtis, ut corpus tam compactum percuſſionis vehementiâ funditus excutiatur. En verò, quàm aptè ſe diſpoſuerint ruinæ! adeo ut, cùm de-
Pars 4. Art 42. lapſæ ſint, *non dubium ſit, quin debeant eo ipſo modo, quo diſponuntur, diſponi.* Si verò dubium non fuerit, quorſum quæſo ab Epicuro diſceſſimus? Cur enim Mundum lapidum potiuſquàm atomorum fortuitâ concurſione effectum eſſe dicamus? Niſi quòd facilius his fieri potuerit, quod quæque cuique, propter ſuæ molis exilitatem, ſe quodammodo accommodare poſſit, dum ingentia ſaxa, qualia è tanti fornicis ruinâ diffringuntur, quo fortè ſemel decumbant, ſemper jacerent. Ut terra quidem nil, niſi ingens & horrida foret ſaxorum unius in alia recumbentium aggeries. Quid enim aliud, è ſaxis magnâ vi in corpus duriſſimum delabentibus, oriri potuiſſet? Cùm igitur tali caſu Orbem Terrarum fieri exiſtimet *Carteſius*, illius aut uſum, aut ornatum nunquam conſpexiſſe videtur: ſi enim immenſam camporum planitiem herbis, & floribus veſtitam, ſi aqua-

Digitized by Google

aquarum in montium altitudines aſcenſum, ſi fontium & fluminum in omnes terræ partes commodiſſimè diffuſorum curſus, ſi Oceani limites, ſi litorum amœnitates, ſi denique commodiſſimam, & pulcherrimam ſedem omnis generis animantibus cernere voluerit, & poſtea fortuitis ruinis, nullâque Architecti arte, ita diſponi arbitretur, dignus eſt, qui ab omnibus tectis & urbibus humanâ induſtriâ extructis, & ornatis exulet, quique nullius urbis civis, nullarumque ædium incola ſit, niſi quæ aliarum ruinis caſu decumbentibus, conficiantur. Quid plura? cùm futilia ſint omnia, & metamorphoſeôn monſtra mendacii inſolentiâ ſuperent, adeo ut, qui talia ſeriò delirent, ſatis inepti, & excordes ſint, quos ad Poetarum portenta mittamus; & merentur ſanè, qui ſilvas & ſaxa, cantûs ſuavitate capta in urbes & oppida primùm coiviſſe credant.

Sect. XXX. Quanquam autem cùm univerſæ Terræ pulchritudinem contemplemur, eam nullo mechanico caſu conſtitutam eſſe non poſſumus non fateri; ſi tamen ſingulorum *Phænomenôn*, quæ ex hac ſtrage oriri voluit *Carteſius*, utilitatem reſpiciamus, iſta multo vehementius à mechanicorum fabulis abhorrere primo intuitu videbimus. De Æſtu marino nihil neceſſe eſt quicquam dicere, quod juxta Carteſii Hypotheſin ſolâ aëris preſſione fiat, quâ parte Vorticis Terræ Luna impendet; cùm igitur nullum iſtiuſmodi Vorticem eſſe potuiſſe jam ante probaverim, omnia *Phænomena*, quæ ab eo pendere voluit, unà cum eo funditus tolluntur. Datis autem omnibus, quæ ſibi ſumpſit *Carteſius*, egregii & immanes lapſus ſunt, qui aut totam *Hypotheſin*, aut ſingulas ejuſdem partes labefactant quos in eâ deprehendit *H. Morus*, quod capite 14. Enchiridii Metaphyſici Lectori videre licet, ipſe autem ut fidejuſſi ea ſequi mallem, quæ alii minùs attigere.

Si quis itaque Philoſophum interroget, quâ vi mechanicâ aqua marina in tantam rerum omnium utilitatem Sale condiatur. *Quod* (inquit) *duarum ſpecierum particulis conſtet, nempe quæ fuerunt ſatis tenues, ut ab illo ſolo impetu, quo à materiâ cœleſti* agebantur, flecti poſſent, circa alias paulò *craſſiores, quæ ſic flecti non poterant, convolutæ, ipſas* Part. 4. Art. 36.

ſecum detulerant. Atquî cùm eundem ortum habuerint, quamobrem, quæſo, aliæ omnino inflexiles, aliæ ſummâ flexilitate præditæ evaſerunt? Omnes initio rigidas fuiſſe ipſe coactus ſtatuit, cùm aliôqui nec ſe poſſent mutuò atterere, nec deinde atterendo læves, & teretes efficere, nec ultimò aliarum particularum preſſione tam promptè ſupra ipſas exilire, qui itaque pars rigiditatem ſuam ſemper tenuere; pars facillimè flecti didicere? Non quod magis tenues à materiâ cœleſti flectantur; ſi enim tenues iſtæ rigidæ fuerint, utcunque huc illuc materiæ cœleſtis agitatione impellantur, ut iſto motu flexiles, & fluidæ fiant, novum ſanè mechanicorum auxilium implorat. Cùm verò ſubjicit alias aſſiduo uſu promptius flecti didiciſſe, alias deſueſcendo omnem, ſi quam habuerint, amiſiſſe, quî quicquam in iis conſuetudo valeat, quis, quæſo, intelligit? Cùm earum Naturæ ſoliditatem, & plenitudinem immutare, aut imminuere non poſſit; ſive enim moveant, ſive quieſcant, nihil priſtinæ ſubſtantiæ amittunt, aut novæ acquirunt; ſi autem ſemper æquè ſolidæ, & plenæ fuerint, ſemper quoque æquè flexiles ſint neceſſe eſt. Flexiles autem cùm fuerint magis tenues, quamobrem craſſiorem quæque ſibi arripiat, eique ſe tam arctè convolvat, ut ſemper ſecum, ubicunque impellatur, ſuis amplexibus deferat. Si enim tam facile huc illuc flectantur tenues, quibus machinis rigidiores omnino apprehendant? aut ſi fortè apprehendant, quì, quæſo, tam pertinaci tenacitate complectantur? Præterea ſi mare iſtiuſmodi particulis conflatum ſit, quarum pars altera fluida eſt, altera rigida, è tali miſturâ non fieret aqua, ſed lutum, potiſſimùm, cùm rigidas craſſiores eſſe velit, & propterea majorem totius molem conſtituere. Denique quamobrem particulæ, quæ non flecti magis quàm quæ flecti poſſunt, à putredine tueantur; ea enim eſt ſalis in mari utilitas, ut à fœtore integrum conſervet, at quî ſolummodo, quod rigidum ſit, eâ facultate præſtet, idipſum eſt, quod utinam mechanicè explicaret. Præſertim, cùm ne aqua putreſcat, moveri quoque neceſſe ſit, quâ causâ continuis Æſtibus agitari diximus. Atqui ſal, cùm rigidum ſit, tantum abeſſet, quicquam motui conferat, ut, quantum in ſe ſit, omnino ſtagnare efficiat; quo caſu tota aquarum moles, perinde ac

in

in ſtagnis, & paludibus experimur, inſalubri vitio tabeſceret; idque potiſſimùm, cùm major ſit ſalis, quàm aquæ copia, quatenus particulæ ſalinæ ſint aqueis craſſiores, atque adeo, niſi quid aliud aut fortuitò, aut conſultò impediat, majorem ſalis, quàm aquæ, molem efficerent, quod totius motum penitus inhiberet, ut majori Terræ quantitate, minori aquæ commiſtâ fieri videmus.

Deinde quo pacto fontes, & flumina è mari oriuntur? *Cùm infra campos, & montes magnæ ſint cavitates, aquis plenæ, non dubium eſt, quin multi quotidiè vapores, hoc eſt, aquæ particulæ vi caloris ab invicem disjunctæ, ac celeriter motæ, uſque ad exteriorem camporum ſuperficiem, atque ad ſumma montium juga perveniant. Poſtquam autem iſti vapores ſic aſcenderunt, frigore ſuccedente, torpeſcunt, &, amiſſâ vaporis formâ, rurſus in aquam vertuntur; quæ aqua deſcendere non poteſt per eoſdem illos meatus, per quos vapor aſcendit, quia ſunt nimis anguſti, ſed aliquantò latiores vias invenit, in intervallis cruſtarum, ſive corticum, quibus tota terra exterior conflata eſt, quæ viæ ipſam obliquè, ſecundùm vallium, & camporum declivitatem, deducunt.* Quâ autem vi altiùs uſque ad montium juga aſſurgunt? An quòd deſcendere nequeant? Quieſcant igitur, & loco quocunque, ubi vis caloris deficiat, ſuæ gravitatis vi depreſſæ maneant. An quòd latiores vias invenerint? At ſi invenerint, quid opus eſt, ut per eaſdem aſcendant? Aut ſi opus ſit, quâ vi mechanicâ, eas contra Naturæ Indolem ſubire nitantur? Si quidem latiores invenerant aut rectas, aut declives, quî in eas ferantur intelligimus; at cùm latiores ſurſum invenerit, ut per eas, ſive rectè, ſive obliquè aſcendant, ſolummodò quòd invenerint, ſolius eſt Mechanici dicere. Ubicunque enim vis caloris deficiat, contra omnium *legum Mechanicarum* imperium fit, ſi vel digitum altiùs aſſurgant, cùm nulla omnino cauſa ſit, quæ attollat, & propriæ Gravitatis Natura cauſa ſit, quæ deprimat. Pars 4. Art. 64.

Cur verò fontes dulceſcant? *quòd ſolæ aquæ dulcis particulæ, quæ tenues, & flexiles ſunt, aſcendant; particulæ autem Salis, cùm ſint rigidæ ac duræ, nec facile in vapores mutari, nec ullo modo per obliquos Terræ meatus tranſire poſſunt.* At bonâ fide! quiſquamne ſibi perſuadere poſſit, Terræ Pars 4. Art. 66.

Digitized by Google

meatus particulis aquæ tam commodè, niſi Inſtituto, aptari potuiſſe? Cùm enim non aſcendant particulæ ſalinæ, ſolummodò quod per obliquos meatus tranſire non poſſint, quàm admirabili Providentiæ arte obliquè terebrari videntur, ut aqueis tranſitum præbeant, ſalinis negent? Innumerabiles ſunt ubique Terræ meatus, quantâ itaque Artis ſubtilitate concinnantur, ut, cùm particulæ aqueæ, & ſalinæ mole ſuâ tam parum diſcrepent (ſunt enim utræque præ exilitate nulli ſenſuum perceptioni obnoxiæ) unæ tam promptè vias, ſibi ſatis patentes inveniant, alteræ verò, præ viarum anguſtiâ, ſemper hæreant. Neſcio an quicquam mirabilius excogitari poſſit, quàm in rebus tam exiguis tanta diſcrepantia.

Quâ denique vi Mechanicâ nubes in Aëra tolluntur, cùm ſint particulæ aqueæ è quibus fiunt aëreis graviores? Præſertim juxta *Carteſianam hypotheſin*, quâ globuli circa Terram maximâ celeritate in gyrum volvuntur, qui Corpora omnia, ſi aſcendere conentur, violentiâ motûs in terram rurſus deturbarent. At cùm aſcenderint, quî cohærere poſſent, cùm aër ubique globulorum motibus exagitetur, & aqua cum adeo flexilis, & lubrica ſit, & proinde quamplurimis poris ſcateat, copiam aut globulorum, aut materiæ ſubtilis ſemper admiſtam habeat, quorum irrequietâ agitatione diſcerpi neceſſe eſſet. Præſertim cùm nullum aliud *unionis* principium agnoſcat *Carteſius*, præter ipſam rerum quietem, quî igitur quoquo modo cohærere poſſent, quæ cùm ſuâ naturâ lubricæ ſunt, tum magnis tumultibus ubique agitantur? Atquî poſtremo ſi coiverint, quî in alto ſuſpendi poſſent, cùm quo ſublimior ſit aër, eo quoque tenuior eſt, & propterea minus apta ad aquarum moles ſuſtentandas, validior autem corpora gravia ad terram depellere, cùm eo loci vehementior ſit globulorum rotatio, quâ ſolâ gravia omnia in terram præcipitari ipſe ſtatuit.

Sect. XXXI. Paucis hiſce, quæ è *Carteſio* attulimus, quàm impar ſit *phænomenis* rerum ſolvendis *mechanica Philoſophia*, ſatis liquere arbitror. Innumera quidem alia ſunt quæ ex inſtituto miſſa feci, quoniam cuique Lectori, hæc monito, ipſa per ſe facillimè occurrent omnia. Primùm

quòd

quòd *leges Naturæ*, quas ipſe finxit, nullam vim habere poſſent, niſi quam ab ejuſdem *Opifice* accepiſſent. Tum deinde, quod cùm eas pro libidine ſumpſerit, iis ſolis nihil perficiat, ſed contrà omnia, aut portentoſo quodam caſu, aut anili vacui horrore abſolvat. Proximè, quòd in cujuſque *Phænomeni* mechaniſmo, eos ubique fingat caſus, qui tum ipſi rerum Naturæ, tum aliis, quos ipſe alibi coactus fingit, adverſentur. Poſtremò verò quòd, ut dixi, rerum ſolertiam nequaquam attigerit, ut etiamſi phyſicæ earum rationes, quas ipſe attulit, cùm *Naturæ Phænomenis* conſentirent (quanquam pleræque, ne dicam omnes, planè diſſenſerint) tamen, ſi craſſiſſima ea quæque *Phænomena*, quæ pro ſubtilitate ſuâ attigit, cum iis quæ in Mundi noſtri ſolertiâ jam ante capite ſuperiori deſcripſimus, conferantur, non alia videbuntur, quàm ſi puerorum ædificatiunculas cùm accuratiſſimè fabrefactis *Jovis Capitolini* ædibus contulerimus. Et quid mirum? Cùm non è militiâ, ſed è ludo, & pueritiæ diſciplinâ, ipſe ad Philoſophiam profectus fuiſſe videatur. Quòd ſcilicet experimenta omnia, quibus ad *Hypotheſin* ſuam aut ſtabiliendam, aut ornandam uſus eſt, à ſolis puerorum ludis, & exercitationibus attulerit. Sic primùm notitiam de elementorum ortu, aut à globulis, marmore, ſeu argillâ factis, aut ceraſorum acinis, quibus utriſque admodum & exercentur, & delectantur pueri, accepiſſe viſus eſt. Iſtorum enim tribus non plures coire poſſe vidit, neque etiam tam arctè coire, quin in medio intervallum triangulare relinquant. Atque hinc duo prima Elementa facta ſunt, tertii autem certa ratio nulla eſſe poteſt, cùm forte fieri, ut globulos globulis accumulari contigerit, quod quoque, cùm acinos in cavernulam quovis acino non majorem jactare ſolitus eſt, didiciſſe videatur. Plerumque enim iſto caſu, priuſquam quis vicerit, acinos in ejuſmodi cumulos acervari contingit, qui maculis iſtis ſimillimi ſunt, quarum congerie in ſideris ſuperficie collectâ, ipſe ipſum ſidus labefactari, atque in Cometam aut Planetam mutari voluit. Ab his autem initiis paulò fortè ætate provectior, cùm ſe fundarum jactu delectaret, ad mechanicas motûs leges profectus eſt. Neque enim aliis ferè, experimentis, ad rationes cum motûs, tum lucis

V. Part. 3. Art. 117, 118.

mathematicarum peritiam inveſtigavit, ut planè non, niſi ab Artifice quodam, qui idem in omnibus Mathematicorum artibus ſit eruditiſſimus, fieri potuiſſe demonſtraverit. Si itaque ipſe *Carteſius* alios omnes Geometriæ gloriâ viciſſe putetur, quòd tot, tamque præclaras in hac unâ re rationes geometricas deprehenderit, quanto magis acumine eum antecelluiſſe putandum eſt, qui nullius exemplo doctus, eas primus invénit, atque ad earum normam rem fieri accuratiſſimè procuravit. Ut quidem vix illuſtrius Naturæ Opificis argumentum, quam ſit Carteſii Dioptrice, eſſe putem. Quod quidem facillimè quiſque, qui ſit mathematicè eruditus, demonſtrare poſſet, atque utinam aliquis demonſtraret.

Digitized by Google

DISPUTATIO QUARTA.

Mundum neque prorſus infectum, neque neceſſitate factum, ſed ſolo Opificis conſilio extructum fuiſſe demonſtratur.

SECT. I. CUm verò *Fortunam*, quam Deam faciunt *Epicurei*, cuique omnium imperium & regimen ſummiſerunt, à ſummâ rerum dejecerimus, ſupereſt jam durior fatalis neceſſitatis dominatio; cujus jugum acerbiſſimum niſi excutiamus, omnibus nihilominus ſempiterna ſervitus ſervienda eſt. Cùm nemini quicquam agere licebit, niſi quod æterna vi & neceſſitate coactus agat, quo non modo tollitur omnis hominum libertas, atque eâ ſublatâ, fides, pietas, & juſtitia: Quæ enim in machinâ virtutis ratio eſſe poteſt? Sed etiam Optimæ Numinis Providentiæ poteſtas & imperium abrogatur. Quo quid poteſt humano generi tetrius aut acerbius accidere? Quæ tanta calamitas, tanta vitæ deſperatio evenire, cum hâc unâ re jacta ſint omnia noſtræ fælicitatis fundamenta, quod optimæ & ſanctiſſimæ Providentiæ nos charos & dilectos eſſe putemus. Quâ animi fiduciâ dejecti in ſummam rerum omnium deſperationem præcipitamur. Cum inania eſſe hæc omnia experti ſentiamus, neque impoſterum meliora expectemus. Ut itaque tum nos ipſos à tam vili quadrupedum conditione in hominum jura & libertates vindicemus; tum in optimi Numinis dominatum rerum ſummam, noſtrique præſertim curam voveamus, omnibus viribus enitendum eſt, ut tam fœda, tam immanis, tam intolerabilis Tyrannis deleatur. Idque eo magis quod ſint, iique non prorſus rudes, qui, cùm de *Fortunâ* devictâ triumphaverint, de victoriâ in *Fatum* deſperandum eſſe

cenſeant. Atque equidem non diffiteor pleroſque, qui prælium inierunt, tam inconſideratè congreſſos fuiſſe, ut, ſi ipſi non planè victi ſint, eo tamen exitu quem vellent turpiter cecidiſſe videantur. Multa enim multis an potuerit Mundus ab omni Æternitate extitiſſe diſputantur. Et qui potuiſſe aiunt, omnem de Numinis exiſtentiâ certitudinem ſublatam eſſe arbitrantur. Quid enim inquiunt Cauſâ opus eſt, ſi ſemper fuerit? & quis, ſi nulla ſit rerum Cauſa, Deus eſſe poteſt? Quâ in ſententiâ ſunt *Scholæ Peripateticæ* quidam recentiores, qui nihil aliud, ut tollatur Deus, quàm Mundi Æternitatem poſtulandam eſſe putant. Et qui contra diſputare ſolent, niſi ſempiternum eſſe non potuiſſe demonſtrent, ipſi nihil proficere ſe quoque putant. Atque adeo incauti admodum in locum nimis lubricum & ambiguum omne diſputationis momentum detulerunt: Ut ſi Mundus quoquo modo ſemper eſſe potuerit, vincant Athei; & niſi non potuiſſe demonſtraverint, cauſam non obtineant ipſi. Quis enim certum & comprehenſum habere poſſit, quin ab æterno Mundus fieri potuiſſet, cum poſſe eſſe nunquam cœperit, at ſi nunquam eſſe poſſe cœpit, ſemper eſſe potuiſſet, & ſi ſemper ab omni Æternitate? Neque enim quis dubitare poteſt Mundum, priuſquam factus fuerit, fieri potuiſſe: Si itaque quodvis durationis momentum, quod illius Ortum anteceſſit, ſumpſerit, eo eſſe poſſe cœpiſſe non dicet; aut ſi dixerit, momento, quod proximè deceſſit, fieri non potuiſſe quoque dicendum eſt. Quis verò in diſputando tam contumax & importunus eſſe poſſit, ut Mundum, qui priori momento impoſſibilis fuit, poſteriori, quod proximè ſecutum eſt, poſſibile eſſe cœpiſſe dicat? Denique ſi Deus poſſe efficere nunquam cœpit, certè ipſe Mundus nunquam cœpit effici potuiſſe. Sophiſticæ itaque & fallaces ſunt concluſiunculæ, quas in rerum æternitatem contorquent *Scholaſtici*, cùm nihil magis perſpicuum eſſe poſſit quam Mundum poſſe eſſe nunquam cæpiſſe, è quo planè ſequitur ſemper eſſe potuiſſe, & ſi potuerit, ſolius eſt otio, literis, & ſeipſo abutentis ratiunculis quibuſcunque aculetis & Metaphyſicis contra pugnare.

Sect.

SECT. II. Nobis verò cum totam diſputationem adverſus Atheos omnes in unicum locum de *rerum finibus* deduxerimus, perinde eſt rerum Univerſitatem ſempiternam an aliquando inchoatam eſſe aſſeruerint. Cum uno iſto ab omnibus rerum commoditatibus argumento, nullis omnino *Cauſis phyſicis* ſed ſolo Opificis conſilio aut eſſe aut effici potuiſſe demonſtrationem confecerimus. Quo confecto univerſali ratione contra omnes concluſum eſt, tam eos qui Fortunâ quàm qui Fato extitiſſe arbitrantur. Neque enim cum utriſque quicquam diſputatur, niſi an continuata iſta rerum omnium cognatio atque admirabilis earundem utilitas *ſolâ materiâ* extitiſſe potuerint; an porro deſideretur cauſa mentis & conſilii compos, quæ tot tantaſque rerum tam variarum cognationes & utilitates comparaverit. Atque igitur de utroque ſatis jam ante concluſimus, primùm Mundum ſine Opifice eſſe non potuiſſe, quòd *cauſis phyſicis* eâ ordinis ratione, quâ fabricatur, fabricari non poterat. Deinde cùm in omni ejuſdem ordine ſumma ſit commoditatis ratio, ab Opifice quodam qui in eo condendo ad eandem reſpexit extructum fuiſſe. Poſtremò cùm nulla ſit ordinis ratio niſi unica iſta commoditatis ratio, hinc planè confecta eſt demonſtratio Mundum non modo ab Opifice extructum eſſe, ſed à ſolo Opifice extrui potuiſſe.

Primùm itaque cum Mundi partes alias aliis quaſi contignatione quâdam ſecum cohærere & conſpirare viderimus, quâ brutæ materiæ vi tam admirabilis tantarum molium ſymmetria extruatur interrogamus? Quî Terra locum & ſitum quem tenet nacta ſit? Quâ vi tenui aëre ſuſpenſa teneatur? Quâ ſympathiâ partes omnes undique toti cohærere conſentiant? Quamobrem à contrariis regionibus in eundem locum ſemper nitantur? Cur certo à Solis ambitu intervallo collocetur? Quid ſive Terræ ſive Soli motum omnino dederit? Quid circa Axem ſuum, diurnum? Quid circa magni Orbis ambitum annuum? Quamobrem per Æquatorem? Quamobrem intra Zodiacum? Quamobrem curſu ſpirali? Quamobrem tantâ æquabilitate? Quid Cœlum à Terrâ ſecreverit? Quid Terram ab Aquâ? Quid Aquam

tantâ conſtantiâ æſtuare? Quid Sale condiri fecerit? Quid denique vi perpetuâ in montium cacumina atque Ætheris ſublimitatem ſuſtulerit? Quorum omnium an quæ ſit commoditas hîc nondum inquiro; ſolùm ſcire aveo, quî quoquo modo ſolius materiæ facultatibus evenire aut exiſtere potuiſſent. Atque igitur cùm de omnibus ſuperiùs comprobaverim, non ſolis materiæ viribus effici potuiſſe, & de pleriſque contra naturales ipſius facultates facta fuiſſe, iſta ſolùm ratione contra omnes Cauſam quandam effectricem eſſe à materiâ diverſam demonſtratur.

Cùm verò in omnibus una commoditatis ratio habeatur. Cùm Terra tam opportunum à Sole tum longitudinis tum latitudinis intervallum habuerit, ut in omni immenſitate opportunius nullum habere poſſet. Cùm omnes ipſius partes tam admirabili Architecturæ ratione ſecum conſpirent, ut omnem Architectorum ſolertiam artis ſubtilitate longè ſuperaverit. Cùm in maximam rerum utilitatem omnis motus ſolaris ratio inſtituatur: quòd incredibili iſto raptûs diurni circuitu conficiantur noctium dierumque opportunitates; quòd annuo iſto per Æquatorem, intra Zodiacum lineâ ſpirali utiliſſimæ fiant, (& ſine quibus omnis terrarum Orbis interiret,) æſtatis hyemiſque viciſſitudines: quòd incredibili celeritate aëris interventu caloris luciſque radii ab eodem ad uſque Terram deferantur. Cùm multiplici utilitate Terræ globus contra leges mechanicas extruatur; quòd unum globum conſtituerint Terra & Aqua; quòd diverſas ejuſdem partes occupaverint; quòd omnis aquarum moles, levior cùm ſit, Terram non undique operuerit; quòd in Oceani lacunis contineatur; quòd Oceanus altis litoribus terminetur; quòd æſtu & ſale à putredine conſervetur; quòd denique ex eodem aquæ dulces in omnium rerum ſalutem contra vim Naturæ in altum tollantur. Tot tantarumque utilitatum cauſam cùm quærimus, quicquamne intereſt, modo abſit ſapientia? Eam enim quocunque nomine ſive Fortunæ ſive Fati appellaverint, cùm nil aliud niſi materia eſſe poſſit, id unum eſt quod ab initio quæſivimus, cùm in omni Mundo res tam diverſas in ordinem conſpirare, tam conſtantes vices obire, tantâ demum utilitate ſibi invicem inſervire videamus, quî iſta omnia

Digitized by Google

nia à Causâ brutâ nihilque intelligente proficiſci credemus? Atque igitur ut priori concluſione Univerſum non ſolâ materiâ extitiſſe obtinui, ita hâc Cauſam iſtam alteram, quæ à Materiâ diverſa eſt, ſapientiſſimam eſſe comprobavi. Quâ diſputandi ratione neque caſu neque neceſſitate neque aliâ cæcâ & brutâ quâcunque viâ extitiſſe efficitur, quòd non niſi conſilio fieri aut omnino eſſe comprobetur. Et propterea ſempiternum non eſſe, quoniam eſſe non potuit probare nolumus, ſed infectum non fuiſſe quod optimo conſilio factum fuiſſe demonſtraverimus. Junctis autem & collectis utriuſque Argumenti copiis, tum nihil *Cauſis phyſicis* & naturalibus fieri poſſe, tum omnia ſummâ Providentiâ facta fuiſſe, an non ſatis concluſum eſt Mundum non modo eâ factum fuiſſe, ſed & eâ ſolâ fieri potuiſſe?

Sect. III. Cùm verò tam ſacra tamque Religioſa apud pleroſque ſemper fuerit *Ariſtotelis* Authoritas, ut eâ ſolâ Mundi Æternitatem, cujus præcipuus ipſe celebratur Patronus, ſatis defenſam & propugnatam eſſe arbitrentur. Poſtulat cauſæ, quam ſuſcepimus, defenſio, tum ut quid ipſe cenſuit dicamus, ne ſi planè in impiâ ſententiâ fuerit, ſuæ Authoritatis exiſtimatio nimium ponderis & momenti haberet: tum ut à dogmatis quibus impietatis diſciplinam extruxit, quæque incautos atque imperitos induxerunt, ut ſanctiſſimas rectæ rationis leges proderent, imposterum caveri moneamus. Præſertim cùm tantum ubique hujus diſciplina valuit, ut ipſum Terrarum Orbem ipſe Philoſophorum ſolus unà cum diſcipulo ſuo viciſſe videatur. Dum enim alii aliarum Sectarum principes *Athenis* aut nonnunquam *Romæ*, aut paucis fortaſſe *Græciæ* & *Italiæ* vicis regnaverunt: ipſe omnibus populis atque nationibus neſcio quo fato cum ſummâ & pene divinâ Authoritate imperavit. Atque potiſſimum per *Europam* aliquot jam ſecula ita viguit, ut tanquam nulli alii unquam fuiſſent, ſolus ipſe *Philoſophus* audiret. Neque id tantum ſed & quaſi omnis Veritatis unus Inventor & Author fuiſſet, Theologi uno conſenſu omnes omnia illius Authoritati tribuerunt. Quo demum contigit, ut à majoribus noſtris fatalem & cæcam quandam Theologiam ipſis Impietatis decretis fundatam

quod ab æternis ſæculis factum fuiſſe putaverint, iſte tamen planè ſuſtulit, cùm ut omnino quâvis Numinis operâ aut Providentiâ unquam fieret, vir imperioſus ferre noluerit. Novi equidem inter *Pythagoricæ Scholæ* diſcipulos, magni nominis *Lucanum Ocellum* haberi, quem *Ariſtotelem* legiſſe, atque ab eo hanc Opinionem ſuffuratum fuiſſe ſtatuunt eruditi. At vereor ne ficto & perſonato Authore nimium ſibi illuſerint, cùm non tantam Antiquitatem iſte *Ocelli* libellus ſapuiſſe, ſed potius ex ipſius *Ariſtotelis* libris excriptus fuiſſe videatur. Ne enim quicquam de illius ſermone dicam, non antiquâ iſtâ *Doricâ linguâ*, quâ qui eidem coævi fuere, potiſſimum *Italiâ* Oriundi, *Architas Tarentius* & *Timæus Locrus* ſcripſerunt, ſed politiori *Atticorum* ſermone, qualem longo poſt tempore conſecuti fuere. Nempe quod & *Atticâ* & *Doricâ* linguâ legatur libellus, utrâ verò primùm ſcriptus ſit neſcire me fateor. An itaque cum *Doricâ*, iſtum, ſicut & multos alios, ut ſæculo accommodentur, in *Atticorum* iſtam, quâ ætas politior utebatur, poſtmodum verterunt: an cum *Atticâ*, ut eidem vetuſtatis Authoritatem afferrent, in obſoletam *Dorum* orationem mutare conati ſunt, nihil ipſe definio ſed *Criticis* judicandum permitto. Si verò ipſum Libri argumentum & tractandi rationem ſpectemus, primùm quid quod phyſicis quibuſdam vocabulis uſus ſit, quorum *Ariſtoteles* inventor & architectus perhibetur, cujuſmodi vocem *Antiperiſtaſis* eſſe aiunt, quæ in antiquiorum nullo, ne quidem *Platone* reperitur. An verò mirum non ſit, cùm *Ocellus Ariſtotelem* tam longè ætate anteceſſerit, eum omnium ſcriptorum ſolùm id verbum noviſſe, neque quidem ſolùm novit, ſed ut notum, uſitatum, & vulgare attulit. Atque ſanè totum Argumentum peripateticum eſt, & prorſus peripatetico more tractatum, ut nihil aliud quam Peripateticæ Phyſiologiæ Epitome videatur. Potiſſimùm cùm de Elementorum mutatione, & Qualitatum, tum principum, tum ex iis ortarum varietate, ad uſque ſexdecim familias tractaverit: quanquam enim quatuor elementa plerunque admiſere Veteres, de variâ tamen illorum tranſmutatione, longâque qualitatum, quæ inde naſcuntur, proſapiâ *Ariſtoteles* primus tam accuratè dixiſſe viſus eſt. Propterea cùm *Ocellus* ipſo ac-

Digitized by Google

curatius, earum familias enumeraverit, an non verò ſimilius videatur, eum ab *Ariſtotele* quàm ab eo *Ariſtotelem* mutuatum fuiſſe? Denique cùm hunc Authorem nihil *Pythagoreum* ſapere, (quippe & abſque numeris philoſophatur) *Peripatiſmum* verò non modò ſapere ſed & redolere videamus, cur quæſo non è *Pythagoræ* ſed *Ariſtotelis* ſcholâ prodiiſſe dubitemus? Et mehercle ſi quis *Timæum Locrum* aut quemvis alium, qui ad poſteros venit, *Pythagoricæ Scholæ* Philoſophum conſuluerit, neſcio an quenquam ab eorum diſciplinâ magis alienum, quàm ſit ipſe *Ocellus*, repererit: Si verò peripateticam philoſophiam vel quidem leviſſimè inſpexerit, ſtatim faſſurum ſcio neminem unquam accuratiorem ejuſdem Epitomen confeciſſe. An verò *Ariſtoteles Ocello*, an *Ocellus Ariſtoteli* præiverit, pugnare nolo neque equidem curo, mihi ſatis eſt *Ariſtotelem*, ſive ſuæ ſententiæ Author fuerit, ſive ab aliis ſumpſerit, eam nullâ aliâ causâ, quàm ut Deum omnemque ejuſdem cultum tolleret, ſumpſiſſe. Si enim Mundus nullo unquam conſilio factus fuerit, nullum Opificem habuit, & ſi nullus ſit illius Opifex, neque Deus erit. Quid enim aliud Dei nomine intelligere poſſumus quàm præſtantem quandam æternamque Naturam, quæ Mundum primùm condidit ſemperque regit? Si itaque iſtiuſmodi nihil eſſe exiſtimaverit *Philoſophus*, quos præterea agnovit Deos, ſolùm ut *Epicurus* jocandi causâ induxit. Cùm enim Argumenta omnia à Mundi pulchritudine rerumque ordine ſuſtulerit, quæ ſola Deum eſſe confiteri cogunt, ſi quem eſſe dixerit, dixit, ne *Athenienſibus* ſecundam occaſionem ſceleris in Philoſophiam perpetrandi daret, quale prius in *Socratem* perpetraverant. Quâ de causâ in vitæ periculum veniſſe, atque *Athenis* diſcedere coactus eſſe fertur, tum quod Religionis ſacris illuſerit & Meretriculæ ſuæ iiſdem ceremoniis ſacrificaverit, quibus Athenienſes *Eleuſiniæ Cereri* facere ſolebant: tum quòd impia dogmata docuerit, Deum ſcilicet humana non curare, preces & ſacrificia nihil prodeſſe, & hujuſmodi alia quæ omnem Numinis Providentiam tollunt, quod ſi quis fecerit, Deum eſſe dicat an neget nihil referre diximus. Niſi enim ſit Mundi noſtri ſummus Rector & Dominus, nullum nobis Numen erit, & ſi qui procul à rebus noſtris
ſemo-

ſemotus ſit Deus, à nobis cultum aut obſequium (ſine quo omnis cultus nil niſi ficta & ſimulata pietatis ſpecies eſſe poteſt) magis mereri nequit, quàm ſi nuſquam omnino fuiſſet.

SECT. IV. Cùm verò illius Philoſophiæ impietatem ipſi eruditi non admodum intellexerint, quod quanquam in Phyſicis *rerum Naturam* eſſe omninò factam apertiſſimè negaverit, in Metaphyſicis tamen ſummo Deo productam fuiſſe conſtantiſſimè dicere videatur, quid reverà cenſuerit, ſi inveſtigaverim operæ pretium, me facturum puto. Quanquam profectò ſententiam ſuam tam apertè in utriſque expoſuit, ut non tam mirari quàm pene ſtupere me fatear, doctiſſimos quoſque viros quid velit nondum eſſe conſecutos. Neque quidem in divinis iſtis (ut habentur) *Metaphyſicorum* libris mentem ſuam obſcuriùs aperuit, niſi quod cùm eos non perfecerat, confuſius diſputaverit. Si verò poſt libros phyſicos legerimus, in iis apertè ſatis omnem Numinis divini cultum atque omnia Religionis fundamenta labefactari intelligemus. In *Phyſicis* enim non modo ipſam de *Primo Motore* diſputationem accuratius & uberius expoſuit, ſed inde quoque ſua ſibi in *Metaphyſicis* argumentationis principia depopoſcit. Quid itaque magnus iſte Sapientiæ *Aquila* (ſic enim Athenienſis Noctua habetur) de Naturâ divinâ viderit, ex utriſque collatis optimè diſcemus, imprimis autem è *Phyſicorum* octavo, & *Metaphyſicorum* decimo quarto.

In Phyſicis ergo omnem Naturæ vim & rationem ab hoc uno principio ubique duxit, Motum neceſſariò ſemper fuiſſe ſemperque fore; eumque eſſe Naturæ vitam eamque immortalem; Naturâ omnia fieri, eam autem non Mentem eſſe (tanquam enim cauſas diverſas ſæpius diſtinxit,) ſed ſolâ rerum *materiâ* & *formâ* conſtare, eaſque ad *Naturam* ut ad ſtatuam æs & æris figuram ſe habere, *Naturæ* itaque nomine, quâ omnia confici voluit, ſolam *Mechanicam* rerum ipſarum *neceſſitatem* intellexit. Ut autem motum ſempiternum fuiſſe neceſſe eſt, ita quoque nihil ſe movere poſſe, ſed quicquid movetur ab alio moveri: ſicut enim quæ vi moventur, motu extrinſecus impreſſo moventur, ita

L. 8. c. 1.

C. 4.

ita quæ naturâ, ut gravia & levia, non à ſe, ſed à cauſâ, quæ genuit, atque adeo gignendo motum propagavit, moveri dicendum eſt. Ipſum igitur *Primum Motorem* neque à ſe neque ab alio moveri poſſe: ſed & movere & immobilem eſſe. Eum autem, cùm ſit motus æternitas, eſſe ſempiternum, atque cùm una tantum ſit illis continuatio, unum. Primum ergò motum eſſe continuum, eumque, cùm nullus alius continuus eſſe poſſit, in orbem. Hinc cœleſtium circuitus, atque inde inferiorum omnium ortus & interitus. Quibus perſpicuum eſt ſolis naturalibus rerum facultatibus, quibus ad ſuas quæque agendi vias comparantur (cujuſmodi ſunt in cœleſtibus motus, in inferioribus gravitas & levitas) eum omnia confeciſſe. Cùm verò iſtas à nullo *Cauſæ Primæ* conſilio acceptas ſed ſempiternâ cauſarum ſerie in rem quamque deductas eſſe velit, ſolam *Mechanicam Naturam* ponere ſtatuebat. Hujus autem totius vim & ordinem ſic porro in *Metaphyſicis* ſine quâvis Numinis Providentiâ fabricare pergit. Plura ab omni Æternitate fuiſſe ſtatuit, primùm Deum, qui ipſe ſit immobilis, Ἡ μὲν γὰρ ἀρχὴ καὶ τὸ πρῶτον τῶν ὄντων, ἀκίνητον καὶ καθ' αὑτὸ καὶ κατὰ συμβεβηκός, κινοῦν δὲ τὴν πρώτην, καὶ ἀΐδιον καὶ μίαν κίνησιν. ἐπεὶ δὲ τὸ κινούμενον ἀνάγκη ὑπό τινος κινεῖσθαι· καὶ τὸ πρῶτον κινοῦν ἀκίνητον εἶναι καθ' αὑτό, καὶ τὴν ἀΐδιον κίνησιν ὑπὸ ἀϊδίου κινεῖσθαι, καὶ τὴν μίαν ὑφ' ἑνός· *Principium ac rerum primum cùm* (ut jam ante dictum erat) *ſit tum per ſe tum per accidens, immobile, movens autem primo, ſempiterno & uno motu: Cùm etiam quod movetur, neceſſe ſit ab aliquo moveri, primum movens immobile per ſe eſſe, ab æterno quodam motum moveri æternum, & ſimplicem ab uno.* Poſt primum hunc immobilem motorem alias quaſdam ſubſtantias eſſe voluit, quæ ab ipſo motæ inferiorum orbium motibus præeſſent. Ὁρῶμεν δὲ παρὰ τὴν τοῦ παντὸς τὴν ἁπλῆν φορὰν, ἣν κινεῖν φαμὲν τὴν πρώτην οὐσίαν καὶ ἀκίνητον, ἄλλας φορὰς τὰς τῶν πλανήτων ἀϊδίους ἀνάγκη καὶ τούτων ἑκάστην τῶν φορῶν ὑπ' ἀκινήτου τε κινεῖσθαι καθ' αὑτὸ καὶ ἀϊδίου οὐσίας· *Cùm autem videamus præter ſimplicem totius lationem, quam primam ſubſtantiam & immobilem movere dicimus, cæteras quoque lationes quæ errantium ſunt æternas, neceſſe eſt igitur harum quoque lationum unamquamque ſubſtantiâ æternâ & per ſe immobili moveri.* Cùm autem prima iſta ſubſtantia orbes cœleſtes non immediatè moveat,

C. 5.
C. 6.
C. 7.
C. 11, 12, 13, 14.
Cap. 8.
Ibid.

Digitized by Google

moveat, ergo præter eam alias quoque à materiâ ſeparatas, eaſque tot quot ſunt orbes eſſe definivit. Poſtremò Materiam attulit, cujus pars altera mutabilis, altera mutationis expers, hæc quæ ſupra, iſta quæ infra Lunam collocatur. Cùm verò Primum Motorem immobilem eſſe ſtatuerit, quemadmodum cætera omnia movere poſſit ipſe immotus, ſic explicandum putat. Κινεῖ δὲ ὧδε τὸ ὀρεκτὸν καὶ τὸ νοητὸν κινεῖ, οὐ κινούμενον, &c. eo modo movere, quo aptibile aut intelligibile, quæ appetitum & intellectum ita movent, ut ipſa interim non moveantur. Sic Deum, cùm ſummum Intelligibile, ſimul & optimum & pulcherrimum ſe eſſe noverit, ſempiternâ ſuiipſius contemplatione totum occupari, adeo ut demum nihil aliud ipſe fuerit, quàm ſua ipſius contemplatio. Ἔτι δ' εἴτε νοῦς ἡ οὐσία αὐτοῦ, εἴτε νόησίς ἐστι, τί νοεῖ; ἢ γὰρ αὐτὸς αὑτὸν ἢ ἕτερόν τι· καὶ εἰ ἕτερόν τι, ἢ τὸ αὐτὸ ἀεὶ, ἢ ἄλλο· πότερον οὖν διαφέρει τι, ἢ οὐδὲν, νοεῖν τὸ καλὸν ἢ τὸ τυχόν; ἢ καὶ ἄτοπον τὸ διανοεῖσθαι περὶ ἐνίων; δῆλον τοίνυν, ὅτι τὸ θειότατον καὶ τιμιώτατον νοεῖ, καὶ οὐ μεταβάλλει· *Sive Mens ſive Intellectio ſit ejus Natura, quid intelligit? aut enim ipſa ſeipſam aut aliquid aliud; quod ſi aliud, aut idem ſemper aut diverſum; utrum autem differt aliquid aut nihil, intelligere bonum vel quodcunque contingit? Vel abſurdum non eſt de quibuſdam vel quidem cogitare? Manifeſtum itaque eſt illud quod intelligit diviniſſimum honorabiliſſimumque eſſe, neque mutari.* Nempe qui ſit ipſe ſua ipſius æterna intellectio, nihilque omnino extra ſe intelligere poſſit, ne alioqui mutaretur. Hujus autem, quem maximè ſuſpiciebant, admiratione ſive alio quocunque affectu reliquas Intelligentias arſiſſe, adeoque neſcio quo amoris ardore inflammatas ſuum quamque Orbem moviſſe, è quorum variis curſibus cùm omnis materiæ moles variis motibus cieri contigerit, in hanc formarum varietatem pro variâ cujuſque qualitate ſe fabricaviſſe. Ita ut ſi quid utile, quid pulchrum, quid admirabile in rerum Naturâ intueamur, id omne non divinæ artis non Providentiæ opus eſſe, ſed ſolius neceſſitatis ex ipſis rerum qualitatibus ortæ eventum dicere & habere debeamus. An verò quid omnino fiat, Deus ipſe nec curet, nec quidem cogitare poſſit, cùm è dignitate ſuâ nequaquam fuerit, quicquam noſſe, quod ipſum non ſit *optimum & diviniſſimum.* Neque

Met. l. 14. c. 2.
Phyſ. l. 8. c. 9.
Cap. 7.
Cap. 9.

que magis ipſas *Intelligentias* quàm *Primum Motorem* è conſilio operari putat, cùm ſolâ ipſius contemplatione ſuos *Orbes*, velint nolint, contorquere cieantur; quid autem inde ſequatur, neque norunt, neque noſſe poſſent, cùm Dei unius contemplatione vel ſaltem ſuo cujuſque opere omnes penitus occupentur. Atque adeo cœleſtium curſus ſine quâvis Numinis Providentiâ conſtituti fuere, quorum duntaxat vi & opere inferior omnis Natura naſcitur & gubernatur. Quòd verò eodem ſtatu quædam ſemper permaneant, primum Cœlum, quòd eodem modo ſemper movetur, in causâ eſſe ſtatuit; quòd verò quorundam ſit viciſſitudo ut nunc naſcantur, nunc intereant, inferiores Orbes, *Solem* verò potiſſimum, qui rebus omnibus acceſſu vitam, receſſu interitum affert. Quòd autem tantâ ſimul cùm conſtantiâ tum varietate fiant, utraque; quod ſit *Primum Cœlum* Conſtantiæ cauſa, mutationis verò reliqui *Orbes*, quo fit ut in omnia ſæcula ſint iidem tanquam in circulo futuri rerum Ortus & Interitus. Cùm verò ſupera & cœleſtia Materiam omnem inferiorem ad varias formas pro loci varietate ſubeundas diſpoſuerint, ita ut quæ ab iis propius abeſſet, nobiliorem; quæ longiùs ignobiliorem ſortita fuerit, hinc orta quatuor *Elementa*. Ignem autem cùm ad Cœleſtium Naturam proximè accedat, locum iis proximum obtinuiſſe, hinc Aërem, deinde Aquam, Terram autem, cùm omnium ſit craſſiſſima, atque à Cœleſtium Naturâ quàm maximè abſit, in locum omnium infimum ſuo pondere delatam eſſe. Adeo ut inferiora hæc omnia eum in Univerſo ſitum & ordinem obtineant, in quem ſe ſua cujuſque levitas aut gravitas tulerit. Cùm denique horum unumquodque ſuas ſibi qualitates proprias à Naturâ habuerit, cumque Cœlorum Motu magnâ varietate inter ſe commiſceantur, è tantâ formarum & qualitatum miſturâ poſtremò orta eſſe tam varia rerum genera, tamque in omni genere diſſimilia. Atque hæc accuratiſſima, quantum ipſe aſſequi poſſum, *Ariſtotelicæ ſententiæ* deſcriptio videtur, quâ *Stratoni Lampſaceno*, quem *Cicero* atque ab ipſo eruditi omnes hujus ſententiæ Authorem habuerunt, præiviſſe non dubito. Hic enim Mundum neque *operâ Deorum*, neque *Atomorum motu*, ſed *naturalibus* quibuſdam *ponderibus* factum docuit, adeo

L. 2. de Ortu & Interitu. Cap. 10, 11.

Digitized by Google

adeo ut ſingulæ ejuſdem partes eum locum & ordinem obtinuerint, quem ſibi tulit ſuus cujuſque aut gravitatis aut levitatis gradus. Quibus quid velit à ſolo Magiſtro *Ariſtotele*, cui tertius ſucceſſit, qui ſuam Mentem plenius & uberius expoſuit, diſcendum eſt. Qui nempe Mundum nullo divino conſilio fabrefactum fuiſſe voluit, ſed quæcunque ſunt ſine quâvis Dei operâ, ab illius *Naturâ* eo ordine quo ſunt emanaſſe. Quo intellecto quemadmodum *Strato Immunitatem* Deo dederit, & omnia ſolis *naturalibus ponderibus* effecerit, facilè intelligemus. Quòd cùm ad *Ariſtotelis* mentem omnia ſponte à Deo emanaverint, eum in Univerſo ordinem & ſitum ceperunt, in quem ſuâ levitate & gravitate, aut aliâ quâcunque qualitate feruntur. Atque in hoc uno omnes ſuas vires exercuit *Ariſtoteles* ut omnem Mundi compagem ſolis rerum naturalium facultatibus fabricaret. Quanquam enim recentiores noſtri Mechanici *Philoſophum*, quod omnia occultis quibuſdam qualitatibus effecerit, planè irridendum eſſe putarunt, ipſum tamen eâdem plerunque mechaniſmi ratione, quâ ipſi, ſi quidem legere potuiſſent, rerum naturam confeciſſe viderent. Unum enim Motum omnia in Naturâ poſſe voluit, & quanquam plura motuum genera eſſe ſtatuit, non tamen *phyſicè* ſed *dialecticè* diviſit, ut ad ſuam quiſque motus *Categoriam* reducatur. Quod cùm fecerit, omnes ſolo motu locali confici docebat, Auſc.Nat. L. 8. adeo ut nihil unquam aut gigni aut interire aut quoquo C. 10. modo aliâ quâvis niſi motûs ratione immutari poſſit. Quod etiam perſpicuè comprobatum putat, quoniam *Subſtantiarum* ortus & interitus, & quælibet alia ſecundum *quantitatem* àut *qualitatem* mutatio *concretione* & *ſecretione* fiunt. Quæ cùm motu locali perficiuntur, eo ſolo omnia Naturæ opera perfici concluſit, atque igitur eundem ipſius Naturæ nunc *Vitam* nunc *Animam* eſſe definivit. Imò & ipſas *qualitates*, quas tanto faſtidio aſpernantur *Mechanici*, ſolo materiæ motu, cùm ultrò citroque verſatur, naſci & interire putat; ut ipſæ quicquid mutationis efficiant, ſecundùm leges cujuſque Naturæ mechanicas operentur. Atque adeo alias *principes*, alias ex iis *ortas* ſtatuit: Principes, quæ cuique ſimplici Elemento ſuâ Naturâ inſunt, ut Igni vis caloris, Aquæ frigoris: Ex iis ortæ ſunt, quæ è vario

Digitized by Google

vario Elementorum motu variæ & multiformes oriuntur, atque ex his effici omnem rerum naturam, omneſque Animantium formas. Primùm autem ipſum Mundum omneſque illius partes, Cœlum, Solem, Lunam, Sydera, Terram, Mare extruxit, & quî quæque pars eo modo quo fit, neceſſariò fiat, ipſe ſuis Naturæ legibus demonſtravit. Quemadmodum autem præſtiterit, eum quoque per omnem naturæ continuationem ſequendo intelligemus. Interim eum majori ſtultitiâ atque mechanicâ licentiâ, ſi fieri poſſit, quam ipſe *Epicurus*, Mundi fabricationem extruxiſſe, mox demonſtratum iri pollicemur.

Sect. V. Unum eſſe novi, quo Viri docti, quanquam eos ipſe non fefellit, ſe avidè fefellerunt, quod ſcilicet omnem rerum naturam *cauſis finalibus* referſit, atque quod eas prætermiſerint, Veteres omnes *Phyſicos* accuſavit, denique Phyſicæ ſtudioſum monuit, hinc incipiat, neque prius quicquam ſe noſſe putet, quàm Cauſam, *propter quam eſt*, aſſecutus fuerit; Quod, inquit, ſi quid proficere velimus, in omni Quæſtione de Ortu, de Interitu, de quâvis Naturæ mutatione faciendum eſt. Neque modo docuit, ſed magnificentius quàm pro more ſuo demonſtravit. Primùm à perpetuâ Naturæ conſtantiâ, quæ enim caſu aut fortuitò fiunt, ea magnâ varietate ſemper eveniunt; cùm enim temerè agant Cauſæ iſtæ, nullum finem certò aſſequuntur, ſed effectus diſſimillimos ſemper efficiunt: Si igitur Cauſæ naturales ſummâ conſtantiâ eoſdem effectus excudant, nihil aliud in causâ eſſe poteſt, quàm quòd ad eundem ſcopum collineaverint, atque adeo alicujus *finis gratiâ* fiant & operentur. Deinde ab aptâ mediorum, ad ſuos cujuſque fines diſpoſitione; cùm enim ut Naturâ inquit aptum eſt fieri quicquid fit, ſui finis gratiâ à Naturâ fit, quemadmodum ſi Domus in eorum numero fuiſſet, quæ Naturâ fiunt, ſic utique à Naturâ fieret, ut nunc fit ab Arte: Et ſi ea quæ fiunt Naturâ, non ſolum Naturâ ſed etiam Arte facta fuiſſent, eodem ſane modo fierent, quo Naturâ nunc fieri apta ſunt, alterum igitur alterius gratiâ; omnino enim Ars Naturam aut perficit aut imitatur: ſi igitur artificioſa *alicujus gratiâ* fiunt, patet etiam Naturalia

Nat. Auſc. L. 2. C. 3.

Digitized by Google

lia ſic fieri & facta fuiſſe, cùm priora & poſteriora ſimiliter in utriſque ad invicem connectantur. Quòd maximè perſpicuum in iis rebus eſſe inquit, quæ nec arte nec conſultatione adhibitâ operantur: Sic Naturâ & *alicujus gratiâ* hirundines nidos, araneæ telas efficiunt; ſic plantæ folia fructuum gratiâ ſurſum emittunt, & alimenti gratiâ radices deorſum, ut quidem perſpicuum eſſe concluſerit in quibuſcunque, quæ Naturâ fiunt, ejuſmodi eſſe Cauſam. Poſtremò quòd peccet Natura, cùm à ſuo fine fortè aberraverit; ſicut enim *peccatum* in rebus artificioſis, ita in naturalibus contingit; cùm enim ſunt quædam artificioſa, in quibus quòd rectè fit, *alicujus gratiâ* fit, in iis verò quæ peccantur, *alicujus* quidem *gratiâ* Ars aggreditur, ſed aberrat; res quoque ſimili modo in rebus naturalibus ſe habet; ac monſtra nihil aliud quàm *peccata* ſunt ejus, quòd *alicujus gratiâ* agit, quæ tum efficit, aut cùm ad ſuum finem pervenire non potuit aut ab eo aberravit. Quàm egregia, quàm magnifica, quàm Philoſophorum principe digna diſputatio! Quiſquamne hominem, qui tam præclaros, tam nobiles rerum fines omni Naturæ œconomiâ conſecutus eſt, qui nihil in omni rerum Univerſitate tam vile tamque exigui momenti reperiri voluit, in quo certiſſimam finis alicujus rationem cernere non liceret; quiſquamne inquam hunc hominem ſuſpicari potuit, hos omnes rerum Naturæ fines quovis conſilio conſtitutos dubitaſſe? Ita quidem & ipſe putaſſem, niſi cum Philoſophis Græcis omnis rei controverſia fuiſſet, eo nimirum hominum genere, qui nihil tam abſurdum, tam incredibile, tam ab omni ſenſu alienum eſſe exiſtimant, quod ipſi ingenii acumine tueri non confidant, imo quo quid abſurdius fuerit, eo magis ſibi defendendum arbitrentur; qui denique (ut de Sophiſtis & Rhetoribus, inquit *Cicero*, à quibus omnem ſuam diſputandi rationem didicerunt) quemadmodum cauſa inferior dicendo fieri ſuperior poſſet, docere profiterentur. Alioqui enim quis tam excordem quenquam, tam effrænatum, tam arrogantem putaret, qui poſtquam omnia, quæ in Naturâ cernuntur, ob præclariſſimos fines tum fieri tum agere vidiſſet, ea conſilio quodam conſtituta negare potuiſſet? Quæ enim major Inſania eſſe poſſet quam dicentis ut quippiam quod omni intellectu vacat, quod

De Claris Orator.

quod nullo conſilio, neque ſuo neque alieno gubernatur, quod neque finem neque media novit, ad certum nihilominus finem collineare poſſet, ſeque ad mediorum uſum, quæ ſint ei aſſequendo maximè idonea componat? Imò quidem *Tragico* iſto *Oreſte* dementior ſit oportet, qui putet innumerabiles cauſas ſummâ cùm varietate, tum conſtantiâ ad certos quoſdam effectus procreandos ſe componere, ad eoſque certâ viâ pervenire; quæ tamen ipſæ an talis ſit finis, qui quovis modo obtineri poſſit, nihil omnino intelligant, neque à quâvis aliâ cauſâ, quæ aut qui ſit finis fructus aut quo tendat mediorum uſus, dirigantur. Quòd ſanè ſi fieri quis exiſtimaverit, non intelligo cur non idem, ſi cæci nati eſſemus omnes, nos putet horribili iſtâ cæcitate itinera conficere, navigia gubernare, omniaque vitæ negotia non minori fiduciâ obire potuiſſe, quàm ſi oculorum lumine, quò ſit tutò eundum, & ubi à quovis periculo declinandum, dirigamur. In inſolentem tamen & incredibilem iſtam inſaniam incidit Philoſophus, ut duo iſtæc ſimul defendenda in ſe ſuſciperet; tum omnem Univerſi naturam ſummâ concordiâ ad optimos quoſdam fines conſpirare, tum conſpirationem iſtam omnium eſſe nullâ Mente factam, ſed in eandem res ipſas cæcâ quâdam Naturæ neceſſitate conſenſiſſe. Atque adeo eo ipſo capite quo Naturam propter fines agere demonſtravit, omnia illius opera non ad mentem neque aliam quamcunque cauſam præter unam neceſſitatem referri

Nat. Auſc. l. 2. c. 8. oportere præfatur. Λεκτέον δή, πρῶτον μὲν, διὰ τί ἡ φύσις τῶν ἕνεκά του αἰτίων· ἔπειτα περὶ τοῦ ἀναγκαίου, πῶς ἔχει ἐν τοῖς φυσικοῖς· εἰς γὰρ ταύτην τὴν αἰτίαν ἀνάγουσι πάντες, ὅτι ἐπειδὲ τὸ θερμὸν τοῖον δὶ πέφυκε· καὶ γὰρ κἂν ἄλλην αἰτίαν εἴπωσιν, ὅσον ἁψάμενοι χαίρειν ἐῶσιν, ὁ μὲν τὴν φιλίαν καὶ τὸ νεῖκος, ὁ δὲ τὸν νοῦν· *Dicendum porro eſt primùm cur Natura in cauſarum numero ſit, quæ alicujus gratiâ agunt: deinde quomodo ſe habeat neceſſitas in rebus naturalibus: Ad enim cauſam omnes referunt: veluti, quia naturâ eſt comparatum, ut, quod eſt calidum, ſit tale; & quod eſt frigidum, & unumquodque eorum quæ talia ſunt, idcirco hæc neceſſariò ſunt & fiunt, & naturâ comparatum eſt ut ſint: nam licet aliam cauſam dicant, tamen, cùm vix attigerint, eam valere ſinunt, alius ſcilicet Amicitiam & Contentionem, alius Mentem.* Quibus quæſo verbis

bis apertius rerum omnium fines, propter quos Naturam operari dixerat, non Mentis cujuſvis conſilio ſed ſolius neceſſitatis vi conſtitutos dicere potuiſſet? Atque adeo capite ſuperiore cauſam nullam, cur quid in Naturâ cujuſvis gratiâ fiat, reddendam ſtatuit, niſi quod ex illo hoc fieri neceſſe ſit. Ὥστε ἐπεὶ ἡ φύσις ἕνεκά του, καὶ ταύτην εἰδέναι δεῖ· Πάντως ἀποδοτέον τὸ διὰ τί, οἷον ὅτι ἐκ τοῦδε ἀνάγκη τόδε· *Quapropter cùm Natura alicujus gratiâ agat, etiam hanc cauſam noſſe oportet. Et omnino reddenda eſt cauſa cur ſit, veluti ex illo hoc fieri neceſſe eſt.* Atque ita alio loco quo omnium ſecundùm hunc clariſſimè de *Naturæ finibus* diſputare dicitur, nihil aliud rei cujuſque finem quàm certum & conſtantem ejuſdem eventum eſſe definivit. Πανταχοῦ δὲ λέγομεν τόδε τοῦδε ἕνεκα, ὅπου ἂν φαίνεται τέλος τι, πρὸς ὃ ἡ κίνησις περαίνει μηδενὸς ἐμποδίζοντος· *Rem autem hanc eſſe illius gratiâ ubique aſſerere ſolemus, quoties finem intelligimus aliquem, in quem motus (ſi nulla res prohibet) terminetur.* Atque adeo cauſis ſuis finalibus non fines causâ quâvis intellectrice præſcriptos intellexit, ſed ipſos rerum *eventus* qui è cauſarum naturalium ſerie ſponte oriuntur. Cùm autem ſeriem iſtam nullo conſilio, ſed ſolâ rerum naturæ neceſſitate exortam fuiſſe docuerit, non alias cauſas finales, quàm quas alii omnes, qui Deum è Mundo tollunt, ipſe agnovit. Eam ſcilicet Univerſi conſtitutionem quæ ex unâ rerum materialium Naturâ & facultatibus conſecuta eſt. Atque igitur eandem *Naturæ* & *Cauſæ cujus gratiâ* definitionem ubique tulit. Naturâ autem nihil aliud quàm ſempiternam cauſarum naturalium nullo adhibito conſilio ſeriem ſemper intellexit, idem ergò per naturæ fines intellexiſſe neceſſe eſt. Atque igitur plerunque *Naturæ* & *Cauſæ cujus gratiâ* exemplum in Animalis ſemine exhibuit, quòd nimirum internâ quâdam ſui facultate ſe in corpus eidem, quo decidit, ſimile fabricare diſponatur. Quam tamen non à quovis Providentiæ inſtituto, ſed ſolâ ſubſtantiæ ſuæ diſpoſitione conſecutum eſſe voluit. Quid multa, cùm omnem Naturam materiâ & formâ conſtare, eaſque ad naturam ut ad ſtatuam æs & æris figuram ſe habere voluiſſet. Et propterea ſæpiſſimè idem rei cujuſque *finem* & *formam*, & quidem *naturam* definivit; eam nimirum Naturæ fabricatio-

Nat. Auſc. l. 2. c. 7.

De Part. Animal. l. 1. c. 1.

V. Auſc. Nat. l. 2. c. 8.

Digitized by Google

nem, quâ res quæque ſe habet, ſuoque modo operatur. Denique cùm *Naturæ* atque *Artis* fines omni loco comparaverit, ad ſolam utriuſque machinationem reſpexit; ut quemadmodum in artificioſis internum ſit quoddam, quod certos motus conficit, principium, ita etiam in naturalibus ſimile principium ineſſet, quo tantâ conſtantiâ in ſuos quæque effectus terminantur. Tantum autem abeſt ut idcirco *Mentem Architectricem* operi adjunxerit, ut contra omnia quæ alicujus gratiâ fiunt, in ea quæ *Mente* fiunt, & ea quæ *Naturâ*, diviſerit. Τῶν δὲ γινομένων τὰ μὲν ἕνεκά του γίγνεται, τὰ δ' οὔ· τούτων δὲ τὰ μὲν κατὰ προαίρεσιν, τὰ δ' οὐ κατὰ προαίρεσιν, ἄμφω δ' ἐν τοῖς ἕνεκά του· ὥστε δῆλον, ὅτι καὶ ἐν τοῖς παρὰ τὸ ἀναγκαῖον καὶ τὸ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, ἐστὶν ἔνια, περὶ ἃ ἐνδέχεται ὑπάρχειν τὸ ἕνεκά του· ἔστι δὲ ἕνεκά του, ὅσα τε ἀπὸ διανοίας ἂν πραχθείη, καὶ ὅσα ἀπὸ φύσεως· *Eorum autem quæ fiunt, alia fiunt alicujus gratiâ, alia minime: Iſtorum autem quædam ſunt ex præelectione, quædam non ex præelectione. Ambo autem in iis ſunt, quæ alicujus gratiâ fiunt. Quapropter perſpicuum eſt, etiam in iis quæ nec neceſſariò nec plerunque fiunt, eſſe nonnulla, in quibus eſſe poteſt, quod ſit alicujus gratiâ, ſunt autem alicujus gratiâ, cùm ea quæ* à Mente *fieri poſſunt, tum etiam quæ* à Naturâ. Atque ſic ſemper *Mentis* & *Naturæ* fines diſtinxit, ut ſit alter conſilii, alter neceſſitatis opus. Et propterea eâ diſtinguendi ratione *Caſûs* & *Fortunæ* notiones definiri voluit, ut altera in iis quæ præter conſilium, eveniunt, alter in iis quæ præter Naturam verſetur. Atque igitur etiamſi utrumque, tum caſum tum fortunam è cauſarum naturalium numero auferri vellet, non tamen idcirco ſuſtulit, ut *Mentem* ſed ut mente vacuam *neceſſitatem* adhiberet. Quocirca veterum quoſdam mirari ſe profitetur, cùm Univerſum caſu factum ſtatuerint, animalia tamen aut *Naturâ* aut *Mente* facta ſtatuiſſe. Ubi alteram ab alterâ ſemper diſtinxit, & tanquam cauſas prorſus diverſas attulit, ut alia ſit eorum ſententia, qui *Naturam*; eorum alia qui *Mentem* Univerſo præeſſe cenſerent. Quibus, ne plura congeram teſtimonia, quid aliud voluit, quàm quod qui omnia caſu fieri ſtatuerunt? Cùm enim unde tam mirabilis rerum conſtantia & utilitas nata ſit interrogamus, an non idem reſpondent, qui Materiæ motu neceſſario,

Nat. Auſc. l. 2. c. 5.

Nat. Auſc. l. 2. c. 5, 6.

ceſſario, ac qui ſic fortè eveniſſe dixerint? Cùm ab utriſque omnia iſta, quæ in rerum Naturâ cernuntur prudentiæ opera ſoli materiæ, quæ omnis prudentiæ expers ſit, pariter aſcribantur?

Sect. VI. Neque modo ipſum Univerſi ordinem mechanicâ neceſſitate connexum, verùm etiam otioſum & inutile ſuum τὸ Θεῖον devinctum eſſe voluit. Quid enim aliud voluit, cùm ipſum *Primum Movens* immobile eſſe docuerit, qui idem nullam omnino eſſe actionem, niſi aut ipſum motum, aut quæ à motu oriatur, docuit. Adeo ut ipſum immobile ſuum Numen quamvis vi quâvis ſibi inſitâ, actionem in ſe ciere poſſe negaverit, atque Platonem quòd poſſe putaſſet accerrimè reprehenderit. Ἀλλὰ μὴν οὐδὲ Πλάτωνί γε οἷόν τε λέγειν ἣν οἴεται ἀρχὴν εἶναι ἐνίοτε τὸ αὐτὸ ἑαυτὸ κινοῦν· *At neque Platoni poſſibile eſt dicere id quod quandoque putat principium eſſe quòd ſeipſum movere poſſit.* Quorſum autem Deus appelletur, qui idem res bruta ſit, omniſque conſilii expers, qui cogitationem in ſe ciere, qui conſilium ad quidvis perficiendum ſecum inire nequeat? Quî quæſo apertius omne numinis regimen rebus abrogare, atque mechanicam neceſſitatem iis gubernandis præficere potuiſſet? Tametſi enim Deum cætera fortè moviſſe voluit, eum tamen voluit nihil niſi quod ab omni æternitate neceſſariò egerit, egiſſe. Si enim (inquit) quicquam aut meditari, aut velle, aut agere inceperit, motum iſtum (quem unicam agendi vim & rationem agnovit) ab alio accepiſſe neceſſe eſt. Cùm itaque prima Naturæ lex ſit, ſe nihil movere poſſe, neque, ne ſit primo prius, ſit quod primum Motorem movere poſſit, per omnia ſecula nihil aut cogitans aut agens niſi quod ſemper cogitaverit & egerit, in eodem ſtatu hæſiſſe quoque neceſſe eſt. At ſi ea fuerit Numinis conditio ut nullam in ſe cogitandi, nullam volendi, nullam agendi facultatem habeat aut habere poſſit, quid intereſt an *ſummum Jovem*, an *Ranarum Deunculum* Cœlorum dorſo ſedentem impoſuerit? Saltem nihil aut majus aut melius in Mundo erit *Ariſtotelis* Deus, quam in *Automato* quovis id unde motûs principium ducitur. Quanquam enim res iners & bruta ſit, ſeque ſuâ ſponte movere non valeat,

Met. Lib. 14. Cap. 7.

leat, eo tamen artificio in machinæ fabricatione diſponitur, ut totum illius apparatum perenni motione movere poſſit. Atque ita in Mundo omnis motus à Deo, qui ipſe ſe movere nequit, neque quicquam tale cogitavit, primum effluxit, ſeque per omnem rerum Naturam propagavit. Adeo ut univerſa Naturæ vis & ratio nullâ Numinis Providentiâ, ſed ſolis Mechanicæ legibus adminiſtretur; quòd, ut unicum eſt quod volunt omnes, qui Deum eſſe negant, ita præcipuum eſt quod in omni ſuâ Philoſophiâ docere vellet *Ariſtoteles.* Atque hinc *Anaxagoram*, quanquam aliquando laudare viſus eſt, aliis omnibus acrius reprehendendum eſſe putat, quod rerum ordinem ſummæ ſuæ Mentis conſilio inſtitutum fuiſſe ſentiret. Τάχα δὲ καὶ οἱ μίαν ἀρχὴν ποιοῦντες, ὥσπερ καὶ Ἀναξαγόρας, οὕτως ἂν ἐποιεῖεν· Ἀλλὰ μὴν οὐδέν γε ἄτακτον τῶν φύσει καὶ κατὰ φύσιν· ἡ γὰρ φύσις αἰτία πᾶσι τάξεως· τὸ δ᾽ ἄπειρον πρὸς τὸ ἄπειρον οὐδένα λόγον ἔχει· τάξις δὲ πᾶσα, λόγος· τὸ δ᾽ ἄπειρον χρόνον ἠρεμεῖν, εἶτα κινηθῆναι ποτὲ· τούτου δὲ μηδεμίαν εἶναι διαφορὰν, ὅτι νῦν μᾶλλον ἢ πρότερον· μηδ᾽ αὖ ἵνα τάξιν ἔχειν, οὐκ ἔκ φύσεως ἔργον· ἢ γὰρ ἁπλῶς ἔχει τὸ φύσει, καὶ οὐχ ὁτὲ μὲν οὕτως, ὁτὲ δὲ ἄλλως· οἷον τὸ πῦρ ἄνω φύσει φέρεται, καὶ οὐχ ὁτὲ μὲν, ὁτὲ δὲ οὐ· ἢ λόγον ἔχει τὸ μὴ ἁπλοῦν· *Fortaſſis autem & qui unum principium conſtituunt, ut & Anaxagoras, idem dicerent* (motum ſcilicet non neceſſariò æternum eſſe ſed poſſe interdum eſſe, interdum non eſſe) *at verò nihil ordine vacat ex iis, quæ naturâ & ſecundum naturam fiunt: quandoquidem Natura omnibus eſt cauſa ordinis. Infinitum verò ad infinitum nullam rationis proportionem habet: omnis autem ordo eſt ratio. Cæterum infinito tempore quieſcere, deinde motum aliquando eſſe; & hujus nullam eſſe differentiam cur nunc potius, quam antea, nec rurſus aliquem ordinem habere; certè hoc non eſt amplius Naturæ opus. Aut enim ſimpliciter ſe habet, quod Naturâ conſtat, non modo ſic, modo aliter; ut ignis ſurſum naturâ fertur, nec aliquando fertur, aliquando minimè, aut rationis proportionem habet, quod non eſt ſimplex.*

Phyſ. lib. 8. cap. 1.

Quæ ratiocinio vis & pondus inſit, videant illi, qui Græcos diſputatores non prorſus mecum contempſerint; ſatis eſt quòd ipſe demonſtraſſe ſe putet Motum Naturæque Ordinem nullo cujuſvis Mentis conſilio aliquando effici potuiſſe, idque eâ ratione, quòd ſi ſemel quieverit, motum de novo

non

Digitized by Google

non poſſit exordiri; id quod in ſequentibus fuſius & ſæpius à primo ſuo effato, *nihil ſe movere poſſe*, urgere pergit. Proximo autem capitulo ſibi objicienti animalia, ubi quieverint, denuo in ſe motum ciere, cur non itaque & Deum, falſum eſſe reſpondet, non enim ipſa ſe movere, ſed motu aliquo extrinſecus adveniente impelli. Μάλιστα δ᾽ ἂν δόξειε τὸ τρίτον ἔχειν ἀπορίαν, ὡς ἐγγιγνομένης οὐκ ἐνούσης πρότερον κινήσεως, τὸ συμβαῖνον ἐπὶ τῶν ἐμψύχων, ἠρεμοῦν γὰρ πρότερον, μετὰ ταῦτα βαδίζει, κινήσαντος τῶν ἔξωθεν οὐδενός, ὡς δοκεῖ· τοῦτο δ᾽ ἐστὶ ψεῦδος; ὁρῶμεν γὰρ ἀεί τι κινούμενον ἐν τῷ ζώῳ τῶν συμφύτων, τούτου δὲ τῆς κινήσεως οὐκ αὐτὸ τὸ ζῶον αἴτιον, ἀλλὰ τὸ περιέχον ἴσως· αὐτὸ δὲ φαμὲν ἑαυτὸ κινεῖν οὐ πᾶσαν κίνησιν, ἀλλὰ τὴν κατὰ τόπον· οὐδὲν δὴ κωλύει, μᾶλλον δ᾽ ἴσως ἀναγκαῖον τῷ σώματι ἐγγίνεσθαι πόλλας κινήσεις ὑπὸ τοῦ περιέχοντος· τούτων δ᾽ ἐνίας, τὴν διάνοιαν, ἢ τὴν ὄρεξιν κινεῖν, ἐκείνην δὲ τὸ ὅλον ἤδη ζῶον κινεῖν, ὁποῖον συμβαίνει περὶ τοὺς ὕπνους· *Maximè autem videri poteſt tertium illud habere dubitationem, quòd evenit in Animalibus, quaſi in iis fiat motus, qui antea non fuiſſet: Quòd enim prius quieſcebat, poſtea ambulat, nulla re externâ movente, ut videtur. Verùm hoc falſum eſt, videmus enim ſemper aliquid innatum moveri in animali. Cur autem hoc moveatur, non ipſum animal eſt cauſa, ſed id quod ambit. Ipſum autem dicimus ſeipſum movere, non quovis motu, ſed eo, qui, eſt ſecundum locum. Ergò nihil vetat, quin potius neceſſarium eſt in corpore fieri multos motus ab eo quod ambit: horum autem aliquos movere cogitationem, vel appetitionem: eam verò jam movere totum animal, cujuſmodi accidit in ſomnis.* Mechanica ſane animalium deſcriptio, & qualem ab ipſo Hobbio expectare poſſimus, qui omnes omnium actiones, ſive ſenſio, ſive intellectio, ſive volitio fuerit, neceſſitatem ſuam in rebus externis & antecedentibus habuiſſe aut geometriâ aut jurejurando, (utrum mavis, cùm eadem ſit in Academiâ Malmsburienſi utriuſque vis & ratio) demonſtrabit. Atque his omnibus conſentiens eſt ea quam in libris de Animâ doctrinam tradidit *Philoſophus*; Animam niſi à cauſis externis & impellentibus moveatur, moveri non poſſe, adeo ut cùm doleat aut lætetur, non ſint ipſius Animæ ſed hominis actiones, quòd cùm ſpiritus animales externo objecto moveantur, ii in Animâ (quam à corpore ut à

Vide etiam Cap. 8.

De Animâ Lib. 1. Cap. 12.

cerâ

cerâ figuram, atque idcirco ab eodem non magis ſeparabilem, differre ſtatuit) ſimilem affectum gignant, quo demum fit ut ipſa ſuâ vi nihil efficiat, ſed quemadmodum aliæ machinæ cientur, ſpirituum animalium impetu, ſicut & ipſi objectorum phantaſmatis, impellatur. E quibus omnibus eum nihil vehementius voluiſſe intelligimus, quàm ne quicquam omnino ſit in rerum Naturâ, quod inſitam quamvis aut cogitandi aut agendi facultatem in ſe habeat; quòd ſi non ſit, nullum aliud Numen erit, niſi ſempiterna naturalium cauſarum & effectuum ſeries. At quid in re tam manifeſtâ locos & argumenta accumularem, ſi enim præciſis aliis omnibus id unum dicatur, tale eſſe omnium principium, ut nihil conſilio, nihil ratione, nihil electione effecerit, ſed omnia, velit nolit, Naturæ neceſſitate produxerit, hoc inquam uno res confecta eſt, cùm ejuſmodi Numen nihil ſanctius, aut nobilius, aut cultu dignius in ſe habere poſſit, quam ſi è ſolius Materiæ neceſſitate orta fuiſſent omnia.

SECT. VII. Jam verò cùm hæc fuerit *Ariſtotelis* opinio, rem ferè confectam jure diximus, quòd quid cenſuerit, difficilius ſit invenire, quàm inventum redarguere. Redargui facilius inquam? imò nullâ aliâ refutatione, niſi ſolùm ut intelligatur, opus eſſe potuiſſet. Tametſi enim apertè & liberè ſatis ſententiam ſuam ipſe dixit, eum tamen neſcio quo communi omnium errore docti indoctique omnes perperam intellexerunt. Cùm enim Veterum quidam qui ſingulare & pene divinum Philoſophi ingenium mirabantur, in obſcurioribus illius libris, quos, quòd ipſi non intellexerant, *ἐσωτερικὺς* vocabant, reconditam quandam ſapientiam contineri voluiſſent, ii magnâ tandem animi contentione fatalem iſtam, quam diximus, *Theologiæ* rationem eruerunt; alii, qui anticipatâ hâc notione imbuti eoſdem libros legebant, eadem in iis Oracula & Effata divina videre ſe putabant. Atque adeo tandem alii alios pecorum ritu ſecuti ſummam illi, non modo in philoſophiâ, verùm etiam Theologiâ authoritatem tribuerunt. Et quidem tantum valuit præoccupata hæc de Philoſophi pietate opinio, ut non modo ſemidocti iſti, qui eum aut oſcitanter

oſcitanter inſpexerant, aut fuerant alios omnino ſecuti, verum etiam viri doctiſſimi, qui eum magnâ diligentiâ adhibitâ legerant, in eodem errore, quem ad illius lectionem afferebant, perſeverarunt. Eundem tamen ſi quis mente liberâ & ſolutâ legiſſet, neſcio an quicquam in cujuſvis ſcriptis clariùs doceri potuiſſet, quam in omni ſuâ philoſophiâ iſta quam explicuimus mechanica neceſſitas doceatur. Etenim concedam, ſi placet, in libris popularibus, *Ethicis*, *Politicis*, atque ejuſmodi aliis, quædam de Diis Deorumque cultu non malè dixiſſe, atqui in iſtis ad vulgi captum locutus eſt, iiſque, ut *Epicurus*, pietatis ſpecie illuſit. Quanquam profectò ejuſmodi perpauca etiam & in iis me inveniſſe fatendum eſt. Atque inſigni iſto loco, quo de ſummâ Numinis beatitate optimè diſputare putatur, omnem Providentiam, omnem virtutem, omnem dignitatem eidem detraxit, atque ſempiternam vitam ſolâ ſui ipſius contemplatione tranſegiſſe voluit. Quod quàm longè ab omni pietatis ratione abſit, cùm toties dixerimus, nunc dicendum non eſſe arbitror. Quicquid autem in popularibus iſtis fortè & obiter ſcripſerit, in iis omnibus, quibus de principiis & fundamentis tractatur, id unum, ut nulla ſit rerum præter mechanicam neceſſitatem vis & ratio, laboravit. Quo inquam invento rem planè confectam diximus. Cùm enim in omni cum Atheis quibuſcunque diſputatione à principio de rerum finibus exordiendum ſit, in hunc locum, ſi *Ariſtotelem* & qui ab eo ſunt, coerceamus, in duo capita ſe dividet diſputatio: Primùm an certi fuerint rerum naturæ fines? tum, ſi qui fuerint, an & quo conſilio fuerint conſtituti? De priori autem ad *Ariſtotelem* nullâ diſputatione opus erit, cùm ipſe omnem rerum Naturam contemplando quidque propter finem & eſſe & operari vidit. Neque quidem de poſteriori, poſt ea, quæ diſputatione ſuperiori diximus, aliâ longâ opus erit: Quod iiſdem omnibus arguendi locis eâdemque rationis perſpicuitate, quâ *Epicurea*, funditus evertatur; cùm ſummas omnes finium rationes & utilitates, quas in omni rerum naturâ intuemur, non melius explicuerit.

Nicom. L. 10. Cap. 8.

Digitized by Google

cant, ſive moveantur. Atque igitur ſi nullam durationem tibi tempus appellare placeat, niſi quæ, poſtquam res moveri cœperunt, effluxerit, tuâ definitione per me licet fruaris, mihi interim nihil probas; tui enim temporis initium eſſe dicam; à ſempiternis tamen ſeculis, quanquam nullus extiterat motus, præceſſiſſe durationem. Quid ergo, tantíne putas tuas valere rerum ſeu potius verborum definitiones, ut univerſa rerum natura ſe iis accommodare cogatur, imo ut ne quod iis periculum fiat, omnis ipſi Numini libertas tollatur. Atque adeo motum ab æternis ſeculis procreaſſe devinctum eſſe, ne alioqui contra quod tibi definire placuerat, quævis fieret ſine motu temporis duratio. An non verò digna ſit definitio, quâ omnis philoſophiæ initio & quaſi fundamento utaris? An non cætera quæ ſequuntur omnia præclarè demonſtrat? An non cujuſvis aſſenſum, qui contra ſentiret, quam primùm audiatur, ſuperaſe neceſſe ſit? Quis enim qui temporis definitionem conceſſerat, de motûs æternitate dubitaret? At ſi dare recuſet, quid quæſo tu tuâ demonſtratione effeciſti? Atqui eodem Dialecticæ more (ut ſuperius de *Hobbio* indicavimus) utuntur Mechanici omnes, à parvis initiis, quæ ſolâ ipſorum Autoritate innixa ſunt, proficiſcuntur, iis autem ſemel quoquo modo jactis, Deus bone! quam immanes demonſtrationum moles mox alteræ alteris cumulatæ ad Cœlum uſque extruuntur. Sic igitur & nunc noſter Philoſophus ſumpto hoc decreto neque melius quàm dixi comprobato, ſolâ illius vi & autoritate cætera omnia, quod connexionem cum eo habeant, ſatis demonſtrata arbitratur. Sic nihil ſe movendi poteſtatem habere demonſtrat, quod ſi haberet, motum non fuiſſe fieri potuiſſet. Ἀλλὰ τὸ κίνησιν μὴ εἶναι ἀδύνατον, Nat. Auſc. l. 8. c. 5.
δέδεικται γὰρ τοῦτο πρότερον, ὅτι ἀνάγκη κίνησιν ἀεὶ εἶναι· *At Motum non eſſe eſt impoſſibile, quoniam hoc antea probatum fuit, neceſſe eſſe ut motus ſemper ſit.* Quo conceſſo poſtulat connexi ratio ut nihil motum denuo ciere poſſit. Sic etiam *impoſſibile* demonſtratur *motum aut aliquando ortum fuiſſe* Met. l. 14. c. 6.
aut corruptum iri, quod ſemper fuerit. Ἀδύνατον κίνησιν ἢ Nat. Auſc. l. 8. c. 5.
γενέσθαι, ἢ φθαρῆναι· ἀεὶ γὰρ ἦν. Quo ſumpto ſtatim Platonem ut redarguat ſibi licere putat, quod Primum Motorem ſe movere poſſe dixiſſet. Sic denique Primum Movens

 immo-

immobile eſſe conſtat, quod ſi moveri dicatur, aut ipſum à ſe aut ab alio: non alio, ne ſit primo prius; non à ſe, id enim fieri non poſſe jam ante præoccupatum eſt. Atque eâdem diſputandi ratione quicquid vult ſemper demonſtrat Philoſophus. An verò quenquamne tam excordem fuiſſe putat, cùm omnem motum Naturæ neceſſitate perpetuum fuiſſe ſemel credidiſſet, ut poſtmodum an quivis denuo inchoari poſſit, idem dubitaret? Ut quidem cùm alterum ad alterum poſtulaverit, nihil melius ſuâ diſputatione profeciſſe viſus eſt, quàm ſi res, quam probare ſuſceperat, ſibi ut concedatur requiſierat. Cum Ariſtotele autem de ſuâ Dialecticæ ratione plura nolo, quòd præter ſtultam iſtam Mechanicis omnibus communem, alterâ levi atque quâ Græci peculiari utebantur, uſus eſt. Ii enim poſthabitâ omni veritatis inveſtigatione ſolam diſputandi gloriam & oblectationem quærebant. Quibus igitur non ratione opiniones ſuas invenire, ſed opinionibus ſuis rationes afferre diu uſuvenerat. Cùm enim Sectæ ſuæ Princeps quiſque eſſe vellet, primùm novam dogmatum molem fabricare conatus eſt, deinde ætatem rationibus, quales in Rhetorum Officinis conficere didicerat, inveſtigandis inſumpſit, ut ea quoquo modo adverſus omnium conatus, qui contra pugnarent, tueretur. Ut quidem idem omnes, quod fecit unus feciſſe videantur, qui ſibi opiniones nunquam defuiſſe dixit, ſed ſolùm argumenta quibus eas defenderet. Sic & ipſe *Ariſtoteles* ut ſuam quoque *Peripateticorum* nationem haberet, veterum omnia reprehendit, novas omnium definitiones decrevit, Diſcipulis, ut Magiſtri placita vitâ & capite defendant, imperavit. In aliis autem quantâ ſit levitate nugatus nunc dicere noſtrâ nihil refert, quàm verò præclaras loco quo verſamur nugas egerit, jam ſatis diximus. Iis enim quæ præceſſerunt ſimilia ſunt quæ ſequuntur omnia, quæ ſcilicet pro arbitrio ipſe ſumpſit, ſibique nemo qui contra venerit, conceſſurus eſt: Niſi quòd ab *Anaxagorâ* interroget quamobrem *Mens* hoc potiuſquam alio tempore ſe movere Mundumque fabricare cogitaverit; cui ſuperius reſponſum eſt, & poſtea fuſius reſponſuri ſumus.

Digitized by Google

Sect. IX. Unum quidem permagni ponderis Argumentum ſupereſſe fateor, Mundum ſcilicet ſolâ Naturæ neceſſitate ab æternis ſeculis eo ordine, quo nunc ſtat, extitiſſe dicendum, ne alioqui in fabuloſam iſtam veterum quorundam Theologorum Opinionem impellamur, qui quanquam unà cum Phyſicis è nihilo quicquam fieri poſſe negaverant, omnia tamen è *Nocte* facta fuiſſe putabant. *Nocte* verò, quanquam alio ſenſu interpretentur alii, ubique nihil aliud intellexiſſe videntur veteres, quàm decantatum iſtud Materiæ *Chaos*, è quo omnia extructa fuiſſe crediderunt. Neque quicquam aliud ipſe *Ariſtoteles* intellexit, cùm utriſque vocibus quaſi *συνωνύμοις* idemque ſignificantibus ſimul de eâdem re uſus fuerit. Si verò cauſam effectricem, quæ materiam in ordinem redegit, quæ rebus vitam, motum, & pulchritudinem dedit, Univerſo præeſſe vellent, eos, quòd omnia ſolâ materiâ facta fuiſſe dixiſſent, neque verè, neque honeſtè, neque ingenuè reprehendit *Ariſtoteles*. Atque aliquam ejuſmodi cauſam materiæ adjunxiſſe dicuntur, quòd ad rerum generationem plerique aut *Amorem*, aut *Amicitiam*, aut *Concordiam* adhibuerunt, quibus inquiunt vocibus cauſam quandam *Architectricem* poetarum more intelligebant, quæ materiam ſecum conſentire, atque in hunc Univerſi ordinem conſpirare effecit. Si verò omnium ab ipſo *Chao* exordium duxerunt, quemadmodum de iis inſinuavit *Ariſtoteles* (quanquam tam egregio calumniatori nulla ſit fides adhibenda) ipſa eſt veſania quam Mechanicis omnibus communem eſſe diximus, cui autem ſine Mundi Æternitate mederi novimus. Quanquam profectò quid cenſuerunt, noſſe non tanti arbitror, quippe qui, cùm Poetæ fuerint, de Naturæ rebus non Phyſicorum acumine, ſed variè, ut fortè fabulæ aut ſcenæ expediret, dicere ſolebant. Ita omnia è Chao naſci veriſimile eſt finxiſſe, ſolùm quòd portentoſum & fabulæ ſimile videretur, quî verò, aut quâ causâ, aut an omnino quâvis, fortè nunquam ne quidem cogitarunt. Atque qui Amorem omnia genuiſſe addiderunt, ii etiam quidni more Poetico locuti ſint, qui rerum qualitatibus Perſonas aptare ſolebant. Quemadmodum *Lucretius* operis exordio Vene-

Met. l. 14. c. 6.

rem advocat Patronam, quaſi eam præpotentem quandam Reginam habuiſſet, quæ omnem rerum Naturam ſuo imperio adminiſtraſſet. Atque adeo cùm in omni Argumento tantas Amori partes dederint Poetæ veteres, idcircò fortè fecerunt, quòd homines eo affectu maxime capi & deliniri putarent, eoſque propterea fabulas ſuas majori voluptate excepturos, cùm eorum animos tam jucundo affectu demulcerent. De rebus autem naturalibus tam inſcitè plerunque ſcripſére, ut nihil omnino Philoſophiæ intellexiſſe ſeu potius de eâ nunquam cogitaſſe videantur. Et cùm *Heſiodum*, tanquam eorum Principem, ubique ſuſpiciat Philoſophus, ex ipſo uno quàm parum philoſophati fuerint omnes, intelligamus, quòd nihil de ipſis rerum Naturis intellexit vir agreſtis, ſed ſolùm fabulas quaſdam, quas à vici *Aſcræi* vulgo acceperat, verſibus narravit. Atque ovium paſtor cùm fuerit, omnia ſic ſcripſit, ut ſolet ſimplex & imperitum iſtud hominum genus. Ut quidem de antiquis iſtis omnibus fabularum cantoribus optima videatur ipſius Met. l. 1. c. 4. *Ariſtotelis* cenſura. ‘Heſiodus (inquit) & Theologi omnes ‘id ſolum dicere curarunt, quod ſibi traditum acceperant; ‘noſtrum autem nullam rationem habuerunt: ita cùm Deos ‘principia, omniaque ex ipſis genita ſtatuiſſent, eos nihilo-‘minus Deorum mortales eſſe dixerunt, qui Nectar & ‘Ambroſiam non deguſtaſſent. Cujuſmodi fabulis cùm ta-‘les cauſas protulerunt, perſpicuum eſt eos, quid dicant, ‘non intellexiſſe. Atque igitur in eorum Opiniones accuratè inquirere operæ pretium non puto, cùm ſolùm decantatas quaſdam vulgi fabulas attulerint, nihilque præterea ſcire videantur. In poeticâ itaque dominentur, quantum iſtius regni hominibus placet, atqui ut quicquam omnino Autoritatis in Philoſophiâ aut Theologiâ habeant, eruditis ferendum eſſe nollem. Cùm è fæce incultiſſimâ nati ſint, nihilque noverint niſi Patriæ mores, atque id quoque cùm immaniſſimâ barbarie diu oppreſſa & pene ſepulta jacuiſſet. Utinam igitur eruditi omnes unà cum ipſo *Platone* impium & indoctum iſtud hominum genus ex omni rep. ejiciendum eſſe conſentirent. Cùm non modo Juvenum mores evertant, quòd turpia & improba de Diis ſuis prædicaverint: Verum etiam (quæ gravior labes eſt) omni rationis

tionis uſu exuant, quòd abſurdiſſima ſint, atque communi omnium ratione maximè aliena quæ homines prorſus imperiti de iis non tam finxerint quam à rudiori Antiquitate ficta ſeriò tradiderint. Etiamſi enim ipſam Virtutem eliminaverant, ea tamen rationis vi & adjumento revocari poſſet; ratione autem ſemel ſublatâ, nihil intereſt homines an belluæ appellemur. Ut mehercle ſi quis Dæmon improbus diſciplinam, quâ omnem Naturæ noſtræ dignitatem labefactaret, inſtituiſſe vellet, credo nullos niſi Græcos Poetas, & qui eos ſecuti ſunt, magiſtros adhibuiſſet. Atque hinc fit ut iis inſtructum & paratum Theologorum vulgus de Deo tetriora quam Indi aut Scythæ, aut omnis Barbaria credit, ſummâ facilitate crediderint. Niſi enim animos *Saturni*, *Jovis* & cæterorum Græciæ Numinum crudelitate occupatos & quidem planè efferatos ad Theologiam attuliſſent, fieri non poſſe puto quempiam tam impie tam iniquè de Deo Opt. Max. opinari potuiſſe, ut eum ſempiternâ ſuæ ſobolis miſeriâ delectari credat, eamque ineluctabili decreto pene omnibus voviſſe, eoſque ad ea flagitia perpetranda vi omnipotenti duxiſſe, ſolum ut quicquid calamitatis iis infligi ſibi placuit, ipſi meruiſſe videantur. Teterrimam hanc de Deo Opinionem à Poetis natam eſſe non aio (nihil enim tam ſceleratum, tam crudele, tam iniquum de ſuis Deorum flagitiis comminiſci auſi ſunt) ſed hoc tantum dico niſi à primis annis tam turpes, tam impias, tam immanes fabellas diſcendo aſſueverant, ad tam dura & nefaria de Deo dogmata certè nunquam induci potuiſſe.

Sect. X. Ut verò ad Philoſophos redeamus, quicquid enim cogitaverint *Poetæ*, aut an omnino quicquam, *Ariſtoteles* Mundum aut è confuſâ materiâ, aut è nihilo unquam factum fuiſſe negat, quòd ſempiternus eo ordine, quo nunc eſt, ſolâ rerum naturæ neceſſitate extiterit. Si itaque eum plus Poetis ſapuiſſe conceſſerimus (atque id quis tanto Philoſopho negaverit!) quemadmodum Philoſophis quoque omnibus, qui ante eum fuerunt, quóſque pari ratione reprehendendos putat, plus ſapuerit, videamus. Atque primùm quid quod rerum ſuâ ſolùm virtute exiſtentium,

Digitized by Google

um, nullamque ſui Ortûs habentium multitudine potuit? Id quod præter ipſum & *Epicurum*, alii omnes (niſi pauci iſti qui uni benevolo Numini malevolum alterum adjunxerunt) vehementiſſimè negarunt: Non modo ne ſi ab uno diſcederent, nullam poſtmodum multitudinis rationem invenirent; verum etiam quòd quicquid propriâ virtute exiſtat, id niſi ſolâ ſummæ ſuæ perfectionis ratione aſſequi non poſſe reputarent. Et propterea ne multa, quorum quodque omnem perfectionem in ſe haberet, inferre cogerentur, omnes illius gradus in unum contulerunt. Cùm itaque reliquas (ut vocat) *Intelligentias* Deo ſummo minores, ſolâ tamen ſui ratione exiſtentes eſſe velit, certè quid vellet, nequaquam intellexit. Quî enim intelligi poteſt, ut, quod ſuæ ſolius perfectionis virtute ſecula omnia exiſtat, quovis perfectionis momento deficiat? Cùm nulla alia cauſa eſſe aut dici poſſit quamobrem exiſtat, niſi abſolutiſſima ſuæ Naturæ perfectio. Cùm igitur quicquam de reliquarum *Intelligentiarum* ſummâ perfectione, quatenus Deo ſummo minores ſint, diminutum eſſe velit, imperitè admodum à ſe ſolis (ut aiunt) eſſe, atque ab illo nequaquam dependere definivit. *Maimonides* quidem (fateor) *Ariſtotelem* ab ipſo Deo Intelligentiam primam, à primâ ſecundam, à ſecundâ tertiam, & ſic uſque ad infimam procreatam docuiſſe refert; Atqui *Judæum* eruditum Interpretes *Arabici* feſellerunt. Ipſe enim Philoſophus de earum ortu nihil omnino dixit, & fortè ne quidem cogitavit, ſed unà cùm omni rerum naturâ ſempiternas eſſe, nihilque à Causâ primâ niſi motum aut ipſas aut quicquam aliud accepiſſe voluit. Quanquam enim, ne ſint plura æterna primum Movens unum fuiſſe concluſerit, id tamen de ſolo motu, non de exiſtentiâ concluſiſſe manifeſtum eſt. Tum quòd iſtam ipſam diſputationem, unum eſſe non rei cujuſque, ſed omnis motûs principium concluſerit, tum quòd ſtatim ejuſdem libri capite nono eandem neceſſariò fuiſſe & *Primi Motoris* & *Primi Mobilis* æternitatem demonſtraverit. Quod nimirum ſi aliquid ſemper ejuſmodi ſit quod moveat, neceſſe ſit id etiam quod primùm ab eo movetur, æternum eſſe.

More Nevoch. Part. 2. Cap. 4.

Nat. Auſc. l. 8. c. 7.

Cùm verò & ipſam materiam vi naturæ ſuæ extitiſſe cenſuerit, jam ante *Phyſico* quàm turpe ſit, monuimus rei tam ignobili

nobili tamque impotenti perfectionem omnium præſtantiſſimam adaptare, atque iſtuc cùm eâ ſolùm ratione dixerint, ne è nihilo fiant omnia, à quo Philoſophos omnes uno conſenſu magnoque impetu abhorrere diximus; mirari me quoque dixi id cur tam certum ratumque ſumpſerunt, ut nullâ certiori ratione comprobari aut egeat, aut quidem poſſit. Eſto enim quantum volunt captu arduum è nihilo quicquam naſci, an non tamen cujuſque captum, qui ad inertem, abjectam & ignobilem illius naturam adverterit, totam materiæ molem ſibi exiſtendi cauſam eſſe multo magis ſuperabit? Ne itaque plura nunc de eâ diſputarem, nollem Philoſophos nimium arroganter chariſſimi ſui decreti autoritate geſtire, cùm in difficiliorem locum eo ſe induunt, quàm quem eo declinare ſe putant. Si ergò alterum dicendum eſt, ut eſt, omnia equidem divinâ Potentiâ facta fuiſſe, ſi nullâ aliâ, hac tamen ratione coactus dicerem, ne inerti & ignobili cuivis ſaxo immenſam & præſtantiſſimam iſtam ſuæ perfectionis virtute exiſtendi neceſſitatem aſcribendam eſſe coactus dicam.

Sect. XI. At hoc Ariſtoteli cùm Mechanicis aliis omnibus commune eſt. Age ergo nunc tandem de iis quæ ſuæ diſciplinæ propria habet, & quorum ſe inventorem gloriatur, dicamus. Primùm autem veteres omnes Phyſicos duplici ratione reprehendit, quod cùm de ſolâ materiâ tanquam unico omnium Principio diſputaverint, nullam ſint aut *Motûs* aut *Ordinis* cauſam conſecuti, ſed ſine causâ utrumque in omnem rerum naturam invexerint. Qui igitur ipſe melius? Primùm enim quòd motûs Principium inveſtigavit, Deus inquit omnia movet, ut appetibile appetitum. Optimè quidem! atqui quâ quæſo ratione appetibile motum in appetitu efficiat dicas, mi Philoſophe. An phyſico quovis influxu, néce? Si iſtuc, aliquid reale & phyſicum, quòd vim ſuam in appetitum transferat, à ſe emittere oportet. Non modo quòd vim movendi à movente in mobile niſi tactu tranſire non poſſe tu ipſe ſtatueris: verum etiam quòd facultas phyſica (qualis eſt vis movendi) ab unâ ſubſtantiâ in aliam alio modo tranſire nequeat, cùm eſſe non poſſit, niſi ſubſtantiâ quâdam ſuſtentetur. Si itaque hoc modo Deus motum in rebus aliis

Nat. A. ſc. l. 3. c. 2.

genuerit, ut aliquid ex ſe emittat, cùm ſemper abſumatur, neque æternus neque immortalis fuiſſet. Si autem phyſico influxu non moveat, cauſa motûs phyſica & realis eſſe non poteſt, cùm nihil in rem, quæ ipſa mota eſt, operetur: & ſi in eam nihil operetur, quî quæſo motum inchoare potuit? Cùm igitur *Phyſico* nihil ſit turpius quàm motum ſine vi impreſsâ, extrinſecus fieri, nonne vides te, quocunque vertas, nullum motûs principium inveniſſe? Neque enim (quantum intelligimus) appetibile appetitum, ſed ſe ipſe appetitus movere videtur; cùm id nihil aliud egerit, niſi quòd de ſe cogitandi occaſionem præbuerit, neque enim cùm mens ipſa actionum ſuarum cauſa ſit, ipſam cogitationem efficere potuit, & ſi eam, non tamen motum effeciſſet. Non enim ſtatim ad rem omnem, quam quiſque mente volvit, movetur, ſed ipſe ſolus an aſſequi velit, an nolit, ſuæ electionis Author habendus eſt. Si verò non ipſum Appetitum in ſe, ſed ſolum Appetibile tum cogitationem tum motum in eo efficere dixeris, id quoque dicas quo tactu & quibus viribus. Si enim à ſe nihil emiſerit, nihil effecit: Si emiſerit, non ipſe Appetitus primùm movetur, ſed id ipſum quòd emittitur. De quo porro quærendum eſt an motum in ſe incipiat, an aliunde acceperit. Si prius, motus ſui cauſa erit, atque primum Movens movebitur: Si poſterius, eadem ſemper de eo reverſura eſt interrogatio, ut demum quocunque pergas, nullum motûs principium inveneris, niſi tandem cauſam aliquam, quæ in ſuas actiones poteſtatem habet, fatearis.

Neque profectò melius quâ causâ rerum natura tam conſpiranti ordine & pulchritudine ſit conſtituta, dixiſti; cùm certè nulla ordinis cauſa eſſe poſſit, niſi quæ, quid ſit ordo & quemadmodum comparetur, intelligat. Ordo enim quid aliud eſt quàm rerum aptis & accommodatis ſuis locis diſpoſitio? At quid loci cuique conveniat, quî ſe conſervet, & quomodo alii inſerviat ſolius eſt conſilio utentis definire. Cùm itaque rerum ordini conſtituendo nullum *Primi Motoris* conſilium adhibueris; ſed ipſum, cùm nihil tale cogitaret, *Intelligentias*; atque Intelligentias eâdem brutâ neceſſitate *Cœlorum orbes*; atque orbes cœleſtes omnem *materiæ molem* movere velis, nihil ſatius

tius ad ordinem efficiendum attuliſti, quàm ſe ſolam materiam ipſam ſe aptè diſpoſuiſſe dixiſſes; cùm non meliori conſilio utatur, quàm quod nihil omnino conſilii habet. Non enim ſatis eſt ad quid prudenter efficiendum, ut quis ſit optimæ rationis compos, niſi quoque eam ad rem, quam efficit, adhibere velit, & niſi adhibeat, perinde eſt ac ſi non haberet. Si itaque ſummo tuo Numini, ut invidiam evitares, Intellectum ineſſe cenſueris, nullum autem illius in Mundo aut condendo aut gubernando uſum putaveris, nullo peritiori Artificio rem confeciſti, quàm veteres iſti quos ſolâ materiâ omnia effeciſſe calumniaris. An itaque mirabilis non ſit iſta, quam attuliſti Univerſi ordinis rationem? Cùm enim omnem rerum naturam tam ſapienter conſtitutam vidiſſes, ut ipſa tota & quæque illius pars in optimum quendam finem & fiat & operetur: Hujus inquis tanti Artificii cauſam, quam nemo ante ne aſſecutus eſt, en quam præclarè ipſe expedierim! Ipſam igitur totius fabricam, quæ tantâ arte cohærere videtur, nullo unquam *Architecto* extructam fuiſſe, ſed ſemper & ſine causâ & neſcio quâ neceſſitate optimum atque pulcherrimum ordinem obtinuiſſe dico. Neque id modo, ſed cùm cœlorum complexio pluribus circulis inter ſe connexis conſtiterit, cuique neſcio quo fato *Intelligentiam* quandam ab æternis ſeculis incubuiſſe, & ſupremo ſupremam. Eamque, quanquam ipſa nihil egerit, neſcio quî in proximâ impetum quendam orbis ſui contorquendi exciviſſe, quem deinceps ſecutam eſſe omnium ſuo ordine converſionem; è quorum variis motibus tandem natam eſſe, nemine tale quippiam cogitante, omnem naturæ pulchritudinem, partiumque omnium inter ſe conſpirationem. Præclara ſanè rerum ordinis ratio & deſcriptio! & qualem à Philoſopho omnium reprehenſore expectare debeamus! Deum immortalem! Quenquámne uſque adeo inſigniter deſipuiſſe, ut cùm alios omnes reprehendiſſet, quòd ad Univerſi machinationem ſolam materiam adhibuerant, ipſe eam ſolam ad eandem fabricandam adhiberet! Nihil enim de ipsâ rerum fabricatione unquam dixit, ſed ſumptâ ſempiternâ illius neceſſitate ſolum motum à *primo Motore* per eam undique deduxit. Quenquamne putare potuiſſe, ut quippiam quòd ipſum

 nihil

nihil omnino agat, in aliis actionem efficiat, ut motum à movente in mobile ſine tactu tranſire poſſit; ut id quod movetur, neque vim extrinſecus impreſſam habet, motus ſui principium non habeatur? Quenquamne denique, qui per omnem rerum naturam admirabiles finium rationes reſperſas vidit, fere omnem vitæ induſtriam in id unum, ut quemadmodum evenire poſſint nullius conſilio conſtitutæ, impendiſſe? Atqui in hoc poſtremo partitum fuiſſe inquies
Nat. Auſc. l 2. c. 5. ea quæ finis gratiâ agunt, in ea quæ *mente* & ea quæ *naturâ* fiunt, atque iſtæc conſilio fieri, hæc nequaquam. Ita quidem, at iſtuc omnium ſtultiſſimé. Si enim nullum Naturæ conſilium inſit neque præſit, quî quæſo melius quàm cæca fortunæ temeritas vires ſuas ſuis finibus aſſequendis dirigere potuiſſet? Cùm itaque tam incredibili arte & prudentiâ ſe ſuaſque facultates ubique moderetur, an non extremæ ſtupiditatis aut proterviæ fuerit non vidiſſe manifeſto eam conſilio uti, quo fines ſibi certos præſtituat, & quo ad eos tandem recto mediorum uſu perveniat? Ut quidem in hâc ſuâ partitione non alio acumine diviſerit Philoſophus, quàm ſi eorum, quæ conſilio fiunt, quædam conſilio
Ibid. l. 2. c. 8. fieri, quædam nequaquam dixiſſet. Atqui inquit Ars ipſa nullum conſilium capit, finis tamen gratiâ ſemper operatur, quidni ergo & ipſa Natura? Quid autem Ars efficiat & quantum intelligat, non dicam, ne hominem ſimplicem ſophiſtarum princeps in Dialecticæ ſuæ ſalebras & dumeta trahat: Artifices tamen, qui artis viam ſequuntur (bonâ veniâ dixerim) conſilio operari non dubito. Quod ſi obtinuerim, cur non idem de Naturæ operibus extorquerem? Si enim naturalis ac rebus ipſis vis inſita utilitatum, quas efficit conſultrix non fuerit, Artificem, qui tum ipſam inſtituat, tum utilitates quas efficit, curæ habeat, eſſe neceſſe eſt. Ut demum facilius non ſit Naturæ quam Artis ſolertiam ſine Architectrice cujuſdam Artificis providentiâ expedire. Atque adeo omnes qui Naturam ſine Numine explicare nituntur, perinde ſe gerunt, ac ſi Artem ſine Artifice invenirent. Quanquam minori ſtultitiâ ſe geſſiſſe videatur *Epicurus*, qui Naturam fortuitam, quàm *Ariſtoteles*, qui artificioſam expoſuit. Fieri enim poteſt ut aliquid arti ſimile fortè & caſu eveniret, at verò ut
omnia

omnia quæ artificioſè fiunt, ſine Artificis conſilio fierent, quis fieri poſſe putabit. Atque iſtuc eſt quod per omnem rerum Naturam conatus eſt Philoſophus, ut artificioſas omnium rationes ſine quâvis Artificis ratione conficeret. Egregius labor, & ſtulto Græci hominis acumine profectò dignus! Ut itaque viâ proximâ & quaſi compendiariâ facillimè ad inſtituti exitum perveniret, à duobus principiis pari prudentiâ & impudentiâ dicere exorſus eſt. Rerum Naturam cùm perfectiſſimam eſſe, tum ſapientiſſimè operari. Prius in primo primi de Cœlo libri ſuo more demonſtrat, quod cùm tria ſint dimenſionum genera, longitudo, latitudo, & craſſities, omnes in ſe contineat Mundus; at quod omnibus dimenſionibus conſtat, omnino perfectum eſſe neceſſe eſt. Quâ profectò ratione demonſtret quoque nihil uſque adeo imperfectum eſſe poſſe, quin omni perfectionis plenitudine cumuletur; cùm nihil eſſe poſſit in rerum naturâ, quod tribus iſtis dimenſionibus non conſtiterit: niſi itaque mundi machina foret, quæ longa, & lata ſit, nullam autem craſſitiem haberet, quantâcunque *ſtaret prædita culpâ*, omnes perfectionis numeros in ſe complecti demonſtraſſet Philoſophus. At bene eſt, tam fæliciter demonſtrâſſe, quod profectò niſi fecerat, non intelligo, quâ omnino modeſtiâ, id ſibi ſumendum licere putaret, cùm quidem tantum abſit, ut in concordiam cum ſuâ opinione adduci poſſit; ut primum ſit quod quis, qui contrà veniret, eidem oppoſuerit. Si enim rerum Univerſitas cæcâ neceſſitate conſtituta ſit, quamobrem opus ſuum undique aptum, omnique ex parte expletum perficiat? Quî enim, quod ubique fieri optimum eſt, ſemper effecerit, niſi cujuſque rei quæ ſit opportunitas, quæque omnium aptiſſima cognatio comprehenſum haberet? Cùm itaque tam perfecta omnia viderit, eſſe ea, non neceſſitatis ſed conſilii opera quis niſi qui ipſe inſaniat non concluſiſſet? Immò verò cùm tam præſtantem eſſe naturam ipſe viderit, ut præſtabiliorem eſſe non poſſe fateretur, an non intellectu, quo melior & ſapientior eſſe non poſſit, extrui collegiſſe oportuiſſet?

Alterum autem, quod omni in loco ſibi ſumit *ſapientiſſimè ſemper operari Naturam*, eâdem quoque modeſtiâ in ſuam Philoſophiam aſciſcit. Quî enim ſapienter agat, quòd

nullo conſilio in ſuis actionibus utatur? Quid enim aliud ſapientia eſt, quàm recta actionum, & conſiliorum gubernatio? Naturæ itaque ſapientiam in omni re nos quoque ſuſpicimus, at quî eam aſſequatur bruta neceſſitas, id ipſum eſt, quod ut explicet, ubique interrogamus. Si enim nullius conſilii, aut intellectûs compos ſit, ſine intelligendi facultate nulla eſſe poteſt ſapientia. Si itaque in omnibus ſapienter egerit Natura, à præſtantiori principio, quàm cæcâ neceſſitate, gubernatur. Ut planè quidem hoc etiam effato ſibi ipſi cum primis contraveniat Philoſophus: Si enim omnia neceſſariò, non ſapienter; ſi ſapienter, non neceſſariò fiant. Cùm igitur ſapientes fieri compertum habeamus, non brutâ neceſſitate, quæ nihil intelligat, ſed à præſtantiſſimo cujuſdam conſilio, qui, quid proſit, quid obſit, intelligat, gubernari neceſſe eſt. At ſic omnibus contingit (atque Epicuro, Hobbio, Carteſio contigiſſe diximus) qui ſe ſolos veritatis Patres, & Inventores eſſe vellent. En quàm ingenti paſſu prodit *Magnus Ariſtoteles*; omnes, inquiens, qui ante me fuêre Phyſici mundum aut caſu, aut conſilio factum fuiſſe cenſuerunt; ego verò neutro fieri, ſed eo, quo eſt ordine, ſempiternâ Naturæ neceſſitate extitiſſe: Et quî eo potiuſquam, quàm quovis alio, certiſſimis quibuſdam legibus, quæ ex ipſis rerum naturis ortæ ſunt, en quemadmodum in cujuſque rei inſtituto demonſtravero. Quod autem ut efficiam, unum hoc in omni quæſtione, ut concedatur, poſtulo, Naturam ſemper, & in omni re, ſapientiſſimè operari. Quo dato, ſi de quâ re percontemini, quî, & quamobrem eo modo, quo fit, fiat, dicam. An verò non impudenter id principio ſuo poſtulavit, quale ante poſuerat omnis ſapientiæ expers. Ut eò demum pervenerit omne ſuæ Philoſophiæ Inſtitutum, eum, quî omnia ſine conſilio facta fuerint, demonſtraturum eſſe, ſi ſibi priùs ſummo conſilio extructa fuiſſe concedatur. At cùm omnem rerum rationem, quæ, & qualis ſit, ſolis legibus Mechanicis ſe non modò deſcripſiſſe, ſed & demonſtraſſe geſtiat. En denique quemadmodum iis omnia Phænomena ſigillatim explicuerit!

Digitized by Google

Sᴇᴄᴛ. XII. Primùm itaque quamobrem Cœlum in Orbem vertitur? Quòd (inquit) Corpora omnia naturalia loco moveri apta ſint, deinde quòd ſimplicium omnium ſimplex ſit motus, poſtremò, quòd ſit motus omnis ſimplex, vel rectus, vel circularis. Ut itaque quatuor Elementa recto motu, vel à medio, vel ad medium feruntur, ita circa medium Cœlum moveri oportet; quòd motus circularis recto ſit perfectior, atque proinde corpori perfectiſſimo debetur. Quamobrem verò corpora naturalia per ſe moveri apta ſint? Quòd, inquit, Naturâ conſtent. Quid autem eſt iſta Natura? An ipſa Corpora, an quicquam aliud, quod in iis motum ciere valeat? Si ipſa Corpora, non aliam rationem attulit, quàm ſi corpora, quòd moveantur, moveri dixerat. Si verò Natura ſit quippiam aliud, quod motum incipiat, motus ipſe, cùm ab ipſâ corporum naturâ non naſcatur, naturalis eſſe nequit. Quicquid autem ſit (ut Deum, & Intelligentias eſſe, ipſe ſtatuit) quâ, quæſo, Naturæ neceſſitate corpora quævis, movere teneantur? Nullâ omnino. Aut ſi quævis, ipſe neque dixit, neque quivis, qui ab eo ſunt, dixêre; neque à quovis dici poteſt, niſi ad cauſæ cujuſdam arbitrium, & electionem redire velit, quæ & motum inchoavit, & ejuſdem viam definivit. At ſi quod fuerit naturale motûs principium, quamobrem certâ quævis viâ? Eam enim niſi eligat, cur non contrariâ? Aut ſi in certam ſponte feratur, quamobrem non eâdem omnia? ſed quædam ſurſum, quædam deorſum, quædam in orbem; an non hoc idem videatur atque actionis Provincias dare? Cur potiùs, cùm primum cœlum in circulum vertatur, non omnia eodem motu ſecum abripiat? ac ſi illius curſum non prorſus ſequantur, cur tamen in contrarios ſponte abeant? nulli enim magis contrariis eſſe poſſunt, quàm recti ſurſum, & recti deorſum. Si itaque idem ſit in omnibus motûs principium, cur non idem omnium motus? Si diverſum, iſtuc, inquam, quâ naturæ neceſſitate cuique contingat, dicendum eſt. Somniorum enim ſpecies ſunt, non rationes, quas attulit *Ariſtoteles*: Corpora ſcilicet ſimplicia ſimplici motu moveri debere; tres eſſe motus ſimplices, à medio, ad medium, circa medium;

De Cœlo l. 1. c. 2.

Digitized by Google

dium; quædam itaque ſecundùm naturam uno, quædam alio, quædam tertio moventur; primo ignis, & aer, ſecundo terra & aqua, tertio cœlum. At quæ Naturæ neceſſitas ſimplicia omnia ſimplici motu moveri? aut ſi ſit, cur non eodem? Aut ſimplicium motuum cur non tribus plures ſint, cùm innumerabiles eſſe poſſint, nempe recti omnes in quamcunque viam? Aut cur circularis potiùs quàm quivis alius, qui mixtus, & compoſitus habetur, inter ſimplices habeatur? Aut deinde, ſi expediat ſimplicia omnia ſimplici motu, diverſo tamen moveri, id an intellexêre ipſa, quæ moventur, corpora? Si non intellexêre, quî iſti Naturæ legi obſequi potuiſſent? Sr intellexêre, non à Naturâ ſed ſuâ cujuſque optione, in ſuum motum feruntur. Atque hoc quidem omnibus, qui rerum naturam vellent ſine Providentiâ conficere ſemper uſuvenit, ut omnium ordinis rationes, ab ipſâ Naturæ convenientiâ deducant. Quibus tamen proſpicere & conſulere præclariſſimum Providentiæ munus eſt. Quam itaque ſi non fateantur, nihil in naturâ, à ratione decori explicare poſſunt: quod ſi non poſſint, nullum unquam, ab ipsâ rei naturâ, rationem aut attulerunt, aut allaturi ſunt, quâ vel unius eventûs cauſam inveſtigare queant.

De Cœlo l. 2. c. 3. SECT. XIII. Quamobrem deinde plures ſiunt orbium cœleſtium motus? Quòd, inquit, ſi Cœlum ſemper convertatur, aliquid, nempe Terram quod ſemper quieſcit, eſſe neceſſe ſit; & ſi terram, ignem quoque eſſe neceſſe eſt: quòd contrariorum ſi alterum naturâ ſit, & alterum naturâ eſſe neceſſe eſt. At ſi terram, & ignem eſſe neceſſe ſit, ea quoque corpora, quæ inter ipſa media ſunt, eſſe neceſſe eſt; quæ ſi ſint, varias quoque rerum mutationes eſſe neceſſe eſt: Atque propterea plures ſphærarum cœleſtium converſiones eſſe neceſſe eſt; ſi enim una duntaxat fuiſſet, cùm ſit maxime æquabilis, nullam mutationem efficeret; ne itaque omnia eodem ſtatu ſemper permanerent, hæc omnia eſſe neceſſe eſt. Per quot quantaſque ambages ſuæ ſapientiæ vim explicat Natura? quamque inviolabili nexu eventuum omnium ſeriem colligavit, ne, ſi in uno deficeret, ad exitum non perveniret? At quibus, quæſo, vinculis,

culis, tam prolixam omnium neceſſitatem conſtrinxit? Et primum quâ phyſicâ cauſâ, è cœli converſione, ſequatur Terræ quietis neceſſitas? An Cœli converſio ipſum efficiat? an non potius, cùm tanto impetu feratur, quicquid complexu ſuo habet, ſecum abripiat neceſſe ſit? Solius igitur Philoſophi eſt, è cœli motu, terræ quietem neceſſariò ſequi, idque ſine cauſâ, dicere. Et quidem ſublatâ illius Authoritate, non aptius connectuntur, quàm ſi diceret, eò quod ſplendeſcat Sol, terra tenebris obruatur neceſſe ſit. At ſi Terra ſit, quamobrem & Ignis? Quòd, inquit, contrariorum ſi alterum naturâ ſit, alterum eſſe neceſſe ſit. At quamobrem & iſtuc? *Naturæ* magis accommodatum putaſſem ut contrariorum unum tantum procrearet, tum ut ſibi conſtans foret neceſſitas tum ut rerum incolumitati proſpiceret. Si vero tantâ varietate operetur, ut ad contraria conſilia ſe convertat, non neceſſitate, ſed eodem modo, quo quæ arbitrio, operari videtur. Ea enim propria eſt arbitrii facultas, ut ad affectus contrarios producendos ſibi imperare valeat. Si itaque eâ Libertate utatur Natura, ut cùm alterum contrariorum produxerit, continuò omnes vires in alterum ſubducat, idque ea ratione quòd, ut fiant contraria, Univerſo expediat, quid aliud eſſe poſſit, quàm Providentiâ, cùm non minori conſilio agat, nec minus dominium in ſuas actiones habeat? Contrà verò, cùm & ipſe, & omnes ſui ſimiles, qui Providentiam tollunt, Naturam ex neceſſitate operari velint, ei nihil repugnantius dicere potuit, quàm eò quod contrariorum alterum effecerit, ut alterum efficiat neceſſe eſſe, ut potius planè ſequatur, ſi naturâ alterum ſit, alterum naturâ eſſe impoſſibile. At ſi ſit terra, & ignis, quamobrem aer & aqua? Quòd, inquit, ſi ſint extrema, media quoque eſſe neceſſe eſt. At rurſum quâ Neceſſitatis lege? an ut inter ea pacem, & concordiam tueantur? Pax profectò bona res eſt, & ſi eam, inter ſuos cives, tueri proſpiciat natura, optima, & ſapientiſſima regina eſt. Alioqui autem, ſi nihil conſilii habeat, ridicula eſt ratio, quæ ex eo, quod extrema ſint, media eſſe infert. At cum ſint, plures rerum generationes ex iis fieri neceſſe inquit. Atqui res multas naſci quid opus eſt? & ſi opus non ſit, quorſum

Digitized by Google

omnis iſte cœlorum, & elementorum apparatus, qui eorum ortui aut vim, aut materiam præbeat? At ut res quædam gignantur, primùm ſumpſit Philoſophus, ſumpſit quidem, quâ verò cauſâ naturali neceſſarium eſſe oſtendit? deinde ſi fuerit, oſtendat quoque, quî omnis iſte cauſarum complexus ei fini, niſi ſummâ Providentiâ, inſtitui potuiſſet. Denique ſi cæcâ Naturæ vi contigerat, nihil juvat ad explicandum, quî tantos tamque varios effectus procreare valeat. Si enim plures ſint cœleſtium converſiones, quid iſtæ ad varias rerum generationes? Quòd, inquit, varios elementorum motus efficerent. Quid inde? Ergò ea omnia ſummâ varietate inter ſe miſcerent. Nego, ſed locis naturalibus quæque potiùs huc uſque exagitarent, at ut è ſuis in aliena dejicerent, neque intelligo neque poſſe puto: Aut ſi poſſint, fieret non Mundus, ſed rerum Chaos; quid enim aliud efficiat confuſa Elementorum congeries? Et denique, quantum vult, invicem miſceantur, quid iſtuc ad homines procreandos, cæteraque omnia animantium genera? Uſque adeo ſtulti omnes philoſophari neceſſe eſt, qui omnem Naturæ viam, & rationem, abſque Providentiæ conſilio explicandam eſſe putant; cùm nulla ſit, aut intelligi poſſit Naturæ ratio, niſi quæ ſolo Providentiæ conſilio inſtituatur. Ut jure dixerim idem feciſſe Ariſtotelem ac ſi quemadmodum quodvis artis opus, ſolâ arte abſque quovis Artifice, explicare ſuſceperat. Atque adeo ſi Horologium velis, en, quî tibi ſine fabro & fabrilibus effecerit Philoſophus! Si Cœlum ſit, moveri neceſſe eſt; ſi motus ſit, tempus eſſe neceſſe eſt; ſi tempus ſit, inſtrumenta, quibus metiamur, eſſe neceſſe eſt; inſtrumenta ſi ſint, ea numeros certis intervallis diſtinctos habere neceſſe eſt; & numeri ſi ſint, indicem, qui quâvis horâ, ad certum numerum perveniat, eſſe neceſſe eſt; & index ſi ſit, rotulam, quæ circumferat, eſſe neceſſe eſt; & ſic deinceps per omnem machinæ fabricationem, dum tandem fiant horologia.

Digitized by Google

SECT. XIV. Proximè quamobrem Cœlum figuram rotundam habere neceſſe ſit, rationes ex omni ſcientiarum genere exquirit, quaſi *Natura*, quò mundum omni perfectione abſolutum extrueret, omnibus artibus ſe erudiiſſet. Et primùm, ut Geometriam didiciſſe ſe oſtendat, figuram omnium perfectiſſimam elegit, ſicut enim circulum in planis, ita ſphæram in ſolidis principatum tenere novit, quod, eo quòd figura ſit omnium ſimpliciſſima, intellexit; ſicut enim circulus unicâ lineâ, ita ſphæra unicâ ſuperficie continetur: Et quidem Naturam γεωμετρεῖν à magiſtro Platone accepimus, id verò cùm poſtulaverit vir ſapiens, talem eſſe eam, quæ rationes geometricas intelligat, ut ſibi quoque concedatur, poſtulavit. Quid autem apud brutam tuam neceſſitatem valeant rationes geometricæ, cùm eas quàm perſpicuæ cunque fuerint, cernere ipſa nequeat? Geometris itaque ſi ratæ fuerint, quid iſtuc ad *Naturam tuam?* An circulum omnium figurarum perfectiſſimum intellexit? Et ſi intellexerit, an demonſtrare potuit? Et ſi potuerit, quo circino tam exquiſitè deſcripſiſſe valuit, ut nihil (id quod ipſe dicis) arte accuratius deſcribatur? Mox autem à Geometriâ ad Phyſiologiam tranſit, quam quidem ſcientiam, ſi quamvis aliam, intellexiſſe *Naturam* decet. Quænam itaque Phyſicorum ratione Cœlum ſphæricâ figurâ effecerit? Ne, inquit, ſpatium vacuum relinqueret; niſi enim rotundum fuiſſet, anguli cujuſcunque figuræ ſibi invicem ſuccedant neceſſe eſt, & proinde locum eundem nunquam occuparent, atque adeo, ubi prius erat corpus, nunc non foret, & ubi nunc non eſt, rurſus, ob figuræ inæqualitatem, erit. O cæca rerum Natura, quæ vacuum omne, non modo ab ipſo mundo, ſed ab ipſis mundi pomœriis abegerit! At vereor, ne conſilio deſit facultas; quacunque enim abigatur, quin rurſum accedat, quî quæſo prohibere poſſit, cùm quicquid ultra cœlum extimum jaceat, vacuum eſſe neceſſe ſit? At quantamcunque labem, ſi intra civitatem admittatur, ſecum afferat, quid, quæſo, noxa aut periculi erit, ſi penitus in exilium mittatur? aut ſi miſſum fuerit, eidem quin redeat, quî

De Cœlo, l. 2. c. 4.

Ddd 2 ante-

anteveneri *Natura*, niſi corpora corporibus in infinitum uſque accumularet? à quo cùm non minus, quam ab ipſo vacuo, abhorreat Philoſophus, non video, quî aliâ quâvis ratione extima Regni ſui mœnia à tam importuno hoſte liberare valeat. Aut ſi ipſe Philoſophus valuerit, quî Naturam ſuam ſua mandata exequi doceat, niſi docere poſſit, primùm quid ſit vacuum, tum deinde quantum periculi rerum Univerſitati minetur. Si enim ex neceſſitate operetur, nihilque ipſa intelligat, pari prudentiâ ſaxa ſurſum projecta ne decidant moneat, ne fortè ictûs impetu confringantur. Alia ſunt ab aliis ſcientiis petita, cùm verò ſint his ſimilia, eodem omnia reſponſo irridentur quòd nempe quî cæca ſua naturæ neceſſitas omni doctrinâ, atque optimarum artium ſtudiis erudita ſit, non intelligamus.

De Cœlo, l. 2. c. 5. Sect. XV. Quamobrem itaque Cœlum ab ortu, per meridiem, in occaſum potius quàm contra moveatur? Quòd, inquit, *Natura* ſemper id faciat, quod optimum eſt eorum, quæ fieri poſſunt; cùm igitur dextrum Cœli ſit Oriens, antrorſum Meridies, eo curſu neceſſariò fertur, quòd à dextrâ ad anteriorem partem moveri præſtabilius ſit, quàm contra. O quàm beneficè, & ſapienter omnem rerum ordinem diſpenſaverit *Natura*, ut non modo utili, ſed & decoro conſulere videatur! Cùm enim benigniſſimis Cœlorum influentiis, quâcunque viâ ad nos pervenirent, ſive dextrâ, ſive ſiniſtrâ contenti eſſe poſſimus, ut tamen ſummam ſuam urbanitatem nobis commendaret, dona ſua affabili largiendi more, cùm dextrâ porrigat quod lævâ dare poterat, longe chariora fecit. At quamobrem quod optimum eſt ſemper effecit? An quod quia id præſtat ſemper intellexit? Quid autem melius poſſit optima Providentia? Si non intellexerit, quâ phyſicâ neceſſitate ſemper ad optimum propendeat? Et ſi propendeat, quî, quo fertur ſe agendo definiat? Deinde quamobrem dextra pars Ortus ſit, ſiniſtra Occaſus? aut ſi ſit, quamobrem à dextrâ in ſiniſtram, quàm contra ire, præſtabilius ſtatuatur? Aut id quâ neceſſitatis lege ſtatuerit Natura? Ego quem lævâ uti contigit,

non minorem idcirco de me exiſtimationem habere poſſum. Aut denique, ſi quæ ſit diſcrepantia, qui noverit bruta Natura? aut ſi noverit, qui, cùm cæca ſit, invenerit? Quamobrem verò cùm Cœlum inerrantium ab Ortu in Occaſum moveatur, Planetæ contrario motu ab Occaſu in Ortum ferantur? Cur Natura, quæ quod optimum eſt fieri ſemper faciat, eos omnes in ignobiliorem viam induxerit? aut quid eſt, quod illius vires tantum ſuperare potuit, ut contrà quàm in ſummo orbe fecit, & in omnibus, ſi ſuæ benignitati permiſſa fuiſſet, effeciſſe vellet, tot orbes ire coegerit? Aut ſi nihil ſit, quod contrarium iſtum iis impreſſerit, ſuum vi ſuâ in ſe quiſque excivit, aut ſaltem eorum ſummus ſui motûs Author fuit, reliquiſque dedit. Quo, quod minimè vellet, graviter urgetur Philoſophus, primùm ne ſit motus, qui à primo Motore non proficiſcatur; deinde, ne ſit primus Motor, qui ipſe non ſit immobilis. Cùm verò, jure an injuriâ, ſic ſe res habere velit, dicat utinam quemadmodum ſphæra quæque ſuperior quamque ſibi inferiorem ſecum abripiat; cùm ſint omnes tam exquiſitè æquabiles, ut ipſe nihil *χειρόκμητον* Artificis manu confectum rotundius fieri poſſe definiverit. Quo planè fieret, ut etiamſi ſint contiguæ, quæ tamen ſuperlabuntur, in inferiores nullam vim, quâ ſecum ferant, imprimere poſſent. Et ſi quæ foret ſuperficierum inæqualitas (ut ſtellas ſuæ ſphæræ nodos eſſe voluit) quibus ſe mutuò apprehendant, omnes eâdem viâ, quâ primum Orbem, moveri neceſſe eſt. Quis enim non videt, cùm quo ipſe propellit, ipſi circumvehantur, eos eodem tempore contrario motu ire non potuiſſe? Præterea ſi quæ foret contiguarum ſuperficierum inæqualitas, ut nunc emineant, nunc excaventur, Hannibali portæ apertæ ſunt, & hoſtis, quem maximè odit & averſatur Ariſtoteles, muros occupat, cùm eo caſu inter cujuſque ſphæræ inæqualitates horrendum iſtum *vacuum* deliteſceret; at Equum Trojanum intus eſſe mallet Philoſophus, quàm diram iſtam Naturæ peſtem. Aut denique ſi eâ arte aptentur contiguæ quæque ſphæræ, ut quo loco altera emineat, altera deprimatur, ita ut hujus exuberantia illius cavitatem ſubiret, præterquam quod iſtâ

ratione, non aliter, quàm unum mobile eâdem viâ ferantur omnes, quis dubitet, tam exquiſitam tot tantorúmque corporum contignationem, ſummo cujuſdam Opificis conſilio comparatam, & extructam fuiſſe?

De Cœlo, l. 2. c. 7. SECT. XVI. An vero eâdem materiâ unumquodque Aſtrum, quâ orbis, cui inhæret, conſtet? Eandem utriuſque vult eſſe, quòd eodem intervallo ab Intelligentiâ primâ abſint, quâ ſolùm ratione omnes rerum differentias & varietates evenire putat, & quidem ſi diverſam eſſe dixiſſet, dicere non potuiſſet, quibus naturæ legibus locum ſuum in corpore alieno haberet; ut ſi quis clavum aureum tabulæ ligneæ impactum viderit, ex eâ naſci non putaret. At vero, ſi eadem ſit utriuſque natura, dicat undè tam diverſas facultates obtineant? Quamobrem ſola Aſtri facies ſplendeſcat, atque calfaciat, & non potiùs tota circuli complexio? Quoniam, inquit, cùm ſit denſior Cœli pars, quæ tanquam nodus in tabulâ extet, & protuberet, ſui motûs vehementiâ calorem & lumen in aere gignit, quemadmodum lignum & ferrum motu ardere, & conflagrare ſolent. Dic ergo quâ naturæ neceſſitate nodus in cujuſque circuli ſuperficie emineat? Iſtuc eſt, Philoſophe, quod polliceris, te cujuſque rei rationem ſolâ naturæ vi conſecturum; aut ergo dicas quid ſtellam extare fecerit, aut nihil dicis: niſi enim aliquam cauſam, cur extaret, afferas, extare, idque ſine causâ, dicis. At ſi quid nodum fortè prominere fecerit, quiſquamne, qui ſolem ſemel ſuſpexit, omnes utilitates, quas pulcherrimum iſtud ſydus ubique in omnem rerum naturam diffundit, ab igne, quem fortè in aere genuit, provenire credat? Quot quantaſque illius utilitates attulimus, ut ſine eo pereat omnis Naturæ & uſus, & pulchritudo? Quis iſtas omnes, quæ tam mirabili, tamque variâ conſtantiâ redeant, nullo inſtituto, ſed incendio, quod forte indies erumpat, evenire putet? Talparum, & Cæcorum hæc Philoſophia eſt, qui ſuaviſſimam lucem nunquam aſpexerunt, qui ſolem omnia luce ſuâ luſtrare, & complere neſciunt. Ne verò de admirabili ordine acceſſuum, & receſſuum quicquam dicam, de quo (quod

mox

Digitized by Google

mox audiet) quanquam omnium, quæ in naturâ ſunt, maximum ſit, nihil dixit Philoſophus: nunc nihil aliud, quàm quæ ſit natura Luminis, dicat, oramus: Quî tam facile incendatur, quî temporis momento in omnem Mundi partem colluceat, qualis delicata ſit iſta aeris temperies, ut tam promptè ignem concipiat, & conceptum tantâ celeritate in immenſum uſque diffundat, & cùm indies in eo fiat incendium, nunquam comburatur, nullâque illius abſumpta materiâ in omnia ſecula permaneat. Ut profectò, ſi nihil aliud, ſatis ſit ſolus ipſe lucis aſpectus, qui Philoſophum in Numinis admirationem trahat, cùm ſecum cogitaverit, quanquam omnis Naturæ ordo fuiſſet, omnino tamen inutilem fore niſi Cœlum, & Terram corpus interjaceret, tam mirabili, tamque ſubtili texturâ compactum, ut lucem per immenſa ſpatia quovis momento transferat, quo nihil, ut leviter plerunque attingunt Philoſophi, in omni rerum naturâ mirabilius reperitur. Verum fiat lux, ut vult Philoſophus, eam tamen ſuâ hypotheſi una omnium Planetarum Luna efficiet, cùm enim aeri citima ſit, eum ſola motu ſuo affricare poſſit, dum reliqui omnes, qui aliorum ſolidis ſphæris alligantur, nihil in aerem poſſunt, ſed ſolùm ſphæram ſibi contiguam quiſque motus ſui inæqualitate, quaſſaret.

SECT. XVII. Quamobrem verò globoſæ & rotundæ De Cœlo, l. 2.
ſint ſiderum figuræ? Quòd, inquit, cùm haud apta eſſe c. 11.
per ſe moveri ſuperiùs demonſtretur, & natura nihil abſque ratione, aut fruſtra faciat, eam iis figuram tribuiſſe neceſſe ſit, quæ ad motum maximè inepta foret, qualis eſt rotunda, quòd inſtrumenta nulla, quibus ad motum ſe accingat, habere poſſit. De communi ſapientis Naturæ ratione jam antea diximus, an vero hoc conſilio tantum, quantum vult Philoſophus, ipſa ſapuerit, non intelligimus. Cùm non modo alii omnes tam Philoſophi, quàm Mechanici, figùram rotundam maximè mobilem cenſuére: ſed & ipſe, cùm Cœlum ultimum accuratiſſime globoſum eſſe voluerit, quo facilius moveatur. Cùm verò iſto caſu ſtellas motûs organis carere ſubjiciat,

Digitized by Google

Lib. 2. c. 8. at, hem! quid velit, niſi pedes non habere, quos, cùm animalibus ad progreſſum dati ſint, ipſæque non habuerint, non propriâ vi ſed ſui cœli motu quamque moveri probat; at ſi vera ſit demonſtrandi ratio, nihil niſi pedibus eundo progredi, aut quovis modo moveri poſſe, an non tollitur planè omnis omnium orbium, cùm & ipſi pedum adjumento careant, movendi facultas? Quid verò (ne in re tam levi & ridiculâ plura ſequar) quâ figurâ ſint intereſſe poſſit, cùm ſolido ſphæræ ſuæ corpori tanquam clavi infixi hæreant, atque adeo cujuſcunque figuræ, ſive rotundæ, ſive anguloſæ fuerint, eâ circumlatâ circumferri neceſſe eſt?

Poſtremò quamobrem, cùm primum Cœlum innumerabili ſtellarum copiâ exornetur, eas inferiora quæque ſingulas habeant? Et quidem annon admodum mirabile videatur, niſi Artificis cujuſdam conſilio fiat, uni omnium Cœlorum tantam ſyderum multitudinem contigiſſe & reliquis omnibus, non niſi cuique, unum? At quî eveniat, optimâ quoque Naturæ ratione ſolvit Philoſophus, quò ſcilicet primum Cœlum, cùm inferiorum omnium ſit princeps, quantum præſtat dignitate, tantum ornatu, & pulchritudine anteire oporteat. Eâ equidem causâ pluribus Luminibus ipſum ornari, atque inferiores orbes minori Luminum copiâ contentos eſſe putaſſem; ut quî ei ſitu proximè accedant, accedant & gloriâ, quæ gradatim unà cum cujuſque diſtantiâ minuatur, dum tandem ad ſphæram omnium infimam perventum ſit, quæ ſi placet unius fortè decore inſtructa & ornata foret. Atqui, ut ſibi primum Cœlum tantam copiam rapuerit, cùm innumerabili ſyderum multitudine ſe exornaverit; ut inferioribus ſingulis ſingula relinqueret, quæ iis, tanquam in arvo una ſpica, hæreret, non niſi à nimiâ ſui ipſius exiſtimatione, & reliquorum omnium contemptu, proficiſci potuiſſe puto. Potuit enim ſe ſatis amplo Luminum ſplendore illuſtraſſe, atque tamen eam reliquis copiam reliquiſſe, ut ſufficienti Gemmarum numero ſe quæque commendaret; at verò ut ipſum ſe tam denſâ Luminum congerie non tam diſtinctum, quàm opertum, & obrutum fore curet, annon Luxuriæ magis, quàm Ornamento eſſe videatur? Potiſſimum, cùm ob

eam

Digitized by Google

eam cauſam, cùm reliquis tam iniquâ parſimoniâ egerit, ut Saturnum tam maligno affectu eſſe, mirari non oporteat. Quî enim invidiâ animique malevolentiâ non teneatur, cùm tam malè ſecum actum eſſe viderit, ut, cùm ſua ſphæra ſit ſolum ſupremâ minor, iſta tantâ luminum multitudine luxuriet, ipſe ſolitarius ſuo Orbi, ſine gloriâ, ſine ſociis alligetur? Atqui utcunque expedierit tam præſtans ſummi Cœli Ornamentum, id rurſum interrogo, quâ Naturæ lege, aut Neceſſitate procuretur. Si enim quis inſtituerit, rurſus ad Opificem recurritur, quî, ut ſibi viſum eſt, variè, variis in locis, nunc rariùs, nunc denſiùs Luminibus diſtinxit. Sin verò nullius conſilio evenerit, id ipſum eſt, pro quo ſummas gratias nos Philoſopho acturos ſemper ſpondemus, ſi explicare vellet, quâ Naturæ vi, & ratione fieret primum Orbem, tanto præ reliquis ſtellarum numero, ornari, ſolummodo quòd ut aliis dignitate anteivit, pulchritudine anteire expediret.

Sect. XVIII. Atque hæc quidem præcipua ſunt, quibus ſine omni Providentiâ, utilitatum conſultrice, ſolis Neceſſitatis legibus, Cœleſtium Phænomena effecit, & explicuit Philoſophus. Verùm Sólne de Cœlo exciderit? Profecto aut ipſum excidiſſe, aut cæcum eſſe Philoſophum, quis non putaret? Cùm enim ſtellarum omnium principatum ipſe obtineat; cùm cuncta luce, & calore foveat; cùm ſit omnis Naturæ dux & moderator, cùm quicquid in terris noſtris vivit gignat, & in vitâ tueatur; cùm tam opportuno intervallo, à nobis diſtet, ut ſi aut propiùs, aut longiùs ſitum eſſe contigiſſet, nulli naturæ emolumento inſervire potuiſſet, cùm tantâ conſtantiâ converſiones ſuas tum diurnas, tum annuas conficiat; cùm curſus ſuos eâ ratione moderetur, ut cuique terræ regioni proſit, & nulli noceat; cùm acceſſus & receſſus ſuos iis cancellis definiat, ad quos ſi non perveniret, & quos ſi, cùm pervenerit, egrederetur, utilitates omnes, quas Terræ affert, ipſe depopularetur; cùm quando ad utrumvis ſignum acceſſerit, ſe referat, & inde ſenſim tam certis & paribus veſtigiis in contra-

Digitized by Google

riam partem flectatur; Cùm nulla omnino cauſa ſit, quin eodem curſu ſemper pergat, nihilque ſit, quod reducat, niſi ut rerum incolumitati conſulatur; Cum denique, eâ rerum omnium utilitate, viciſſitudines, quas curſus ſui obliquitate efficit, inſtitutæ ſint, ut nullâ quidem ratione, aut providentiâ meliùs inſtitui potuiſſent. Cùm inquam hæc omnia ita ſe habeant, en magnum Philoſophum, qui omnem univerſi ordinem conficere pollicetur, qui cœleſtes orbes extruxit, qui variis & contrariis motibus circumtulit, qui ſtellis ornavit, qui earum vires in inferiora deduxit, qui Terram ſuâ ſede immobilem alligavit, qui aquas ſuis cavernis collegit; qui elementorum ſilvam paravit, qui ſuas cuique facultates diſtribuit, quibus omnia Naturæ opera navare poſſint; *Solis* tamen unius, quo ſolo fiunt omnia, & omnis Naturæ ratio gubernatur, & ſine quo nec nos hominum genus ſtare, nec cœlum, nec terra, nec mundus ipſe poteſt, ſed omnis hic Univerſi ordo, & pulchritudo æternis tenebris, & ſqualore jaceret; hujus, inquam, ſit, an non ſit, in omni de Cœleſtibus philoſophiâ mentionem vix feciſſe. Et quanquam fieri non potuit, quin in eam aliquando incideret, è tot mirabilibus, ne quidem unum Phænomenon extremis digitis attigiſſe, niſi quòd nodum eſſe dixerit. Quantus Philoſophus! & qualem Naturam ipſe efficeret, qui Mundum, ſi penes ſe fuerat, abſque Sole condidiſſet!

Sect. XIX. Hactenus de Cœlo, & Aſtris, nunc de Elementis, quorum mutatione res quæque naſcuntur, & intereunt; atque eadem demonſtrandi ratione, quâ de Cœleſtibus diſſeruit Philoſophus, omnium numerum, & cujuſque inter omnes ſitum demonſtravit; quòd ſi unum contrariorum ſit, ſit & alterum; & ſi contraria ſint, ſint & duo media. Contraria autem ſemper ad contrarios angulos moventur; leve ſurſùm, grave deorſùm, media modò ſurſùm, modò deorſùm: Hæc gravitatem in propriis locis tuentur; detractâ enim terrâ, deſcendit aqua, & aquâ, aër, quanquam aliter in extremis fiat; ſublato enim aëre, non deſcendit ignis, neque in aquæ

De Cœlo, l. 3. c. 2. Lib. 4. c. 4.

locum

locum aſcendit Terra. Longa quidem continuatio, ſerieſque rerum. Primum autem, Philoſophe, dic quâ neceſſitate, eo quòd contrariorum alterum fuerit, ſequatur eſſe & alterum? An id ipſum, quod exiſtit ſibi contrarium, efficiat; an ipſum ſe; an aliquid tertium? Si prius dixeris, dicas quoque, quâ naturæ lege, ignis terram, & terra ignem gignat, ſolùm ut hoſtem habeat, quocum continuò bella gerat? Si ſecundum dixeris, dicendum etiam erit, quî, eâdem naturæ lege, materia quævis terræ formam ſibi ſponte induat, ne non ſit elementum, quod in contrarias partes ab igne abiret. Si tandem poſtremum dixeris, ad Opificem recurritur; qui elementa ita conſtituit & temperavit, ut eo loci, quem iis præſcripſit, apta ſint ſedere, eoſque Naturæ effectus, quos è variâ ipſorum miſturâ, & temperatione fieri voluit, procreare.

Quod idem etiam de proximo effectu interrogandum eſt, ſi ſcilicet extrema ſint, eſſe & media; an extremis gignantur media, an ipſa ſe gignant, an ab aliâ causâ fiant? At ſi ſint extrema, cur duo media intereſſe neceſſe ſit? Quamobrem unum non ſufficiat? Et quatuor cùm fuerint Elementa, quamobrem contigerit juſta omnium Proportio, & ſi forte contigerit, quamobrem poſt tot, tantaſque mutationes tamdiu conſervetur? Si enim quodvis eorum reliqua aut mole, aut virtute ſuperaret, id ea omnia abſorpturum ipſe docuit; ut ſane mirum videatur ignem, cùm tantâ vi antecellat, cætera jam diu non conſumpſiſſe. Neque poſtremò quamobrem tam ſcitè in ſuas ſtationes ſe quæque diſtribuerint, ut Ignis ſummum, Aër, & Aqua medium, Terra imum, à vacui periculo, tueatur. At de iſtis mox, cùm de Terræ ſitu dixerimus; interim quamobrem quædam, cùm locum, quem iis natura dedit, obtinuerint, eo quieſcant, nullâ vi, nullis machinis amolienda; quædam contra facillimè evocentur, & nunc ſurſum, nunc deorſum migrent, ut iis locum extrema cedere contingat? Grave, inquit, & leve ad locum tanquam ad ſpeciem, & perfectionem feruntur; quem cum obtinuerint, ideo conſervant, quòd benignè, & naturæ ſuæ convenienter excipiat, adeo ut, de

De Gen. & Corr. l. 3. c. 6.

De Cœlo, l. 4. c. 3.

eorum quiete eadem ſit interrogatio, ac ſi ægrotum, aut famelicum interrogares, quamobrem eum potiſſimum locum affectarent, quo demum valetudinem, aut alimentum, invenêre. Prudenter quidem agunt, & benè eſt, quòd intelligant, ubi benevolè tractentur. At quamobrem aër quoque & aqua non ſint ejuſdem ſapientiæ compotes, cùm tam deſultoriâ levitate ſuum locum deſeruerint, ſi quando quodvis corpus, quod iis proximè accumbat, forte ſubtrahatur? Cur enim & ipſa ubi cum iis optimè actum fuerit, quàm terra, minùs intelligant? quantocunque enim acumine præſtet ignis, optimè novimus craſſam terræ molem, quid rebus ſuis conduxerit, iis neque melius judicare, neque magis curæ habere. At verò, inquit, ne uſpiam incurrat vacuum, invigilant, & proinde in omnem partem ſuſque deque commeare prompta ſunt, ut ubicunque corpus quodvis ſuum locum reliquerit, ipſum, eundem occupando, à communi hoſte tueantur. At quamobrem plus curæ, & cogitationis in Rempublicam, quàm ignis, aut terra conferant? Annon res communis omnium pariter interſit? Cur itaque cùm in periculo iſta fuerit, quædam tantæ curæ habeant, ut privatas omnes rationes ſuas publicæ ſaluti omnino poſthabeant; quædam, quid mali eveniat nullâ curâ, aut ſolicitudine teneantur? Quæ inertia, quæ ignavia, quæ deſidia, quæ luxuria iſta, quæ in igne, &terrâ tanta eſt, ut cùm Annibalem, non modo ad portas, ſed & in ipsâ urbe eſſe viderint, loco ſuo otioſi torpeſcant, neque ſe, ut Reip. ſuccurratur, latum digitum movere ſuſtineant. Profectò planè Epicurea ſunt iſta Elementa, quæ à *ſapiente Metrodoro* didicerant, nihil attinere Græcos ſervare, & coronas ab iis reportare; ſed ſapientem, quicquid alii de Rep. mereantur, ſibi ſoli charum eſſe, ſuique duntaxat otii, & voluptatis curam habere. Et niſi quaſi diſciplinæ decretis iſto modo diſcreparent Elementa, non equidem video, quî tantundem vitæ, morumque inſtituto, à ſe invicem abirent. Neque quî ex Ariſtotelis ſententiâ, quicquid aut fiat, aut pereat, videre poſſum; cùm enim omne mixtum ex elementorum temperatione, & diſſolutione naſci, & interire velit, quî, quæſo, ea miſcuerit? Cùm ignis nullâ vi,

vi, nullis illecebris ſe deorſum trahi, nec ſe ſurſum Terra patiatur. Quid, quæ tanto intervallo ſeparantur, ut conveniant, moverit, quæ ut omnino propinquiùs accedant, vacui timor movere non potuit? Ignis ne inferius deſcendet, ne non vile animalculum procreetur, qui ut vel quidem Univerſum conſervaret, ſuâ ſublimitate ne minimum ſe movere dignaretur! Cœlum igitur, & Terram faciſius miſceas; iſtuc enim cùm nec grave fuerit, nec leve, quin deducatur, luctari nequit, cùm Ignis, niſi contra omnem Naturæ vim & impetum, nullis ponderibus deorſum trahatur; Neque poſtremo videre poſſum, quamobrem Elementorum quodque binas qualitates ſortiatur; Ignis calorem, & ſiccitatem, Aer calorem, & humiditatem; Aqua humiditatem, & frigus; Terra frigus, & ſiccitatem. An ipſæ qualitates quovis naturali jugo copulantur, ut cui una ineſt, inſit & altera? At iſtâ lege eadem contrariis non potuit convenire, ut Igni & Terræ extremam ſiccitatem ipſe diſtribuit. Quid ergo tantâ benevolentiæ & ſocietatis conjunctione devinxit, quæ nullâ naturæ neceſſitudine invicem conciliantur, ut poſſint contrariæ contrariis conſociari? At, inquit, cùm Elementa invicem tranſmutentur, & variâ eorum mutatione naturalia quæque gignantur, his Qualitatibus inſtrui oportet, quibus, ut fortè expediverit, aut agere, aut pati parata ſint. Belle! Annon itaque qui, Elementa ut rerum omnium naturalium principia ſint, inſtituit, iis eas dediſſe facultates intelligis, quibus ritè ſuis quæque provinciis perfungantur? Si enim eo duntaxat fine, in ſingulis qualitatum, quæ nullâ naturæ neceſſitate colligantur, fiat conjugium, ſuas planè, quas habent, facultates, ſoliùs finis gratiâ aſſequuntur. Atque eò, inquam, ſemper Naturæ contemplatione ferimur, ut quî, id, quod eſt, quidque ſit, nihil intelligamus, niſi tandem naturæ ſuæ rationem à finis, cui inſtitutum eſt, conſilio petere velimus.

De Gen. & Corr. l. 2. c. 8.

De Gen. & Corr. l. 2. c. 2. & 4.

SECT. XX. Jam verò, extructis Cœleſtium Orbium circuitibus, qui omnia gignunt, & paratis elementis, è quibus omnia naſcuntur, nunc quâ vi, & quibus radici-

bus defixa terra, (quæ apta iiſdem ſedes ſit,) in Medio Univerſi loco ſe ſuſtinuerit, videamus. At iſtuc videat ipſa Terra, nulla enim, quibus innitatur, fundamenta jecit Philoſophus. Eo enim cùm venerit, in medio eam ſitam eſſe, ibique ſemper quieſcere, à ſenſuum fide, cœleſtiumque Phænomenis ſi probaverit, ſatis ſe feciſſe putat; at, quâ naturæ lege ad medium feratur, eoque cùm pervenerit, quieſcat, Philoſophi, qui omnem Univerſi ordinem, & cujuſque illius partis ſitum mechanicis rerum viribus pollicitus eſt explicare, dicere non putavit. At nimis importunum eſſe inquies, ſi quis poſtulaverit, ut uno ſpiritu definiat, & demonſtret Philoſophus; ſatis eſt quòd hic loci terram ſuo collocaverit, quibus autem ponderibus in eodem libretur, ſiſte paululum, & mox accipies. En itaque quî ſe habeat, & quibus vinculis teneatur! Primum gravia, & levia dicuntur aut ἁπλῶς, ſeu ſimpliciter, aut πρὸς ἕτερον comparatè, ſeu quæ altero graviora, aut leviora ſunt. Eorum, quæ *abſolutè* gravia, aut levia ſunt, quædam à medio, quædam ad medium ſemper apta ſunt ferri. Atque horum id, quod à medio, ſurſum, quod ad medium, deorſum dicimus. *Abſolutè* ergo leve eſt, quod ſurſum, ſive ad extremum; atque *abſolutè* grave, quod deorſùm, ſive ad medium fertur: Ignis itaque, cùm ſit *ſimpliciter* levis, locum petit ſupremum; aer, & aqua, cùm ad alterum comparati graves ſint, nunc aſcendunt, nunc deprimuntur, ut aliis Corporibus contineri contingit, terra autem, cùm ſit *abſolutè* gravis, imum ſemper petit, in eoque immobilis, & penitus defixa hæret. Quibus cùm de Elementis & gravitatis qualitate ſatis jam ante diximus, ut nihil hic dicere neceſſe ſit, niſi Philoſophum, cùm nil, niſi demonſtrationes, & leges mechanicas promiſerit, nil, niſi grammaticas definitiones attuliſſe. Novimus enim, quid leve, quid grave, quid gravius, quid graviſſimum dicatur, neque ab eo quid quærimus, niſi, ut intelligamus, faciat, quî in medio Univerſi loco, cùm nullis fulcris ſuſtentetur, vi ſua ſe ſuſtineat. Quòd abſolutè gravis ſit, inquit, atque adeo ſuâ Naturâ apta ad medium ferri. An verò quæ vis in medio puncto ſit, quâ ad ſe trahat; aut

De Cœlo, l. 2. c. 13, 14.

De Cœlo, l. 4. c. 1.

Digitized by Google

aut ſi ſit, quibus Machinis, quæ longè ſunt, apprehendat, aut ſi apprehenderit, quo impetu, aut quâ Autoritate, ad ſe rapiat? Aut ſi quâ vi valeat, quamobrem Terram, præ reliquis Elementis depereat? Annon potius Ignem, qui omnium ſit nobiliſſimus, in amplexus deſideraret? An quæ vis Terræ inſit, quæ in medium propendere faciat? At quamobrem, in tantâ ſpatii immenſitate, uno iſto puncto potius, quàm quovis alio, delectetur? Aut ſi in deliciis habeat, quî, ubi jacet, noverit? Aut ſi noverit, qua facultate vim ſuam motricem ciere, & gubernare valeat, ut quàm ſubito & rectiſſimâ via, ad locum ſuum ſe ſemper conferat! At ſic ſemper ſapiunt faſtidioſi iſti, qui, niſi dempto Numine, de rerum Naturis philoſophari aſpernantur. Nil niſi verba dant, aut dare poſſunt: cùm enim res quæque ſuas, quas habent, facultates à ſummo Artifice acceperint, ſi qui, quemadmodum eas nullo illius conſilio aſſecutæ fuerint, explicare aggrediantur, quid aliud, quàm ſi Automata quæque, ſine Artificum ſolertiâ, conficiant; quod ſi quis conari vellet (& cur non conentur magna ingenia?) eodem planè modo, quo Mechanici omnes rem tractaret. Apagite itaque cum inſulſis veſtris rerum legibus! nullæ ſunt, neque eſſe poſſunt, niſi quas præſcripſit, & inſtituit ipſe, qui omnia condidit. Aut illius in rei cujuſque inſtituto conſilium fateamini, aut tam ſuperbè philoſophari deſinite. Quorſum inanes veſtras hypotheſes tanto labore extruitis? Eum ſolum in Univerſo locum obtinuit Terra, quem ut occuparet, elegit Deus. Potuit alio poſuiſſe; at cum hic poſuerit, ſuam ſtationem, quam ſemel adepta eſt, tuetur; quâ autem vi libero Cœlo tam fixa pendeat; illius eſt, qui libravit, dicere. Nos hoc tantum novimus, facultatem quandam toti ineſſe, quâ ſingulæ partes in eam ferri, eique adhærere aptæ ſunt; at quæ ſit iſta vis, & quî operetur, an ſolâ magneticâ, an quoque quavis aliâ ratione, inveniant Poſteri, nos nondum invenimus; quâcunque verò fiat, optimo Numinis conſilio fieri intelligimus, ut planè totius molis compages ſolida, & à partium diſſolutione incolumis ſervetur.

Sect. XXI. Cùm vero ab ipſo telluris Globo, ad ſingulas illius partes, de Mari ſcilicet, ejuſque motu, & ſalſedine, de Ventis, de Pluviis, de Fluminibus tractare venerit, quàm frigidis, & jejunis rationibus ſibi placere cogitur? Ipſe Epicurus cum ſuis porcis non turpius nugantur; aut enim res contra ipſam cujuſque naturæ propenſionem diſpoſuit, aut ſatis cauſam dixiſſe ſe arbitratus eſt, ſi ſolum effectum deſcripſerit, ut demum in cujuſque Phænomeni ratione non ulterius provectus ſit, quàm ſic factum evenire, quòd ſic fieri eveniat. De mari ſuperius diximus, ſi ſcilicet ad ſolam ipſius aquæ naturam reſpiciamus, ſe in Univerſum terræ globum diffuſuram. Etenim cum ſit terrâ levior, eâdem Naturæ lege, quâ ſupra aquam aer aſcendit, illi undique innatare debuit; ut, niſi vis providentiæ major Naturæ vim ſuperaverat, fieri non poſſet, quin quæque pars terræ cuique aquæ ſuccumberet. Quòd itaque unum globum conſtituant terra & aqua, quòd aqua in quoſdam ſinus colligatur, quòd ſit certis limitibus circumſcripta, quòd littus Oceano ubique emineat, quòd denique aqua non terram, quemadmodum Aer utramque complectatur, ſoli Omnipotenti Numinis imperio debetur, quòd quidque eo loco, qui ſibi placuit, & rerum naturæ expedit, diſpoſuit, atque igitur, cùm terram commodam animantibus ſedem eſſe vellet, aquas, quæ, ſi ſibi permitterentur, totam occuparent, à maximâ illius parte abire juſſit; & ne redeant, ingentes effodit hiatus, quibus, quicquid foret aquarum, cuſtodiâ detineret. Et ne fœteat, perenni motu concuti, multoque ſale condiri, neſcio quâ mirabili arte curavit; & denique cùm ſine aquâ dulci, quæ in ſicco ſunt, animantia diu ſupereſſe nequeant, innumerabiles canales per omnes terræ partes diſpoſuit, eaſque eâ arte extruxit, ut à ſalſo fonte aquas dulces emittant, deinde cùm ſempiternas terræ, & aquæ viciſſitudines finxerit Ariſtoteles, adeo ut eadem loca ob fluviorum, & maris mutationes, ſtatis quibuſdam periodis, nunc humida, nunc ſicca fiant, quæ ſit ſua in Poetica facultas, experiri videtur; cùm rem nullis naturæ viribus, ſed magnis, & portentoſis quibuſ-

quibuſdam caſibus, conficiat, cujuſmodi è Poetis refert de diluviis, de incendiis, de novis terris exortis, antiquiſque deletis. Quicquid autem caſuum comminiſcatur, aquam è ſuo ſinu, quem ſemel occupavit, niſi terrâ fluminum impetu continuò in eam delatâ extrudi non poſſe planè novimus. Cùm verò ſenſim deferatur, tantum abeſſet ex alveo ſuo dejiceret, ut cum eâ penitus ſe miſceret, & nil, niſi ingentem cœni voraginem, conficeret. Immò verò etiamſi ſedes antiquas deſerere cogeretur, non prorſus aridas, ſed ſolum minus profundas relinqueret; atque adeo cùm iſtâ ratione, in latiorem campum ſe continuò diffunderet, fieri non potuit, quin tandem, temporis diuturnitate, omnia occuparet. De his autem ſuperius, quanquam hic penitus præterire nollem, ut ſimul integram Peripateticæ ſtultitiæ Hypotheſin exhiberem.

Locum de maris æſtu, penè intactum reliquit, niſi quòd à Septentrione in Auſtrum defluere definiat, quòd altior ſit terra Septentrionalis, humilior Auſtralis, atque eâ causâ maria ſeptentrionalia minùs alta eſſe, quòd in Auſtrum ſuas aquas refundant. An verò (ne in re tam perſpicuâ plura dicam) videre non potuit Philoſophus iſto caſu maria ſeptentrionalia non modò minùs alta, ſed omni aquâ exhauſta fore, cùm ea ſemper in Auſtrum fluat, & nunquam refluat? De Maris ſalſedine aliquantò obſcuriùs ſcripſiſſe viſus eſt, ut, quæ ſit illius Opinio, non planè conſenſerint ipſi Interpretes; alii enim ſic interpretantur, quaſi ſtatuerit exhalatione terreſtri, eam fieri à fundo maris Solis fervore elevatâ, quæ per mare ubique tranſiens ſalſuginem inducit non ſecus atque cineres per aquam tranſeuntes eam ſalſam efficiunt. Alii contra halitibus terrenis, qui radiis ſolaribus in ſublime elati excoquantur, & cum humidis in nubes concreſcant, quibus in pluvias diſſolutis, ipſi quoque unà decidant, atque adeo acri ſuâ qualitate aquas marinas, ſi in eas incidere contigerit, inficiant. Quæ autem ſententia craſſior ſit, utram interpretationem ſequi malumus, arduum eſt definire. Si priorem, an crediderit *Philoſophus* eam eſſe vim Solis in fundo maris, ut penè aut penitus in cineres comburat; aut, ſi crediderit, cur non etiam credat

Meteor. l. 2. c. 1.

Meteor. l. 2 c. 3.

totum Oceanum eodem fervoris impetu exæſtuare. Cùm itaque tantum in mari ardorem non effervescere cujuſque ſenſu compertum ſit, quî, quæſo, fabulam portenti pleniorem, comminiſci potuit *Philoſophus*, quàm cùm Solem finxerit eâ potentiâ, in ipſo maris fundo, dominari, ut terram in ſal & cineres excoquat? Experiare tu ipſe Lector, ſi quid tam admirabile excogitare poſſis, quàm tantum ignis impetum per tantam aquæ profunditatem pertranſire, adeo ut neque calefiat aqua, neque extinguatur ignis, ſed cùm ad fundum pervenerit, incendia excitet; Si poſſis, tu quoque meo ſuffragio in Mechanicorum regno Principatum obtinebis. Neque probabilior eſt, eam ſi ſequamur, altera ſententiæ interpretatio. Si enim mare ſalſedinem ſuam à pluviis acceperit, cur non ipſæ pluviæ eâdem tingantur? Cur non omnis terræ planities ſale operiatur, cùm aduſti halitus in eam unà compluviis continuò depluant. Cur ſalſa non ſint ſtagna, & lacus, cùm in ipſa quoque decidant imbres, vaporibus aduſtis repleti? Annon mirum videatur, cùm pluviæ ſemper dulces ſint, & mare ſalſum, ut in ſe ſalſedinem ſuam non habeat, ſed ab iis, quæ nullam habent, accipiat? Ut ſanè non ſapientior videatur Philoſophi ratio, quàm ſi Oceanum idcircò ſalſum fieri dixerat, ſolummodo quòd in eum aquæ dulces continuò deferantur. At verò, inquit, aqua ipſa ſalſa non eſt, ergo ſic fieri alicujus commiſtione oportet. Id ut placet, at unde admiſtum iſtud habuerit, adhuc quærimus; & ſi neque infernè à terrâ, neque ſupernè à pluviis, unde ſit, ſi tu dixeris, novis conjecturis divinare incipias oportet; hactenus enim nihil veroſimile dixiſti, niſi ſalſum eſſe mare, quòd quid ſalſum ſecum admiſtum habeat. Quæ ſolutio an tantæ ſapientum gentis, quanta eſt Peripateticorum, Principe digna ſit, videant Vernæ iſti, qui divinam ſuæ mentis particulam magiſtri autoritati in turpiſſimam ſervitutem dederunt. Nobis autem liberis Græculi hominis fatuitatem ridere liceat; cùm eum tantâ autoritatis & gravitatis ſpecie ineptire viderimus.

SECT. XXII. Fontium & Fluviorum originem ad aerem refert, quem in Terræ conceptaculis, atque cavernis frigidioribus in vaporem denſari contingit, cujus partes quanquam primùm exiguæ ſint, minuſque ad invicem concretæ, ubi verò plures ad invicem coierint, majores guttulas conſtituunt, quæ non aliter quàm fumus vapidus in Alembico coeuntes fonticulos, & aquarum rivulos procreant, è quorum demum plurium, pluriumque confluxu fiunt magnorum fluminum curſus. Miror verò quî Aer tam promptè, & ferè ultrò ſuam exuat Naturam, ut quoties in locum paulo frigidiorem fortè pervenerit, formam, omneſque quas olim habuit, facultates amittat, atque ſubitâ, & quidem miraculoſâ Metamorphoſi, in alienam prorſus ſubſtantiam tranſmutetur. Primùm enim nunquam explicabit Philoſophus, quî unum Elementum quovis caſu in alterum migraverit, cùm enim forma ex ipſa materiæ ſubſtantiâ fiat, intelligi nequit, quî quævis materia veterem formam exuat, novamque induat, niſi ſui ipſius partem deperdat, aliamque ſubſtantiam, quæ è nihilo facta ſit, acquirat. Utcunque verò materia omnes formas ſubire valeat (ut ille in fabulis, qui quoſcunque vultus fingere, omniumque geſtus, mores, & aſpectus imitari poſſit) at quâ vi, & quibus gradibus unum eſſe deſinat, & alterum eſſe incipiat, quomodo forma prior divulſa ſit, & quid cum eâ fiat, an pereat, an in ſuam materiam redeat, an in aliâ ſuperſit; quomodo gignatur nova, quo nexu materiæ copuletur, multaque hujuſmodi, quæ Mechanicum præterire nequaquam decet; ipſe omnino præteriit; & prudenter quidem, quicquid enim definiat, in eas delabitur difficultates, è quibus nullo ingenio, nullâque induſtriâ eluctari poſſet, deinde, ſi aer fiat aqua, cauſam mutationis effectricem dicere oportuit, cùm ſine eâ mutationem nullam eſſe velit, & veteres omnes, quòd materiam mutare ſe poſſe cenſeant, tam acriter reprehendat. Frigore ergo, inquit, fit tranſmutatio: ergo, inquam, ipſâ materiâ, cùm frigus ſit ipſius vis, & facultas; quod autem ſuâ facultate fit, ſeipſo fieri dicendum eſt, ſaltem nullam aliam cauſam ad efficiendum

Meteor. l. 1. c. 13.

401

efflagitat, quod ipſa vi ſibi inſitâ efficere valeat. Præterea, ipſe Philoſophus tantum abeſſe frigus quicquam de novo moliri definivit, ut ipſum omnis *paſſionis* principium eſſe ſtatuat; ut enim calorem qualitatem *activam*, ita frigus *paſſivam* appellat, *i.e.* facultatem, non quâ res quæque quid agere poſſint, ſed quâ quicquam ab aliis pati comparentur; adeo ut frigore quamlibet mutationem ſubire diſponantur, at ut ipſum opus incipiat, non ſinet Naturæ ſuæ torpor & ignavia. At quid ſubtilioribus hiſce Philoſophum urgeam, cùm fidem omnem excedat, tantam aeris copiam tantâ conſtantiâ in aquam fortè condenſari, quæ ſufficiat tot, tantiſque fluminum ſcaturiginibus, quæ ubique per omnem terrarum orbem exiliunt, & diffunduntur. Ipſe Philoſophus aquarum molem, quæ è quibuſque fluviis majoribus, anni ſpatio fluit ipſâ terrâ longè majorem eſſe ſtatuit; quî igitur ſatis aeris ſemper, & ubique præſtò eſſe poſſit, quæ tantis aquarum copiis materiam præbeat? Cùm enim tenuiſſimæ ſit naturæ, ingens illius moles non niſi exiguam admodum aquæ efficiet, adeo ut omnis iſta aeris profunditas, quæ ab ipſo Terræ globo ad uſque ignis locum pertingit, non ſatis materiæ in ſe habere videatur, quæ ſi in aquæ craſſitudinem condenſetur, paris foret molis iſti aquæ, quæ diei ſpatio omnibus terrarum orbis fluviis emittitur. Quod vero aiunt nonnulli Cryptas ſubterraneas Alembicis ſimiles eſſe, in quibus humor vapidus ſurſum coactus in exiguos aquæ rivulos ſe colligit: An non tandem magna Artis vis eſt quam adhibent? Si enim eo artificio extruatur Terræ Globus, ut fornices habeat quoſdam vaporibus colligendis, quoſdam condenſandis idoneos; Si canaliculos, & ſyphones innumerabiles eâ ſolertiâ ab iis ubique perductos, ut aquam contra naturæ ſuæ vim ſurſum alliciant; Si juxta Terræ ſuperficiem, alia ſint conceptacula, in quibus omnis aquarum copia deponatur; Si ex iis etiam ſurſum alii ducantur Canales per quos aqua in montium juga, locoſque altiores feratur, ut cùm eò pervenerit, erumpat, ſeque in omnem declivitatem ſenſim exoneret, dicant, quâ præclariori artis ratione, totam conſtructionem Artifex fabricare potuiſſet.

tuiſſet. Atqui ſi tanto artificio Natura, quanto Artifex, operetur, quid ſequitur niſi eſſe Artificem? Et quidem niſi ad aquæ aſcenſum Artificis adjumentum adhibeant, ſemper hærebit: cùm enim perſpicuum ſit, eam, niſi è locis altioribus, in decliviores fluere non poſſe, tum deinde cùm ſuâ Naturâ gravis ſit, neque eò ſuâ vi aſcendere potuiſſe, Artificii auxilio opus eſt, quo quâdam aliâ, quàm Naturæ ratione, ſurſum evehatur. Neque enim, qui Artificis loco, igne ſubterraneo utuntur, rem melius conficiunt; ſi enim aqua illius impetu in altum impellatur, calida Thermarum ad inſtar exiliret, niſi forte deficiat caloris impetus antequam ad terræ ſuperficiem pervenerat; at ſi defecerit, deficeret quoque & aqua, cùm ſemper, ſi penes ſe fuerit, gravitate ſuâ deorſum feratur. Quanquam itaque quo cauſarum naturalium Artificio ſummus Opifex terræ interiora diſpoſuit, neſciamus, eo tamen artis mechanicæ apparatu extruxit, ut ipſe globus terræ Aqueum Automaton videatur, quo fiat in omnem partem perennis laticis circulatio: Id quod nulla ars humana quantumcunque imitari conetur, unquam aſſequi potuiſſet.

SECT. XXIII. Quanquam autem aquam, ex ipſâ Terræ profunditate, in ipſa montium juga nullo ſudore exantlaverit; ut tamen in Æthera tollat, lumbos, & brachia admodum exerceat, expectaveris. At machinas ſuas præſtò habet Philoſophus, quibus lacus, & ſtagna, & maria in ſublime ferre, atque in aere ſuſtentare valeat. Si cauſam (inquit) effectricem deſideretis, en, qui omnia poſſit, Sol adeſt, is radiis ſuis vapores è mari, lociſque humidis, in mediam aeris regionem evehit, ubi cùm eos deſeruerit, loci frigore in nubes denſantur, & ſuo demum pondere in guttas ſoluti, ruſſus in terram deferuntur. Cùm de Solis mirabilibus Philoſopho dicere incubuit, an omnino fuerit nécne, penitus oblitus eſt, atque tantilli habuit, ut nil niſi nodum quendam, nullâ vi, nullâ vitâ præditum eſſe velit, cùm verò ad alia pervenerit, quandoquidem aliæ rationes deſint, Sole quid non efficiat? Omnium ipſe cauſa eſt, quicquid naſci- Meteor. l. 1. c. 9.

naſcitur, ipſe genuit; quicquid interit, ipſe interemit; homines procreat, quamque Univerſi partem incolis, terram beſtiis, cœlum volucribus, oceanum piſcibus replet; immenſam aquarum molem, ſine quâ nihil ſalubre eſſe poſſit, à putredine conſervat; ingentes aquarum lacus in altum tollit, quibus rurſum in pluvias diſſolutis, quam genuit ſobolem alit & tuetur. Hunc divûm hominumque Patrem, qui Cœlum, qui Terram moderatur, maximum quoddam Numen eſſe quis dubitaverit? Cùm verò nil, niſi nodum quendam craſſiorem eſſe velit, qui fortè è rotâ ſuâ aliquantulum extuberet, ſi audiret muſcas, & ranas procreare *Democritus*, Oh quam latera, venas, vultus, oculos riſu exerceret vir facetiarum plenus!

Quibus autem ſitulis, & funiculis aquas tam ſublime trahat magnus iſte exantlator? Radiis, inquit. Qui vero radii? An vapores rapiunt, & captivos ſecum ducunt? Non enim intelligo, quî in tantam aëris altitudinem aſportarent, niſi ſuum quiſque radius vaporem apprehendat, eoque apprehenſo, in altum redeat, & cùm ad mediam aëris regionem pervenerit, tanquam in carcerem conjiciat. Obtusè (inquit) neque cum Philoſophi acumine diſputas. Quid ita? Nunquamne (inquit) de vacuo audiiſti? Immò quidem ſæpiſſimè, & inter Philoſophos de nullâ re ſæpius. Quid ergo, quicquam-ne in hoc negotio adjumenti adferat? Quam ſimplices, inquit, eſtis omnes, qui rationes mechanicas neſciatis! Alioqui radios ſolares, calore ſuo dum aërem extenuent, vacuum efficere, eoque facto, vapores, ne diu ſuperſit, avolare quis neſciverit? Vacuumne ades! Jupiter cœlo delapſus eſt, præſentem tanti Numinis dignitatem colo & veneror. Tu nullo ſudore, nullis machinis terram, ut placet, ad Cœlum effers, cœlumque ad terram deducis; & quicquid fieri imperaveris, quid in omni rerum naturâ uſque adeo contumax reperitur, quod tua mandata non exequatur? Cùm itaque particulas aqueas ſolo nutu evocaveris, cur non obtemperaverint ſalinæ? Quicquid enim ſive jubeas, ſive mineris, pervicaces iſtæ loco ſuo moveri

Digitized by Google

ri nolunt. Non autem quòd nolint, fit (inquit,) ſed quòd non poſſint: Cùm enim leviores ſint aqueæ, quàm expeditè primo juſſu qualecunque iter conficiunt; ſalinæ autem graviores cùm fuerint, ſe tam promptè expedire nequeunt, ut quantumcunque nitantur, particulis aqueis res prorſus confecta ſit, priuſquam ipſæ vel quidem ſarcinas collegerint. Atqui ſanè non tam imbelle putaveram Vacui imperium, ut particulas tam minutas ſuo *Sacramento* cogere non poſſit; quin potius putaſſem, id ut deſcripſerunt Philoſophi, præſertim ipſe *Stagyrita*, lapides molares momento, ſi juſſerit, ſidera ferire. Quot autem pondo particulam ſalinam aqueæ præponderare putas, ut quæ cauſa alteram tantâ facilitate moveat, nullo labore alteram ciere poſſit? Cùm enim tam exigua ſit utriuſque moles, ut omnes hominum ſenſus præ exilitate effugiant, non admodum diſparibus ponderum momentis diſcrepare, opinor, exploraveris: ſaltem non tam diſparibus, ut cùm una facilius quâvis plumâ circumferatur, citius montes, & ſcopulos, quàm in aerem alteram ſuſtuleris! Annon potius planè admirabili Providentiæ ſolertiâ rem conſtitutam eſſe vides, cùm in rebus tam exilibus, tantam tantâ cum rerum utilitate diſcrepantiam inveneris? Niſi enim ſurſum evehantur aqueæ, ſalinis à tergo relictis, particulæ, imbres & pluviæ, quibus omnis enutritur natura, certiſſimas omnium ſtrages, & cædes ſecum attulerant, & potiſſimum animantium generi, qui ſolo aquæ dulcis potu nutriuntur, dum fontes, & flumina ubique nimio ſale aſperſiſſent.

Cùm verò vapores, & halitus tam tenues primùm prodiere, ut ſint prorſus inviſibiles, quomodo in tam denſas nubes coiverint? Cur potius per omnem aëris immenſitatem non avolarent? Aut ſi coaleſcant, quid eſt, quod tantam aquarum copiam in aëre ſuſtineat? Ventorum, inquiunt, flatibus ſubvehuntur. At unde ſemper præſtò ſint venti? Egregium iſtuc Providentiæ opus videtur eos, ut ad nubes ſuſtentandas adjuvent, ſemper in promptu habere. At cum adſint, quî ipſi ſoli ingentia flumina in aëre pendentia ſuſtineant? Magnâ enim aquarum copiâ, & profunditate nubes eſſe novimus, non modo

modo pluviis, quas in terram immittunt, ſed ipſarum craſſitudine, quâ nobis cœlum & ſolem eripiunt. Aut, cum in tantam molem coacerventur, cur guttatim deorſum, & non torrentis inſtar, decidant, non aliter, quàm ſi lacum in aëre pendentem fingamus, qui totus ſimul, ſi fortè decidat, prorueret? Neque ſe quicquam adjuvant recentiores nonnulli, qui, cùm quemadmodum nubes, ut lacus in aëre pendeat, non intelligant, pluvias non guttarum diſſolutione, ſed coalitione fieri finxerunt, quaſi nunquam grandior aquæ moles coiverit, quàm quæ guttulam conſtituat quæ quoque gravitate ſuâ decidit. Idem enim de ipſo mari, atque fluminibus, ſimili ratione comminiſci liceret, ſcilicet non plus aquæ cohærere, quàm quæ ſingulas guttas conſtituat; eâdem enim craſſitie confertas eſſe nubium particulas indicium eſt, quòd non minus viſum intercipiant. Si verò tam arctè nubes, quàm flumina coacerventur, dicant, quî magis, quàm lacum, aut ſtagnum, in aëre ſuſpenſum hærere intelligant? Et quî, ſi deorſum ferri contigerit, tam lentè in guttas diſſolvatur, & tota aquæ moles non illicò uno Torrentis impetu proruat? His autem omnibus ſatis feciſſe ſe cenſet Philoſophus, ſi nubium, & pluviarum, Solem, cauſam effectricem, Vapores materialem dixerit, quos ſurſum, neſcio quî, in aëris regionem tollit, quò cum pervenerint, in nubes forte denſantur, quæ, in aquæ guttas ſponte ſolutæ, rurſus in terram decidunt, quaſi cùm rem factam eſſe ſimpliciter narraverit, omnes cauſas quibus, & quemadmodum fiat, exploraſſet. Eodem planè modo, quo eandem rem confecit Lucretius;

Lib. 6.

Nubila concreſcunt, ubi corpora multa volando,
Hoc ſuper in cœli ſpatio coiëre repentè
Aſperiora: modis quæ poſſunt indupetita
Exiguis, tamen inter ſe compreſſa teneri:
Hæc faciunt primùm parvas conſiſtere nubes:
Inde ea comprehendunt inter ſe; conque-gregantur;
Et conjungendo creſcunt, ventiſque feruntur,
Uſque adeo, donec tempeſtas ſæva coorta eſt.

Et

Et ſic ſuis rationibus ſemper defunguntur Mechanici, ut cùm rerum eventus, quomodocunque fiant, ſolùm narraverint, omnes eorum cauſas inveſtigaviſſe ſe inſolenter geſtiant.

SECT. XXIV. De rationibus, quibus in utramque partem diſputatur, æternúſne fuerit mundus, an aliquando cœperit, nihil opus eſt dicere, cùm aut meris conjecturis, aut leviſſimis argumentis utrinque pugnetur. Qui mundi adoleſcentiam aſſerunt, vetuſtiſſimæ hiſtoriæ novitatem urgere ſolent. Si enim, inquiunt, innumerabilibus ſæculis extiterit humanum genus, quamobrem ſupra paucas ætates nulla omnino rerum monumenta ſuperſint?

Cur ſupra bellum Thebanum, & funera Trojæ
Non alius alii quoque res cecinere Poetæ?

His autem reſpondetur, rerum præteritarum memoriam oblivione obrui & deleri poſſe, aut gentium migrationibus, aut diluviis, aut incendiis, aut aliis quibuſcunque ejuſmodi cladibus. Quibus quæcunque in Reſpub. collectæ fuerant hominum ſocietates, novas ſedes exquirere, &, primis à migratione ſæculis, magno labore terram ſubigere, atque victum parare coguntur. Quo ſolo caſu facilè in oblivionem venire cenſent, quicquid ante migrationem contigerat. Cujus conjecturæ veriſimilitudinem prolixâ diſputatione diſſeruit Ariſtoteles: Quanquam temporum antiquiorum oblivionem nulli caſui tam æquè, quàm ſeræ literarum inventioni imputari poſſe putarem, cùm ſolo earum uſu rerum æternitas fulciatur. Eas itaque quamdiu neſciverint homines (quas tamen ſemper neſcire poſſent) monumentis nihil mandare potuiſſent, &, ſi non potuiſſent, neque rei cujuſque memoriam diu conſervare, cùm, quæ ore duntaxat fiat, citò pereat rerum *traditio.* At, inquies, ſi ſempiterni fuerint homines, quamobrem literas non priùs invenirent? Id autem de Arte Typographicâ, de Pyxide nauticâ, de Tormentis bellicis cur non perconteris, cùm ſcilicet ſex

Meteor. l. 1. c. 3.

mille annis extiterit hominum genus, ea non ante pauca ſecula inveniri contigit? Multæ fortaſſe futuræ ſunt artes, quæ, niſi tempus defecerit, innumerabilibus ab-hinc ſæculis inveniantur, & multæ fortaſſe eſſe poſſent, quæ nunquam. Et fieri quoque potuit, ut in literarum uſum, aut artem typographicam nunquam incidiſſent. Quod ſi fortè contigerat, certò perierant rerum omnium antiquiorum monumenta. Cùm itaque ſine literis diuturnæ memoriæ nihil tradatur. Et cum prorſus fortuita fuerit illarum inventio, fieri quoque potuit, quantâcunque ætate fuerit Mundus, novam & recentem eſſe rerum Hiſtoriam. Non aliter quàm quidam novi orbis incolæ, qui nullam rei cujuſque retrò actæ memoriam, ſupra avorum, & proavorum ætatem, habuerunt. Cùm itaque conjecturas, nequidem probabiles, in tam præclaro argumento nihili habeamus, hujuſmodi diſputationes viri docti ſequantur, ipſe ſolâ ratione veritatem exquiro, neque cum quovis, niſi qui phyſicis argumentis pugnet, quicquam controverſiæ habere volo. Quanquam tam levia ſint, quæ affert *Ariſtoteles*, ut res jam planè confecta videatur. Quem enim morentur putidiſſimæ iſtæ de motus & temporis æternitate rationes? Aut quenquam ſibi largiri putat ſempiternum eſſe motum, & nullam eſſe durationem, niſi quam ſempiternus motus metiatur? Cùm enim ſempiternum eſſe motum ſumpſerit, annon ſempiternum quoque mundum fuiſſe ſumpſit? adeo ut ſi ipſius Mundi æternitatem ſumpſiſſet, poſtulatum nihilo magis emendicatum uſurpaſſet, quàm cùm, ut æternus ſit motus ſibi detur, poſtulaverit. Et cùm deinde durationem omnem, motûs effectum eſſe definiverit, quid aliud quàm ipſam rei notionem anticipatæ ſuæ opinioni accommodavit? Cùm prius motum & mundum ſemper fuiſſe ſtatuiſſet, atque igitur nullum unquam eſſe potuiſſe tempus, niſi quod motus, cùm ſempiternus fuerit, metiatur. Et denique, cùm *Anaxagoram* interroget, ſi *Mens divina* mundum aliquando extruxerit, quid iſto temporis momento moverit, quod per innumerabilia ſæcula movere non potuit? A causâ liberrimâ interrogangandum non eſſe ſuperius diximus, & cuique ſat eſſe dicimus,

Digitized by Google

mus, ſi optimo conſilio extructum fuiſſe viderit, id etiamſi quâ ratione ineatur, non intelligat. Nunc verò, cùm quemadmodum ſine Conditoris arbitrio, Mundi ſtructuram conficere Philoſophus ipſe potuit, viderimus; ipſum eâdem difficultate, quam nobis exprobravit, urgeri, & quidem obrui videbimus, quòd quamplurima in mundo fuerint *Phænomena*, quæ à nullâ causâ, niſi arbitrii libertate provenire potuiſſent; ut ex iſtis ſolis rerum naturam nullâ brutâ neceſſitate, ſed causâ, quam intellectu pollere, quòd libertate polleat, fieri intelligamus. Quid enim aliud Univerſi locum, in omni ſpatii immenſitate, definire potuit? Quid cœleſtium orbium numerum? Quid figuram? Quid motûs rationem? Quid ſtellarum copiam? Quid ſitum? Quid Solis orbitam, ut ab Ortu in Occaſum jaceat, potiuſquam à Septentrione in Meridiem, aut ab Occaſu in Ortum, aliaque hujuſmodi innumera, quæ nullâ causâ, niſi quæ libertate prædita ſit, definiri poſſent. Quanquam enim, ſummus Mundi Opifex, in omni opere, ad finem collimaverit, tamen cùm eundem variâ & multiplici ratione obtinere poſſit, ex omnibus unam ſuo ſolo Arbitrio elegit. Ita quanto omnium emolumento Solem extruxit, diximus, atque iſtuc conſilii opus eſt. At quòd ejus curſus ab Ortu in Occaſum potiuſquàm ab Occaſu in Ortum; quòd non à Meridie in Septentrionem, aut à Septentrione in Meridiem feratur, ſolâ arbitrii optione definivit, cum utrâcunque viâ conſilii ſui finem pariter aſſequi potuiſſet. Atque hâc demonſtrandi ratione, Judæus olim Philoſophum adortus eſt: Mundum ipſum docere ſe, non modò *ex intentione intendentis*, ſed (ut ipſe loquitur) *ex appropriatione appropriantis*, proficiſci, *i. e.* cauſam habuiſſe, quæ non modo conſilio operatur, quatenus ad certos fines reſpexerit, ſed electione, quatenus proprium cujuſque rei modum decreverit. "Videbis (inquit) in libris ejus (Ariſtotelis) illum conari nobis diſponere, & ordinare exiſtentiam "orbium cœleſtium, ita ut omnia ſint per conſecutio-"nem, & neceſſitatem naturalem, non autem ex libera "voluntate, ſive ex intentione intendentis, & appropriati-"one appropriantis, Verùm nequaquam adhuc perfe- Maim. more Nevoc. part. 2. cap. 19.

 "cit,

"cit, quod quæſivit, neque etiam in ſempiternum id
"faciet. Nam conatur cauſam addere, cur Cœlum mo-
"veatur ab Ortu, & non ab Occaſu? Cur item quidam
"orbes velociorem, quidam tardiorem motum habe-
"ant? quòd videlicet id proveniat ex adverſâ, à ſu-
"premâ ſphærâ, diſtantiâ. Denique cur ſeptem Pla-
"netæ tot habeant ſphæras, & reliquæ ſtellæ fixæ om-
"nes tantùm unam? Horum, inquam, omnium cauſas
"conatur reddere Ariſtoteles, eaque ſecundùm ordinem
"naturalem, & neceſſarium diſponere; verùm, prout di-
"ctum, nequaquam rem perfecit. Nam videmus quan-
"dam ſphæram velociorem motum habentem, aliâ ſupe-
"riorem eſſe tardiorem habente; & vice versâ, aliam
"tardiorem motum habentem, ſuperiorem aliâ velocio-
"rem motum habente; alias item motus habere æqua-
"les, etiamſi una altior ſit, quàm altera. Majori au-
"tem admiratione digna eſt ratio Stellarum illarum in-
"numerabilium, quæ ſunt in ſphærâ octavâ, quæ omnes
"ſunt globoſæ, & earum quædam parvæ, quædam mag-
"næ, una hic, alia alibi, cubiti quaſi diſtantiâ ab illâ
"remota, ut quidem nobis videtur: hic decem unà con-
"junctæ, & coacervatæ, alibi in ſpatio magno nulla pla-
"né. Quænam enim hîc cauſa eſt, quæ huic ſpatio de-
"cem ſtellas aſſignavit, & aliud ſpatium vacuum, om-
"nique ſtellâ deſtitutum reliquit? Præterea, cùm Cor-
"pus ſphæræ totum ſit unum, ſimplex, & ſine omni diſ-
"ferentiâ, propter quam cauſam hæc illius pars magis
"conveniens fuit huic ſtellæ, quæ in eâ exiſtit, quàm
"alia? Hæc omnia, & quæ alia ſunt hujus generis, diſ-
"ficilia ſunt admodum, quinimo propè & impoſſibilia,
"ſi credantur eſſe de neceſſitate à Deo Opt. Max. ſi-
"cut videtur Ariſtoteli. Si verò credatur illa eſſe ex
"intentione intendentis, qui ea ſic fecerit, nihil quic-
"quam ſententiæ inerit vel miri, vel abſurdi.

Atque alia iſtiuſmodi quamplurima loco allato videre licet. Quo quidem Argumento Græculis omnibus plus ſapuit unus Judæus, & quidem tam arctè urget, ut, alias quaſcunque finxerint hypotheſes, uno ictu evertat; cùm mundi ordinem nunquam ita conficiunt, quin multorum

torum rationem ſoli Conditoris libertati reliquerint, ut quidem ſumma iſta Arbitrii libertas, quâ res quaſque, quæ aliter diſponi poterant, ſuo diſpoſuit modo, non multò minus divinæ Providentiæ argumentum videatur, quàm admirabilis iſta ſapientia, quâ omnia tam commodè, tamque pulchrè in emolumentum cùm Univerſi, tum cujuſque ejuſdem partis conſpirare fecit. Si verò penes Providentiam, quæ ſummâ & ſapientiâ, & libertate polleat, ſit mundi regimen, & imperium, tali certè Numine gubernamur, cui omnis cultus, & obſequium debeatur.

SECT. XXV. Jam verò, ſi varias mechanicorum opiniones contulerimus, omnes in unam, eandemque ſententiam conſentire videbimus. Quanquam enim *Ariſtoteles*, & *Epicurus* in maximè diverſas, & quidem contrarias ſententias abiiſſe videantur, cùm hic omnia *caſu & fortunâ*, ille *fato & neceſſitate* fieri ſtatuerit, in eandem tamen diſciplinam planè conſpirant utrique, quòd ſolâ cæcâ & brutâ materiæ *neceſſitate* omnia conficiant; Cùm enim *Epicurus* rem ſolo caſu confecerit, tales ubique caſus attuliſſe geſtit, quales inevitabili neceſſitate, ab ipsâ atomorum naturâ, eventuros eſſe demonſtrare ſe putat. *Ariſtoteles* autem, cùm fato omnia ſtare dixerit, eam cauſarum, & effectuum ſeriem, quæ ex ipsâ rerum naturâ naſcitur, intellexit; & propterea, ſicut *Epicurus* omnia naturalibus atomorum motibus, ita hic ſimilibus Elementorum mutationibus rerum omnium ortus & interitus conficere voluit. Atque ut ille eo modo mundi Ordinem conſtitutum eſſe voluit, quo naturæ indole ipſæ ſe atomi collocarent; ita *Ariſtoteles* eo, quo ſua Elementa inſitis ſuis viribus ſeu ſponte ſe conferrent. Et quanquam *Carteſius* mediam inter utramque viam calcare viſus ſit, utrique tamen acceſſit. Cùm enim mundum ſolo materiæ motu factum eſſe vellet, *in hortis* ſomniavit; cùm certis, & fatalibus mechaniſmi legibus, *in Lyceum* tranſit; ſive vero factum, ſive infectum eſſe ſtatuerit, dum ſolis materiæ legibus conſtitutum, & deſignatum eſſe cenſeat, cum utroque convenit. Adeo ut eadem ſit omnium inſtituti diſciplina & ratio, niſi quòd ſibi ſuâ con-

jecturâ quiſque placeat, quibus non longiùs, quàm cujuſque ſectæ diſcipuli, quorum quiſque peculiare ſuum dogma habere ſolet, ab invicem abire videantur. Utcunque autem in cæteris diſſenſiſſe contigerit, ſi in hâc opinione conſpirarint omnes, ſolis materiæ viribus, omnem Naturam & fieri, & gubernari, eandem omnes impietatis diſciplinam docere, & adornare moliuntur. Quàm autem bellè, & mechanicè, ſuam quiſque fabellam expedivit, ſatis jam dictum eſſe arbitror, quanquam ſumma tantum rerum capita ſecutus ſim, multoque plura, quàm dixi, omiſerim, quòd tam putidis, & futilibus, ſine nauſeâ diutius hærere nequirem: Quicquid enim dicunt, dixerunt, dicturi ſunt, tam gravem fatuitatis fœtorem olet, ut nemo ſit, qui mediocriter ſapiat, cui faſtidium, imò & bilem, non commovere debeat. Cùm enim homines, qui ſummam gravitatis ſpeciem ſimulant, fabulas tetriores, quàm quas per luſum, & jocum decantant Poetæ, maximâ cum inſolentiæ indignitate orbi obtruſiſſe videamus, de tanto humani generis contemptu, tantâque eruditionis labe non indignemur? Atque ſoli ſunt inſolentes iſti Sophiſtæ, qui impias ſuas diſciplinas vænum expoſuere, nullo pretio niſi ut ſuæ Sectæ ipſi Magiſtri, & principes habeantur. Neque ſpe ſuâ vani homuncionum utres omnino ceciderunt, cùm diſcipulorum turmas ſemper habuerint, qui eos aut impietate, aut (quod plerumque fit) levitate ſequantur. Et quidem fatuo cuique facilius nihil eſt, quàm ſui nominis ſectam exordiri, modo quicquam, aut impium, aut novum, aut ſeditioſum docuerit; cùm deſit nunquam ignavum hominum genus, qui, ut ipſi quoque ſapientes videantur, per omnem ætatem nil, niſi magiſtri ſapientiam mirari, & deprædicare nituntur. Sic olim tota pæne Græcorum natio hâc vecordiâ capta prorſus inſanire videbatur. Nil, niſi circumvolitabant, ut quid novi audirent, & ſi quid à Vitilitigatore quovis fortè accepiſſent, cuique qui obviam iret, narrare, &, niſi aſſentiebatur, rixari, & ſi contraveniret, pugnare: ut profecto Philoſophorum ſcholæ nil, niſi tot, hominum non dicam, ſed bajulorum pugnantium palæſtræ videantur. Potiſſimum ſi Athenas perambulaveris, ur-

b em

bem bello civili flagrare putares, cùm totam tumultu, & diſcordiâ fremere, cùm cives ubique ſe mutuò conviciis inſectari, cùm vultu incenſo, & compreſſis digitis minari, cùm denique ſe invicem pugnis, & calcibus proſcindere vidiſſes. Et primùm ſi ad Philoſophorum ſcholas (ut ſolent eruditi) profectus fuiſſes, hinc Epicureos Stoicis, barbis prehenſis, colaphos impingere, inde Stoicos baculorum, & fuſtium ictibus Epicureos repellere inveneras. Si inde perterritus in triviam confugiſſes, *Protagoram*, collectâ è macello fæce comitatum, in *Socratem*, & *Platonem* qualia ſolent bajuli, convicia facere, audiveras. Mox ſi è latiore viâ in angiportum flexiſſes, *Diagoram*, ſervulorum turmâ ſtipatum, iiſdem conviciis, quicquid ſit Numinis laceſſere: atque inde ſi fortè in forum olitorium te contuliſſes, *Areten Ariſtippi* cùm ſuâ linguaci & garrulâ *Amazonum* legione obſcænè in omnem virtutis, præſertim modeſtiæ cultum debacchari. Immò ſi quæ in urbe loquacitate antecellerent mulierculæ, relictis acubus, & ſpeculis, omne tempus ætatis in ſcholis conterere videras, cum Philoſophis controverſia collifis manibus inire, ſilicerniis in barbam contradicere, & niſi antevenerit ætas dentes excutere ſeu (ut loquitur Plautus) ipſum os exoſſare. Et ſi è Scholis domum calentes ſecutus fuiſſes, matres-familias cum ancillis, & pediſſequis concertare jurgiis audiveras, non de neglecto penſo, non de cubiculi ſordibus, non de malè abſterſis patellis, non de culinæ purgamentis; ſed an mundus aliquando ortus ſit; & ſi ortus, an è nihilo, an è principiis; & ſi è principiis, an Atomis, an Elementis; ſi ex Atomis, è ſimilibus, aut diſſimilibus; ſi ex Elementis, quot ſint, quî miſceantur, quaſque habeant qualitates? Inter quos clamores, non audiuntur puerulorum lacte carentium ploratus, olla in focum exæſtuat, ſiſtitur veruculum, eſculenta affata torrentur, menſa linteis non ſternitur, non verritur cubile, non componuntur ſtragula, omne denique rei familiaris ornamentum, omneque nitoris, & munditiei ſtudium negligitur. Atque ſic omnia peſſum ire ſinit fœmina literatrix, donec infælix maritus, cùm nec prandium, nec cœnam, nec lectum paratum,

tum, ut oportet, habeat, eam cum totâ ſuâ ambulatricum caterva rurſus colo, & ſtamini alligaverit. Atque nobilem hunc exitum, fructumque habuit otioſa, & loquax iſta Græculorum Philoſophia, ut perennem muliercularum garrulitatem exerceret. Et quid mirum? cùm ipſi Philoſophi, abjectâ omni veritatis curâ, ſolam contentionem conquiſiverint: adeo ut alter ab altero verbis quibuſdam diſſentire viſus ſit, ſolùm ut uberiorem diſputandi campum, & copiam haberent. Ne verò quicquam de *Peripateticis*, *Cyrenaicis*, & *Epicureis* dicam, quos nullâ niſi inanis arrogantiæ cauſâ à *Socrate* in impiam ſententiàm abiiſſe diximus; nonne *Stoici* morali Philoſophiâ ab omnibus totâ Sententiâ abire, & prorſus novam, atque antea inauditam, de ratione boni, malique, diſciplinam ferre profitebantur, ut nihil bonum, niſi quod honeſtum, malum nihil, niſi quod turpe cenſuerint. Atqui tamen cum innumerabilibus quæſtiunculis, & diſtinctiunculis ſe torſerint graviſſimi pueri, aliis verbis in eandem ſententiam cum aliis omnibus conſenſêre. Sic enim corporis robur, amicos, divitias, cæteraque vitæ commoda, quæ alii *bona* appellare ſolent, ipſis προηγμένα, ſive *præpoſita* appellare placuit; atque inopiam, ægritudinem, inimicitias, aliaſque fortunæ ærumnas, quas alii in *malis* habuere, ipſi ἀποπροηγμένα, ſive *rejecta* haberi vellent. Atque inuſitatis iſtis verbulis, quæ quid ſonent, nemo intelligit, vertitur maxima iſta de boni, & mali finibus, inter *Stoicos*, alioſque omnes controverſia.

Sect. XXVI. Cùm itaque tam inani levitate *Græci* omnes Philoſophiam ſuſceperint, nollem eorum autoritatem tanti, in re quaque, inter eruditos haberi, ut eâ ſolâ quid verum, quid falſum, judicetur. Cùm, paucis exceptis, qui *Patrem Socratem* ſecuti ſunt, alii omnes ſolâ aut impietatis, aut vanitatis cauſâ Philoſophiam coluêre. Atque potiſſimum *Ariſtotelis* autoritatem, quam maximam inter Theologos obtinuit, non modo, imminutam, ſed funditus everſam eſſe vellem, ne (quod plerunque contigit) ea decreta in ſuam Theologiam aſciſcant,

Digitized by Google

ſcant, quæ ipſe eo duntaxat fine, rata vellet, ut iis omnem pietatis cultum labefactaret. Atque hinc nata in Scholis horrenda, & fatalis iſta Theologia, quæ omnem Providentiæ vim, & imperium tollit. Cùm enim ab *Ariſtotele* acceperint, Deum, cùm ſit immobilis, actum purum, omniſque potentiæ expertem eſſe; nunquam in potentiâ ad quippiam agendum fuiſſe, quiquid egerit, actum potentiam anteceſſiſſe, atque actu ſemper egiſſe, aliaque ejuſmodi quam plurima, quibus docere vellet Philoſophus, Deum nihil conſilio aut electione, ſed ſempiternâ neceſſitate operari, neque quicquam in omnia ſæcula cogitare, aut velle poſſe, niſi quod ab æternis ſæculis cogitaverit, & decreverit; denique quicquid agat, eâdem agere neceſſitate, quâ ipſe exiſtat. Quibus, quid ſequitur, vidit Philoſophus; Theologi verò, illius autoritate cæcati, videre aut nolunt, aut nequeunt. Atque ſceleſtiſſima hæc dogmata, ſic ut caput, & vitam, defendenda putant, ne (ut aiunt) divinæ ſimplicitatis, & immutabilitatis perfectiones non tueantur. Si enim, inquiunt, quicquam quod ab omni æternitate non egerit, agat, neque ſimplex, neque immutabilis eſſe poſſit: non ſimplex quòd (ut inquit Philoſophus) ex actu, & potentiâ componatur; non immutabilis, quod cùm agat, à non agente in agentem mutetur. Met.l. 14. c.6.

Quid autem noxæ Dei ſimplicitati afferat? an quòd quævis actio ſuæ naturæ pars fiat, atque intimam illius eſſentiam ingrediatur? Id verò quâ neceſſitate, niſi quòd Ariſtoteli ſic placuerit? Ipſe enim Deus, quicquid eſt, ſempiternâ neceſſitate fuit, quaſcunque itaque actiones eliciat, cùm ſint liberi duntaxat voluntatis effectus, alienæ ſunt prorſus ab ipſo naturæ, qui ſemper, & neceſſariò totus extitit. Neque refert, quicquid nugantur, ſit actio *immanens*, an *tranſiens*; licet enim in ipſo efficiente maneat, non tamen in illius Naturam tranſit. Sic cùm quicquam quiſque velit, iſta certè optio animæ ſimplicitatem non imminuit; neque cùm quis Peripateticus quicquam elegerit, ſibi aliquid novi Naturæ ſuæ acceſſiſſe perſuadeat: atque adeo ſummi Numinis decreta cùm ſint ſolius arbitrii, & voluntatis opera, ad illius naturam

H h h non

Digitized by Google

non magis attinent, quàm quæ extra ſe efficiat. An verò aliquid in Deo ſit, inquies, quod non ſit ipſe Deus! Immò certè (quicquid Ariſtoteles atheus ſtatuat) ſi quicquam velle, aut cogitare valeat, actiones ſuas à ſe ipſo diſtinctas in ſe habere neceſſe eſt; ſi in quâ re eſſe dici poſſint, quæ cùm, ut fiunt, tranſeant, neque diutius, quam fiant, permaneant. Saltem verò, inquies, Deus è *potentiâ*, & *actu* compoſitus foret, à quâ Opinione abhorrendum docet Philoſophus. A quibus autem opinionibus abhorreat, novimus; quis verò illius autoritate tam ineptos, & fatuos homines fieri putaret, ut potius omnem Providentiæ vim, & poteſtatem ſublatam eſſe vellent, quàm de futili & ſtulto impii Philoſophi Axiomate dubitare? Si quæ enim ſit omnino Numinis Providentia, poteſtatem aut decernendi, aut faciendi, quod ſibi viſum erit, habeat neceſſe eſt: at tamen (proh Deum immortalem!) ne qua omnino in te ſit *potentiâ*, nihil te agere poſſe, niſi quod ab omni æternitate egeris, cautiores quique dicent Theologi! Atqui porrò inſiſtunt, ſi actio, etiam & paſſio Deo ineſſet, cum doceat Philoſophus omni actioni ſuam paſſionem comitari. Primùm eſto, an non itaque cùm æterna ſit Dei actio, æternùm quoque pateretur. Deinde fallit vir impius, & fallitur, qui nulli inſtituto omnia diſciplinæ ſuæ axiomata accommodavit, niſi ut omne Providentiæ regimen, & imperium tolleret. Tu itaque Lector, ipſe in te experiare, an quid cum de re quâvis cogites, aut decernas, patiaris, atque ut expertus fueris, de Philoſophi effato judices. At poſtremo, inquiunt, ſi quid perficiat Deus, quod antea non fecerit, mutabitur. Quid? an mutabitur Natura? Nequaquam, inquiunt. Itáne? iſta autem mutatio eſt, à quâ ut Deum vindicaret veſter Philoſophus, Providentiam ſuſtulit. An mutabitur Voluntas? Quid, an ut quicquam velit, contrà quam antea voluerit? iſta quidem mutatio quandam ſuæ ſapientiæ labem afferret, at nullam aliam, etiamſi mille ſubierit, quæ noceat, ipſe novi. Ut verò quid agat, quod antea non egerit, ejuſmodi mutatio eſt (ſi mutatio dicenda ſit) quam, ſi quâ omnino arbitrii poteſtate polleat, ſubire neceſſe eſt. Cujus

Digitized by Google

jus libertatis facultatem niſi ſummo Numini, atque illius uſum niſi Numinis Providentiæ tribuamus, inane eſt utriuſque nomen, omniaque eodem modo eveniunt, quo Athei evenire ſtatuunt. Ut quidem unica ſit in omni religionis negotio controverſia, an neceſſitate fiant omnia, necne? fieri ipſa Atheorum ſententia eſt, ſin aliter, jacta ſunt Virtutis, & Pietatis fundamenta; Quæ quanquam tam perſpicua ſint, ut nihil magis, tamen quanta, Deus Bone! Theologorum cohors divinæ Providentiæ libertatem labefactari mallet, quàm ut periclitetur fatalis iſtius Diſciplinæ authoritas, quam ſolâ impietatis causâ, conquiſivit Philoſophus. Quàm autem non modò impius, ſed & futilis diſputator fuerit, jam ſatis diximus.

DIS-

Digitized by Google

DISPUTATIO QUINTA.

A Generis humani Ortu & Corporis humani ſtructurâ Deum eſſe demonſtratur.

SECT. I. HActenus ſummam Divinæ Providentiæ ſapientiam, quam cùm in pulcherrimâ totius Mundi fabricâ, tum in quâque ejuſdem parte, exhibuit ſummus omnium Opifex, explicuimus. Atque tanto cum fructu & utilitate ipſum Mundum, quæque in eo ſunt omnia parata eſſe tam clarè demonſtravimus, ut ſimul nullâ fortunâ, nullâ neceſſitate, nullâ causâ niſi quæ ſummo ingenii mentiſque acumine enituerit, effici potuiſſe demonſtraverimus. Et quidem tam varia tamque præclara ſunt ubique optimæ & ſolertiſſimæ Providentiæ ſpectacula ; ut qui aliò referre laborent, planè non minori impudentiâ ſtupore ſe expediant, quàm ſi Solem, Lunam, & cætera aſtra in Cœlo eſſe negaverint, cùm non tam illuſtre ſit illorum Lumen quàm ſit rerum Naturæ uſus. Atque in quàm incredibiles delirationes præſtantiſſimi quidam Philoſophi, ſaltem quorum potiſſimùm viguére nomina, quique alios ingenio anteire putantur, ſolummodò quòd id vellent conari, præcipitaverint, ſuperius vidimus. Ut nulla ſtultitia, nulla ſuperſtitio magis credula eſſe poſſit, quàm ſit iſta quæcunque Philoſophiæ ratio quæ ſine Numine adornatur. Cùm verò ab Univerſitatis ad Animantium fabricationem venerimus, quàm exultare, quàm triumphare debet oratio ! Ea enim eſt Argumenti copia, ea ubertas, ut etiamſi nihil exaggeremus, omnia dicendi ornamenta, verba omnia, quæ in admirationem rapiant efflagitet. Quanquam ea quoque ſit illius perſpicuitas ut omnem orationis ornatum aſpernari videatur: Majora enim & clariora ſunt

Digitized by Google

Providentiæ phænomena, quæ in viliſſimo quovis animalculo, quàm quæ in Sole, Lunâ, Cœlo, Terra, Mundo denique univerſo cernuntur. Sume formicam, & contemplare paululum quanta contineatur in iſtâ cuticulâ partium varietas, quantus organorum apparatus, quam commodam molem, connexionem, ſitum quæque pars obtineat, quàm promptè ſuo uſu ac munere perfungatur, quàm mirabilis ſit membrorum ſtructura, quàm utilis inteſtinorum diſpoſitio, quantus ſit oculorum vigor, quanta pedum celeritas, quàm commodè articulis crura diſtinguantur, quàm incredibili ſubtilitate venter, cor, venæ, arteriæ, nervi, muſculi diſponantur, quàm abundè ſuis functionibus inſerviant, quantam ſpirituum copiam gignant, quæ ad generationem, nutritionem, appetitum, motum eumque celerrimum & ferè perennem, omneſque vitæ uſus & opera ſemper præſtò ſint, quanta denique vitæ vis, quanta agendi facultas tam exiguæ moli inſit & vigeat, ſi inquam hæc omnia perſpexeris, & niſi exquiſitiſſimam iſtam Opificis ſolertiam, quam nulla ars humana, nulla ratio aſſequi poteſt, mireris & obſtupeſcas, truncus es, non cute non corio obductus, ſed cortice obducendus.

Si quæ itaque à Philoſophis ſpolia ſuperioribus diſputandi locis ceperimus, tantum abeſt de iis quicquam triumphi agamus, ut priuſquam inſignem hunc locum aggrediar, quicquid obtinuerim ex ipsâ memoriâ abjicere atque deponere non recuſem, cùm, ut dixi, ipſa Argumenti perſpicuitas quicquam adjumenti mutuari aſpernetur. Atque igitur Philoſophi in ſuam quique hypotheſin reſtituantur. Et primùm Epicuro dabimus non modo hunc quem videmus mundum ſed & alios innumerabiles fortuitis Atomorum concurſionibus factos fuiſſe; & ne non fiant, atomos prudenter admodum paululum à naturali gravitatis pondere deflexiſſe; dabimus immenſum Cœli complexum corpuſculis è Terrâ expreſſis atque nullâ cauſâ in ſublime elatis extructum eſſe: Dabimus atomos terreſtres quàm primum in Terræ globum coiverant, inſitam ſuam gravitatis vim dimiſiſſe: Dabimus varios ratos & conſtantes cœleſtium curſus fortuitis ventorum flatibus gubernari: & ne omnia ſequar, quicquid ipſe præterea ſomniavit ultro conce-

cede-

Digitized by Google

421
cedemus. Dabimus Carteſio, ſi modò Deus materiæ motum impreſſerit, ipſam eas movendi leges ſibi præſcripturam eſſe, quibus tandem ſine cujuſvis Artificis conſilio ſe in pulcherrimum hunc Mundi ordinem fabricaret. Dabimus nullas omnino eſſe rerum qualitates, quanquam eſſe ſentiamus. Dabimus Terram Planetaſque omnes eâdem facilitate quâ in aquâ ebulliente ſpuma naſci & interire. Dabimus ſidera omnia ratos ſuos curſus eâdem ratione conſervare quâ ſuos in aquarum vorticibus innatantes feſtucæ. Dabimus aquam Terræ idcirco ſupernatare, quòd oblongæ illius particulæ è Terrâ expreſſæ, ne redeant, in ſitum tranſverſum ſe mutaverint. Dabimus Terram fornicis ad inſtar pulviſculis in aquam depluentibus exortam eſſe, & rurſum fornicem iſtum aliquando, ne fiat vacuum, lapſum eſſe, atque illius ruinas in eam orbis terrarum faciem quam videmus fortè contigiſſe. Dabimus denique fontes & flumina fieri, quòd cùm vapores vi ſubterranei caloris in altum ferantur, & per eaſdem vias redire nequeant, in ſumma montium juga aſcendant nullâ aliâ mechanicâ causâ, niſi quod ibi vias aliquantò latiores invenerint; & ne omnia ſequar, ſumat quoque quicquid præterea ipſe ſomniavit. Poſtremò etiam Ariſtoteli dabimus Naturam quæ nihil intelligit, ſemper tamen ſapientiſſimè operari, atque idcirco Cœlum in Orbem ferri, quòd cum motus circularis ſit omnium perfectiſſimus, corpori omnium perfectiſſimo convenire oporteat. Deinde plures & varios fieri cœleſtium motus, ne, ſi unus duntaxat foret, nihil naſcatur. Tum Cœlum figuram rotundam ſibi ſumpſiſſe, partim quòd ſit perfectiſſima, partim ne à tergo vacuum relinquat. Atque etiam ab Ortu per Meridiem in Occaſum movere quod magis decora ſit iſta movendi ratio quàm contraria. Imò & ſolem atque ſidera omnia neque lucem neque calorem in ſe habere, ſed cùm ſint nodi extra ſphæras ſuas protuberantes, motûs impetu in aëre incendia ciere. Denique Cœlum primum innumerabilibus ſtellis exornari, reliqua omnia ſingulis, quod quantum dignitate antecellat, tantum pulchritudine anteire oporteat. Et reliqua omnia dabimus quæ de Elementis, de Elementorum qualitatibus, de terræ ſitu, de mari, de fontibus, de pluviis, de uni-

verſâ rerum Naturâ luſit vir profanus. Atque hæc omnia cùm tam liberaliter dederimus, (& quæ major, ne dicam diſſolutior eſſe poſſit liberalitas?) eos nihil niſi homines naſci nobis redhibere poſtulamus, quod ſi fecerint, eo ſolo cauſam obtinuimus; ſi negaverint, ipſi eſſe ſe negant. Inde igitur incipiam, homo cùm ſis an ſempiternum an aliquando natum eſſe te putas? Ne verò ſempiternum dicas, ne riſum moveas, parentum enim qui ſint meminimus, dies natalis tabulis publicis perſcribitur; ſin verò contumax fueris, mors ingruens te refutabit, quòd ſi principio caruiſſes nunquam interire poſſes. At cùm tanto ſtupore eſſe nequeas, ut natum eſſe te tibi probem, te ergò non ita pridem natum eſſe confiteberis. At quibus Parentibus? Nos inquies eorum meminiſſe diximus. Rectè, at quibus iſti? Suis inquies, & iſti ſuis, atque ſic retro in ſecula ſempiterna. Sempiternum ergò inquis fuiſſe hominum genus, neque à quovis factum ſed homines ſe æternâ ſerie genuiſſe. At iſtâ ratione non modò hominum genus, ſed & ſingularem quendam hominem ſempiternum, qui neque creatus neque genitus fuit, eſſe ais. Cùm enim non exiſtat humana natura niſi in ſingulis hominibus, niſi ſit ſingularis quidam qui ab æternis ſeculis fuiſſet, ipſum hominum genus ſine initio eſſe non potuiſſet. Primus itaque iſte humani generis parens, cùm genitus non fuit, aut creatus aut infectus; ſi creatus, ad Deum qui omnium ſit Author pervenimus; ſi infectus, ergò & immortalis. At naturæ lege omnis homo mortali conditione naſcitur, & nemo eſt qui mortalem ſe non ſentiat. Si ergò quis immortalis ſit, adeo ut neque ortum habuerit neque interitum habiturus ſit, non homo ſed Deus appellandus eſt, qui & ipſe ſolâ præſtantiſſimæ ſuæ Naturæ virtute ſemper vivit, atque humanum genus procreavit. At ſit homo immortalis, quî genus ſuum in alios propagare poterat? Quî inquies? ut nunc quotidie hominem homine genitum videmus. Quî verò & iſtuc, cùm liberi nullo parentum conſilio naſcantur, imò cùm tantum abſit quovis conſilio in eorum fabricatione utantur, ut, quemadmodum omninò fiant, ipſi nequaquam intelligant. Et ſi fortaſſe vos Philoſophi intellexeritis, vos quoque nullam artem adhibuiſſe intelligitis. Cùm itaque tantâ arte, nullâ autem

humanâ

Digitized by Google

humanâ fiant homines, quis ſit iſte artifex qui eos tanto artificio conſtruxit quærimus, non ipſe homo qui quid ſit neſciat, ergo cauſa quædam homine ſuperior. Sive itaque ſempiternum hominum genus ſive aliquando ortum ſtatuas, eodem modo rem perfeciſti? Si ſempiternum, ſempiterna fuit generationum ſeries. Iſta autem quâ cauſâ inſtituta fuit? Si nullâ dicas, iſtuc eſt quod quærimus, quî tam præclara quæ in corpore humano cernuntur phænomena ſine cauſâ fiant; ſin quâvis, aut cæca, aut intellectrice. Si cæcâ, eadem eſt quæſtio. Si intellectrice, Deus eſt. Cùm verò æterna ſecula eſſe non poſſit hominum genus, niſi ut diximus ſit ſempiternus quidam homo, qui neque naſcatur neque intereat, ejuſmodi autem cùm eſſe nequeat, aliquando ortum eſſe dicendum eſt. Et ſi ortum, eadem eſt diſputationis controverſia, An cauſâ cæcâ an intellectrice? Cæca autem tantarum utilitatum quas dicturi ſumus eſſe non potuit; ſin intellectum habeat, rurſum Deus eſt. Qui itaque generis humani æternitatem ita aſſeruere, ut à nullâ cauſâ ortum habuerit, primum hominem quendam eſſe, qui nunquam aut natus aut interiturus ſit, aſſerere coguntur; quod cùm fecerint, deinde de cujuſque ab eo nati ortu nihil dicere poſſunt, niſi cuidam cauſæ intellectrici aſcripſerint. Cùm itaque tum totius generis tum cujuſque hominis cauſa ſit, ſi ſit Providentiâ prædita, Numen eſt; ſi ſit expers, quemadmodum efficiat, diſputemus.

SECT. II. Dicite igitur ô boni, quî primùm humanum genus naſcatur: Diximus, inquiunt. Qui verò vos eſtis: Olim inquiunt dixerunt tam Poetæ quàm Philoſophi. Ita quidem, atquî utri melius dicatis. Dicunt Poetæ è ſaxis à Deucalione & Pyrrhâ poſt terga jactis mares & fœminas naſci:

Paulatimque animâ calnerunt mollia ſaxa,
Et maribus nudas oſtendit Pyrrha puellas. Juv. Sat. 1.

Dicunt Promethea primum è Terrâ finxiſſe.

Quam ſatus Iapeto miſtam fluvialibus undis Ovid. Met. l. 1.
Finxit in effigiem moderantûm cuncta Deorum.

Digitized by Google

Dicunt Jovem Æaci filii virique optimi precibus commotum formicas, quæ in annosâ quercu vagabantur in homines mutaviſſe.

Ovid. Met. l. 7.

Vota Jovi ſolvo, populiſque recentibus urbem
Partior, & vacuos priſcis cultoribus agros,
Myrmidonaſque voco, nec origine nomine fraudo.
Corpora vidiſti, mores quos ante gerebant,
Nunc quoque habent, parcum genus eſt, patienſque laborum,
Quæſitique tenax, & qui quæſita reſervent.

Dicunt denique homines glandium ad inſtar è quercubus *excidiſſe:*

Papin. Theb. 4

—Quercûs laurique ferebant
Cruda puerperia, ac populos umbroſa creavit
Fraxinus, & fœtâ viridis puer excidit orno.

An hæc tu credis? Adeone inquis delirare me cenſes, qui talia Poetarum portenta credam? Quæ ergò meliora attulerunt Philoſophi videamus. Non alias profectò quàm quas Poetæ fabulas finxerunt. Sententias itaque recites. Complures autem narravere. Nemo verò uberiùs quàm *Diodorus Siculus* & *Cenſorinus*. Diodoro duæ memorantur ſententiæ, aut eorum qui ſempiternum hominum genus extitiſſe, aut eorum qui fortè aliquando ortum fuiſſe ſtatuunt. De priori diximus, non ita ſempiternum eſſe, ut quoque infectum ſit, niſi ſit primus omnium parens & ingenitus & immortalis. Sin ab æternis ſeculis gignatur, vel à causâ rationis compote, quam Deum appellamus; vel experte, atque adeo ad alteram Phyſiologorum ſententiam devolvimur, qui ut ibidem refert Diodorus, hominem è terrâ fortuitò & ſine Architecto prodiiſſe ſtatuunt in quâ, cùm mundi initio mollis & lutoſa fuerit, atque poſt inflatam ac quaſi fermentatam Solis calore ſuperficiem, puſtulæ quædam ſubtilibus pelliculis circumdatæ intumuerunt, è quibus tandem, cùm maturum accepiſſent incrementum, omnia animantium genera eruperunt. Cùm verò Terra ſubinde magis ab igne Solis conſtiparetur, nihil amplius majorum

Lib. 1.

jorum animalium in vitam producere potuit; ſed ex mutuâ commiſtione ſingula, generari cœperunt. Quæ quidem inter μυθολογούμενα meritò recenſet Diodorus, atque fabulæ ſimilia, quam de Sole Rhodi amore capto & ſeptem ex eâ αὐτόχθονας progignente memorat. Neque alia eſt, quam refert Sanchuniatho Phœnicum fabula, niſi quòd inſuper animantes fortè in Terræ utero efformatos tonitruum fragore è pelliculis excuſſos fuiſſe addant. Cenſorinus autem repetitis prius Poetarum fabulis ſic pergit. *Quidam ex ipſis ſapientiæ Profeſſoribus, neſcio an magis monſtruoſas, certè non minus incredibiles rationum ſuarum proferunt opiniones. Anaximander Mileſius, videri ſibi ex aquâ terrâque calefactis exortos eſſe ſive piſces, ſive piſcibus ſimilia animalia; in his homines concreviſſe, fœtuſque ad pubertatem intus retentos, tunc demum ruptis illis, viros mulieresque, qui ſe jam alere poſſent proceſſiſſe. Empedocles autem primò membra ſingula, ex terrâ quaſi prægnante, paſſim edita, deinde coiiſſe, & effeciſſe ſolidi hominis materiam, igni ſimul & humori permixtam. Hæc eadem opinio etiam in Parmenide, pauculis ab Empedocle diſſenſis. Democrito verò Abderitæ ex aquâ limoque primùm viſum eſt homines procreatos.* Seu (uti refert Lactantius) *vermiculorum modo de Terrâ nullo doctore, nullâque ratione effuſos. Nec longè ſecus Epicurus. Is enim credidit limo calefacto uteros, neſcio quos, radicibus cohærentes primùm increviſſe, & infantibus ex ſe editis ingenitum lactis humorem materiam miniſtrantem præbuiſſe, quos ita educatos & adultos genus hominum propagaſſe.* Id quod quoque cecinit Lucretius.

Euſeb. πραπαρασκ. Lib. 1. Cap. 10.

De die natali. Lib. 1. Cap. 4.

Creſcebant uteri Terræ radicibus apti,
Quos ubi tempore maturo patefecerat ætas
Infantum, ſugens humorem, auraſque petiſſens,
Convertebat ibi Natura foramina Terræ,
Et ſuccum venis cogebat fundere apertis
Conſimilem lactis.

Hæccine credis? Mallem profectò per jocum cum Poetis ſentire te diceres, quàm cum Philoſophis uſque adeo delirares; quam ergo malis ſententiam eligas. Quid de Empedocle

pedocle

pedocle cenſes? Crediſne membra ſingula primùm è Terrâ edita fuiſſe, tum deinde in corporis humani figuram coiviſſe? At quo ſemine orta ſunt, aut quis cujuſque membri fabricationem perfecit? Quis enim in brachio tam commodè muſculos extruxit, ut omni motûs rationi inſervirent? Quis ejus extremitatem in digitos diſtinxit: Quis digitorum internodiis muſculos perforantes & perforatos inſeruit? Atque cùm è Terrâ emerſerit, cur potius humero ſe applicuit, quàm capiti aut coxendici? Et denique quî cùm magno illius oſſe articuletur? At tam excors eſſe nequis, qui credas ſingulis membris vitam aut motum aut quamvis functionem ineſſe poſſe antequam totius fabricæ aptentur. Quid ergo de Anaximandro? Quicquamne lucri fieri putas cùm è mari nos potiuſquam è terrâ emerſiſſe dixeris? An facilius Tritones quàm homines gigni arbitraris? Humani corporis fabricationem intueare, nihilque referre intelliges ubi extruatur, ſed an quoquo modo ſine Opifice extrui potuiſſet. Quorſum itaque fabulas fabulis accumulare pergas? Cur enim non ab initio terræ incolæ gigantur? Novum monſtrum eſt ut è beſtiis aquatilibus fiant terrenæ, atque ut piſces dum Terræ ſe aſſueſcunt, tandem in homines mutentur. Miſſis itaque hujuſmodi rebus nimium commentitiis, de ſolo ipſius hominis, quale animal eum nunc aſpicimus, exortu perquiramus. Quid ergo tandem de Democrito & Epicuro, an homines vermiculorum more primùm è Terrâ fuiſſe procreatos? Te verò Epicure, qui ipſe cùm fungus ſine acumine, ſine doctrinâ fueris, qui quæ ſit interior corporis humani fabricatio, ſeu an quæ omnino ſit nequaquam intellexeris, & quanquam omnes vitæ beatæ rationes in ipſo ventriculo poſueris, tamen quæ ſit cœleſtis iſta fœlicitatis ſedes, homo oſcitans, ut fuiſti, explorare nunquam cogitaveris. Te inquam ſi tam fatuè & quovis porco ineptius balbutieris, mirari nequeo. Quis enim à te qui Diis tuis membra humana ſive externam corporis humani ſpeciem ſine quovis membrorum uſu aut interiori fabricâ tribuiſti, meliora eflagitaret? Sed miror potius hominem infantiſſimum, ut nobis pueris nutrices perſuaſiſſe memini, in hortulis Infantes naſci non crediſſe. Tu verò Democrite, quem non modò virum doctum & acutum, ſed & anatomicis diſ-

ſectionibus

ſectionibus maximè exercitatum aiunt, tu inquam qui omnium animalium viſcera inſpexiſti, tu qui venas, qui medullas, qui abditas quaſque partes perſcrutatus es, nihilne tu videre poteras quod opificis rationem efflagitaret? An quid imprudenter, quid non concinnè, quid non affabrè, quid non optimè conſtitutum reperias? Quot ſunt in minimo quovis animalculo machinæ, quàm præclara cujuſque officia, quàm innumerabilis partium varietas, quantus organorum apparatus, quàm congrua ſingulorum magnitudo, figura, ſitus, & diſpoſitio, quàm apta ad invicem connexio, ut tametſi in exiguâ mole innumerabilia unà claudantur Organa, tamen tantum abeſt eſſe alterum alterius impedimento, ut quodque mutuo cujuſque auxilio adjuvetur. Quid ergò Artificis ſolertiam laudare poſſet, quod in animalium corporibus non reperitur? Quid tu ipſe deſiderares? An elegantiam, an utilitatem, an varietatem, an ſymmetriam? Dicas ergò quî tu ipſe quicquam niſi in deterius immutare poſſis. Ne itaque Anatomicus cùm fueris Epicuri more de mirabilibus Animantium machinis, quaſi nil niſi Offæ carneæ fuiſſent, nobiſcum agas, ſed ſingulas totius partes ut Anatomicum decet, percurre, & tum dicas quemadmodum omnium viliſſima quâvis causâ quæ ratione caruit, fabrefieri potuiſſet. At Lumbricorum more omnia è Terrâ effuſa eſſe inquis. Quanquam autem præclara multa ſunt in majorum gentium animantibus quæ in Lumbricis non reperiuntur, ſolùm viliſſimi iſtius Animalculi compagem, præſertim viſcera, inteſtina, & organa vitalia aperias, & quî fiat ſine Artificis ſolertiâ dicas; quod ſi dixeris, omnia quoque ſic fieri concedemus. Primùm ergò totam compagem muſculorum annularium catenâ conſtare reperies, qui fibris ſuis ad motum perficiendum contrahuntur & dilatantur: Deinde varios pedunculos inferiori parte ſortiri, quibus obambulare & perreptare valeat: Tum in ſummitate dorſi varia foramina, quæ pulmonum & trachearum ad inſtar inſpirationi inſerviunt. Si verò ab externâ compage ad inteſtina progredieris, primùm Proboſcidem, quâ Terram perforat, deinde oris hiatum omnibus ſuis ſe alendi inſtrumentis inſtructum, invenies, ſuperiùs cerebrum, inferius œſophagum, huic proximum cor, cordi

V. Cl. Williſ. de animâ Brut. C. 3.

vaſa ſpermatica, his ventriculum in tres regiones diviſum, horum infimo, inteſtinum ad caudam uſque exporrectum, à caudâ tubum quendam, qui hepatis munere fungitur, ad ventriculum perreptantem, ne quid de venis, de arteriis, de nervis dicam, quæ per totum corpus ad ſua quæque munia obeunda diſponuntur. Hæc omnia cùm perſpexeris, de bove, de elephanto, de homine nullâ te ſolicitudine urgebimus. Nobis itaque animalium iſtiuſmodi viliſſimorum ortum exprobrare deſinite, neque quod eorum Natalibus non adfuerunt Nutrices, nullius curâ edita fuiſſe putetis. Sed ab iis exordium ducentes ſi eorum ortum ſine ratione explicare poſſitis, ad noſtrum genus progrediamini. Denique cum *Myrmecidis* opuſcula abſque Opifice perfeceritis, tum, neque ante, quî *Dædali*, *Zeuxidis*, & *Polycleti* opera ſine artificio fingi poſſent dicere pergatis.

SECT. III. Ne verò vobis hâc durâ conditione nimium devinctis præripiatur omnis diſputandi facultas, è vinculis eximemus, atque igitur ſolum quemadmodum homines gignantur dicite. Mundi ergo initio locis quibuſdam paludoſis tumores ſive uteros quoſdam è limo calefacto increviſſe, quibus tandem perruptis omnium Animantium genus, etiam & homines editos fuiſſe dicitis. Cur verò ſolo Mundi initio? Cur non poſtea? Cur non hodie? Cur quæſo tam ſubitò deferbuére Naturæ vires, ut quæ primo ſeculo omnia animalium genera procrearet, omnibus, quæ ſecuta ſunt, nulla poſſet. Quæ enim ſponte (ut ipſi opinantur) inſecta, arbores, plantas atque id genus alia genuit, nunc quoque eadem gignit: Cur igitur in homine tantum deficeret ut per tot ſeculorum ſeries, nullum ſui Operis veſtigium, ſpecimen nullum exhiberet. Neque ſolo in homine, ſed in omnibus aliis animalium ſpeciebus obtorpuit vis illa procreatrix. Num enim non mirum videatur Equos, Boves, Elephantos, aliáque immenſæ molis animalia adeo ubertim è Terrâ olim effundi, per tot tamen ſeculorum ſeries ne quidem aut felem aut canem aut paſſerem inde erupiſſe. Quæ inquam tam ſubitæ mutationis cauſa eſſe potuit? Aut ſi tantum primâ Mundi ætate Natura fortè defecerit, cur quæſo ab eo tempore nihil magis

Digitized by Google

magis etiam nunc conſeneſcens deficiat? Idem enim quolibet anno in Terræ frugibus procreandis valet, quod ante quinque millia annorum valebat; cur igitur, ſi ante complures annos homines genuiſſet, nunc quoque non annuatim gignat? Cum verò binos omnium parentes eſſe ſtatuunt, Solem & Terram, uter quæſo eorum conſenuit? An Terra? Ita; Terra inquies olim omnium fœcunda ſit temporis longinquitate effœta, ut quæ olim Animantia magna, nunc tandem niſi parva parturire nequeat. Sicut ager recens ſubactus ſuas fruges multâ luxurie effundit, qui tamen poſtea exhauſtis viribus magis magíſque langueſcit. At vos docebit quivis ruſticus agrum, ſi à ſemente paululum requieſcat, vires reſarcire: Cur non igitur & ipſa Tellus? Quamvis enim Mater omnium appelletur, non tamen ſenectute ut ſolent mulieres ſterileſcit, ſed eandem, quam ab initio habuit, ſui conſtitutionem conſervat: Perenni enim noctis & diei, hyemis & æſtatis viciſſitudine eadem conſervatur calidi & frigidi, ſicci & humidi temperatio, quâ ſolâ omnes fœcunditatis rationes continentur. Adeo ut eâ duntaxat ſublatâ interiret omnis Naturæ vis prolifica; ſi enim aut calore ſuperetur frigus, aut frigore calor, prorſus tolleretur debita iſta temperatura quâ ſolâ rerum ortus perficiuntur. Cum itaque eadem ſit ſemper Cœli temperies eadémque Telluris diſpoſitio, cur non iiſdem in locis quibus olim, exoriantur magni puerorum proventus. Quam quoque ſempiternam Telluris juventutem (referente Philone) ſic demonſtravit Critolaus; Οὔπω δὲ ἡ γῆ γεγήρακεν, ὡς διὰ χρόνου μῆκος ἐστειρῶσθαι δοκεῖν· ἀλλ' ἐν ὁμοίῳ μένει νεάζουσα ἀεί· πίστις δ' ἐναργὴς τοῦ ἀδιαστάτου καὶ ἀϊδίου περὶ γῆν ἀκμῆς, τὰ φυόμενα· καθαρθεῖσα γὰρ ἢ ποταμῶν ἀναχύσεσιν, ὥσπερ φασὶν Αἴγυπτον, ἢ τοῖς ἐτησίοις ὄμβροις, τὸν ἐκ τῆς φθορᾶς κάματον ὑπανίεται, καὶ χαλᾶται, κἄπειτα διαναπαυσαμένη, τὴν οἰκείαν δύναμιν ἀνακτᾶται μέχρι παντελοῦς ῥώμης, εἶτ' ἄρχεται πάλιν τῆς τῶν ὁμοίων γενέσεως τροφὰς ἀφθόνους ἁπάσαις ζώων ἰδέαις ἀναδιδοῦσα, &c. *Terra certè nondum conſenuit, ut præ ſenio effœta videri poſſit. Viget enim illa ſui ſemper ſimilis, ut ex indefeſſâ continuâque illius fœcunditate liquet. Irrigata enim vel fluminum reſtagnationibus, ſicut Ægyptus, vel annuis imbribus exhauſtas feracitate vires reficit, & quiete modicâ ſe reſovet, móxque ut ante alimenta ubertim animantibus ſuppeditat.* Περὶ ἀφθαρσίας κόσμου.

 Ita

Ita certè cui daretur pinnas aláſque ſumere, & è ſublimi campos colléſque inſpicere, quomodo herbas ferant & pabulum, hordeum & triticum, aliáſque ſpecies varias, vel agricolarum induſtriâ ſatas vel ſua ſponte provenientes. Præterea ſuaves auras è floribus iiſque divinâ arte pictis exhalantes; móxque deflexis ad arbores ſilveſtres oculis contemplari populos, cedros, piceas, abietes, procera quercuum robora, quæ tum montes maximos tum pleróſque agros eorum radicibus ſubjectos opacant; agnoſceret Terræ ſemper juveneſcentis vigorem, quàm nihil diminutum ſit è priſtinis ejus viribus, ergo nunc quoque homines pareret, ſi unquam antea paruiſſet.

Quid ergo ſi non Terra fatiſcat? An Sol conſenuit? Sole autem nihil immutabilius: ipſe enim per omnia ſecula eâdem ad momentum uſque incitatione fertur; eodem lumine collucet; eaſdem tempeſtates efficit, atque in aliis omnibus eâdem vi, quâ ab initio operatur. Cur itaque in ſolis Animantibus deficiat? Quod inquiunt Pomponatius & Vaninus, non eadem ſit corporum cœleſtium diſpoſitio. Atquî corpora cœleſtia non ſitu ſed vi & calore in inferiora operantur; ſi igitur eadem ſit virium poteſtas, cur non & iidem effectus? Utut verò Solem & Lunam, qui omnium principatum obtinent, ad eadem Cœli puncta quovis annuo curſu redire conſtat, atque adeo eodem planè modo diſpoſitos fuiſſe. Reliquorum autem ſiderum influxus uſque adeo perexiguus eſt & loci varietate tam parùm immutatus, ut in rerum naturâ perexiguum poſſit efficere, ſi quam omnino mutationem. Ita quanquam ſydera fixa propter eorum in Orientem motum aliquot menſium ſpatio tardius quam antea oriantur & occidant, nihilominus Anni tempeſtates Solis utique per Zodiacum curſui allegatæ nihil omnino variantur. Atque igitur cum rerum inferiorum generatio, non à remotis iſtis, qui noſtro Mundo non præſunt, perficiatur, cætera omnia pariter omnibus ſeculis naſcuntur: atque eoſdem fructus & arbores quas Terra olim, nunc ubique profert, idque iis in locis quos Cœli facies prorſus contraria intuetur. Cùm igitur alia omnia etiam in oppoſitis Terræ plagis eodem ſemper modo oriantur, unde quæſo tam inſignis virtutis animalium procreatricis mutatio eveniret, ut ne quidem rudia eorum tentamenta, quæ olim

Digitized by Google

olim tantâ ubertate procreaverat, nunc ſit procreando. Fac autem diverſam Cœli poſituram id effeciſſe, ut quæ animalium genera olim orta fuerant, nunquam iterum oriantur: cur non alia aliis formis gignat? An non mirum videatur cùm tot tam mirifica olim protulerit, atque ſit eadem agendi virtus, ut jam nihil aut tale aut ſimile valeret. Quid autem multis, cùm omnium nugarum nugaciſſimæ ſint Aſtrologorum nugæ? Nullâ enim ratione nituntur, nullâ experientiâ confirmantur, ſed ſe ſolâ impudentiâ & anicularum ſuperſtitione tuentur. Et quidem omnem Artis ſtultitiam eo & acumine & judicio redarguit magnus iſte vir Petrus Gaſſendus, ut poſthac Athei, ſi quicquam ſapiant, in impietatis ſuæ defenſionem accerſire prorſus deſierint; cùm quidem propriæ ipſorum Hypotheſes, quantacunque ſint fatuitate inſignes, Aſtrologorum fabulis longè ſuperentur. Phyſ. ſect. 2. lib. 6.

SECT. IV. At ſi (ut loquuntur Poetæ) Cœli amplexu gravida fiat Magna Mater, quî tamen ad partum conceptiones pervenirent? Materia enim ſeminalis, quæ ad hominem fabricandum apta eſt, nullam aut caloris aut frigoris inclementiam ferre poteſt. Quî ergo inſignem iſtam utriuſque inæqualitatem, quæ inter medium diem mediamque noctem intervenit, impunè pateretur? Præſertim cùm in locis ipſi Solis viæ ſubjectis, ubi Terram hiſce filiolis auctam fuiſſe fingunt, non minor ſit diei & noctis, quàm ſit apud nos hyemis æſtatiſque inclementia: Die enim maximo Solis ardore uruntur, nocte ſummâ frigoris extremitate algent. Quî ergo tantâ caloris & frigoris inæqualitate non labefactetur debita materiæ ſeminalis fermentatio, quâ aut impeditâ aut perturbatâ mox deletur omnis fœtûs fabricatio. Ne quid dicam de roris delapſu, de pluviarum frigiditate; quæ facillimè, præſertim conceptionis initio, innatum ſemini calorem everterent. Quid deinde cùm ad partum pervenirent Infantes? Quo cibo veſcerentur? Lactis humor (inquiunt) unà cum iis è veſiculis erumpebat. Cur non etiam ſimul & Nutrices, faſciæ, & crepundia, & quicquid præterea eorum aut ſaluti aut voluptati inſerviret? Quam breviter & argutè infantes lacte ali reſpondent!

Unde verò miniſtretur illos quid interrogas? ſemper enim ſi quid evenire dixerint, de phyſicâ illius causâ ſatis dixiſſe ſe arbitrantur. Cùm puer naſcitur, lactari neceſſe eſt, unde autem lactis humor de die in diem ſuppeditabitur? fontes lactis ſcaturiunt ut in fœminis mammæ.

Lucret. lib. 5.

Convertebat ibi Natura foramina Terræ,
Et ſuccum venis cogebat fundere apertis
Conſimilem lactis, ſicut nunc fœmina quæque
Cùm peperit, dulci repletur lacte, quòd omnis
Impetus in mammas convertitur ille alimenti.

Ritu profectò veſtrûm veteri, ut quicquid fieri expedit, id fieri ſine causâ neceſſe ſit. Si lacte caruerint Epicurei, illius copiam effundet Terra; vinum quoque & oleum ſi opus fuerit credo effuſura. At Natura paravit. Ergo non tam dura noverca eſt, quàm tu eſſe conqueſtus es, cùm in ſuæ ſobolis alimentum nutritii humoris fontes ex ipſis Terræ venis in agros induxerit. At quænam eſt iſta tam provida ſolerſque Natura, quæ tanto Artificio omnibus, quæ genuit, cibos tam commodos, tam uberes, tam parabiles comparavit, niſi quòd Naturæ nomine hic, quod & ubique fit, optimam Providentiam inducant? At ſic in Terrâ contigit, ut nunc in fœminis. Id quoque veteri veſtrûm comparandi ritu, ſi quid quod caſu vos factum eſſe dicitis, cùm quovis quod ſolertiſſimâ Providentiâ effectum ſit contuleritis, eandem fuiſſe utriuſque rationem concluditis. Sic vos de conſtanti Maris æſtu interrogatos eodem modo quo conſervantur æquabiles cœleſtium curſus dixiſſe memini, quaſi iſti, quibus in Naturâ mirabilius nihil reperitur, nihil mirabile in ſe haberent. Ita nunc ſi quemadmodum Terra Lactis ſuccum fundat, quæratur, eodem inquitis modo quo animantia prægnantia fundere ſolebant, quanquam id ſolâ nec niſi ſolâ Providentiâ factum eſſe poſſet, quò quæ genuit Natura, eadem in vitâ conſervaret. Vos verò ſi ſolùm comparationem feceritis nullâ interim habitâ ad eam ratione, an conveniat, an toto genere diſcrepet, rem præclarè geſtam eſſe putatis, ut demum eò redeat totius ratio, ſic in Terrâ Lac nullâ, ut in animantibus ſummâ Providentiâ com-

Digitized by Google

comparari. At ſi unà cum pueris fortè naſcatur lactis humor, deerunt Nutrices quæ iis in os inſerant, cùm ipſi niſi aliorum ope ſe nutrire neſciant. Atque etiam cùm perruptis veſiculis ſit omnis Lactis humor in Terram effuſus, unde iſte illius penus conſervari potuit, quo aliquot menſes, quibus Infans projectus aleretur. Atqui hanc rem acutè ſatis diſſeruit Lactantius. *Videamus* (inquit) *an idipſum quod dictitant, fieri potuerit, ut homines naſcerentur è Terrâ. Si conſideret aliquis quandiu, & quibus modis educetur Infans, intelliget profectò non potuiſſe Terrigenas illos pueros ſine ullo educatore nutriri. Fuit enim neceſſe quampluribus menſibus jacere projectos, donec confirmatis nervis movere ſe, locumque mutare poſſent; quod vix intra unius anni ſpatium fieri poteſt. Jam vide utrumne Infans eodem modo & eodem loco, quo eſt effuſus, jacere per multos menſes valuerit. An non humore illo Terræ, quod alimenti gratiâ miniſtrabat, & ſui corporis purgamentis in unum miſtis obrutus, corruptuſque moreretur?* Deinde quomodo vim immoderatam diurni æſtûs & nocturni frigoris ferre poſſent? Niſi quòd ut inquit Lucretius De Origine erroris, l. 2. c. 12.

Novitas Mundi nec frigora dura ciebat, Lib. 5.
Nec nimios æſtus, nec magnis viribus auras.

Quaſi noctis dieique viciſſitudines Solis ortu & occaſu non ſemper eodem quo nunc modo redirent. At ſic ſemper philoſophiam tractant aſoti iſti, quaſi Solem nec occidentem unquam viderant, nec orientem, quì enim aliàs cùm Sol adeſſet, non eundem ſemper caloris impetum, neque eandem, cùm abeſſet, frigoris inclementiam fuiſſe putarent? Cuiquam verò, quem unquam uſſit nocturnum frigus incredibile videretur ut puer nudus atque frigido luto volutatus, totius anni ſpatio noctium ne quidem hyemalium inclementiâ enecetur. Adeo ut etiamſi primus iſte generis humani parens ſine parente naſci poſſet, tamen ſine educatore mox à partu tot periculis & difficultatibus conflictatus nutriri non potuiſſet. At denique ſi ſic nata & educata fuerint animantia, quî cùm adoleverint ſuum quodque genus propagare poſſent? Quod inquiunt cùm Terra nimio Solis igne conſtipata tandem fatiſceret, ex mutuâ commiſtione

ſingula

ſingula gigni cœperunt. Hoc etiam, ut ſoletis, argutè! Quid enim num proſpexit Natura iſta quæ primùm procreavit, ut effœtâ Terrâ ipſa ſe in ſuo quodque genere procrearent? An non ergo optima Providentia eſt, quæ iſtâ ratione omnia quæ genuit in omnia ſecula conſervaret? Num nulla cauſa rationis particeps effecit? Id autem eſt quod quærimus quì tam providè & ſolerter fiat ut omne animal ſuam in ſuo quodque genere familiam propagaret? Cùm enim incredibili arte fiant omnia, parentum autem nullâ, an non planè ſequitur aliâ quâdam cauſâ, quæ ipſa & ſapientiſſima ſit & ſummâ artis peritiâ prædita fabricari? At veſtri moris non eſt in cauſarum rationibus explicandis ad effectuum ſolertiam intueri, ſed ſi quemadmodum fiant ſimpliciter narretur, quamobrem interim ſic fiant nihil ſoliciti vos ſatis expediiſſe putatis. En ergo quàm præclarè rem agitis: interrogantibus quî tam mirabili arte animantia ſuam ſobolem procrearent, reſponſum eſt quòd gignendi facultate prædita eſſe contigerit. At unde iſta gignendi facultas,unica res eſt quam quærimus. Quis enim cuique animali membra iſti muneri inſervientia donavit? Quis cujuſque generis ſexum duplicem effecit? Quis utriuſque organa ita accommodavit, ut cùm in variis generibus varia ſint, in unoquoque tamen altera alteris aptentur? Quis ea intus vaſa fabrefecit, quæ materiam ſeminalem per multos longoſque ductus elaborarent? Quis denique eam eidem facultatem dedit, ut ſe ſponte in perfectum animal fabricaret? Iſtæc ergo omnia quî contingant ſine Providentiâ dicite. Quid autem ſecum pugnantius dicere poſſitis, quàm ut nullâ cauſâ conſultrice fiant, eâ tamen ſolâ ratione fieri ut animantium conſervationi conſulatur? Quod etiam cùm dixeritis, adhuc tamen ſupereſt dicendum quâ viâ & ratione res tota perficiatur. At iſta veſtræ Philoſophiæ ſumma eſt, rem quamque ſic fieri quod ſic fieri contingat. Quâ verò phyſicâ cauſâ & quemadmodum quodque fiat erudita veſtra natio, quæ iſta imprimis pollicetur, & de iſtis maximè gloriatur, tam thraſonicis promiſſis ſe quicquam devinctam eſſe non putat.

Digitized by Google

Sect. V. Quorſum verò de his plura? cum ſint ipſa per ſe putidiora, quàm ut redargui refellíque mereantur. Neque equidem refutari quòd opus eſſe duxi, ſed ſolùm ut intelligatur quàm ridiculis & prorſus incredibilibus fabulis delectentur glorioſi iſti omnium ſcientiarum fundatores. Quo facto, pueriles eorum ampullas, quæ quovis halitu diſflantur, non ulterius ſequemur. Sed cùm tam præclaræ tamque indubitatæ in omni corporis humani fabricâ reperiantur ſummi Artificii rationes, earum contemplatione admirabilem ſummi Opificis ſolertiam demonſtrabimus. Non quòd in animo habuerim omnem totius fabricationis uſum & ornatum explicare; iſtuc enim pro inſtituto noſtro opus nimis prolixum eſt, cùm ingens per ſe volumen efflagitaret. Atque igitur utinam cùm ætas noſtra viris doctis iiſque Anatomiæ peritiſſimis abundet, eorum aliquis idem nunc quod olim Galenus opus adornaret. Quanquam enim ille præclarè opere ſuo perfunctus ſit, adeo ut in omnibus philoſophorum ſcriptis nobilius fortè nullum extet philoſophiæ monumentum: Tamen cùm tam multa & prorſus ſtupenda miracula in omni pene corporis humani parte nudius tertius inventa ſint, ſi quis omnem illius deſcriptionem, qualis nunc habetur, per ſe exhiberet, præclarius certè nullum aut Numini aut ſibi monumentum condere potuiſſet. Quod cùm opus ſit magis jucundum quàm arduum, & plus ingenii quàm laboris poſtulet, pium aliquem Philoſophum aliquando ſuſcepturum non diffido. Interim verò ne argumentum tam nobile penitus prætercam, atque ut ſpecimen quoddam exhibeam, tum quàm inartificiosè ipſi Mechanici corporis humani ſtructuram expediant, tum quantâ Artificis arte expediantur in eo omnia, unam rem ſequar, de quâ hypotheſin minus fabuloſam ſe comminiſci arbitrantur; Corporis ſcilicet ductus & canales quos uſûs causâ non extructos fuiſſe volunt, ſed liquore per eos fortè fluente excavari, non aliter quàm per agros aquæ ductus non naturâ parentur, ſed ipſis aquis, quæ, cum eo fortè ferri contigerit, temporis decurſu tandem ſibi cavitates efficiant. Cujuſmodi præcipuè ſunt Ventriculus & Inteſtina, Nares & Arteria Trachæa; venæ

& arteriæ; cerebrum & nervi. Sic de priſcis aliquot Philoſophis refert Ariſtoteles, ut Mundum inquiens caſu temeritatéque generant, ita quoque de ortu plantarum & animalium ſermonem inſtituunt. Οἷον ἐν τῷ σώματι ῥέοντος μὲν τοῦ ὕδατος κοιλίαν γίνεσθαι, καὶ πᾶσαν ὑποδοχὴν τῆς τε τροφῆς καὶ τοῦ περιττώματος· τοῦ δὲ πνεύματος διαπορευθέντος τοὺς μυκτῆρας ἀναρραγῆναι. *Ventrem nempe alvum, omnéque cibi & excrementi conceptaculum, dum per corpus humor perlaberetur effectum fuiſſe: & nares ex rupto patuiſſe, cum ſpiritus ſive flatus tranſmearet.* Quid ergo an talia ipſe refellam? An quis ea refellere opus cogitet? ſi refellam, vereor ne ab iis ipſis, qui niſi refellantur de provinciæ fugâ jactabunt, otioſæ atque inutilis induſtriæ arguar. Si refellere recuſavero, novi quantos ſint de eâdem fugâ edituri triumphos. Refellam igitur non quod opus eſſe arbitror, pudet enim tam otioſa non prorſus faſtidire, ſed tum ut meipſum tam jucundâ contemplatione delectarem, tum ut admirabilem divini Opificis ſolertiam prædicarem: Nihil enim aut magis contemplari delectat, aut conditoris artem magis laudat, quam ſtupenda corporis humani in omni parte fabricatio. Dentur ergo vobis aquæductus veſtri, quales humor quiſpiam nunc rectà fluens, nunc in ſinus ſubinde flectens ſibi excavare potuit. Quanquam quo fonte ſcaturiat, non intelligimus, neque quî oris aperturam effodiat, niſi viam ſuam dum projecti Infantes in lactis fontibus jacerent, effeciſſe putetis. Quod ſi fieri poſſe dicatis, an dentibus quoque adverſis munire dicetis? An linguam variis muſculis inſtructam fabricare? An aſperam arteriam, ne quid cibi in pulmones fortè incidat, operculo tegere? An œſophagi tubum tam concinnè terebrare? An omni fibrarum genere, rectis, obliquis, tranſverſis intertexere? An ventriculi ambitum tam aptè cibis excipiendis excavare? Cur non potius ſimplici rectóque curſu flueret? quinam obſtitere obices, ut eò cum venerit, ſe in ambitum diffundere cogatur? Aut ſi quid fortè obſtiterit, cur per œſophagum non refflueret? Aut ſi fortè Inteſtina aperiret, cur non in fundo ventriculi, in quem directo impetu delabitur? Et denique cùm per partem ſiniſtram ingrediatur, cur ſibi ad dextram exitum idque in elatiſſimâ illius regione aperiret. Quin & potuitne ventriculum tantâ fibrarum varietate deli-

De part. Anim. l. 1. c. 1.

delineare, atque alias in orbem, alias in rectum, alias in obliquum ductas texere? An non dum unas radiaret, elueret alteras, aut potius qui recto curſu radios obliquos omnino delineare potuit? Potuítne utrique ventriculi orificio validum ſphincterem circumduxiſſe? Potuítne animalibus, quæ tam perfectè molendi inſtrumenta non haberent, duplicem ventriculum comparare, ut cibus in altero aliquantum digeſtus, perfectè in altero excoquatur? Inſuper quanquam aquæ defluxus canalem excavare potuit ſinibus aliquot intortam, potuítne tamen inteſtina tot convolutionibus & gyris invicem complicata efformare? Quomodo toties ſupra ſe diverſo canali redire potuit, niſi prius fiſtulæ, per quas remearet comparatæ fuiſſent? Quomodo per quam plurimos gyros ad imum pene delata non ſtatim exeat, ſed illico veſtigiis verſis, ſurſum ad uſque ventriculum perreptaret? Potuítne ſolo præterlapſu tam numeroſos lactearum meatulos in inteſtinis aperire, eóſque eâ magnitudine juxta & figurâ, ut ſolas particulas tenuiores craſſis relictis exugant? Potuítne numeroſas valvulas, magnam præſertim illam colo juxta Ileum adnatam, in viam ſuo curſui contrariam apertas efficere? Potuítne motum periſtalticum fæcibus deorſum per tot in ſeſe redeuntes anfractus proliciendis ciere? Potuítne denique, ne omnia ſequar, purior pars alimenti lacteis excepta ſurſum nullâ Providentiâ conducta recto meatu emergere longóque ductu per Thoracem ad uſque collum & humeros perreptare, ut in alteram, venarum ſcilicet, Canalem exoneretur. An nondum mechanicæ veſtræ de aquæ ductibus ſtultitiæ pudet? Me ſanè tandiu irriſiſſe pudet. Aliam ergo rationem de his vobiſcum diſputandi inibimus. Quemadmodum igitur ſimplici noſtrâ philoſophiâ ſit tota rei fabricatio confecta audiatis.

SECT. VI. Qui animalia in initio procreavit ipſe idem ſine nutritione ea conſervari non poſſe intellexit, atque igitur ut quod fecit, quamdiu inſtituerat in vitâ permanere, conſervaret, ſuis quodque nutritionis inſtrumentis inſtruxit. Atque primum os aperuit, quo alimentum intus ſuſciperet, adverſâ dentium phalange munivit, ut ſuſceptum comminueret. Dentes duabus maxillis inſeruit, quarum ſupe-

ſuperior immobilis, inferior quæ priori articulata motu prædita eſt, ut dum accedat & recedat, molendi munere fungatur. Quibus autem unum tantum dentium ordinem dedit, alterius defectum, in aliis, prout uſus poſtulaverit, duplici ventriculo, in aliis multiplici, compenſavit. Deinde Linguam in cibi potúſque deglutiendi adminiculum adjunxit, guſtûs facultate donavit oſſi hyoidi tum ad firmitatem tum ad motûs gubernationem valido ligamento commiſit. Oeſophagum variis tunicis conflavit, & quamque tunicam variis fibris: Interiorem tranſverſis & circularibus variè ſportulæ ad inſtar è viminibus factæ intertextis tum ad ſenſationem tum ad robur, & quo magis grata fiat ſenſatio, lanugine quâdam ab uſque faucibus ad uſque ventriculum obduxit, ut guſtûs delectatio totâ gulâ ſentiatur: Mediam ſpiralibus surſum & deorſum contrario ductu tendentibus & veluti cochleis oppoſitis ſe mutuo interſecantibus, ut alteris deglutitionis, alteris expuitionis opus perficeret. Extimam, quâ ventriculo aliiſque viſceribus ad omnium ſtabilitatem connectitur. Variis deinde muſculis variâ ſe movendi poteſtate præditis, quorum juncto opere cibaria attrahit, circumvenit & deorſum pellit. Et quo facilius fiat deglutitio, ad Linguæ radicem glandulas poſuit, quæ totius fiſtulæ cavitatem leni & blando liquore irrigarent. Per Thoracem longo itinere & ſui ſecurum & aliis innoxium duxit; ſecurum, tum quod viâ undique oſſibus concluſâ incedat, tum quod ſine vertebris alligetur: Innoxium, cùm ut viſceribus Thoracis inquilinis præſertim Arteriæ magnæ locum cedat, ſe hoſpitis modeſtiâ à recto ductu in obliquum convertat. Dum Diaphragma mirâ ratione perforans in ventriculi regionem proficiſcatur, qui in loco nullis oſſibus circundato idcirco ſitus eſt, quo facilius, id exigente ſui officio, extendatur. Ventriculi cavitatem ut publicæ coctionis Culinam & Promptuarium paravit, & propterea illius orificium inferius non directè ſuperiori ſuppoſuit, ſed cum alterum parti ſiniſtræ connectatur, alterum non modo in dextro latere, ſed & elatiori illius parte ſitum eſſe curavit. Ne ſi in fundo, cibi incumbentis pondere ſeſe aperire ſtimularetur incoctúmque elabi permitteret, nunc verò cum nihil niſi per acclivem aſcenſum egredi-

Gal. de uſu part. l.6.c.5.6.

Digitized by Google

egrediatur, alimenta non niſi perfectiſſimâ concoctione elaborata ad Inteſtina tranſmittuntur. Utrumque inſuper fibris orbicularibus donavit, quibus ſe & occludere & reſerare valeant, ut ſtomachus utrinque clauſus ſuo munere commodiùs perfungatur; quippe ſi ſurſum apertus fuerat, calor & ſpiritus elevati ſurſum diſſiparentur, atque igitur Ollæ operculum impoſuit. Si deorſum, alimenta necdum ritè excocta Inteſtina ſubirent. Inferius tamen Orificium ſuperiori laxius conſtringitur, ut Chylo ſatis cocto leviter ſolicitatum, eum effluere patiatur. Meatum tamen arctiorem fecit, quòd cum per œſophagum alimenta dura, aſpera, magna nec multum contrita in ventriculum deferantur, hic οἷον πυλωρός τις δίκαιος (inquit *Galenus*) *ut Janitor quidam fidelis*, unde nomen traxit, alimentis niſi ritè excoctis & comminutis in Inteſtina tranſitum non concedat. Ipſum ventriculum, tribus, iiſque validis membranis contexuit, quo ad melius perferenda ciborum onera, & concoquenda robuſtus fiat. Primò lanuginosâ iſtâ, qua tum cibi particulæ, ad concoctionem faciliorem detineantur; tum deinde vaſorum extremitates à periculo quovis defendantur; tum denique ſuccus acidus quo præcipuè fermentatio peracta eſt, in eo hoſpitetur. Alterâ carnoſiori, quâ præcipuè ventriculi ſubſtantia conſtituitur, atque ad meliorem operis ſui functionem variis fibrarum ordinibus donatur, rectis quibus ſurſum aut deorſum contrahitur, tranſverſis quibus ad utrumque latus, utriſque autem, ut commodius alimentum excipiat, exceptum concoquat, concoctum ſupernè aut infernè, ut opus fuerit egerat, & cibo denique perfunctus ſe contrahat. Tertiâ craſſiori, quæ & totius ventriculi integumento ſit, & cum aliis partibus connectat; quæ etiam ſingulari quodam Artificio minor ſit interioribus, quâ ratione in fibras & ſulcos colliguntur, quibus Chylus hic illic in varias portiones diſperſus, multo facilius quàm in eâdem mole ſimul accumulatus concoquitur: ſic enim in bibonibus, qui nimiâ humiditate rugas iſtas eluunt, Medici concoctionem labefactari & penitus everti experiuntut. Denique ut in Ventriculi fundo quidam ſcateret liquor acidus proſpexit, cujus vis exolutrix concoctionis opus conficeret, atque igitur

De uſu. part. l. 4. c. 7.

eum pluribus circumquaque veluti foculis ſcitè admodum circumdedit; ſupra corde; ſubtus pancreate; anterius omento; poſterius aortâ venâque cavâ; dextrorſùm hepate, ſiniſtrorſùm liene; quorum calore in concoctionis negotio egregiè adjuvatur, iſtis enim malè affectis eo ſemper malè perfungitur. Inteſtina denique numeroſis convolutionibus circunduxit, tum ut prolixo tranſitu ſucci nutritii ſecernantur, tum ut ne continuâ fæcum expulſione interpellemur. Anfractus hoſce variis ubique plicellis tornavit, quò commodius chylum præterfluentem, remorentur. Atque igitur interiores tunicas exteriori triplò longiores fecit, quo cùm in quam plurimos ſinus & ſulcos corrugantur, Chylum impediunt, ne celeri nimis curſu pertranſiret, antequam ſuccus nutritius in venas lacteas ſatis tranſcoletur. Unde inteſtina cujuſvis hominis, cui inſunt, altitudinem Anatomici ſexies plus minus ſuperare conſentiunt. Fibras per omnes eorum convolutiones exporrexit, tum annulares tum rectas invicem ad angulos rectos ſecantes, quarum contractione dum aliæ in anguſtius, aliæ in decurtatius conſtringuntur, chylus in vaſa lactea exprimitur, atque fæces deorſum urgentur: dum enim ſuperior pars contrahitur, inferior ſimul relaxatur, quæ cibis ideo repleta uberiorem chylum in lacteas immittit; & ſimul ampliorem locum reliquiarum depulſioni præbet. Qui quoque motus Inteſtinorum proprius muſculis abdominis continuâ reſpiratione ſurſum deorſumque commotis maximè promovetur. Cùm enim quâvis inſpiratione contrahatur, abdomen inteſtina conſtringit, ut quæ in iis craſſa ſunt deorſum impellantur; quæ magis ſpirituoſa, in hiantia vaſculorum lacteorum oſcula abſorbeantur. * Atque igitur quatuor muſculorum *paribus* diverſo ſitu poſitis inſtruitur; obliquis deſcendentibus, obliquis aſcendentibus, rectis, & tranſverſis, quorum motus ſic inſtitutos eſſe in ſe quiſque ferè experiri poteſt, ut *prima paria* quâlibet inſpiratione thoracis intumeſcentiâ contracta abdomen elevarent, quâ dum inteſtina contrahunt, alimenta deorſum propelluntur; *ſecunda paria* ſitu contrario poſita, cùm omnis muſculus verſus principium moveatur, deorſum comprimant; tertia denique & quarta cum ſecundis motu ſuo ſemper conſpi-

ſpirantia, ventrem quoties intumeſcit, fortiùs conſtringant. Adeo ut peritiores quidam Anatomici magis his quam innatâ Inteſtinorum vermiculatione ciborum concoctionem & reliquiarum expulſionem promoveri cenſeant. Tum porro inteſtinis omnibus mirabili arte Meſenterium intertexuit, ut invicem alligaret, atque ductus ſanguiferos ad illa deduceret, quod quidem arte tam mirabili comparatur, ut cùm ſex circiter ulnarum ſit Inteſtinorum longitudo, à peripheriâ iſtâ quæ à Centro ſpithamam tantum diſtat, comprehendantur: Quæ itaque in ſingulis palmis in multas plicas collecta duodecim circiter palmos inteſtinorum complectitur, quo fit ut in parvo & anguſto ſpatio tantæ Inteſtinorum convolutiones diſtinctim & ſine confuſione ſerventur. Omento deinde operuit, ut ea omnia blando ſuo calore & pinguedine foveret, quod idcirco, inquit Galenus, ſimul ſit & denſum & leve & calidum; denſum quidem, ut intus includat innatam caliditatem; leve autem, ut ſine dolore & pondere calefaciat; calidum, quia tale oportuit eſſe quod calefaciendi cauſâ factum eſt, & propterea vaſis ſanguiferis densè conſitum & copioſo ſanguine perfuſum eſſe videtur. Adhæc, Inteſtina omnia innumerabilibus obicibus paſſim munivit, præſertim magnâ iſtâ valvulâ inter Colon & Inteſtinum tenue appensâ quâ omnis fæcum regurgitationi via obſtruatur. Tum omnium extremitatem rotundo muſculo circunduxit, ne alioqui impuræ cibi reliquiæ ſpontè, inopinatò, & continuò effluerent. Denique per omnes Inteſtinorum convolutiones innumerabilia venularum oſtiola circumquaque aperuit, quibus quicquid in Chylo ſit purioris Alimenti abſorbeatur. Quæ viis uſque adeo cæcis & obliquis inter Inteſtinorum tunicas occultavit, ut neque ullâ vi ſpiritus vini, neque aër follibus immiſſus (ut clarè expertus eſt vir ſolertiſſimus) per eaſdem viam invenire poſſint. His autem abſorptus cibus per varias glandulas de viâ attenuatus tandem ad magnum receptaculum tanquam ad commune promptuarium deferatur, quod, ut facilior ei cum ſanguine commeatus fiat, inter Diaphragmatis tendines conſtituitur, ut eo quâlibet inſpiratione contracto ſuccus lacteus ſurſum exprimatur. Unde igitur longo per Thoracem ductu ad uſque venam ſubclaviam

V. Williſii Pharm. rat. l. 1. c. 2.

De uſu Part. l. 4. c. 9.

Dr. Lower de Corde, c. 5.

viam delatus ſuum tandem ſanguineæ maſſæ, ut mari flumina, vectigal perſolvit, & ne itinere fatiſcat, glandularum multarum lymphâ ubique diluitur, atque quo tutior & apertior ſit eidem via, ductus per quem tranſit, duplici canali per totum fere tractum fertur, quæ etiam commercium inter ſe paſſim tuentur, ut ſi fortè alter obſtruatur, Chylus per alterum viam inveniat, atque commercii beneficio obſtructum aperiat. Denique ne uſpiam chylus redire poſſit, exigua iſta vaſa valvulis ubique muniuntur, præſertim ductus thoracicus, cùm tramite propemodum recto aſcendat. Neque magno hiatu, ſed plerunque pluribus oſtiis, tot inquiunt nonnulli, quot in mare Nilus, in ſubclavias exoneratur. Atque ne ſanguis à venâ jugulari & axillari præterfluens illius influxum impediat, ab iſto latere totus hiatus valvulâ præmunitur.

Sect. VII. Utcunque autem mirabilis ſit longa & fere immenſa iſta aquæductûs fabricatio ut cujus ope humor nutritius per tot ſepta & anfractus ad tantam utilitatem deducatur, multo tamen majorem admirationem in ſe habere videntur variæ iſtæ, quæ juxta ſitæ ſunt, fermentationis ſcaturigines, quæ niſi in rivum hinc inde deductæ præterfluentem humorem amœnâ aciditate imbuerent, non iſte, qui nunc,liquor generoſus,ſed vappa quædam omni ſpiritu effœta in venas effunderetur, aut potius in viis anguſtis & capillaribus nullâ lymphâ dilutus ſuâ craſſitie concreſcens ſtagnaret. Atque primùm ipſius Ventriculi fermentum, undecunque miniſtretur, ſive à ſanguine arterioſo,ſive ſucco ſalivali, ſive Chyli reliquiis, ſive ſpiritibus nitro-aëreis, ſive ab omnibus ſimul, ſive unà cum omnibus aliâ quâcunque ratione, mira eſt iſta quam habet concoquendi facultas, quæ quanquam viſcerum calore præclarè admodum adjuvetur, ipſa tamen præclariori quâdam ratione perficitur; cùm enim vehementi nullâ ebullitione, qualis eſt aquæ ebullientis tumultus, peragatur, cibi tamen qui ſuper igne vehementi totius diei coctione emolliri nequeunt, in ventriculo paucis horis in cremorem exolvuntur. Quem chylificationis gradum adepti mox ad perfectiorem digeſtionem inteſtinis amandantur, quo ſimul
ac

Digitized by Google

ac profecti ſunt, novis fermentis imbuuntur, bile ab hepate delatâ, & ſucco acido è pancreate, è quibus ſicut ſale & aceto commiſtis nova naſcitur effervefcentia, quâ tum ulterior chyli provehitur ſeparatio, tum urgetur fæcum expulſio. Quâ itaque causâ hepatis ſubſtantia innumerabilibus acinis glandulofis componitur, in quos materia ſubacida in Lienis glandulis (cujus quoque ſubſtantia nihil aliud eſſe comperitur quàm glandularum racemus) ſanguine per arteriolas & ſpiritibus per nervulos cuique infuſis confecta per venam ſplenicam ad hepar fertur. Ubi ſulphureis particulis ibidem excoctis affuſa, fit bilis ad Chyli in Inteſtinis fermentum idonea, quæ per innumerabiles venarum radices ad *folliculum* & *porum bilarium* delata atque inde in *ductum cholidochum* defluens circa *duodeni* finem inteſtina ingreditur, ibique *ſucco pancreatico* commiſta mox provinciâ ſuâ defungitur. Qui ſuccus in minuſculis Pancreatis nodis (cùm ſit iſte quoque uvarum racemus) non aliter ac fit in Liene è ſanguine arterioſo & ſpiritibus excoctus exiguo ab unoquoque rivulo in magnum ductum medio ſitum defertur, atque inde verſus inteſtina delatus cum *bile* commiſcetur. Utraque autem coeuntia tam promptè & celeriter ſuâ fermentationis provinciâ perfunguntur, ut Inteſtinum iſtud, *chylo* citiſſimè in *lactea vaſcula* propulſo, plerunque vacuum & jejunum reperiatur. Quæ vaſa, ne chylus in iis ob craſſitiem ſuam aliquando ſtagnaret per innumerabiles *Meſenterii* glandulas decurrunt, & pleraque per magnam iſtam in ipſius centro ſitam deducta tenui lymphâ diluuntur. Atque inde in Chyli receptaculum delata, in illud tanquam alvum communem ſuccum ſuum exonerant, ubi novâ ſucci lymphatici admiſtione attenuatur. Quem ſuccum accuratiores quidam Anatomici diligenti autopſiâ eâque microſcopio adjutâ edocti è variis glandulis per univerſum corpus undique diffuſis excretum eſſe aiunt. Atque primùm innumerabilia vaſcula ex hepate, è liene, è pulmone, necnon ex aliis omnibus glandulis conglobatis exoriri, iiſque acidiuſculâ quâdam qualitate donari, atque partem maximam in vaſa chylifera, reliquam in alias venas deferri. Ad illa, ut chylum Cor mox ingreſſurum ſalſis ſuis particulis attenuaret, ad has, ut ſanguinem venoſum longo

per corporis ambitum itinere ſpiritibus ſuis effœtum novâ fermentatione recrearet. Atque hâc ratione varios in viſceribus iſtis fermentationis fontes comparatos eſſe præter oculorum fidem certiſſimâ Medicorum experientiâ comprobatur, cùm iſtis malè ſe habentibus miræ excitentur in ſanguine tragœdiæ.

Nunc ergo, vos Aquæductuum Magiſtri, cenſetiſne tam mirabiles atque opportunos laticis circuitus ſine (ſic inter Romanos appellabantur aquæductuum in Urbe Curatores) *Aquario* quodam confici potuiſſe? Si quas unquam vidiſtis *machinas hydraulicas*, nunquam certè pari artificio & ſolertiâ confectas vidiſtis. Saltem ne iterum ſingula totius machinæ artificia percurram, quid quæſo vos de fonticulis iſtis exiſtimatis, quibus tum à Cerebro tum à ſanguine humores idonei ad varios fermentationis fontes devehantur? Nihilne eſt quòd nervi & arteriæ à diverſis fontibus tracti & profecti in omne corpus eâ conſtantiâ eâque ſubtilitate ducantur? Nihilne eſt quòd tam mirabili ſurculorum varietate utrique ad ſingulas pervenirent, ſi enim nervi ſine arteriis, aut arteriæ ſine nervis eo uſque pertinuiſſent, materiam nullam fermentationi aptam ſuppeditaſſent? Denique nihilne eſt, cùm innumerabili partium multitudine corpus fabricetur, quarum perexiguæ ſint multæ, ad ſingulas nutrimentum deferri, idque non modo per ſubtiliſſimos canales, ſed etiam à diverſis fontibus; ita ut quanquam vaſa ſanguifera ſurculos ſuos ritè in partem quamvis emiſiſſent, niſi etiam capillares nervorum ramuſculi eandem ſucco nervoſo irrigaſſent, & viciſſim, periiſſet omnis animalium nutritio & incrementum. Inter Medicos diſputatum memini Corpus latice nervoſo an ſanguineo nutriatur, atque à doctioribus concluſum ab utroque nutriri; at mihi ſatis eſt ſine utroque nullum perfici poſſe nutrimentum, etiamſi enim nullus per nervos tranſeat ſuccus nutritius, niſi tamen per eos ſpiritus animales in omnem partem ferantur, ſine iis nulla confici poſſet actio vitalis, & niſi craſſior quædam è ſanguine materia ſuppeditetur, ſolis ſpiritibus fieri non poſſet, neque ſucco iſto quo convehuntur debitum cujuſque partis incrementum; cùm igitur utrique tantâ neceſſitate debeatur omnis animalium nutritio vitæque conſervatio, hoc eſt, inquam

Digitized by Google

quam, quod ſatis nunquam mirari poſſumus per utroſque in innumerabiles ramos & ramuſculos ubique ſparſos minimæ cuique parti alimentum impendi. Omni autem Aquæductûs apparatu confecto, periiſſet totius Artificium, ſi unum Inſtrumentum defuiſſet, quod niſi ut veſtram fatuitatem irriderem, propter rei levitatem penitus præteriiſſem: Quippe extructâ omni quam deſcripſimus machinæ fabricatione niſi quoque nervuli undique per ventriculum præſertim in Orificiis diffuſi ipſius vellicationem Cerebro, quod unica ſenſationis ſedes eſt, communicarent, nulla fieret fames aut cibi ſumendi appetitus. Iſtis enim præciſis cùm inediâ laborarent animalia, ſe ſolum languere & debilitari conſcia fuiſſent; illius autem cauſam non aliter quam in morbis aliis, quibus debilitantur vires, intelligerent; neque niſi hac inter ventriculum & Phantaſiæ ſedem communione monita unquam de cibo ad vires inſtaurandas ſumendo cogitarent. Solum ergo hunc Gryphum egregii vos Sphinges ſolvite, quî cibus primùm in mentem venerit; quo ænigmate ſoluto, quî viam ſibi ab ore in cor aperuerit nunquam à vobis perquiremus.

Sect. VIII. Atque adeo omnem Aquæductûs primi curſum huc uſque permenſi, nunc tandem iſtum ſanguinis, alterum ſequamur: Qui priori eo mirabilior eſt quod illius latex non ſimplici curſu ſed circuitu feratur. Chylus enim ſanguini illapſus unà cum eo per venam cavam in dextrum cordis ventriculum fertur: inde per venam arterioſam in pulmones: è pulmonum parenchymate per arteriam venoſam in ventriculum ſiniſtrum, inde per arteriam aortam atque omnes arteriarum ramos & ramulos in omnem corporis ambitum, ubi capillares venularum propagines ſubiens per eas eodem quo prius orbe circumfertur: in circulo autem ubi incipiendum ſit minus certum videtur. Ego verò non à Chyli in ſanguinem influxu ſed à Corde incipiam. Quanquam enim ſanguinei laticis diſpendia continuâ Chyli inſtillatione reſarciantur, tamen prima illius circulatio ſolo Cordis motu inchoatur. Neque niſi prius Corculum vitæ fundamenta jecerit, quodvis ſuppeditatur Ali-

mentum. Quippe in cujuſque Animalis ortu vitæ Choream à cicatricula quâdam (quæ poſtea in cordis fabricam perficitur) duci videmus: cujus pulſu prima totius corporis ſtamina atque rudimenta ducuntur. Scilicet liquor primordialis veſiculæ incluſus cùm calore exagitetur, eam ſuo motu diſtendit, quæ cùm muſcularis ſubſtantiæ ſit, rurſus ſeipſam contrahit, quâ conſtrictione liquor turgeſcens exitum quærit, atque adeo per canales viam ſibi fabricatur. Cùm igitur ſolâ Cordis compage primùm oriatur ſanguinis circulatio, ſemperque per totum vitæ curriculum conſervetur, en quam incredibili & prorſus divinâ arte in tam egregii muneris functionem comparatur. Atqui tamen prius (ſi placet & quidem decere videtur) præſtans & acutum Harvæi ingenium admiremur. Qui primus ingens hoc myſterium, quod ab orbe condito in Democriti puteo demerſum delituerat, non modo in lucem extulit, ſed & eâ perſpicuitate demonſtravit, ut cùm ſumma Europæ ingenia rei novitate quaſi perterrita, aut potius ob tam præclaræ inventionis gloriam invidiâ commota agmine facto contravenire conſpiraſſent, omnes contradicendi vias quâ ſe adoriri poſſent, ipſe planè præoccupaverat, & quidem doctior nemo ei ſe adverſarium fecit, quem non ſtatim temeritatis ſuæ pœnitebat, atque adeo ne reliquos memorem (erant autem magno numero) Magnus ille Gaſſendus (vir cùm ſummo ingenii acumine tum omni eruditionis copiâ admirabilis) quàm invictus ſit Harvæus nulliſque telis ſauciandus acerrimo ſuo facto in eundem impetu, prorſus tamen inani (imò quidem contemnendo) exemplum edidit. Ut ſanè in duobus egregiè lapſus fuiſſe videatur vir alioqui ſemper victor, & cùm Epicurum defendere & cùm Harvæum oppugnare voluerit. Atque utro turpius exitu ceciderit difficile eſt dictu, cùm pariter infœlix cœptum ſit manifeſtam falſitatem tueri atque perſpicuæ veritati bellum inferre. Atqui præter hos qui ſe apertos hoſtes præſtiterunt, alii fuere qui ipſâ rei perſpicuitate victi eam non ſunt auſi labefactare, cùm tamen eam uno homine ſimul inventam & perfectam (quod alii cuivis præclaræ inventioni nunquam antea contigerat,) aut præ invidiâ non ferrent, aut ut ipſi gloriæ participes fierent, Harvæanam hypotheſin multis immutare & corrigere

Digitized by Google

gere laborarunt, atque ſucceſſu tam infœlici ut poſt omnes conatus atque innumerabilia experimenta de phænomeni veritate facta, nihil quod cujuſvis momenti ſit ab ipſius ſententiâ niſi in pejus immutatum reperiatur. Adeo ut tandem accuratiores omnes, quotquot argumentum majori diligentiâ tractavére, omnem quæſtionis veritatem ipſius Harvæi opinione comprehenſam fateantur, atque ut innumerabiles alios præteream, acutiſſimus Lowerus, qui quanquam Harvæo principi argumenti inventione, vix tamen tractandi acumine ei ſecundus acceſſiſſe videatur, hic inquam variis atque clariſſimis de novo factis experimentis, tandem rem totam in eum quo reliquit Harvæus, ſtatum reduxit, atque quædam quæ Harvæus optaverat, præſertim quanta ſit ſanguinis per cor tranſeuntis menſura & velocitas computationem in hypotheſeos perfectionem accumulavit. Horum itaque veſtigia plerunque ſequar, quanquam niſi viam compendiariam quærerem, his virum cùm optimum tum doctiſſimum Entium accenſuiſſem, qui Harvæi hypotheſin non modo ſui judicii acumine defendit, ſed & ſingulari ſermonis nitore ornavit, cùm verò diſputando occupetur, (& certè nemo unquam aut facetius aut acutius diſputavit) nobis non licet eſſe tam prolixis ut vela in immenſa diſputationum maria pandamus, ſed noſtro inſtituto ſatis eſt, qui ſola quæ prorſus certa ſunt ſequimur, ſi ad explorata ipſius hypotheſeos litora navigemus. Sic ergò primi Inventoris curſum tenentes è portu ſolvamus.

SECT. IX. Primùm igitur ipſum cor muſculum eſſe & motu muſculari donari, tum à totius fabricâ tum à partium i. e. fibrarum & tendinum ſtructura demonſtravit. Cùm autem muſculi alii omnes ſyſtemate geometrico fabricentur, Cordis fabrica, cùm ſit idem in corpore quod Sol in Mundo, fons & princeps vitæ, multo ſolertiori quam cæteri omnes inſtrumentorum apparatu ædificatur. Primùm enim omnia illius oſtia in baſi conſita tendine ſtipantur, in quem fibræ ſpirales, aliæ ab exteriori illius ambitu, aliæ ab interiori ductu oppoſito deferuntur. Quæ quo commodiùs cordis parietes conſtringant, in ipſo ejuſdem cono in unum eun-

Digitized by Google

demque nodum contorquentur. Sicut enim muſculi alii duplici tendine & fibris intermediis conſtant, ut ſi in quamlibet partem contrahantur fibræ, tendo iſtâ contractione arctius conſtrictus illius motum ſequatur. Ita cor, duplici fibrarum ſpiralium, quæ tam in illius cono quàm baſi terminantur, ordine conſtituitur, quæ contrahi nequeunt, quin cordis ventriculos conſtringant & extremitates propius adducant; cùm verò Baſis loco ſuo nequeat moveri, quod vaſis ſuis egredientibus & ingredientibus ſuſpenſa teneatur, verſus eam conus erigitur. Quâ continuâ fibrarum contractione fit ea cordis conſtrictio ſive ſyſtole, quæ tantâ vi ſanguinem etiam in omnem corporis ambitum impellit; eâque ſolutâ fit ea relaxatio ſive diaſtole quâ cor ſanguinis irruentis influxui aperitur: Quo influxu rurſum contrahuntur fibræ, quâ nova ſyſtole perficitur, eâque perfectâ novæ apertioni relaxantur, atque adeo continuâ hac contractionis & relaxationis viciſſitudine mirabilis iſta ſanguinis circulatio per omne vitæ ſpatium conſervatur. Cor itaque cùm ſit totius animalis pars πρωτοκινητική his partibus inſtruitur, auriculis duabus, totidem ventriculis ſepto valido diviſis, vaſis quatuor magnis, in utroque ventriculo duobus, & denique undecim valvulis ad vaſorum oſtia ſummâ varietate conſitis. Ipſæ autem auriculæ eâdem formâ eodemque geometriæ artificio quo cor ipſum, ut deſcripſimus, fabricantur, cùm pariter ad ſanguinis ingreſſum & egreſſum dilatentur & contrahantur. Tota autem machina capſulâ quâdam cingitur, eâ autem diſtantiâ quam pulsûs ratio poſtulare videtur. Quæ quoque ambitu ſuo liquorem ſeroſum continet, quo cordis ſuperficies ne nimio æſtu exareſceret continuò humectatur. Atque ideo in brutis quorum viſcera in diaphragma incumbunt, liberum relinquitur, ne diaphragmatis ſyſtolæ officeret; in homine autem qui erectus incedit, ſepto alligatur, ut ejuſdem inter expirandum ſyſtolen adjuvaret. Deinde animalia quæ reſpiratione indigent, duplici ſinu, quæ verò non reſpirant, uno duntaxat donantur; ut in iis dexter ventriculus ſolùm ſanguinis in pulmones reſpirationis causâ devehendi adjungatur. Quibus autem nihil neceſſe erat ſanguinem è corde in pulmones deferri, iis dexter ventriculus, cùm otioſus fuiſſet, non addatur. Atque cùm in iis qui utro-

utroque gaudent ventriculo, ſanguis è ſiniſtro in totius corporis ambitum vibretur, idcirco fibris longè & pluribus & robuſtioribus, quam dexter qui ſolum in pulmones impellit, conſtipatur. Porro cordis machina in corporis humani ſuperiori parte ſitum obtinet, quo commodius liquorem ſanguineum ſurſum in caput impellat, iſte enim cùm naturali pondere deorſum feratur, difficilius in altum tollitur, atque igitur vis ponderis diſtantiæ ratione compenſatur, cùm brevior fiat ſurſum quàm deorſum impulſio. In animalibus ergo quæ pendulo capite victum quærunt, ipſum centrum occupat, quòd in iis ſanguis æquali facilitate in omnem partem vibretur. Quo autem vis vitalis eidem deferatur, duabus arteriis coronariis à baſi ad conum per multos ramulos exporrectis donatur, deinde totidem venis, quæ ſanguinem à nutritione reſiduum inde in cavam effundant, poſtremò ſingulari nervorum copiâ qui ſpiritus ſuppeditent, cùm enim muſculus ſit omnium robuſtiſſimus, atque perpetuâ agitatione occupetur, eximia ſpirituum ubertate opus habere neceſſe eſt, adeo ut impeditâ per ligaturam eorum viâ animal horrendis ſymptomatis & ſubitâ morte corripiatur. Hæc omnia ſanè mirabili ſatis arte extruuntur, at nihil mirabilius videtur quam ipſa valvularum fabricatio. Quæ enim utrique ventriculo, ubi ſanguis cor ingreditur, efformantur, eæ intus reſpiciunt, tum ut ſanguinis regreſſum tum ut alteriorem illius influxum inhibeant, ne cor nimis copioſo affluxu obruatur, & propterea non aperiuntur, priuſquam ſanguis antea cordi illapſus exprimatur, ut eodem momento quo illæ cordis contractione occluduntur, contrariæ, quæ foras ſpectant, ſeſe ſanguinis egreſſui aperiant, quæ mox ejuſdem expanſione clauſæ, emiſſi refluxum impediunt; quibus clauſis mox alteræ intus hiantes alternatim panduntur, ut proximus ſanguinis fluctus cordi infundatur. Atque ita mirabili iſtâ alternatione omnia cordis orificia cuſtodiuntur, ſanguiníſque circulatio ritè peragitur. Quæ quo melius ſuis oſtiis cuſtodiendis muniantur, interior ventriculorum ambitus variis hinc inde columnis à ſepti inferiore parte aſſurgentibus intertexitur, quæ in valvulas ſuperiores, quæ majori robore opus habent, terminantur, ut eas aut extenſas ſuſtineant, aut delabi patiantur, quo fit

ut

Digitized by Google

ut in omni ſyſtole, cono cordis verſus baſin adducto, inflatæ ipſum ventriculi orificium accuratè obturatum ſervent, atque in omni diaſtole oſtium ſanguini impulſo laxatæ aperiant. Et denique quo commodior pateat ſanguinis impulſui capacitas, in Cordis lateribus cavernulæ quam plurimæ ſubter iſtas columnas miro artificio elaborantur, quæ corde contracto ad uſque ipſas columnas attolluntur, quo fit ut ſicut qualibet diaſtole ipſæ ſanguine impleantur, ita qualibet ſyſtoles vice eum omnem fortius ex ſe excutiant.

SECT. X. Sic autem confecto machinæ totius inſtrumento πρωτοκινητικῷ, illius impulſum cæterorum omnium motus facilè conſequentur: atqui tamen non minori artificio canalium ductus ad ſanguinem devehendum quàm cordis fabrica ad eundem impellendum efformantur. Atque adeo primùm Aorta paulò ſupra cor incurvatur, cùm enim ipſum Cordis oſtium rectà ſurſum aperiatur, & ſanguis in canalem ſummo impetu vibretur, ſi ipſe quoque rectà in eandem regionem duceret, ſanguis nimis rapidè impulſus ipſum Cerebrum inundaret. Atque igitur Aorta primo exitu plurimum inflectitur. *Quo fit* (ſicut accuratè deſcripſit Lowerus) *ut incurvatus iſte angulus ſanguinis ejecti impetum & primum ictum ſuſtineat, & maximum ejus Torrentem verſus Aortæ truncum deſcendentem dirigat, qui aliter ſuperioribus Arteriæ Aortæ ramis nimius impenderetur, eóſque plus ſatis diſtenderet, & impetu ſuo caput citò peſſundaret.* Deinde duplici, ſeu potius quadruplici tunicâ, earúmque alterâ valdè craſsâ & validâ donatur, ne ſcilicet ſanguinis è corde vibrati impetu nimium laxetur, quemadmodum ſi ſolito vehementior fiat Cordis palpitatio, eam laxari experimur. Atque cùm venæ arteriis ſemper incubare ſoleant, tamen deſcendens cavæ truncus quandiu à vertebrarum duritie & corporis crebrâ flexione periculo obnoxius ſit, infra arteriam ſe ſubducit, ut ejus incubitu ſe ab injuriis tueatur; quo ceſſante periculo, protinus emergit, atque ut ſolet, Arteriæ incumbit. Inſuper cùm vaſa ſanguifera in divaricationibus ſuis ruptionis periculo ſint admodum obnoxia, iis, ubicunque facilior eſſe poſſit noxa, glandulæ tanquam pulvi-

De Corde cap. 1.

pulvinaria ſupponuntur, quanquam enim ipſæ aliis provinciis iiſque multo nobilioribus perſungantur, tamen præter peculiare virtutis munus, hoc quoque beneficium totius fabricæ ſolo ſitu conferunt. Tantum enim abeſt ut quicquam in corpore otioſum aut inutile reperiatur, ut nulla ſit tam ignobilis particula, quam divinus Artifex optimo compendio pluribus officiis inſervire non effecerit. Ne verò omnia ſequar, quid mirabilius eſſe poſſit quàm ab unâ radice ſurculos in ſingulas totius ſyſtematis regiones tam rato & conſtanti ordine ſe dirimere, cuique opportuna & debita impenſa diſpenſare, & ne qua pars ſuo pabulo fraudetur vias ſibi in ipſis oſſibus, atque potiſſimum per calvariam invenire? Quiſquámne dubitare poſſit varia iſta foraminula eo duntaxat fine perforata fuiſſe, quo ſive venulæ ſive arteriolæ ſive denique nervi per ea ſe inſinuantes in varias undique corporis regiones ipſorum indigas propagentur? Si quid in toto corpore temerarium nullâque certâ lege conſtitutum videatur, id quidem de extremis & capillaribus vaſorum ſurculis ſuſpicari liceret, qui tamen eâ utilitatis ratione ubique diſponuntur, ut cor ipſum ad vitam non magis neceſſarium videatur; ſic quanquam adeo perexiguæ ſint arteriolarum propagines quæ undique per cerebrum diffunduntur, ut longè omnem oculorum aciem fugiant, tamen niſi ipſæ materiam generandis ſpiritibus conſtanter afferrent, cerebrum non modò brevi flacceſceret, ſed & facultas ſpiritus generandi, quorum ſolâ virtute vivitur, interiret; & quantâcunque alioqui ſolertiâ cæteræ totius ſtructuræ partes fabricarentur, periiſſet omnium uſus, ſi ſolum iſtæ tantillæ propagines defuiſſent. Quid quod denique adhuc mirabilius videatur dictas propagines per totum ἐγκέφαλον in varios ubique plexus ſtupendæ quidem tum ſubtilitatis tum utilitatis complicari, ut nempe puriores ſanguinis particulæ per meandrulos iſtos oberrantes diuturniori morâ & anguſtiore tranſitu, in ſpirituum, qui ſoli vitam animali ſpirant, vigorem & puritatem excoquantur.

Digitized by Google

SECT. XI. Cùm verò laticem vitalem undique ab ipſo vitæ fonte in extremum corporis ambitum deduxerimus, quâ viâ & quibus machinis in ſuum domicilium reducemus? Atquî hic Anatomicorum peritia nos planè defeciſſe videtur; quanquam enim viam quâ redire poſſet, vim tamen quâ in eam impellatur nondum invenerunt. Artis princeps Harvæus *è venis capillaribus in parvas ramificationes & inde in majores motu membrorum & muſculorum compreſſione exprimi* voluit. Atque ſic equidem ſanguinem vehementius per corporis poros, præſertim exercitiis & laboribus incitatum urgeri non dubito. At ſtabilius deſideratur principium, quo tam conſtans atque perennis circulatio conſervetur. Et quanquam per quietem diaphragmatis & muſculorum motu reſpiratione facto etiam adjuvetur, adjumenta tamen omnia cauſæ principi accedunt; atque iſtæc eſt quam quærimus; neque enim muſculi reſpiratione commoti quicquam niſi in thoracis & abdominis cavitatibus valere poſſunt, nihil autem in artubus & membris exterioribus, quibus præcipuè ſanguineæ reverſionis initur conſilium. Poſtremo ipſi ſolùm ſanguinis expulſioni non omnino reductioni inſerviunt, atque iſtuc eſt cujus cauſam ab Harvæo deſideramus, quid ſit quod quieſcentibus membris ſanguinem in capillares venarum propagines impellat? Alii ergò per Anaſtomóſes iter conficiunt, atque viâ quidem breviſſimâ, niſi reluctaretur Experientia. Contra enim Harvæus ipſe oculatiſſimus ad αὐτοψίας fidem provocat, ſeque quâ potuit diligentiâ perquiſiviſſe, neque parum olei & operæ in Anaſtomóſi explorandâ perdidiſſe teſtatur, nunquam autem invenire potuiſſe vaſa invicem, arterias ſcilicet cùm venis, per orificia copulari. Cujus quoque opinioni ſuffragatur maximè accurata eruditiſſimi Needhami diligentia, viri non modo in ſuâ medicinæ arte ſed & aliis politioribus ſcientiis peritiſſimi, *nullas inter venas & arterias Anaſtomoſes deprehendi ſed inter vaſa ejuſdem generis, arterias nempe & arterias, venas & venas. Adeo ſedula & provida eſt Natura ut ſartum tectum ſit illud* magnum vitæ oportet, *ſanguinis circuitus. Ideoque nequis ei obex ex muſculorum compreſſione aut capillarium obſtructione contingat, mox alio diverticulo compenſan-*

Exerc. Anat. I. l. 15.

Exerc. 2. ad Riol.

De formato fœtu c. 1.

penſandas curat. Ubique igitur hæc in corpore occurrunt, nuſquam tamen magis conſpicua ſunt, quàm ubi Natura publico muneri intenta fluxus ſanguinei expeditioni proſpicit. Præterea verò ſi ſanguis ab arteriis in venas immediatè tranſiret, qui quæſo in partium nutritionem faceſſere potuit, cùm in ipſam carnis ſubſtantiam nunquam perveniret? Denique ſi iſto commeatu tuta & facilis ſanguini ab arteriis in venas tranſeundi facultas detur, an quæſo ſolertiori artificii ratione comparari potuit, quàm ut in tam innumerabili vaſorum capillarium multitudine omnes omnibus tam accuratè inſerantur, ut eâdem facilitate ſanguis ab uno in alterum tranſeat quâ in eodem tubulo feratur? Atque igitur vix quicquam in toto corpore magis conſpicuè ſummi Opificis Artem exhibere videtur quàm iſta anaſtomoſeon multitudo, quâ tam providè ſanguinis commeatus, ſicubi fortè intercludi contigerit, conſervatur. Alii ergo partim per ipſam carnis ſubſtantiam, partim per Anaſtomoſes ab arteriolis in venulas tranſire volunt. At verò de his an ſint experientiam nos defeciſſe jam ante diximus, & ſi ſint, quo fiant Providentiæ artificio. Ut demum nihil ſuperſit niſi ut per carnis poroſitates permeare poſſet. Atqui hoc ipſum eſt quo Artem anatomicam nos defeciſſe diximus, nempe quòd nemo hactenus probabili quâvis ratione explicuerit, quî cùm ſanguis in ſubſtantiam prorſus laxam & nullâ ſe comprimendi facultate præditam pervenerit, tam promptè in minimos venarum ſurculos impellatur. Cùm verò in venulas ſe inſinuaverit, quomodo per eas iter denuò inceptum conficiet, cùm ipſæ nullâ ſe movendi facultate donentur? Aut ſi motu iſto *ſyſtaltico*, qualem iis ineſſe conjecit vir doctus, ſe movere valeant, dum ſanguinis influxu diſtentæ ſe reſtituunt, adeoque eum verſus cor impellunt, id pari fit mechanices artificio, quo cætera hujus machinæ inſtrumenta ad ſuum quodque munus extruuntur. His autem omnibus viarum anguſtiis & difficultatibus ſuperatis reliquum quod ſupereſt iter ſeptis & portis paſſim hinc inde conſtitis ſingulari Providentiâ à quovis periculo cuſtoditur. Quippe pleriſque venis valvulæ quædam tenuiſſimæ ſimul & denſiſſimæ intervallo duorum, trium aut quatuor digitorum ab invicem diſſitæ appenduntur; ut ori-

Mal. Thruſton de Reſpirat.

 ficia

ncta verſus cor aperta habentes omnem ſanguinis refluxum intercipiant. Quod quò tutius præſtent, non lineâ rectâ eidem lateri ſed adverſo collocantur, ut ſi ſuperior ſitum ſiniſtrum habeat, proxima inferior paulò ad dextrum vergens diſponatur; atque ſic undique ſerie quaſi ſpirali ſe invicem excipiunt, quo fit ut ſi quid una elabi ſiverit, id alicubi alteris ſiſteretur. Solis autem in venis non item arteriis reperiuntur, quod in iis ſanguis ſanguine è corde exploſo vehementer ſatis à tergo urgeatur. Neque etiam venæ omnes hujuſmodi cuſtodiis muniuntur, ſed ubique ut earum præſidio opus eſt collocantur; atque igitur in crurum & brachiorum venis præcipuè ſtativa faciunt, per quas ſanguis infernè ſurſum trajectus, facilè ſuo pondere niſi ſeptis his ubique exceptus retrorſum laberetur. Et denique cùm vena jugularis interna apertiſſima ſit ſanguinis ad Cerebrum via, cuſtodiâ omnium robuſtiſſimâ tanquam ad arcem aditus communitur, ne ſanguis reclinato capite facilè nimis ipſum cerebrum inundaret. Atque ita demum auxiliis hiſce omnibus, quæ toto itinere poſita deſcripſimus, ſanguis non modò ſine periculo, ſed &, quod maximam in ſe admirationem habet, ſummâ cum celeritate circulatur: Quam concitatiſſimam eſſe concluſit Harvæus, at ipſam velocitatis menſuram inveniri ſolum optavit. Atque iſtam & invénit & accuratè computavit *Lowerus*, ſcilicet quâlibet horâ totam illius molem cordis ventriculos trigeſies pertranſire. Cùm enim ventriculi cavitas duas ad minimum uncias contineat, cum quâlibet ſyſtole omnem ſanguinem expellat; (Eâ enim vi coarctari inquit ut ſi cono abſciſſo digitum immiſeris, eum ipsâ manu vix tu ipſe fortius comprimas) cùm denique quâlibet horâ duo millia pulſuum ad minimum numerentur, ſequitur uncias quatuor mille intra horæ ſpatium cor pertranſire; unde ratione proportionis habitâ ad totius ſanguinis molem, quæ raro in homine ad viginti quinque libras accedit, perſpicuum eſt totam vicibus triginta cor curſu repetito trajicere.

Sect. XII. Cùm autem machinam noſtram divinâ arte confectam perfecerimus, an vos veſtras canales deducetis? Conari pudeat. Quid enim ſi humores, ubi fluere incipiunt,

piunt, meatum ſibi efformare poſſent, an ergò tam exquiſitam iſtam cordis fabricam efformare potuiſſent? An potuere duplicem in eo ſinum in Animantibus, quæ reſpirant, extruere, in iis verò quæ non reſpirant, unicum? An non Cauſam quandam Intellectricem dextrum adjunxiſſe planè videatis, ut inde ſanguis in pulmones reſpirationis causâ devehatur; quibus autem nihil neceſſe erat ſanguinem è corde in pulmones deferri, iis dextrum ventriculum cùm otioſus foret nullique uſui inſerviret, non addidiſſe? Quid enim providentiæ ſolertiam apertius teſtatur, quàm operandi varietas, ut rei uſus poſtulaverit? Potuére per omnem Cordis fabricationem varias fibrarum ſeries, tam exquiſitè ductu cochleato intexere? Potuére aut auriculas adeo appoſitè ad cordis baſin aut valvulas adeo mirabili varietate ad ejuſdem orificia appoſuiſſe? Ad quemnam caſum referetis, ut quæ dextro ventriculo, ubi ſanguis cor ingreditur, efformantur valvulæ, eæ intus pateſcant; ut quæ ad venam arterioſam, per quam in pulmones defertur, eæ prioribus contrariæ foras reſpiciant; ut mutatâ vice quæ ſinûs ſiniſtri orificio adnaſcuntur, ubi ſanguis in eundem deportatur, rurſum intus aperiantur; ut denique quæ ſanguinis è corde in Aortam exploſi reditum impediant, eæ rurſus contrariæ & foràs patulæ pendeant? Quicquamne Artificis ſolertiam magis deſiderare poſſit, quàm tam opportuna rerum tam exiguarum varietas? Quid deinde, ſi ſanguis è ſiniſtro Cordis ventriculo in Aortam exploſus canales ſibi fabricare potuit, quid inquam de vaſis pulmonaribus dicetis, quæ diu antequam quidquam per ea tranſire poſſit, extruuntur? Aut ſi detur canaliculos ſibi excavare potuiſſe, an idcirco fiſtulam ſibi circumducere, eamque tam exterius quàm interius lævigare potuerit? Aut ſi potuit, cur venis tunicam ſimplicem eamque tenuem & mollem; arteriis autem propius à Corde ſitis duplicem, multoque craſſiorem & ſolidiorem elaboraret? Potuitne valvulas paſſim intra venas ab earum tunicis tam commodè abradere? Si quidem illarum Orificia contra ipſum ſanguinis fluxum paterent, fingi potuit (veſtrâ fingendi licentiâ) à venarum tunicis ſanguinis impetu avulſas fuiſſe; cùm verò ita ſitæ ſint, ut ſemper cum ſanguinis fluxu conſpirent,

 ut.

ut nempe ſi ſurſum ipſe fluat, ſurſum & illæ pateſcant; ſi deorſum, in eandem viam quoque reſpiciant, nullam aliam cauſam habere poſſent præter eam, quam ſanguinis refluxu intercipiendo conferunt, utilitatem. Iſtæc autem ulterius exaggerare pudet, eximii enim iſti rerum omnium uſus quos jam ante in totâ machinâ ſinguliſque illius partibus inveſtigavimus, nimium omnes fortunæ & temeritatis partes præoccupaverunt. Factâ ergo mirabili Circulationis machinâ ſupereſt adhuc immenſus Inſtrumentorum apparatus quæ ſanguini expurgando inſtituuntur. Cùm enim partes illius puriores in ſpiritus animales atque partium nutritionem faceſſant, craſſiores reſiduæ vappa factæ, niſi quoque amandentur, purum & perennem fluminis curſum craſſitie ſuâ confeſtim impedirent. De his ergo ſolum dicite. Quid an nullo conſilio vaſa emulgentia ſecedunt? An nullo tam opportunè renes extruuntur? An nullo caruncula intus habent? An nullo ſurculi emulgentium capillares in eas deſinunt? An nullo ejuſmodi poris perforantur, ut ſerum (utpote inutile) effluat, non effluat ſanguis? Quorſum quæſo urina renibus percolata per liberum & apertum ſpatium non depluat, niſi Cauſa quædam intellectrix ureterum fiſtulas eo fine comparaſſet, ut ſerum in veſicam deferrent? Potuitne urina guttatim deſtillans veſicam pendulam tantæ capacitatis conficere? An membranoſam? An fibris tam vario ritu extructis contextam? An ſphinctere ad exitum conſtrictam? Potuitne denique veſicæ fundum, ne in cervicem decidat, urachi beneficio ſuſpenſum detinere? Et ne de emunctoriis omnibus, ut appellantur, dicamus, potuitne in hepatis parenchymate ejuſmodi meatus adaptare, qui ſolis particulis bilioſis reſponderent, ut dum eas percolari permittat, à reliquis ſepararet, præſertim cùm humor felleus ejuſdem penè ſit conſiſtentiæ cum ſanguineo, ut ſtupendam artis ſubtilitatem flagitari ferant Chymici, quæ alterum ab altero ſecreverit? A vobis Philoſophorum ſordibus ſolam hanc philoſophiam cloacinam deſideramus, quis enim à Porcis ἐν τῷ βορϐόρῳ volutantibus ut nobiliorum ædificii partium deſcriptionem requireret?

Sect.

Sect. XIII. Peractis tandem Aquilegum rationibus ſequitur proxima tibicinum utricularium philoſophia, qui fiſtulas & tibias ſuas ſpontaneo aëris inflatu ſe fabricare & architectari docent, imo etiam ſine tibicine modulatè canere, numeroſè ſonare, ſeptenarios fundere, omneſque percuſſionum modos imitari. Quâ enim ſolertiori ratione philoſophantur iſti, qui omnia vocis & reſpirationis Inſtrumenta ſolo aëre perforari extruique cenſent, adeo ut neque lingua ad loquendum facta ſit, neque pulmones ad reſpirandum, ſed cùm fortè extiterint, eorum quoque uſus fortè extitiſſe, quemadmodum præclarè pro inſigni ſuo ſtupore docuit Epicurus & cecinit Lucretius.

Nec dictis orare prius quam lingua creata eſt, Lib. 4.
Sed potius longè linguæ præceſſit origo
Sermonem, multóque creatæ ſunt prius aures,
Quàm ſonus eſt auditus, & omnia denique membra
Ante fuére, ut opinor, eorum quàm foret uſus,
Haud igitur poterant utendi creſcere causâ.

Quam fabulam de linguâ & larynge acutè ſatis à Gaſſendo irriſam eſſe memini. Sic enim ille. 'Sunt ſatis feciſſe 'rati cùm dixere nares à ſpiritu prætermeante diſruptas 'fuiſſe. Verùm potuerit ſpiritus aliquam partem effringe-'re, an ideo tamen potuit aſperam arteriam formare, il-'lamque prius pervadere? Et cùm os ipſum ſatis patuerit 'ad eruptionem ſpiritûs, nonne eſſe potius ea cauſa de-'buit, quæ proſpexerit, ut quoniam aliquando os clau-'ditur, apertæ paterent in ſubſidium nares, quibus interim 'ſpiritus induceretur educereturque? Quod ſi eæ ſolâ ſpi-'ritûs vehementiâ fuere diſruptæ; cur non diſruptus fuit ſur-'ſum naſus, potiuſquam cum illâ deflexione in baſin; com-'modâ aliunde, ut cùm inductione ſpiritûs odor in olfactum 'feratur? Si fecit aliunde ſpiritûs eruptio hujuſcemodi a-'perturam; cur non ita ſurſum arteriam aperuit, ut epi-'glottidem abduceret, & non ipſam relinqueret, quæ op-'poſitè adeo immiſſioni cibi potuſque per arteriam obſtaret?

Phyſ. ſect. 3. memb. poſt. l. 2. c. 3.

'Sed

'Sed & ipſa arteria nonne cùm annellis cartilagineis fuit 'roborata, idcirco id fuit, ne flacceſceret, & via ſpiritûs, 'cujus eſt ad vitam perpetuus itus atque reditus neceſſari-'us, ex meatûs collapſu intercluderetur? Et cùm hi an-'nelli fuere complanati quâ parte arteria contingit œſo-'phagum; nonne eſſe debuit cauſa, quæ proſpiceret ne 'annellorum aſperitate teneritudo œſophagi, ac alimento 'potiſſimùm prætervadente, læderetur? Cumque arteria 'bronchiis variis iſta diſtribuatur per pulmonis ſubſtantiam, 'nonne arguitur debuiſſe prius ſpiritum per os, nareſque 'tranſire, pulmoni diſſlando, quàm è pulmone difflatum 'aut os aperire aut nares diffringere? Et quorſum dia-'phragma potius non diffregit, & ſub medium potiſſimum 'quâ membranaceum eſt diſrupit? Ipſum verò diaphragma 'quamobrem eâ fieri contexturâ potuit, niſi quia cùm coſtæ 'pulmonem ſepientes,neque diſſlante illo diduci, neque ef-'flante conduci poſſent, ut inanitatem intra corpus averte-'rent; id præſtari per ipſum diaphragma oportuit; quod 'per diſſlationem premens abdomen nullis coſtis impeditum 'poſſit pulmoni cedere; & per efflationem cum abdomine 'repetere locum relictum. Hæc hactenus ille, quibus ami-cos ſuos plus ſatis refutaſſe viſus eſt, omnino enim refuta-ri, imo quidem irrideri dignos eſſe non exiſtimo, qui fatui-tatem ſuam ſolâ impudentiâ in æſtimationem induxerunt. Eâ enim ſtupiditate ſe in omnibus expediére, ut niſi impu-dentiſſimè ſe quoque geſſiſſent, nullâ unquam doctorum opinione eſſe potuiſſent. Cùm verò tam elato vultu, tam contractis ſuperciliis, tam geſtiente animi faſtidio dogmata ſua orbi obtruſerint, eâ ſolùm ratione effecerunt, ne prorſus inter fungos & fatuos conculcentur. Quâ de causâ Epicurum, ſi quid, prudenter non dicam ſed callidè cogitare poterat, omnium quæ in corpore cernuntur imprimis ocu-los ad uſus ſuos factos negaſſe putarem: quippe quòd eâ fiduciâ, cùm in omni corporis fabricâ nihil ſit oculorum ſtructurâ mirabilius, obtinuerit ut de cæteris faciliùs diſ-putetur. Alioqui enim niſi Epicurus, in Philoſophorum cenſum irrepſiſſet, quiſquamne, qui quâvis eruditione fu-erit, cum quovis an ipſi oculi videndi causâ facti ſint diſ-putare dignaretur. Cùm itaque ipſum hominem con-

temptiſſi-

temptiſſimum jam diu exiſtimaverim, in contemptione habere nolo, nedum tanquam gravem adverſarium refutare. Quandoquidem verò præclara quædam de pulmonum uſu & fabricâ nuperrimè reperta ſint, omiſſis iſtis quæ in quovis Anatomico reperiantur, pauca de novis dicam, ut tandem videant Philoſophi nihil unquam niſi ad majorem ſummi Opificis gloriam in rerum naturâ inveniri.

Sect. XIV. A Cl. Malpighio primùm didicimus Pulmonem non parenchyma carneum eſſe, ſed innumerabilibus veſiculis, non aliter quam in apum ſavis alveoli, conſtitutum eſſe, eo autem ordine ſitis; ut à Tracheâ ad extremam illius membranam aditus ex unâ in alteram pateat, neque id modò, ſed & quemvis pulmonum lobum infinitis lobulis conſtare, quorum ſinguli ſuâ membranâ ſepti per totam molem ab ipsâ Tracheâ tanquam ſurculi à radice nati undique ad extremitatem pertinent, atque adeo cùm fiſtulæ bronchiales per totam compagem excurrant, & in veſiculas numeroſas deſinant, aërem non modo intus comportant, ſed & magnam illius copiam, ut præſto ſit ad vitæ uſus ſemper in ſe conſervant, atque quo promptius ſpiritum vitalem ſanguini affundant, vaſis omnis generis ſanguiferis undique perluuntur. Ut optimè Cl. Williſius. ‘Arteriæ ‘& venæ pneumonicæ Tracheam ejuſque partitiones κατὰ ‘πόδα obſervant; nam cujuſque horum rami & propagines ‘è truncis ſimiliter oriundi, & huc illuc protenſi, pari paſſu ‘ubique incedunt; ita ut Trachea ejuſque rami medium ‘uſque locum teneant, ſupra hanc Vena, & infra Arteria pneumonica ferantur, omneſque æquali & ſociâ ramificatione diſtribuantur, quin & ſurculi & propagines ‘compares, à ſingulis emiſſi, comparibus ſuis ſtatim applicantur, inque plexus ſeu velut retia mirabilia, è quibus ‘pulmonum textura fere in totum eſt conflata, abeunt. Quibus accedunt tum lymphæductus qui aquam ſuperfluam exportent, tum propagines nerveæ, quæ ſpirituum copias fibris muſcularibus per omnes pulmonum tunicas excurrentibus ſuppeditent, è quorum vaſorum filamentis incredibili ad maximos vitæ uſus arte inter ſe contextis tota pulmonis compages fabricatur. Quæ deni-

Pharm. Rat. part. 2. cap. 1. Cap. 7.

Digitized by Google

que membrana ex ipſis vaſorum extremitatibus mirè confecta extrinſecus veſtitur, ut aërem à ſanguine ſuperfluum atque ei velut aggeri impingentem foras reflectat.

Cùm autem tam exquiſitâ Artis ratione conſtituatur ipſa pulmonum compages, ſi deinde perquiramus quibus Inſtrumentis reſpirationis motus perficiantur, id quoque optimè deſcripſit Clariſſ. idem Williſius. ‘Circa hos motus, inquit, ‘divini Conditoris mechanicem ad regulas mathematicas ‘planè adaptatam ſatis admirari non poſſumus; ſiquidem ‘nullâ aliâ in re manifeſtius ὁ Θεὸς γεωμετρεῖν videatur. ‘Quippe cùm pectoris tum ampliatio tum coarctatio à ‘quibuſdam muſculis (quorum munus unicum eſt con‘trahere) perfici debeat; res ita inſtituitur ut coſtæ, quæ ‘thoracis, velut parallelogrammi oblongi verſus Cylindrum ‘incurvati, latera efformant, in figuram modo quadratam, ‘cum angulis rectis, pro pectoris ampliatione, modo in ‘Rhomboeidem, cum angulis acutis, pro ejuſdem con‘tractione, ducantur. Quod vero à partium ſitu ita mu‘tato ſequitur, ut cùm latera ab invicem longius abſce‘dunt, fines propius adducantur, & è contra; proindeque ‘ſpatii capacitas alterari potius quàm augeri aut diminui ſo‘leat, ne ita circa thoracis cavitatem accidat, per Diaphrag‘matis motum miro artificio ſic cautum eſt, ut, dum coſtæ ‘ſuperius pro pectore ampliando verſus quadratam figuram ‘aſcendunt, ne fines interius abbrevientur, Diaphragma, ‘quod finem inferiorem claudit, deorſum verſus Abdomen ‘extumeſcat; adeo ut Thorax quoad longitudinem ſimul, ‘ac quoad profunditatem amplietur: dein vice verſâ, dum ‘coſtæ inferius ad pectus coarctandum verſus Rhomboeidem ‘figuram ducuntur, ne fines ex more longius abſcedant, ‘Diaphragma ſuperius aſcendit, proinde ut Thoracis ca‘pacitas inter expirandùm, etiam quoad utramque dimen‘ſionem anguſtetur. Imò etiam ductus qui in Larynge annulares ſunt, in pulmonibus loricati exiſtunt; ‘Ita ut cùm
Ibid. ‘opus ſit ductus iſtos contrahi, cartilago inferior ſuperioris ‘cavitatem ſubeat, ſimili fere ritu ac in Locuſtæ tunicæ ‘cruſtatæ juncturis habet. Adeo quidem divino artificio ‘cautum eſt, ut, cùm pulmones dilatantur, Bronchia in ‘longitudinem maximam protendantur; cumque illi con‘tra-

‘ trahuntur, partibus aliis intra alias diductis ſummè abbre-
‘ vientur. Denique ipſæ cellulæ veſiculares, in quas fiſtulæ bronchiales deſinunt, innumerabilibus fibris muſcularibus donantur, ut pro datâ occaſione ipſæ ſe arctius contrahere atque majorem aëris copiam expirare valeant. Quo mirabili organorum Apparatu ultro ſine labore ſine vigiliis perficitur ingens & perennis iſta ſpiritûs vitalis exantlatio. Si vero quis ſingulare cujuſque muſculi artificium mechanicum delineari flagitaverit, Cl. Williſium & Fallopium conſulat, qui accuratè ſyſtema omnium Geometricum deſcripſerunt. Mihi autem non licet omnes divini Artificii rationes fusè explicare, quippe Instituto ſatis eſt ſi ſolum indicavero. Quod cùm fecerim, nemo eſt, niſi ipſe ſe luminibus orbaverit, quo non clariſſima divini Artificis monumenta ubique intueatur.

SECT. XV. Si tamen omnis hujus machinationis utilitatem intueri placuerit, eam non minori admiratione affecti quàm ejuſdem artificium intuebimur. Varii enim illius uſus ab Anatomicis enumerantur, quanquam omnium rationes ad hunc unum utilitatis fructum referuntur, quod debitam ſanguinis circulationem, quâ ſolâ ſtat omnis vitæ ratio, tueatur. De quâ re ſolerter ſic diſputavit vir doctus, ſanguineam molem triplici motu donari. *Motu fluidorum*, quòd heterogeneæ illius particulæ inteſtino varioque motu inter ſe agitentur: *Motu fluminum*, quòd perenni fluxu aliquoverſum feratur: *Motu calidorum*, quòd unà cum fluiditate ei inſit agitatio iſta celerior, quæ calori peculiaris reperitur: atque hos omnes reſpirationis beneficio in ſanguine conſervari. Cùm enim ſanguis è corde in pulmones vibratur, in quibus nullæ ſunt fibræ, nullus muſculus, ut ſuopte Marte quemvis motum præſtare poſſint, penitus ſtagnaturum putat niſi in ſubſidium reſpiratio advocetur. Atque igitur mirabili iſtâ ratione omnes vaſorum extremitates tum Tracheæ tum Arteriæ tum Venæ pulmonaris invicem commiſcentur, ut ſpiritus vitalis per Tracheam ingreſſus novam quaſi lucem ſanguini afflaret, eumque particulis nitroſis in novam fermentationem adactum majori impetu in alterum Cordis ſinum impelleret. Quo acce-

Mal. Thruſtonus diatr. de Reſpir.

Digitized by Google

accedens atque majorem quàm in viæ anguſtiis libertatem inveniens ſui dilatatione validos illius parietes diſtendit, qui ſe pendulorum more contrahentes rurſum omnem ſanguinem explodunt. Atque hinc ſumma iſta ad vitam reſpirandi neceſſitas, ut quanquam cibo & potu per dies aliquot carere poſſimus, interceptis tamen reſpirandi viis ne ad ſemihorulam quidem vivere valeamus, quod ſublatâ reſpiratione, momento omnis ſanguinis ſiſtatur motus & circulatio. Quibus quidem ipſam rei veritatem ferè attigiſſe viſus eſt, niſi quod cùm idem ſit in ſanguine fluiditatis & caliditatis motus, duplicem potius ipſe motum eſſe dicerem, alterum *fermentationis*, *circulationis* alterum, atque hos ſi placet perſpirationis ope confici ſtatuamus, non ut ſanguinem alioqui in pulmonibus ſtagnaturum conquaſſaret & in motum denuò impelleret, ut illi viſum eſt, cùm ſatis inſtructi ſint ipſi pulmones tum fibris propriis tum thoracis muſculis, quibus quicquid ſanguinis in eos vibretur, ex iis validiſſimè excutiatur: ſed ut ſpiritus iſte vitalis, quem nunc omnes nitroſum eſſe conſentiunt, in iſtis viarum anguſtiis minutius ſanguineæ maſſæ admiſceatur. Atque magna quidem eſt iſta quæ in pulmonibus fit ſanguinis mutatio, cùm clariſſimis experimentis eum atro colore pulmones intrare, rutilo autem & purpureo imbutum ex illis redire demonſtretur. Cujus cauſam ut aëris nitroſi cum ſanguine admixtionem eſſe aiunt, ita eâdem fermentationem vitalem fortius excitari probant, cum multis experti ſint nitri & ſulphuris, qualis ſanguis habetur, congreſſu tum efferveſcentiam gigni tum colorem coccineum exoriri. Quam rem multi præclarè tractavére, nemo verò aut ſolertius aut uberius quàm doctiſſimus meus olim Collega Joannes Mayow; qui quidem Argumentum integrè & ab omni parte tractavit, omniaque phænomena ad id pertinentia nitidis experimentis illuſtravit. At præter ea quæ jam ante diximus, hoc unum quod præclarè expertus eſt præterire nequeo, quod fontibus iſtis frigoris utrinque ad polos ſitis, de quibus ſuperius dictum eſt, magnam lucem afferat, eorumque curſus vel quidem mechanicè explicet. Aërem nempe qui in pulmonibus ſpiritu nitroſo exuitur atque adeo effœtus & ad reſpirationem inutilis expiratur, elatere ſuo ſimul &

pondere

pondere orbari, atque ita aëris ambientis preſſurâ in ſublime ferri, quo fit tum ut in effœti locum recens ſemper hujus pabuli vitalis copia ſuppeditetur, tum ut aër iſte in altum ſublatus novâ virtute impregnetur. Quippe verſus igneum Elementum, quod ipſum ſolem eſſe ait, aſcendens, particulis nitro-aëreis, quæ propius ad ſolem majori copiâ hoſpitantur, imprægnari neceſſe eſt; atque eorum acceſſu nunc gravior factus ad aëris regionem maximè frigidam vulgo mediam dictam deorſum fertur, ibidemque celeriter refrigeratus valdè rigidus evadit, vimque reſiliendi de novo contrahit. Sicut ferrum mollius & elatére privatum, igni immiſſum excandeſceret, dein mox aquæ frigidæ immerſum, citò refrigeſceret, & ita demum rigiditatem vimque reſiliendi ſuam denuo recuperaret. Denique cùm ad regionem frigidam pervenerit, non rectà deorſum ſed obliquè verſus polos defertur. Etenim continuus vaporum aëriſque aſcenſus, qui in regione Meridionali ob calorem ibidem maximè intenſum aëriſque rarefactionem contingit, rectum illius deſcenſum impedit; à polis autem eundem obliquè revertentem verſus meridiem iter tenere, uſque dum ad terram inferiorem pro variis animalium uſibus pervenerit. Et hæc ratio eſſe videtur quod ventus ſeptentrionalis maximè ſiccus frigiduſque ſit, in quantum ſcilicet idem aërem particulis nitro-aëreis, iiſque ſummè effrigeſcentibus ſicciſque gravidum ſecum rapit. Atque dum ita particulæ aëreæ ſpiritu nitro-aëreo deprivatæ in altum tolluntur; ibidemque eodem denuò imprægnatæ, inde ad inferiora revertunt; videntur particulæ aëreæ tanquam ſanguis Macrocoſmicus perpetuò gyro circulare; & vel ipſe Aër, dum ſpiritum nitro-aëreum inter circulandum haurit, quodammodo reſpirare. An vera ſit in omnibus hypotheſis non dicam (quanquam veriſimiliorem, ſecum & cum rerum phænomenis magis conſentientem vidiſſe non memini) neque ut ſit, noſtrâ omnino refert; quippe nobis ſatis eſt, cùm maxima ſemper ſit ad vitæ uſum & incolumitatem ſpiritus recentis neceſſitas, ſummâ Providentiæ ſolertiâ proviſum eſſe ut in effœti longè abeuntis locum recens ultro ſubſtituatur. Atque igitur locum hunc piâ prædicti Authoris concluſione peroremus, 'Ut ſcilicet miremur Opificis ſummi optimique

‘timique Providentiam, cujus ſapientiſſimo conſilio con-‘ſtitutum eſt, ut aër particulis nitro-aëreis, ſpirituque vi-‘tali privatus, elaterem & pondus ſuum ſimul amitteret; ‘quò idem ob vim reliqui aëris elaſticam, preſſuramque in ‘ſublime feratur, aërque recens in locum effœti adveniat. ‘Alioquin enim nulla omnino foret hominum, imò ne anima-‘lium quidem ſocietas: quippe oporteret ut ſinguli & ſepa-‘ratim vitam degeremus; quo, *viz.* ſpiritûs nitro-aërei pe-‘nus ad vitam ſuſtinendam ſatis amplus cuique ſuppeteret; ‘& quidem inter mortales non tam de agris, quàm de tra-‘ctibus aëreis appropriandis, eorumque finibus dividen-‘dis lis perpetua foret. Quin & vita uniuſcujuſque pere-‘grinatio quædam perennis eſſet: in quantum ſc. neceſſe ha-‘beremus noctu, & interdiu per orbem terrarum, & loca ‘deſerta, non tam ad divitias, dapeſque exoticas acqui-‘rendas, quàm ad pabulum aëreum indagandum, auram-‘que popularem evitandam latè expatiari. Quantò autem ‘melius nobis conſuluit Pater Optimus, qui aërem hunc ‘circumfuſum, tanto artificio conſtruxit; ut ſpiritus ni-‘tro-aëreus, Elixir, inquam, vitæ ſummè neceſſarium, ad ‘nos ſponte ſuâ uſquequaque accedat, quinimo vel in ‘ipſa noſtrûm ora, intimaque præcordia ultro ſe ingerat.

SECT. XVI. Fingunt denique ſucco ſemineo efferve-ſcente particulas ſubtiliores ſurſum exilire, atque earum copiâ in capite collectâ liquoris Cryſtallini ſtagnum ſive coagulum exoriri, atque ab eodem innumeros nervorum canaliculos ſcaturientes undique per totum corpus perti-nere. Cùm autem nimium alienâ provinciâ jamdiu verſatus eſſe videar; cumque plus ſatis præclara ſint ſapientiſſimæ Providentiæ veſtigia, quæ in ſuperioribus perluſtraverim, operæ pretium non exiſtimo omnem ἐγκεφάλου & *nervoſi ge-neris* apparatum explicare, quem tamen ſi quis accuratè de-ſcriptum intueri deſideraverit, unum conſulat Williſium, qui ut Harvæus Cordis penetrale, ita ipſe Cerebri arcem primus ſuperavit. Cauſæ autem meæ me ſatis feciſſe arbi-trabor, ſi paucis, quæ ab eo didici, impudentiſſimam Me-chanicorum proterviam propulſavero. Age ergo Cere-brum, ut ipſi fingunt, nos quoque factum eſſe fingamus. An

Digitized by Google

An idcirco in ſubſtantiâ adeo molli & laxâ tam concinnæ ſpirituum, etiamſi ſuâ Naturâ agiles, effrænati, vagabundi fuerint, ſeries & ordines exarari potuiſſent? Præſertim cùm Cerebri ſubſtantia non medulloſa, ſed mollis & aquæ ad inſtar fluida exiſtat, cùm in eodem ſpirituum ſchematiſmi primùm delineantur. Quiſquamne credit corpuſcula bruta & frænata poſſe in materiâ diffluente diverſas ſuas ſedes occupare, & ſua quæque munia tueri? An ſingulis ἐγκεφάλου partibus ſuas provincias partiri potuiſſent, ut ſola pars illius corticalis ob peculiarem ſui ſtructuram ſit ſpirituum animalium officina; ut in cerebro ii ſolum elaborentur ſpiritus, qui functionibus ſpontaneis; in cerebello qui involuntariis famulantur; ut inde perenni & æquabili effluxu in vitalium functionum organa ultro neque conſcio Animali diſpenſentur; ut ſpiritus in Cerebri regione corticali procreati, inde ſtatim in medullarem tanquam publicum Emporium ſeſe ſponte effundant, ibidemque diſtinctis quaſi loculis cujuſque facultatis uſibus impendendi, aſſerventur? An fortuito ipſorum intra Cerebrum motu Phantaſiæ, Memoriæ, Appetitûs, imo (quoniam & hoc arbitrantur Athei) ſuperiores animæ facultates architectari potuiſſent? An denique philoſophari, ſapientes eſſe, leges ferre, reſp. adminiſtrare, dicendi gravitate & copiâ dominari, artes, ſtudia, doctrinas tractare potuiſſent? Novi equidem enixos fuiſſe è recentioribus complures pleraſque animæ facultates mechaniſmo non fortuito ſed divinitus comparato explicare, tamen vix meliori exitu quam ipſi Mechanici, quibuſcum nunc diſputatur, expedierunt. Ipſe quidem Williſius, qui quanquam divino quodam acumine vigeret, iſto conatu longè à rerum ſubtilitate cecidiſſe viſus eſt; cùm enim quî omnia ſenſuum & phantaſiæ munia ſpiritibus in cerebro hoſpitantibus confecta ſint deſcripſiſſe ſe putet, inſtrumenta ſolum non ipſam cauſam principem aſſecutus eſt, & quanquam præclaris admodum conjecturis dixerit, quemadmodum eorum miniſterio extrinſecus advenientes rerum ſpecies coram perceptionis ſede ſiſtantur, cùm tamen aut iis aut ipſi Cerebro ipſam percipiendi vim & facultatem aſcripſerit, cæterorum profectò Mechanicorum more ſe quoque expedivit; adeo omnem ingenii humani aciem fugit & ſuperat

Libro de Animâ Brutorum.

perat divini Artificis ſolertia. Vim quidem mirabilem quæ vigeat, quæ ſentiat, quæ intelligat, noſtris hiſce corporibus ineſſe ſentimus; quæ vero aut qualis ſit, quemadmodum operetur,& quî cum corpore commercium habere poſſit, nunquam intellectu aſſequi ſperemus. Quanquam hoc aſſecutum fuiſſe & confido & geſtio, poſſe indubitatis argumentis demonſtrare nequaquam aut materialem aut mechanicam eſſe, atque ſpeciatim in homine, ſi quæ ſit Numinis divini Providentia, fore immortalem. At loci alieni ſunt iſta. Interim autem Mentem iſtam quâ ſapimus, quâ providemus, quâ nobis conſcii ſumus, è corpuſculis nullo ſenſu præditis, ſed temerè atque caſu concurrentibus effectam fuiſſe, quis cum Epicuro niſi per jocum imo potius per ludibrium diſputaret?

Deinde eſto, potuerunt particulæ architectonicæ ſe ſuumque domicilium membranâ veſtire. Nihilne tamen Providentiæ eſſe putatis quod pia Mater in cerebri plicas ubique inſinuetur, tum ut innumeris ſanguiductibus veſtita ſanguinem ubique Cerebro & Cerebello in ſpiritus animales elaborandum ſuppeditet; tum ut Cerebrum in varias officinas & cellulas dirimat, quo ſingulæ ſpirituum diataxes intra proprios cancellos coerceantur,neque ultro citroque evagantes ſeque alios aliis ſuſque deque immiſcentes omnium facultatum exercitia perturbent? Nihilne eſt, quod perexiguæ & capillares Arteriarum propagines ubique in totius ἐγκεφάλȣ compagem inſinuentur, qui alimentum ſimul & materiam elaborandam miniſtrent? Nihilne quod iſtis ubique obviam fiant ſimiles venularum ſurculi qui quicquid eſt ſanguinis à ſpiritibus ſuperfluum exugant? Nihilne quòd glandulæ omnibus paſſim vaſis intertexantur, quæ ſecretis demum ſpiritibus laticem ſuperfluum excipiant, ut tandem in communes Cerebri cloacas convehatur, atque inde extra illius confinia amandetur. Sin verò hiſce ſpongiis Cerebrum penitus caruiſſet, ſuperfluis ſeroſitatibus, quæ ipſius poros & meatulos facile occuparent, prorſus obrueretur, ut in affectibus *ſcotomiæ*, vertiginis, fatuitatis, aliiſque conſtat, qui plerunque præ nimia ſeroſitate eveniunt.

Sect. XVII. Deinde è Cerebri radice nervorum propagines germinare potuerunt. An ergo tam mirabili divaricatione in ſingulas corporis regiones, ut iis ubique opus erit, longè latéque ſerpere potuerunt; ut iis ſpiritus animales quaquaverſus in corporis ambitum, ad vitæ, motûs, ſenſûs munia deferantur? An potuere tunicis intra Cranium à piâ Matre aſcitis, atque extra, longius nempe excurſuri, à durâ Matre productis ſe veſtire; quibus ſpiritus intra nervorum meatulos coerceantur, ne protinus avolent tenueſque evaneſcant in auras? An potuere truncos & ramos ſuos in plura quaſi fila ab invicem ſeparare, ne ſpiritus hinc inde commeantes alii alios in tranſitu impediant, ſed dum in varias fibrillas diviſi exiſtunt nervi, quiſque ſpirituum tractus peculiarem ſibi ſemitam adipiſcatur? An potuére ſingulis muſculis pro cujuſque uſu & neceſſitate ramos aut denſiores aut rariores diſtribuere? Cùm enim facta ſit concinna, varia, atque utilis iſta muſculorum omnium ſtructura, ut ſcilicet tot tendines carne ſtipentur; ut rectà omnes per muſculi corpus ducantur; ut cujuſque caput aut Oſſi aut Cartilagini alligetur, ut eum adipiſcantur ſitum quo ad omnes locorum varietates ſe movere poſſint, ante, retro, dextrorſum, ſiniſtrorſum, infernè, ſupernè; alii flectant, alii extendant, alii adducant, alii abducant, alii attollant, alii deprimant, alii denique circumagant, omnem tamen iſtum mechanicum apparatum nullius uſûs fuiſſe quis non videt, niſi nervorum propagines ab uſque cerebro in ſingulos per univerſum corpus muſculos derivari proviſum fuiſſet?

Nihilne eſt quod nervi Optici in oculorum orbitas deferantur, quòd ſeſe dilatent inque varias fibras diffundant, quod ex iis variæ tunicæ fiant, quòd in tunicis varii humores, Cryſtallinus, Aqueus, Vitreus, in debitum quiſque locum & muneri ſuo idoneum reponantur; quòd figuram ſuis uſibus maximè aptam adipiſcantur, quod ſcilicet Aquatilibus humor Cryſtallinus fere rotundus ſit, Terreſtribus lenticularis; quòd Tunica uvea foramen habeat, idque humori Cryſtallino oppoſitum; quod niſi adeſſet, idque eo loci, ſpecies intus ſuſcipi nequirent,

quòd ſe pro viſionis commoditate contrahere & dilatare valeat; quòd retinæ fundus tum concavus fuerit, ut radios omnes excipiat, tum pupillâ uveæque foramine amplior, ut radii in pupillâ confuſi amplius ſpatium nacti ſe ſecernant, diſtinctique ad retinam perveniant. Verum ne reliqua innumerabilia accumulem, adeo exquiſita eſt oculorum fabrica, tam accommodata in iiſdem organulorum omnium contextura, ut illos cæcâ cauſâ artiſque experte nemo niſi unus Epicurus negare potuiſſet, neque quidem ipſe ut dixi negaſſet, niſi ut impudentiâ ſe ad cætera muniret.

Nihilne eſt quòd alterum nervorum Par eâdem cùm conſtantiâ tum utilitate ramos ſuos in eaſdem regiones diffundat; quòd alterum perforatâ ipſâ Calvariâ in muſculos faciei ſuos ſurculos diſſeminet, atque in linguam, palatum, os ὑοειδὲς (quod quoque mirâ arte epiglottidi ſubſternitur) labia, gingivas, aliaque omnia organa alimenti manducationi deſtinata diſtribuat; quod alterum ramulum in auricularum cavernulam emittat, qui niſi ita commodè per ſeptum tenue ſe explicaret, craſſa & immedicabilis ſurditas induceretur? Nihilne eſt quod *nervi recurrentes* ab ipſâ Aortâ quaſi de ſermonis uſu ſoliciti, reſpiciant, ſurſum reflectant, ramoſque ad voces gubernandas Laryngi inſerant? Nihilne eſt quòd *Par vagum* ſurculos ſuos cordi, ventriculo, œſophago, aliiſque partibus diſtribuerit, ſine quibus animal è veſtigio interiret, cùm ligato in cervice illius trunco animalia mox expirare comperiatur? Nihilne denique eſt quòd *Par intercoſtale* ad Hepar, Meſenterium, Renes, omniaque infimi Ventris viſcera ſurculos ſuos emittat, imò ut denſiſſimos ſurculorum plexus ubique per fæcum viſcera diſpergat, ut ſeroſitates à nervoſo genere excrementitias ad inteſtina deferat foris amandandas? Quid autem plura? Causâ tam manifeſtâ plura pudet pigetque. Pudere atque pigere inquam? Imo quod res tam ridiculas tandiu refutaverim pœnitere & quidem quòd refutare cogamur indignari oportere puto. Quis enim ludibrio & deſpectu non factum eſſe putaret, cùm iſtæc omnia quæ diximus, eorumque uſus demonſtrare poſtuletur? Aut cùm fecerit tantam induſtriam causâ tam perſpicuâ, quæque dubitationem quamvis ne quidem ferre potuit, poſuiſſe,

Digitized by Google

ſuiſſe, ſibi non prorſus nauſearet? Neque equidem ut cauſam adverſariam everterem, tantum in eâdem laboris & luctationis poſui, ſed quod iſtâ occaſione datâ mirabilia Artificii divini monimenta contemplando me oblectare voluiſſem.

Quanquam autem jucunda ſit iſta, quam hactenus ſecuti fuimus, ſeorſim inſtituta Aquæductuum & Canalium contemplatio; multò tamen majori admiratione rapiet mutua omnium cum omnibus commercii neceſſitudo. Cùm etiamſi magno Artificii apparatu ad ſuum quiſque munus fabricetur, niſi tamen aliorum miniſterio adjutus neque ſupereſſe neque quicquam proficere potuiſſet. Quippe niſi è Corde in Cerebrum ſuppeditetur ſanguis, neque nutriri neque ſpiritus procreare poſſet. Neque niſi viciſſim Cerebrum debitum ſpirituum vectigal cordi impenderet, Cor ſanguinem conficere poſſet. Neque alterum ſanguinem neque alterum ſpiritus, niſi Ventriculus chylum & Pulmones nitrum ſuppeditarent. Neque poſtremò ventriculus & pulmones, niſi à Corde ſanguinem, à Cerebro ſpiritus acciperent, ſuis provinciis fungi potuiſſent. Cùm itaque horum cujuſque, ut ita dicam, Labyrinthus tam mirabili Artis ſolertiâ ſeorſim extruatur, cumque tam commodâ commercii opportunitate omnes invicem devinciantur, quid (proh Deum immortalem!) ſapientius, quid utilius, quid ſolertius, quid denique divinius fabricari potuiſſet?

Sect. XVIII. Imo inquiunt mirabilia ſunt iſtæc omnia, atqui tamen iſtis non minora ſine arte, ſine conſilio, ſine ratione quotidiè facta videmus. Quid enim an non Animalia omnia quæ nunc naſcuntur, nullo Parentum artificio, ſed ſolis cauſis naturalibus, quæ quoque ipſæ Artis expertes ſunt, elaborantur? Cur non igitur ab initio ſine quovis Architecto pari ratione procreari poſſent? An verò non vident iſti ſe hac diſputandi ratione in novas, eaſque multò majores difficultates delabi? Quippe & de his quærimus, cùm eâ, quam ſuperius diximus, arte fabricentur; parentum autem nullâ, cùm quî fiant, ipſi neſciant, neque cauſarum naturalium ullâ, cùm nihil ipſæ intelligant. Iſta-

rum inquam omnium commoditatum, quas attulimus, & quæ in quovis Animali recens nato reperiuntur, cauſam architectricem quærimus. Quæ nulla alia eſſe poteſt quàm divinus idem Artifex, qui ut initio omnia animalium genera mirabili arte architectatus eſt, ita ad cujuſque generis conſervationem, iis facultatem non modo mirabilem, ſed & prodigio ſimillimam dedit, ut ſui ſimile in ſuo quodque genere procrearent.

At præter novum hoc ſobolis propagandæ, ut ita dicam miraculum, in priores de Canalium fabricatione difficultates incurrunt, cùm in cujuſque animalis ortu compertum ſit vaſa pleraque, priuſquam quicquam per ea tranſiverit, efformari; ſic, ne quid de ore, de œſophago, de ventriculo, de inteſtinis dicam, Aſpera Arteria, Nares, Pulmones, omniaque reſpirationis inſtrumenta, priuſquam quicquam ſpiritûs viam per ea ſibi fecerit, extruuntur. Imo & ipſa vaſa ſeminalia aliquot annis antequam quicquam liquoris ſeminalis per ea tranſiverit in ſuos uſus comparantur. Atque hinc in novum divinæ Providentiæ argumentum incidimus, quæ non minus in animalium propagatione quam primâ eorundem procreatione artificioſa videtur. Si enim inſtrumentorum omnium quæ ad iſtum uſum deſtinantur, apparatum perſpexerimus, non minori, imò multo majori artificii ratione fabrefactum fuiſſe comperiemus. Conſiderate igitur (& quantum per modeſtiam liceat conſideremus) primùm vaſa quæ ad ſemen conficiendum comparantur; Venas, Arterias, earumque innumerabiles anaſtomóſes; *plexum pampiniformem*, qui ex iis in varios hinc inde cincinnos criſpatis & convolutis efformatur, ut per eos ſanguis tanquam ſerpentinos canaliculos elaboretur. Epydidymedes, Teſtes, Vaſa deferentia, Paraſtatas, Proſtatas, Veſiculas, quæ omnia incredibili artis ſolertiâ ad ſuos quæque uſus fabricantur. Conſiderate ſexuum in quoque animalium genere diſtinctionem atque membrorum genitalium in omni genere accommodationem; ut ſi in genere quovis unius ſexus partes peculiari modo efformentur, iis alterius partes accommodentur. Ut ſi maſculis non emineat membrum genitale (quod de muſcis, papilionibus, aliiſque inſectis perhibetur) fœminâ ad ſemen à mare proliciendum emittitur.

Ut

Digitized by Google

Ut ſexus muliebris pro rei neceſſitate aliis partibus, quibus donatur virilis, careat, alias autem, eaſque aut eodem modo aut diverſo,ut uſus poſtulaverit, conſtitutas ſortiatur. Conſiderate incredibilem uteri ad naturæ uſus fabricationem, ut nunc conſtringatur, nunc dilatetur, tum ut quàm opportunè ſemen excipiat, eoque excepto ſe continuò claudat, tum ut in partu rurſus mirificè ad fœtûs enixum amplietur. Quam rem tam admirabilem putat Galenus, ut eam mirari nos poſſe, intelligere non poſſe dixerit. Ut ejuſmodi membranis conſtet, quæ quamvis exiguam intus cavitatem obtineant, pro fœtus tamen numero aut magnitudine in immenſam molem facilè amplientur: Imo & (contra quam fieri ſolet) ne fortè fœtus conatu rumpantur, eo fiunt craſſiores, quo magis extenduntur. Ut ſingulari Providentiæ curâ pelvis oſſe ſacro & oſſibus Ilei efformata, in quâ uterus ſitus eſt, amplior in ſexu muliebri quàm virili reperiatur, quo uteri extenſioni locus detur accommodatior. Quid de univerſo partium apparatu, quæ fœtûs nutritioni deſtinantur, dicam? Quid de mirabili umbilicalium ſtructurâ? Quid de vaſis uteri lactiferis? Quid de duplici tunicâ, Amnio & Chorio, ut in iis Infanti ſuus nutrimenti penus reponatur? Quid de humoribus nutritiis tunicâ utrâque contentis? Quid de Placentâ? Quid de Acetabulis? Quid de mammis? Quid denique de ipſis mammarum papillis? Quæ tamen omnia admirabili tum artis tum uſûs ratione extruuntur.

Conſiderate vehementes ad Venerem in omni Animantium genere illecebras, quibus quaſi Cupidinis ſtimulis acta ad ſobolis procreationem ſolicitantur. Omnes enim præter unum hominem Animalium familiæ, rationis ſcilicet expertes, nunquam de ſobole propagandâ cogitaſſent, niſi in eam importunâ libidinis vellicatione incitatæ impellerentur. Conſiderate denique mirabiles ſeminis virtutes; ut tam ratâ conſtantiâ operetur, quod enim fortuitum eſt, idem varium & inconſtans eſſe neceſſe eſt; præſertim ubi tanta, quantam efflagitat Animalis fabricatio, caſuum ſeries poſtulatur. Ut informis materia ſe in Dædaleum corporis tot partibus atque organis inſtructi ſyſtema elaboraret. Ut tam variis, ſubtilibus, & involutis motibus moderetur, quot

ſunt, quibus tam innumerabiles venarum arteriarúmque meatuli delineantur, tot membrorum & muſculorum figuræ efformantur, tot vitæ & ſensûs organa adornantur, tam pulchra denique & abſoluta totius Corporis ſtructura fabricatur. Quid poſsítne Cauſa bruta omníſque rationis expers tam præclarè omnem artis, omnem rationis ſolertiam ſuperare? Poſsítne per innumerabiles actionum ſeries, perque decies mille millenos caſus ad eundem finem ſemper pervenire? Quid mirabilius eſſe potuit quam Parentis ſimulachrum informi humore tam accuratè delineari, aut humorem ipſum ſe pluſquam Dædaleâ arte in animal, ei à quo prodiit, ſimillimum elaborare? Cum eâ partium multitudine, varietate, formâ, uſu, ſitu, ſymmetriâ perficere, ut nihil niſi in pejus omnino mutari potuiſſet. Stupeat hæc, ſtupeat inquam Intellectus humanus, nunquam enim ſperet omnibus ingenii viribus hanc tam admirabilem Opificis divini ſolertiam ſe eſſe aſſecuturum. Quod quidem prodigii tam plenum atque miraculo tam ſimile beato *Juſtino* Philoſopho & Martyri viſum eſt, ut eâdem facilitate mortuorum Reſurrectionem fieri potuiſſe concluſerit, 'Rem
Apol. 2. 'ipſam ſecum conſideranti quid incredibilius videatur, 'quàm ſi in corpore nondum eſſemus, aliquis diceret è 'parvâ quâdam humani ſeminis guttâ fieri poſſe ut oſſa, 'nervi, carnes ad eam quam videmus effigiem efformata ex-'iſtant. Si quis inquam vobis, cùm nondum ex talibus 'orti eſſetis aſſeveraret (ſemen humanum & imaginem 'humanam pictam indicans) ex eo ipſo ſemine naturam 'hujuſmodi fieri poſſe, num, priuſquam id factum eſſet, 'crederetis? Non equidem opinor quempiam contra hæc 'dicere auſurum fuiſſe. Quomodo ergo ab initio fieri non 'potuiſſe crediſſetis, ut è tenui guttâ tales exiſterent, 'atqui tamen extitiſſe videtis; eodem modo impoſſibile 'non eſſe exiſtimate ut diſſoluta atque ſeminum inſtar in 'Terram disjecta corpora Dei juſſu reſurgant. Atque ſi rem ſeriò, perpenſis utrinque circumſtantiis, contemplemur, certè nihilo facilius videbitur Corporis humani fabricam ex aquæ guttâ quàm pulveris cumulo efformari. Ut quidem ſi quis cadavera penitus dilapſa atque in cineres ſoluta in vitam revocari videret, divinâ vi factum fuiſſe non dubitaret,

dubitaret, ita cùm naſci animalia videamus non minori admiratione ſtupentes divini Opificis cùm potentiam tum ſolertiam veneremur.

Sect. XIX. Poſt hæc autem omnia unum adhuc ſupereſt præclarum (ut mihi videtur) optimi Numinis argumentum, divinus nempe iſte Naturæ inſtinctus, quo omnia Animantium genera ſummâ benevolentiâ & charitate erga prolem concitantur. Quâ enim induſtriâ, quâ ſolertiâ, imò quâ quidem Providentiâ fœtuum educationi & quaſi familiæ inſtitutioni proſpiciunt? Quanto artificio aviculæ nidos ovis deponendis extruunt? Quantâ diligentiâ iis, dum excludantur fœtus, incubant? Quantâ ſedulitate pullis cibum victumque Quærunt? quantâ denique fortitudine ab omnibus injuriis & periculis tuentur? Quæ tamen omnia nullo conſilio aut deliberatione efficiunt, ſed ad ea neceſſitate quâdam ſtimulantur. Cùm nullâ varietate, ut ſolent, qui ratione agunt, ſed eodem planè modo ſemper operentur. Sunt quidem qui hujuſmodi brutorum omnium, operationes, non ad inſtinctus naturales tribuunt ſed partim ad doloris & voluptatis paſſiones, quemadmodum ſolo libidinis ſenſu ad coitum concitantur: partim ad imitationem, quemadmodum volucres nidos iis ſimiles extruunt, in quibus ipſæ ſe enutritas fuiſſe meminerunt. Atque equidem fateor multa, quæ vulgò ad inſtinctum præcordiis inſculptum referuntur, aliunde provenire potuiſſe; ſpeciatim mutua illa Animalium odia, quæ *antipathiæ* appellantur, aut ab injuriis prius illatis, aut ab exemplo & inſtitutione emanare. Sic pullus milvum, agnus lupum, lepus canem, & omne fere animalium genus hominem vitare videntur, aut quod parentes ab iis fugiſſe viderint, qui quoque prolem ab iiſdem timere docuerunt aut quòd ab iis perterrefacta prioris periculi memoriâ in fugam concitentur. Si enim cum lupo agnus, cum cane lepus, cum milvo pullus educetur, tantum abeſt ut ab iis fugiant, ut potius fraterno quodam amore complectantur. Atque iis Terræ locis, in quibus ferarum greges nullis hominum venationibus vexantur, eas, hominis vultum non ita timere compertum eſt, quàm in hiſce noſtris, ubi creberrimis

berrimis noſtrûm injuriis & terroribus conflictantur. Quicquid autem de animalium odiis & inimicitiis definiatur, affectus tamen, quibus in ſui conſervationem atque ſobolis curam concitantur, ipſis eorum naturis propter neceſſarios vitæ uſus à ſummo Numine imprimuntur. Atque igitur eorum actiones ſine duce, ſine exemplo, ſine doctore perficiunt: Quæ ſi mechanicâ quâvis ratione ſive voluptatis ſenſu evocentur, an non admirabile ſapientiæ opus videatur omne animal eâ arte extruxiſſe, ut quicquid ſui, ſuique generis conſervationi inſerviret, id promptè ſequi, idque naturæ neceſſitate impellatur? Atqui præterea longæ ſunt conſiliorum ſeries, ad quas cùm animalia ſponte accingantur, nullâ tamen mechanicâ ratione nulloque voluptatis ſenſu explicari potuiſſent. Ita enim ſi libidinis ſtimulis prolis generationi operam dare excitentur; quo tamen ſenſu oritur tanta in fœtibus educandis ſolicitudo? Quâ voluptate ad nidulum extruendum impelluntur? Quâ ovis tandiu incubare perſeverent? Quamobrem non fimo egeſto perinde ac iis incubarent? Unde denique totæ, atque ſui quaſi oblitæ, in prolis curâ & educatione occupantur? Præclara eſt quæ de grillo-talpis fertur induſtria & prudentia; Ad quem ergo ſenſum referemus quod glebas tenaciores habitaculis ſuis extruendis ſemper eligant? Ad quem, quòd undique anxiè & curiosè confirment? Ad quem, quod foraminulum itui & reditui idoneum perfodiant? Ad quem, intus cuniculum, quò tutò deponantur ova, agant? Ad quem, antra alia, ad quæ quovis periculo confugiatur, juxta efficiant? Ad quem, canalem ſibi ſubterraneum, quo melius ab hoſtium incurſu ſe tueantur, excavarent? Ad quem, ut invaleſcente frigore nidos in Terram profundius demittant, calefacto autem rurſum aëre, altius ad uſque Terræ ſuperficiem attollant? Ita quoque *Erucæ* cùm primùm frigus autumnale ſentiunt, latibula ſibi quærere monentur. Quo tamen ſenſu edoctæ diſcunt reticulum è ramulis & foliis teneris adhuc & flexilibus intertexere; in quo ſe omnes in cumulum conglomeratas à brumali frigore abſcondere & conſervare potuiſſent? Ita denique Araneæ materiam viſcoſam in Inteſtinis prægravantem ſentientes, eam non aliter quàm fæces egerere incitantur. Unde tamen

men materiam iſtam tam affabrè in fila nere retiáque ex iis pertexere didicerunt? Gaſſendum dixiſſe memini, Araneam ad texturam promoveri appetitu innato ſive muſcarum ſive culicum humorem, tanquam alimentum maximè ſibi congruum ſugendi; ac propriâ conſcientiâ tum deſtitutionis alarum, quibus prædam per aërem volare conſpectam rapiat, tum filorum ſuorum viſciditatis, quibus per aëra tenſis præda irretiatur. Unde verò niſi ſolo naturæ Inſtinctu muſcis aut pulicibus cruorem ineſſe eumque ſibi congruum alimentum eſſe intellexerint? Imo cum quanto ſua ſibi tela emolumento fore intellexerint, an inde ſtatim texendi artem didicerunt? Atque quidem quanquam ſummo artificio beſtiola iſta operetur, ſimplici tamen ratione, neque tantâ conſiliorum & ſtratagematum ſerie opus ſuum aggreditur. Et ſi fortè diſputare poſſit, non tamen tam ſolerter, tam acutè, tam prolixè quàm ipſe finxit. Quanta enim rationum & ſyllogiſmorum ſeries! Ego animalculis iſtis, quæ ubique volitare video, ſuccum quendam, qui dulce mihi alimentum ſit, vehementer ineſſe ſuſpicor. Id ergo ut experiar quid agam? Mihi enim alas, quibus valeam captare, deeſſe novi: Non ergo circumvolitare tentandum eſt. Aliud igitur conſilium inibo; Cùm enim materiam quandam viſceribus incluſam habuerim, quid ſi egeſſero? Et viſcida cum ſit, quid ſi in fila nere, & è filis retia texere tentavero? In quæ inquam ſi fortè inciderint temeraria iſta animalcula, iiſdem profectò irretientur. Ne verò præ ſtaminum tenuitate erumpant, Ego alia aliis ſubtexendo ita retia ſtabiliam, ut nullâ luctâ, nullo conatu captivi ſe unquam liberare valuerint. Et cùm luctando ſe planè defatigaverint, tunc Ego in abdito latitans exiliam, & quicquid captum eſt perdam. Quanquam enim alas non habuerim, venenoſum tamen quendam aculeum quo facile confodiam, me habere novi; atque cum enecavero, experiar an quid ejuſmodi humoris inveniatur, quem in iis inveniri ſuſpicor; & ſi invenero, latronum ritu impoſterùm otioſus vivam, vitamque prædis & rapinis, ut ſolent iſti, propagabo. Quæ quidem rationum ſeries prolixa nimis videtur; neque enim Araneæ textrinam exercere incipiunt, poſtquam ad ætatem virilem, & quaſi dialecticæ

Phyſ. l. 8. ſect. 3. c. 6.

Hhhh atque

Digitized by Google

atque rationis uſum adoleverint: ſed natæ ſunt textrices, & à primâ infantiâ fila tractare aſſueſcunt. Neque quâvis varietate, ut ſolent, quæ ab interno animi propoſito, opera ſua moliuntur. Sed omnium opera eodem prorſus modo ſemper adminiſtrantur, atqui igitur à nullo principio niſi inſtinctu naturali, qui fixus & immutabilis eſt, proficiſci poſſent. Id quod de omnibus ejuſmodi actionibus dicendum eſt, nullo voluptatis ſenſu, nullo animi conſilio, ſed ſolâ neceſſitate concitari, de iis præſertim, quibus prolis educatione tam ſedulò occupantur.

Sunt autem alii, qui hanc Ingenii ſolertiam non unà cum animalibus natam fuiſſe, ſed eam in ſuo quæque genere parentum exemplo & imitatione didiciſſe arbitrantur. Atque ſic volucres, cùm cujuſmodi nidis ſe enutritas fuiſſe meminerint, alios iis ſimiles, in quibus & fœtus ſuos deponant, fabricare conantur. An non verò mirabile videatur filios tam conſtanter omnibus & ſæculis & locis parentes imitari, ut nunquam ab eorum veſtigiis unus aliò aberit, niſi profecto Naturæ Inſtinctu ſequi impellantur? Atque iſtuc maximum & certiſſimum inſtinctûs indicium & habetur & haberi meretur, ſi ſemper ſe eodem ritu ad actiones ſuas accingant. Si enim rebus externis moveantur, cùm variæ ſint iſtæ & quovis momento mutabiles, ſummâ quoque varietate cieri neceſſe eſt. Si autem interno animi conſilio, quid quæſo conſiliorum ratione mutabilius eſt? Cùm itaque eâ conſtantiâ ad eaſdem actiones concitantur, nullo certè principio niſi naturæ indole, quæ omnibus communis eſt, cieri poſſunt. Præterea quid ſi Parentes imitari velint, an idcirco poſſint? nos qui acriori mentis ſolertiâ præſtamus, eo artificio nidum, quo quævis avicula ſuum, fabricare nequaquam poſſumus: Quòd ergo ipſæ tam promptè conficiant, aliam præter imitationis deſiderium cauſam efflagitat. Unde denique ipſos parentes tantum Ingenii acumen adeptos fuiſſe dicemus? An à parentibus? Ergò in quoque genere primum, cùm quod imitari poſſit, non habuerit, nullo alio principio concitari potuit, niſi impulſu iſto, quem omnium Opifex omnibus indidit, ut quædam, quæ aut ſibi, aut toti familiæ utilia ſunt ſequantur, quædam quæ noxia ſunt averſentur. Quorſum alioqui u-

num

num animalium genus ovis excluſis incubaret, non incubaret alterum? Quorſum alia omnino negligant, alia alio quodam fomento contegant, alia denique ipſa per ſe foveant; niſi quod ſapientiſſimus omnium Conditor iis, quorum ſemen, poſtquam excluſum eſt, ſe ſolo ad maturitatem pervenire non potuit, principium quoddam inſeverit, quo ſemini fovendo ipſa providere incitentur; iis verò, quorum ſemen nullâ Parentum curâ ad maturitatem pervenire potuit, nullum ejuſmodi inſtinctum inditum eſſe procuraverit. E quibus quid magis perſpicuum eſſe poſſit, quam Providentiam divinam commodos quoſdam inſtinctus rerum initio quibuſdam animalibus inſeviſſe, eorumque Ideas à Parente in prolem tranſmitti proſpexiſſe. Cùm enim Animula ſemine contenta quædam Parentis pars fuerit, parteſque ſingulas genitoris partibus *analogas* habuerit, fit ut prolis cerebrum iiſdem habitibus & Ideis imbuatur, quibus Parentum phantaſiæ imbuuntur? Sive autem *prominentiis* Cerebelli orbicularibus nidulentur (quod egregiè *Clariſſ. Williſius* conjectatur, cùm ſcilicet Animalia quo magis inſtinctu polleant, eo majores *prominentias* habeant; quo minùs eò minores) ſive quovis alio loco, mihi ſatis eſt, quod admirabili iſtâ Providentiæ ratione animalium omnium æternitati proviſum eſſe intelligatur. Anat. Cereb. c. 18.

DISPUTATIO SEXTA.

Contra Scepticorum & Academicorum Diſciplinam, potiſſimum Ciceronis de Quæſtionibus Academicis Libros, & Carteſii Meditationes Metaphyſicas diſputatur.

SECT. I. JAm verò tametſi omnibus, quos conditionis ſuæ non pudet, neque quod humanum eſt à ſe alienum putant, optimam in omni rerum Naturâ Numinis Providentiam ſatis huc uſque demonſtraverimus; naſcitur tamen omni ſeculo ſuperbum, procax, & faſtidioſum hominum genus, qui niſi cœleſtiorem quandam ſcientiæ rationem, quàm cæteri ſtirpe humanâ procreati, ſe conſecutos fuiſſe jactent, omnem ſummâ cum petulantiâ aſpernantur. Hi ergo nihil probant, omnia reprehendunt, ſcientias malè fundatas, & à novis initiis inchoandas eſſe ubique clamant. Atque adeo antequam veritatis quicquam comperire quis ſperaverit, præjudicia omnia exuenda, ſive quicquid ab aliis didicit, dediſcendum eſſe monent, nihilque provehendum, niſi nova principia, eaque à ſe inventa accipiamus. Hac inquam inſolentiâ ſua laudant omnes, quicunque eâ ſunt ambitione inflati, ut ipſi mortalium ſoli ſapuiſſe videantur. Adeo ut quanquam novi nihil ipſi reperire poſſint, omnia tamen ſuperiorum omnium, iis ſolùm obtrectandi causâ reprehendere conentur. Cujuſmodi ſeditioſos ex antiquitate improbos omnes fuiſſe diximus. Inter recentiores autem alius nemo majori aut ſui fiduciâ aut aliorum applauſu quàm *Carteſius* (nunc enim *Hobbium*, qui alios omnes faſtidio vicit, Philoſophorum cenſu vix numerandum eſſe duco) omnium ſcientiarum inventionem ſibi arripuiſſe viſus eſt.

Quippe cùm ſummo ingenii acumine præſtiterit, & nova quædam in *Geometriâ* invenerit, continuò applauſu, quem inde tulit, adeo elatus fuit, ut ſcientiarum fines provehere non ſatis gloriæ cogitaret, niſi & nova omnium fundamenta jaceret. Quid autem in *Phyſicis* præſtitit antea diximus, quid in *Metaphyſicis* nunc dicere ingredimur. Quicquid itaque ſuperius demonſtraſſe nos putamus, ridet & ludibrio habet vir acutus. Solem (inquit) & Lunam, & cætera omnia vos Philoſophorum vulgus intueri putatis. Præclarè ſanè! Quaſi inſanire aut ſomniare non poſſitis. Nulla eſt Terra, nullus Sol, nullum Cœlum, oculos non habetis, neque caput, neque manus, neque corpus, dormientium ſomnia ſunt iſta omnia, aut dementium deliria. Dicis te corpus habere. An verò amentes non ſint, qui ſe totos *Cucurbitas* vel *ex vitro conflatos* non minori conſtantiâ aſſeverarunt? Dicis te hîc eſſe, huic foco aſſidere, hyemali togâ indutum eſſe, chartam iſtam manibus contrectare. An autem iſta omnia ſæpe in ſomniis te tibi perſuaſiſſe non meminiſti? Denique duo & tria ſimul juncta quinque eſſe putas, & quadratum neque plura neque pauciora latera quam quatuor habere. Quî verò à Deo, cùm ipſe omnia poſſit, not ita te factum eſſe ſcias, ut in omnibus, quæ perfectiſſimè te ſcire arbitraris, fallare? De omnibus itaque quæ olim vera eſſe credidimus, non levitate inductos, ſed validis rationibus coactos (inquit) dubitare, & ab iiſdem non minùs quàm ab apertè falſis, ſi quid certi velimus invenire, aſſenſionem cohibere oportet. Suffoſſis autem omnibus ſcientiæ priſcæ fundamentis, en quemadmodum nova ipſe jecit, præſertim cùm ea polliceatur, quibus tales extruantur demonſtrationes, *ut non* Epiſt. ſac. ſac. Doct. *putet ullam viam humano ingenio patere, per quam meliores inveniri unquam poſſint.* Quanquam igitur quicquam omnino extra me eſſe neſciam, me tamen ipſum, eò quòd an ſim, dubitare poſſim, eſſe novi. Cùm autem *Ideas* quaſdam, quibus res alias animadverto, ſive extra me exiſtant, ſive non, in me quoque eſſe intellexerim, quæ ut unde naſcantur perſpicuè intelligam, ſolam earum perfectionem inveſtigando judicare oportet. Quatenus enim *Ideæ* iſtæ *cogitandi modi* ſunt, nulla inquit inter ipſas inæqualitas reperi-

reperitur; ſed quatenus una rem unam, alia aliam repræſentat, aliæ aliis perfectione antecellunt. Ita quæ *Subſtantias* exhibent, plus *realitatis objectivæ*, quàm quæ *modos* tantùm ſive *accidentia*; & quæ ſummum Deum, qui ipſe infinitus ſit, quàm quæ res factas & finitas in ſe continere novi. Cùm igitur *lumine naturali* omnes novimus tantundem perfectionis in causâ efficiente eſſe debere, quantum in ejuſdem effectu reperitur, ergò cum in omni *Ideâ* ſit *realitas objectiva*, cauſam, quæ eam genuit, tantundem quoque *realitatis formalis* in ſe habere neceſſe eſt. Quapropter ſi *realitas objectiva* alicujus ex meis *Ideis* tanta ſit, ut certus ſim eandem nec *formaliter* nec *eminenter* in me eſſe, nec proinde me illius cauſam eſſe potuiſſe, planè ſequitur non modo me, ſed quid aliud, quod iſtius Ideæ cauſa ſit, etiam exiſtere. Quâ,inquit,diſputandi ratione Deum in Mundo majori perſpicuitate quàm Solem in Cœlo eſſe demonſtratur. Solem enim, cùm fortè non luceat, lucere ſomnio aut delirio aut denique Deo illuſi cogitare poſſumus, nequaquam verò, niſi ipſe reverà fuerit; Deum eſſe, cùm tanta ſit *Ideæ* ſuæ perfectio, ut nullâ causâ, eam niſi ipſe effecerit, effici potuiſſet.

SECT. II. Cùm autem *Carteſius* rationes ſuas aliis omnibus antetuliſſe non ſatis putaverit, niſi omnem ipſorum ſenſuum fidem, communem hominum rationem, atque facultatum noſtrarum omnium integritatem auferret, ea quoque omnia tueamur neceſſe eſt. Si enim de illorum fide & integritate dubitetur, de omni ſcientiæ certitudine deſperandum erit; cùm unica ſint inſtrumenta, quibus quippiam aut percipiamus aut dijudicemus. Ut quidem ſi iis orbemur, lux Soli eripiatur, & æternæ tenebræ omni rerum Naturæ obducantur. Quanquam verò ſuas de iis dubitandi rationes magnâ animi elatione attulerit, de iis tamen multò tum acriùs tum uberiùs veteres, præſertim *Pyrrhonii* & *Academici* diſputaverunt. Cùm itaque eorum diſciplina omnem de re quâque certitudinem, potiſſimum de ſummi Numinis Providentiâ, de boni malique legibus, atque de aliis omnibus, quibus totius vitæ ratio gubernatur, funditùs eripiat, cauſam, quam ſuſcepi, eam quoque ut refellam,

lam, vehementer poſtulare puto. Si enim dubia & incerta ſint omnia, ruit omnis virtutis ſtabilitas & conſtantia. Cùm in iſtâ animi fluctuatione nemo Officii ſui inſtitutum ſatis comprehenſum, quod ſatis fidenter ſequatur, habere poſſit. Unde primum Pyrrhonis Effatum fuiſſe traditur, nihil, neque pulchrum, neque turpe, neque juſtum, neque injuſtum eſſe, ſed ſolâ lege & conſuetudine homines omnia agere. Ne itaque funditus intereat fides, pietas, & juſtitia, & quidquid in vitâ humanâ aut utile, aut laude dignum ſit, tollenda quoque eſt iſta diſciplina, quæ omnem veri & falſi, boni & mali notitiam palam & apertè tollit. Quâ inquam non modo omnis Religionis ſanctitas fluctuat, cùm Deus ſit an non ſit prorſus in incerto relinquatur; Sed & aliorum omnium incertitudo ei vitio vertitur, cùm ſi incerta & tenebris involuta ſint, talia tamen ſunt, qualia, ſi quicquam omnino fecerit, ipſe fecit. *Quid ergo ad nos?* (inquit Cicero) *num noſtra culpa eſt? Naturam accuſa, quæ in profundo veritatem, ut ait* Democritus, *penitus abſtruſerit.* Ut demum tota Scepticorum de rerum obſcuritate reprehenſio divinum Imperium aut ſtultitiæ aut malevolentiæ accuſet.

Diog. Laert. l. 9.

Quæſt. Ac. l. 2.

Ad hos autem cùm acceſſerim, hominibus furioſis & mente captis Adverſarium me ſiſtere planè puduit. Quis enim inſanire dubitaret, cùm homines, nullum in rerum Naturâ motum eſſe, quanquam interim ipſi obambularent, imo cum magno audientium numero ſe ſtipatos viderent, neque ſe qui loquuntur neque eos qui audiunt, quicquam eſſe ſummâ gravitate diſputantes audiret. Cujuſmodi argumentis imprimis verſari viſus eſt *Leontinus Gorgias*, at de illius diſciplinæ vanitate ſuperius diximus, atque quemadmodum per omnes Philoſophorum ſectas pervaſit, expoſuimus. Ut verò rem nunc paulò altius atque ab ipſo initio repetamus, Primus Dialecticæ Inventor veterum omnium conſenſu *Zeno Eleates* habetur, atque eam, non ut in veritatis inventione ſe adjuvaret, ſed ut acutius cavillari poſſit, adhibebat, propterea τεχνὴν ἐριστικὴν Artem litigandi appellavit, quâ nimirum de omni re in utramque partem dicendi facultatem docere profitebatur, atque adeo primus omnem motum ſolâ diſputandi ſubtilitate ſuſtuliſſe perhi-

perhibetur. Hunc autem cùm Democriti coætaneus fuerit, *Protagoras* audivit, atque ut *Democritum* in Phyſicis, ita in Dialecticis *Zenonem* ſecutus eſt, qui ergo ipſe de eâdem arte ἀντιλογιῶν libros ſcripſit, quibus in omni re rationes paris momenti oppoſitas eſſe docuit. Atque ad hujus diſciplinæ normam exordium illud libri ſui, *de diis neque ut ſint neque ut non ſint habeo dicere,* dictum videtur, ſic enim de omni re dicere profitebatur. Quam artem cives ſuos magno pretio docebat, adeo ut eum plures pecunias cumulaſſe *Plato* narraverit, quàm aut ipſe *Phydias* aut decem alii ſculptores. Neque dubito quin hujuſmodi *Eriſticis ſophiſmatis*, quibus *verborum induſtriâ* (ut inquit Gellius) *cauſa infirmior fieret fortior*, contra Deos in compitis cum Bajulis, in roſtris cum Philoſophis diſputaverit. Hunc ſecutus eſt *Euclides Megarenſis*, qui primus contentioſorum ſectam inſtituit; illum *Eubulides*, qui ipſam artem multorum ſophiſmatum inventione admodum locupletavit. Cui *Diodorus* & *Stilpon* acceſſerunt, qui quoque eandem quam *Protagoras* impietatem docere palam profeſſi ſunt, quemadmodum & *Cyrenaici* eundem in utriuſque ratione ſequebantur. Atque adeo impietatis diſciplina & *Ars Eriſtica*, ſe mutuò non modò foverunt verùm etiam genuerunt, ſic enim è Democriti Scholâ profectus eſt *Pyrrho*, è Pyrrhonis *Epicurus*. Imò denique iſtâ litigandi ars non modo impias diſciplinas verùm etiam ſaniores invaſit, atque præſertim Academicam, qui tandem non minorem quam ipſi *Pyrrhonii* dubitationem induxerunt, donec vix quicquam aliud profiterentur, quàm ut communes hominum ſenſus omnemque rerum certitudinem ſolâ diſputandi ſubtilitate eriperent. Atque quò quis majorem ἀκαταληψίαν invehere profitebatur, idem eo majori autoritate & diſcipulorum numero florebat. Quantâ autem gloriâ fuerit *Ciceronis* ætate recens Academia, ab ipſo, quem quoque ad ſe arripuit Scholæ Autoritas, accepimus. Quanquam cæteris extinctis diutiſſimè ſuperſuit Pyrrhonis Schola, ipſe enim Sextus Empyricus, qui ei diu præfuit, *Plutarchi* Nepos & familiaris, *M. Antonini* amicus fuit, atque *Saturninus* ille Cytheneus, qui ei ſucceſſit, Philoſophorum (qui ſectam ſecuti ſunt) poſtremus eſt, de quo mentionem fecit Laertius.

tius. Et quanquam denique ſuos reprehenſores & inimicos Sectæ aliæ omnes habuerunt, hæc tamen, ſaltem quantum ipſe novi, adverſarium habuit neminem. Ne ergo cum rem planè confectam putaſſem, operam horum levitate illuſus perdidiſſe videar; iſtorum quoque diſciplinam labefactari neceſſe concluſi. Quod cum primùm meditatus fuiſſem, ipſum *Empyricum*, qui nimirum uberrimam totius diſciplinæ rationem tradidit, ut & ſuperiùs hæreſium aliarum principes, redarguere in animo habebam. At quàm pueriliter locum de Diis tractavit, jam ante dixi, neque profectò in cæteris adverſus Mathematicos, ut vocat, libris ſe melius expediiſſe, ſi noſtrâ intereſſet, dicere potuiſſem. Cùm verò quæ adverſus Grammaticos diſputavit, an quæ ſit iſtiuſmodi diſciplina, quot habeat partes, an ſyllabam, an nomen, an orthographiam, an Critices Canonas ritè definiverint, ad nos nihil pertinere novimus. Quæ item adverſus Rhetores, Geometras, Arithmeticos, Aſtrologos, Muſicos eſſe prorſus aliena. Cùm denique quæ ſequuntur omnia, aut Phyſica, aut Moralia, aut Dialectica eſſe intellexi, Phyſica autem omnia, quæ noſtrâ intereſſe poſſunt (quid enim refert an Motum an Locum an Tempus rectè definiverint) in locum de Diis devoluta vidi, ſic & Moralia, an ſcilicet Naturâ ſit Bonum & Malum: Dialectica denique eadem fuiſſe omnia, quæ in ὑποτυπώσεων libris de Criterio, de Signo, de Demonſtratione, atque ejuſmodi aliis complexus eſt. Nihil ergo quod quicquam mihi negotii faceſſeret, niſi ut ipſos aggrederer ſupereſſe vidi. Cùm vero ad hos acceſſerim, in quibus omnes ἐποχῆς locos uberrimè expoſuit, nugis tam puerilibus refertos inveni, ut profectò refellere puderet. Quid ergo agerem? Si penitus mittere ſtatuiſſem, impiis omnibus apertam perfugii viam me reliquiſſe vidi, ſemper enim ultimum impietati ſuæ aſylum in unâ Scepſi quæſiverunt. Si tamen onus iſtuc ſuſtinere vellem, me mihi in labore tam otioſo & inutili non ſatiſfacturum novi, atque igitur tum ne de manibus opus imperfectum ponerem, tum ne mihi ipſe nauſearem, unum Ciceronem, quem ad ſuas partes attraxiſſe diximus, quaſi in prælium evocare ſtatui, ut ſi illius impetum, non modo ſuſtinere ſed & arcere poſſim, nemo certè, qui non ipſe quoque

Digitized by Google

quoque inſaniat, pugnam cum aliis quibuſcunque committendam putabit.

Sect. III. Cùm autem pauca ante de ſe dixerit, non oſtentatione, non ſtudio certandi, non pertinaciâ, ſed ſolùm ut à temeritatis turpitudine ſibi caveret, ad hanc potiſſimùm diſciplinam ſe applicaviſſe, pauca ergò & ipſe dicam. Quanquam igitur eâ Integritate fuiſſe puto, ut ex animo hæc dixiſſe non dubitem, atque ſeriò egiſſe, cùm *per Jovem Deoſque Penates* ardere ſe ſtudio veri juraret, tamen cum maxima quæque Ingenia ſint ad nullum quàm Levitatis morbum procliviora, cùm deinde ſi quem invaſerit iſte morbus, ea ſit illius faſcinatio, ut omne de ſe ipſis judicium tollat; cùm denique aperta nimis hujus animi infirmitatis indicia Vir magnus dederit, veniam quoque det, ſi in eam incautè & inſcienter eum incidiſſe dixero. Quâ enim alia ratione adduci potuit, ut contra ſenſuum fidem diſputaret, contra vitæ communis uſum, contra ea ipſa, quæ ipſe oculis videret, manibus contrectaret, cujuſque ſensûs teſtimonio certum & perſpicuum eſſe intelligeret. Ea enim eſt diſciplinæ ratio quam ſecutus eſt, ut ipſos ſenſus communi hominum generi eripiat, ut cæterorum omnia inſolenter faſtidiat, ut ſapientiſſimos quoſque laceſſat, ut denique ne quid Sapientiæ aliis tribuat, ſibi omnem detrahat, ſeu ut iis omnibus cæcitatem inducat, ſuos ſibi oculos eruere non recuſet. Quæ profectò tanta eſt Animi imbecillitas, ut non tam levitas quàm furor & dementia dici mereatur. At imprimis, inquit, à temeritate cavendum eſt, quâ nihil ſapientis gravitate disjunctius. Iſtuc quidem quantum volet. At cur non etiam à Pertinaciâ? Iſtæc enim multò minùs ſapientem decet. Quippe an non turpius ſit omnem aſſenſum in perſpicuis cohibere, quàm ſemel in omni vitâ lapſum fuiſſe? Atqui tamen iſtæc una eſt hujus diſciplinæ ſapientia, nunquam aſſentire, ne fortè aliquando opinere aut fallare: quâ quidem neſcio an quid ſit ſtulti pervicaciæ ſimilius, aut ſapientis gravitate alienius: Integram autem judicandi poteſtatem tueri vellet. Ita profectò ſi omne Judicium tollere ſit illius integritatem tueri. Deinde verùm ſine contenti-

one invenire vellet. Id quoque, ſi optima ſit illius inveniendæ ratio, omnibus viribus nullam omnino eſſe veritatem pugnare. Neque enim Philoſophorum ulli quid ſit verum eâ contentione, eâque pervicaciâ conquirunt, quâ vos verum nihil eſſe contenditis. Cùm igitur ea fuerit Academicorum pervicacia, Ciceronem iſti diſciplinæ adhæſiſſe me quidem diu & magnoperè doluiſſe fateor, cùm eorum levitate vir poſt hominum memoriam maximus divini ſui ingenii vim & pondus, miſerùm! debilitaverit. Ut profectò aliâ diſputandi ratione cauſas forenſes, aliâ locos ex philoſophiâ tractaviſſe videatur. Iſtis quàm clarè res obſcuras aperuit? Quàm egregiè fraudes vafras potentes optimè compoſitas detexit? Quam mirificè non magis dicendi copia, quàm ipſâ rerum perſpicuitate Judicum, Audientium, omnium, etiam & Adverſariorum animos devicit, quod argumenta omnia in iſto uſu forenſi ſuâ ſemper ratione tractavit. Idem tamen cum graviores è Philoſophiâ locos explicare vellet, quòd Græcos & potiſſimum Academicos diſputandi ratione ſequi voluit, quàm argutis ſophiſmatis omnes ſuas vires ipſe ſe eluſiſſe ſæpe putavit? Atque ne omnia ſequar, in hoc uno de Deorum naturâ loco, cùm optimam in omni rerum naturâ Numinis Providentiam acumine ſe digno demonſtraſſet, ne tamen Academici perſonam deponeret, Deum immortalem! quam levibus captionibus omne graviſſimæ diſputationis pondus elevare enixus eſt. Atque igitur ſæpius mecum optaviſſe fateor, ut tam ab Academiâ, potiſſimum novâ & mediâ, quàm à reliquis Græciæ factionibus integram ſuam judicandi poteſtatem conſervaſſet. Et cùm *Arceſilam* aut *Carneadem* ſit ſecutus, aut quidem ipſum Platonem (quanquam vir ſummi Ingenii fuerit, & quâ nihil inter homines præſtabilius reperitur, integerrimæ Mentis) proprii ingenii indolem & impetum ſecutus fuiſſet. Quod ſi feciſſet, quàm ſtabilem, quàm divinam, quam cœleſtem Philoſophiam nobis reliquiſſet. Quæſtionibus autem Academicis Academiæ virus omne, quanquam & aliis idem quoque venenum nimium reſperſit, extraxiſſe viſus eſt. Cæteris enim dubitandi rationes hic illic diſciplinæ, quam tractabat, infudit, his autem tenebras & obſcuritatem rebus omnibus obduxit.

Cùm.

Digitized by Google

Cùm itaque Ingenii magnitudine, doctrinæ copiâ, dicendi facultate ita longè excelluerit; cùm cauſam hanc ſpeciatim omni Ingenii vi & acumine egerit, ut nihil eorum quæ pro iſtâ dici ſolent aut poſſunt, prætererit; cum denique graviora omnia ad cauſam pertinentia omni ſermonis ubertate amplificaverit; ſi docta iſta ſcepticorum ignorantia (quo enim alio nomine diſciplinam, quæ nihil ſcire docet, appellarem) defendi poſſet, ab iſto defenſa fuiſſet. Ea autem eſt ipſius Argumenti ſtultitia & levitas, ut tanti Ingenii vim & pondus ne quidem ferre potuerit, ipſumque tum Oratorum tum Philoſophorum Principem, ſi pro eâ vellet dicere, captioſum nec non fallax plerunque dicendi genus & nonnunquam puerile ſequi coegerit. In hâc igitur cauſâ non deſiderantur magni iſti viri, *Hortenſius*, *Craſſus*, *Antonius*, qui illius impetum (quod tamen rarò fecerunt) junctis viribus repellerent. Ipſe enim etiam in hâc meâ mediocritate ingenii facile nulloque mei periculo profligare non diffidam.

Sect. IV. Age ergo, quicquamne certò ſciri poſſit, necne? Non poſſe ais. Quamobrem? Quod nihil tam verum apparere poteſt, quin idem falſum eſſe poſſit. Nihil ergo fixum, ſtabile, & ratum eſſe putas niſi ab omni errore tuti ſimus etiamſi nos in eum voluntariâ oſcitantiâ & temeritate præcipitemus? Nequaquam, inquies, ſed cùm omnem induſtriam adhibuerimus, nullum *Viſum* tam certò verum eſſe poteſt, quin idem, quoad intelligimus, falſum eſſe poſſit. Quid ita? Quòd mens humana nihil eâ certitudine verum eſſe ſcire poteſt, ut falſum eſſe non poſſe ſciat, quod ſi neſciat, inquis, non poteſt niſi temerè & præcipitanter cuiquam aſſentire. Capio. Neminem igitur quicquam certò ſcire conceſſeris, niſi qui ſe falli & errare non poſſe ipſe ſciat. Rectè inquies, ipſam Academiæ ἀκαταληψίαν attigiſti, id enim ſi neſciat, quî certò ſcire poteſt, cùm falſum eſſe poſſit. Imò ſanè iſtuc eſt, de quo per totam diſputationem quaſi altior factus ipſique pedis pollici inſiſtens ubique gloriaris, nihil nos ſentire, nihil percipere nihil intelligere, quod quin ſenſus, quin mens, quin ratio falli poſſint non certò intelligamus. Cedò igitur, an non te-

Digitized by Google

te luſiſſe intelligis? An enim per Jovem & Deos Penates ipſe jurare non poſſis, iſta dum diſputaveris, Solem lucere, te in *Hortenſii* villâ unà cum *Catulo* & *Lucullo* fuiſſe, atque omnes ſimul in xiſto conſediſſe? Quanquam enim falli poſſis, tamen in iſtis non falli certò & indubitatò noſti. Bonâ itaque fide agas, an non ſatis percepta, comprehenſa, & cognita iſta habeas, ut ſine omni temeritatis culpâ, aut lapsûs periculo iis aſſentire poſſis? Tibine perſuadere potes probabile duntaxat eſſe, te in *Hortenſii* villâ cum *Lucullo* diſputare, adeo ut dicere non audeas ita reverà rem eſſe, an ſolummodò ita tibi videri? Nolles quenquam te tam fatuum tam inſanum, tam in diſputando pervicacem arbitrari, ut ſeriò ubi ſis aut quid agas, nunquam te noſſe dicas. Captioſâ tamen hâc certitudinis definitione ſublatâ, nihil elegans nihil acutum, imo denique nihil callidum in diſputationem affertis, hâc enim unâ rixâ veſtram omnem ſubtilitatem exercetis, percipi nihil poſſe, quod poſſint multa aliter quàm ſunt videri eſſe, atque igitur nullum in omni vitâ aſſenſum adhiberi, quòd fieri poſſit ut falſo aſſentiamus; adeo ut cuique dubitandum ſit an ipſe vivat, ubi ſit, quid agat, quocum colloquatur, aliaque vitæ communis omnia, de quibus ſi quis ſemper dubitare ſe ſemel dixerit, ſe ſatis ridiculum præbuit, ut ulteriori nullâ niſi *Cynici* iſtâ diſputatione urgeri mereatur: Iſte enim cum *Gorgias* multo ſudore ſe nihil eſſe diſputaſſet, mox *Sophiſtæ* crebris ictibus fuſtem impegit, non eſt amice, exclamans, quod conquerare, neque enim ipſe ferio, neque tu vapulas, quippe nihil ſumus. Quid ais? ſentiſne te eſſe? an nondum? Perge bacule, diſputa, refelle, argumenta quàm poteris graviſſima urge, neque diſputare deſine, donec virum acutum non modo ſe hominem, ſed & prorſus ſtultum ſentire feceris. Tametſi autem ſingularis hæc *Gorgiæ* ſtultitia videatur, eâdem tamen *Academici* & *Sceptici* omnes ſtupiditate verſantur, cùm in rebus omnibus nullo facto diſcrimine dubitationem ſive aſſenſus retentionem ſemper tuendam eſſe doceant, quod cùm iſtis maximè in vitâ perſpicuis ſeorſim accommodetur, non minus impudens quam ipſius *Gorgiæ* Inſtitutum videbitur. At ſi eò diffidentiæ aut potius pertinaciæ fueris provectus, ut interroganti quo ſis loco reſpondere

Digitized by Google

dere te non poſſe ſimules (ſeriò enim nequis) an tamen non longè veriſimilius, te, dum iſta diſputaveras, *Hortenſii* villâ quàm *Romæ* aut *Puteolis* fuiſſe putas? Quod ſi putes, & veſtram omnem & Scepticorum proterviam uno verbo funditus evertiſti. Cùm horum primum ſit Effatum παντὶ λόγῳ λόγον ἴσον ἀντικεῖσθαι, *Omni orationi orationem æqualis ponderis adverſari:* veſtrûm autem (tua enim ipſius verba agnoſce) *in eâdem re paria contrariis in partibus momenta rationum inveniri.* E quibus quid ſequitur niſi omnem *probabilitatem* non minùs quàm *comprehenſionem* aut *certitudinem* è vitâ tolli? Si enim in omni re paria ſint àb utrâque parte rationum momenta, nihil magis probabile ab unâ quàm ab alterâ ſapiens, quod conſequatur, habere poteſt. At ſi non ſint paria utrinque, planè vides primum diſciplinæ veſtræ effatum everſum eſſe. Propterea cum *Lucullo* omnis vitæ everſionem objicienti reſpondere velis, rationem vitæ non comprehenſa ſed vero ſimilia ſequendo gubernari, conſtantiam planè deſidero, cùm prius in omni re paria rationum momenta in contrariis partibus eſſe velitis; quod ſi detur, an non videtis ipſi nullum probabile relictum manere, aut ſi quicquam quod ſequamini vos invenire putetis, an non à totâ diſciplinâ deſcitum eſſe videtis? Quid enim ſi omnem aſſenſum ſuſtineri, ſi in omnibus *indifferentiam* retinendam eſſe, ſi de re quâvis interrogatos nihil in utramque partem reſpondere poſſe ſeriò & conſtanter dicatis, quî quæſo quâvis animi conſtantiâ in vitæ actionibus ſapientiam & certam vivendi rationem inducere poſſitis? Si enim ſit quævis certa vivendi ratio, cur ab eâ aſſenſum, quem ab omnibus ſuſtinendum eſſe docetis, ſuſtineamus? & ſi viciſſim ab omnibus ſit aſſenſus ſuſtinendus, cur cuivis vitæ rationi aſſentiamur?

Quo quidem præſidio Sceptici poſt *Pyrrhonem* omnes ab omni reprehenſione ſe ſatis tueri putant, quod inter actiones vitæ & veritatis contemplationem ſemper diſtinxerint. Et prudenter ſanè, ſi enim ad principiorum normam vitæ rationem gubernarent; eos omnes nemo, niſi qui & ipſe inſaniat, prorſus inſanire dubitaret. Cùm enim nulla ſenſibus ſit certa fides, cùm in iis quæ videmus certi nihil in utramque partem reſpondere poſſimus, unde quæſo quis

con-

conſilia capiat? Quid eum moveat, cui occurrit nihil, quod non ſit ab utrâque parte æquè probabile; cùm igitur nihil omnino habeat quod ſequatur ſapiens, aut omnia temerè agat, aut ab omni actione ſe ſemper contineat neceſſe eſt.
Diog. Laert. l. 9. *Pyrrhonis* itaque vita ſuæ ipſius opinioni conſtare & conſentire dicitur, cum nihil quidquam vitaret, nihil caveret, omnia ſubiret, plauſtra, ea ſi ſors obtuliſſet, præerupta loca, canes non declinaret, omniaque ageret, quæ quivis, qui ſenſibus nihil concederet. Quî verò generoſæ ſuæ Philoſophiæ (ſic enim appellari volunt) ſtultitiam quàm vitâ tam ineptè & imprudenter inſtitutâ ſibi ipſe magis exprobrare potuiſſet? Cùm quam opinionem in Philoſophiam induxerat, eam ſi in vitam quoque induxiſſet; ſui exemplo indicaverit, omnem ejuſdem prudentiam & gubernationem funditus everti. At *Pyrrho* conſtanter ſibi, vos verò qui eandem ſententiam, quamobrem non idem quoque vitæ inſtitutum ſequimini? Et tu, *Marce Cicero*, cur tu ipſe *Pyrrhonis* more non vixeris? *Quod*, inquis, *non ſum ſapiens: itaque viſis cedo, neque poſſum reſiſtere.* Quid ergo ſi fuiſſes ſapiens, an reſtitiſſes? O quantum ſapientiam iſtam tibi à Diis immortalibus precarentur Reip. hoſtes, quam ſi impetraſſent, contra improbos pro patriæ ſalute nihil in ſenatu, nihil in foro, nihil in Rep. egiſſes. Quippe ſi *Cethegum* aut *Lentulum* ipſi *Capitolio* tædas ardentes ſuppoſuiſſe tu ipſe videras, oculis nunquam ceſſiſſes, quod ſcilicet ſapientis vis maxima ſit viſis repugnare, opinionibus obſiſtere, aſſenſus ſuſtinere. Si verò hæc ſit veſtræ Sapientiæ conſtantia ut ipſis ſenſibus non aſſentiatur, cedò quæ deſperatior eſſe poſſit ſtultitiæ deliratio? Quid enim ſtultius, quid amentius, quid ſtupidius, quàm ut quæ omnia videtis, ea an omnino videatis, vobiſcum ſeriò dubitetis? Si enim eos qui per inſaniam, omnia quæ ipſi delirant ſibique fingunt, ſe videre putant non hominum ſapientiſſimos exiſtimamus, quid de vobis dicemus, qui cum ſobrios, cùm ſiccos, cum integros vos eſſe putetis, eâdem tamen animi firmitate quæ videtis nequaquam videre cenſeatis, aut ſaltem an videatis ſummâ cum ſapientiæ & gravitatis ſpecie dubitetis?

Deinde cùm vitam non cognita non percepta non comprehenſa, ſed ſolùm probabilia ſequendo gubernari velitis,

rurſus

rurſus ne opinionis pervicaciâ deturbemini, ipſi rerum Naturæ atque communi hominum experientiæ impudenter obſiſtitis. Cognitum enim, perceptum & comprehenſum habet quiſque quo ſit in loco & in quem proficiſcatur, & pleraque alia, quibus vita communis adminiſtratur, non minori, quam ipſe ubi ſit, certitudine novit. *Quid vero* (inquis) *conſcendens navem ſapiens, num comprehenſum animo habet atque perceptum ſe ex ſententiâ navigaturum? Quî poteſt? ſed ſi jam ex hoc loco proficiſcatur Puteolos ſtadia triginta, probo Navigio, bono Gubernatore, hac tranquillitate, probabile videatur ſe illuc venturum eſſe ſalvum.* An igitur tu ipſe non planè intelligis unum iſtuc probabile multis comprehenſis & certò perceptis inniti. Comprehenſum enim habet Sapiens iſte navem eſſe, quam conſcendit; mari, non terrâ navigaturam eſſe; eſſe Puteolos quo proficiſcatur; eſſe denique gubernatorem, & tempeſtatis tranquillitatem: E quibus omnibus certò comprehenſis naſcitur hoc unum probabile, ſe illuc venturum eſſe ſalvum. Niſi enim iſta comprehenſa, hoc nequaquam probabile haberet. Uſque adeo perſpicuum eſt ipſam *Probabilitatem* nullum principium habere præter certitudinem. Ut profectò ſi ipſe veſtræ diſputationi interfuiſſem, vel ut unum quidem *Probabile* proferres, quod aliquid perſpicuum ſibi ſuppoſitum aut ſecum connexum non haberet, provocaſſem. Ineptè igitur ſtatuit veſter *Carneades, Ita placere tale viſum nullum eſſe ut perceptio conſequeretur, ut autem probatio, multa.* Cùm omnis probatio aliquam perceptionem ſequatur, neque quicquam probabile ſit, niſi quod percepto & comprehenſo quodam ſuſtentetur. Atque in ipſo, quod ipſe attuliſti, probabilitatis exemplo percepta & comprehenſa quàm plurima per anticipationem ſumuntur. Quæ omnia ſi æquè incerta fuiſſent ac ſit Navigationis eventus, ventorum conſtantia, maris ſtabilitas, & quod fortè maximè ab omni veriſimilitudine remotum videatur, gubernatoris ſobrietas, *viſum* nullum ſatis probabile haberet Sapiens, quo conſilium navigandi caperet. Si enim incertum putaret aut navigium, aut mare, aut Puteolos, aut gubernatorem, aut tranquillitatem eſſe, non mehercle video quî omnino (etiamſi ſapiens non fuerit) navigandum cogitare potuiſſet.

An enim non planè inſanire diceres, qui terrâ navigare cogitaret, aut qui mari ſine nave, aut qui nave ſine Gubernatore? Si itaque Terra an Mare ſit, quod vides; Navis an Plauſtrum quod conſcendis; Gubernator an Arator, quocum ad clavum ſedente colloqueris, dubitares, pariter etiam dubites alterum cum feciſſe velis, alterum te facturum, neque mari ſed terrâ, & ſi mari, ſine nave, ſine gubernatore navigaturum.

SECT. V. Denique (ut ipſo loco potiar quo maxime rixamini,) duobus omnis vitæ ratio gubernatur, ſenſuum fide & virtutis ſtabilitate, quæ utraque vos veſtrâ aſſensûs retentione funditus è vitâ ſuſtuliſtis. Primùm igitur quid niſi ſenſus habemus, quod in vitâ communi ſequamur? at tu in hoc uno capite pugnam eſſe ſtatuiſti: *Nullum eſſe viſum verum à ſenſu profectum, cui non appoſitum ſit viſum aliud, quod ab eo nihil interſit, quodque ab eo percipi non poſſit.* Si verò de re quâque varia ſint viſa, & quid verum quid falſum ſit, percipi non poſſit, an non planè ſequitur alterum nihilo magis quam alterum eſſe perceptum? Utri ergo aſſentiemur? Neutri, tu ipſe inquis, ne fortè fallamur, atque igitur ſapientem dupliciter aſſenſum ſuum ſuſtinere, *uno modo cum hoc intelligatur omnino eum nulli rei aſſentiri, altero, cùm ſe à reſpondendo, ut aut approbet quid aut improbet, ſuſtineat, ut neque neget aliquid, neque aiat. Id cum ita ſit, alterum placere, ut nunquam aſſentiatur: alterum tenere, ut ſequens probabilitatem, ubicunque hæc aut occurrat aut deficiat, aut etiam aut non, reſpondere poſſit: nec, ut placeat eum, qui de omnibus rebus contineat ſe ab aſſentiendo, moveri tamen & agere aliquid, reliquit ejuſmodi viſa, quibus ad actionem excitemur.* Dicis quidem, at quàm ſapienter nunc videris, Primùm enim eum quicquamne agere poſſe putas, qui nihil aſſenſu ſuo comprobare poteſt? Num ad actionem ſe accingere velles, neſciens an rectè an præpoſterè ſit acturus? Quæ enim major eſſe poteſt ſtultitia & temeritas quàm agentis quòd ipſe non comprobet, & cui bonum an malum ſit, aſſentire non audeat? Cur deinde tanta in aſſentiendo difficultas, in vitâ autem gubernandâ facilitas ſapientem deceret? Si tam turpe ſit temerè opinari, an non temerè agere

re multo turpius eſſe putas? Si igitur ut à temeritatis turpitudine caveamus, ab omni in opinionum decretis aſſenſu ſuſtinere mones, cur non ne in turpiorem iſtam in ipſius vitæ Inſtituto incidamus, à quovis ſuſcipiendo adhortaris? At Sapiens, inquis, *non eſt è ſaxo ſculptus aut è robore dolatus, ut viſis non moveatur.* Veſter ergo ſapiens non ſapit. Niſi enim ſaxum & truncus fuerit, ut nihil agat, nihil opinetur, non poteſt ſe prudenter ſatis à temeritate tueri. Si enim ſemel quicquam in omni vitâ præpoſterè aut cogitaverit aut egerit, omnis ſuæ ſapientiæ jacturam factam eſſe dicitis: quam igitur ne faciat, ab omni aſſenſu ſe cohibere hortamini, Ego autem ab omni actione, quòd nimirum in vitâ quàm opinione decipi, errare, labi longè fœdius ſapienti exiſtimaverim.

Denique quale eſt probabile iſtuc *Viſum*, quod in vitâ communi ſapiens quiſque ſequatur? *Expeditum* inquis, *ſolutum, liberum, nulla re implicatum.* In quas anguſtias vos veſtra perduxit perverſitas! Primùm clamatis paria eſſe in omni re contrariarum rationum momenta, inter viſa vera & falſa nihil intereſſe, Sapientem viſis omnibus obſiſtere, omnem denique aſſenſum cohibere. Nunc autem cum vos urgeri ſentiatis, quanto verborum & rerum pondere æquilibritatem veſtram in alteram partem inclinare conamini? Quanquam profectò tantâ liberalitate conceſſiſſe non tam defenſioni quàm fugæ ſimile videatur. Quid enim magis à vobis ipſi Adverſarii extorquere deſiderarent? Quid enim intereſt inter *viſum expeditum, liberum, ſolutum, nullâ re impeditum,* ac perceptum, cognitum, & comprehenſum? Non enim intelligo (ut cætera verba prætercam) quod *viſum* magis certum eſſe poſſit, quàm quod ſit nullâ re impeditum. Cur autem quid cumulatis iſtis vocabulis ſignificandum ſit definire nolles? Quod tamen ſi feceras, aut te nihil pro te dixiſſe, aut penitus ad nos acceſſiſſe vidiſſes. Ipſa autem cauſa tam lubricos defenſores poſtulavit, atqui in quaſcunque formas vos verſemini, ſemper captos & illaqueatos tenebimus. Ut ſi non ea ſit in rebus perſpicuitas, quæ cuiquam aſſentiendi ſecuritatem præſtet, communis vita tollatur; ſi ſit, tollatur veſtra diſciplina. Adeo neceſſe eſt ut ex alterâ, utrâ autem malitis, excedatis.

At parum eſt ſenſus eripi, quippe ſine luce, ſine oculis, ſine corporis motionibus quodammodo vivere poſſemus; at ipſius Virtutis conſtantiam, ſine quâ operæ pretium non eſt vivere, ſuſtuliſti. Iſta enim una eſt illius cum laus tum ſtabilitas, ut omnia ad ſui dignitatem referat, ut ſemper honeſtum commodo anteponat, ut potius quævis pericula, ſupplicia, mortem denique ipſam ſubire ſtatuat, quàm vel tranſverſum unguem à rectâ conſcientiâ in omni vita diſcedat. Ubi autem huic animi magnitudini in veſtrâ rerum omnium obſcuritate fundamenta jacietis. Nulla enim firmior eſſe poteſt officii, fidei, conſcientiæ ſtabilitas, quàm ſit de principiis unde nata eſt fides & opinio, ut ſi in iſtis nutemus, omnis vitæ lex & ratio vacillet vel potius jaceat neceſſe eſt. *Quæro ille vir bonus* (inquit Lucullus) *qui ſtatuit omnem cruciatum perferre, intolerabili dolore lacerari potius, quàm aut officium prodat aut fidem, cur has ſibi tam graves leges impoſuerit, cùm quamobrem ita oporteret, nihil haberet comprehenſi, percepti, cogniti, conſtituti.* Hoc autem cum tam præclarè (nihil enim præclarius in omni diſputatione aut dictum eſt, aut quidem dici potuit) tibi objeciſſes, quamobrem quæſo ei nunquam poſtea reſpondere voluiſti? Quanquam enim Adverſarii diſputationem diligenter ſatis in aliis omnibus per ſingula capita ſecutus es, hunc tamen unum locum, quaſi nullam illius mentionem feciſſes, penitus intactum præteriiſti. Mihi crede turpis & indecora eſt (ne ſtulta dicam) à tam illuſtri argumento fuga. Aut enim non attuliſſe debueras, aut cum attuleris ſolviſſe, adeo ut cum nihil omnino dixeris, propriæ Conſcientiæ vim, quòd nihil dicendum putares, prodidiſſe videaris. Nullo enim modo fieri poteſt tantâ conſtantiâ in rebus iſtis utamur, in quibus nihil certi, nihil explorati habeamus. Ut ſi profectò *Marcus filius* diſputationi interfuiſſet, an non divinum & cœleſtem tuum *de Officiis* libellum penitus de manibus depoſuiſſet? Quid enim inquiens vult *Marcus Pater* ad me ſcribens, cùm eâ ſermonis vehementiâ honeſtatis conſtantiam mihi imperaverit, ut potius quàm officium prodam, ſanguinem fundi juſſerit. Cùm interim ipſe an quæ omnino ſit Officii ratio, prorſus incertum & inexploratum eſſe cenſuerit, aut ſi quæ ſit illius veriſimilitudo, tam imbecil-

lem

lem & obſcuram eſſe, ut cùm illius Inſtitutum ſequamur, an rectè an aliter agamus, omnem aſſenſum ſuſtinere ipſe monuerit. Si autem ea ſit virtutis ſuæ Conſtantia, per me ſibi ſervet, aut ſtultis iſtis in foro laudet, qui modo laudentur, nulla pericula ſubire, nulla ſupplicia perferre recuſabunt. *M.* autem *filius* (utut puerum putet ſenex iſte declamitator) unam Calliditatis prudentiam omnibus iſtis neſcio quibus Virtutis, Officii, Conſcientiæ, Honeſtatis, Conſtantiæ legibus an potius laqueis pluris æſtimabit. Vides quàm ingenuus & bonæ ſpei Juvenis *Marcus filius* Athenis domum rediiſſet, ſi illius Inſtitutionem à Quæſtionibus Academicis exorſus fuiſſes. An verò non præſtare putes te diſputationum Academicarum gloriâ caruiſſe, quàm ut ſic diſputandi ſubtilitate filii Conſtantiam & Integritatem ſolâ Ingenii jactandi causâ debilitaſſes? Quanquam verò ſi eo fuerit Judicii acumine *Marcus filius*, quo fuiſſe tu tibi ipſe aſſentatus es, certè tam calamitoſam Patris delirationem deploraſſet. Quis enim hominem delirum eſſe dubitaret, qui cum tam præclara juſtitiæ causâ per omnem vitam geſſiſſet, cùm tam multa in virtutis laudem ſcripſiſſet, ipſe idem eadem omnia irrita faceret, nullâ prudentiori ratione inductus, niſi quòd vani & contentioſi quidam inter Græcos homines de iis inter ſe non conſentirent? Uno enim iſto Argumento, eò cum venerit, adverſus omnes boni malique fines vir ſapiens diſputavit.

Sᴇᴄᴛ. VI. Cùm verò à magno & communi iſto Academiæ præſidio vos excuſſerimus, nulli ſcilicet *viſo*, quod falſum eſſe poſſit, tanquam vero aſſentiri oportere: facilius nunc per ſingulos ἐποχῆς locos fugientes perſequemur. Quòd ab iis, quoties vos quâvis difficultate premi ſentitis, in unam iſtam tanquam imperatoriam Contentionis Arcem ſemper tranſire ſoleatis: Iſtâ itaque everſâ aut interclusâ, magnum in iis, quæ ſequuntur fecimus compendium. Pergamus igitur. Atque primùm ad ſapientum autoritatem vocas: Hos abſtruſa omnia exclamare, nihil nos cernere, nihil intelligere, veritatem nunquam repertum iri, de omnibus diſputare, atque omnes inter ſe de re quâque diffidere. Eſto quidem. An verò neſcis querelas iſtas non tam Naturæ culpâ quam ab hominum levitate profectas fuiſſe? Græci

enim iſti, quos tantâ laude commemoras Philoſophiam nullo veritatis, ſed ſolo gloriæ ſtudio coluerunt; neque igitur de re quâpiam magis gloriabantur, quàm ſi quæ certiſſima habentur, in dubitationem ipſo Ingenii acumine perducere potuiſſent vel ſaltem cum de ſuâ quiſque familiâ cogitaret, ſuum ſibi de omni re qualecunque dogma habere voluiſſet. Iſtam inquis Sophiſtarum, qui Oſtentationis causâ philoſophabantur, levitatem fuiſſe. Num vero *Anaxagoram*, num *Democritum*, num alios complures, quorum maxima fuit & gravitatis & ingenii gloria, inter Sophiſtas numerabis? Imò profectò vereor ne fuerint omnes Sophiſtæ, ſi eos Sophiſtas haberi velis, qui Oſtentationis causâ philoſophantur. Num ergo inquis Sophiſtes Anaxagoras, Nivem tamen nigram dixit eſſe, *ferres me ſi Ego idem dicerem? tu, ne ſi dubitarem quidem?* Non profectò ferrem, neque ipſum fero quòd ſic dixit, neque te fero, quòd ullam viro, qui ſic dicere potuerat, Autoritatem tribuendam eſſe arbitraris. Tecum ergo cogita, an tu ipſe ferres, idem ſi quis coram diceret; non laturum ſcio, atqui tamen cum olim dictum ſit, quod non ferres ſi nunc dicatur, cum laude commemorandum eſſe putas. An verò dubitas tu eum quâvis niſi Oſtentationis causâ dixiſſe, ut ſcilicet populus Philoſophi, qui tam inopinata invenerat, ingenium & acumen miraretur. Cùm verò Nivem non modo albam non eſſe, ſed ſibi ne videri quidem negaret, mihi quidem ipſos Sophiſtas pertinaciâ & fatuitate ſuperare viſus eſt, neque aliâ modeſtiâ ſe geſſiſſe quàm *Timagoras* iſte *Epicureus* qui ſibi unquam cum oculum torſiſſet, duas ex lucernâ flammulas eſſe viſas negavit. Quid ergo, inquis, de *Democrito* putas, quem cum eo conferre poſſumus ingenii magnitudine? De Ingenio poſtea, nunc verò eum Veritatem in profundum idcirco abſtruſiſſe puto, ut ſuperiores omnes Philoſophos eam non reperiſſe inſinuaret, ſeque primum fuiſſe, qui è putei profunditate exantlaverit. At quænam quæſo eſt magna iſta Veritas, quæ tandiu demerſa latuit, niſi recens illius ſeu potius *Leucippi* Opinio? Cùm enim qui præceſſerant Philoſophi Deo rerum omnium Authore uſi fuiſſent, hi omnia ſecluſo Numine, ſolo materiæ & motûs *Mechaniſmo* facta voluerunt. Quæ ſanè Opinio

tam

tam procul ab omni hominum notitiâ amovetur, ut ad Inferos uſque defodiendum ſit, priuſquam inveniri poſſit. Neque profectò quenquam novi, qui alio quovis Inſtituto rebus omnibus tenebras obduci vellet, niſi ut ipſe primus ſit, qui Terrarum Orbi lucem attulerit. Atque hâc ſolâ Ambitione inflatus ipſe Carteſius de omnibus dubitandum eſſe cenſuit; *quamdiu ſcilicet non habemus alia ſcientiarum fundamenta, quam ea quæ antehac habuimus:* quanquam quàm primum jacta ſint ſua, nunquam amplius dubitandum eſſe clamat. Atque ita *Ariſtoteli*, *Epicuro*, & *Hobbio* aliiſque omnibus, qui veterum decreta tollunt, & nova ipſi ferunt, nullâ aliâ causâ ſuam ſeditionem meditari cuique in mentem venerat, niſi ut veri inveniendi gloriam ſibi ſoli quiſque aſſequatur. Quanquam profectò (ut liberè vobiſcum agam, cùm vos veſtrûm Autoritate vos tueamini) tantum virum, quantum perhibetis *Abderiten* iſtum non puto, ſed potius vetuſtatis Autoritatem habuiſſe. Etiamſi enim quid de Univerſis ſcripſit, ſic enim ordiri auſum fuiſſe gloriaris, neſciamus; ſi tamen de reliquis ex iis, quæ ad nos pervenerunt, judicare liceat, quid quæſo graviter, quid ſapienter, quid non temerè & pueriliter dixit magnus iſte tuus Philoſophus? Quid? non modo Mundum hunc noſtrum fortuito corpuſculorum concurſu effectum fuiſſe, ſed & ſimiliter innumerabiles alios ſic factos, eoſque inter ſe tam ſimiles, ut inter eos nihil prorſus interſit? Quid? ſomnia non in nobis commoveri, ſed in ſomnis animos imaginibus externis & adventitiis pulſari? Quid? nullos eſſe omnino Deos, ſed ſimulacra neſcio quæ ingentia circumvolitare, eaque ut in circuitibus ſuis fortè in hominum animos incurrerent, in iis Deorum notiones impreſſas reliquiſſe? Hæc mihi haud ſummam in viro eruditionem aut ingenium indicare videntur, ut enim de fortuito Mundi Ortu, tametſi intolerabilem in rerum Naturâ ignorantiam arguat, nihil dicam, primùm cum Mundos innumerabiles, eoſque inter ſe ſimillimos eſſe ſtatuat, Quâ quæſo Autoritate? Quâ phyſicâ ratione? Temerè prorſus & pueriliter dixit, ſi enim ita fuiſſet, qui quæſo ſic fuiſſe ipſe novit? Dixit tamen ut magna & ante ſe inaudita cogitaret videretur. Deinde cum ſomnia non intus naſci, ſed extrinſecus commoveri arbitretur:

Synopſis ſex medit.

tur:

tur: An non *Abderiticæ* plebis ſimplicitatem ſapit, quæ intelligere non poterat, quî viſa ſua in ſomnis viderent, niſi ipſæ rerum imagines reipſa coram oculos verſarentur? Poſtremò cum Deorum notiones corporeis iſtiuſmodi ſimulacris impreſſas eſſe vellet, an non eandem ſimplicitatem ſapit, cùm quî in hominum animis cieri poſſent, niſi iſtiuſmodi ſpectris & phantaſmatis non intelligeret? Quid autem plura? An Philoſophi gravitatem decuiſſe putas in publico ſemper nullo habito rei ſeriæ & ridiculæ diſcrimine ridentem videri? Tu ipſe ſi virum, qui ſapientiam ſit profeſſus ſemper cachinnantem videres, an non hominis impudentis ſcurrilitatem te contempturum putas? Cùm tamen tot ante ſecula riſerit Democritus, vix minori Autoritate ridere quàm philoſophari viſus eſt. Atquî eâ fuerit, quâ tu ais, ingenii magnitudine (quanquam magnum fuiſſe cujuſvis Athei ingenium exiſtimare non poſſum) cum tamen eâdem vanitate quâ Græci omnes fuerit correptus, eum abſtruſa ante ſe omnia exclamaſſe inquam, ut ipſe ſolus veritatis Pater & Inventor haberetur. Cùm verò hunc proximè ad Poetas quoſdam vocas, iſtuc inquam hominum genus quâvis inter Philoſophos autoritate eſſe non decere. Nulla enim res eſt, de quâ in utramque partem ex iis non poſſes dictum afferre, qui ſcilicet non ipſam rerum veritatem, ſed ſolum dictionis acumen & leporem ſemper ſecuti fuere. Cùm verò *Socratem* & *Platonem* quaſi medio exercitu collocaveris, iis profecto tu ipſe non multùm confiſus videris, adeo ut non attuliſſes, niſi quod tantæ Autoritatis homines omnino præterire non auderes. Socratem enim ſibi detraxiſſe noſti, aliiſque quibuſcum diſputaret, plus tribuiſſe, quo facilius ſi vicerat, eos ſuæ opinioni devincire poſſet. Præſertim verò cum Sophiſtis ignorantiam quandam ſimulaviſſe quo facilius eorum arrogantiam increparet, qui ſcilicet quâ de re quis vellet audire, & in quam vellet partem dicere ſe paratos profitebantur; quaſi ipſi ſolâ Ingenii ſubtilitate quempiam, ut ipſis liberet, ad utramlibet partem pertrahere potuiſſent. Hos ergo luſit & contempſit vir facetus, & quo melius eorum impudentiam irrideret, ſe hominem ſimplicem & indoctum rudem ſimulavit, ut ſi eos ipſe indocti more diſputando ſuperare poſſet, ipſi non tam acutam fuiſ-

ſe,

ſe, quàm putaverant, ſuam diſputandi facultatem intelligerent. Quanquam autem in Phyſicis per jocum ſe ſatis facilem præbuiſſe finxit, in decretis tamen moralibus ſummam tenuit opinionis conſtantiam. Præterquam enim quòd ipſius Religionis cauſâ mortem oppetere non recuſaverit, ſemper & acerrime, & ad uſque extremum ſpiritum virtutem unam eſſe beatæ vitæ aſſequendæ rationem defendit. Platonem autem (ut ſunt plerunque ſapientes nimis cauti & timidi) Magiſtri fato perterritum in religionis negotio aut obſcurius dixiſſe aut minus ſibi conſtitiſſe aiunt. Quanquam verior ſit eorum ſententia, qui referente *Sexto Empyrico*, in quibuſdam *Aporematicum*, in quibuſdam *Dogmaticum* fuiſſe cenſuerunt. Hypotyp. l. 1. c. 33. Quippe in gymnaſticis libris, ubi Socrates aut ludens cum aliquibus inducitur, aut adverſus Sophiſtas pugnans exercitatorium & dubitatorium quendam dicunt illum habere Characterem. *Dogmaticum* autem, ubi ſeriò loquens ſententiam ſuam aut per *Socratem* aut per *Timæum*, aut per aliquem ex hujuſmodi viris expoſuit. Poſtremò autem ad Cyrenæos vocas, quos *minimè contemptos* Philoſophos eſſe ais. Hos Philoſophos eoſque minimè contemptos appellas? Melius noſti homines omnis Philoſophiæ labem atque cœnum. Qui vino, ganeis, lenociniis, adulteriis confecti vivebant, qui ungentis affluentes, qui cincinnati, qui comâ calamiſtratâ philoſophabantur; qui denique nihil præter gulæ & libidinis voluptates ſe intelligere profitebantur. Hi ſunt Philoſophi tui minimè contempti, quorum apud te tam gravis viſa eſt Autoritas, ut tanquam maximam poſtremo loco proponendam putares. Non ergo cum *Lucullo* idem vos, quod ſolent ſeditioſi cives, feciſſe dicam, cùm aliquos ex antiquis claros viros proferrent, ut eorum ipſi ſimiles eſſe videantur. Vos enim impudentius, non enim viros claros ſed maximè ſeditioſos omniumque perturbatores commemoratis. Ut quidem idem feciſſe videamini, ac ſi ſeditioſi iſti Cives non *Valerium*, non *Flaminium*, non *Africanum*, ſed ipſos *Gracchos* & *Saturninum* commemoraſſent. Quid autem Autoritates ſectemur, quarum maximæ in hâc cauſâ nimis leves videntur, cùm res ipſæ plus ſatis ſui fidem fecerint, de ipſis igitur *Viſis*, vera an falſa ſint, neglectis omnium Autoritatibus videamus.

SECT. VII. Primùm ipſos ſenſus, quo præcipuè loco Sceptici omnes dominantur, nihil certi nunciare dicitis: Cùm enim certius nihil eſſe poſſit, quàm quod ſit ipſis ſenſibus perceptum, nos nullâ re magis acumen veſtrum indicare putatis, quàm ſi nos hominum vulgus de iis ipſis, quæ videmus, quæ tractamus, quæ ſentimus, quæ manibus tractare, quæ ipſo ore habere putamus, ſolâ diſputandi ſubtilitate dubitare impuleritis. Hîc igitur vir gravis multa de infracto remo, de columbæ collo, de *Serviliis* Geminis, de dormientium, de vinolentorum, de furioſorum Viſis, aliiſque ejuſmodi locis Sophiſtarum communibus diſputas. Quæ tamen omnia quorſum attuleris, niſi ut cùm ipſi ſenſus ſæpe falſa nuncient, ſapientem iis nunquam aſſenſurum eſſe concluſeris. Nam & in remo, inquis, ſentio non eſſe id quod videatur: Et in Columbâ plures videri colores, nec eſſe plus uno: *Servilios Geminos* tam ſimiles fuiſſe, ut ipſe *Cotta*, qui cum eorum altero bis conſul fuerat, eum ab altero agnoſcere vix potuiſſet: at ſi una fefellerit ſimilitudo, dubia omnia reddidit, ut quando poſſit tibi *P. Geminus Quintus* videri, quid habes explorati, cur non poſſit tibi *Cotta* videri? Denique dormientium, vinolentorum, furioſorum viſa idcirco inquis proferri, ut illud efficiatur, quo certius nihil poteſt eſſe; inter viſa vera & falſa ad Animi aſſenſum nihil intereſſe. Præclara ſanè argumentatio! Quàm mirabili arte è parvulis iſtis res maximas comprobaſti! Age igitur, Remus inflecti videtur, an ergo concludendum fortè remum omnino nullum eſſe ſed ſolùm videri? Plures eſſe in Columbâ colores videntur; an ergo dubitandum columbam eſſe & collum plumis veſtitum habere? De *Viſis*, vera an falſa ſint, mox dicemus, nunc autem de diſputandi ratione, ſcilicet ſi in parvulis iſtis nonnunquam fallamur, nihil omnino certi ſenſus nunciare. An igitur oculos eruemus, quorum fide in omni vitâ utimur, quorum adjumento à quovis periculo declinare certò novimus? An non iis, etiamſi mare nunc purpureum, modò cæruleum, mox flavum videatur, non tutò ſatis ipſum mare à Terrâ ſecernemus, & cùm littore ambulamus, littus an mare ſit dubitabimus? Quid autem iſtæc? Quenquamne ſapientum

penes

Digitized by Google

penes ipſos ſenſus falſi & veri aut Perceptionem aut Judicium ſtatuiſſe putas? Id quidem ſtatuit Epicurus. At quàm ineptè iſtuc, ut & omnia, tu ipſe ſæpius monuiſti. Ipſi autem nihil aut veri aut falſi aiunt, cùm neque ſuas perceptiones intelligant, neque de iis judicent. Sed cuique homini quædam intelligendi facultas ineſt, cujus ſolius eſt de ſenſuum perceptionibus, veræ an falſæ ſint, judicium ferre; ut ſi quis integrâ Mente judicare velit, rarò & fortè nunquam falli poſſit: ſin nolit, non ſenſuum, ſed propria cujuſque voluntatis culpa eſt. Nimis itaque importunè à tritis, à parvulis, à puerilibus iſtis ſenſus omnes falſi teſtimonii reos declamitas. Cùm fidem nunquam ſapienti faciant, utpote qui prudentiam & judicium ſemper adhibet, priuſquam eorum perceptioni quicquam cedat aut tribuat. Nihil enim cum veſtrâ Academiâ diſputamus, niſi an ſapiens iis ita uti, eoſque ita gubernare poſſit, ut quod ipſi percipiunt, verum an falſum ſit, ipſe, ſi placet, certò ſcire & judicare poſſit. Cùm verò nihil certum, perceptum & cognitum eſſe concluſeris, quod pueri & fatui, quædam quæ non ſunt, videre ſibi videantur, quid concluſiſti niſi quod cùm nihil ſapiant inſipientes, ſapientem eſſe Neminem? Et cum ipſi remum inflexum, cùm non inflectatur, videre ſe putent, nos quoque etiamſi rectum & immiſiſſe & extraxiſſe ſciamus, idem ſaltem ſuſpicari oportere. *Hec autem* (inquis) *ſi ita ſit, ut unum modò ſenſibus falſum videatur: præſto eſt, qui neget rem ullam percipi poſſe ſenſibus. Ita nobis tacentibus ex uno Epicuri capite, altero veſtro, perceptio & comprehenſio tollitur. Quod eſt caput Epicuri? Si ullum ſenſibus viſum falſum eſt, nihil percipi poteſt. Quod veſtrum? Sunt falſa ſenſus viſa. Quid ſequitur? ut taceam, concluſio ipſa loquitur, nihil poſſe percipi.* At honeſtum non eſt diſputandi genus me alterius à me non minus quàm te diſſentientis opinione onerare. Quid enim ſi deliraverit *Epicurus*? Quo jure mihi illius vitia exprobranda putas? Mea mihi objicias, illi ſua. Dico ergo quanquam falſa eſſe poſſint ſenſûs viſa, quædam tamen percipi poſſe vera. An ergo quod non poſſe dixerit *Epicurus*, me meâ ſententiâ dejectum arbitraris? Egone quicquam illius Autoritati tribuo? Nemini minus totum è ſtultitiâ & inſolentiâ con-

Digitized by Google

flatum eſſe exiſtimo. *Certa igitur*, inquis, *cum illo, qui à te totus diverſus eſt: noli mecum; qui hoc tibi certè falſi eſſe aliquid in ſenſibus tibi aſſentior*. Cùm illo, cùm libuerit, certabo, nunc ſolo tecum, non autem quod falſi aliquid in ſenſibus eſſe poſſe aſſentiaris, ſed quod inde veri nihil iis percipi poſſe concluſeris; id quod ſtultè ſolâ *Epicuri* autoritate concluſum eſſe aio. Nunc igitur de hâc unâ re mihi tecum certamen eſt. Age ergo, certa, cur quod ſenſus falli poſſint, veri nihil unquam certò percepiſſe concluſiſti. Num quòd ſic dixerit Epicurus? Apage cum tuâ Porci Autoritate, diutius cum tam levi Adverſario certare nolo. Imò denique tantum abeſt ut cum ipſo Epicuro certarem, ut etiam ipſum contra vos defendam. Ei ergo nullum ſenſibus viſum falſum eſſe aſſentior. Quid tu contra? Infractum remum, Columbæ collum, Turris quadratæ rotunditatem? Talia ridet Epicurus atque Infantium argumenta putat, neque enim cujuſvis niſi admodum pueri ſenſus *viſis* iſtis falli poſſe ait, atque igitur *προσμένειν* monuit, neque niſi expenſis omnibus aſſenſum adhibere. Videturne turris rotunda? propius accedas, & quadratam eſſe videbis. An ſit baculus recurvus, ex aquâ educas, & rectum eſſe intueberis. Non igitur, inquit Epicurus, ipſi falluntur ſenſus, ſed homines ſtultos, eorum Viſa non ſatis expendendo, ſeipſis decipi. Nunciat enim oculus turrim iſto intervallo rotundam apparere, & verum nunciat; ſi autem quis revera ſic eſſe concluſerit, non ipſius oculi, ſed propriæ temeritatis culpa eſt, quippe ſapiens ſi fuiſſet, aſſenſum, donec propius acceſſerat, ſuſtineret. Aliter ergo res eſſe, aliter apparere dices, falſa ergo ſunt viſa, quod non ita ſe habent, ut ſe habere videntur. Quàm parvis inſiſtitis? An non res multas percipimus, quæ ſolâ *Apparentiâ* exiſtunt, quas tamen niſi re quoque ipſa exiſtere, comprobemus, ſpectra & mendacia eſſe concluditis. De Columbæ collo quantum gloriamini *plures videri colores, nec tamen eſſe plus uno*. Ne quidem unum. Quid enim cum varius variâ lucis reflectione creetur color, an non perſpicuum ſit ipſos colores non in rebus ipſis exiſtere ſed ſolâ lucis in oculum impreſſione eſſe creatos? At tamen inquies ſi adeo verſatilis ſit colorum natura, ut ſolâ lucis mutatione fiat & pereat, certa tamen

eſt

eſt turris procul aſpectæ & baculi aquæ immenſi figura, quanquam alia nobis apparere videatur. Id quoque vobis, niſi ſtulti fueritis, oculos veſtros nunciare dicit, quemque nimirum ipſo viſu percipere cum res aliter ſit, aliter videri. Túne ipſe ſi baculum aquæ immerſeris, an inflecti putares? ut ſuſpiceris pudet dicere. Cur ergo tam deploratè de ſenſûs mendacio eam ob cauſam conquereris? Ipſis ergo te obſiſtere inquis, alioqui ſi credulus fuiſſes, curvum eſſe arbitrareris. Verùm fatuâ admodum credulitate eſſe oportet, ſi ſic eſſe vel ſemel quidem dubitares. Non igitur mentiuntur oculi, ſed tu teipſum mendacio voluntario ludificare laboras. Sincerè enim tibi nunciant oculi baculum, quanquam rectus ſit, obliquum videri, ſi verò oculos ſic re ipsâ eſſe nunciare voles, ne argumentum dimittas, ipſe tibi illudis, ſenſuum fidem calumniaris, neque quicquam niſi te in diſputando pervicacem eſſe demonſtras. Denique de his, ſi nihil mihi ceſſeris, ipſos adeas Mathematicos. Non enim memini te quicquam contra eorum ſcientias dixiſſe. Hi autem cùm res unam habeant figuram, eas alterâ aut ob medii varietatem, aut ob loci diſtantiam apparere clariſſimis & indubitatis rationibus tibi demonſtrabunt. Adeo ut ſi tu aliter concludendum arbitreris, oportet primum ut eorum demonſtrationes refellas, alioqui non modo ipſi ſenſuum fidei ſed & demonſtrationum perſpicuitati obſiſtes. An non ergo nunc pudeat inanibus iſtiuſmodi ſcrupulis diutius adhærere, quibus quandiu adhæſeris, te ipſi *Epicuro* (quo quid viro ſapienti turpius evenire poſſit?) vapulandum tradideris?

Cùm deinde vinolentorum, ſomniantium, & furioſorum exemplis utaris, idem, quod ubique facis, importunè cauſæ inſiſtis, atque tuam tibi concluſionem nullâ ratione, ſed vi & confidentiâ arripis. Huic enim uni principio per omnem diſputationem tanquam ſaxo hæres, ſi viſa quædam falſa eſſe poſſint, vera eſſe nulla, ut quidem tota diſputatio nihil aliud videatur, quàm unum iſtuc dictum toties repetitum. Quod etiamſi millies negaverimus, tu tamen, ea eſt veſtræ Academicæ modeſtia, neque dimittes, neque probabis; ſed principio neque à te probato, neque à nobis conceſſo, ſed prorſus negato, inſiſtes. Quæ pertinacia nimis audax & importuna eſt, ut profecto inter ipſos *porcos* me

turpiorem ullam inveniſſe non meminerim. An verò quod qui delirant aut inſaniunt, nihil de viſis ſuis certò judicare poſſint, idcirco cùm de ſuis judicent ſobrii & ſapientes, vera an falſa ſint, ad animi aſſenſum nihil intereſſe putas? Id ſi ipſi veſani dicerent, cùm iis pugnare nollem, at cum vir ſiccus, & prudens dixeris, importunè inquam & cum Epicureâ modeſtiâ opinioni inſiſtis. Nos enim (quoties dicemus?) non de puerorum, non de ebriorum, non de dementium, ſed ſolis ſapientum ſenſibus diſputamus, an ſcilicet cum judicio gubernentur hominum ſenſus quippiam certè percipiant necne. Tuis ergo eorum exemplis, qui judicii nullius compotes ſunt, quantumcunque urgeas, nihil efficies niſi prius inter veſanum & ſapientem nihil intereſſe probaveris. Atqui iſtâ tandem ratione, cùm Hercules filios ſuos ſagittis configebat; te quoque tuos, cùm videris, tuos eſſe neſcire metuas, & Marcum filium, cùm Athenis redierit, interfecturum. Ita quidem hoc tuo à dementium viſis argumento, quo tantoperè geſtis & quaſi altior factus gloriaris, neminem Academiæ veſtræ diſciplinam ſequi perſuaſiſti, niſi qui idem aut inſanus ſit, aut inſanum ſe eſſe probabili aliquâ ratione ſuſpicetur.

SECT. VIII. **Si verò ſenſuum Viſa alia vera, alia falſa ſint, quâ notâ ad ea diſtinguenda utamur interrogas** Quid autem an quâvis omnium communi de omnibus judicari velis? Si ergo decipi nolles, miſſis gravibus iſtis de remo inflexo, de columbæ collo, de turre rotundâ puerorum controverſiis, prudentiam, judicium, atque animi intentionem adhibeto; circumſpicito; impedimenta removeto; ab opinionibus præjudicatis caveto; lumen, ſitum, intervalla mutato, atque tandem expenſis omnibus ipſum Aſpectum facere ſui judicii fidem fateberis. An cujuſque ſingulari? id autem quorſum interroges? quî enim aliâ quàm propriâ naturâ internoſci tu ipſe poſtulares? Nihil enim eſt quin aliquid ſibi ita proprium habeat, ut ſit nulli alii commune, quo ſolo ſigno id ab aliis omnibus diverſum eſſe cernimus. Ita ab omni Brutorum genere hominem erectâ figurâ, & varia Brutorum genera inter ſe ſuâ quodque formâ, & homines inter ſe ſuo cujuſque vultu ſecernimus. At quædam

dam inquis uſque adeo ſimilia ſunt, ut nullâ ſenſuum intentione ab invicem diſtingui poſſint. Quis enim aut pilum pilo, aut ovum ovo diſcernat? Aut ſi quis centum ſigilla eodem annulo impreſſerit, ecquæ poterit in agnoſcendo eſſe diſtinctio? Atque tam ſimiles Servilii Gemini fuiſſe dicuntur, ut peculiari nullâ notâ alter ab altero internoſci potuerit. Ita ut cum quis Publium videre ſe putaret, exploratum habere non poſſit, quin Quintum videret: at ſi una fefellerit ſimilitudo, dubia omnia reddidit. An vero, Marce Pater, ſic tecum in foro actum eſſe velles? Atque cum improbos accuſaveris, ne iidem non ſint, quos eſſe putas, ne ſint accuſandi putares? Cùm prædonem iſtum C. Verrem, cùm furias iſtas Catilinam, Lentulum, Cethegum, cùm belluam iſtam M. Antonium laceſſiveris, an timendum putas ne optimi Catonis, chariſſimi Bruti, amiciſſimi Pomponii, Quinti Fratris, & M. Filii innocentiam violares; quòd cum Servilii iſti Gemini nullâ notâ inter ſe agnoſcantur, idcirco neque quemvis à quovis internoſcere poſſimus. Quæ autem eſt iſta argumenti penuria ut uno tantum joco, uno ſophiſmate ſemper hæſeris, non profectò ubertatem, non copiam, non tuam dicendi facultatem decere videtur. Rem nullam ſe certâ ratione habere, quod quædam eſſe poſſint, quæ ſe aliâ fortaſſe habeant quàm videantur. Si ſit vel quidem unum Viſum ita obſcurum, confuſum, & involutum, ut neque id clarè percipere, neque de eo certò judicare poſſimus, efficitur nullum tam comprehenſum, tam exploratum, tam perſpicuum eſſe, ut quâvis diligentiâ percipiatur. Ita nunc ſi tanta inter res duas ſimilitudo contingat, ut altera ab alterâ non facilè cernatur, ſequitur nullas omnino tam diſſimiles fore, quin eædem omnes eſſe videantur. Eſto autem, ſit acutum Sophiſma & gravitate veſtrâ dignum, non tamen video quamobrem toties repetatur. Subriſit proculdubio Lucullus, cùm omnes veſtras vires in id unum collectas eſſe intellexerit, atque igitur fortè de reſpondendo non multùm ſolicitus (ſi verè narras) diſceſſit. Quis enim cum importunis iſtiuſmodi hominibus diſputando ſe fatigaret, quos quicquid iis demonſtraverit, ſemper exclamantes audiat, utcunque clarum & perceptum eſſe putes, fieri tamen poſſe ut fallaris.

Quid

Quid autem cùm Ovum non eſſe Bovem perceperimus, an ut fallamur fieri poſſe putetis? Ita, inquis, quod cum P. Servilium Geminum à Quinto agnoſcere velimus, facile fieri poſſit ut fallamur. *Si enim una fefellerit ſimilitudo, dubia omnia reddidit.* Quod quàm primum audiit Lucullus, ſecum dixiſſe non dubito. Itane Marce, ſatis diſputatum eſt, atque impoſterum ullos hujuſmodi vobiſcum congreſſus me ſemper declinaturum ſcias; Cùm poſteaquam de omnibus, præſertim de ſenſuum viſis & ſcientiarum decretis, dubitare docueritis, iſtâc unâ concluſiunculâ, quaſi indubitata ſit, quaſi omnibus conceſſa, quaſi nullâ probatione indigeret, tam plenè vos vobis ſatisfeceritis, nempe ſi ovum ab ovo non poſſim agnoſcere, neque igitur à Gallinâ quæ peperit, neque à Gallo qui genuit, neque à Bove, neque ab Homine, neque ab Elephanto. Si iſtæc ſit veſtra à temeritatis turpitudine Græcula cautio, ſim potius Infans, fatuus, temerarius, credulus, imò denique homo Epicureus, quàm ut tam infacetâ prudentiâ mihi ipſe diſplicerem. Atque profecto tam procacis in Cicerone meo protерviæ admodum puderet, ſi ex animo & non è perſonâ iſtæc diſputaſſet. Quorſum enim omnis iſtæc diſputatio niſi quod in tantâ ſimilitudine unum ab altero ſecerni non poſſit, dubia omnia eſſe facta. Quo quid protervius concluſum eſſe poſſit, quid enim? Num certius ſenſuum perceptionis indicium deſideretis, quàm ut res eo modo quo ſunt percipiant, cùm quæ ſimilitudinem habeant ſimilia eſſe nuncient, quæ vero non habeant, diſſimilia? At ſi res ut revera ſunt, cernunt, quid majus ipſi ad fidem iis faciendam poſtulare poſſitis, niſi concludi velitis (ut profecto ſi quò tendat vaga diſputatio vultis) quod quoniam quæ ſimili notâ ſignantur ſimiles eſſe cernimus, quæ diverſâ & diſſimillimâ ſunt formâ, poſſe nullâ induſtriâ diſtingui. Præclara meherclè argumentatio, atque veſtrâ contra communes omnium ſenſus tantâ contentione digna! Imo denique in iis ipſis quæ ſimillima videntur, ea eſt ſenſuum noſtrorum acies, ut ſi mediocrem tantùm curam & uſum adhibeamus, ſatis claram diſſimilitudinis notam cernere poſſimus. Id quod de quibuſdam Deli Incolis tuus memorat Lucullus, qui gallinas permultas alere quæſtûs causâ ſolerent; hi cum ovum in-

ſpexe-

ſpexerant, quæ id gallina perperiſſet dicere ſolebant. *Sed Lucullum adhibere*, inquis, *artem advocatam etiam ſenſibus. Quid autem hoc? nonne videre contra te valere, ſi ſine magnis artificiis, ad quæ pauci accedunt, noſtri quidem generis admodum, nec videre nec audire poſſumus?* Nequaquam vir optime; ſed contrà multum adjuvare videtur; ſive enim magnam artem adhibeant, ſive nullam, modò verè judicent Deliaci iſti, eximium ſenſuum ſuorum acumen oſtendunt, quòd res inter quas tanta ſit ſimilitudo, eâ ſolertiâ ab invicem dignoſcant. Ergo inquis magnis artificiis opus eſt ut noſtri generis quidpiam videre poſſimus. Nequaquam quoque & iſtuc. Sed omnia quæ noſtrâ interſunt ſine arte cernimus. Non enim ſenſus ad nullius fructûs ſubtilitatem, ſed ad communis vitæ uſum accepimus, atque igitur quæ communi vitæ uſu occurrunt, ea omnia nullâ advocatâ arte videre poſſumus. Ovum verò ab ovo ſecernere quid quæſo generis noſtri interſit? Atque id etiamſi non poſſent Deliaci iſti; Sol tamen luceat necne ſine quovis pejerandi periculo per Jovem atque Deos Penates jurare potuiſſent. Nobis itaque ſatis eſt, ſi ea ſit ſenſuum noſtrorum fides & integritas, quâ opus habemus, at eâ acie, quæ nulli ſit emolumento, contenti & ſine quâvis in Naturam querelâ carere poſſumus. Tu tamen ſi quis Deus te interroget ſanis modo & integris ſenſibus num amplius quid deſideres, auditurum minaris quàm nobiſcum malè agatur. Cave autem, mi Amice, cùm tam vehementer temeritatem reformidare profitearis, ne minus temerè & inconſideratè, ne dicam impudenter ipſam divini Numinis adverſus teipſum munificentiam calumnieris. Quid enim eſt quod cum eo querendum eſſe putas? Quod quanquam fortaſſe verè, non tamen longiùs aut acrius videamus; ſeu quod cùm in Hortenſii villâ ipſe verſatus Puteolos videas, familiarem tuum Avianum fortaſſe in Porticu Neptuni ambulantem videre nequeas. Quorſum autem videres? Cui enim uſui eſſe poſſit tam longinquus iſte proſpectus? An non ſatis eſt quod & tu & Avianus tuus quæ coràm & prope ſint clarè & integrè percipiatis? Ipſe enim cum in Porticu Neptuni ambulaverit, greſſus ſuos ſine cuſtodiâ tuâ gubernare novit. Tu ergo tuis veſtigiis proſpicias, ille melius ſecum actum eſſe pu-

Digitized by Google

tat, quod etiamſi abfueris, ſuis oculis ipſe ſibi cavere poſſit. Imò quid ſi ipſum Avianum videres, an non pariter cum Deo tuo querereris, quod annulum in digito non vidiſſes? atque ſi annulum, quod non ipſum quoque imaginem eidem inſculptam? Tam petulanter deploratæ ſunt veſtræ querimoniæ, ut nullâ Numinis liberalitate iis ſatisfieri potuiſſet. Si enim quicquid vos vobis deeſſe putatis, ipſe conceſſiſſet, veſtrâ querelarum ratione nullus unquam fuiſſet finis majora flagitandi. At quidem tam longè abeſt, de contractâ visûs acie queraris, ut potius tam longè eam intendi poſſe, te imprimis devinctum cogitare debeas. Quo enim magis admirabili naturæ beneficio utimur, quàm ut quæ aliquot ſtadiorum intervallo abſunt, temporis momento in oculis habeamus? Puteolos te videre fateris, quam Urbem ſtadia triginta ab Hortenſii villâ diſtare ais, Cogita ergo tecum quam admirabilis ſit iſta oculorum vis & acies, ut citius quàm nictent mare permagnum pertranſire valeant. Quid autem de aciei contractione queraris, cum ipſum Solem quotidiè videas? Quot enim mille ſtadia à nobis abeſt! cum tamen, etiamſi manu teneres, clarius videre non potuiſſes. Quod itaque te oculis tuis non eſſe contentum, idque ipſi Deo, ſi interroget, audacter reſponſurum eſſe dicis, non modo audaciæ & ingratitudinis, ſed & in Phyſicâ (ad te nollem dicere, at tamen dicendum eſt) ignorantiæ crimen videtur. Ne enim quid tecum de mirabili aut Solis curſu, aut Lucis in immenſam diſtantiam ſe diffundendi facultate nunc dicam, cùm de iſtis jam ſatis ſuperius diximus: Certè ſi unquam cogitaſſes quantâ artis varietate ipſæ Oculorum fabricæ extructæ ſint, ita ut in exiguâ ipſorum cavitate ſpatia tam longè diſtantia, tam latè patentia integrè & diſtinctè complectantur, inter maxima ſummi Numinis non modo beneficia ſed & miracula reputaſſes. Cùm verò oculis tuis contentus eſſe nolis, quid plura, eruas, & experiare, quî cum omni tuo, tuorumque Artificum ingenio perfectiores tibi conficias, atque adeo in juſtam temeritatis pœnam hominum perſpicaciſſimus in Talpam, in Noctuam, in Veſpertilionem mutaberis.

SECT.

SECT. IX. Proximè à ſenſibus ad rationem tranſit, atque primùm in Dialecticæ fines invadit. At cujus? Stoicorum; Qui illi aditum & quaſi ipſas Thermopylas in omnem Græcorum vanitatem aperuerunt. Quippe cum Eleatici & Megarici ludo & joco de cavillandi arte ſcripſiſſent, hi quicquid ipſi luſerant, cùm omni ſuâ gravitate in diſciplinam ſuam aſciſcebant, quo nimiam facetis omnibus ſe irridendi facultatem dederunt: Ut nemo non modo ſcurra ſit, verùm etiam vir prudens & acutus, qui ipſos non irriſerit. Hoc igitur imprimis delegit Marcus noſter, de quorum ſuperciliis præcipuè triumpharet. Atque utinam non modo Zenoni ſed & Græcis omnibus nugas ſuas dialecticas eo quo merentur contemptu illuſiſſet: Cùm quæ tradiderunt præcepta, non modo arti bene diſſerendi, atque vera & falſa judicandi nullo ſint adjumento, ſed potius maximo impedimento, cùm nihil de rectè cogitandi prudentiâ doceant, nihil de ratione intelligendi quid rem quamque ſequatur, nihil de ſcientiâ perſpiciendi quale quidque ſit, quid in re quâque ſit, quid cuique conveniat, quid repugnet. Sed omnis eorum cura in verborum captionibus, amphiboliis, acuminibus; in Soritis, Pſeudomenis; in enunciationum connexionibus, disjunctionibus conſumitur. Quandiu itaque hac cum Dialecticis contentione verſatur, nihil grande, nihil ſeverum, nihil acutum afferre potuit, ſed ſolum nugis nugas oppoſuit. Atque primùm Soritarum captionibus, quas ab Eubulide didicit, feſtivè admodum delectatur. *Quòd nullâ omnino in re minutatim interroganti, dives pauper, clarus obſcurus ſit; multa pauca, magna parva, longa brevia, lata anguſta, quanto aut addito aut dempto certum reſpondeamus, non habemus.* At iſta ſolvat cum ſuâ vetulâ Chryſippus. Quid autem ad nos qui facultatem diſceptatricem nobis in vitæ commoda, non ad ſubtilitates venandas datam eſſe arbitramur? Quid enim an de re quâque diſtinctè cogitare, enunciare, ratiocinari non poſſe concludes, quòd præciſam verborum iſtorum ſignificationem definire non poſſimus? Nihil præciſum, nihil definitum, nihil determinatum ſignificant. Vaga ſunt vocabula, quæ tametſi plura aut dempſeris aut addideris, idem tamen ſignificant.

Mmmm 2

nificant, Neque enim acervus (à cujus ſimilitudine Soritarum acumen mutuati eſtis) uno grano dempto aut addito efficitur. An verò quod incerta ſit in quibuſdam numeri & quantitatis ratio, idcirco nihil certo perſpici, definiri, judicari vultis? An non quid ſit acervus novimus, etiamſi neque primi grani, neque decimi, neque centeſimi additione fiat? Saltem ampla & indefinita eſt iſtorum vocabulorum ſignificatio, id quod nemo te melius novit, qui iis omnibus permagnâ ſignificandi varietate modo latiori, modo contractiori ſæpiſſimè uſus fuiſti. De iis ergo puerile eſt minutatim interrogare, laxiori enim uſu habentur quam ut certo ullo ſignificationis termino circumſcribantur. Atque hæc prima veſtra eſt in Dialectica victoria, quod verborum, quæ nihil præciſum ſignificant, præciſam ſignificationem definire nequeat. Jam verò ipſa Artis fundamenta petis, præclaro mimirum iſto Grypho, quem *Mentientem* ſive ψευδόμενον appellatis. *Si dicis te mentiri verumque dicis, mentiris; dicis autem te mentiri, verumque dicis, mentiris igitur.* Quo quidem ut inexplicabili Sophiſtæ more geſtis; & quidem præclarum facinus eſt, atque ipſius Patriæ Patris gravitate dignum. Quid enim præclarius unquam peperit Græcorum acumen? Quos ob illius inventionem, triumphos habuit, quas coronas tulit *Eubulides*? Quantâ admiratione, imò quibus ſeditionibus omnem Græciam commovit? Hinc quâ diligentiâ contra hoſtium impetus muniverunt? Inde quibus vigiliis & laboribus in eo ſolvendo ſe torſerunt? Quot & quanta librorum volumina genuit? Ut quidem unus Chryſippus de hoc uno Argumento quatuordecim ſcripſiſſe memoretur. Atqui tamen poſt omnes & illius & aliorum omnium conatus Sophiſma inexpugnabile habetur. Quanquam profectò, ut & ipſe ludam, non mihi tam indiſſolubilis iſte nodus videtur, ſed ipſa præſtigii fraus cuique patere. Cùm in ſuperiori effato planè duæ enunciationes connectantur, primùm *te mentiri*, deinde *dicere te mentiri*; & proinde duplici quoque enunciatione concludendum eſſe. Primùm *te igitur mentiri*, tum cum mentiri te ais, *verum dicere*; atque adeo alterâ te mentiri ſequitur, alterâ verum dicere; non itaque eâdem enunciatione mentiris, & verum dicis, ſed planè diverſis. Et quæ præceſſit, non de præ-

præſenti, ſed de præterito enunciari oportebat, ſcilicet non te mentiri ſed mentitum eſſe; ut non tam Dialecticæ quam Grammaticæ ſit ſophiſma, quod *Temporum* ambiguitate ſe abſcondit. Atque adeo alteri enunciationi quam attuliſti omnino diſſimilis videtur. Scilicet *ſi dicis lucere & verum dicis, lucet:* De præſenti enim iſta enunciatur, quando enim lucet, lucere potes dicere; at ſi dicas te nunc mentiri, verum non dices, falſum eſt enim id cum dicas te nunc mentiri: ante vel poſt mentiri licet, at non eodem momento. Non itaque te mentiri ſed mentitum eſſe dicere oportet, aut verum non dices. Atqui denique etiamſi hujuſmodi cavillatiunculas ſolvere non poſſemus, quid ad nos, qui non verborum, ſed rerum Dialecticam profitemur? Iſtas ſolvant Stoici, qui cum ſint nonaginta aut centum annorum pueri, omnem ætatem in bullulis venandis conſumunt, non aliâ temporis jacturâ, quàm ſi nihil aliud in omni vitâ agerent, niſi ut in barbæ pilis nodos necterent & ſolverent, ut verò quid de Dialecticis diſciplinis ipſe ſentiam liberè dicam; eâ ratiocinandi facultate omnes naturâ præditos eſſe arbitror, ut nullo alio artis adjumento opus ſit, niſi ut ipſo Naturæ beneficio, quâ oportet integritate utamur. Quâ enim aliâ lege in ſimplici rerum conceptione utendum eſt, niſi ut ſenſuum viſis, debitâ attentione, experientiâ, atque à præjudiciis cautione habitâ aſſentiamus? Quâ de enunciationum veritate judicandum, niſi ut quemadmodum res invicem connexæ ſint aut oppoſitæ cogitemus? Quâ denique in concluſionum evidentiâ acquieſcendum, niſi ut prius rerum notionibus & relationibus perceptis, quid quidque ſequatur, quid non eâdem quæ in prioribus adhibitâ curâ judicemus? His inquam atque hujuſmodi exercitiis naturalem rationis facultatem plus perfici & corroborari, quàm ſpinoſis omnibus Dialecticorum, quos unquam ipſe vidi, præceptis & acuminibus. At ſi iſtas Verborum præſtigias, quibus ſe pueri in porticu ludentes tam jucundè delectant, prorſus ignoremus, id non majori damno aut vituperio fiet, quàm ſi puerorum delicias, aut anuum deliria neſciamus.

Digitized by Google

Sect. X. At everſâ Dialecticorum republicâ, nullâ morâ in Phyſicorum & Ethicorum poſſeſſiones cum omni impetu involat, atque immenſas ſtrages ubique edidit, & de omnibus, qui quâvis Autoritate fuerint, uno prælio devictis triumphavit. Atqui ut homo timidus nulliuſque animi bellum geſſit, nihil enim pugnavit ipſe, ſolum Græcos omnes in mutuam perniciem concitavit, è quorum cædibus ipſe tandem *Cadmæam Victoriam* reportavit. At profectò à M. Tullio non expectaſſem ut controverſias duas omnium maximas quæ inter homines aguntur, ad ſolas Autoritates referret. Cùm primùm hos locos eum tractaturum intellexiſſem, quo gaudio lætabar, quantâ lætitiâ ſum auctus, quàm geſtiebat animus! Nunc nunc, inquiebam, tam illuſtri causâ omne ſuum acumen, omnem diligentiam, omnem eruditionem adhibebit. Omnem rerum Naturam patefactam & planè diſſectam videbimus, omnes boni malique rationes ab ipſis initiis detectas & explicatas audiemus. Cùm verò nihil de rebus ipſis, nihil è propriâ Mente dictum perſpexeram, nihilque niſi ſic Thaletem, ſic Anaximandrum, ſic Anaximenem, ſic Anaxagoram, ſic Democritum, ſic Empedoclem, ſic Heraclitum, ſic Ariſtotelem, ſic Stratonem, imò (quod omnium turpiſſimum videbatur) ſic Ariſtippum, ſic Epicurum dixiſſe perlegeram, (proh Deum) quàm me mea ſpes fefellit, imò profectò (quid enim diſſimulem?) quàm ſic à Cicerone eſſe illuſum, quod ab aliis ferre non poteram, ſtomachari cœpi! Vir ignave! exclamans, quorſum nos in graviſſimis Argumentis hominum, quorum levitatem nimiùm ſine te novimus, autoritatibus tam importunè tundis & conteris! Eorum nomina toties repetita audiiſſe jam ante tædebat, at cùm in nobiliſſimis iſtis diſciplinis nihil aliud audirem, me planè enecabat. Nihil præterea unquam in omni vitâ ineptè, nihil non doctè, non acutè, non eleganter ſcripſiſti, hic autem quaſi quodam ſidere tactus in ſubitam & horribilem quandam dementiam incidiſſe viſus es; neque (ut ſoles) facetos cum amicis ſermones habuiſſe, ſed furioſi ad inſtar nil niſi Græcorum nomina recitaſſe. Imò denique cum tu ipſe tam præclarè de his rebus ſcripſiſſes, de Phyſicis nimirum in de Deorum Naturâ libris; de Moralibus,

Digitized by Google

libus, in de finibus, de officiis, de quæſtionum Tuſculanarum libris,quæ major inſania eſſe poſſet,quam ut ipſe idem ea omnia, ſolùm quod de iis non conſenſerint Græci,evertenda putares? At quid iſtuc tibi uni exprobrarem, cùm nihil aliud ſit ipſa Academiæ diſciplina quam dementiæ ſimulatio? Sic enim (ut ſoli poſſent inſanientes) de omnibus dubitare profitemini. Cui enim in dubium venire poſſit an inſanierint iſti, qui æquè incerta eſſe omnia ſe ex animo putare aiunt, qui an ullus ſit motus, an unquam Sol luceat, an quicquam in omni vitâ viderimus, vehementer & ſerio dubitare adhortantur? Cùm verò rem tam portentoſam & incredibilem hac præcipuè & ferè ſolâ ratione ſatis comprobatam arbitrentur, quòd de omni re non idem ſentirent homines, qui nihil in omni quæſtione niſi diſſidia & diſſenſiones quærebant, ferre non poſſemus. Atque id vos Sceptici & Academici facitis, ut, ne vobis deeſſet contentio, à vobiſmet ipſis diſſentiatis, contra omnes & pro omnibus pugnatis, partes contrarias defendatis, modo in alterâ, modo in neutrâ, modo in utrâque ſententiâ eſſe velitis. At mihi nunc cum uno Cicerone res eſt, qui cum nihil melius quod in causâ tam præclarâ diceret, quàm Philoſophorum Autoritates haberet, Argumentum (quoniam nihil præterire volui) quale ipſe præbuit ſequemur.

Primùm ergo quanta, inquit, de ipſis rerum principiis inter magnos homines diſſenſio? De quibus autem principiis? De iis,è quibus omnia conſtant? Apage cum tuis Principiis, quid enim refert an ex aquâ, an ex aëre, an ex igne, an è terrâ, an ex iſtis omnibus; an ex homœomeriis, an ex Atomis, an ex aliâ demum quâcunque materiâ naſcantur? Aut ſi quæ ſit iſta prima rerum materia cujuſvis noſſe intereſſet, neque norunt iſti, neque noſſe poterant, ſed ſolus ipſe novit, qui ex eâ omnia extruxit, ſeu potius qui eam ipſe fecit, & proinde variam pro rerum varietate, quas facturus erat, fortè effinxit. Totam itaque de principio materiali quæſtionem vobis ultrò traditam eſſe ſcitote; niſi quod fuiſſe Providentiâ divinâ effectam, non Naturâ ſuâ extitiſſe dicamus. Quid autem fuerit, an certâ ſpecie, an diverſâ, an nullâ extitit, qui quærunt nunquam conſequentur. Et denique ſi certò definire & inveſtigare poſſent, cui hominum uſui inſerviret?

ſerviret? quo beneficio vitam humanam cumularet? quam laboris mercedem referret? Nullius autem aut in iſtâ aut in quâvis aliâ diſciplinâ ſcientiam, niſi quæ aliquod utilitatis pretium habuerit, tuendam eſſe diximus & dicemus. Alias vero omnes quæſtiones,etiamſi parvam quandam delectationem habeant, exterminandas eſſe, non modo quod nihil utilitatis afferant, ſed quod nimium temporis utilium inventioni eripiant. Imprimis autem aridam iſtam & ſterilem de Materiâ Primâ diſquiſitionem, quæ neque fructum affert, neque voluptatem. Et ſi quantum ætatis in materiâ primâ definiendâ conſumpſerunt Veteres, in phyſicis experimentis, & rerum proprietatibus inveſtigandis conſumpſiſſent, (ſi eâ fuerint quâ arbitraris doctrinâ & ſapientiâ inſtructi) ab iis Philoſophiam tum ad animi oblectationem, tum ad communes vitæ uſus longè uberiorem accepiſſemus. Atque iſta quidem una germanæ Phyſiologiæ ratio eſt, non ut materiam communem longéque remotam perquirat, ſed quibus res quæque affecta ſit diſpoſitionibus, quemadmodum ad vires & facultates ſuas comparetur, quibus mutationibus fiat, quibus intereat, quâ denique viâ, quo artificio, quibus gradibus omnis naturæ vis & ratio progrediatur. Quod igitur inutili hoc Phyſices loco tantâ inter ſe diſſenſione pugnarunt, non Naturæ culpâ ſed ipſorum hominum levitate factum eſſe dicimus; qui quæ certa, quæ explorata, quæ utilia ſunt, poſthabuere, ut inania quædam quæ nec noſſe poſſent, & ſi poſſent, ſuâ ſcire nihil intereſſet perſequantur.

Sect. XI. Cùm verò proximè de Principio Efficiente quid & quale ſit, & an ſit omnino diſputare pergas, hic etiam nihil aliud, niſi quod ubique ſapientum (ut vocas) rixas & diſcordias exprobrare. Atque primum in quæſtione quâ formâ ſit Natura divina, eandem quam in omnibus Græcorum levitatem video,ſuam ſibi quemque opinionem in re habuiſſe, de quâ nihil poterant compertum, nihil exploratum, imo nihil probabile habere. In quæſtione verò an ſit, ſi qui diſſenſerint, eos neque multos, neque magnos Philoſophos fuiſſe diximus. Immò verò quanquam plerique atque præſtantiſſimi ineffabilem Numinis ſapientiam in pulcher-

Digitized by Google

pulcherrimâ Mundi fabricatione ſuſpexere, nihil tamen etiam illorum Autoritati in tam præclarâ quæſtione tribuemus. Et niſi ſolis rationis viribus non modo contra hoſtium omnium impetum tueri, ſed & cujuſque aſſenſum, qui Mentis aut compos ſit aut eſſe velit, extorquere poſſimus, alia omnia quæcunque argumenta omni faſtidio contemnimus, aſpernamur, & negligimus. Quid ergo nos vanis tuis Autoritatibus laceſſis? Ipſa Argumenti dignitas tam levem diſputandi rationem planè recuſat, neque ſe Deus quicquam aut adjumenti aut impedimenti à cujuſvis Autoritate habere patietur. Nimirum tam præclarè Providentiæ ſuæ vim omni rerum Naturæ impreſſit, ut niſi operibus ſuis ſe ſatis notum fecerit, nollet ut illius Naturam à Providentiâ ſejunctam quâvis ratione agnoſcamus. Atque igitur utinam hoc uno loco, quem mihi proprium vendicavi, etiamſi nullo alio, vires proprias oſtendiſſes, ut materiam & pugnâ, & victoriâ, & triumpho dignam haberemus. At fortè vim omnem in libris de Deorum Naturâ effudiſti, quàm autem exilia ſint quæ iſtis in Deos diſputantur, ſatis ſuperius indicavimus. Cùm verò nunc ſolis Autoritatibus pugnare libeat, ipſas quoque (quoniam nihil prætermittendum eſt) inſequemur. *Ariſtotelem* autem, cui primas concedis, ſingulari prælio Captivum duximus, atque igitur omnino præoccupata eſt illius Autoritas. *Ecce*, ergo inquis, *tibi è tranſverſo Lampſacenus Strato; Negat operâ Deorum ſe uti ad fabricandum Mundum; Quæcunque ſint, docet omnia eſſe effecta Naturâ, nec ut ille, qui aſperis, & levibus, & hamatis, uncinatiſque corporibus concreta hæc eſſe dicat, interjecto inani; ſomnia cenſet hæc Democriti non docentis ſed optantis: Ipſe autem ſingulas Mundi partes perſequens, quicquid aut ſit aut fiat; naturalibus fieri aut factum eſſe docet ponderibus & motibus.* Neque huic, cùm ſit totus Ariſtotelicus, reſpondere opus eſt, everſis enim viri principis fortunis tam hujus quàm aliorum omnium, qui eum ſecuti ſunt, copiæ unà diſſipantur: Neque enim ille aliâ viâ Mundum naturalibus ponderibus atque ſine operâ Deorum extruxit, quam antea extruxerat Ariſtoteles. Quanquam ſi ſomniaverit Democritus, quis non videat non evigilaſſe Stratonem? Quid enim intereſt omnia, quæ fiunt, naturalibus facta eſſe ponderibus & mo-

tibus, an corpuſculis propter figurarum varietatem inter ſe cohærentibus? Potiſſimùm cum idem quod ille docuerit Democritus Atomos ſuas naturali ſuo motu deorſum coiviſſe. Cùm igitur nihil aliud ad ſingulas Mundi partes fabricandas Strato tuus attulerit, aut poſtulaverit, quî quæſo ultra Democriti ſomnia ipſe ſapuit? Neque enim minus optantis eſt omnia ſolo corporum motu & pondere fieri, quàm aſperis, levibus, & hamatis, uncinatiſque corporibus concreta eſſe. Et denique cum omnia non Deo ſed Naturâ effecta eſſe doceat, omnemque Naturæ vim à rerum pondere & motu exoriri, nullam omnino cauſam eſſe planè docuit. Unde enim pondus & motus? Non à Naturâ, cùm ſint ipſa Natura; non ab aliâ causâ, cùm aliam nullam præter ipſam naturam agnoſcat. Atque adeo cum nulla motûs cauſa pondus fuerit; ponderis autem (quodcunque ſit) omnino nulla, cùm nihil eſſe poſſit, quod ipſam materiam huc potiuſquam illuc inclinare faciat, nulla tandem omnium futura eſt. Quanquam quidem optatis & ſumptis his quoque omnibus nihil effecit vir ille *Lampſacenus*, cùm ſuperius ſingulas Mundi partes, ad quæ provocat, perſequentes non ſolùm ut ille docuimus ſed demonſtravimus res quaſque ſuo loco non naturalibus ponderum momentis, ſed ſolis finium utilitatibus diſponi. Quo duo iſtæc obtinuimus, primùm Mundum naturalibus rerum ponderibus fieri non potuiſſe; Deinde non niſi Numinis Operâ factum fuiſſe. Quibus, opinor, Argumentum ſatis cognitum, perceptum, & comprehenſum habemus. Imò denique non modo ſingularis iſta de Deo controverſia, ſed omnis quæcunque de rebus Phyſicis diſquiſitio, in hâc unâ de rerum finibus quæſtione verſatur. Atque igitur cum Naturæ fines omnino aut negligendos aut diſſimulandos putaveris, mirari non oportet ſi in parvis iſtis, quæ ſequuntur, omnia craſſis tenebris occultata & circumfuſa queraris. Alioqui enim quæ cujuſque fuiſſet Natura, illius uſu facillimè inveniſſes. Cùm itaque ſatiſne tandem nobis notum eſt, quæ nervorum natura ſit, quæ venarum interrogas, ſi ſolùm ad utriuſque uſus reſpexiſſes, nihil in iis eſt quod planè notiſſimum non habuiſſes. Videras enim cur venæ unâ conſtent tunicâ, pluribus arteriæ; quòd ſcilicet ſanguinem minus ſpirituoſum à corporis

ris extremis deferant, quâ de causâ iis eo robore opus non ſit, quo ipſis arteriis, quæ ſanguinem ſpiritibus magis refertum & nuper à cordis fornace exæſtuantem vehunt. Videras cur multiplici fibrarum ſerie intertextæ ſint earum tunicæ, ut ſi fortè major aut minor fuerit ſanguinis copia, ſe, ut expedit, aut contrahant aut diſtendant, ſeque ab utroque extremo in Naturæ ſtatum reducant. Videras denique cur tot ubique valvulis muniantur, ut ſanguini liber afſluxus pateat, refluxus impediatur. Quibus compertis, non video quid ulterius velles aut poſſes in venarum naturam perquirere. Quod idem quoque de nervis, aliiſque, quæ perſequeris, ad corpora noſtra attinentibus, ſi hîc ſingula perſequi liberet, dicendum eſſet. Ut igitur paucis omnia complectar, Duo ſunt in Phyſicâ quæſtionum genera: aut quæ de majoribus Naturæ Phænomenis inquirunt, at cum eorum fines communi omnium experientiæ certi & perſpicui ſint, facillimè inveſtigantur, cujuſmodi nos ipſi (qui eam ſolam partem adornare profitemur) non pauca attulimus. Et cum de Causâ primâ quæſtio omnium & maxima ſit & maximè interſit, eam è ſummæ totius fabricæ,quam condidit,& optimâ ſingularum partium inter ſe diſpoſitione omnium maxime perſpicuam eſſe concluſimus. Aut quæ (quod alterum quæſtionum genus eſt) de rebus minus perſpicuis, minúſque ad nos ſpectantibus ſciſcitantur. Atque ut prioribus principia rerum externa invenimus, quo ſcilicet Efficiente fiant, & cui Fini: ita his ſolas rerum formas ſeu internum in re quâque agendi principium; quâ Materiæ diſpoſitione fiat, quâ pereat, quî facultates, quas habet, conſequatur; & denique quâ ratione effectus ſuos perficiat. Quæ omnia cum ſint occultiora, non tam certò & penitus perſpecta habemus, ſed ſatis eſt ſi ea veriſimili conjecturâ aſſequamur. Ita omnia in corpore humano ſapientiſſimum quendam Opificem in præclaros fines ea ſolùm intuendo extruxiſſe novimus. At noſſe quâ ratione vis ſeminalis operetur, unde incipiat, quid primùm moliatur, quid deinde, quomodo materiam in partes ſecernat, & quibus tandem mutationibus omnia tam mirificâ arte abſolvat, hæc inquam noſſe, eſt intimam cujuſque rei Naturam perſpectam & exploratam habere. At cum ad nos non admodum pertinent,

perpaucis negotium faceſſunt, ſcilicet (ut ita dicam) Optimatibus quibuſdam, qui interiori Naturæ contemplatione aut ſibi oblectationem aut majorem quandam vitæ humanæ utilitatem quærunt. Atque de his ſolis idem, quod tu de omnibus Phyſicorum Quæſtionibus definiendum puto, *Exterminandas non eſſe*; *eſt enim* '*Animorum Ingeniorumque naturale quoddam quaſi pabulum conſideratio contemplatioque Naturæ. Erigimur, elatiores fieri videmur, humana deſpicimus, cogitanteſque ſupera atque cæleſtia, hæc noſtra ut exigua & minima contemnimus. Indagatio ipſa rerum tum maximarum, tum etiam occultiſſimarum habet oblectationem. Si verò aliquid occurret, quod veriſimile videatur, humaniſſimâ completur animus voluptate, præclaréque agi ſecum ſapiens putat, ſi in ejuſmodi rebus veriſimile quod ſit, invenerit.*

SECT. XII. Poſtremò ad bonorum malorumque notionem venimus, atque primùm de finibus conſtituendis diſputatur; quo Argumento quanquam omnis vitæ ratio, omnis virtus, omnis ſapientia, atque demum ipſa fœlicitatis ſumma continetur, de eo tamen nihil ipſe, niſi quod Philoſophorum diſſenſiones inſectetur. Atque igitur cum de re ipsâ nihil dixerit, jam ante dictum eſt quanti in tantis rebus Græcorum Autoritates habeamus. Nulla enim in iſtis ſat magna Autoritas eſſe poteſt, quæ ſolo interno Naturæ ſenſu percipimus. Atque adeo mihi extremæ futilitatis crimen videtur, quod quicquam in vitæ beatæ ratione mihi inſtituendâ aliorum autoritati tribuendum putaret. Quanquam credo ſapienter & conſultò egit, quippe neſcire non potuit, ſi rem ipſam attigiſſet, quantas ſit facturus Tragœdias. Si enim ſemel turbentur boni malique fines, continuò ruit omnis officii ratio, quæ niſi firmiſſimè ſibi conſtet, nulla eſſe poteſt. Nimirum Conſtantiâ ſublatâ omnis Virtus in calliditatem mutatur; ut ſi quis de eâ dubitaverit, vix minus in officium committat atque ſi ipſum omnino tollat. Id quod & ipſe vidit, cùm rem ſeriò tractare vellet, Scepticos omnes jus nullum de officio diſputandi habere, quòd nullum rerum delectum, aut ad officii aditum inventionem reliquiſſent. Atqui hujus vanitatis perniciem in M. filii perſonâ

De Offic. l. 1.

ſuperius

ſuperius declaravimus. Nunc vero de Græcorum ſententiis: Quæ tametſi cujuſvis autoritatis fuiſſent, quid tamen ad rem, de quâ ipſe attulit, attinere poſſent? Quanquam non majus ſit eorum levitatis Argumentum, quàm quòd cum ſint tria certiſſima, eſſe Primam Materiam, Primam Cauſam, Summum Bonum, de iis tamen maximos tumultus inter ſe commoverunt. Atqui tamen de hoc extremo, quantacunque diſſidia quæſiverint, omnes tantum re convenire, quantum verbis diſcrepare videntur. Fertur enim Varronem pluſquam ducentas ſententias recenſuiſſe, etiamſi tribus plures (ut & Chryſippus ſtatuit) eſſe non potuiſſent; aut ſcilicet honeſtatem eſſe finem, aut voluptatem, aut utrumque; neque ex his, à quibus inquam reliquæ omnes nihil re, ſolo nomine diſcrepant, plus unâ vera eſſe poſſet, eaque eſt utroque vitam beatam perfici. Atque hanc communi hominum ſenſu, omni vitæ experientiâ, clariſſimis rationis concluſionibus percipimus, comprehendimus, demonſtramus. Quanquàm enim invidioſo *voluptatis* nomine utaris, ut delicatam & mollem iſtam, quæ ſuâ ſuavitate ſenſus movet, omni tuo impetu inſecteris, id tamen Academicâ veſtrâ libertate feciſti, qui non tam aliorum opiniones redarguere quàm calumniari ſoleatis. Alioqui enim longè alienam atque meliorem voluptatis notionem tu ipſe noſti, cùm convenienter ipſi Naturæ vivamus, ſeu cum rebus iis, quas ipſa conciliat Natura, fruamur. Adeo ut voluptatis nomine nihil aliud intelligat quivis Philoſophus (quanquam de grege porcus fuerit) quàm quemque eum ſtatum adipiſci, quem deſiderat cujuſque Natura. Quantumcunque igitur aliis rebus inter ſe diſſenſerint Philoſophi, in hâc tamen voluptatis ratione convenere omnes. Neque equidem intelligo quî diſſidere poſſint, cùm nemo ſit qui ſe non amet; & ſi amet, amet quoque quicquid ſibi placeat. Atque à ſimplici hoc principio diverſas ſuas de boni malique finibus rationes deducunt. Solummodo igitur tuos *de finibus* libros evolvas, atque omnes omnium factionum Philoſophos, Epicureos, Stoicos, Academicos, Peripateticos convenire reperies. Quid Epicurus? Omne animal ſimul De fin. l. 1. atque natum ſit, voluptatem appetere, eâque gaudere, ut ſummo bono; dolorem aſpernari ut ſummum malum, &

Digitized by Google

De fin. l. 3. quantum poſſit à ſe repellere. Quid Zeno? Simul atque natum eſt animal, ipſum ſibi conciliari & commendari ad ſe conſervandum, & ad ſuum ſtatum, & ad ea quæ conſervantia ſunt ejus ſtatûs diligenda: alienari autem ab interitu, iiſque rebus quæ interitum videantur afferre. Quid De fin. l. 5. Plato? Quid Ariſtoteles? Omne animal ſeipſum diligit, & ſimul ac ortum eſt id agit, ut ſe conſervet, quod hic ei primus ad omnem vitam tuendam appetitus à Naturâ datur, ſe ut conſervet, atque ita ſit affectum, ut optimè ſecundùm Naturam affectum eſſe poſſit. Videſne quantâ animorum conſenſione in eandem ſententiam conſpirarunt omnes? Et profectò quid magnum eſt primum Naturæ appetitum inveniſſe, quem acrius quàm ſitim & famem quiſque ſentimus? Ut quidem hoc in loco (quod & vidit Epicurus) opus non ſit ratione aut diſputatione; *ſentiri enim, ut calere* De fin. l. 1. *ignem, nivem eſſe albam, dulce mel: quorum nihil oportet exquiſitis rationibus confirmare, tantum ſatis eſſe admonere.*

SECT. XIII. Quemadmodum verò communi omnium & ſenſu & ſuffragio germanam voluptatis notionem non aliam eſſe conſtat quam ut ſibi charus & dilectus quiſque ſit, atque Naturæ ſuæ conditione gaudeat & lætetur: Ita quoque eâdem experientiâ & rationis uſu edocti omnes conſentiunt nullâ re magis quàm virtute ſui amorem conciliari, nihilque aliud eſſe ipſam Virtutem quàm artem benè beatéque vivendi. Singulas ergo percurre virtutes, quænam eſt quæ tranquillitatem, & cujus contrarium ægritudinem non pariat? At quid ipſe probem? Ad tuos *de Finibus* & *Quæſtionum Tuſculanarum* libros provoco, id enim quoties & quàm planâ inductione ex omnium factionum, etiam & fæcis Epicureæ primis Effatis demonſtraſti? Quid enim (ne omnes ſequar) Temperantia? Quid Juſtitia? Temperantia, dum Naturæ ipſius finibus contenta ſit, an non inanes omnes cupiditates extinguit; ſupervacuas ægritudines amputat, integram corporis valetudinem, & mentis tranquillitatem conſervat; & denique vitam omnium libidinum inſaniâ, omnium formidinum mœſtitiâ, atque omnium morborum dolore vacuam comparat? Dum vitium eidem contrarium

trarium in omnia vitæ incommoda induit & incurrit. Inſatiabiles ſunt quas fovet cupiditates nullâque luxuriâ contentæ, corporis ſanitatem, animæ quietem labefactant, morbis & curis replent, in ærumnas, diſcordias, formidines, & quicquid denique vitæ tranquillitatem poſſit perturbare, præcipitant. Ut quidem quantum quiſque ſe Temperantiæ legibus gubernandum tradiderit, tantum vitâ beatâ fruatur; & contrà quantum in eaſdem quis peccaverit, tantundem miſeriæ patiatur. Adeo ut demum nihil aliud ſit quàm tale vitæ Inſtitutum, quod prudens quiſque eligeret ſibique imponeret, quò optimè fælicitatem conſequatur. Quid Juſtitia? Niſi ut dum omnium fælicitatem curet, ſuam cujuſque obtineat? Ea enim eſt iſtius ſummæ Virtutis laus & ratio, ut imprimis bonum commune cordi habuerit, atque id ejuſdem præmium ut commune bonum tuendo,ſuam quiſque fælicitatem quam optimè tueatur. Imò ea eſt immenſa Dei Opt. Max. ſapientia, ut cuique tum ipsâ rerum naturâ tum cujuſque ratione indicaverit, ſe tutum neminem nedum fælicem eſſe velle, niſi qui aliorum omnium pari affectu, atque ſui ipſius fælicitatem optare & curæ habere velit. Cùm enim nemini noceat, ſed contra, quantum in ſe eſt, erga omnes benevolentiam exerceat, ſibi omnium amicitiam & charitatem conciliat. Quibus ſolis Vita tranquilla & ſecura (nulla enim ſine ſecuritate tranquillitas) efficitur. Improbus autem ſi quis fuerit, non modò irrequietâ conſcientiæ ſolicitudine & ſupplicii metu excruciatur, ſed & injuſtè factis omnem vitæ quietem & tranquillitatem ſibi detrahit, non modo quod eorum, quos læſit, ultionem, ſed & aliorum omnium iram & odium in ſe inflammari novit. Cùm enim uni ex omnibus hoſtem ſe indixerit, eum ſibi omnes, ſi quando opportunè poſſit, bellum indicturum fraudemque facturum eo moniti intelligunt. Atque eâ lege hominum ſocietates continentur, ut fœdere quodam inter ſe devinciantur omnes & ſinguli tam publicum omnium quàm privatum cujuſque bonum tueri; adeo ut ſi quis in alterutrum commiſerit,ſimul in utrumque committat, atque eo demum jure utriuſque inimicitiam mereatur. Quanquam multò gravius impendeat Numinis quàm legum hominumque metus; cùm enim

ipſâ eâdem rerum naturâ, quâ ſe omnibus notum fecit, omnium quoque tum felicitatem imprimis velle, tum nullius privatam, niſi qui publicam prius quærat obtineri, præmiis & pœnis ex ipſâ naturâ naſcentibus indicaverit, nemo etiamſi opibus & potentiâ contra legum hominumque pœnas ſe ſatis ſeptum atque munitum putare poteſt. Quid autem Ciceroni multa? Primam ergo ſummi Numinis legem adverſus omnes Benevolentiam eſſe intelligas, eâque omnem mutui Officii rationem contineri. Huic uni fundamento ſtare familias, civitates, reſpublicas, imperia, omnemque hominum conjunctionem; huic niti omnem juſtitiam, ſapientiam, omnemque virtutum omnium cultum & dignitatem. Nullum aliud eſſe proborum ab improbis diſcrimen, niſi quod alteri bonum omnium commune imprimis quærendum eſſe putant, quod qui faciunt, ſui emolumenti causâ aliis nunquam nocere poſſunt, dum alteri ſuas rationes aliis omnibus anteponendas eſſe ſecum ſtatuunt, quod qui volunt, nihil eſt quod eoſdem à quovis ſcelere, injuriâ, fraude, audaciâ ſive in ſocium ſive in ſocietatem coercere poſſit. Num igitur maximis his probitatis officiis & ſanctiſſimis naturæ legibus, quas rebus ipſis inſculptas percipimus, atque ipſâ Mathematicorum viâ demonſtrare poſſumus, vim omnem & fidem ſolâ paucorum Sophiſtarum autoritate derogari velles? In piſtrinum potius contrudantur, vinculis conſtringantur, in levitatis pœnam verberentur, imò denique ex arbore potius pendeant quàm ut vel minimùm eorum causâ labefactetur unius virtutis ſanctitas & conſtantia.

SECT. XIV. At poſtremùm inquis, ſi ſemper voluptas cum honeſtate copuletur, *ruunt omnia, & maximè communitas cum hominum genere, charitas, amicitia, juſtitia, reliquæ Virtutes: quarum eſſe nulla poteſt, niſi erit gratuita. Nam quæ voluptate quaſi mercede aliquâ ad officium impellitur, ea non eſt virtus, ſed fallax imitatio ſimulatioque virtutis.* Satius profectò mihi crede fuiſſet, Marce Tulli, opinari te, capi, falli, temerè quicquam aut falſum aut incognitum aſſentiri, quàm ut tantâ gravitatis autoritate, tantâ prudentiæ ſpecie, tantâ denique & Ingenii & Scientiæ oſtentatione

one in tam puerilem & inſulſam pertinaciam te præcipitares. Unquamne enim à Cicerone virtuti objici auditurum putavi, eam niſi ſit prorſus inutilis nihilque ſecum incommodi afferat, non eſſe virtutem? Dicere tamen maluit quam ut in cauſæ ſuſceptæ defenſione quoquo modo non permaneret. An hoc in locis lubricis tibi cavere dicis, cùm propriæ Conſcientiæ clarè perceptis cedere coactæ ſolo certandi ſtudio reluctetis? Cùm enim vitam beatam virtute maximè obtinendam eſſe percepiſſes, quâ niſi Academici fronte, id Numinis Providentiæ exprobrare poſſes, quod eam tantâ præmii mercede evocari vellet? Quod tamen ni feciſſet, an non Cœlum & Terram & Deos omnes, idque ſummo jure obteſtareris, quod virtutem nullius beneficii pretio dignam habuiſſent? Quænam autem eſt tam turpis & ſordida iſta merces, quæ virtutem ipſam tam fœdè, ut virtus non ſit, dehoneſtet, niſi ſe quenquam amare, ſibi bene velle, atque fælicitatem optare? Quod autem præclarius, quod optabilius, quod præſtantius beneficium divini Numinis conceſſu atque munere generi humano dari poſſet, quàm ut cuique virtutem eodem appetitu, quo quemque ſibi charum fecit, conciliaret?

Jam verò cum hæc omnis ſit *Pyrrhoniorum* & *Academicorum* diſciplinæ ratio, quî ſatis mirari poſſimus homines doctos, acutos, ingenii nobilitate præclaros rebus tam parvis, tam levibus, tam ludicris omnia ſcientiarum fundamenta, omnem ſenſuum fidem, omnem rationis uſum, omnem vitæ gubernationem, omnem denique virtutis, prudentiæ, officii rationem ex ipsâ hominum vitâ ſuſtuliſſe? Imo & ipſum *Ciceronem* virum omnium poſt hominum memoriam doctiſſimum atque divino ingenii acumine celeberrimum iis ſibi tam geſtienter ſatisfeciſſe. Cùm verò tam infaceta ſit ipſa cauſa ut tali defenſore defendi nequeat, eam impoſterum tanquam deſperatam & nullius patrocinii aut compotem aut dignam aſpernemur. Potiſſimùm cum ut ipſe nihil quod pro causâ dici poſſit, præteriit; ita neque Ego quicquam quod ipſe dixit. Niſi quis tam ineptus ſit ut leve & populare iſtuc quovis reſponſo dignum arbitretur. Si quis cujuſpiam opinioni aſſenſerit, cum alios omnes qui diſſenſere, temeritatis & ignorantiæ poſtu-

Digitized by Google

lare. Inverecundum autem eſſe omnes, qui ſapientiam coluerunt, uno excepto, levitatis ſuſpectos habere; quod faciunt quotquot uni cuipiam aſſentiuntur. Eſto ergo. An verò majoris inverecundiæ non eſſe videatur, omnes, ne uno quidem excepto, quod faciunt Academici, ejuſdem non modo ſuſpicari, ſed & ſummâ cum inſolentiâ accuſare?

Cùm verò doctorum hominum, qui cum omnes diſciplinas perceperint, acuminis oſtentatione nihil ſe didiciſſe profitentur, levitatem reprehenderimus, eſt & indoctum hominum genus, qui in eandem ambitionem incumbentes eodem faſtidio nihil in re quâque definiendum eſſe clamant. Quo, quanquam quid verum quid falſum ſit ipſi præ ignaviâ inveſtigare non ſuſtineant, oſcitantiæ ſuæ non modo colorem quærere, ſed & eidem laudem & palmam ſe adipiſci aſſentantur. De his ergo quid dicemus? Sub ferulam caſtigandi mittantur, nullo enim alio quam puerorum (niſi quod infantiæ petulantiam adjunxerint) ſupplicio honeſtari merentur. Si enim ad liberam, quam ſe requirere aiunt, rerum diſquiſitionem provocemus, quam aliam victoriam de iis ferre poſſimus, niſi ut eorum de quibus tantâ fiduciâ in compitis & inter pocula effutire ſolent, nihil ſe intellexiſſe fateri cogamus? Præclara victoria & qualem vir ſapiens ab infantium incunabulis reportare geſtiret! Ipſis enim nihil magis intelligunt, nihil melius ſapiunt, nihil ſeverius cogitant, neque re quâvis diſcrepant, niſi quod eorum innocentiâ caruerint. Hiſce autem ingenii umbris ſub Pædagogorum faſces & ſceptra miſſis, ad aliorum ſapientiam nihil deſideratur, niſi ut purâ & integrâ mente utantur. Neque enim quivis unquam errarunt, niſi qui aut nova moliendi gloriam, aut ſui lucrum, aut (quod plerunque fit) populi opinionem ipſi veritati antepoſuerunt. Neque pauci iſti (& perpauci quidem fuere) qui in omni ſeculo exorti ſunt ſapientes, niſi quod his omnibus ſuperiores fuiſſent, ſapientiam adipiſci potuiſſent. Verbo ut dicam, nemo eſt, modò adſit integritas & modeſtia, quin quicquid de naturâ noſſe refert, facillimè intelligat. Sin abſit, ſui non naturæ culpa eſt, ſi quæ vult perversè intelligere, ea malè & perperam intellexerit.

SECT.

SECT. XV. Jam verò cùm quâ levitate ſuſcepta ſit veterum Scepticorum diſciplina demonſtraverimus, nihil opinor opus eſt ut ipſam eandem levitatem propter unum Carteſium nunc iterum reprehendamus. Quæ enim aſſenſûs ſuſtinendi argumenta ipſe attulit, niſi quæ ipſi prius attulerunt? Se nimirum aut inſanire aut ſemper ſomniare poſſe, quibus quid inter priſcos magis tritum, quid ſæpius repetitum legimus? Atque igitur de iis jam ante Ciceroni reſponſum eſt, quòd quamvis qui inſaniunt, cùm ſanos ſe eſſe putent, ridiculè ſe fallant, qui tamen ſani ſunt, ſe non inſanire certiſſimè intelligunt. Quæ eadem eſt de ſomniantibus cavillatio, quod quanquam vigilemus an dormiamus, inter ſomniandum judicare non poſſimus; hæc tamen dum ſcribo, me vigilare certò novi, neque an dormiam dubitare poſſum. Sint autem *validæ rationes*, ob quas de omnibus dubitari vellet Carteſius, an itaque ſeriò dubitaverit, Sólne ſit, Cœlum, Terra; habeat ipſe caput, oculos, manus? Nequaquam, inquit, neque enim de iis quiſpiam ſanæ mentis unquam ſeriò dubitavit. Luſit itaque cùm curis aliis ſolutus tam ſolenni pompâ diem ſibi indixerit, ut ſeriò tandem Opinionum ſuarum omnium everſioni vacaret. Si enim nemo, qui ſanæ mentis ſit, de iis dubitare poſſit, quid ſequitur niſi tam ineptas eſſe rationes quibus omnia in dubium revocari vellet, ut prorſus inſaniat ſi quis iis ſe omnino perſuaſum eſſe patiatur? At ſi joco tantum & fictione dubitandum eſſe velit, quid quæſo profuit? cùm inani iſtâ ſimulatione nullæ omnino præjudicatæ opiniones eluuntur? Atque adeo ſuis dubitandi principiis nihil earum reverà ſuſtulit, & niſi ſuſtulerit, certæ adhuc & indubitatæ ſuperſunt, quas ſcilicet nullis rationibus, etiamſi omnibus viribus id unum ipſe conatus ſit, tollendas fateatur. At cùm non modo ut dubia omnia eſſe ſuſpicemur, ſed quoque ut quaſi manifeſtò falſa habeamus, monuerit; quo nimirum mens æquatis utrinque ponderibus in æquilibrio conſtituatur: Si ſeriò monuerit, quenquamne à ſe extorquere cenſuit, ut Solem nunquam lucere, ſe corpus nullum habere, totum parte majus non eſſe ex animo opinetur? Cùm enim ipſo Judice inſanus ſit, qui iſta om-

Synopſ. Medit.

nia incerta diceret, qui ea falſa dicunt, omnium certè qui inſaniunt, deſperatiſſimos judicare deberet. Si joco, otio abuſus eſt, operamque perdidit, cùm iſtiuſmodi fictiones nihil fructûs habere poſſint. Etenim ſi quis aut fingat aut dicat duo & tria non eſſe quinque, atque interim non credat, contrarium non minori aſſensûs conſtantiâ credit, quàm ſi nihil contra finxiſſet aut dixiſſet. Cùm verò Deum Opt. Max. malignum quendam Genium eſſe finxerit, qui datâ operâ in omnibus quantum potuit nos fefellit, itáque fecit ut in iis quæ perfectiſſimè ſcire arbitremur, maximè fallamur, hoc fateor neminem ante ſe finxiſſe; cùm verò ipſe finxerit, è præcipitio ſe planè miſit, atque ita ruit ut nunquam ſe poſtea ſuſtinere poſſit. Si enim tam perversè facti & conſtituti eſſe poſſimus, ut falſa ſemper pro veris percipiamus, quo quæſo initio ſcientiæ cujuſvis fundamenta ordiemur? Quantâcunque enim perſpicuitate res ipſæ nobis ſui fidem fecerint, nihil tamen ad aſſenſum unquam efficient, quandiu maneat deſperata iſta dubitandi ratio probabile eſſe ut omnia contra quàm ſunt nobis videantur. En igitur unde initium ipſe duxerit, quòd Deum eſſe demonſtrare poſſit, eumque neque falli neque fallere. Id verò quî intellexerit? Quod inquit ſit ſummè perfectus. Atqui verò ſi ſit, quamobrem non fallat? Quod mentiri & decipere à ſummâ perfectione ſit prorſus alienum. Quâ viâ in Dei notitiam venerit poſtea dicemus, nunc vero quâcunque, nihil effeciſſe dicimus, quatenus de Mentis integritate, quâ ſolâ in omnibus percipiendis, cognoſcendis, & judicandis utimur, ſemper dubitetur. Sicut igitur facultates veraces eſſe ipſe non intelligendum ſtatuit, niſi Deum prius eſſe intelligamus; ita Deum eſſe nullo modo intelligi poteſt, niſi prius facultates veraces eſſe intelligantur. Cùm autem Deum eſſe invenerim, unde ſciam non eſſe deceptorem? Quòd ſit ſummè perfectus. At quî ſciam quid ſit perfectum, quid imperfectum; quid mentiri, quid verum dicere; cum fieri poſſit ut quod ſummè perfectum putem, ſit ſummè imperfectum; ut mentiri ſit verum dicere; ut nihil ſit mendacio melius, veritate nihil deterius: Ut denique perceptionibus noſtris ſemper contrariæ ſint ipſæ rerum notiones? An verò,

Carteſi,

Digitized by Google

Carteſi, Deum mentiri non poſſe tam certò te ſcire putas, quàm Solem interdiu, & noctu Lunam lucere, aut te oculos, te manus, te corpus habere? Si putas, mihi ſolum probes quodvis in deceptione delictum eſſe, niſi cum injuriâ copuletur; ſi enim non noceat, peccatum eſſe nego. Quid ergo ſi tam facetè nobis illuſerit tuus iſte Deus ut Cœlum, Solem, Terram aliaque omnia, quæ cùm non ſint, exiſtere videantur? Nihil igitur opus erat malignum finxiſſe, ut hujuſmodi præſtigiis ludat, ſatis eſt ſi facetum putaveris. Aut ſi à ſummi Numinis Majeſtate aliena ſit, ut eſt, iſta levitas, id neque tu neque Ego tam certò novimus, quam Oculos nos habere & Solem lucidum eſſe, ut ſi vera ſit tua concluſio, perſpicua tamen ex obſcuris elicit, cùm multo certius ſenſuum teſtimonio Solem eſſe, quàm mendacium, quod nemini læſit peccatum eſſe ſciam. Pro immensâ itaque ſuâ potentiâ me fallat ſive facetus iſte ſive malignus Deus, inſanus ſim, ſi cùm nunc Solem aſpexerim, an aſpiciam dubitarem. Atque tu ipſe an bonâ fide dubitares tres angulos æquales eſſe duobus rectis; quadratum quatuor duntaxat latera habere; duo & tria eſſe quinque, res quaſdam materiales exiſtere, & te ſenſus, quibus eas cernas, habere; niſi prius Deum fallacem non eſſe pro certo tibi perſuaſiſſes? Niſi diſputandi causâ puderet dicere, cùm tu ipſe neminem ſanæ mentis de iis omnino dubitaturum putes; ut tuo ipſius judicio, prorſus inſanus ſit, qui de iis quicquam dubitationis à ſe extorquere poſſit. Atque profectò quis pluſquam inſanum non reputaret, qui plus certitudinis quàm Solem eſſe, aut ſe corpus habere in re quâvis poſtularet. Quid itaque opus eſt nos ipſos fictis & inanibus iſtis dubitandi rationibus fatigare, cùm ſine labore, ſine temeritate, ſine periculo res omnes, quas ſcire ſit operæ pretium, certò intelligamus. Noſtris itaque facultatibus, quibus pro immensâ ſuâ benignitate Deus Opt. Max. nos donavit, contenti ſimus, neque ſupra humanitatis ſortem enitamur; ne dimiſsâ ſolidâ iſtâ, & quæ teneri poſſit ſapientiâ, nihil niſi umbram ejuſdem captare laboremus, atque ſaltem miſerrimo hujus Philoſophi exitu modeſtè ſapere diſcamus, qui cum Ingenii fiduciâ fretus in altum, ſpretâ naturæ ſuæ conditione, evolare vellet, mox in tam profundum delapſus

lapſus ſit dubitationum gurgitem, ut quantumcunque poſtea eniſus ſit, nunquam potuit aut enatare aut pedem figere.

SECT. XVI. At cùm omni ſuâ fingendi licentiâ omnia veterum ſcientiarum fundamenta evertiſſe ſibi aſſentetur, tandem *Archimedis punctum* ipſe ponit, cui tanquam firmo & immobili principio omnia denuo inſtaurentur. Quo conatu rem ſuam longè minori acumine quàm veteres Sceptici confeciſſe viſus eſt. Illi enim ut ab omni aſſenſu ſuam libertatem contra Dogmaticorum ut aiebant inſolentiam tuerentur, incerta omnia & incognita fore voluerunt, quo ſolo diſciplinæ ſuæ (ſi quam haberent) finem conſecuti fuere. Contra autem *Carteſius*, qui omnia in dubium revocari voluit, ut eâ ratione ſummam de omnibus certitudinem inveſtigaret; at exitu tam infælici, ut tandem magno ſudore atque majori apparatu nihil niſi ſe eſſe probaverit. Quod tamen opinor ſimplici intuitu, ſine ſolenni iſtâ diei indictione, ſine prolixâ meditationum ſerie, ſine tanto ſyllogiſmorum ſtrepitu ſat notum ſibi habere potuiſſet. At cum ipſe ſit, quid ſequitur? Quid inquit? omnia. Se mentem eſſe; eſſe mentem à corpore ſeparabilem; Solem, Cœlum, & Terram exiſtere; ſe manus, pedes, & caput habere; Medit. 2. duo & tria quinque efficere, & poſtremò Deum eſſe. Quî verò iſthæc omnia? Primùm inquit, Cogito, ergo ſum: Concedimus. Ergo ſum res cogitans: Id quoque damus. Ergo Mens ſum à corpore diſtincta: Quî verò? *Quod poſſum negare ullum eſſe corpus, ullam rem extenſam, & tamen certum mihi eſt, me eſſe quamdiu hoc nego, ſeu cogito: ſum ergo res cogitans, non corpus.* Quamobrem verò non cogitet ipſum Corpus? Quod inquit cum Corpus eſſe negaverim, iſto tamen negato me cogitare ſcio. At falſo negaſti (ut probè noris) te corpus habere. Cur itaque cum quòd cogites te eſſe concluſeris, Corpus non ſit, quod ſe eſſe cogitet? Corpus inquis cogitare nequit. Quidni & iſtuc? *Quod completè intelligam quid ſit corpus, putando tantùm illud eſſe extenſum, figuratum, mobile,* &c. *deque illo negando ea omnia, quæ ad Mentis naturam pertinent.* Quaſi verò varios de re quâque conceptus, ut vocas, *inadæquatos* fabricare non liceat.

ceat. Tuum ipſe corpus ſumas, an non in eo extenſionem concipias, motu & figurâ non conceptis? An itaque figura & motus à re extenſâ res ſint diverſæ & ſeparabiles? Figuram concipere potes, non concepto circulo, an itaque in corpore rotundo aliud ſit figura, aliud circulus? Denique tua ipſa Mens res extenſa ſit, an inextenſa, utrum mavis, de utroque cogitare potes, interim de cogitatione nihil cogitans? Atqui cum corpus rem extenſam & mentem rem cogitantem (inquis) concipio, *completi ſunt utriuſque conceptus, ſeu res eſſe completas, quarum una abſque aliâ eſſe poſſit intelligo.* At hoc unde probes, aut quem qui contra diſputaverit, tibi daturum putes? Quidni enim *incompleti* ſint utriuſque conceptus; ut cum Corpus tuum rem extenſam non autem cogitantem intelligas, non aliud facis, quam ſi idem ſine erectâ figurâ cogitares. Dicas autem per *rem completam* quid intelligis. *Subſtantiam indutam iis formis ſive attributis, quæ ſufficiunt, ut ex iis agnoſcam ipſam eſſe ſubſtantiam.* At iſto pacto dicas utinam quid ſit *eſſe rem incompletam*, cum nullum attributum concipi poſſit, quin rem cui inſit ſubſtantiam eſſe agnoſcas, quod ab omni ſubſtantiâ nequeat eſſe ſecretum. Quid autem in re tam levi multa? Cum corpus rem extenſam, mentem rem cogitantem; utramque ſubſtantiam eſſe intellexeris, an verò eadem, an diverſa fuerit tuo ſolo conceptu nunquam efficies, atque Medit. 6. millies laceſſitus ut id ſeriò coneris nunquam provocari potuiſti. An non inquis? Si non poſſim Ego, efficiet ipſe Deus. *Quoniam enim ſcio omnia, quæ clarè & diſtinctè intelligo, talia à Deo fieri poſſe, qualia illa intelligo, ſatis eſt quòd poſſim unam rem abſque alterâ clarè & diſtinctè intelligere, ut certus ſim unam ab alterâ eſſe diverſam, quia poteſt ſaltem à Deo ſeorſim poni, & non refert à quâ potentiâ id fiat, ut diverſa exiſtimetur: quia ergo ex unâ parte claram & diſtinctam habeo Ideam mei ipſius, quatenus ſum tantùm res cogitans, non extenſa; & ex aliâ parte diſtinctam Ideam corporis, quatenus eſt res extenſa, non cogitans, certum eſt me à corpore meo revera eſſe diſtinctum & abſque illo poſſe exiſtere.* Futilia ſunt omnia & penitus pro libidine ſumpta. An non motum abſque figurâ clarè & diſtinctè intelligis, & figuram abſque motu, & utrumque abſque corpore?

pore? Neutrum tamen neque à ſe neque ab iſto ſeorſim poni poſſe ab ipſo Deo non minus clarè & diſtinctè intelligis. Et rurſus cum Mentem præciſè tanquam rem cogitantem tecum concipis, nihil cogitando corporea ſit an incorporea, concluſione tuâ efficias, à Deo ſeorſim poni poſſe ab utroque. Quanto melius fuiſſet nugas eſſe, quæ ſunt, confiteri, quàm ut in iis tam argutè defendendis ipſâ diſputandi tenuitate tibi ipſe nauſeares? Quantis promiſſis exorſus es? nova ſcientiarum fundamenta talibus demonſtrationibus, quibus meliores ingenio humano inveniri non poſſunt polliceris: Atque igitur à te ipſo incipis, & mentem te, eamque à corpore diverſam & ſeparabilem longè clarius quàm ipſum corpus habere demonſtraturum non diffidis. Acutè profectò, atque ipſâ rei ſolertiâ tibi aures omnium devinctas tenuiſti. Sic ergo gravi vultu in ſcenam prodis: Me cogitare novi; rem autem cogitantem à mole corporeâ diverſam eſſe, quod diverſi de iis habeantur conceptus. Quo cum proceſſeris ſpe noſtrâ deluſi exclamamus non diverſos fortè eſſe diverſarum rerum ſed *incompletos* ejuſdem rei conceptus. Tu autem eâdem gravitate quâ exorſus es *completos* eſſe reſpondes. Cùm vero ut illius demonſtratione nos beares precamur, & tibi & nobis ſatis feciſſe te putas, ſi rem ſic eſſe ut ais tu ipſe definiveris. Atquî communem hanc veſtrum omnium, qui *Veritatis Patres* eſſe vultis, levitatem fuiſſe ſæpius jam ante dixi, ut omnia definiendo demonſtretis. At ſi ſufficiat definitionum veſtrarum Autoritas, diſputatione quid opus eſt? ſi non ſufficiat, nihil efficitis. Aut ſi ad alia comprobanda quicquam valeret, non tamen ad ſe ipſam, ſic autem vos ſemper ad concluſionem pervenitis; ut primum rem ſic ſe habere definiatis, tum deinde definitione demonſtretis.

Sect. XVII. At cùm tandem *Mens Optima* te ipſam inveneris, doceas precor quî cætera omnia, Solem, Lunam, Terram, & quicquid præterea in Mundo eſſe videtur an ſint, an ſolùm eſſe videantur, inveniemus. Facillimè inquis: Cùm enim iſtorum Ideas in nobis reperiamus, aut ab ipſis rebus proficiſcuntur, quæ proinde ſunt; aut à Deo: atqui cum ipſe fallere non poſſit, eas, niſi res ipſæ extitiſſent, noſtris

Digitized by Google

noſtris animis ipſum non impreſſiſſe ſcio. De cæteris autem jam ante diximus quàm perversè omnis eorum ſcientia à Dei veracitate ducatur, cum verò quæcunque ſit, ab illo pendere velit, quî tandem eſſe demonſtrat? Quod ſcilicet in ſe rei ſummè perfectæ *Ideam* habere ſe novit, quam niſi ſit res ipſa ſummè perfecta, quæ eam produxerat, ut fuſius ſupra dictum eſt, habere non potuiſſet. Primùm itaque de Ideâ an & qualis ſit, dicamus; deinde an ſi ſit, Deum ritè eſſe concluſerit.

Alii ſunt, fateor, qui (quanquam aliâ viâ) Numinis exiſtentiam ab ejuſdem Ideâ demonſtrari arbitrantur, quòd ſcilicet omnium mentibus innata ſit; atque innatam eſſe, quod omnibus communis ſit; atque omnibus communen eſſe, quòd de eâ firma ſit omnium gentium & ſeculorum conſenſio. Cujus univerſæ ad unum omnium conſenſionis nulla alia cauſa inveniri poteſt, niſi quæ humano generi communis ſit, cujuſmodi demum nulla alia excogitari poteſt, niſi ut aiunt ipſius Naturæ *Inſtinctus*. Si enim inſtituto, aut more, aut lege aut quovis modo arbitratu humano conſtituta fuiſſet de Deo opinio, nec eadem ubique fuiſſet, nec omnibus communis; cùm itaque omni ævo & ubique gentium invaluerit, dubitari nequit, quin eandem innatam habeamus.

Huic accedit Conſcientiæ vis & poteſtas, cujus imperium nullâ vi, nullâ fraude, nullâ audaciâ excutiunt, qui id omni impetu nituntur; ſed ſceleſtiſſimus quiſque velit nolit, illius ſtimulos & morſus ſentire cogitur. Et qui ſummâ potentiâ muniti ſunt, ut homines non metuant; quique in occulto ſine arbitris ſine teſtibus flagitia perficiunt, ejus tormentis & furiis agitantur; intus trepidant; noctes atque dies ſcelerum Conſcientiâ urgentur. Cujus cauſam aliam nullam eſſe potuiſſe aiunt, niſi ipſe Deus eam, ut ſui vicem in unoquoque gerat, in omnibus poſuiſſet.

Quam quidem argumentationem ſi in populari ratione verſaretur oratio, non penitus aſpernarer, cùm multitudini, quæ non ratione ſed autoritate ducitur, optimè conveniret. Nulla enim tam rata, tam gravis, tam imperioſa autoritas eſſe poteſt, quàm quæ omnium conſenſione firmatur. At quoniam cum ejuſmodi Philoſophis ſit diſputatio, qui ſe

ſolam rationem ſequi gloriantur, & tantum abſunt quicquam aliorum opinioni tribuant, ut quicquid ab aliis ſtatuatur, eâ ſolùm ratione everſum eant; iis quicquam niſi ſolam rationis autoritatem urgeri nollem; & niſi eâ ſuperiores ſimus, non recuſo quin aliâ quâcunque evinci non poſſit, immò non poſſe ultrò concedam.

Quanquam hanc diſputandi ab innatis notionibus rationem adhiberi hâc præcipuè causâ nollem, quòd eâ maximè utuntur omnes, qui Deum ſolùm jocandi causâ induxerunt. Atque potiſſimùm *Epicurus*, qui cùm omnia Providentiæ divinæ veſtigia è Mundo ſe deleviſſe putaſſet, προλήψεις ſeu innatas quaſdam Deorum notiones omnium animis inſculptas eſſe voluit, id quod firma omnium de iis conſenſione comprobavit. At luſit vir infacetus, neque enim ipſe Deos eſſe omnino credidit, neque quicquam autoritatis mortalium omnium ſuffragiis tribuit; ſed populi illudendi causâ, cùm utilia omnia argumenta ſuſtuliſſet, in eorum locum neſcio quas cæcas notiones ſubſtituit, quæ nullâ ratione, nullis ſapientiæ principiis, nullo Philoſophiæ uſu demonſtrari poſſent, ſed brutâ Naturæ neceſſitate ſuſceptæ ſint. Atque riſit proculdubio vir lepidus, cùm omnem de Deo opinionem ſolâ populi autoritate (quam ipſe cum primis contempſit) conſtitutam eſſe concluſerit. Deinde populum nullo judicio, nullâ ratione, nullâ prudentiâ, nullâ Naturæ contemplatione in opinionem iſtam conſenſiſſe. Poſtremò in eam belluino impetu impelli, qui ut nullius rationis compos eſſe poteſt, ita neque cujuſvis demonſtrationis præter ſeipſum. Quî quæſo omnem de Deo notionem majori contemptu onerare potuit, quàm quod in multitudinis temeritatem referret, ipſamque in cauſam ab omni ratione ſecretam. Atque adeo huc tandem pervénit viri inſulſi diſputatio, quamvis vulgaris ſit de Deo opinio, eam tamen nullâ ratione demonſtrari poſſe. Quo mehercle non minus apertè ipſum ſuſtulit, quàm ſi nullum eſſe dixiſſet. At ſi tam lepidè ſibi placuit ſic populo illuſiſſe; quid feciſſet, ſi ſapientes etiam pleroſque eâdem calliditate illuſos fuiſſe intellexiſſet. Cum enim in Ciceronis de Deorum naturâ libris ex omnium Philoſophorum decretis de Deo diſputetur, primùm Epicurei

perſonâ

perſonâ exorſus eſt. Qui itaque ſic quæſtionis fundamentum jecit: *Eſſe Deos, quòd in omnium animis eorum notionem impreſſiſſet Natura. Quæ eſt enim gens, aut quod hominum genus, quod non habeat ſine doctrinâ anticipationem quandam Deorum?* Quæ verba quoties ad hunc uſque diem recitata legimus, eaque *Ciceronis* autoritate aucta, etiamſi ipſe ea alienâ perſonâ attulerat, atque igitur mox contempſit, ipſumque argumentum cùm leve per ſe tum etiam falſum eſſe dixit. Atque primùm nationum omnium opiniones deſiderat, *equidem arbitror* (inquit) *multas eſſe gentes ſic immanitate efferatas, ut apud eas nulla ſuſpicio Deorum ſit.* Deinde non modo Philoſophos quoſdam ſed & impios omnes diſſentire ait, qui nimirum impii eſſe non poſſent, ſi Deos eſſe putarent. Poſtremò ipſi Argumento alibi reſpondet: *Quaſi verò quicquam ſit tam valdè, quàm nihil ſapere, vulgare; aut quaſi tibi ipſi in judicando placeat multitudo.* De Divin. l. c. Quibus quæcunque rationi vis & utilitas inſit, eam tamen nullâ Ciceronis autoritate comprobatam eſſe conſtat. Et quanquam ipſe eâdem in exordio librorum de legibus utatur, aliiſque quibus de Boni Malique legibus diſputat; nuſquam tamen argumenti loco attulit, ſed tanquam rem ſibi, antequam de iſto loco diſputare poſſet, concedendam poſtulavit, cùm enim à ſolâ Dei notitiâ pendeant omnes boni malique leges, hanc in diſputatione de iis ſumendam eſſe putavit, ne alioqui in omni argumento eſſet à Numinis demonſtratione inchoandum. Id quod ipſe diſputationis initio ſignificavit, *Dáſne igitur*, inquiens, *hoc nobis, Pomponi, Deorum immortalium vi, naturâ, ratione, poteſtate, mente, numine, ſive quod eſt aliud verbum, quo planius ſignificem quod volo, naturam omnem regi? Nam ſi hoc non probas à Deo cauſa ordienda eſt.* Quod igitur eo facilius dum cum Epicureis diſputaret, ſumi licere putavit, quod tantam omnium de Diis conſenſionem fuiſſe ipſi arbitrarentur. Hæc quidem fuit *Ciceronis* de argumento Epicureo opinio & judicium. Verè autem an falsò judicaverit, Academicus cum ſit, ſuam omnibus judicandi facultatem permiſit. Quidni igitur ipſe quoque ſententiam meam liberè explicarem?

Digitized by Google

Primùm itaque etiamſi Divinitatis naturæque legum notiones nobis innatas eſſe non negavero, quòd eas Deus omnium mentibus inſculpſerit, quo certius cùm ſui memoriam, tum legum ſuarum ſanctitatem tueatur: Non video tamen quî iis ſapiens quiſque obligari ſe ſentiat, niſi primum rectâ ratione eas ſanciri intellexerit. Alioqui quicquid præterea Autoritatis habent, id totum cæco cuidam, & cujus nulla probatio eſſe poſſit, ἐνθυσιασμῷ defertur. Quorſum autem rationis participes facti ſumus, ſi animalium, quæ illius prorſus expertia ſunt, ritu vitam inſtituamus? Niſi enim quod ratione ducimur, nullo modo belluis præſtamus; etenim iſtæ quoque inſitas ſuas leges habent, nullius tamen virtutis compotes, quod ſine conſilio, ſine ratione, ſine cogitatione vivunt. Neque igitur iis meliores fuiſſent homines, niſi quod cum ipſæ omnia naturâ faciant, nos ratione duce quæ facienda ſunt judicamus. Atque iſtæc prima Naturæ humanæ lex eſt ut rectam rationem ſequi ſtudeamus, quo ſtudio omnis virtus, omnis pietas, omnis ſapientia naſcitur & perficitur. Ratione igitur ſublatâ ſimul iſta omnia tolluntur, atque ab omni cum Deo ſocietate in eandem cum belluis omnibus conditionem detrudimur. Quoſcunque itaque *Inſtinctus* animis noſtris Deus inſeverit, nollet ut iis ſolis vitæ inſtitutum fingamus, ſed rationi principatum dedit, atque id unum ipſe imperavit, ut uni ejuſdem imperio ſincerè pareamus. Nullas itaque virtutis leges nobis impreſſit, niſi quas recta ratio per ſe nos doceret, alioqui enim an leges omnino ſint, an bonæ, an malæ nullo modo intelligere poſſemus. At certè noluit Deus Opt. Max. cùm divinam ſuam rationem nobis communicaſſet, ut tam fortuito & cæco principio ad omnia agenda impelleremur. Atque equidem eò vehementius laboro ut rationis uſus naturæ legibus adhibeatur, ne alioqui certum nullum cuiquam ſit de iis judicandi κριτήριον. Atque adeo quicquid quiſque impudens ſuâ opinione audacter fretus, tanquam legem, quâ à Naturâ imbuatur, jactaverit, ſolâ ipſe impudentiæ ſuæ autoritate omnibus imperabit: cùm ſublatâ ratione nihil ſuperſit, quo Naturæ leges à privatis cujuſque opinionibus dijudicare valeamus. Sic enim Epicurei (pro innatâ Sectæ immodeſtiâ) non modo omnium

mentibus

Digitized by Google

mentibus Deos eſſe, ſed & humanas eſſe Deorum formas Naturæ anticipatione impreſſum & inſculptum eſſe clamant. En Velleius! *A naturâ habemus omnes, omnium gentium, ſpeciem nullam aliam, niſi humanam, Deorum. Quæ enim alia forma occurrit unquam aut vigilanti cuiquam aut dormienti?* Quanquam (ut Cotta acutè) *iſto modo dicere licebit Jovem ſemper barbatum, Apollinem ſemper imberbem, cæſios oculos Minervæ, cæruleos eſſe Neptuni.* Nempe cujuſmodi multa de Diis ſuis finxerant Poetæ & Pictores, quæ cum populus à primâ ætate acceperat, à Naturâ ſe accepiſſe facile credebat. Non aliter quàm *Ganymedes* ille Luciani, qui cum primùm in cœlum raptus eſſet, Jovem Deum eſſe perſuaderi noluit, quòd *Panis* ad inſtar, quem ſolum Deorum noverat, cruribus hirſutis non eſſet, neque fiſtulam neque cornua haberet. Et quidem omnibus omnium gentium hominibus uſu ſemper venit, ut Patriæ mores, quibus à primis annis innutriri contigit ipſam Naturam tuliſſe ſibi firmè perſuaſerint. Quâ de re illuſtre & lepidum exemplum *Alexander Magnus* expertus fuiſſe dicitur, qui ſcilicet cum *Maſſagetis*, niſi parentes extinctos inhumarent, extrema ſupplicia interminatus eſſet, illi ſe omnia potius ſubire paratos aiebant, quam ut facinus tam immane in ipſas Naturæ leges patrarent, eâ ſcilicet edoctos fuiſſe à quibus ipſi vitæ uſum acceperant, iis non juſtam ſepulturam perſolvi niſi rurſum in intima ſua viſcera recondantur. Nihil autem à Naturæ affectu & charitate magis alienum videri, quàm ut chariſſimi parentes vitæque autores Græcorum ritu vermiculis vorandi abjiciantur. Quid autem & Græci? cum ut Maſſagetas imitarentur imperare Rex ſimulaſſet, ſe millies morte acerbiſſimâ prius morituros, quam ut parentum cadavera belluarum ritu devorarent. Potiſſimum cùm ipſius Naturæ lege didiciſſent, omnes in terræ gremium, unde profecti ſumus, redire oportere. At ineptè utrique. De Maſſagetis qui in extremâ barbarie verſabantur, nihil neceſſe eſt dicere; Græci autem non Naturæ ſed Patriæ legem ſecuti ſunt, cùm & aliarum gentium non minus honeſti eſſent erga defunctos mores, ut Romanorum, qui eos igne abſumebant, atque cineres ſecum ſanctè & religioſè ſervabant. Quid de *Ceis* dicam, qui etiam eodem, ut putabant,

De Nat. Deor. l. 1.

Dial. Deor.

Naturæ affectu parentes ætate confectos ſubitò inter convivia trucidare ſolebant, ut uno inopinato ictu ab ineluctabili ſenectutis morbo, & quod magis importunum videbatur mortis metu eriperent. Quid de aliis populis non modo barbaris, ſed & ut ſe exiſtimari vellent, eruditis, ingenuis, perpolitis, qui ſuæ Gentis mores pro Naturæ demum decretis oſtentarunt? Nulli itaque cuicunque legi aut inſtituto tantam, quanta eſt Naturæ, tribuendam autoritatem eſſe dico, niſi eam Naturâ inſtitutam eique accommodatam perſpicuâ ratione demonſtretur. Adeo ut ſi quicquam Deus nobis aut de ſe aut de ſuis legibus notitiæ inſeverit, nihil certæ & ratæ autoritatis habere poſſet, niſi idem quoque ratione ſanxiſſet.

Sect. XVIII. Cum verò à communi hominum opinione Naturæ Anticipationem probant, de rei veritate luctari nolo; etiamſi ſint, qui integras hominum gentes ſic immanitate efferatas eſſe ferunt, quæ omni Numinis ſenſu & ſuſpicione caruerunt. Quod de quâdam inter novi Orbis incolas *Urorum* gente narrat Joſephus Acoſta, quodque de *Touvoupinambaultiis*, de *Caribum Inſulis*, aliiſque populis Americanis alii narravére. An verò ullam mereantur fidem planè neſcio, non modò quod alii aliquanto poſt de iiſdem populis contrarium ſcripſerunt; verum etiam quod ipſi rem de quâ narravére, non poſſent ſatis exploratam habere: Quòd nimirum barbari iſti eos ut teterrimos hoſtes oderunt, omnemque cum iis conſuetudinem ejurarunt. Atque igitur ſi quoſdam fortè aut vi aut fraude captivos duxerant, linguam tamen, quâ utebantur, omnino neſciebant. Eamque ſi fortè paululum intellexerant, fieri potuit ut de ſacris ſuis nihil impartiri vellent, cum omnibus populis, atque barbaris præſertim, antiquius nihil ſit quàm peregrinos ſacra celare. Sit verò firma omnium de Deo conſenſio, neque eſſe dubito, an igitur inſculpta & innata ſit neceſſe eſt? Cur non potius ipſâ rei perſpicuitate omnes ſe percipere ſibique aſſentiri cogat? Solem in cœlo lucere communis eſt gentium & populorum omnium opinio; num itaque illius ideam Naturâ omnium mentibus impreſſam eſſe concludemus? An non potius eâ vi longè latè-

que

Digitized by Google

que collucere, ut omnes, qui oculos habent, eum à ſe viſum fateri cogantur? Quidni ergo & ſimiliter nobis impreſſa ſit Numinis notitia, ita ſcilicet ut cum ipſam Solis converſionem intueamur, ipſe rei aſpectus ſe ſine opifice confici non poſſe indicaret? Dices verò nationes barbaras, quanquam oculos habeant, ratione tamen non omnino uti ſolere. Atqui oculos habere ſatis eſt. Etenim tam aperta & perſpicua eſt Naturæ utilitas & pulchritudo, ut modo oculos tollant, fieri non poſſet quin eam omnem ſapientiſſimi cujuſdam conſilio conſtitutam fuiſſe fateantur. Eſto autem ſi vis, populum non magis ratione duci, quàm ſi eâ penitus caruiſſet; tamen ubique & in omni gente naſcuntur è meliori luto homines, qui rationis facultatem ſe intus habere ſentiunt, eâque in rerum naturis inveſtigandis generoſo quodam impetu uti feruntur. Hi quanquam literas Græcas aut Latinas neſciverint, docti ſunt & Philoſophi, qui maxima omnia ſapientiæ principia ſuâ induſtriâ invenient, atque ſuos populares docent. Atque hâc ratione ipſum virtutis cultum optima Numinis Providentia inter homines conſervaſſe videtur; quòd omni loco omnique ſeculo quoſdam, quemadmodum Athenis Socratem, excellenti Naturæ habitu ac quaſi divino quodam ſpiritu afflatos excitaverit. Etenim tam perſpicua eſt omnis virtutis honeſtas, omniſque vitii turpitudo, ut nemo mentis integer tam excors eſſe poſſit, qui ſi ſemel moneatur, utramque non facillimè intellexerit. Cum itaque ab ipsâ Naturæ pulchritudine tam perſpicua ſit Numinis demonſtratio, fieri non potuit quin ſapientum autoritate de illius exiſtentiâ fides & opinio apud populum invaleſceret. Atque hujuſmodi tam univerſæ omnium conſenſionis exordium fuiſſe non penitus improbabile videtur: Quod ſapientes ubique Populi autoritati nihil tribuunt, ſed ſe ſolâ ratione & duci & vinci patiuntur: Atque ut communis ſit de re quâvis opinio, nihili exiſtimant, ſed liberè in eam inquirunt, & quamcunque concluſionem tulerit ipſa ratio, eam ipſi ſequuntur. Populus autem contra in rebus graviſſimis non tantum ſibi negotii faceſſit, ſed ſemper aliorum exemplo, more patrio, & legum reverentiâ gubernatur. Atque adeo populorum omnium de Deo conſenſum niſi quoque ipſa rei evidentia

ſui

ſui fidem fecerit, nullius ponderis haberi oportet, cum nullâ ratione ſed ſolo uſu ſuſcipiatur. Et ſi ipſi quoque ſapientes conſpiraverint, nihil tamen ſoli illorum Autoritati cedimus, neque ut cedamus ipſi poſtulant, nihilque à nobis exigunt, niſi quod ſolâ rationis vi extorquere poſſunt. Non igitur autoritate ſed maximâ ipſius rei evidentiâ in Dei notionem tantâ conſpiratione ferri videmur. Cum nulla eſſe debeat populi autoritas, & ſi qua ſapientibus concedatur, ea vim ſuam à ſolâ ratione accipiat: neque enim ſapientes habentur, niſi quòd ſolas rerum rationes ſequi profiteantur. Quæ igitur & quanta ſit iſtorum Autoritas rationibus, quas afferunt, quiſque judicabit: atque præſertim ſi ſapientiam ipſe profeſſus fuerit, cum in iſtâ dignitate nullius niſi rationis imperio obſequi teneatur. Imò & ipſe populus etiamſi conſuetudine primùm Dei notione imbuatur, poſtea tamen, tam perſpicua eſt ipſius rei certitudo, ipſi quoque rationes, quibus inſtituta ſit iſta conſuetudo, ab aliis propoſitas quodammodo conſequuntur. Præſertim cùm unam Solis utilitatem ſpectare monentur, quæ ipſo primo aſpectu tam mirabilis videtur, ut nemo eo ſtupore eſſe poſſit, qui ejus admiratione non moveatur. Atque hinc tam conſpirans gentium omnium ad illius cultum propenſio orta eſſe videtur. Quemadmodum ex antiquiſſimis monumentis refert Diodorus Siculus vetuſtiſſimos in Ægypto mortales mundum ſupra ſe contemplatos, & non ſine ſtupore demiratos Univerſi Naturam, duos eſſe Deos exiſtimaſſe æternos & primos, Solem quippe & Lunam, quibus ſcilicet omnem rerum Naturam præcipuè gubernari videbant. De his autem fortè uberius, cum erit de Idololatriæ ortu & vitio diſputatum. Interim ad rem noſtram ſatis ſit indicaſſe conſpirantem omnium de Deo opinionem non ſe omnibus innatam demonſtrare, cùm alia tantæ conſenſionis cauſa probabilis, ipſa ſcilicet rei evidentia, eſſe poſſit, quæque cum communi vitæ humanæ inſtitutione admodum convenire videatur.

Lib. 1.

Poſtremò de Conſcientiæ vi idem quod de hominum conſenſione dicendum arbitror, ſi enim ratione nitatur illius imperium, ei, non ſibi ſua omnis debetur autoritas. Si ſine ratione imperet, prorſus vana eſt omnis illius poteſtas, eamque non aliter metuunt homines, quam olim ani-

culæ

culæ *Minoem* & *Radamanthum*, quos à Poetis ſuis inexorabiles defunctorum judices eſſe audiverant. At quamobrem, inquies, in omni hominum genere eâ quaſi pertinaciâ dominetur, ut nullâ vi, nullâ fraude, nullâ induſtriâ expugnari poſſit? Quoniam, inquam, clariſſimis iiſdem rationibus ſuffulcitur, quibus ſummum quendam omnium Judicem & Dominum eſſe demonſtravimus. Conſcientiæ enim vis nulla eſſe poterat, niſi prius Numen eſſe intelligatur, cùm ei ſolum opinioni innixa ſit, ut omnium actionum Judicem credamus, qui ſi non ſit, perit omnis Conſcientiæ vis & poteſtas. Atque igitur eâ non comprobatur divini Numinis providentia, cùm hæc prius nota ſit, antequam ulla illius facultas in nobis eſſe poſſit. At in ſceleſtiſſimis, inquies, qui omnem Dei metum excuſſerunt, ſemper maximum imperium exercere perhibetur. Non excuſſerunt. Sed excuſſiſſe ſe aiunt. Sed ſimulant & mentiuntur. Quanquam enim à ſe impetrare poſſunt, ut an ullum exiſtat Numen, dubitarent; tamen ut nullum eſſe fidenter credant, nunquam aut impetravere aut impetrabunt. Atque iſtâ ſolâ dubitandi ratione, ne fortè ſcelerum Judex & Vindex ſit, illius metu, etiamſi nullus ſit, nunquam ſe liberare poſſunt. Quandiu enim animi anxii ſunt, ſibique diffidentes, omni ſecuritate orbantur; & quandiu in impietate ſuâ ſecuri non ſunt, eoſdem cruciatus, quos ſi ſit Numen Conſcientia inferret, patiuntur. Cum denique vetus omnium gentium de Deo increbuerit opinio; cum eâ omnes à primâ adoleſcentiâ imbuamur; cùm nullâ certâ ratione, etiamſi ficta fuiſſet, everti poſſit, dicas quiſquis es quî rebus ſic ſe habentibus, illius metum, ſive ſit, ſive non ſit Numen, penitus debellare poſſimus. Verbo igitur ut dicam, nullam hîc moveo controverſiam an antecepta ſit Numinis informatio, an firma ſit omnium de eodem conſenſio, an inexorabile ſit in omnibus Conſcientiæ Imperium. Nihil minus. Id enim unum laboro ne in diſputando ſeorſim afferantur, ſed cùm res ipſa Rationis vi primum demonſtratur, argumentum his poſtea amplificare & augere vellem, cùm efficient aut Anticipationem quandam à Naturâ impreſſam eſſe, aut tantam eſſe ipſius

rei evidentiam, ut ſi nobiſcum nata fuiſſet illius Idea, certiorem de eâ fidem & ſcientiam nemo habere potuiſſet.

Sect. XIX. Huc uſque quantum innata Summi Numinis Idea, valeat, quemadmodum ab aliis tractatur, expendimus; ſi vero, ut *Carteſio* tractare placuit, expendere velimus, diſputationem in duas partes diſpertiri oportet; primùm quandam in ſe Dei Ideam eſſe; deinde eam eſſe non poſſe, niſi ab ipſo Deo proficiſcatur. Túne verò illius Ideam in te habere jactitas? Noſti, quid ſit Idea? Quas Latini rerum formas, Græci Ἰδέας vocant. Tu igitur quâ formâ, quâve ſpecie ſit immenſa Numinis Majeſtas, intelligis? Si intelligere te ais, cur figurâ quâdam non deſcripſeris, aut fando non explicaveris? *Dei Nomine*, inquis, *intelligo ſubſtantiam quandam infinitam, independentem, ſummè intelligentem, ſummè potentem, & à quâ tum Ego ipſe, tum aliud omne, ſi quid aliud extat, quodcunque extat, eſt creatum.* Med. tert. Subſtantiam intelligimus & nos, quæ verò ſit illius forma, ſpecies & figura, à te diſcere libenter vellemus; at tantum abeſt id doceas, ut quæ, aut qualis ſit ſubſtantia, dicere non audeas. *Quandam* enim eſſe cautè an callidè, ſeu potius imprudenter dicis. Quid enim hoc eſt quam quæ fuerit, te omnino neſcire? Dicas itaque corporea, an incorporea ſit; ſi corporea; iſtuc unde clarè & diſtinctè noveris; ſi incorporea; iſtuc, quid ſit, nobis clarè, & diſtinctè explices. Obſcuræ, (mihi crede) & difficiles ſunt primæ iſtæ rerum notiones. Et ſi experiare, nihil magis arduum invenies, quàm quo pacto res, quæ corpore vacua ſit, à corporeâ mole diſtinguatur. Dicis *Mentem* eſſe, at quid ſit Mentis ſubſtantia, non attingis; ſolùm enim *rem cogitantem* eſſe intelligis; at mentis vim & qualitatem, non ſubſtantiam aſſequeris, &, cùm cujuſnam fuerit ſubſtantiæ, dixeris, priuſquàm quicquam *Ideæ* attingas, de iſtius formâ quoque, quæ, aut qualis ſit, dicendum eſt. Et ſi *Ideæ* vice, aliis vocibus, quæ idem ſignificant uti velles, etiam Dei nullam habere te poſſe tu ipſe videres. Putaſne enim te illius ſimulacrum, exemplar, imaginem mente depictam habere?

Digitized by Google

habere? Si non putas, nihil aliud *Ideæ* voce intelligis; ſin putas, omnem ſimulacri iſtius delineationem, quam intus habes, nobis quoque externâ deſcriptione exhibere potes; ut quidem nunquam Dei Ideam tibi ineſſe perſuaſeris, donec iſtius picturam, & delineationem nobis deſcripſeris; quod cùm omnino fieri nequeat, planè ſequitur, nullam eſſe iſtiuſmodi Ideam. Potiſſimùm, cùm Philoſophi quidam ſint, iique non indocti, qui quicquam, præter *Phantaſmata*, menti advenire inficiantur, atque hinc factum ut in ſurdo nato nulla ſit vocis Idea, neque in cœco lucis, quòd primi occludantur aditus, per quos illarum Phantaſmata ad Phantaſiam pervenirent. Si autem nullas Ideas habeamus, niſi quæ extrorſum advenére, nihil aliud ſunt omnes, niſi Imaginationis Phantaſmata. Quanquam enim diſtinctas Intellectus facultates eſſe conceſſerint, non tamen diſtinctas *Ideas*; Sed cum mens ipſa quicquam percipit, aut de quopiam dijudicat, illius non novam, & diſtinctam Ideam effingit, ſed ſolam Ideam in imaginatione depictam intuetur. Nullius itaque ſubſtantiæ Idea intellectui obverſatur, niſi quæ prius Phantaſiam afficiat, quam cum Natura divina movere nequeat, nulla illius *Idea* in nobis eſſe poteſt. An ergo Deum eſſe non percipimus? Immò quidem ratione, non *Ideâ*. Quanquam enim quendam eſſe ſummæ cum potentiæ tum ſapientiæ novimus, quæ tamen ſit illius eſſentia omnem captum humanum non modo ſuperat, ſed & prorſus fugit. Cùm ejuſmodi ſit naturæ, ut menti, quamdiu carne immerſa ſit, obverſari nequeat; Et quidem multum intereſt illius Exiſtentiam, an Ideam intelligamus; in exiſtentiæ enim notitiam, rerum omnium pulchritudine ducimur; Ideam verò quî aſſequi poſſimus non intelligo, niſi ipſe ſe coram ſiſtat; atque quaſi videndum & palpandum ſe exhibeat, cùm nullæ ſubſtantiarum Imagines ad mentem, niſi per ſenſus, advenire poſſint. At, inquies, cùm mentem primum creaverit; ſcilicet cum adhuc pura, & ab omni materia defæcata fuiſſet, ſui Ideam inſculpſiſſe poterat. Quid autem potuit non pugno, ſed quid reipsâ fecit. Et ſi tibi impreſſam eſſe putes, oculos intùs vertas, & imaginem, quam clarè depictam ipſe

intueris, nobis quoque depingas. Quid vides? *Subſtantiam quandam.* Nego autem te quamvis ſubſtantiam à te ipſo diverſam in te habere, atque id mihi ut demonſtres, poſtulo. Quid, an demonſtrationes, quæ rem clariùs, quam ſolem lucere concluſerint, tandem ſoli tuæ fiduciæ Auctoritati innitantur? At enim *quod ab alterius cogitatione tantùm pendet non potes ipſi oſcitanti obtrudere.* Bonâ fide! eóne delapſa eſt omnis diſputatio, ut vincat, qui maximâ audaciâ aſſeveraverit? Tu claram in te Subſtantiæ cujuſdam Ideam intueris; Ego in me nullam. Tu itaque mihi oſcitantiam exprobrare: Ego de nimio tuo acumine conqueri. At liberaliùs tecum agam, quanquam enim non potes meam oſcitanti obtrudere, tamen potes tuæ exemplar mihi exhibendo oſcitantiam aut exprobrare, aut excutere. Age igitur, ſpeculum adhibeas, quid vides? *ſubſtantiam quandam infinitam, independentem, ſummè intelligentem, ſummè potentem,* &c. Iſthæc omnia an videas, poſthac videbimus, nunc autem de ſubſtantiâ videamus: Quam vides? *Quandam.* At ſi quandam videres, quænam ſit, poſſes dicere, quod cum non poſſis, nihil vides, ſed fingis, & ſomnias. Miror quâ fronte vir indole non immodeſtus Ideas ſuas tanto ſtrepitu tantaque animi elatione univerſo Terrarum Orbi impoſuerit, & ſi quis eas ſe non ſtatim cernere faſſus ſit, eum communi humanitate lapſum ab hominum cœtu, ad belluarum greges & paſcua miſerit, & denique in viros doctiſſimos, quibus antea Amicitiæ jus detulerat; cum ingenuè, & amicè contra diſputaverint, planè exarſerit, reſponſa dura, & pene convitia retulerit. Et tamen, quid ſit *Idea*, ſæpius laceſſitus nunquam dicere, aut quæ, & quales ſuæ ſunt, nunquam quavis deſcriptione explicare vellet.

SECT. XX. Cùm autem nullam (quantum intelligis) divinæ ſubſtantiæ Ideam habueris, quæ, quæſo, eſt, quam de illius *perfectionibus* habere te dicis? Primùm eſſe infinitam. Túne verò infiniti Ideam cognitam, & comprehenſam habes? Nimium tibi aſſentaris: Quanta enim cunque *Mens* ſis, finita es. Dic ergo, quî finitæ facultatis modulo infinitum comprehendas? Si non comprehendis,

Digitized by Google

hendis, finita eſt, quamcunque habes Ideam; & ſi finita ipſa ſit, finitum eſt, quodcunque repræſentat. At dicis *non obſtare quòd non apprehendas infinitum, aut omnia, quæ in illo ſunt, ſed ſufficere, ut pauca quædam intelligas, quo veram & maximè claram diſtinctamque Ideam habere dicaris.* Itane? *Infiniti* igitur Ideam non habes, ſed ſolum finiti, cum, ſi non omnia, quæ in infinito ſunt, partem tantum infiniti apprehendis; at infiniti pars non eſt ipſum totum infinitum. Diſtinguis igitur *inter rationem formalem infiniti, ſive infinitatem & rem, quæ eſt infinita;* Reſp. ad prim. Obj. *nam quantum ad infinitatem, etiamſi illam intelligamus eſſe quàm maximè poſitivam, non tamen niſi negativo quodammodo intelligimus, ex hoc ſcilicet, quòd in re nullam limitationem advertamus, ipſam vero rem, quæ eſt infinita, poſitivè quidem intelligimus, ſed non adæquatè, hoc eſt, non totum id, quod in eâ intelligibile eſt, comprehendimus, ſed quemadmodum in mare oculos convertentes, etſi non totum viſu attingamus, nec immenſam ejus vaſtitatem metiamur, dicimur tamen illud videre.* At quantumcunque diſtinxeris, nihil proficies, niſi quod id ipſum diſtinctionibus tollas, quod antea argumentis poſueras: ut cum priùs Deum infinitum eſſe, quod de eo infinitam Ideam haberes, concluſeris, te nunc excuſatum putas, quòd omnem infiniti Ideam finitam eſſe inquias; & tamen quanquam iſtâ tuâ excuſatione præmiſſas ſuſtuleris, à concluſione dimoveri nolis. Si vero finita ſit Dei Idea, infinitam cauſam non exigit; & ſi non exigat, finitâ produci potuit; & ſi potuerit, ruit tota demonſtratio, quæ huic ſoli principio innititur, infinitæ Ideæ infinitam cauſam eſſe oportere, quòd *tantundem ad minimum* eſſe debeat *realitatis formalis* in cauſâ, quantum reperitur *objectiva* in Ideâ, atque idcirco cum Ideæ *objectiva* infinita ſit, cauſæ quoque, quæ eam produxit, infinitam *formalem* ineſſe.

Quamobrem verò inter rem infinitam, & ipſam infinitatem diſtinxeris; cum ſi rem clarè, & diſtinctè cernas, quod in eâ præcipuum eſt, ipſam ſcilicet infinitatem cernere oportebit? Aliôqui quodcunque vides finitum erit. Cumque mones (etiam ſi nihil demonſtrant monita) *poſitivam* eſſe rei infinitæ Ideam, Infinitatis *negativam*; quid

agis, niſi quod fatearis rei, quæ reipſa fortè infinita eſt, ſolum finitam Ideam te aſſequi? Cùm itaque tuo ſenſu infinitam eſſe dicis, te nihil intelligere fateris, quid enim aliud eſt negativa Idea, quam Ignorantiæ confeſſio? Si enim poſitiva Idea, id, quod in re ipsâ eſſe tu ipſe noris, repræſentat; negativa, quam eidem opponi velis, nihil, quod noris, repræſentare poteſt; & ſi non noveris, nullam illius habere potes Ideam; & ſi nullam habes, nihil eſt. Quam denique affers ſimilitudinis rationem, cùm ſcilicet, *in mare oculos convertimus, & ſi non totum viſu attingamus, nec immenſam ejus vaſtitatem metiamur, dicimur tamen illud videre:* Nonne vides contra te valere, cum quicquid videre dicamur, non tamen totum videamus? Sed aliquouſque intenditur oculorum acies, & nihil ulterius intuentur. Ita cùm Deum infinitum intelligere dicimur, aliquouſque inttelligendo progredimur, at quicquid reverà intelligimus, finitum eſt, & cum illius perfectionem latius patêre intelligamus, quàm ut, ullâ intellectûs acie aſſequi poſſimus, infinitam eſſe dicimus, quòd quanquam conceptûs noſtri, nullum tamen illius finem agnoſcamus. Cùm itaque perfectiones divinas infinitas eſſe dicis, tantas ſolùm eſſe dicis, quantas tu ipſe concipis, & infinitis intervallis ampliores, cujuſmodi demum Idea, cùm finita ſit, cur, quæſo, neges, quantumcunque *realitatis* Ideis tuis tribuas, quin ab ipsâ Mente proficiſcatur? Cùm ſanè cuivis liceat perfectiſſimam, quam pro ſuis viribus poſſit fabricare Ideam, & cum longius progredi ſe non poſſe ſentiat; exclamare infinities perfectiorem eſſe, & fabricari poſſe, quanquam ipſe præ captûs anguſtiâ non poſſit omnem illius amplitudinem complecti. An igitur, inquies, nullum habemus Infiniti conceptum? Habemus ſanè, atqui eo modo, quo dixi, non quod abſolutam, & infinitam illius Ideam habeamus ſed ſolùm quòd tale quidpiam eſſe, qualecunque fuerit, ratione concludamus. De cæteris Ideæ divinæ perfectionibus, quas deinceps accumulas, nihil neceſſe eſt dicere, cùm infinitæ ſint omnes, & infinitas eſſe ipſe fateris, ſi itaque nullam infiniti Ideam attingimus, cujuſlibet iſtarum nullam attingemus. Niſi quod obiter inſinuare operæ

pretium

prætium videatur, è primâ tuâ veri, & certi inveniendi regulâ Deum eſſe probari non poſſe, nihil ſcilicet verum, & certum haberi oportere, niſi quod clarè, & diſtinctè percipiatur. Cùm igitur clarum, & diſtinctum Divinæ Ideæ conceptum conſequi non poſſimus, quid, ſequitur, ipſe videas. At rurſum, inquis, diſtinguo, clarè, & diſtinctè, etiamſi non adæquatè percipimus. At rurſus, inquam, verbis, ut ſemper, ludis. Si enim non adæquatè, neque clarè, & diſtinctè; omnis enim imperfecta cognitio (qualis eſt inadæquata) pro ſuo imperfectionis gradu, obſcura, & confuſa eſt. Cùm itaque tam longè abſit adæquatam, ut tu vocas, ſive ut Ego, claram, & diſtinctam Dei Ideam habeamus, tuis principiis, utcunque diſtinxeris, confecta res eſt, & tollitur omnis illius exiſtentiæ certitudo.

SECT. XXI. At quid quæſo eſt iſta Realitas tua objectiva, quam ubique tanto ſtrepitu evehis, & miraris? Eſt *ipſa res cogitata* (inquis) *quatenus eſt objectivè in intellectu.* Præclarè! at quid eſt eſſe objectivè in intellectu? *Eſſe in Intellectu eo modo quo Objecta eſſe ſolent.* Quam diffugiunt tenebræ! quamque perſpicua fiunt omnia! Quis reſponſum clarius ex ipſo *Sibyllæ* antro expectaret, quam objecta in intellectu eo modo eſſe, quo eſſe ſolent, hoc eſt, in intellectu eo modo eſſe ſolere, quo eſſe ſolent. At ſic in juſtam faſtidii pœnam nugari ſolent, qui quanquam ingenti hiatu nugas ridiculas parturire ſe viderint, magnum tamen aliquid ſe peperiſſe clamant. Vidit Carteſius *realitatem objectivam*, nomen inane eſſe, tamen quòd magnum aliquod de eâdem promiſerat, etiam convictus, ne ipſe *mens* non foret, fateri noluit, cùm ad nauſeam uſque interrogatus tam frigido reſponſo quicquam aut ſibi, aut aliis ſatis factum eſſe putaret. Sint verò in mente tuâ Ideæ, ſuamque realitatem objectivam habeant: Quid autem rei eſt iſta realitas, an res ipſa in te procreata? ſi non ſit, nullam iſtius rei realitatem, habere potes. Si ſit, Dei Idea Deus alter erit, ut enim Deus *formalis* eſt, qui extra te, ita *objectivus*, qui in te exiſtit. Cùm Divinæ Naturæ realitatem in ſe contineat, at

at ubicunque ſit ipſa Dei realitas, ipſa proculdubio res eſt, quæ Deus appellatur. Quo tandem pacto tot fierent Numina, quot homines, cùm nemo ſit, qui realitatem Dei objectivam in ſe non habeat, quæ, ſi quid reale ſit, res eſt, ſi res ſit, Deus eſt, niſi à ſuâ realitate, hoc eſt, à ſe ipſe diſtinguatur. Quid igitur? an nulla nullius rei eſſe poſſit Realitas objectiva? Omnino nulla, non enim plures unâ ſunt cujuſque rei realitates, ſed ſua quæque realitas eſt, & ſi plures haberet non una res, ſed plures foret. Si quid itaque fortè ſit objectivè in Intellectu, non eſt ipſa res, ſed rei conceptio, quæ nihil magis reale eſt, quàm Intellectus actio; ut eſſe objectivè in Intellectu, nihil aliud ſit, quam eſſe Intellectionis objectum, quod nullam aliam cauſam exigit, quàm ut Intellectus ſuam cogitandi facultatem exerat; cùm enim de quâvis re meditari velit, fit res ipſa abſque quâvis novæ realitatis productione ejus meditationis objectum. At nondum Carteſii faſtus flecti poteſt, ſed vult, Reſp. ad prim. Obj. quicquid obnitimur, aliquid reale naſci. *Exempli gratiâ*, inquit, *ſi de Ideâ Solis quæratur, quid ſit? & reſpondeatur, illam eſſe rem cogitatam, quatenus eſt objectivè in Intellectu, nemo intelliget illam eſſe ipſum Solem, quatenus in eo extrinſeca iſta denominatio eſt.* Neque ibi objectivè eſſe in intellectu, *ſignificabit ejus operationem per modum objecti terminare, ſed in Intellectu*, eo modo eſſe, quo ſolent ejus objecta, *adeo ut Idea Solis ſit Sol ipſe in Intellectu exiſtens.* Utinam foret, ut tenebras, quas tibi ipſe offundis, diſcuteret. An vero te Solem ipſum in te habere putas? Habeo, inquis, objectivum, non formalem. Atqui Sol *objectivus* Sol realis eſt, & ſi ſit, quamobrem minus in te, quàm in cœlo luceat! At inquis, Solis formalis munus eſt lucere, non objectivi. Nego; omnis Sol lucet, & ſi non luceat *objectivus*, Sol non eſt. Si igitur ipſum Solem in intellectu tuo haberes (ut habere te ais) certè niſi craſſiſſimis tenebris obducatur, luceret; cùm itaque non luceat, non habes. Si autem tu ipſe diceres quid *objectivè* in Intellectu eſſe ſignificet, niſi ejus operationem per *modum Objecti terminare*, non modo ipſum Solem in te habere, ſed te ipſum Phœbum eſſe concederem.

At

Digitized by Google

At cùm è Tripode loqui pollicearis, oracula fundis; cumque certiſſima reſponſa, quæ ſuâ perſpicuitate omnium aſſenſum extorqueant, expectaverimus; verba ambigua ſolâ vatis auctoritate, credenda accipimus. Vos, inquis, Philoſophi è Terrâ ſati, Solem, & Lunam eſſe, voſque corpora habere putatis, atque craſsâ illorum contemplatione Deum quendam eſſe, qui omnia admirabili ſapientiâ compoſuit, concluditis. At terrena ſunt iſta omnia, & quantum vos aſſequi poſſitis incerta & fortè falſa. Univerſum ergo tollite, cùm quicquid materiale ſit, ſuâ craſſitie ipſam veritatis viam obſtruat, atque rem ab altiori exordio ducamus. En itaque Mens cœlo delapſa, quàm clarè, iſtis ſublatis, omnia demonſtravero! Cùm primùm quiſque ſe eſſe certò ſciat, tum deinde rei cujuſdam ſummè perfectæ, vel ſaltem ſe perfectioris Ideam habere, ſequitur rem quandam eſſe, quæ tantum *realitatis formalis* in ſe habeat, quantum *objectivæ* habet Idea. Quod totum tibi, *Mens cœleſtis*, non negaverim, niſi quod unus hæreret ſcrupulus, *realitatem* ſcilicet, quam vocas *objectivam*, nihil eſſe reale, ſed ſolam denominationem (quam vocant) extrinſecam, quatenus operationem intellectûs per modum objecti terminat. Quid autem hæres? inquis, *cùm objectivè in intellectu eſſe ejus operationem per modum objecti terminare nemo intelligat, ſed in intellectu eo modo eſſe, quo ſolent ejus objecta, adeo ut Idea Solis ſit Sol ipſe in intellectu exiſtens.* Atqui iſtuc quid ſi non intelligamus? Ne dicatis, inquis, ne nihil intelligere vos fateamini, cùm nemo, qui quicquam intelligit, intelligat objectivè in Intellectu eſſe, illius operationem per modum objecti terminare, ſed ipſam rem in intellectu eſſe. Mathematica demonſtratio! & talis quidem, ut nulla via humano ingenio pateat, per quam melior inveniri unquam poſſit! An verò non melius ab admirabili naturæ ſtructurâ quendam fuiſſe illius opificem concluſiſſes, quàm ut illius exiſtentia tam tenui filo penderet, ut, ſi eſſe objectivè in Intellectu ſit quid reale, idque tantæ perfectionis, ut nihil, quod non ipſum infinitum eſt, efficere poſſit, ipſe ſit; ſi verò ſit ſola *denominatio extrinſeca*, ipſe non ſit? Quod autem ut explices, cùm millies laceſſitus irritari nunquam potueris, omnia ut invene-

ras, reliquiſti, atque iterum eâ divinæ exiſtentiæ certitudine, quam à Sole, Lunâ, Terrâ, cæteriſque illius operibus habere poſſumus, contenti ſimus humile mortalium genus. Tu verò ſi ſectam affectaveris, cœlum redeas, ubi fortaſſe tuam denominationum extrinſecarum Philoſophiam acriùs intelligunt; Nos autem Terræ filii, ea eſt indolis noſtræ hebetudo, tam ſubtiliter philoſophando nos non eſſe fatemur.

SECT. XXII. Tanta verò ſit realitas tua objectiva, quantam eſſe velis; an tamen formalem ejuſdem rei realitatem naturæ perfectione æquare cenſes? Si æqualis ſit utriuſque conditio, plura denuò fiunt Deorum Numina, cum res diverſæ ſint, extra Intellectum una, intùs altera, quæ, infinitâ Naturæ perfectione, cæteris omnibus antecellunt; at quicquid perfectione infinitum eſt, Deus eſt. Si vero realitas objectiva à ſummâ perfectione quoquo modo deficiat, infinita non eſt: ſi ergo finita, cauſam infinitam non exigit, & ſi non exigat, à cauſâ, quæ quoque ipſa finita ſit, proficiſci potuit. Uſque adeo ſi magnum hunc Philoſophum paululum venari lubeat; lepuſculi ad inſtar, quovis fere momento in vias oppoſitas ſe dare, ſibique millies contravenire cogitur. Ab his enim carceribus totius diſputationis curſum inchoat, tantundem ad minimum eſſe *realitatis formalis* in cauſâ, quantùm eſt *objectivæ* in effectu, ergo cum infinita ſit objectivæ realitatis perfectio, infinita erit quoque formalis. Atque ſic ad calcem ſubito pervenimus; ſin, ut pergat, urgeamus, curſum ſtatim revocat, atque ſibi directo gradu contrà occurrit. Cùm enim non auſit ſuam Dei Ideam ipſi Deo æquare, ne plura Numina eſſe fateri cogatur; talia objicienti in os ſibi contradicens reſpondet: *Quanquam modus eſſendi objectivus longe imperfectior ſit, quam ille, quo res extra intellectum exiſtunt, non idcirco planè nihil eſſe.* Si verò longè imperfectior ſit, tantundem realitatis formalis in ſuâ cauſâ non exigit, quantum objectivæ in ſe habet: cùm iſto pacto longè imperfectiore realitate formali æquari aut ſuperari poſſit, adeo ut eam ipſa, quanquam infinita non ſit, efficere valeat. Quo demum fit, ut niſi *modum eſſendi objectivum* formali omnino æqualem eſſe dicat, ſe, ſuamque demon-

Reſp. ad Object. primar.

demonſtrandi viam planè prodat; ſin dicat, quid planè ſequitur, jam ante diximus. *Quanquam verò longè imperfectior ſit, non tamen idcirco nihil eſt.* Quàm autem pudet poſt tantum Thraſoniſmum, in tam abjectam puſillanimitatem incidiſſe! Cùm enim primo ingreſſu tanta de realitate tuâ objectivâ jactaveras, ut nullâ causâ, niſi quæ ipſa omnipotens fuerit, produci poſſit; nunc demiſſo vultu, & ſtomacho, ſaltem ut nihil non ſit demum, imploras. Euge ergo, bono ſis animo, nihil non ſit; quid inde, an quòd quoque nihil mus non ſit ſemper ſit montibus parturiendum? Cùm itaque res tam exiles ſint Ideæ, ut nihil tantum non ſint, non opus eſt, ut aut ad graviditatem *Jovis*, aut ad partum *Lucinæ* opem invoces, cùm tam exilia non duriori enixu quàm ſponte orta naſcantur. Ne verò parcè agam, grandes fuerint, ut vis, tui Idearum fœtus, &, ſi velis, Balænis grandiores, dicam tamen, quî mens ipſa ſponte effuderit, ſcilicet à quibus primordiis exorſa ſit, quos progreſſus faciat, & quo demum apparatu, quibuſque gradibus perficiat. Cùm itaque Mentem tuam, pro Archimedis puncto, ſumpſeris, quidni etiam pro *ſaliente* ſumas? primum enim quod poſt longam meditandi incubationem cernimus prolis veſtigium eſt, te eſſe: Quo dato, ea eſt vis mentis prolifica, ut ei ſi incubare perſeveret, in quantamcunque magnitudinem id ampliare poſſit. Cùm enim ſubſtantiam quandam eſſe te deprehendas, quâdam Naturæ perfectione præditam, quodammodo ſtabilem, aliquandiu duraturam, quædam intelligentem, atque efficere potentem; harum omnium perfectionum meditationi ſi diu incubueris, ſex dierum ſpatio, aut ſaltem quanto ovis Gallinæ incubant, ſubſtantiæ infinitæ, æternæ, independentis, omniſciæ, omnipotentis, Ideam facilè conficias. Cùm enim tuæ Naturæ perfectioni, quouſque potes, alios, alioſque perfectionis gradus accumulaveris, rei, quam concipis, Ideam, infinitam appellas, ſolummodo quòd nullum meditandi finem invenias; atque iſtæc unica infinitatis Idea eſt, quòd quantumcunque adauxeris, ſemper tamen deficias, atque aliquid ultra quam quod tu cogitare potes, addi poſſe fatearis. Quod quæſo, Deus ſit, an non ſit, quis quantumcunque

te hebetior fateri non valeat? Cùm deinde æternam dicis durationem, eam, quæ nunquam exorſa, aut deſitura eſt, animo comprehenſam non habes, ſed ſolum agnoſcis quotcunque annorum millia tecum cogitaveris, durationis neque initium, neque finem cogitare te poſſe, atque iſthæc tua Æternitatis Idea eſt. Cur verò, etiamſi viginti tantum annos vixeris, his non adjicias viginti alios, dum centenis numeres, iiſque alios dum millenis, alioſque dum tandem te numeri deficiant, quod cum feceris Æternitatis Ideam excluſiſti. Quod idem de omniſcientiâ, omnipotentiâ, aliiſque quibuſcunque perfectionibus, quas tuæ Numinis Ideæ tribuis, dicendum eſt. Planè itaque vides quibus gradibus à puncto tuo ſive *Archimedeo*, ſive *ſaliente*, ſummi Dei Ideam attigeris, etiamſi ipſe neque ſit, neque eam genuerit. Quanquam ne nimium tibi aſſenteris, te tam prolixâ, & profundâ meditatione Dei Ideam, quam tuam eſſe jactitas, ex imis tuis ipſius viſceribus effodiſſe; Id quoque nego, eam enim diu ante te natum viri docti expolivére, & ab iis nomina, quibus uſi ſunt, ipſe accepiſti; quid autem rei ſignificent, an intellexeris, nimiam ſuſpicionis cauſam dediſti, cùm ea nunquam explicare conatus ſis, neque ut coneris, quâvis importunitate induci velis. Eo quidem ingenii acumine præſtitiſſe te novi, ut cuicunque animum ſeriò applicueris, in illius naturam tantum, quantum fortaſſe quiſpiam alius, penetrare poſſes: cùm itaque in ſolo rerum, ne dicam, Verborum cortice hæſeris, vereor, ne temerè, & levi nimis meditatione, de rebus non ſatis intellectis, nimium fidenter pronunciaveris. Ut ut verò fuerit, quicquid de Deo intelligendum eſt, id ſatis, ſupérque tibi demonſtravi; quî aut ab aliis diſcendo, aut propriam naturam contemplando, abſque quovis Numinis afflatu illius Ideam fabricari potueris: & ſi poſſis, quid de tuâ tam jactatâ, & pluſquam mathematicâ demonſtratione fiat,rurſum tu ipſe videas.

Sect. XXIII. Verùm ut per omnes, in quos correpis, cuniculos ſequar, ſi tanta res ſit realitas tua objectiva, ut Sol ipſe, quoties de eo cogitas, mente tuâ ſplendeſcat. Quid rei ſit, dicas. An ſubſtantia? atqui id te

te prius inficiatum eſſe audivimus. An ſubſtantiæ modus? id quoque negas. At ſi neutrum ſit, tenuiſſimum, & admodum exiguum quiddam eſſe neceſſe eſt. Quid ergo? an Mentis actio? neque iſtæc quidem. Jamdudum ad nihilum pene devenimus. Si autem neque ſubſtantia, neque illius aut modus, aut actio ſit; miror grande iſtuc quid tandem eſſe poſſit. Ne itaque rumpamur, Oraculum edas. Auſcultate ergo? reſponſa dat Apollinis Sacerdos. *Eſt mentis operationis modus*. Deum Immortalem! tamdiu tam tenui umbrâ laboravimus! Quid enim in omni rerum Naturâ *operationis modo* vilius, quid abjectius, quid omni eſſentiæ dignitati alienius! Quàm ſtupet mihi animus, immò quàm pudet hoc cum confitentem audierim! ad rei tam imbellis, tamque evanidæ partum, ſummi Numinis Majeſtatem in ſcenam, & quidem Gynæceum deduxiſſe.

Quanquam, ni res nimis ſeria foret, quantos cuiquam riſus moveret, cùm Philoſophum audiat omni mortalium generi concionantem, iis clariorem de Deo notitiam, quàm qui ipſam divinam Majeſtatem in cœlis intuentur ſe eſſe imperiturum; atque in rei apparatum Univerſi fabricam, ne viſum impediat, tolli jubere, ut iſtâ ſublatâ, majus aliquod, quodque ad Naturam divinam proximè accedat, ipſe tandem in medium proferret? Extincto itaque ſole, aliiſque impedimentis omnibus amotis, quid tandem rei in lucem protulit, quæ tantâ prærogativâ gaudeat, ut ſe ſolam Dei præ aliis omnibus ſobolem glorietur? En igitur, qui ingenti paſſu, præſtigiatoris ad inſtar, prodeat vir gravis, hyemali ſcilicet togâ indutus! Apertis itaque acetabulis, quid tandem emittit? Nil, niſi *modum*, eumque tenuiſſimum. *Modum* autem, qualiſcunque fuerit, ſi ab ipſo Deo fiat ſuſpicimus, & veneramur. At tuus qualis eſt? ſi non ab ipſo Deo, inquis, ſaltem à purâ mente proficiſcitur. Id quoque eſto. An verò Mentis modus eſt? Id quidem vellem, inquis, at ſi non ſit, eſt ſaltem illius operationis modus. Bellè quidem! an non mens ipſa plus perfectionis, quàm ſuæ operationes, habet; ſuæque operationes, quàm earum modi? Quidni ergo ſuis viribus producat? & ſi producere valeat, quid

ſodes opus eſt, cœlo Deum evocare? An nondum vides quantùm tibi ſubtilitate tuâ illuſeris? Nondum inquis; diſtingui enim oportet in omni Ideâ *eſſe proprium, ſeu formale ab eſſe vicario, ſeu objectivo*; *nempe quatenus ideæ iſtæ tantum cogitandi quidam modi ſunt, inter ipſas nullam inæqualitatem agnoſco, ſed quatenus una unam rem, alia aliam repræſentat, eaſdem ab invicem valdè diverſas eſſe patet, diverſaſque, pro diverſâ objectorum perfectione, perfectiones obtinere*; *atque adeo ſecundùm eſſe formale, ab intellectu, at ſecundùm eſſe objectivum, à ſolo Deo fieri potuerunt.* Rurſum itaque experiamur. Dicas ergo, an reipſa diſcrepant? Non, inquis: bene ergo ſe res habet. Quidni enim ipſa cauſa, quæ formalem producere valet, valeat & objectivam? Quo jam te vertes? ſi enim ipſius Ideæ realitas formalis à ſolâ intellectrice mentis facultate proveniat, Mens cum fueris acutiſſima, diſtinguas, quî quoquo modo objectiva, ſi (ut ipſa definiveris) eadem fuerit, ab eadem provenire non poſſit.

Quid itaque eſt, inquis, (quæ extrema luctatio eſt) quod efficiat hanc Ideam hoc objectum potiuſquàm quodvis aliud repræſentare? Quanquam futilis, & importuna ſit quæſtio, nullamque aliam reſponſionem mereatur, quàm ut ipſe viciſſim te interrogem, cur triangulus è tribus angulis, & quadratum è quatuor conſtet? cur bis ter ſex efficiant, cur ligo ligo ſit, & denique Davus Davus, non Oedipus. Dicam tamen, ne poſt tantam liberalitatem, quâ tecum ubique egimus, in ipſo exitu de parſimoniâ queraris, id eâdem causâ proficiſci, quâ de hoc potiuſquàm alio quovis objecto cogitare velis, cùm de Deo meditari placet, Dei Ideam, cùm de Sole, Solis, cùm de Triangulo, Trianguli, cùm de Davo, Davi: cùm de aliâ quâcunque re, illius, inquam, Ideam efficis. Si enim penes Mentis imperium ſit, quales vult, actiones elicere, cur non etiam & ſuarum actionum modos? Cùm nihil aliud ſit, quàm de re quâque ſuo modo cogitare. Niſi velis, cùm de machinâ quâvis, ſi placet, ipſe cogitaveris, ipſam Machinam ſui Ideam, ut Deum ſui in te transfudiſſe. Adeo ut ſi novum fortè Horologii artificium inveneris, id ab ipſo Horologio acceptum eſſe velles: Si velles,

velles, quî ſe in te efficere poſſet neque intelligere, neque dicere poſſes; aut ſi Argumenti tuendi causâ dicere conatus fueris, ipſam tamen Machinam non crederes tantâ Mechanicæ ſcientiâ præditam eſſe, ut fabrum te eſſe & fabrilia tractare doceat.

Sect. XXIV. Everſo autem primo iſto Carteſii ſophiſmate, quo ab *objectiva* Idearum *realitate* exiſtere res quoque ipſas concluſit, atque unà cum eo cæteris omnibus quæ quatuor primis diebus perfecit: Quæ ſcilicet de dubitandi principiis, de Mentis propriæ exiſtentiâ, de veri falſique notis, de rerum denique materialium demonſtratione diſputavit. Alterum jam ſupereſt ſubtilius quid ejuſdem Sophiſma, quod quinto deinceps die excogitavit (non enim plus temporis in Dei quam ipſe Deus in Mundi fabricationem inſumpſit.) Sic igitur die quinto meditatur: Per Ideam Dei clarè, & diſtinctè intelligo *Ens ſummè perfectum*, quod autem ſummè perfectum eſt, non poteſt niſi omnes perfectiones in ſe habere, alioqui, ſi quæ deeſſe poſſint, ſummè perfectum non foret, propterea cum Exiſtentia ſit perfectio, eam Deo convenire neceſſe eſt, alioqui non eſſet id, quod eſt, ſive Ens ſummè perfectum; atque adeo ab eſſentiâ Dei non magis ſeparari poteſt exiſtentia, quàm ab eſſentiâ trianguli tres anguli, cùm non minùs clarè, & diſtinctè intelligo ad Eſſentiam Dei ſummè perfecti attinere Exiſtentiam, quam ad Eſſentiam Trianguli, tres Angulos. Hactenus ille. Et quidem ſi res finitas gradum quendam, & aditum ad perfectiones infinitas poſuerat, me averſum, aut reclamantem non habuiſſet, cùm iſtâ viâ facilè ab imo ad ſummum perfectionis gradum pervenire poſſimus: Sume enim rem quamlibet, quæ facta ſit, unde interrogo, an à ſe? Atqui ita fuiſſet, antequam eſſet; An ab alio? Iſtuc igitur aut factum, aut infectum; ſi prius, idem rogo; ſi poſterius, rem ſummè perfectam attigi. Cùm enim illius Exiſtentia à nullâ causâ, quæ extra ſe ſit, pendeat, ſolâ perfectiſſimæ ſuæ Naturæ vi, & ratione exiſtit. Si verò ſui ipſius perfectio in ſe exiſtendi neceſſitatem contineat; ſi deinde nihil ſit, quod certum perfectionis gradum definiat, quemadmodum rebus-

Digitized by Google

ſimâ Philoſophorum plebe tritam, & quidem vexatam eſſe vidimus, quanquam tam ſalebroſam experti ſunt, ut ipſi *Scholaſtici*, qui ſalebras non parum amant, penitus deſeruerint. Quod ſi neſciveris, en quid immaniſſimâ Europæ barbarie, de viâ à te inventâ, huc illuc diſputatum eſt. Librum edidit *Anſelmus* contra *Inſipientem*, qui corde ſuo Deum non eſſe dixit, quem eadem viâ, quâ Tu, adortus eſt. *Deus* (inquiens) *eſt id, quo majus cogitari non poteſt*, (hoc eſt, ſummè Perfectum) *quod qui benè intelligit, utique intelligit id ipſum ſic eſſe, ut ne cogitatione queat non eſſe. Qui vero intelligit ſic eſſe Deum, nequit eum non eſſe cogitare.* Cui continuò vir quidam doctus, & acutus reſpondit, edito libro, cui titulum fecerat. *Reſponſio pro Inſipiente*, quo neſcire ſe concluſit; *an Inſipientior ſit, qui putat hoc ſequi, an Inſipiens, qui dixit in corde ſuo, non eſt Deus?* Quem, præter *Gerſonium*, alioſque, ut ea ferebant tempora, eruditos plerunque ſecuti ſunt Scholaſtici. Quid autem de aliis dicam, cùm *Thomas Aquinas*, ad quem alii omnes primas detulerunt, auctoritate ſuâ Sophiſma abdicaverit? Sic ergo ille, *Intellecto, quid ſignificet hoc nomen Deus, ſtatim habetur, quòd Deus eſt, ſignificatur enim hoc nomine id, quo majus ſignificari non poteſt. Majus autem eſt, quod eſt in re, & in Intellectu, quam quod eſt in intellectu tantùm; unde cum intellecto hoc nomine, Deus ſit ſtatim in Intellectu, ſequitur etiam, quòd ſit in re.* Carthuſ. in Elem. philoſ. propoſ. 79. Summ. part. prim. Qu. 2. Art. 1.

Cujus ſophiſmatis nodum quanquam primo ictu non penitus diſruperit, Dei nomine rem ſummè perfectam non neceſſariò intelligi reſpondens, cùm Deum poſuerint Ethnici ſummæ perfectionis expertem, quatenus alii ſolem, alii cœlum, alii mundum, alii humanâ formâ eſſe exiſtimaverint. Quâ, inquam, Reſponſione argumentum non ſuſtulit, ſed eluſit; cùm Deum eſſe ſummè perfectum id non ſumat, ſed ſi quippiam ſummè perfectum ſit, Deum eſſe concludat; quod ſcilicet ſummè perfectum nullâ perfectione careat, quicquid autem non exiſtit caret aliquâ, ſummè ergo perfectum, vi ſuæ notionis exiſtat neceſſe eſt. Proximâ tamen reſponſione rem planè expedi-

re viſus eſt. *Dato* inquiens, *quod quilibet intelligat* hoc nomine Deus, quo majus cogitari non poteſt (*i. e.* ſummè perfectum) *non tamen propter hoc ſequitur, quòd intelligat id, quod ſignificatur per nomen Dei, eſſe in rerum Naturâ, ſed in apprehenſione Intellectûs tantum. Nec poteſt argui, quòd ſit in re, niſi daretur, quod ſit in re aliquid, quo majus cogitari non poteſt: quod non eſt datum à ponentibus Deum non eſſe.* Nihil itaque majus concluditur, quàm rei ſummè perfectæ Ideam cogitari non poſſe, quin iſtâ cogitatione exiſtentiæ quoque Idea intelligatur; an verò iſta notio re, an ſolâ cogitatione exiſtat, nihil concluditur: Notio enim rei, quæ ab exiſtentiæ notione ſeparari nequit, nullo modo ejuſdem exiſtentiam actualem infert, ſed ſolum de eâ, abſque exiſtentiæ notione, cogitandum non eſſe. Et quidem ſi ſolos Grammaticos adeas, ab iis diſcas, eum duntaxat eſſe nominum uſum, ut ſolas rerum notiones ſignificent, nihil autem aſſerant; id ſcilicet Verborum munus eſſe, ut quippiam in Rerum Naturâ eſſe aiant, aut negent; quæ itaque ſi abſint nihil aut ponitur, aut tollitur, adeo ut rei ſummè perfectæ nomine ſola illius notio ponatur: an verò quod iſtâ notione ſignificatur, reipſa ſit, an non ſit, niſi propoſitionem conficias, quâ rem ſummè perfectam eſſe dicas, nihil dicitur. Hoc autem qui dicit, Deum quidem eſſe dicit, at non probat; qui verò Deum eſſe negat, nunquam dicet. Quanquam autem præcipuus ſophiſmatis nodus eſt, quod cum dicitur, res *ſummè perfecta* tectâ, & occultâ quâdam enunciatione *ſubjecto* copuletur *Attributum*; adeo ut *rei* ſumma perfectio non minus attribuatur, quam ſi apertè dicerem, eſſe rem ſummè perfectam, quatenus, ſuppreſſâ ſolum copulationis voce rei iſti ſumma Perfectio tribuatur, ſecundum id, quod ut caveamus, monent Dialectici, *complexum ſubjectum cujuſvis Propoſitionis ſemper eſſe aſſertionem hypotheticam.* Ut res neceſſaria neceſſariò exiſtit, hoc eſt, ſi ſit res neceſſaria; Chimæra exiſtens exiſtit, hoc eſt, ſi ſit Chimæra exiſtens; ita res ſummè perfecta, ſi quippiam tale ſit, exiſtit; atque adeo ſi rei cuilibet quodvis Attributum,

quod

Digitized by Google

quod exiſtentiæ notionem aut exprimit, aut includit adjunxeris, idem de eâdem pari jure concluſeris. Ut ſi ipſi materiæ Attributum, *Neceſſaria*, aut à ſe exiſtens, aut ſummè perfecta adjungas, an non ſtatim ſequitur ipſam materiam exiſtere. Atqui ad materiæ Ideam Exiſtendi neceſſitatem non pertinere, inquis. An verò non ad Materiæ neceſſariò exiſtentis Ideam? Ut enim tu ſummam Perfectionem Numinis, ita nos exiſtendi neceſſitatem Materiæ Attributum effecimus, quod cum fiat, eâdem quâ tu viâ ad concluſionem ducit. Quid plura? cùm eâ unâ Quæſtione omnis verſetur controverſia, an *ſola Materia* in rerum Univerſitate exiſtat, an unà cum eâ *divina Mens & Ratio?* Prius ſtatuunt Athei, atque igitur ei cùm exiſtendi Neceſſitatem, tum ſummam, quæ eſſe poteſt, perfectionem tribuendam eſſe arbitrantur. Neque enim naturalem aliam rei cujuſvis perfectionem cogitari poſſe intelligunt præter ſolidam ipſius ſubſtantiæ molem; & ſi quas alias eſſe putamus, factitias eſſe omnes inquiunt, quæ Materiæ motu, ſitu, & ordine oriuntur & occidunt. Quid ergo? Num hos ipsâ materiâ quippiam Naturæ nobilitate perfectius daturos putas, quod tu ſcilicet tale quiddam cogitare poſſis. Primùm deliri & ſomniantis Chimæram eſſe aiunt, neque eam fingendi licentiam tibi concedent, nihil enim in rerum Naturâ eſſe volunt niſi cujus exiſtentiam ſenſuum fide & teſtimonio deprehendimus. Si verò eorum adjumento quippiam à Materiæ mole diverſum eſſe perceperis, inde ordienda eſt diſputatio, atque ita demùm in viam noſtram deflectitur, ut à rerum materialium contemplatione ad Mentis divinæ notitiam perveniatur. Deinde quid ſummæ perfectionis vocabulo ſignificari velles ſciſcitantur. Si de ipsâ rei perfectione cogitaveris, nihil aliud inquiunt cogitare potes niſi ſempiternam ipſius materiæ ſoliditatem. Si de facultatibus quibuſlibet: rerum materialium eventus ſunt, qui nullâ ſuâ ſtabilitate fruuntur. Si verò quam ab his perfectionem diverſam cogitare poſſis, quæ ſit dicere debuiſti; at nullam, inquiunt, aut finxiſti aut fingere potuiſti, niſi quæ ad iſtarum alteram acce-

 dat.

Digitized by Google

dat. Si verò, inquies, Materiam non ſuæ naturæ perfectione exiſtentiam adipiſci, neque *Mentem* illius diſpoſitione naſci, rurſum relictâ jam tuâ diſputandi viâ in noſtram deflectis, neque quicquam promovebis, niſi à rerum factarum Naturâ ad ſummæ cujuſdam notionem, quæ ipſa infecta ſit, progrediére, alioqui quantumcunque lucteris, ſummam quam cogitare potes perfectionem ipſi materiæ tribuendam eſſe dicent. Denique tametſi quædam fuiſſet in Argumento ſubtilitas & acumen, nemo tamen eſt, quin etiamſi nodum ſolvere non poterat, ſe illaqueatum potius & fraude captum quàm ratione victum ſuſpicaretur. Melius ergo Religioni conſuluiſſet Philoſophus, ſi *tritâ*, ut vocat, Naturæ *viâ* incedendo ad concluſionem perduxerat, quam ut in novas ab *uſu communi remotas* declinando, tum ab ipſius rei cognitione, in quam alioqui facillimè perveniri poſſet, abduceret, tum vepribus & ſenticetis in æternum vexatos & impeditos irretiret. Cùm itaque eâ diligentiâ utrumque fecit Philoſophus, tam ut Mundum ſine Deo fabricaret, quam ut nulla Numinis argumenta, niſi tenuia admodum, ſi non prorſus ſophiſtica afferret, profectò ſeverè nimis de hominis Integritate judicaſſem, niſi quod cum illius nova movendi ambitionem cogitaverim, eum non tam impietate quam levitate peccaſſe ſuſpicarer. Cùm enim ut dixi ad Philoſophiam acceſſit diſciplinarum omnium præter Mathematicas & Militares imperitus, facile fieri potuit ut dum in omni re ſoli novitati ſtuderet, non videret in quas inſidias & pericula abiret. Et quanquam eum alii de iis poſtea monuerunt, fateri nollet, ne *Inventionum* ſuarum gloriâ ſe orbatum videret. Quo crimine ut Mechanicos omnes verſari indicavimus, ita etiam ſingulos ejuſdem ſtultitiæ & credulitatis arguimus. Atque igitur Lector cum jam tandem ad Operis finem pervenerimus, an duo iſta, quæ ab initio promiſi, præſtiterim tu ipſe judices, tum ſcilicet Deum cuique, qui ſuâ Rationis facultate integrè uti voluit, ſe ſatis notum feciſſe; tum ſi qui eum aut non omnino noverint, aut non ritè inveſtigaverint, id ſolâ levitate accidiſſe, quæ quàm

Digitized by Google

quàm ſtulta in Mechanicis omnibus fuerit, jam ſatis opinor de ſingulis demonſtravimus. Nos itaque quanquam tam abjectos & ad ſuperſtitionem proclives eſſe nollem, ut cuivis Religioni, niſi quam perſuaſerit optima ratio, ſuccumbamus; ita quoque in primis ab eo animi faſtidio caveri vellem, ut nulla aut in Theologiâ aut in quâvis aliâ diſciplinâ principia, niſi quæ à nobis novata ſunt, probemus. Quod ſi fecerimus, nihil neceſſe erit aut in Democriti puteum deſcendere, aut in Carteſii dubitationes incidere, ſed quiſque qui apertam rerum Naturam pauliſper perſpexerit, ab omni re tum Deum eſſe diſcet, tum quicquid præterea ſcientiæ ſit, quæ ſuâ interſit, conſequetur. Cùm itaque tam facilem ſe nobis præbuerit ſumma Numinis Majeſtas, ut mediocri curâ & ſtudio ſe planè cognitam & comprehenſam habeamus, meritam ei gratiam juſtoſque honores ſummo animi cultu vitæque obſequio perſolvamus. Præſertim cum nihil arduum, nihil durum, nihil non jucundum nobis imperavit, de officii ratione ſatis operis exordio diximus, nullas eum niſi unius *benevolentiæ* leges impoſuiſſe, quâ tum commune omnium bonum tum cujuſque fælicitatem optimè tueatur. Si verò nunc quæ ſit optima cultûs divini ratio Lector ſcire aveas, ſcias alacrem & modeſtam pietatem nullâ ſuperſtitione, nullâ animi imbecillitate, nullâ vanitate contaminatam ſummo Numini maximè placere. Præſtantiſſimum illius cultum eſſe bene de illius Virtutibus ſentire; juſtum, ſanctum, benignum prædicare; grato animo ſumma optimi Parentis beneficia recolere; humili fiduciâ omnia quibus opus eſt à benigniſſimâ ejuſdem Providentiâ impetrare. Hæc præcipuâ & gratiſſima eſſe cultûs divini Officia; hæc ipſum non modo in bonam partem accipere, ſed ſummâ delectatione exoſculari; cultum ſimplicem, facilem, apertum cordi habere; nullis præſtigiis, nullis aſſentandi ceremoniis, nullis denique affectibus, qui animi firmitatem labefactent, delectari. Si præclarâ hac pietatis ratione, cætera probus, (impius enim nullis unquam donis aut precibus illius iram placare audeto) Nu-

men Optimum colueris, mox inde fructum & pietate tuâ & illius providentiâ dignum percipies, ut aliis omnibus beneficus ſemper fueris, atque tecum ipſe tranquillus; ut pulcherrimè omnem fortunam feras; ut mortem ſine vitæ faſtidio contemnas, vitamque ſine mortis metu tranſigas; ut denique ſolidâ beatæ immortalitatis ſpe ſemper erectus in ſummâ fælicitate & vivas & moriaris.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITT. EMANUELE

FINIS.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

[illegible]

igion[illegible]
g a[illegible]